



**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
МАЛКЕДЖАР БӨКЕНБАЕВ атындағы АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫ
ҚҰДАЙБЕРГЕН ЖҰБАНОВ атындағы АҚТӨБЕ Өңірлік Университеті**

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ
ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУҒА ПРОБЛЕМАЛЫҚ-
БАҒДАРЛАНҒАН ТАЛДАУ:
ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАР**
Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары
2023 жылғы 27 қазан

**ПРОБЛЕМНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ АНАЛИЗ ПРОФИЛАКТИКИ
ПРАВОНАРУШЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН: СОВРЕМЕННЫЕ
МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ**
материалы международной научно-практической конференции
27 октября 2023 года

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ІШКІ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ
МАЛКЕДЖАР БӨКЕНБАЕВ атындағы АҚТӨБЕ ЗАҢ ИНСТИТУТЫ**

**ҚҰДАЙБЕРГЕН ЖҰБАНОВ атындағы АҚТӨБЕ Өңірлік
УНИВЕРСИТЕТІ**

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ
ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУҒА ПРОБЛЕМАЛЫҚ-
БАҒДАРЛАНҒАН ТАЛДАУ:**

ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАР

Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары

2023 жылғы 27 қазан

**ПРОБЛЕМНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ АНАЛИЗ ПРОФИЛАКТИКИ
ПРАВОНАРУШЕНИЙ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН:
СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ**

материалы международной научно-практической конференции

27 октября 2023 года

Ақтөбе – 2023

Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты

Ғылыми кеңесінің шешімімен ұсынылды.

Рекомендовано Ученым советом Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан имени М.Букембаева.

Жалпы редакциясын басқарған Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының бастығы, заң ғылымдарының кандидаты полиция полковнигі **Н.Ж. Мухаметкалиев**, Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты бастығының орынбасары, PhD докторы, полиция подполковнигі **Е.Қ. Балымов**, Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің Басқарма Төрағасы – ректоры, PhD докторы Л.Ш. Қарабасова.

Под общей редакцией начальника Актюбинского юридического института МВД РК им.М.Букембаева, кандидата юридических наук, полковника полиции Мухаметкалиева Н.Ж., заместителя начальника Актюбинского юридического института МВД РК им.М.Букембаева, доктора PhD, подполковника полиции **Балымова Е.К.**, Председателя правления – ректора Актюбинского регионального университета им. К. Жубанова, доктор PhD Л.Ш. Карабасовой.

Редакциялық алқа: з.ғ.д. (профессор) Ж.Р.Дильбарханова, з.ғ.к. (қауымдастырылған профессор) А.Г.Кан, з.ғ.к. (қауымдастырылған профессор) Е.Т.Абеуов, з.ғ.д. (Ресей Федерациясының профессор) В.А.Азаров, з.ғ.д. (Ресей Федерациясының профессоры) Р.А.Ромашов, з.ғ.к. Ф.Ғалым, з.ғ.к. А.К. Ибраева, п.ғ.к. А.Ф. Саттарова, А.А.Сағынтаева (жауапты хатшы).

Редакционная коллегия: д.ю.н. (профессор) Ж.Р.Дильбарханова, к.ю.н. (ассоциированный профессор) А.Г.Кан, Абеуов Е.Т. (ассоциированный профессор), д.ю.н. (профессор Российская Федерация) В.А.Азаров, д.ю.н. Р.А.Ромашов, к.ю.н. Ф.Ғалым, к.ю.н. А.К.Ибраева, к.п.н. А.Ф.Саттарова, А.А.Сағынтаева (ответственный секретарь).

Қ18 Қазақстан Республикасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алуға проблемалық-бағдарланған талдау: заманауи әдістер мен технологиялар: **халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияның материалдары** (2023 жылғы 27 қазан) // Проблемно-ориентированный анализ профилактики правонарушений в Республике Казахстан: современные методы и технологии» **материалы научно-практической конференции** (27 октября 2023 года) – Ақтөбе: АЮИ МВД РК им. М.Букембаева, ҚР ІІМ М.Бөкенбаев ат. АЗИ, 2023. – 384 б.

ISBN 978-601-7944-92-6

Конференция материалдарының жинағына көрнекті ғалымдардың – ғылым қызметкерлерінің, мамандар мен сарапшылардың, отандық және шетелдік ЖОО ғалымдары мен оқытушыларының, мамандарының ғылыми мақалалары енгізілді. Конференция материалдарында құқық бұзушылықтың алдын алу бойынша жұмыс тәжірибесін жинақтау және беру; құқық бұзушылықтың алуды табысты іске асыру жолдарын іздестіру; қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің сервистік моделін енгізу әдістемесі мен практикасының проблемалық мәселелерін талқылау мен оларды шешу бойынша ұсыныстар берілді.

В сборник материалов конференции вошли научные статьи видных ученых – научных работников, специалистов и экспертов, ученых, преподавателей отечественных и зарубежных вузов, специалистов. В материалах конференции даны рекомендации по обобщению и передаче опыта работы по профилактике правонарушений; поиску путей успешной реализации правонарушений; обсуждению и решению проблемных вопросов методики и практики внедрения сервисной модели обеспечения общественной безопасности.

ӘОЖ 34
КБЖ 67

ISBN 978-601-7944-92-6

© Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы АЗИ, 2023

© Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, 2023

**МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ**

АЛҒЫ СӨЗ	10
АБИЛОВА А.С.	13
ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ ПРОФИЛАКТИКАСЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ.....	
АБИКЕНОВ А.Н.	25
КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ КІСІ ӨЛТІРУ ҚЫЛМЫСЫНЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	
АЙБОЛАТҚЫЗЫ М.	30
БУЛЛИНГ ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ ОНЫ АЛДЫН АЛУ.....	
АКИМЖАНОВ Т.К.	33
ПРОФИЛАКТИКА ПРАВОНАРУШЕНИЙ – КАК ГЛАВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ СОВРЕМЕННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	
АКСАКОВА Ж.Ж.	40
ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЕБЕРЛІК ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЖОЛДАРЫ.....	
АМАНОВА Д.Т.	44
ЖАСӨСПІМДЕР ОРТАСЫНДА ҚЫЛМЫСТЫҢ ЖЕДЕЛ- ІЗДЕСТІРУ ПРОФИЛАКТИКАСЫ МІНДЕТТЕРІН ШЕШУДЕ КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫ ЖӨРДЕМДЕСУГЕ ТАРТУ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕ.....	
АЛМАГАМБЕТОВА А.А.	49
КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАР АРАСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ.....	
БАЙМАНОВА А.М.	54
ПРОБЛЕМА БУЛЛИНГА В ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ.....	
БАЛЫМОВ Е.К., САГЫНТАЕВА А.А.	58
СОВРЕМЕННОЕ РАЗВИТИЕ ГОСУДАРСТВА И ОБЩЕСТВА ПОД ВЛИЯНИЕМ КОРРУПЦИИ.....	
БАЛЫМОВ Е.К., ЧУПРИНЮК Н.А.	62
АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ И ПРЕСТУПЛЕНИЙ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ.....	
БАЧАРАЕВ А.	69
ПРОКУРАТУРА – ЗАҢДЫЛЫҚТЫҢ БАСТЫ НЫШАНЫ.....	
БАЧАРАЕВ А.	72
ПРОКУРАТУРА В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ И ЕЕ ПРАВОВОЙ СТАТУС В РК.....	
БЕКБАУОВА А.А., НУРЛИН А.К., МУРСАЛОВА Л.А	76
ПРОБЛЕМЫ ПРАВИЛЬНОЙ КВАЛИФИКАЦИИ ПЫТОК В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ КАК ОДНО ИЗ УСЛОВИЙ ИХ	

ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ.....	82
БРОВКО Н.В.	82
ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СУБЪЕКТОВ ПРОФИЛАКТИКИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ И АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕ- НИЙ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РФ.....	
БИСЕМБИЕВ Т.Ш.	85
ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢНАМАДАҒЫ ШАРТТЫ ТҮРДЕ СОТТАУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	
ДЖАМБУЛАТОВ Г.К., ВЕДЕНИН Д.В.	90
ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ ТЕРРОРИСТИЧЕСКОГО ХАРАКТЕРА, СОВЕРШАЕМЫМ В ПЕРИОД ПРОВЕДЕНИЯ ПУБЛИЧНЫХ МАССОВЫХ МЕРОПРИЯТИЙ.....	
ДУЙСЕМБАЕВА Д.А., ҚОСМҰРАТОВ А.Қ.	94
ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ МЕН СПОРТТАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫ МЕН ӘДІСТЕРІ.....	
ДЖИГИТОВА Р.Н.	98
БАЛАЛАРҒА ҚАТЫСТЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ФАКТІЛЕРІ БОЙЫНША УЧАСКЕЛІК ПОЛИЦЕЙЛЕРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ІС- ҚИМЫЛ АЛГОРИТМДЕРІНІҢ РӨЛІ.....	
ДОСЖАНОВА А.Б	102
ЦИФРЛЫҚ БИЛБОРДТАР: ЖАСӨСПІРІМДЕР ҚЫЛМЫСТАРЫНА ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРҒА ҚАЗАҚСТАНДЫҚ КӨЗҚАРАС.....	
ДУМОВ Н.А.	107
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЕН ШЕТ ЕЛДЕРДІҢ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚЫҒЫН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ.....	
ГАФУРЗОДА Д.А.	113
АДМИНИСТРАТИВНО-ПРОФИЛАКТИЧЕСКИЕ МЕРЫ БОРЬБЫ С НАРКОМАНИЕЙ СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ.....	
ГУБАЙДУЛЛИН Ж.Ж.	117
ҚОҒАМДЫҚ ОРЫНДАРДАҒЫ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТЫ РЕТІНДЕ ҰСАҚ БҰЗАҚЫЛЫҚ ҮШІН ӘКІМШІЛІК ЖАУАПКЕРШІЛІККЕ ТАРТУ.....	
ЕЛЕУСИЗОВА М.Б., САГЫНТАЕВА А.А	121
ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ КОРРУПЦИОННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА.....	
ЖАКЕНОВ К.Ш., КАРАТИКЕНОВА Д.К	127
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖАСӨСПІРІМДЕР МЕН КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАР АРАСЫНДАҒЫ ҚЫЛМЫСТЫҢ АЛДЫН АЛУ.....	
ЖАКУПЖАНОВА Ж.О.	131
ШАРТТЫ ТҮРДЕ СОТТАЛҒАНДАРҒА ҚАТЫСТЫ	

ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ ҚАЙТАЛАНУЫНЫҢ АЛДЫН АЛУ, СОНДАЙ-АҚ ҚОҒАМНАН ОҚШАУЛАУҒА БАЙЛАНЫСТЫ ЕМЕС ҚЫЛМЫСТЫҚ-ҚҰҚЫҚТЫҚ ЫҚПАЛ ЕТУДІҢ ӨЗГЕ ДЕ ШАРАЛАРЫ.....	
ЖАМАНОВ А.Б.	137
ПРОФИЛАКТИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ АРТТЫРУ ШАРАЛАРЫ....	
ЖУКАЕВА Ж.А.	142
ЭТИКА ПОВЕДЕНИЯ СОТРУДНИКА ОВД ВО ВНЕСЛУЖЕБНОЕ ВРЕМЯ.....	
ЖУМАБАЕВА Г.А., ЕРМАНОВ С. С	146
УГОЛОВНО- ПРАВОВЫЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ БОРЬБЫ С СОЗДАНИЕМ И РУКОВОДСТВОМ ФИНАНСОВОЙ ПИРАМИДЫ.....	
ЖУМАГАЗИЕВА Р.Ш.	152
ПУТИ РАЗРЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ БЫТОВОГО НАСИЛИЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ.....	
ЗАБЕЛОВ А.Ю.	157
СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРОВОКАЦИЮ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В РОССИИ И РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	
ЗАНИНА Т.М.	161
МЕРЫ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ОТНОШЕНИИ РОДИТЕЛЕЙ ИЛИ ИНЫХ ЗАКОННЫХ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ.....	
ИБРАЙМОВ Б.К.	164
ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ЖӨНІНДЕГІ ХАБАРЛАМАЛАРҒА БАРУДАҒЫ ӘРЕКЕТТЕРІНІҢ ТАКТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	
ИБЫЖАНОВА Г.Б.	168
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ НЕЮРИДИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ВУЗАХ МВД.....	
ИМАНАЛИЕВА У.Э., КАСЫМОВА Н.Б.	174
ДЕПОНИРОВАНИЕ ПОКАЗАНИЙ ПОТЕРПЕВШЕГО И СВИДЕТЕЛЯ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ	
ИСМАИЛОВА Б.Ш., ЖУМАЖАНОВ А.А.	177
КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ЛИЦ, СОВЕРШАЮЩИХ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В СФЕРЕ БЫТОВЫХ ОТНОШЕНИЙ.....	
ИСМАИЛОВА Б.Ш., КАРИБАЕВ А.Е.	182
ИСТОРИЧЕСКИЕ ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТА ОТВЕТСТВЕННОСТИ ГОСУДАРСТВА ЗА ВРЕД, ПРИЧИНЕННЫЙ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫМИ ОРГАНАМИ.....	
КАЙНАР Е.Е.	187
ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ БЛОГЕРЛЕРМЕН ЖӘНЕ	

ХАЛЫҚПЕН ӨЗАРА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖАСАУЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	191
КАИРОВА Н.Н. ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В КРИМИНОЛОГИЧЕСКОМ ИССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПНОСТИ.....	202
КЕНЖЕБАЙ С.Ә. ЗАҢДЫ, НЕГІЗДЕЛГЕН ЖӘНЕ ӘДІЛ СОТ ШЕШІМІ: ТАЛАПТАР, ТАЛДАУ ЖӘНЕ ҰСЫНЫСТАР (ӨЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЫСАЛЫНДА).....	207
КУАШЕВА З.М. ҚҰРДАСТАР АРАСЫНДАҒЫ ҚОРЛАУ.....	211
КУЛЬБАЕВ С.Б. АҚПАРАТТЫҚ-БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ, МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУ.....	213
КУМАКБАЕВА М.С. КОНСТИТУЦИОННЫЕ ГАРАНТИИ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН.....	221
КУМАКБАЕВА М.С., САГЫНТАЕВА А.А. МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ СТАТУСА СОТРУДНИКА ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ.....	224
КУРМАНГАЛИЕВА Л.Ж. ЖОЛ ҚОЗҒАЛЫСЫ ЖӘНЕ КӨЛІК ҚҰРАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУ ҚАҒИДАЛАРЫН БҰЗУМЕН БАЙЛАНЫСТЫ ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ АРНАЙЫ ПРОФИЛАКТИКАСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ.....	228
КУШКИМБАЕВ А.А. ПО ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ АТЫС ДАЙЫНДЫҒЫН МЕҢГЕРУ КЕЗІНДЕГІ МОРАЛЬДІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ШАРТТАРЫ.....	233
ҚУАНЫШ Б.Д. АЗАМАТТЫҚ ҚОРҒАНЫС	238
МАХАНОВА А.С. ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ И ПРОФИЛАКТИКА БЫТОВОГО НАСИЛИЯ ОРГАНАМИ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ.....	242
МАХМУТОВ А.С. УЧАСКЕЛІК ПОЛИЦИЯ ИНСПЕКТОРЛАРЫНЫҢ ПРОФИЛАКТИКАСЫ ПРОФИЛАКТИКА УЧАСТКОВЫХ ИНСПЕКТОРОВ ПОЛИЦИИ.....	246
МЫШТАЕВА А.А., ЖАЙЛАУБАЕВА Ш.Т. ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ҚАТЫНАСТАР САЛАСЫНДАҒЫ ЗАҢНАМАНЫ ЖЕТІЛДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	251
МЕНДЫБАЕВА С.А. ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ	

ӘДІСТЕРДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ МЕН РӨЛІ.....	
МЕНДЫБАЕВА С.А., НАЗАРБАЕВА С.Г.	260
ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР МЕН ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ.....	
МЕРГАЛИЕВ А.А.	265
ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫНЫҢ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІ АРНАЙЫ ҚҰРАЛДАРМЕН ҚЫЗМЕТ АТҚАРУ КЕЗІНДЕГІ МІНДЕТТЕРІ.....	
МУХАМЕТКАЛИЕВ Н.Ж.	270
СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ	
ПАВЛОВА Е.В.	277
ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ С ОБЩЕСТВЕННЫМИ ФОРМИРОВАНИЯМИ В СФЕРЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ДОРОЖНОГО ДВИЖЕНИЯ КАК ФАКТОР ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШНИЙ.....	
САҒЫНТАЕВ Ә.М.	282
АЗАМАТТАРДЫҢ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНЕ БАҒЫНБАУШЫЛЫҚ ФАКТІЛЕРІ БОЙЫНША ІС-ӘРЕКЕТ АЛГОРИТМІ.....	
САГИНТАЕВА А.А.	287
ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ЭКСТРЕМАЛЬНЫХ УСЛОВИЙ....	
САЛИМОВ А.А.	290
ПРОФАЙЛИНГ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ҚҰҚЫҚҚА ҚАЙШЫ ОЙЛАРЫ БАР АДАМДАРДЫ АНЫҚТАУ.....	
САХАРБАЙ А.С.	293
ӘУЕ КӨЛІК ОБЪЕКТІЛЕРІНДЕ ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	
САИТОВА Э.М., БАЛБАЕВА Н.А.	298
ПРОБЛЕМЫ ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ СВЯЗАННЫХ С УПРАВЛЕНИЕМ ТРАНСПОРТНЫМ СРЕДСТВОМ В СОСТОЯНИИ НАРКОТИЧЕСКОГО ОПЬЯНЕНИЯ.....	
СИСЕНОВ Н.М.	302
ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖАСТАР ЭКСТРЕМИЗМІ МЕН ТЕРРОРИЗМІНІҢ АЛДЫН АЛУ.....	
СУВЕРОВ С.Е., КОНОВАЛОВ А.Ю. МЕЖДУНАРОДНОЕ	307
СОТРУДНИЧЕСТВО РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В СФЕРЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ НЕЗАКОННОМУ ОБОРОТУ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ.....	
ТАТАРЯН В. Г., МАЙКЕНОВ А.Р	310
ПРИНЦИПЫ ПРОХОЖДЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ В ОРГАНАХ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	
ТЕУНАЕВ А.С.-У.	315
АНТИКОРРУПЦИОННОЕ ПРОСВЕЩЕНИЕ, РЕАЛИЗУЕМОЕ В	

ОРГАНАХ, ОРГАНИЗАЦИЯХ И ПОДРАЗДЕЛЕНИЯХ МВД РОССИИ.....	319
ТАКЕТОВА К.Д	319
АЗАМАТТАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҒЫНА ҚОЛ СҰҒАТЫН ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРҒА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ БОЙЫНША ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІ ҚАБЫЛДАЙТЫН ӘКІМШІЛІК ЕСКЕРТУ ШАРАЛАРЫ.....	
УАЙСОВА Г.Ж.	322
ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР ПРОФИЛАКТИКАСЫ СУБЪЕКТІЛЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ.....	
УМИРЗАКОВА А.М.	335
ПРОБЛЕМЫ ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ В СФЕРЕ ОТХОДОВ ПРОИЗВОДСТВА И ПОТРЕБЛЕНИЯ.....	
УРБИСИНОВА Н.Е., АЛАЕВА Г.Т.	337
СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД К ПОНЯТИЮ «ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ СОБСТВЕННОСТЬ» РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	
УРБИСИНОВА Н.Е., БЕКБАУОВА А.А., КОШКИНБАЕВА А.С.	345
СУЩНОСТЬ И ЦЕЛИ НАКАЗАНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН.....	
УСТЕМИРОВ Е.С.	354
ПРОБЛЕМЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ИНТЕРНЕТ МОШЕННИ- ЧЕСТВАМ КАК ПРИОРИТЕТНОГО НАПРАВЛЕНИЯ НАДЗОРА В СФЕРЕ УЧЕТНО-РЕГИСТРАЦИОННОЙ ДИСЦИПЛИНЫ В УСЛО- ВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ НОВОГО КАЗАХСТАНА	
ХАСАНОВА В.В.	359
ПРЕСТУПНОСТЬ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ КАК СОЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА.....	
ХУСЕЙНОВ Н.Н.	362
ҚР ПО ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІН ДАЙЫНДАУ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТӘРБИЕЛЕУДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ.....	
ЦЕРКОВНОВА Е.А.	364
УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НЕЗАКОННЫЙ ОБОРОТ СПЕЦИАЛЬНЫХ ТЕХНИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПРЕДНАЗНАЧЕННЫХ ДЛЯ НЕГЛАСНОГО ПОЛУЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИИ.....	
ЧУПРИНЮК Н.А., ИБЫЖАНОВА Г.Б.	368
ОБРАЗОВАНИЕ И ЕЕ РОЛЬ В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА.....	
ШАМГАНОВА А.Е.	379
САБАҚ БАРЫСЫНДА ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ.....	

АЛҒЫ СӨЗ

СӘЛЕМЕТСІЗДЕР МЕ, ҚҰРМЕТТІ КОНФЕРЕНЦИЯҒА ҚАТЫСУШЫЛАР МЕН ҚОНАҚТАР!



Приветствую всех участников и гостей Международной научно-практической конференции на тему: **«Проблемно-ориентированный анализ профилактики правонарушений в Республике Казахстан: современные методы и технологии».**

Безусловно, актуальность проводимого мероприятия не вызывает сомнений, проведение которого направлено на реализацию поручения Главы государства Касым-Жомарт Кемелевича Токаева по переходу на Казахстанскую сервисную модель полиции, а также в преддверии реализации **КОНЦЕПЦИИ обеспечения общественной безопасности в партнерстве с обществом на 2024-2028 годы.**

Угрозы общественной безопасности, выраженные в снижении уровня законности и правопорядка, в том числе роста преступности, создают существенные препятствия для стабильного развития государства, увеличивают экономическую неопределенность, препятствуют долгосрочным инвестициям и подрывают принцип верховенства закона.

Реализация Концепции будет способствовать достижению следующих общенациональных приоритетов и стратегических задач:

– совершенствование правовых основ государства, направленных на эффективную реализацию гражданином прав и свобод, обеспечивающих верховенство закона во всех сферах жизни, взаимную ответственность личности и государства;

– переход от силовой модели работы полиции к сервисной модели взаимодействия правоохранительных органов с гражданами для построения безопасного и правового общества.

– построение «человекоцентричной» модели государственного управления – «Люди, прежде всего».

Как вам известно, в рамках поручения Главы государства в республике реализуется пилотный проект «Казахстанская сервисная модель полиции».

Основная идея заключается в том, что все институты общества и все граждане оказывают содействие в обеспечении охраны общественного порядка.

Необходимо отметить, что эта задача не одного дня. Мы изучили опыт зарубежных стран, где сервисная модель полиции создавалась десятилетиями. И прежде всего – это изменения полицейской культуры, которая повлияет на уровень доверия граждан. Конечная цель «сервисной модели» – это повышение доверия населения.

Сегодня нам удалось изменить основные акценты, которыми мы руководствовались довольно долгое время.

Думаю, что не будет открытием, если скажу, что основная роль в предупреждении правонарушений отводится участковым инспекторам полиции. Поэтому в связи с этим мы приняли меры и по повышению их статуса. Теперь они наделены правом внесения представлений об устранении причин и условий, способствующих совершению правонарушений. Расширена их компетенция по рассмотрению дополнительных административных правонарушений.

В рамках обеспечения принципа полиции «шаговой доступности» ведется работа и по обеспечению эффекта постоянного присутствия полиции в местах, где это необходимо.

По опыту развитых стран (Япония, Корея, Сингапур) в наиболее криминогенных участках городов устанавливаются модульные посты, где созданы необходимые условия для круглосуточного приема граждан.

Введено гибкое патрулирование. Увеличено количество пеших патрулей во дворах жилых домов, парках, скверах и на улицах. В общественных местах и на автомагистралях устанавливаются «Тревожные кнопки». С целью создания комфортных условий для граждан пересматриваются дислокация участковых пунктов и границы их обслуживания.

Совместно с акиматами принимаются меры и по строительству участковых пунктов полиции, в том числе совмещенных с жильем, – в сельской местности, а также выделению помещений в новых жилых комплексах – в городах.

Необходимо отметить, что в мире нет единой модели сервисной полиции, но есть общие принципы – это узнаваемость, доступность, доброжелательность, прозрачность и подотчетность. Если же говорить об отличиях, то если для традиционной работы полиции характерно сосредоточение на борьбе с преступностью, то в сервисной модели главная миссия состоит в обеспечении чувства безопасности и профилактики правонарушений.

Модернизируются и центры оперативного управления, в которых аккумулируется вся оперативная информация и видеоаналитика. Сейчас в ЦОУ выведены порядка сотни тысяч камер видеонаблюдения (различных форм собственности) с общественных мест, улиц, площадей и школ. Они активно используются в раскрытии преступлений и пресечении правонарушений. С каждым днем охват видеонаблюдением увеличивается.

О реформировании органов внутренних дел можно говорить долго и много. Но главное, что мы хотим показать, – акценты сместились, и в настоящий момент мы на пути к совершенно новым стандартам, работающим на повышение доверия населения к полиции, на то, чтобы граждане чувствовали себя защищенными и находились в условиях максимальной безопасности.

Нам важно максимально использовать наш потенциал, для выработки научно обоснованных рекомендаций и предложений для дальнейшего использования на законодательной уровне и в практической деятельности.

**Первый заместитель министра
внутренних дел Республики Казахстан
генерал-лейтенант полиции
Кожаяев М.Ш.**

ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ ӘКІМШІЛІК-ҚҰҚЫҚТЫҚ ПРОФИЛАКТИКАСЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРДЫ ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы полиция подполковнигі*

Абилова А.С.

Әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу яғни, әкімшілік құқық бұзушылық профилактикасының мәселелерін шешу жолдары біздің еліміздің құқықтық жүйесінде өте күрделі алдыңғы кезекте тұрған мемлекеттік тапсырмалардың бірі болып саналады.

Жалпы әкімшілік құқық бұзушылық жасаған жеке тұлғаны немесе заңды тұлғаны дер кезінде әкімшілік жауаптылыққа тартып, әкімшілік жаза қолдану бұл қылмыстың алдын алу болып есептеледі. Мысалға, отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамды әкімшілік құқық бұзушылық құрамы бар болуы себепті әкімшілік жауапқа тартып, оған әкімшілік жаза тағайындау немесе құқық бұзушыға қатысты қорғау нұсқамасын орнату және мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу сияқты заңнамалық алдын алу тетіктері құқық қорғау органдары тарапынан өз уақытында қолданылатын болса ол кезде отбасы мүшелерін отбасы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алмау себептерінен болуы ықтимал ауыр зардаптар мен қайғылы жағдайлардан аман-есен сақтап қалуға мүмкіншілік бар. Егер де лауазымды тұлға құқық бұзушыны әкімшілік жауаптылыққа өз уақытында тартпаса, масаң күйдегі көлік жүргізушісінің жол жүрісі ережелерін бұзуының салдары адам өліміне алып келетін жол-көлік оқиғасының орын алуына жол беруі мүмкін. Осылар сияқты құқық бұзушылықтың алдын алмағандықтан болуы ықтимал қылмыстар туралы көптеген мысалдар келтіруге болады, ол жағдайлар біздің қоғамымызда күнделікті болып жатқаны баршамызға белгілі. Сол себепті әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу профилактикасы заңнамаларға сәйкес алдыңғы кезектегі ең басты мәселелердің бірі болуы тиіс.

Әкімшілік құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік жаза тағайындау Қазақстан Республикасының әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің Ерекше бөлігінде көзделген. Қазақстан Республикасы әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексіне сәйкес әкімшілік жазаның тоғыз түрі қарастырылған. Олар, ескерту жасау, әкімшілік айыппұл салу, әкімшілік құқық бұзушылықты жасау құралын немесе әкімшілік құқық бұзушылық жасау негізінде алынған мүліктерді тәркілеп алу, арнайы құқықтан айыру, рұқсаттан айыру немесе оның қолданылуын тоқтата тұру немесе тізімнен алып тастау, қызметті тоқтата тұру немесе оған тыйым салу, заңсыз тұрғызылып жатқан немесе салынып біткен құрылыс объектісін мүжбүрлі түрде бұзу, әкімшілік қамаққа алу және соңғысы шетелдіктерді немесе

азаматтығы жоқ тұлғаларды Қазақстан Республикасы шегінен әкімшілік жолмен кетіру.

Қазақстан Республикасы әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 3-ші бөлімі, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді қарауға уәкілеттілік берліген мемлекеттік органдар, 36-шы тарауда әкімшілік құқық бұзушылық туралы істердің ведомстволығы, лауазымды тұлғалардың істерді қарау және әкімшілік жазаларды қолдану жөніндегі құзыреттері көрсетілген. Осы тараудың 684-ші бабында соттардың құзыретіндегі шешім қабылдау үшін баптар мен бөліктер нақтыланған. Біздің институтта практикалық қызметкерлер оның ішінде басым бөлігі жергілікті полиция қызметінен біліктілігін арттыру курстарынан өтеді. Оқу сабақтарының тақырыптарын талқылау кезінде қызметкерлер сот органдарына жіберілген әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істердің шешімдері туралы өздерінің көптеген мәселелерімен бөліседі. Мысалға сот органдары еңбек заңнамасының жалпыға бірдей жұмыс режимімен қызмет атқаратындықтан демалыс және мереке күндері жергілікті сот мекемелерінің қызмет жасамауы, сол себепті әкімшілік құқық бұзушылық туралы істердің сотқа қабылданбауы, дереу шешім қабылдауды талап ететін (мысалы, тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаушыға қатысты) әкімшілік істер бойынша демалыс немесе мереке күндері сот органдарының демалыста болулары себепті шешімдер қабылданбай, әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алудың заңнамалық тұрғыдан мүлдем мүмкін болмауы өзекті мәселе екендігін көптеген практикалық қызметкерлер біледі. Осы мәселені шешу жолдары ретінде жергілікті ішкі істер органдарының басшылары сол жерлердегі сот органдарымен келісімге отырып, демалыс немесе мереке күндері кезекші судьяларды қызмет атқаруға тарту практикасын қолдану қажет деп есептейміз. Біліктілігін арттыру курстарының тыңдаушыларының берген деректері бойынша аталған практика 2-3 жыл бұрын Шымкент қаласында жергілікті Полиция департаменті басшылығы мен сот органдарының төрағаларымен меморандумға отыру арқылы шешілген және ол оң нәтижелер берген.

Келесі өзекті мәселе ол Қазақстан Республикасы әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде (787-789-баптар) қарастырылған әкімшілік ұстап алу шарасы.

Әкімшілік ұстап алу (787-бап) ол құқық бұзушылықтың жолын кесу немесе іс жүргізуді қамтамасыз ету мақсатында жеке тұлғаның, заңды тұлға өкілінің, лауазымды тұлғаның жеке бас бостандығын қысқаша мерзімге шектеу.

Әкімшілік ұстап алу әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 789-шы бабына сәйкес, көрсетілген мақсаттарға қол жеткізу үшін қажетті уақыт ішінде жүзеге асырылады және ол үш сағаттан аспауы тиіс. Осы баптағы көрсетілген мақсаттарға қол жеткізуге біздер, ұстап алынған тұлғаға әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінде көрсетілген құқықтарын және міндеттерін түсіндіруді және әкімшілік хаттама толтыруды жатқызамыз

және құқықтары мен міндеттерінің түсіндірілгені туралы әкімшілік ұстап алу туралы хаттамаға тиісті жазба жазылады, яғни бірінші кезекте әкімшілік ұстап алу хаттамасы толтырылуы қажет, содан соң барып әкімшілік хаттама заңнамада белгіленген әкімшілік ұстап алу мерзімі ішінде толтырылуы тиіс. Егер адам масаю күйінде болса (789-баптың 1-ші бөлігі) оның ұстап алу мерзімі медицина қызметкері оны айықты деп акті толтыру арқылы куәландырған уақыттан бастап есептеледі, яғни масаң күйдегі адамға әкімшілік хаттама толтыру бұл өрескел заң бұзушылық болып табылады, себебі масаң күйдегі адам өзінің іс-әрекетіне есеп бере алмайды.

Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 789-шы бабының 3-ші бөлігінде, әкімшілік жаза шарасының бірі ретінде әкімшілік қамаққа алуға әкеп соғатын әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс бойынша тартылып жатырған әкімшілік құқық бұзушыны әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс қаралғанға дейін жиырма төрт сағаттан аспайтын мерзімге ұстауға мүмкіншілік берілген.

Сонымен қатар, заңнама бойынша ұстап алынған тұлғаға қатысты оны ұстап алуға негіз болған жағдайлар жойылған болса ол адам дереу босатылуға жатады (788-баптың 6-шы бөлігі).

Ұстап алу тәртібі мен негіздері және мерзімдері заңнамада нақты көрсетілген. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодекстің 788-ші бабының 7-ші және 8-ші бөліктерінде көрсетілгендей ұсталған адам арнайы бөлінген санитариялық талаптарға сай келетін үй-жайларда ұсталады және ұсталған адамдардың ұстау жағдайларын оларды тамақтандыру нормасы мен медициналық қызмет көрсету тәртібін атқарушы билік органдары айқындайды делінген, яғни жергілік атқарушы органдар, әкімдіктер осы мәселені нақты шешулері тиіс. Практикада кейбір жергілікті аймақтарда (аудан, ауылдық және селолық округтарда) медициналық айықтырғыштар қарастырылмаған. Масаю күйіндегі құқық бұзушыларды облыс орталықтарына алып бару күрделі мәселе, себебі жолдардың ара қашықтығының ұзақтығына байланысты масаю күйіндегі адамның денсаулығы мен өмірінің қауіпсіздігіне нұқсан келуі мүмкін. Сонымен қатар, жолдың ұзақтығына байланысты масаю деңгейінің өзгеруі де ықтимал. Ал масаю күйіндегі (соның ішінде орташа дәрежедегі) құқық бұзушыны бостандықта қалдырудың өте қауіпті екені баршамызға белгілі жағдай. Сол себепті медициналық айығу мекемелері барлық аймақтарда болуы қажет және олар тәулік бойы қызмет атқарулары тиіс деп есептейміз. Осы сала бойынша құқық бұзушылықтардың алдын алу мақсатында және медициналық айықтырғыш қызметкерлерінің және айықтырғышқа орналастырылған масаң күйдегі құқық бұзушының денсаулығы мен өмірінің қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында медициналық айықтыру мекемелерін ішкі істер органдарының қарамағына беру оңтайлы нұсқа деп есептейміз [1].

Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы біздің мемлекетімізбен қоғамымыздың ең басты мәселелерінің бірі болып қала береді. Осы сала

бойынша профилактикалық субъекті ретінде ішкі істер органдары тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы саласындағы нормативтік құқықтық актілердің жобаларын дайындауға қатыса алады, балаларын тәрбиелеу жөніндегі міндеттерін орындамайтын оларға қатысты құқыққа қарсы әрекеттер жасайтын ата-аналарды немесе оларды ауыстырушыларды анықтайды, профилактикалық есепке алуды жүргізеді және профилактикалық бақылауды орындайды, тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайлары немесе олардың жасалу қаупі туралы өтініштерді және хабарламаларды сол жерлерге барып қарайды және олардың жолын кесу бойынша шаралар қолданады, жәбірленушілердің өтініші бойынша оларды көмек көрсету жөніндегі мекемелерге немесе денсаулық сақтау мекемелеріне жібереді, құқық бұзушымен профилактикалық әңгімелесу жүргізеді, тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаушыны ішкі істер органдарына жеткізуді жүзеге асырады, қорғау нұсқамасын шығарады, прокурор алдында қорғау нұсқамасының қолданылу мерзімін ұзартуға санкция беру туралы өтініші ұсынады, әкімшілік ұстауды жүзеге асырады, сот алдында тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған тұлғаның мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу туралы өтініш жасайды, қылмыстық ізге түсуді, әкімшілік құқық бұзушылық туралы істер жүргізуді орындайды, қылмыстық іс жүргізудің мәжбүрлеу шараларын қолдана алады, жәбірленуші қауіпсіздігінің қылмыстық-құқықтық шараларын қолданады, полиция қызметкерлері үшін тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы мәселелері бойынша арнайы оқу курстарын ұйымдастыруды қамтамасыз етеді.

Практикада тұрмыстық зорлық-зомбылық орын алған жағдайда көбіне алғашқы болып оқиға орнына баратын патрульдік полиция мен учаскелік полиция инспекторлары. Тұрмыстық зорлық зомбылық оқиғаларын рәсімдеу алгоритмдері бойынша ең бірінші ол жәбірленушімен сұхбаттасу және құқық бұзушы агрессорды қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында залалсыздандыру, егер ол масаю күйінде және өте агрессивті болса оған қатысты заңнамада көрсетілген нормаларды сақтай отырып арнайы құралдар мен дене күшін қолдану арқылы оның масаю деңгейін және дене жарақаттарын анықтау үшін наркологиялық және травматологиялық тексерулерден міндетті түрде өткізу қажет. Жәбірленушінің және кәмелетке толмаған балалардың құқықтары мен қауіпсіздіктерін қамтамасыз ету оқиға орнына барған қызметкерлердің басты міндеті. Жәбірленушіні сұрақтың астына ала бермей оқиға болған жерді қарап шығып ол жерде сынған, бүлінген мүліктер болса оларды назарға алып, сонымен қатар жәбірленушінің көзге көрініп тұрған дене жарақаттары болса дереу оны травматологиялық тексеруден өткізіп барып жауаптар алынған дұрыс деп санаймыз. Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарының қауіпсіздігін қамтамасыз етудің ең негізгі құралы ол тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған агрессордың заңды өрескел бұзғандығын және істеген әрекеттері үшін қатаң түрде заңды жауаптылыққа тартылатындығын айтып түсіндіру, сонымен қатар не үшін осындай заңсыз әрекеттерге барғандығын сұрап білу қажет, ол үшін заңнамада

профилактикалық әңгімелесу қарастырылған. Профилактикалық әңгімелесу тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаудың себептері мен жағдайларын анықтау, сонымен қатар тұрмыстық зорлық-зомбылықтың әлеуметтік және құқықтық салдарын түсіндіру және заңды сыйлауға мойынсұнушылық пен құқықты сақтау қажеттілігіне сендіру үшін жүргізіледі. Учаскелік полиция инспекторлары немесе кәмелетке толмағандардың істері және әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі инспекторлар жәбірленушінің пікірін ескере отырып, қорғау нұсқамасын шығаруға құзыретті. Сонымен қатар, жәбірленушінің қауіпсіздігін қамтамасыз етудің тағы бір маңызды құралы ол сотпен тағайындалатын тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу шарасы [2].

Заңнамалар бойынша тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шегетін ол барлық отбасы мүшелері, яғни құқық бұзушының әйелі немесе заңды некедегі ер адам болуы да әбден мүмкін, сонымен қатар балалары, егде жастағы қарт адамдар немесе басқа да бірге тұрып жатырған отбасы мүшелері болуы мүмкін. Алайда Қазақстан Республикасы ішкі істер Министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсанда қабылданған №1097 бұйрығы бойынша Әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлініс атауы айтып тұрғандай тек қана әйелдердің құқықтарын қорғауға бағытталған. Тек қана әйел адам емес, барлық отбасы мүшелерінің тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шегуі мүмкін болуы себепті бұйрықтың атауы мен бағытына өзгерістер енгізу қажет деп санаймыз[3].

Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтар технологиялық даму алға жылжыған сайын күрделеніп бара жатыр. Әрбір жасөспірім ғаламтор желісіне емін еркін кіріп кез-келген өзіне қажетті ақпараттарды ала алады. Бірақ та ол ақпараттардың оның сана сезіміне әсер ететін теріс қатыгез қылықтарға итермелеуі ықтимал болуын көптеген ата-аналар бақылай алмайды, сол себепті жасөспірімдер арасында қатыгез қылмыстар мен құқық бұзушылықтар орын алуда. Ішкі істер органдары осы сала бойынша негізгі профилактикалық субъект ретінде кәмелетке толмағандарды қоғамға қарсы әрекеттер жасауға итермелейтін тұлғаларды, сонымен қатар кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу, оқыту және бағып-күту жөніндегі өздерінің міндеттерін орындамай жүрген ата-аналарды, заңды өкілдерді, педагогтарды Қазақстан Республикасының заңдарында қарастырылған жауаптылыққа тарту бойынша шешімдер қабылдауға құзыретті[4].

Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтар профилактикасын жүзеге асыру ішкі істер органдарында кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларына жүктелген. Осы сала бойынша кәмелетке толмағандар арасында құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін ғаламтор желісін шектеу арқылы оған ата-аналық бақылауды күшейту және кәмелетке толмағандардың тәрбиесіне жауапты тұлғалармен профилактикалық мақсатта диалогтық кездесулерді көбірек жүргізу қажет деп санаймыз[5].

Мақаланы қорытындылайтын болсақ, біздер осы мақаламызда әкімшілік құқық бұзушылықтар жасаған тұлғаларды әкімшілік жауаптылыққа тартып, әкімшілік жазалар тағайындау арқылы қылмыстың алдын алуға болатындығы туралы бірнеше мысалдар келтірдік. Сонымен қатар, әкімшілік жаза тағайындауға құзыретті сот органдарына жолданатын әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді қарау кезінде туындайтын мәселелер туралы, масаю күйіндегі әкімшілік құқық бұзушылық жасаған тұлғаларға қатысты әкімшілік ұстап алу жүргізу кезінде туындайтын мәселелер туралы, тұрмыстық зорлық-зомбылық және кәмелетке толмағандар арасындағы әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша мәселелерді және оларды шешу жолдарын қарастырдық. Әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алудың ең басты мәселесі ол тұрғындар мен заңды тұлғаларға профилактикалық мақсатта түсіндірме жұмыстарын мейлінше көбірек жүргізу болып табылады.

Ішкі істер органдарында профилактикалық тіркеуде тұрған адамдардың құқық бұзушылықтарының алдын-алу дегеніміз - құқық бұзушылықтардың алдын алуға және олардың туындау себептеріне бағытталған мемлекеттік және қоғамдық ұйымдар жүргізетін әртүрлі өзара байланысты іс-шаралар. Құқық бұзушылықтың алдын алу иерархиялық тұрғыдан байланысты міндеттерден тұрады.

Әлеуметтік алдын алу – құқық бұзушылықтың динамикасына, құрылымына, себептеріне алдын-алу әсері. Бұл мәселені шешу криминология шеңберіне енеді және жалпы әлеуметтік тәжірибенің ажырамас бөлігі болып табылады.

Криминологиялық алдын алу – заңсыз іс-әрекеттердің түрлері мен формаларының алдын алуы, қоғамдық өмірдің белгілі бір салаларында құқық бұзушылықтың алдын алу және адамдардың белгілі бір әлеуметтік топтарының тарапынан құқық бұзушылықтардың алдын алуы.

Жеке криминологиялық профилактика – жеке тұлғалардың тарапынан құқық бұзушылықтардың алдын алуы.

Шешілетін міндеттердің сипатына байланысты алдын алу шаралары жалпы және жеке болып жіктеледі.

Алдын алу шараларының міндеттері мен ерекшеліктерінің алдын алу субъектілері, олардың құзіреттілігі және бір-бірімен әрекеттесуін анықтайды, яғни, келесі негізгі функцияларды орындайтын ПО есепке тіркелген адамдардың құқық бұзушылықтар жасамауының алдын-алу жүйесі.

Реттеуші: адамдардың қарама-қайшылықтары мен қақтығыстарын заң талаптарына сәйкес шешуге мүмкіндік беретін жағдай жасау.

Ескерту: заңдылық қағидаттарын қамтамасыз етудің бірі.

Қауіпсіздік: азаматтардың бостандықтары мен құқықтарын құқық бұзушылықтардан қорғайды, әлеуметтік маңызды құндылықтарды қорғайды (бұл қылмыстың алдын алудың гуманистік бағытын көрсетеді).

Тәрбиелік: сендіру әдістерін қолдану, адамдардың мінез-құлқын түзету, олардың әрекеттерін заңнама мен гуманистік мораль талаптарына сәйкес келтіру.

Жүйенің қажетті элементі қылмыстың алдын алу субъектілері болып табылады.

Криминологияда олар негізгі үш топқа бөлінеді.

Жеке профилактиканы тікелей жүргізетін субъектілер.

Олардың қатарына учаскелік полиция инспекторлары кіреді, ол полиция бөлімінде профилактикалық іс-шараларды жүргізетін адамның құқықтық санасы мен мінез-құлқына жүйелі мақсатты әсер ету үшін жеке профилактикалық шараларды қолданады:

- 1) профилактикалық әңгімелесу;
- 2) қорғау нұсқамасы;
- 3) құқық бұзушылық жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою туралы ұсыныс;
- 4) медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шаралары;
- 5) құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар қою;
- 6) профилактикалық есепке алу және бақылау;
- 7) әкімшілік жаза тағайындау;
- 8) ата-ана құқығынан айыру немесе шектеу, бала асырап алудың күшін жою, қамқоршыларды қызметтік міндеттерін орындаудан босату, баланы патронаттық тәрбиеге беру туралы шартты мерзімінен бұрын бұзу;
- 9) сот үкімімен қабылданған шаралар;
- 10) әкімшілік қадағалауды орнату;
- 11) қозғалыс еркіндігін алдын ала шектеу.

Құқық бұзушылықтың алдын алу шаралары олар қолданылатын адамның жеке ерекшеліктерін, жасаған қылмыстарының қоғамға қауіптілігі мен сипатын ескере отырып айқындалады.

Қылмыстың алдын алудың жекелеген шараларын қолдану туралы шешімге мүдделі тұлғалар Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен шағымдана алады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықты жасаушыларға қарсы құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша жеке профилактикалық шаралар Қазақстан Республикасының тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы заңнамасында белгіленген ерекшеліктерді ескере отырып қолданылады.

Қылмыстың алдын алудың жеке шараларын қолдану заңнамаларға және Қазақстан Республикасының өзге де заңдарына сәйкес жүзеге асырылады.

Қылмыстың алдын алудың жеке профилактикалық шараларын есепке алуды орталық атқарушы органдар өз құзыреті шегінде жүзеге асырады.

Профилактикалық тіркеуде тұрған адамдардың отбасы тұрмыстық қатынастар аясындағы құқық бұзушылықтарының алдын алуда отбасы мүшелері маңызды рөл атқарады. Бұл субъектілер профилактикаланған адамға, олардың өмір сүру және тәрбиелеу жағдайларына тікелей әсер етеді,

криминогендік жағдайды жеңілдетеді, қылмыстың алдын алады, қоғамға қауіпті әрекеттерге қоғамға қарсы әрекеттердің алдын алады, олардың себептері мен жағдайларын анықтайды, жояды және қылмыстардың қайталануын болдырмайды.

Сонымен бірге жергілікті атқарушы билік пен өзін-өзі басқару органдары қылмыстың алдын алуды ұйымдастырумен айналысуға міндетті. Өз құзыреті шегінде алдын алу қызметін реттейтін нормативтік-құқықтық актілер шығарылып, мемлекеттік және қоғамдық құрылымдардың алдын алу қызметінде заңдардың сақталуы бақыланады. Жергілікті атқарушы билік органдары қылмыстың алдын алудың кешенді жоспарларын әзірлеуге және ұйымдастыруға, атқарушы және әкімшілік органдарға – мемлекеттік органдар мен қоғамдық ұйымдардың олардың аумағындағы қылмысқа қарсы іс-қимылына тікелей бақылау жасауға шақырады.

Құқық бұзушылықтың алдын алуды басқару:

- ақпаратты жинау және талдау;
- осы негізде шешім қабылдау;
- қылмысқа қарсы күрес жоспарларын болжау және жасау;
- осы жоспарларды іске асыру;
- қол жеткен нәтижелерді бағалау.

Алдын алудың кез келген тақырыбы шешімдерінің оңтайлығы, ең алдымен, оның құзыретіне кіретін міндеттерді орындау үшін жеткілікті объективті және сенімді ақпараттың болуына байланысты. Ақпарат профилактикалық қызмет субъектісінің нақты міндеттері мен құзіреттілігін ескере отырып саралануы қажет.

«Құқық бұзушылықтардың әкімшілік-құқықтық профилактикасының мәселелері және оларды шешу жолдары» тақырыбын зерттеу барысында жеке криминологиялық теория – құқық бұзушылыққа тәуелділіктен арылту қағидасын қалыптастыру қажет болады.

Мұндай теория объективті шындық, құқық бұзушылық жасауға әкелуі мүмкін әлеуметтік құбылыстар мен процестердің ерекше сипаты мен жай-күйі ретінде қылмыстық қауіп-қатер идеясына негізделуі керек.

Әрбір криминогендік фактор, құқық бұзушылықты түсінбестен бұрын, өзінің жасампаз қабілеті ретінде құқық бұзушылықтың қаупі болған кезде, өзінің эволюциясындағы өзінің даму кезеңінен өтеді.

Дәл осы әлеует, яғни, нақты қауіп тудырмайтын әрекет немесе әрекетсіздік – бұл дәстүрлі криминогендік фактордан криминогендік әлеует тұрғысынан айтарлықтай ерекшеленетін қауіп факторы.

Тәуекелдерді талдау әдістерін қолдану қылмыстық қауіп-қатер факторларын ертерек, ықтимал қауіп факторлары ретінде анықтауға, оларды криминологиялық талдаудың субъектісі ретінде тануға және осындай тәуекелдерді басқару үшін барабар шараларды жасауға ықпал етуі керек. Бұл факторларға криминологиялық профилактиканың әдеттегі құралдарымен әсер ету мүмкін емес. Бұл үшін тәуекел технологиясын қолдануға негізделген басқа да мүқият құралдар жиынтығы қажет.

Профилактикалық қызмет бойынша адамдардың жаңа қылмыстар жасауының қылмыстық қауіп-қатер факторларын анықтау және бағалау мәселелерін шешу қылмыстық криминология аясында жүзеге асырылуы керек.

Сонымен қатар, іздеу тақырыбы аясында бұл олқылықты толығымен толтыру мүмкін емес. Сондықтан, автордың міндеті, қажет болған жағдайда тақырыптың тек кейбір аспектілерін қамту арқылы ғана шектеледі, бұл жағдайда мамандардың назарын полиция бөліністерінде алдын ала тіркеуде тұрған адамдардың жаңа қылмыстар жасау қаупін анықтаудың жаңа және өте маңызды криминологиялық мәселелеріне назар аудартқызу.

Осыған байланысты, жаңа құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша тиісті шараларды әзірлеуге қол жеткізу үшін полиция бөліністерінде алдын-ала тіркелген адамдар жеке заңсыз әрекеттің алдын-алу себептері мен шараларын алдын ала анықтауы керек.

Белгілі бір адамның болашақтағы құқық бұзушылықтар жасауының ықтималдылығын анықтау – жеке тұлғаның заңсыз әрекеттерін болжау болып саналады. Негізгі назар адамның жеке қасиеттеріне аударылады.

Жеке заңға қайшы мінез-құлықты болжаудың негізгі міндеті полиция бөліністерінде профилактикалық іс-қимыл жасайтын адамның құқық бұзушылықтар жасауының ықтималдылығын анықтауға бағытталған.

Кез келген адамның мінез-құлқы әртүрлі жағдайлардың өзара әрекеттесуінің нәтижесі болып табылады, олардың арасында тұлғаның өзі маңызды рөл атқарады. Жеке тұлғаның дамуы қоғам мүшелерінің мінез-құлқымен байланысты болғандықтан, қоғамның дамуына байланысты. Бұл жеке заңсыз әрекеттерді болжау мәселесін шешуге көмектеседі.

Адамның мінез-құлқы әртүрлі жағдайларға байланысты анықталады және оларды білу үшін, болжау үшін, аз уақыт ішінде жеке адамды терең және жан-жақты зерттеу қажет.

Адам ішкі істер бөліміне оның құқық бұзушылықтарының алдын алу мақсатында тіркелген кезде учаскелік полиция инспекторы оның жеке басын зерттеуге белсенді қатысады, ол есептегі адамның байланысын, мінезін, мақсаттарын, ұмтылысын, тілектерін тексереді.

Сондай-ақ, оның мінез-құлқына жағымды немесе теріс әсер етуі мүмкін жағдайларды талдайды.

Олардың ішінде келесілері маңызды деп саналады:

- жұмысқа деген көзқарас;
- тәртіп;
- оқуға деген көзқарас;
- отбасының болуы және онымен қарым-қатынас сипаты
- туыстарының болуы және оларға деген көзқарас;
- жасалған құқық бұзушылыққа, сот үкіміне көзқарасы;
- соттылығының саны;
- жасаған қылмыстарының ауырлығы;
- сот үкімі және бас бостандығынан айырудың нақты мерзімі;

- қоғамға қарсы өмір салтын ұстанатын адамдармен сотталғанға дейін байланыстың болуы;

- тұрғылықты жері (қала, аудан, ауыл) бойынша мінездемесі;
- босатылғаннан кейінгі жұмыс орны;
- жазасын өтегеннен кейін оқуын жалғастыруы;
- әр түрлі әлеуметтік пайдалы қатынастары.

Жеке заңсыз мінез-құлықты сапалы болжауға қол жеткізу үшін алдын-ала есепте тұрған сол адамды жұмыс орнынан, тұрғылықты жерінен, көршілерінен, достары мен таныстарынан тәуелсіз адамдар сипаттайтын тәуелсіз сипаттамаларды жалпылау деп атайды.

Қазіргі уақытта ішкі істер органдарында «әкімшілік қадағалау» санатындағы алдын-алу тетіктері ретінде тіркелген адамдардың жаңа құқық бұзушылықтарын жеке болжау мәселесі ең көп зерттелуде.

Криминологтар белгілердің типтік үлгілерін жасайды, олардың көмегімен адамның болашақта бұрын сотталған адамдарға, әкімшілік бақылауға алынған немесе әкімшілік қадағалауға жататын адамдарға, кәмелетке толмағандарға, отбасылық және тұрмыстық ортада құқық бұзушылық жасаған адамдарға қатысты бақылау істерін жүргізу кезінде полиция тарапынан қырағылық танытуды ұсынады.

Мұндай болжамдық міндеттерді шешудің негізі - жеке тұлғаның ғылыми статистикалық топтамасы және типологиясы, оларға қатысты криминогендік дәрежені анықтау:

1) белгіленген әкімшілік қадағалау;

2) бас бостандығынан айыру орындарынан шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған адамдарға туралы қабылданған шешім туралы;

3) ауыр және (немесе) аса ауыр қылмысы үшін жазаны өтегеннен кейін бас бостандығынан айыру орындарынан босату туралы немесе қасақана қылмыс жасағаны үшін екі немесе одан да көп рет бас бостандығынан айыру туралы шешім қабылданған (ресми түрде Қазақстан Республикасының 1996 жылғы 15 шілдедегі Заңына сәйкес) бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау;

4) әкімшілік құқық бұзушылықтар жасағаны үшін мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу;

5) қорғау нұсқамасын шығару.

Жеке болжау кезінде біржақты болжамды қорытынды туралы емес, ішкі істер органдарындағы профилактикалық есеп жүргізілгеннен кейін мүмкін болатын мінез-құлықтың нұсқамалары туралы айтылуы қажет.

Жазаны өтеген адамның жеке басын зерттеу белгілі бір дәрежеде алдын ала тергеуден бастап, істі сотта қарау сатысында, жазаны өтеу процесінде жүргізілгенін ескеру қажет.

Түзеу мекемелерінен босатылған адамдардың үлкен тобына криминологиялық бақылау босатылғаннан кейін жеті жыл өткенде бірінші рет жазасын өтеп жатқандардың 67% -ы және қайталанған қылмыскерлердің 60% ы жаңа қылмыстар жасамайтындығы туралы сипаттамада көрсетілген

адамдар қайталануға жол бермегенін атап өтті. Алғаш рет жазасын өтеп жатқандардың 49% -ы және болжамдары қолайсыз болған қайталанған құқық бұзушылардың 55% -ы бірнеше рет қылмыс жасаған.

Жеке заңсыз мінез-құлықты болжау тәжірибесі көрсеткендей, бұрын сотталған адамдар туралы ең толық мәліметтерді жан-жақты зерттеу негізінде алуға болады (қылмыстық процестің барлық кезеңдерін қоса алғанда, сонымен бірге жеке тұлғалардың жазасын өтегеннен кейін, яғни карапайым өмір жағдайында).

Девиантты мінез-құлық (атап айтқанда, моральдық актілер, қоғамдық тәртіпті жүйелі түрде бұзу, қоғамдық пайдалы жұмысты қасақана жасаудан жалтару, маскүнемдік, маргиналды топтар деп аталатын топтармен тығыз байланысты сақтау) белгілі бір жағдайларда жоғары ықтималдылығы бар құқық бұзушылыққа айналуы мүмкін.

Қылмыс пен әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу полиция қызметінің басым бағыттарының бірі болып табылады.

Құқық бұзушылықтың алдын алуда негізгі бағыт ішкі істер органдарының қызметкерлеріне тиесілі, олар құқық бұзушылықтардың алдын алу мақсатында профилактикалық есепте тұрған азаматтардың түрлі санаттарымен жеке профилактикалық жұмыстарды жүзеге асырады.

Профилактикалық жұмыстың басталуы қоғамға жат мінез-құлықтың нақты анықталған фактілеріне қарағанда құқық бұзушылықтар жасауға бейім адамдардың анықталуы мен есепке қойылуына байланысты.

Дер кезінде анықтау олардың тарапынан құқыққа қарсы әрекеттерге жол бермеу мүмкіндігін арттырады, түзету процесін жеңілдетеді.

Зерттеулер көрсеткендей, мысалы, бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдардың арасында рецидив босатылғаннан кейін бірінші айда өте маңызды, оның максимумы екінші айға келеді, содан кейін оның қарқындылығы біртіндеп құлдырайды.

Тиісінше, осы санат профилактикалық есепке қойылады.

Анықталған және профилактикалық есепке қойылған адамдарға қатысты олардың мінез-құлқын бақылау бойынша міндет туындайды. Байқаудың мәні олардың тарапынан құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін қажетті мәліметтерді алудан тұрады.

Алдын алу есебінде тұрған тұлғалардың жаңа құқық бұзушылықтарды жасауының криминогендік тәуекелдерін анықтау технологиясы зерттелмеген мәселе болып қала береді, бұл елеулі қателіктер ретінде бағалануы керек. Осыған байланысты, алдын ала тергелетін адамдар тарапынан жаңа құқық бұзушылықтар жасаудың криминогендік тәуекелдерін анықтаудың жолдары мен құралдарын іздестіру қажеттілігі туындайды.

Профилактикалық есепте тұрған адамдардың жаңа құқық бұзушылықтар жасауының криминогендік тәуекелдерін анықтаудың тиімді әдістерін іздеу, жаңа құқық бұзушылықтар жасағаны үшін жазалау шарасын айқындайтын нормативтік-құқықтық базада оққылықтарды анықтау, профилактикалық есепте тұрған адамдардың жаңа құқық бұзушылықтар жасауының

криминогендік тәуекелдерінің әдістемесін айқындау, оларға жол бермеу жөніндегі тиісті шаралардың тиімділігін арттыруға бағытталған нақты іс-шараларды әзірлеу қажеттілігі туындайды.

Мемлекет басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Қазақстан халқына жыл сайынғы Жолдауында Президент басым бағыттардың бірі ретінде «полицияның сервистік моделіне» көшу қажеттілігін атады, осы моделге көшудің де бірден-бір себебі ол құқық бұзушылықты ескерту екендігін естен шығармауымыз қажет [6].

Мемлекетіміз халықтың әлеуметтік жағдайларын жоғарылату үшін заңнамаларды барынша гуманизациялық тәртіппен қабылдауға тырысып бағуда, алайда көптеген тұлғалар халық арасында іріткі салу мақсатында заңнамаларды қарапайым тұрғындарға арандатушылық тұрғысынан дұрыс емес керісінше түсіндіріп, ел арасында іріткі салуда. Сол себепті азаматтар мен тұрғындарға ең бірінші кезекте әкімшілік құқық бұзушылықтар жасамаулары үшін әкімшілік-құқықтық заңнамалардың нормаларын сақтаудың олар үшін маңызды екендігін түсіндіре білуіміз қажет деп осы мақаламызды қорытындылаймыз.

1. Қазақстан Республикасы әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі, 2014 жылғы 05 шілдеде қабылданған;

2. Қазақстан Республикасының тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы 2009 жылғы 4 желтоқсандағы Заңы;

3. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімшелерінің жұмысын ұйымдастыру туралы №1097 бұйрығы;

4. Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдеде қабылданған Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы Заңы;

5. Қазақстан Республикасы ІІМ 2015 жылғы 29 желтоқсанда қабылданған Ішкі істер органдарының кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру туралы № 1098 бұйрығына өзгертулер енгізу туралы Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің м.а. 2022 жылғы 18 тамыздағы №687 бұйрығы;

6. Мемлекет басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Қазақстан халқына жыл сайынғы Жолдауы.

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫҢ КІСІ ӨЛТІРУ ҚЫЛМЫСЫНЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Есболатов атындағы
Алматы академиясы Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің 2-курс
докторанты, полиция капитаны, заң ғылымдарының магистрі*

Абикенов А.Н.

Кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыс мәселесі көптеген құқықтық цикл ғылымдарына, соның ішінде криминологияға тікелей қатысты.

Жасөспірімдер ортасын қылмыстық жауапкершілікке тарту қазіргі қоғамның алаңдатарлық құбылысы болып қала бермек. Бұл біздің қоғамның әлеуметтік-экономикалық және рухани-адамгершілік саласындағы бірқатар себептерден туындаған қолайсыздықтың нәтижесі: халықтың едәуір бөлігінің өмір сүру деңгейінің төмендеуінен және қоғамды криминализациялануы отбасыларда балаларға қатыгездік көрсетуге дейін жетіп, олардың тағдыры үшін жауапкершілік төмендеп және заңнамалық база либерализацияланған.

Кәмелетке толмағандардың заңмен қақтығысы қоғамда екі полярлы тәуекел топтың пайда болуына әкелуі мүмкін екенін ескеру қажет: қылмыс құрбандары мен құқық бұзушылар.

Ғалым Э.Мельникова өмірдің әртүрлі салаларында кәмелетке толмағандардың құқықтарын бұзу олардың заңмен қақтығысының негізгі көздерінің бірі екенін дұрыс айтқан. Жәбірленушілер қатарына кіретіндер де, қылмыскер болып шыққандар да құрбан болып жатады [1, 96-бет].

Құқықтары жүйелі түрде бұзылған, әлеуметтік жағынан қорғалмаған және отбасындағы зорлық-зомбылыққа тап болған бала қылмыс жолына түсетіні анық. Бұл тығырыққа тірелер жол: кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың тамыры олардың өздері құқық бұзушылықтың құрбаны болғандар.

18 жасқа толмаған адамдар жасаған кісі өлтіру қылмысы ерекше қоғамдық резонанс тудырады. Бірнеше мысал келтірейік:

1) 2011 жылы Павлодар облысында Екібастұздың екі кәмелетке толмаған тұрғыны үйсіз адамды өлтірді деп айыпталды. 2010 жылдың мамырында кәмелетке толмағандар көшеде белгілі бір тұрғылықты жері жоқ таныс ер адамдармен кездестіреді. Олар ішімдік ішкен. Жасөспірімдердің бірі мен ер адамның арасында жанжал туындайды, арты төбелеспен аяқталды. Үйсіз адам кірпіштің бір бөлігімен басынан соққы алды. Ол сол жерде ақ ашық ми жарақатынан қайтыс болды. Сот кәмелетке толмаған кісі өлтірушілердің бірін жалпы режимдегі тәрбие колониясында жазасын өтеу үшін жеті жылға бас бостандығынан айыруға үкім шығарды, ал екінші сотталушы үш жылға шартты түрде бір жыл сынақ мерзімін алған.

2) Ең ауыр қылмыс 17 жасар рудныйлық белгілі бір тұрғылықты жері жоқ адамдарға екі күн бойы қорқытқан. (2013 ж.). 2013 жылғы 8 мамырда сағат 23.00-ден 23.20-ға дейінгі уақыт аралығында кәмелетке толмаған Х. мас күйінде бола отырып, кәмелетке толмаған Т.-мен алдын ала сөз байласу арқылы адамдар тобында әрекет ете отырып, Рудный қаласы Сеченов көшесіндегі №2а ғимараттың жанында қасақана бұзақылық ниетпен, әсіресе қоғамдық тәртіпті бұза отырып азаматтарға зорлық-зомбылықты қолданумен қатар жүретін қоғамға қарсы жеке дұшпандық салдарынан жәбірленушімен жанжалдаса бастайды. Жәбірленушілер Ш. және В. физикалық соққыға ұшырап, зорлық-зомбылық көрген олар құдықта қалуға мәжбүр болды. Олар

сол жерде орын ауыстырмастан бұзақылық ниетпен көптеген соққылар алған, әсіресе тас лақтырып, бос бөтелке және ағаш таяқшамен көптеген соққылар алған жәбірленуші Ш. және В. басы және денесінің әртүрлі бөліктеріне, денсаулықтарына ауыр зардап келген. Нәтижесінде зардап шеккендердің қабырғалары мен аяқ-қолдардың сынған. Бұл ретте өздерінің қылмыстық әрекеттерін жалғастыра отырып, 2013 жылы 9 мамырда кәмелетке толмаған Х. және И. мас күйінде бола отырып, сондай-ақ кәмелетке толмаған Т. және И. төртеуі алдын ала сөз байласу арқылы топ болып әрекет ете отырып, қоғамдық қауіпті әрекет екендігін біле отырып қасақана бұзақылық ниетпен Рудный қаласы Сеченов көшесіндегі №2 а ғимараттың жанындағы жылу трассасы құдығының ішінде жатқан жәбірленушілер Ш. және В. басына және денесінің басқа да маңызды бөліктеріне көптеген соққылар жіберіп, нәтижесінде жәбірленуші Ш. есінен таңып оқиға орнында қайтыс болды. Екі сотталушы жалпы режимдегі колонияда 5 және 5 жарым жылға бас бостандығынан айырылды, ал қалған екеуінің 2 жылға бостандығы шектелді.

3) Жамбыл облысында 5 жасар баланы өлтіру (2016 ж.). Жамбыл облысы Бұрыл ауылының кәмелетке толмаған тұрғыны Дурсун Каваз-оглы 1998 жылы туған көршілеріне ағаш ұстасы құралын қайтару сылтауымен келген. Үйде 5 жасар Дүйсенбек А болған, үйде баладан басқа ешкім жоқ екеніне көз жеткізген Каваз-оглы ұрлық жасауға шешім қабылдаған. Ол баланың әкесінің костюмінің қалтасынан 28 мың теңге алып, кетуге шешім қабылдаған. 5 жасар бала ұрлықты көрген соң сотталушының артынан барып ақшаны қайтаруды талап еткен және бұның бәрін ата-анасына айтамын деген. Ол ұрлық жасағаны үшін ұсталуы мүмкін екенін түсінген жасөспірім кісі өлтіруге бел буды. Ол Дүйсенбек А.-ны жатын бөлмеге кіргізіп, оны төсекке жатқызып, жастықпен тұншықтыра бастады. Бала өзін қорғауға тырысып, белсенді қарсылық көрсетті. Содан кейін Каваз-оглы баланы қолымен тұншықтыра бастады, бірақ ол қарсы тұра берді. Осыдан кейін шабуылдаушы ас үйден пышақ әкеліп, балаға көптеген пышақ жарақаттарын жасаған. Баланың қайтыс болғанына көзі жеткізген кәмелетке толмаған қылмыскер оқиға орнынан қашып кеткен. Сот үкімімен Дурсун бірнеше бап бойынша кінәлі деп танылды. Ол қатаң режимдегі түзеу колониясында жазасын өтеу үшін 12 жылға бас бостандығынан айырылды[2].

Сонымен, тәжірибеден алынған мысалдарды талдау арқылы кәмелетке толмағандардың кісі өлтіру құрбанын таңдауы келесі виктимологиялық факторларға байланысты болуы мүмкін екенін көрсетеді: жәбірленушінің дәрменсіздігі, оның мас күйінде болуы, белгілі бір ұлтқа жатуы, белгілі бір құндылықтарға ие болуы.

Кәмелетке толмағандардың, оның ішінде ықтимал және нақты құрбандарға қатысты қылмыстардың алдын алу тұрғысынан келесі шараларды ұсынуға болады.

1. Отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын алудың, әлеуметтік-құқықтық қорғаудың, оның құрбандарын оңалтудың кешенді бағдарламасын әзірлеу және іске асыру, әлеуметтік қызметтер мен қоғамдық ұйымдардың

отбасылардағы қиын өмірлік жағдайларын шешу жөніндегі профилактикалық қызметін жандандыру, соның ішінде мемлекеттік және аймақтық деңгейде тиісті нормативтік құқықтық актілерді қабылдау.

2. Барлық жалпы білім беретін оқу орындарында азаматтық-құқықтық тәрбие бағдарламаларын енгізу; отбасындағы зорлық-зомбылық құрбандарына кәсіби көмек көрсететін әлеуметтік қызметкерлер, психологтар, заңгерлер үшін оқыту практикалық семинарларын ұйымдастыру; жалпы білім беретін оқу орындарында сабақтар, іскерлік ойындар циклін өткізу.

3. Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алу мақсатында бұқаралық ақпарат құралдарының, атап айтқанда әлеуметтік жарнаманың мүмкіндіктері кеңінен пайдаланылуы тиіс. Әлеуметтік мақұлданған өмір салтын (қауіпсіз жыныстық қатынас, темекі шегуге және алкогольді, есірткіні теріс пайдалануға қарсы) насихаттайтын сауатты бейнелер шығару қажет. Бұған дейін киножурнал ретінде көркем фильм көрсетілмес бұрын кинотеатрларда алкоголизмнің, темекі шегудің зияны туралы сюжеттер көрсетіліп, тиісті тақырыптағы диафильмдер шығарылған. Қазір коммерциялық жарнама әлеуметтік жарнаманы алмастыруда.

Сондай-ақ, қылмыстық топ мүшелерінің қол сұғылмаушылығы, батырлығы туралы жалған түсінік тудыратын бейне өнімдердің санын азайту қажет. Тіпті мектептерде орта мектеп оқушыларымен әңгімелесуді ұсынуға болады, онда мектеп оқушылары өздерінің жасаған істеріне өкінген қылмыстық тарихы бар адамдар туралы да сөз етуге болады.

Жоғарыда аталған шаралар БҰҰ Бас Ассамблеясының 68-ші пленарлық отырысында 45/112 қарармен 14.12.1990 жылы қабылданған кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың алдын алу үшін БҰҰ-ның басшылық қағидаттарының (Эр-Рияд басшылық қағидаттары) ережелеріне толық сәйкес келеді[3].

Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алуды сәтті жүзеге асыруға жалпыға бірдей саусақ іздерін есепке алуды ұйымдастыру да ықпал ете алады.

Себебі, кәмелетке толмағандар, қарттар, психикалық ауытқуы бар азаматтар көбінесе үйден кетіп, қаңғыбастықпен айналысады, қылмыстық ортаға түседі, онда оларды заңсыз бизнес үшін пайдаланылады, қылмыс жасауға қатыстырады.

Оларды жеке басын анықтау алынып тасталғандықтан немесе өте қиын болғандықтан ғана отбасына қайтару мүмкін болмай жатады: оларда құжаттар жоқ, есімдерін әртүрлі атпен атайды, егер олар бұрын қылмыстық жауапкершілікке тартылмаған болса, оларды тексеру өте қиын. Жеке тұлғаны қысқа мерзімде сәйкестендіруге мүмкіндік беретін әмбебап саусақ ізін тіркеуді қамтамасыз ету қажет.

Билік органдарының, «үшінші сектордың» (коммерциялық емес ұйымдардың), кәмелетке толмағандардың қылмыстарының алдын алу шараларын іске асыру тұрғысынан белсенді азаматтық ұстанымы бар

халықтың өзге де санаттарының күш-жігерін біріктіру мәселені шешуге, жалпы құрбандықты азайтуға көмектесуі тиіс [4].

Мәселелердің бірі ол жасөспірімдер қылмысының алдын алу саласындағы заңнамалық базаның жетілмегендігі.

Мәселен, заңнамада қаңғыбастықпен, қайыр сұраумен айналысатын, оқудан жалтаратын кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі бөлімшелерге профилактикалық есепке қою мүмкіндігі, сондай-ақ оларды кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталығында оңалту кезеңіне уақытша оқшаулау көзделмеген. Кәмелетке толмағандардың осы санатымен жұмыс істеу әлеуметтік қызметтерге жүктелген, бірақ іс жүзінде бұл жүйе де жұмыс істемейді.

Кәмелетке толмағандарды нашақорлықтан, уытқұмарлықтан және алкоголизмнен мәжбүрлеп стационарлық емдеу туралы мәселе заңнамалық деңгейде шешуді талап етеді.

Ішкі істер органдарының, соттың, прокуратураның кәмелетке толмағандардың қайтадан қылмыс жасауының алдын алу мәселесі бойынша өзара іс-қимылын ұйымдастыруда проблемалар бар. Бұл кәмелетке толмағандарға қолданылатын қайталама қылмыстардың алдын алу шараларының және міндеттеріне кәмелетке толмағандар қылмысының алдын алу кіретін органдар мен мекемелердің тиісінше жұмыс істемеуінің өте төмен тиімділігін көрсетеді. Сонымен қатар, кәмелетке толмағандардың қайта қылмыс жасауының негізгі себептеріне жазасыздық, қылмыс жасаған жасөспірімдерге қолданылатын заңнамалық шаралардың жұмсақтығы жатады. Соттарда тіпті ауыр, сондай-ақ сериялық қылмыстар жасағаны үшін кәмелетке толмағандарға қамауға алу сияқты бұлтартпау шарасын қолданбау тәжірибесі қалыптасты. Соңғы уақытта аса ауыр, күрделі қылмыстардың, оның ішінде кәмелетке толмағандар жасаған кісі өлтірулердің саны артты [5, 8-бет].

Сот практикасы көрсеткендей, бұл көптеген жас қылмыскерлерді ауыр жазадан құтқаратыны – ол жас ерекшеліктері. Тежейтін құралдардың болмауы және жоғарыда айтылғандай, либералды заңнама елдің барлық дерлік аймақтарында 14 жасқа толмаған жасөспірімдер жасаған кісі өлтірулерінің көбеюіне әкеліп отыр.

Жасөспірімнің жеке басын қалыптастырудың маңызды шарттарының бірі ол отбасындағы моральдық атмосфера, онда қабылданған тәрбие шарттары, ата-аналардың жеке үлгісі.

Айта кету керек, соңғы жылдары ата-аналардың балаларға қатысты агрессивті немесе немқұрайлы мінез-құлқы кең таралуда. Бұл өз кезегінде балалардың үйден кетуіне, қаңғыбастыққа, жасөспірімдер ортасында қараусық қалудың таралуына себеп болып отыр. Қылмыс жасаған кезде белгілі бір іспен айналысатын кәмелетке толмағандар саны өсуде.

Қазіргі жағдайда балалар қылмысы мен панасыздықтың алдын алуда барлық осы модельдердің үйлесімі қажет. Мұндай жүйені қалыптастыру қағидаттарын адам құқықтары мен бостандықтарының басымдығы,

адамгершілік, заңдылық, орындылық пен негізділік, тиімділік, алдын алу және жеделдік, профилактиканың әмбебаптығы мен даралығы, балалар панасыздығының алдын алу саласындағы мемлекет саясатын іске асырудағы мемлекеттік және қоғамдық принциптердің үйлесімі, құзыретті органдарды бірыңғай ақпараттық, әдіснамалық, құқықтық және кәсіби қамтамасыз ету деп санау заңды [6, б.44].

Алдын алу үш деңгейде жүзеге асырылуы керек: жалпы әлеуметтік, арнайы-құқықтық және жеке. Қазіргі жағдайда жалпы әлеуметтік сипаттағы шаралар маңызды (халықтың өмір сүру деңгейін арттыру, балалары бар отбасыларды қолдау, көші-қон және демографиялық саясат және т.б.), ал қараусыз қалған балалар мен көше балаларын сәтті әлеуметтендіру үшін олармен психологтардың, педагогтардың және басқа мамандардың жеке жұмысы ғана маңызды.

1. Мельникова Э. Дети и подростки - жертвы негативных явлений. Основные аспекты виктимизации // Правозащитник. - 2000. - № 1. - Б. 96

2. С.Гвалия. «Қазақстанда кәмелетке толмағандар жасаған ең қатыгез қылмыстар», 2017ж.<https://www.caravan.kz/news/samy-e-zhestokie-prestupleniya-sovershennye-nesovershennoletnimi-v-kazakhstane-389513/>

3. БҰҰ Бас Ассамблеясының 68-ші пленарлық отырысында 45/112 қарармен 14.12.1990 ж. қабылданған кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың алдын алу үшін БҰҰ-ның басшылық қағидаттары (Эр-Рияд басшылық қағидаттары).

4. Шинкевич Н.Е. Преступность несовершеннолетних: виктимологический подход к проблеме. Дисс.. канд. юрид. наук. Смоленск. - 2011. - Б. 5.

5. Шадрин Т. Детки в клетке // Ваше право. - 2010. - № 4. - Б. 8.

6. Миронова Е.О. Направления, формы и методы профилактики детской безнадзорности и беспризорности // Педагогическое образование и наука. - 2007. - № 3. - Б. 44.

БУЛЛИНГ ҰҒЫМЫ ЖӘНЕ ОНЫ АЛДЫН АЛУ

*Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша мамандарды даярлау
орталығының оқытушы-әдіскері полиция лейтенанты*

Айболатқызы М.

Буллинг – бұл басқа баланың немесе балалар тобының бір балаға бағытталған қасақана теріс әрекеттері. Буллинг басқаның қорқынышын оятуға және сол арқылы оны өзіне бағындыруға бағытталған физикалық немесе психологиялық теріс әрекеттер болып табылады.

Буллинг мәселесіне қатысты алғашқы жүйелі зерттеулерді скандинавиялық зерттеушілер Д. Олвеус, П.П. Хайнеманн, А. Пикас, Е. Роланд жүргізді. Олар буллинг – (bullying ағылшын тілінде bully-бұзақы), оны қысымшылық, кемсітушілік және қорлау деп анықтайды.

Кейіннен буллинг мәселесін В.Т. Ортон, Д.А. Лэйн, Д.П. Таттум, Е. Мунте сияқты британдық ғалымдар зерттеу жүргізді.

Д.П. Таттумегер адам ұзақ уақыт бойы физикалық шабуыл жасаса немесе басқа адамға, әлсіз және дәрменсіз адамға өзі окшауланған, қорқатын, іс-әрекеттен айырылғандай сезіну үшін қауіп төндірсе бұл зорлық-зомбылықтың ерекше түрін буллинг деп түсіндірді.

Д. Лэйн өз зерттеулерінде, Э. Роландтың жұмысына сүйенді және буллинг – қысқа мерзімді және ұзақ мерзімді сипатта болуы мүмкін зорлық-зомбылық, физикалық немесе психикалық болуы мүмкін және қазіргі жағдайда өзін қорғай алмайтын адамға немесе адамдар тобына қатысты көрініс табады деп анықтама берген еді.

Америка Құрама Штаттарында буллингке ерекше көңіл бөлуді 1990 жылдары Каталано, Хокинс және Харарчит көрсете бастады.

Besagсияқты басқа да шетелдік ғалымдар буллинг ұғымы туралы өз ойларын ортаға салды. Besagбуллинг – бір неше рет шабуыл ретінде анықталуы мүмкін мінез – құлық – физикалық, психологиялық, әлеуметтік немесе ауызша-өзінің қанағаттануына жету үшін, өзін қорғауға мүмкіндігі жоқ адамдарға ресми немесе ситуациялық жағынан жоғары адамдарда бір неше рет көрінуім үмкін деп ұсынды.

T.R. Heald айтуынша, буллинг – бұл бір адам немесе топ арқылы жүзеге асырылатын және нақты ағдайда өзін қорғай алмайтын адамға, адамды ренжітуге, қорқытуға немесе ұзақ күйзеліске ұшыратуға саналы ниетпен бағытталған ұзаққа созылған физикалық немесе психологиялық зорлық-зомбылық.

А.А. Бочавер және К.Д. Хломов буллингті зерттеудің үш негізгі тәсілін анықтады:

1. Диспозициялық – бұл тәсілде назар буллинг субъектілеріне, қорлау жағдайларына қатысушылардың жеке ерекшеліктеріне, адамның олардағы агрессорға айналуына әкелетін тұлға ішілік алғы шарттарға көбірек назар аударады.

2. Уақытша – бұл тәсіл адамның өмір жолында тәуекелдердің теңгерімсіз жүзеге асырылуын зерттейді, сонымен қатар өмірдегі оқиғаларға байланысты жоғары сезімталдық кезеңдерінің болуына тап көрсетеді, олардың тәжірибесінде адамның осалдығы артады және буллинг жағдайында агрессор немесе жәбірленуші рөлін игеру қаупі артады.

3. Контекстік – бұл тәсілде ортаның, топтың микро климатының және қоғамдағы жүйелік процестердің маңыздылығы атап өтіледі, өйткені адамдар арасындағы өзара әрекеттесудің басым тәсілі биліктің теңсіздігіне негізделген әдіс болып табылады.

Буллинг жәбірленушінің өзіне деген сенімін төмендетеді, денсаулығын, өзін-өзі құрметтеуін және адамның қадір-қасиетін бұзады. Буллинг – бұл кудалаушы, жәбірленуші және бақылаушылар кіретін әлеуметтік жүйе. Буллинг жағдайы ешқашан өздігінен тоқтамайды, жәбірленушіге, буллингтің бастамашысы мен куәгерлеріне әрдайым көмек пен қорғаныс қажет.

«Жәбірленуші» ұзақ уақыт бойы күйзеліске ұшырайды және қорқады, өйткені буллингтің агрессивті шабуылдары ұзақ уақыт бойы үздіксіз жалғасады. Олар көбінесе психологиялық зорлық-зомбылыққа, оқшаулануға, жалғыздыққа ұшырайды, көбінесе қауіп пен мазасыздық сезімін сезінеді. Бұл көріністердің барлығы буллингтің құрбаны тұрған атмосфераның әсерінен болады. «Құрбандар» әлеуметтік бөлінуімен ерекшеленеді, жанжалдардан аулақ болуға тырысады, олар өте сезімтал, тұйық және ұялшақ, психосо-матикалық белгілері бар, мазасыздық пен депрессияның жоғарылауы, өзін-өзі бағалаудың төмендігі және өзіне деген сенімсіздік, оқу мотивациясының төмендеуі және қарым-қатынастағы көптеген проблемалар.

Өртүрлі авторлардың жоғарыдағы тұжырымдамаларына сүйене отырып, буллингтің жалпы сипаттамаларын анықтауға болады:

- зорлық-зомбылық (физикалық, психологиялық);
- буллинг жеке немесе бір топ адамдармен жүзеге асырылады;
- буллинг өзін қорғай алмайтын психологиялық/физикалық әлсіз адамға қарсы бағытталған;
- буллинг жүйелі және ұзаққа созылады.

Буллинг әлемде кең таралған және барлық уақытта болған. Олар бұл мәселемен ұзақ уақыт бойы күресіп келеді, буллинг мәселесін бірден және шешу мүмкін емес. Егер буллинг көріністері дер кезінде тоқтатылмаса, уақыт өте келе олар қауіпті бола бастайды. Зорлық-зомбылық мәселесін шешу үшін буллинг жағдайын жасау әрекеттеріне дұрыс және дер кезінде жауап беру маңызды. Егер білім беру процесінің барлық қатысушылары буллинг мәселесімен белсенді және байыпты айналысса, онда көптеген жанжалдарды болдырмау ықтималдығы жоғары.

Профилактикалық жұмыс оқушының әлеуметтік, отбасылық және жеке жағдайын өзгертуді, оның өмірі мен мінез-құлқының сапасын жақсартуға көмектесетін арнайы педагогикалық және тәрбиелік шараларды қолдану арқылы, тұлғалық бағытты өзгертуді қамтиды.

Буллинг жағдайларының алдын алу шараларының негізгі мақсаты – балаларға стресстік жағдай мен агрессиямен күресуді үйренуге көмектесу.

Буллингтің алдын алу міндеттері:

- ❖ қиын балалармен жұмыс істеу үшін мұғалімдерді даярлау және буллинг жағдайларын шешу;
- ❖ білім алушылардың әлеуметтік әл-ауқатын жақсартуға жәрдемдесу;
- ❖ ата-аналарға психологиялық-педагогикалық білім беру;
- ❖ психо-травматикалық және әлеуметтік қауіпті жағдайды жою;
- ❖ білім алушылардың толеранттылығы мен әлеуметтік құзыреттілігін дамыту;

❖ Білім алушылардың өзі туралы және басқалар мен қарым-қатынасы туралы түсініктерін өзгерту.

Буллинг көріністерінің себептерінің бірі білім беру ұйымының атмосферасы, мұғалімдер мен білім алушылар арасындағы қарым-қатынас және мұғалімдердің жасөспірімдер арасындағы зорлық-зомбылық көріністеріне қатынасы болуы мүмкін. Егер бұл себеп буллинг жағдайларының пайда болуындағы жетекші себептердің бірі болса, сауалнама нәтижелері бойынша педагогикалық ұжыммен жұмыс жүргізу қажет. Буллинктің алдын алу бойынша педагогтармен жұмыс істегеннен кейін ғана білім алушылар арасында буллинктің алдын алуға кірісу керек.

Баланы буллинктің алдын алып қорғау үшін сынып сағаттарын ұйымдастыруды қолдануға болады, олардың негізгі идеялары айналасындағы адамдарға құрметпен және төзімділікпен қарау туралы тақырыптар болады. Сондай-ақ, педагог-психолог сыныптармен сынып ұжымын біріктіруге, төзімділікті дамытуға, басқаларға қатысты эмпатикалық ойлауға арналған тренингтер өткізе алады.

Буллинктің алдын алу негізінен әлеуетті буллингке қатысушыларға бағытталған, ол білім алушылармен және олардың отбасыларымен жұмыс істеуді қамтиды. Отбасы мен тәрбиенің түрін, сондай-ақ ата-аналардың балаларына деген мінез-құлқын анықтау маңызды. Педагог-психолог жасөспіріммен және оның ата-анасымен бірлесіп жұмыс жүргізуі, жасөспірімнің эмоционалды әл-ауқатының төмендеуіне және оның оңтайлы психикалық дамуындағы ауытқуларға әкелуі мүмкін балалар мен ата-аналар арасындағы қарым-қатынастың бұзылуын зерттеп, түзету жұмыстарын жүргізуі керек. Буллинг мәселесін уақытында шешпесе, арты қиын жағдайлар алуы мүмкін. Баланың мінез-құлқына, психологиясына кері әсерін тигізеді.

1. Champion Kelly, Vernberg Eric, Shipman Kimberly. Nonbullying victims of bullies: Aggression, social skills, and friendship characteristics // *Applied Developmental Psychology*. 2003. № 24. Б. 535–551.

2. Dodge K.A. The structure and function of reactive and proactive aggression // In D.J. Pepler, K.H. Rubin (Eds.). *The development and treatment of childhood aggression*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum. 2001. Б. 201–216.

3. Кон И.С. Что такое буллинг и как с ним бороться? // «Семья и школа», 2006, № 11. Б.15-18.

4. Яковлев Е.В., Яковлева Н.О. Педагогическая концепция: методологические аспекты построения. – М., 2006. – 239 с.

5. Мальцева, О. А. Профилактика жестокости и агрессивности в подростковой среде и способы ее преодоления / О. А. Мальцева // Тюменский государственный университет - 2009. - № 7. - Б. 51-54.

6. Бочавер, А. А. Буллинг как объект исследований и культурный феномен / А. А. Бочавер, К. Д. Хломов // *Психология*. – 2013. – № 3. – Б. 149– 159.

ПРОФИЛАКТИКА ПРАВОНАРУШЕНИЙ – КАК ГЛАВНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ СОВРЕМЕННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

*Директор НИИ права при университете «Туран», научный сотрудник НИЦ
Алматинской Академии МВД РК имени М.Есбулатова,
доктор юридических наук, профессор, полковник юстиции в отставке,
заслуженный работник МВД РК, Почетный работник образования РК.
(г.Алматы, Республика Казахстан)
E-mail: akimzhanovtk@mail.ru*

Акимжанов Т.К.

Одним из главных направлений борьбы с любым преступлением является его предупреждение. Преступность легче предупредить, устраняя детерминанты ее совершения, чем бороться с ее негативными последствиями.

Вместе с тем, по мнению ученых, несмотря на активную научную проработку проблем противодействия преступности единое научное и законодательное определение предупреждения криминальных деяний не выработано. [1, с. 11]

В криминологии предупреждение преступности рассматривается как многоуровневая система государственных и общественных мер, направленных на устранение, ослабление или нейтрализацию причин и условий преступности. Разработка мер предупреждения преступности и отдельных преступлений – конечный результат и показатель эффективности всех криминологических исследований.[2, с. 156]

Предупреждение преступности, прежде всего, предполагает наличие законов для правового регулирования методов и форм профилактической деятельности. Разрабатываемые профилактические мероприятия должны соответствовать реально сложившейся ситуации в стране, а также быть адекватными тенденциям происходящих криминогенных процессов, чтобы иметь возможность влиять на них путем реализации данных превентивных мер. Конечно, успешность разработанных профилактических мероприятий зависит и от наличия достаточных данных о состоянии, динамике и структуре зарегистрированной преступности, результатов проводимых отдельных научных исследований, составления примерного прогноза тенденции развития того или иного вида преступности на основе экспертных оценок. Наличие необходимых данных и соответствующий анализ полученной информации в совокупности позволяет выработать конкретные меры по внедрению или улучшению предпринимаемых профилактических мероприятий для достижения поставленных целей.

Учитывая социально-экономические аспекты современной преступности, главным, на наш взгляд, направлением борьбы с ней является комплексная профилактика, причем на различных уровнях (общесоциальном, специально-криминологическом, индивидуальном).

В литературе и нормативных актах употребляются различные понятия

«предупреждение», «предотвращение», «профилактика», «превенция» преступности и др. По мнению ряда авторов, в том числе и автора статьи, эти термины идентичны по своему содержанию и рассматриваются как синонимы.

Еще в эпоху зарождения теории профилактики преступлений известный советский ученый А.Б.Сахаров отмечал, что самым понятием «профилактика преступлений» главным образом обозначается определенная система социальных мер и видов деятельности, направленных на устранение нейтрализации причин и условий, способствующих совершению преступлений. Эти меры принято разграничивать на меры общесоциального уровня (общесоциальная профилактика) и специально-криминологического уровня (специальная профилактика).

Первый уровень охватывает мероприятия экономического, политического, идеологического, правового характера, обеспечивающие интенсивное развитие нашего общества. Способствуя развитию общественных отношений в различных сферах общественной жизни, не имея специальной направленности, они предназначены для решения проблемы борьбы с преступностью и служат основой эффективности применения специальных криминологических мер предупреждения преступных проявлений. А меры специально-криминологического уровня призваны целенаправленно устранять конкретные криминологические факторы, предупреждение преступности составляет их основное, а в ряде случаев и единственное содержание.[3, с.69].

Комплексная профилактика преступности – широкая общегосударственная задача социального характера. Научные основы теории предупреждения преступлений, совершаемых в настоящее время, созданы в результате многочисленных исследований проблемы борьбы с преступностью в различных сферах экономики и социальной жизни, разработки методов и средств ее профилактики.

За 30-летний период суверенного развития Казахстана проблеме противодействия преступности уделяется со стороны государства достаточно внимания. Имеется правовая основа противодействия преступности, достаточно мобильная правоохранительная система, и самое главное – сформировано у большей части населения негативное отношение к криминальным проявлениям в обществе.

Причем чем совершеннее становятся формы и методы преступной деятельности, тем активнее наблюдается деятельность правоохранительных органов.

Вместе с тем, как свидетельствует правоприменительная практика, ощутимого превосходства в данном противоборстве указанных сторон, по объективным и субъективным причинам, достичь в полном объеме пока не представляется возможным.

В современной концепции борьбы с преступностью должна быть предложена идея, позволяющая повысить эффективность и качество

правоприменительной деятельности правоохранительных органов в решении вопросов противодействия преступности в Казахстане, причем на усилении их профилактической направленности, на основе строжайшего соблюдения норм Конституции Республики Казахстан реализации положений Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года, утвержденной Указом Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 года № 674 [4]

Первое. Создание научного обеспечения противодействия преступности.

При определении дальнейшей стратегии противодействия преступности, в основу различных инноваций должна быть положена информация о количественных и качественных характеристиках преступности за последний период времени (5-10 лет) и соответственно сделан прогноз на перспективу. При этом следует также учитывать все происходящие в обществе социальные, политические, экономические процессы, которые могут повлиять на качественные и количественные показатели преступности.

Преступность являясь негативным, социальным, изменчивым уголовно-правовым явлением, которая сопровождает человечество практически с момента его возникновения всегда нуждалась и нуждается в особом повышенном внимании со стороны общества.

По справедливому замечанию В.Е.Эминова социальный характер преступности определяется тем, что это первичный и, по всей видимости, ее важнейший признак, определяющий все остальные. Он определяет социальное происхождение преступности, ее зависимость от общества, которое его продуцирует и влияет на ее количественные и качественные характеристики [5, с. 30].

Для эффективного противодействия преступности следует на концептуальном уровне определить, что из себя представляет она, то есть современная преступность и каким образом следует воздействовать на совершаемые преступления, а также на лиц, которые совершают данные преступления.

Как бороться с социальными последствиями самой преступности, а также последствиями исполнения наказаний. Следует рассмотреть и эффективность принимаемых законов, а также процесс правоприменения и многое другое.

Усилить прогностическое направление данного процесса, чтобы он не только не отставал, но и значительно опережал происходящие изменения в самой преступности.

Как показывает правоприменительная практика, без научного сопровождения проблемы противодействия преступности может намного отодвинуть продвижение в данном вопросе правоохранительной системы государства.

Для чего предлагается, по опыту бывшего СССР, в ближайшей перспективе создание при Генеральной прокуратуре Казахстанского Научно-исследовательского института по изучению проблем преступности и выработки мер по ее противодействию, а также НИИ МВД РК.

Укомплектовать данные подразделения высокопрофессиональными кадрами, имеющими опыт практической и научно-исследовательской работы.

Второе. Необходимость расширения сферы противодействия преступности. Поскольку общество и преступность всегда существовали вместе и тесно взаимосвязаны, то будет правильным рассматривать процесс борьбы с преступностью не только как воздействие на преступность, как негативную составную общества, но и на само общество, которое и порождает эту преступность.

Так, Г.А. Аванесов отмечал, что преступность порождена условиями общественной жизни, но она и сама часть этих условий [6, с.18].

Наша правоохранительная система свое внимание сконцентрировала лишь на той части населения, которая совершает уголовные правонарушения (преступления, уголовные проступки. А основная часть представителей общества, законопослушных граждан, остается вне поля зрения. Например, если при численности населения Казахстана 19 миллионов человек ежегодно регистрируется примерно 250-350 тысяч уголовных правонарушений (преступлений, уголовных проступков), то доля совершенных преступлений, а также лиц их совершивших, составляет всего 1,9 % от всего населения.

Хотя, видимой границы разделяющей законопослушное население и лиц совершивших или склонных к совершению преступлений в природе, как правило, не существует. Любой законопослушный гражданин может оказаться на скамье подсудимых, и любой осужденный может вернуться к нормальной, без криминала жизни.

Процесс борьбы с преступностью должен предполагать более широкие и масштабные мероприятия, реализация которых способствовала бы не только устранению конкретных причин и условий преступности, но и включала бы в себя воздействие и на здоровую, законопослушную часть общества, чтобы ее представители как можно меньше переходили в противоположный лагерь.

Третье. Минимизация вовлечения граждан в сферу уголовной юстиции.

Как нам представляется, задача государства состоит в том, чтобы, с одной стороны обеспечить неотвратимость наказания за совершенное преступление, а с другой стороны сделать данное наказание наиболее справедливым и эффективным, максимально уменьшив социальные последствия, как для самого осужденного, так и для государства, в целом. При этом, не превращая осужденного в изгоя и вечного врага правосудия.

Кроме этого, увеличение индекса тюремного населения сказывается не только на имидже страны, но и имеет прямое отношение к национальной безопасности государства, так как способствует криминализации новых членов общества, проникновению субкультуры в общественные отношения и подрывает устои общества и общественной безопасности, а также разлагает мораль и нравственность законопослушных граждан.

Например, по данным Комитета уголовно-исполнительной системы МВД РК за период суверенного развития нашей страны, то есть с 1991 по

2023 годы через исправительные учреждения прошло свыше полутора миллиона человек.

В настоящее время положение вовлеченности населения в систему уголовной юстиции значительно изменилось в лучшую сторону.

Однако, тенденция роста численности «тюремного населения», а значит и роста вовлеченности граждан в сферу уголовной юстиции в Республике Казахстан, сохраняется.

Неслучайно, в Послании народу Казахстана Президента Токаева К.К. 1 сентября 2022 года объявил о необходимости проведения единократной амнистии для участников январской трагедии 2022 года.

Как известно, по итогам проведенной амнистии, она не коснулась главных фигурантов, причастных к организации беспорядков, а также обвиняемых в государственной измене и попытке насильственной смены власти, и лиц, совершивших террористические и экстремистские преступления, рецидивистов, а также применявших пытки.[7]

Поэтому для реализации мер по минимизации вовлечения граждан в сферу уголовной юстиции, следует продолжить практику максимального исключения из санкций статей Особенной части УК РК такого вида наказания как лишение свободы, имеющего социальные, экономические и правовые негативные последствия и замены его на альтернативные виды наказаний, не связанные с изоляцией от общества.

Четвертое. Усиление профилактической направленности всего процесса борьбы с преступностью. Как справедливо отмечают российские ученые П.В.Агапова, Г.Н.Антонов-Романовский, В.К.Артеменков,, что вековая история развития преступности неразрывно связана с проблемой ее предупреждения. Если на первых порах человеческое общество не знало других средств ее преодоления, кроме самых жестоких расправ с преступниками, то по мере развития общественных отношений, формирования юридических познаний сущности социальных процессов, их преломления в индивидуальном восприятии общество все чаще стало обращаться к реальным возможностям и средствам предупреждения как отдельных видов преступности, так и отдельных посягательств. [1, с. 37]

В целях активизации впервые принятого в истории нашей страны Закона Республики Казахстан от 29 апреля 2010 года «О профилактике правонарушений»[8] было бы целесообразным, принять на правительственном уровне Программу по реализации данного Закона РК, с конкретными мероприятиями, которые должны быть обеспечены организационно и финансово со стороны государства, как на республиканском, так и на местном уровне.

Следовало бы по опыту бывшего СССР создать самостоятельный департамент или Комитет профилактики в структуре МВД РК и управления в структуре ДП, отделы в районных подразделениях полиции. При необходимости ввести самостоятельные должности вице Премьера и вице министра внутренних дел по профилактике.

Следовало бы обязать все органы, указанные в Законе к неукоснительному исполнению всех его требований с истребованием ежегодных отчетов о его реализации.

Использовать возможности Законов РК «О профилактике правонарушений» для объединения усилий всех органов и общественности по формированию новой идеологии в обществе в сфере противодействия преступности. Разъяснить всему обществу, что противодействие преступности это задача всего общества, а не только правоохранительных органов.

Кроме этого, следовало бы предусмотреть создание во всех структурных единицах РК (Область, город, село, район) дворцов-домов демократии, где могли бы официально собираться партии, объединения для выражения своих идей и взглядов, с участием руководителей регионов, а также правоохранительных органов для оперативного реагирования на вносимые предложения, под контролем санврачей и т.д.

Пятое. Продолжить дальнейшее совершенствование уголовного законодательства РК

1. Сократить в уголовном законодательстве Республики Казахстан и ввести некоторые ограничения на применение такого вида наказания как лишение свободы.

Следует продолжить работу по дальнейшему максимальному исключению данного вида наказания из отдельных статей Особенной части УК РК, за деяния, не представляющие серьезную общественную опасность, заменив его другими видами наказаний, не связанных с изоляцией от общества.

Например, внести пункт в статью 46 УК РК, что лишение свободы не назначается в отношении лиц достигших пожилого возраста (старше 63 лет), женщин воспитывающих двух или более детей, несовершеннолетних, совершивших впервые преступления небольшой и средней тяжести, инвалидов первой и второй группы и т.д.

В рамках реализации Закона РК «О профилактике правонарушений» ввести в Республике Казахстан для всех граждан коэффициент законопослушности, и с его учетом решать вопросы трудоустройства и продвижения по службе всех граждан, а также рассматривать как смягчающий или отягчающий фактор при назначении наказаний после совершения гражданами уголовных правонарушений.

2. Снизить предельные сроки лишения свободы. Принимая во внимание многие обстоятельства, связанные с условиями содержания осужденных, с возможностью завершения исправительного процесса в более короткие сроки, с ежегодно нарастающим количеством осужденных, с увеличением затрат на их содержание, а также стремлением Казахстана улучшить индекс «тюремного населения» страны, считали бы целесообразным установить в ст. 46 УК РК максимальные сроки лишения свободы за совершенные умышленные преступления не свыше 10 лет, за неосторожные преступления

до 5 лет, по совокупности преступлений до 12 лет и по совокупности приговоров не более 15 лет.

3. Пересмотреть установленные уголовным законодательством виды наказаний.

Тенденции развития современной уголовной политики требуют расширения иных мер уголовно-правового и уголовно-исполнительного воздействия в рамках развития восстановительного правосудия.

Так, осужденных за экономические или коррупционные преступления направлять не в общие исправительные учреждения на «съедение» уголовным элементом или коррумпированным сотрудником уголовно-исполнительной системы и этим самым поддерживая криминальный мир, а направлять их для отбывания наказания на весь установленный срок в какое-либо заброшенное селение, чтобы дать возможность на законной основе создавать для себя благоприятные условия обустройства жилища и, в целом, улучшения на вполне законной основе инфраструктуры сельской местности.

4. Пересмотреть порядок условно-досрочного освобождения, установленный в части 3 статьи 72 УК РК и установить обязательные сроки отбытия наказания при применении условно-досрочном освобождения: за преступления небольшой тяжести – до 1 года, средней тяжести до 2 лет, тяжкие – до 3 лет, особо тяжкие до 4 лет.

Предложенный подход даст возможность стимулировать осужденных к исправлению и существенно снизить численность тюремного населения и вместе с тем повысить ответственность сотрудников исправительных учреждений.

5. Расширить применение института условного осуждения. (Статья 63 УК РК 2014 года Условное осуждение)[9, с.54]

С учетом вышеперечисленных обстоятельств можно констатировать, что предложенный подход к переосмыслению отдельных аспектов противодействия преступности путем усиления его практической направленности будет способствовать решению многих задач, стоящих перед правоохранительными органами и повышению эффективности участия в данном процессе всего гражданского общества.

1. Теоретические основы предупреждения преступности на современном этапе развития российского общества: монография / П.В.Агапов, Г.В.Антонов-Романовский, В.К.Артеменков [и др.]; под общ. Ред. Р.В.Журбина; Академия Генеральной прокуратуры Российской Федерации.- Москва: Проспект, 2018. – 656 с.

2. Миньковский Г.М. Криминология: учебник /Г.М. Миньковский и др. – М.: Изд-во МГУ, 1994.

3. Сахаров А.Б. Социальная система предупреждения преступности / Советское государство и право. – 1972. - № 11. – Б. 69.

4. Об утверждении Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года. Указ Президента Республики Казахстан от 15 октября 2021 года № 674

5. Криминология: учебник /отв. Ред . В.Е.Эминов.- Москва: Проспект, 2018. – 368 с.

6. Аванесов Г.А. Преступность и социальные сословия. Криминологические рассуждения: монография, М, ЮНИТИ-ДАНА, 2010. – 79 с.

7. Справедливое государство, единая нация, благополучное общество: Послание Президента Республики Казахстан К.-Ж.К. Токаева народу Казахстана от 1 сентября 2022 года // «Казахстанская правда». - 2022. – 2 сентября.

8. О профилактике правонарушений: Закон Республики Казахстан. –Алматы: ЮРИСТ, 2012. – 12 с.

9. Уголовный кодекс Республики Казахстан: Практическое пособие.-Алматы: «Издательство «Норма-К», 2023. – 276 с.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЕБЕРЛІК ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЖОЛДАРЫ

*Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
кәсіби даярлық факультетінің аға оқытушы-әдіскері полиция майоры*

Аксакова Ж.Ж.

Оқу процесінің тиімділігінің түбегейлі өсуі оқытудың ұйымдастырылуы мен құралын жетілдірумен ғана емес, сонымен қатар жаңа әдістер мен әдістерді әзірлеумен және сәйкесінше ЖОО оқытушыларының педагогикалық шеберлігін арттырумен байланысты. Мұндай жоғарылатуды жүзеге асыру үшін педагогикалық шеберлік тұжырымдамасын әзірлеу, педагогикалық өнердің шеберлігімен жолдар мен құралдарды анықтау қажет.

2. Педагогикалық шеберліктің компоненттері:

- кәсіби өзін-өзі жетілдіру;
- оқыту мен тәрбиелеудің психологиялық заңдылықтарын білу және пайдалану;
- оқыту мен тәрбиелеудің бірлігін жүзеге асыра білу;
- дидактика мен тәрбиенің негізгі принциптерін практикалық іске асыру;
- оқытудың нақты нысандарының ерекшелігін пайдалана білу;
- қарым-қатынас өнері , педагогикалық оқытуды ұйымдастыра білу.

Педагогикалық процесті ұйымдастыру мен жүзеге асырудың ережелері мен нормаларын әзірлейді оқыту мен тәрбиелеудің заңдылығын немесе басқа әдістері мен әдістерін негіздейді, соңғысының тиімділігінің маңызды факторларын көрсетеді. Нәтижесінде дидактикалық іс-әрекет жүзеге асырылатын нәтижесінде дидактикалық және тәрбиелік мақсаттар жүзеге асырылатын педагогикалық іс-әрекеттің бұл бірегей бірегей процесі қазірдің өзінде өнер шеберлік ретінде әрекет етеді [1, 65-68].

Педагогика өнер және педагогика ғылым ретінде бірдей емес екенін түсіну қиын емес. Педагогикалық шеберлік ғылыми білімнің шекарасынан асып кетуі мүмкін, өйткені ғылым зерттейтін заңдылықтардан басқа, мұғалім күнделікті ғылыми емес тәжірибелер мен идеяларды толық пайдаланады. Педагогикалық шеберлікте интуиция да үлкен рөл атқарады бұл шешім қабылдауға мүмкіндік береді оның негізін мұғалім частоне өзі түсіндіре алады. Педагогикалық шеберлікті түсіну үшін білім алушыларға педагогтың

жеке басына әсер ету фактісі де ерекше білімге ие, бұл факт әрдайым қатаң түсіндіруге берілмейді.

Ғылыми қызмет нәтижесінде алынған біліммен байланыстыратын оқытушыға қойылатын талаптар әртүрлі және бұл әртүрлі педагогикалық шеберлік ұғымымен байланысты. Өйткені, білім беру жүйесінің басты кейіпкері оның тиімділігі үшін жауапкершілік мұғалім және оның жеке басы оқыту мен тәрбиелеу өнерін меңгеру әрқашан алдыңғы қатарда болады. Сондықтан педагогикалық шеберлікті дамыту жалпы білім беру жүйесін және атап айтқанда жоғары мектепті жетілдірудің қажетті шарты болып табылады.

Оқытушының шеберлігін дамыту оның жеке басының кәсіби және жалпы өзін-өзі жетілдіруімен, оның қабілеттерін дамытумен, ескі жалпылауды оқытудың жаңа құралдары мен әдістерін әзірлеумен және сынаумен, жаңа педагогикалық тәжірибе алумен, психологиялық педагогикалық білім мен дағдыларды тереңдетумен тығыз байланысты[2, 30].

Шеберлік деп оқыту мен тәрбиелеу процесінің тиімділігін арттыруды қамтамасыз ететін оқытушы қызметінің ерекшеліктерін түсінуге болады.

Оқытушы жүзеге асыратын оқыту немесе тәрбиелеу әрекеттерінің жиынтығы оқыту мысалдарын құрайды. Егер техникалар қолда бар немесе жаңадан құрылған белгілі бір құралдарды (көрнекі - үгіт-насихаттық көмекші) қолданумен біріктірілсе, онда олар бірлікте әдістерді құрайды. Сондықтан мұғалімнің шеберлігі-көптеген білім беру әдістері мен әдістерінің ішінен ең тиімдісін таңдап, шебер қолдану.

Шеберлік компоненттері-бұл білім алушының қызметін құрайтын сыртқы және ішкі элементтер жүйесі. Компоненттерді бір - бірімен өзара байланысты оқыту және тәрбиелеу іс-әрекеттері жүйесінен тұратын мұғалім қызметінің функционалды элементтері ретінде қарастыруға болмайтындығына сүйену керек, үйлестірілген және нақты мақсаттарға жету үшін оқу процесін басқаруға бағытталған[3, 115].

Бұл дидактикалық және тәрбиелік әрекеттерді педагогикалық әдіс ретінде сипаттауға болады. Ол оқу процесінде жүзеге асырылатын белгілі бір білім дағдылардың болуын қамтамасыз етеді. Педагогикалық шеберліктің сипаттамасы сайып келгенде, педагогикалық технологияның сипаттамасынан басқа ештеңе жоқ бұл технологияны қолдану педагогикалық шеберлік болып табылады.

Шеберлік өз жұмысының нәтижелерін жақсарту педагогикалық әсер ету әдістері мен құралдарының тиімділігін арттыру үшін үнемі жұмыс істейтін адамға айналатыны түсінікті. Бұған қалай қол жеткізуге болады?

1. Өз ісінің шебері болғысы келетін оқытушы өзі оқытатын арнайы пән саласындағы білімін кеңейтіп, тереңдетуі керек.
2. Ғылымдарға қызығушылық танытуы керек.
3. Ол оқытудың тиімділігіне әсер ететін қабілеттерін дамытуы керек, атап айтқанда, жағдай мен қызмет объектілерін теориялық және кәсіби

қабылдау қабілеттері, кәсіби қызмет құралдарын меңгеру дағдылары және тәрбиелеу қабілеттерінің арасында жеке тұлғалар ерекше мәнге ие

4. Шебер болу үшін оқыту мен тәрбиенің тиімділігін арттыруға ықпал ететін тұлғаның жағымды қасиеттерін жетілдіру қажет.

5. Шеберлік педагогикалық этика талаптарын мүлтіксіз сақтауды көздейді.

Тәрбиелік оқыту қағидаты педагогикасының негізгі қағидаттарының бірін іске асыру подличный педагогикалық шеберліктің маңызды белгісі болып табылады. Ол дамытушылық оқытуды жүзеге асыруды көздейді, яғни. курсанттарда оқыту процесінде және материалында даму:

1) кәсіби ойлаудың жалпы зияткерлік қабілеттері, кәсіби есте сақтау және басқа да ерекше қабілеттер;

2) оқу қызметіне және болашақ практикалық қызметке ынталандыру;

3) кәсіби әдеп қағидаттарына сәйкес әрекет ету қабілеті;

4) кәсіби міндеттерді табысты орындауға ықпал ететін жеке қасиеттер;

5) оқу қызметін реттей білу.

Оқытушылардың шеберлігі негізінен оқу – тәрбие процесінде ақыл-ой механизмдері мен зейін заңдылықтарын есте сақтау қабылдау ойлау мен сезімдерді қолдана білуден тұрады[4, 25-27].

Педагогикалық шеберліктің осы маңызды компонентін дамыту психологияны білуді және мұғалімдердің ішкі психологиялық механизмдерді ажырата білу және оларды кейіннен қолдану дағдыларын дамытуды көздейді, сонымен қатар:

- ойлау механизмдері мен заңдылықтарын білу ақыл ой әрекетінің қалыптасу кезеңдері ойлау процесін қарапайым құрамдас бөліктерге бөлу талдау және синтездеу операцияларын қолдану абстрактіліден нақтыға көтерілу және абстракциялау жағдайларды жасау қабілеті курсанттарға оқу материалына белсенді көзқарасты гипотезаны соматикалық қоюға және оларды тексеруге дағдыландыратын интуицияның дамуына ықпал етеді қабілеттер ғылымға деген сенімділікті тәрбиелейді және салауатты спектицамим қалыптастыру шығармашылық орнату;

- оқу процесінде сөйлеуді қабылдау заңдылықтарын қолдану оның қажетті қарқынын сақтай білу дұрыс пайдалану кідірту курсанттарда сөйлеуді дамыта білу оның кәсіби бағытын қалыптастыру;

- эмоционалды жұқтыру әсерін жасай білу оқу іс-әрекетіне қызығушылықты арттыру оқу материалын ұйымдастырудағы қиындықтарға сәйкес оқу жағдайларындағы шиеленісті мазасыздықты азайту жақсы үлгерушілерді ынталандыру;

- білім алушының шаршауын және шамадан тыс жұмыс істеуін болдырмау қабілетін оқу жұмысына қойылатын психологиялық талаптардың сақталуын білуі және оқуда қолдана білуін қалыптастырады.

Оқыту мен тәрбиенің жаңа тәжірибесін жинақтайтын осы принциптерде ашық таныстарды қолдануға негізделген педагогикалық іс-әрекеттің негізгі

ережелері көрсетілген психологтар және педагогика. Педагог-шебер жұмыс барысында мынадай қағидаттарды іске асырады:

1. Кафедра факультеті жоғары оқу орнының бірыңғай әдістемелік жүйесін әзірлеу кезінде ескерілетін жүйелілік принципі.

2. Жүйелілік пен күштілік принциптері қол жетімді оқу материалы бұл білім алушының белгілі бір нәрседен белгісізге ауысу ерекшелігін ескеру дағдыларын дамыту қажеттілігін анықтайды жаңасын ескімен байланыстыру түсінікке сүйене отырып түсініксіз жарықтандыру. Егер бірыңғай әдістемелік жүйе оқу материалының ірі бірліктерін ұйымдастырудың дәйектілігін пысықтауы керек болса, онда жүйелілік принципі жоғарыда аталған әрекеттерді барлық тіпті кішкене фрагменттермен үнемі және қатаң түрде орындауды талап етеді. Қол жетімділік курсанттар мен степнидің оқу материалының қиындықтарын мұғалім – шеберден үнемі есепке алуды болжау әрқашан оңай үйренеді, өйткені қол жетімділік принципі бұзылмайды.

3. Абстрактіден нақтыға қарапайымнан күрделіге көтерілу принципі. Оны материалды ұсынуда қолданатын мұғалім қарапайымнан шығады және жаңа анықтамалармен қарапайымды байыту процесін жүзеге асырады, тыңдаушыларды тұжырымдамалық жүйенің ғылыми теориясы аясында оқу пәнін түсінуге жетелейді. Бұл жеке фактілер заңдылықтар ретінде әрекет етеді, яғни. заңдылықтардың көрінісі.

4. Жеке көзқарас принциптері. Ол оқу процесінде курсанттардың жеке қасиеттерін қабілеттерін сондай ақ олардың оқу іс-әрекетінің жеке стильдерін қолдануды қарастырады.

5. Оқытушының оқу нәтижелерінің позитивтеріне назар аударып, курсанттың жаңа жетістіктерге деген ұмтылысын қалыптастырған кезде мұндай бедеулікке қол жеткізіледі.

6. Белсенділік оқытудың дербестігі принципі ол курсанттарды оқу міндеттерін өз бетінше қоюға бағыттау өнерінде жүзеге асырады, олардың мақсатына жету қабілетін өзін-өзі бақылау.

Оқытушыдан белгілі бір әдістерді білу және оқыту мен тәрбиелеу әдісі және оларды оқытудың нақты формаларында (дәріс, семинар) дұрыс және ақыл-ойды қолдана білу ғана талап етілмейді немесе практикалық білім, өзіндік жұмыс). Оқытушының шеберлігі – білімді оның ережелеріне сәйкес дұрыс ұйымдастыра білу [5, 98-102].

Педагогикалық шеберліктің барлық компоненттері біртұтас бірлікті білдіреді. Алайда, өз бетімен жұмыс жасауда мұғалім біртіндеп өндіріске қол жеткізе отырып, олардың біреуіне немесе екіншісіне үнемі назар аудара алады. Егер оның элеуметтік мәртебесі (лауазымға орналасу, ғылыми дәреже беру) оның жұмысының сапасы мен түпкілікті нәтижесіне байланысты болса, мұғалімнің шеберлігін жетілдіру тезірек жүреді, яғни. олар іліммен бөлінген бе, оқытушы білім алушының қажетті материалды игеруге жұмсаған уақытын азайтты ма, курсанттың жеке басы жалпыэлеуметтік кәсіби талаптарға сәйкес қалыптасады.

-
1. Жусупова Ж.А. Педагогикалық шеберлік: Оқулық. Алматы, 2011.- 316 б.
 2. Құрманалина, Ш.Х., Мұқанова Б.Ж. Педагогика: Астана, 2007. - 145б.
 3. Сейталиев Қ. Педагогиканың жалпы негіздері. Ақтөбе, 2004. - 516 б.
 4. Таубаева Ш.Т., Иманбаева С.Т., Берикханова А.Е. Педагогика Оқулық. 2018-98 б.
 5. Бабаев С.Б., Оңалбек Ж.К. Жалпы педагогика: Оқулық – Алматы: «Нұр-пресс», 2005 – 228 б.

ЖАСӨСПІРІМДЕР ОРТАСЫНДА ҚЫЛМЫСТЫҢ ЖЕДЕЛ- ІЗДЕСТІРУ ПРОФИЛАКТИКАСЫ МІНДЕТТЕРІН ШЕШУДЕ КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАРДЫ ЖӘРДЕМДЕСУГЕ ТАРТУ ТУРАЛЫ МӘСЕЛЕ

Қазақстан Республикасы ІІМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясы Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің 2-курс докторанты полиция майоры, ұлттық қауіпсіздік және әскери істер магистрі

Аманова Д.Т.

Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алу қылмыстың көбеюіне, атап айтқанда, жалпы қоғамды криминализациялауға қарсы іс-қимылдың ең тиімді шараларының бірі болып қала береді, бұл ретте «қазіргі уақытта ішкі істер органдары құқық бұзушылықтардың алдын алудың мемлекеттік жүйесінде жетекші рөл атқарып жатыр, олар осы салада өздеріне жүктелген функциялар мен өкілеттіктердің кең ауқымды екендігін көрсетеді».

Біздің ойымызша, қазіргі уақытта Қазақстан Республикасы ІІМ аумақтық органдарының кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстардың алдын алу жөніндегі қызметтерінің бағаланбаған элементтерінің бірі – ол жедел бөлімшелерде бар күштер мен құралдар, сондай-ақ жария және жария емес құралдармен ақпарат алу мүмкіндігі.

Бұл жағдайда оны орындайтын субъекті қоғамға қауіпті әрекеттерді анықтайтын факторларға әсер етуі мүмкін: оларды жою немесе олардың дамуына және кейіннен қоғамдық қатынастарға әсер етуіне жол бермеу, басқаша айтқанда, жедел бөлімшелер қылмыстың жедел-ізвестіру профилактикасының мүмкіндіктерін тиімді жүзеге асыра алады деген сөз.

Жедел-ізвестіру профилактикасының мәселелері ғылыми ортада бұрыннан талқыланып келеді, алайда бүгінгі күнге дейін құқық қорғау органдары қызметінің осы бағытын дамыту және оның негізгі ережелерін нормативтік-құқықтық актілерде бекіту туралы мәселе өзекті болып қалуда.

Осы уақытқа дейін «қылмыстың жедел-ізвестіру профилактикасы» ұғымы туралы мәселе ашық күйінде қалып отыр. Дау-дамайға бармастан, бұрын ұсынылған мәселелерге тоқталсақ-бұл заңдарға негізделген және ведомстволық нормативтік актілермен реттелген, жедел бөлімшелер

жүргізетін, жария және жасырын жедел-ізвестіру шараларын кешенді қолданудан тұратын ғылыми негізделген қызмет [1] қылмыстардың себептерін және оларға ықпал ететін жағдайларды анықтау және жою, қылмыс жасауы мүмкін деген адамдарды анықтау және оларға ескерту жасау мақсатында олардың тарапынан қылмыс жасауға жол бермеу, сондай-ақ азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін профилактикалық ықпал ету, қылмыстық қол сұғушылықтан қорғау секілді міндеттер жатады [2].

Айта кетейік, Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитетінің статистикалық деректері бойынша соңғы бес жылда кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстардың саны 2018 жылы 2949, 2019 жылы - 2650, 2020 жылы-1870, 2021 жылы -1529 және 2022 жылы -1735 болып отыр [3].

Қылмыстық статистиканы талдау жасөспірімдер мен жастар арасында алкогольді, есірткіні және маскүнемдікті, қаңғыбастықты, қайыр сұрауды және қараусыз қалудың кең таралғанын көрсетеді. Өкінішке орай, кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың бір ерекшелігі оның топтық сипатта болуы. Сонымен адамдар тобындағы кәмелетке толмағандар бес жыл ішінде 4013 қылмыс жасады, оның ішінде ересектердің қатысуымен аралас қылмыстар – 1592 [3].

Әрбір үшінші жасөспірім құрдастар тобында қылмыс жасайды. Сонымен қатар тек кәмелетке толмағандардан тұратын топта қылмыс жасаған жасөспірімдердің үлес салмағы біртіндеп азайып барады.

Жасөспірімдер жасаған қылмыс түрлерінің өзгеруі алаңдаушылық тудырады. Егер бірнеше жыл бұрын бұл әдетте ұсақ ұрлық, бұзақылық болса, қазір есірткіні сақтау және сату, қарақшылық, зорлау, ауыр дене жарақаттарын келтіру мен кісі өлтіру, қорқыту, ақпараттық киберқылмыс және т.б. орын алып отыр.

Кәмелетке толмағандар қылмысының проблемасы Мемлекет басшысының Жарлығымен бекітілген «Қазақстан Республикасының 2021-2025 жылдарға арналған Ұлттық қауіпсіздік стратегиясында» ең жоғары деңгейде белгіленді. Онда мемлекеттік және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсаттарына қол жеткізу ең алдымен кәмелетке толмағандар мен жастар арасында радикализм көріністерінің, экстремистік және өзге де қылмыстардың алдын алу жөніндегі міндеттерді шешуге бағытталған мемлекеттік саясатты іске асыру жолымен жүзеге асырылатыны атап өтілді [4]. Жасөспірімдер ортасында қоғамдық қауіпті іс-әрекеттердің детерминанттарына әсер етудің алдын алу шараларын қабылдау қоғамды қылмыссыздандыру және болашақта елдің дамуы үшін маңызды міндет болып табылады.

Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтары мен қадағалаусыз қалуыныналдын алу жүйесінің органдары мен мекемелері [5] ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың тез өсіп жатқандығына орай және олардың жасөспірімдерге теріс әсер етуіне байланысты олармен күресуге ерекше назар аударуда.

Кәмелетке толмағандардың қылмыстар мен құқық бұзушылықтар жасауына жол бермеу бойынша тиімді профилактикалық жұмыс бүкіл қоғам мен барлық мемлекеттік органдардың тығыз өзара іс-қимылында ғана жақсы нәтиже көрсете алады.

Бұл ретте кәмелетке толмағандар қылмысының профилактикалық жедел-ізвестіру шараларын жүзеге асыру үшін жеткілікті күштері мен құралдары бар ішкі істер органдарының жедел бөлімшелері (бұдан әрі – ПО жедел бөлімшелері) ерекше рөл атқарады.

«Жедел-ізвестіру қызметі туралы» Қазақстан Республикасының Заңында бекітілген міндеттерді іске асыра отырып [6] (бұдан әрі – ЖІҚ туралы ҚРЗ) жасырын қағидаттарына сәйкес ПО-ның жедел бөлімшелері жария және жария емес әдістер мен құралдарды ұштастыра отырып, кәмелетке толмағандарға қатысты жедел-ізвестіру профилактикасының мүмкіндіктерін тиімді пайдалана алады. Сонымен қатар, жедел-ізвестіру профилактикасы тек жедел-ізвестіру қызметінің ережелеріне негізделе алмайды, десе де жасөспірімдер ортасындағы криминогендік жағдайдың дамуын және олардың жеке қылмыстық мінез-құлқын болжау мақсатында криминологиялық және педагогикалық білімді талап етеді [7, 529-б].

Жедел-ізвестіру профилактикасының мақсаттарына қол жеткізу үшін ПО-ның жедел бөлімшелеріне жедел-ізвестіру ақпаратын алу мен пайдаланудың ерекше тактикасын қолдану қажет. Осы міндеттерді шешу және практикалық қызметте жасөспірімдер ортасындағы қылмыстар туралы толық хабардар болу ақпараттық-телекоммуникациялық технологияларды пайдалану арқылы да, көмек көрсетуге тартылған адамдар арқылы да қол жеткізіледі.

Жасөспірімдер ортасында әртүрлі типологиясы бар қылмыстық субмәдениеттер, әсіресе оның таралуы интернеттің әлеуметтік желілері арқылы жүзеге асырылатын болса, ол жабық болып табылады және олардың қызметі туралы жедел-ізвестіру ақпаратын алу кәмелетке толмағандардың көмегінсіз мүмкін емес.

ЖІҚ туралы ҚРЗ ПО-ның жедел бөлімшелеріне соңғыларының келісімімен жекелеген адамдарды жедел-ізвестіру шараларын дайындауға және өткізуге тартуға, бұл ретте олардың қалауы бойынша осы жәрдемнің, оның ішінде келісімшарт бойынша құпиялылығын сақтай отырып, оның ішінде ынтымақтастық қатынастарын өтеусіз не өтеулі негізде белгілеуге құқық береді. Сонымен қатар, келісімшарт бойынша жәрдемдесу (ынтымақтастық) жас ерекшелігін белгілей отырып, заң шығарушы жәрдем көрсететін адамдардың жасы туралы мәселені келісімшарт негізінде жүзеге асырады.

Бұл сұраққа жауап бермес бұрын қылмыстық жауапкершілікке тарту жасы туралы түсінікке жүгіну керек. Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 15-бабының 1-бөлігіне сәйкес жалпы жас ережесі белгіленеді, оған сәйкес қылмыс жасалған кезде 16 жасқа толған адам қылмыстық жауаптылыққа тартылады. Өзге жағдайларда Қазақстан Республикасы ҚК 15-

бабының 2-бөлігінде көрсетілген қылмыстар жасағаны үшін қылмыстық жауапкершілікке тарту жасы төмендетілген, яғни он төрт жас шегі белгіленді. Осы жасқа жеткеннен кейін заң шығарушы кәмелетке толмаған адам өзінің даму деңгейі бойынша қылмыстық жаза аясында әлеуметтік қауіпті әрекеттерді жасауға жол берілмейтіндігін, сондай-ақ олардың әлеуметтік мағынасын түсініп, оларды басқара алатындығын анықтады. Кәмелетке толмағанның қылмыстық жазаның физикалық, моральдық, психологиялық ауыртпалықтарын бастан кешіру, заңсыз әрекетті жасағаны үшін жауапкершіліктің мәнін түсіну және ұғыну қабілеті де ескеріледі [8].

Осылайша, біздің ойымызша, кәмелетке толмағанды жасырын көмек көрсетуге тарту жасын ол қылмысқа қарсы күресте тартылатын міндеттерді шешу қажеттілігімен байланыстыру қажет, яғни егер адам жәрдемдесуге тартылса, онда ол тек қылмыспен күресте проблемаларды шешуге тартылуы мүмкін.

Біздің ойымызша, жәрдемдесуші тұлға мен жедел қызығушылық объектісі арасындағы сенімді қарым-қатынасты орнату және қолдау үшін жас айырмашылығы шамалы болса керек, бұл олардың қызығушылықтары мен хоббилері ұқсас болуы үшін қолайлы жағдай жасайды. Сондықтан кәмелетке толмағандардың қылмысына қарсы күресте ПО жедел бөлімшелеріне жәрдем көрсететін адамдардың жасын заңсыз әрекеттер жасауға бейім адамдардың жасына жақындату өте маңызды.

Кәмелетке толмаған азаматтар қоғамның жедел-іздістіру қызметі шеңберінде оларға жәрдемдесуге байланысты қылмыстық қол сұғушылықтардан ең қорғалмаған субъектісі болып табылады, әсіресе егер оларды қоғам заңсыз қызметке тартып алған болса.

ЖІҚ туралы ҚРЗ 23-бабына сәйкес қылмысқа қарсы күресте ПО жедел бөлімшелеріне жәрдемдесетін адамдар мемлекеттің қорғауында болғанына қарамастан, мемлекет тек келісімшарт бойынша жасырын жәрдемдесуді жүзеге асыратын азаматтарға ғана әлеуметтік және құқықтық қорғауды толық көлемде қамтамасыз етеді.

Жасөспірімдер арасындағы қылмысқа қарсы күресте кәмелетке толмағандарды тарту қажеттілігі даусыз. Сонымен бірге, ең алдымен ПО жедел бөлімшесінің қызметкері кәмелетке толмағанды ЖІШ дайындауға және өткізуге тарта отырып, оның қауіпсіздігіне қамқорлық жасауы керек екенін түсіну маңызды. Кәмелетке толмағанға қандай да бір зиян келуі мүмкіндігі туралы куәландыратын мән-жайлар туындаған жағдайда, одан осы уақытта жәрдемдесуден бас тартқан жөн.

Кәмелетке толмағандарды ЖІШ міндеттерін шешуге жәрдемдесуге тартудың негізгі міндеттерінің бірі оларға қатысты жедел-профилактикалық іс-шараларды жүзеге асыру болып табылады, олар жеке-профилактикалық әсер ету арқылы тәрбиелік сипаттағы шараларды қабылдайды. Олардың бойында қалыптасатын құқықтық мойынсұнушылық. Бұл мінез-құлықты саналы түрде ынталандыру үшін, оның ішінде заңды мінез-құлық пен заңсыз әрекеттерді таңдау кезінде негіз болып табылады[9, 123-бет].

Осылайша, қарастырылған мәселелерді қорытындылай келе, біз мыналар тқжырым жасаймыз:

- жедел-іздістіру профилактикасын жүзеге асыру кезінде ПО-ның жедел бөлімшелерінен жедел-іздістіру қызметінің жария және жария емес құралдарының үйлесімді пайдалану талап етіледі. Жедел-іздістіру шараларының мұндай үйлесімі көбінде қылмыстық қауіпті санатқа жататын адамдар туралы толық және объективті жедел-іздістіру ақпаратын қамтамасыз етеді, бұл олардың құқыққа қайшы мінез-құлқына уақтылы ден қоюға және оларды қылмыстық әрекетке тарту мүмкіндігін болдырмауға көмектеседі;

- кәмелетке толмағандарды ПО жедел бөлімшесінің жәрдеміне тарту жасөспірімдер ортасында қылмыстардың жедел-іздістіру профилактикасында қажетті шара болып табылады;

- кәмелетке толмағандарды ПО жедел бөлімшелеріне жәрдемдесуге тарту жасы оларды тартудың нақты мақсаттарымен санасуы тиіс;

- кәмелетке толмағандардың қылмыстық қол сұғушылықтан қауіпсіздігін қамтамасыз ету мақсатында олардың жасөспірімдер ортасында қылмыстардың жедел-іздістіру профилактикасы шеңберінде ПО жедел бөлімшелеріне жәрдемдесуі тек жасырын түрде жүзеге асырылуы тиіс.

1. Бобров В. Г. Понятие оперативно-розыскного мероприятия. Основания и условия проведения оперативно-розыскных мероприятий. М., 2002.

2. Борин Б. В., Ищук Я. Г. Понятие оперативно-розыскной профилактики преступлений. 2017. № 3.

3. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу Комитетінің статистикалық деректер. Ақпараттық сервисі // <https://qamqor.gov.kz/crimestat/indicators>

4. «Қазақстан Республикасының 2021-2025 жылдарға арналған Ұлттық қауіпсіздік стратегиясын бекіту туралы» Жарлығы. Қазақстан Республикасы Президентінің ресми сайт. <https://www.akorda.kz/ru/glava-gosudarstva-podpisal-ukaz-ob-utverzhdenii-strategii-nacionalnoy-bezopasnosti-respubliki-kazahstan-na-2021-2025-gody-215354>

5. «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі N 591 Заңы. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z040000591_

6. Жедел-іздістіру қызметі туралы Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 15 қыркүйектегі № 154-ХІІІ Заңы (2023.12.09. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=51003158#activate_doc=2

7. Горяинов К. К. Теория оперативно-розыскной деятельности: учебник / под ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского. 4-е изд., перераб. и доп. Москва: ИНФРА-М, 2020.

8. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V Қылмыстық кодексі (2023.12.09. берілген өзгерістер мен толықтырулармен). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575294#activate_doc=2

9. Аносов А. В. Оперативно-розыскная профилактика преступлений несовершеннолетних: направления, содержание, меры / А. В. Аносов, Я. Г. Ищук // Труды Академии управления МВД России. - 2018. - № 1(45).

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАР АРАСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының ІІО әкімшілік қызметі кафедрасының оқытушысы
полиция подполковнигі (aigul_set@mail.ru)*

Алмагамбетова А.А.

Құқық бұзушылықтың алдын алу – қылмысқа қарсы күрестің басты бағыты. Бұл елдегі қылмысты жоюдың ең тиімді және адамгершілік жолы. Құқық бұзушылықтың алдын алу дегеніміз-жалпы қоғам мен жеке адамдар үшін зиянды салдардың туындауын болдырмау.

Кәмелетке толмағандар тарапынан құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі қызметте құқықтық және тәрбиелік сипаттағы шаралардың ситсемасы болып табылатын профилактикалық жұмыс маңызды орын алады. Жалпы профилактика-құқық бұзушылықтар мен жағдайлардың себептерін анықтау және жою.

Кәмелетке толмағандарды құқықтық тәрбиелеуге, олардың заңға деген құрметін қалыптастыруға бағытталған шаралар (тиісті әңгімелер, дәрістер, баспасөзде, радио, теледидар және т.б.) жалпы профилактикалық маңызға ие.

Жалпы профилактикалық іс-шараларды не тікелей ішкі істер органдары кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторлары тұлғасында не өзге де мемлекеттік органдардың, ұйымдар мен мекемелердің, сондай-ақ қоғамдық ұйымдардың қатысуымен жүзеге асырады. Қалай болғанда да, бұл іс-шаралардың объективтілігі мен мақсаттылығын қамтамасыз ету маңызды. Белгілі бір нәтижелерге, ең алдымен, республикалық және аймақтық маңызы бар кешенді профилактикалық жоспарлар негізінде қол жеткізіледі.

Сонымен қатар, жеке адамдар бірқатар объективті және субъективті себептер бойынша (дамудың төмен мәдени және интеллектуалдық деңгейі, қоғамға қарсы көзқарастардың, сенімдердің салыстырмалы тұрақтылығы, отбасындағы зиянды орта және т.б.) оларды жүргізу фактісін дұрыс қабылдауға, алынған ақпаратты сыни тұрғыдан бағалауға және тиісті қорытынды жасауға дайын емес болашақта олардың мінез-құлқын анықтау үшін кейде жалпы профилактикалық шаралармен қамтылмайды.

Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу Комитетінің (бұдан әрі – ҚР БП ҚСЖАЕК) мәліметтері бойынша 2017 жылдан 2021 жылға дейін кәмелетке толмағандар 12495 қылмыстық құқық бұзушылық жасады: 2017 жылы – 3156, 2018 жылы – 3156, 2019 жылы – 2824, 2020 жылы – 1844, 2021 жылы – 1515.

Тіркелген қылмыстық құқық бұзушылықтардың жалпы санында кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстық құқық бұзушылықтардың үлесі (%) 2017 жылы – 2,6%, 2018 жылы – 2,8%, 2019 жылы – 2,7%, 2020 жылы – 2,4%, 2021 жылы – 2,3% құрады.

Кәмелетке толмағандар 1154 – ауырлығы төмен, 7331 – ауырлығы орташа, 2925 – ауыр және 222 – аса ауыр қылмыстық құқық бұзушылықтар жасады.

Кәмелетке толмағандар тарапынан қылмыстың жоғары деңгейі Түркістан, Шығыс Қазақстан, Алматы облыстарында және Астана және Шымкент қалаларында байқалады.

Мәліметтерді талдауды ескере отырып, ең жиі жасалатын қылмыстық құқық бұзушылықтардың шамамен 60%-ы мүлікке қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтарға (ұрлық, алаяқтық, тонау) тиесілі, оның ішінде кәмелетке толмағандар жасаған ұрлықтар басым.

Кәмелетке толмағандар мас күйінде 308 қылмыстық құқық бұзушылық жасады, есірткі немесе уытқұмарлық күйінде – 31

Әрбір өңірде кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтарының алдын алуды қамтамасыз ету, оларды оңалту және девиантты мінез-құлықты түзету үшін қажетті инфрақұрылымды дамыту проблемасы өзектілігін сақтайды.

Мұндай кәмелетке толмағандарды қайта тәрбиелеу мақсатында олардың әрқайсысымен жеке профилактикалық жұмыс жүргізу қажет екенін түсіну маңызды.

Жеке профилактика – бұл құқық бұзушылықтар жасауға бейім адамдарды анықтау және оларға тәрбиелік әсер ету.

Құқық бұзушылық жасауға бейім кәмелетке толмағандарды анықтау қоғамдық тәртіпті сақтау және қылмысқа қарсы күрес мақсатында жүзеге асырылатын барлық шаралар жүйесімен қамтамасыз етіледі.

Бұл ретте кәмелетке толмағандар участ жөніндегі учаскелік полиция инспекторының міндеті оларға үнемі қажетті көмек көрсету, құқық бұзушылыққа жол беретін кәмелетке толмағандар туралы оларда бар ақпаратты жинау, жүйелеу және талдау болып табылады. Тәрбиелік ықпал – бұл адамның алдын алатын құқық бұзушылықтардың жасалуына жол бермеу, оның заң талаптарын сақтау қажеттілігіне деген сенімін қалыптастыру мақсатында арнайы іс-шараларды жүйелі, мақсатты түрде жүзеге асыру процесі.

Әрбір кәмелетке толмаған адамда объективті және субъективті себептердің әсерінен өмір сүрудің нақты жағдайларын ескере отырып, уақыт өте келе жағымды және жағымсыз жеке қасиеттердің белгілі бір кешені қалыптасады. Құқық бұзушылық жасауға бейім кәмелетке толмағандардың қатарына белгілі бір жағдайларда жағымсыз қасиеттері бар, олардың мінез-құлық сызығын анықтауда шешуші рөл атқаратындар жатады, бұл, әдетте, қоғамға жат әрекеттер мен әрекеттерден көрінеді.

Осыған байланысты профилактикалық кәмелетке толмағандарға тәрбиелік әсердің мәні, бір жағынан, оларда бар жағымды қасиеттерді одан әрі дамытуда, ал екінші жағынан, жағымсыз мінез-құлық қасиеттерін жоюда немесе кем дегенде бейтараптандыруда жатыр.

Жеке профилактикалық жұмыстың сәттілігі бірқатар ұйымдастырушылық және әдістемелік талаптарға байланысты. Олардың негізгілері: фокус; жүйелілік; профилактикаланатындардың жеке ерекшеліктерін және олардың қоршаған ортасының ерекшеліктерін есепке алу; күштерді, құралдар мен әдістерді кешенді пайдалану; психологтардың мүмкіндіктерін пайдалану және т. б.

Кәмелетке толмағандармен жеке профилактикалық жұмыстарға назар аудару учаскелік полиция инспекторларының кәмелетке толмағандар істері жөніндегі өз қызметінің осы бағыттағы нақты міндеттерін, оларды шешу жолдары мен тәсілдерін нақты түсінуін білдіреді. Мақсатқа бағдарлану құқыққа қайшы әрекеттер жасауға бейім адамдармен жеке профилактикалық жұмыс бағдарламаларын, жоспарын әзірлеумен қамтамасыз етіледі.

Жеке профилактикалық жұмыстың жүйелілігі осы мақсатта көзделген іс-шаралардың дәйекті, әдістемелік негізделген, тиісті түрде ұйымдастырылған орындалуын білдіреді. Өткізілген іс-шаралардың нәтижелерін келесі іс-шараларды жоспарлау және жүзеге асыру кезінде үнемі бағалап, ескеру қажет. Жүйелілік кәмелетке толмағандармен жеке профилактикалық жұмысқа қатысатын барлық адамдардың тәрбие іс-шараларын жүзеге асыру орны, уақыты және тактикасы бойынша келісілуін, сондай-ақ олардың алдымен аталған санаттағы адамдарға профилактикалық әсер етудің қарапайым, содан кейін неғұрлым күрделі әдістері мен құралдарын пайдалануын көздейді.

Алдын алушылардың жеке ерекшеліктерін және олардың қоршаған ортасының ерекшеліктерін ескеру – бұл кәмелетке толмағандардың жеке профилактикасының мәніне, алдын алуды зерттеу процесі ретінде жұмыс істеуге, содан кейін осы процеске сыртқы ортаның әсерін ескере отырып, оның жағымды және жағымсыз қасиеттерін нығайтуға байланысты талап.

Бұл талапты сақтау дегеніміз – алдын ала дайындалған адаммен тәрбие жұмысын нақтылау, кәмелетке толмаған адамға оң әсер етудің оңтайлы әдістері мен құралдарын таңдау.

Жеке профилактикалық жұмыс процесінде күштерді, құралдар мен әдістерді кешенді пайдалану маңызды талап болып табылады, оны сақтамай, оның оң нәтижесі болуы мүмкін емес.

Тапсырманы нақты орындау тергеу, қылмыстық іздестіру, патрульдік полиция, учаскелік полиция инспекторлары және т.б. сияқты ішкі істер органдарының барлық қызметтері мен бөлімшелерінің тығыз өзара іс-қимылы кезінде ғана мүмкін болады.

Олардың алдында тұрған міндеттердің ортақтығы мынада: аталған қызметтердің лауазымды тұлғалары өз өкілеттіктері шегінде, әр қызметке тән жұмыс нысандары мен әдістерін қолдана отырып, міндетті:

- кәмелетке толмағандар тарапынан құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін нақты себептер мен жағдайларды терең ашу;

- қылмыстық-жазаланатын әрекеттер мен әкімшілік құқық бұзушылықтарға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою туралы тиісті инстанцияларға ұсыныстар енгізу;

- кәмелетке толмағандарды қылмыстық әрекетке тарту фактілерін анықтау (маскүнемдік, қайыр сұраумен, жезөкшелікпен, құмар ойындармен айналысу, кәмелетке толмағандарды паразиттік өмір сүру мақсатында пайдалану) және т. б.

Ішкі істер органдарының профилактикалық қызметінде әкімшілік-құқықтық мәжбүрлеудің профилактикалық маңыздылығын ерекше атап өткен жөн.

Ең алдымен, бұл ішкі істер органдары мен атқарушы биліктің басқа субъектілері тиісті ережелердің сақталуын жүйелі түрде бақылап отыратындығына және олардың бұзылуына уақтылы жауап бере алатындығына байланысты.

Тәжірибе ұсақ құқық бұзушылықтардың жазасыздығы, кінәлілерді әкімшілік-құқықтық мәжбүрлеу шараларын қолданбау жаңа құқық бұзушылықтар мен тіпті қылмыстар жасау ықтималдығын арттыратынын дәлелдейді.

Жасөспірімдер қылмысының жай-күйі, оның жекелеген түрлерінің өсуі белгілі бір дәрежеде кәмелетке толмағандар желісі бойынша жұмысты кәмелетке толмағандар жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының ғана емес, сонымен қатар, басқа да қызметтер мен бөлімшелердің, ең алдымен, криминалдық полицияның, қылмыстық-атқару жүйесі мен тергеудің қанағаттанарлықсыз ұйымдастырылуының дәлелі болып табылады.

Сонымен қатар, кәмелетке толмағандар жөніндегі учаскелік полиция инспекторлары ішкі істер органдары қызметінің барлық бағыттарының бастамашылары, ұйымдастырушылары және үйлестірушілері болуға тиіс екенін атап өткен жөн.

Кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының профилактикалық қызметінде қылмыстар мен әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алуға және жолын кесуге, олардың жасалуына ықпал ететін мән-жайларды анықтауға бірінші кезектегі рөл бөлінуі тиіс екені даусыз, олар өз құқықтары шегінде осы мән-жайларды жоюға шаралар қолдануға міндетті. Кәмелетке толмағандар тарапынан құқық бұзушылықтардың алдын алуда криминалдық полиция және тергеу полиция бөлімшелерінің қызметкерлерімен үнемі өзара іс-қимыл жасау.

Бұдан басқа, жергілікті жерлерде кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі әрбір учаскелік полиция инспекторына жүктемені айқындау және кәмелетке толмағандарды, қолайсыз отбасыларды анықтау және есепке қою бойынша күнделікті бақылауды жүзеге асыру қажет. Материалдарды кәмелетке толмағандардың істері және құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияның қарауына, оның ішінде кәмелетке толмағандарды девиантты мінез-құлқы бар арнаулы мектепке жіберу жөнінде жолдау;

- мүдделі ведомстволармен, ҮЕҰ-мен бірлесіп алкоголь өнімін сатуды (ӘҚБтК 200-бабы), кәмелетке толмағандарға темекі бұйымдарын сатуды (ҚР ӘҚБтК 133-бабы) анықтау, кәмелетке толмағандардың заңды өкілдерінің (ӘҚБтК 442-бабы 1, 132-бабы) еріп жүруінсіз ойын-сауық орындарында түнгі уақытта болуы және оларға рұқсат беру (ӘҚБтК-нің 128-бабы)[2];

- көшелерде және басқа да қоғамдық орындарда кәмелетке толмағандар тарапынан жасалған қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алу және жолын кесу;

- жоғалған балаларды, алкогольдік немесе есірткілік мас күйіндегі жасөспірімдерді анықтау, оларды ішкі істер органдарына жеткізу;

- қоғамға жат бағыттағы жасөспірімдер тобын анықтау, олардың шоғырлану орындарын белгілеу жөнінде шаралар қабылдау;

- кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларын мақсатсыз пайдалануға тыйым салу.

-тұрақты негізде өткізілетін іс-шараларды бұқаралық ақпарат құралдарында, Интернет-ресурстарда және баспасөзде жариялау.

1. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V кодексі.

2. Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 09 шілдедегі №591 «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Заңы.

3. «Ішкі істер органдарының кәмелетке толмағандар істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы №1098 бұйрығы.

4. Интернет көзі: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті.

ПРОБЛЕМА БУЛЛИНГА В ПОДРОСТКОВОМ ВОЗРАСТЕ

Старший преподаватель-методист Центра по подготовке специалистов по профилактике бытового насилия Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им.М.Букенбаева подполковник полиции

Байманова А.М.

Буллинг – это агрессия одних детей против других, когда имеют место неравенство сил и жертва показывает, как сильно её это задевает. Буллинг не всегда выражается в физическом нападении. Чаще происходит психологическое насилие в форме: словесной травли (оскорбления, злые и непристойные шутки, насмешки и прочее); распространения слухов и сплетен; бойкота (одна из самых опасных форм буллинга, так как чаще остальных приводит к суициду).

Виды буллинга:

- физическая агрессия: включает в себя толкание, пихание, пинки и удары – может также приобретать форму жестокого физического насилия. В крайних случаях может применяться оружие, например ножи. Такое поведение чаще встречается среди мальчиков, чем среди девочек.

- словесный буллинг: в этом случае оружием служит голос. Может существовать в форме обидного имени (клички), с которым постоянно обращаются к одному человеку, тем самым рая, оскорбляя и унижая его. Этот вид буллинга зачастую направлен на те жертвы, которые имеют заметные отличия в физической внешности, акценте или особенностях голоса и высокую или низкую академическую успеваемость. Обзывания могут также принимать форму намеков по поводу предполагаемой половой ориентации ученика.

- запугивание: основывается на использовании очень агрессивного языка тела и интонации голоса, чтобы заставить жертву делать то, что он не желает делать. Мимика или взгляд хулигана может выражать агрессию или неприязнь. Угрозы также используются для того, чтобы подорвать уверенность жертвы.

- изоляция: инициатором использования этого метода, как правило, является хулиган. Жертва намеренно изолируется, изгоняется либо игнорируется частью класса или всем классом. Это может сопровождаться распространением записок, нащёптыванием оскорблений, которые могут быть услышаны жертвой, либо унижительными надписями на доске или в общественных местах.

- вымогательство: в этом случае от жертвы требуют деньги и угрожают, если он/она не отдаёт их немедленно. Могут вымогаться также завтраки, талоны или деньги на обед. Жертву также могут принуждать воровать имущество для хулигана. Такая тактика используется исключительно для возложения вины на жертву.

- повреждение имущества: хулиган может сосредоточить внимание на имуществе жертвы. В результате могут быть повреждены, украдены или спрятаны одежда, учебники или другие личные вещи. Конкретные формы и способы буллинга постоянно меняются. Современные технологии создают благоприятные возможности для такого негативного явления, как запугивание и издевательство с использованием интернета, мобильного телефона и других технологических ресурсов. Это явление значительно опаснее того, с чем мы имели дело лишь поколение назад. Оно получило название «кибербуллинг». Кто такой буллер? - это дети, которые выступают агрессорами. Хотя в процессе буллинга они находятся в позиции силы, на деле буллерам тоже приходится несладко. Причиной такого поведения чаще всего являются проблемы в семье. Буллинг наиболее распространён в начальной и средней школе. К 10-11 классам на фоне процессов созревания мозговых структур и способности у подростков к саморегуляции он постепенно сходит на нет. Если в коллективе началась травля, сложно не включиться. В буллинге много ролей. Три основные: булли (придумывают и

возглавляют издевательства), наблюдатели (вроде в стороне от конфликта, но всё равно одобряют либо осуждают агрессоров) и жертва.

Самая вероятная жертва – ученик, который старается сделать вид, что его не задевает оскорбление или жестокая шутка, но лицо выдает его (оно краснеет или становится очень напряженным, на глазах могут появиться слезы). Дети, которые не могут спрятать своей незащищенности, могут спровоцировать повторение инцидента со стороны агрессора. Исследования Дэна Олвеуса позволяют выделить два типа жертв: Первая: не могущие скрыть слабости (дети, физически слабые, неуверенные, эмоционально реагирующие дети, тревожные, а также такие, которые предпочитают общество учителей обществу сверстников). Вторая: дети, невольно провоцирующие негативное к себе отношение. Ко второй категории относятся неадекватно (слишком бурно) реагирующие на провокации (так, что их поведение вызывает насмешки у зрителей), неприятные в общении дети из-за дурных привычек (например, неряшливые), а также дети, вызывающие активную неприязнь взрослых. Бывает и так, что учитель сам выделяет в коллективе неуютного ученика и, унижая его публично, задает нормы допустимого поведения для школьников. Например, взрослые, зная о нелегкой судьбе своего подопечного, жалеют его и берут под свое покровительство и защиту, обрекая на одиночество и оскорбления со стороны одноклассников, которым не известна причина такого отношения. «Прилипала». Такие дети буквально виснут на людях, захватывая их физически, чтобы почувствовать себя в большей безопасности. Эти дети очень трепетно относятся к проявленному к ним вниманию и сочувствию. Любой сверстник, оказавший им поддержку, подсказавший что-то, поделившийся чем-то, сразу же возводится в ранг «лучшего друга». Это довольно тяжелое бремя, так как отверженные дети могут быть весьма навязчивыми. Устав от избытка внимания и благодарности со стороны отверженного, сочувствующий может перейти в стан преследователей. И на новые попытки сблизиться, таким образом, отвечают агрессией. Ребенок же не умеет общаться иным способом и часто рад даже агрессивному вниманию со стороны окружающих.

Что делать, если ребёнок стал жертвой буллинга. Жертвой буллинга может стать абсолютно любой ребёнок, вне зависимости от благополучности семьи, заботы родителей и уровня развития. Важно, чтобы взрослые не оставляли без внимания случаи травли, даже если агрессия (пока) не направлена на их детей. Как распознать буллинг и чем он опасен? Если ребёнок стал жертвой, но не рассказывает об этом напрямую, о травле можно догадаться по другим физическим и психологическим признакам:

1. беспричинные боли в животе и груди;
2. нежелание идти в школу и плохая успеваемость;
3. нервный тик, энурез;
4. печальный вид, беспокойство, тревожность;
5. нарушенный сон, кошмары;

6. длительное подавленное состояние;
7. участившиеся простуды и другие заболевания;
8. склонность к уединению, нежелание общаться;
9. проблемы с аппетитом;
10. излишняя уступчивость и осторожность.

Школьная травля имеет самые неприятные последствия для всех участников. Ученики, подвергающиеся буллингу, пребывают в депрессии, склонны к развитию психических расстройств и нередко предпринимают попытки самоубийства. Дети-агрессоры испытывают проблемы со школьной успеваемостью, приобретают криминальные наклонности и вынуждают педагогический коллектив заниматься поддержанием дисциплины вместо ведения уроков. Очевидцы травли зачастую испытывают страх оказаться на месте жертвы и могут присоединиться к буллерам. Либо испытывают чувство вины за своё невмешательство и получают травму наблюдателя. Таким образом, школьные издевательства подрывают всю систему образования, провоцируя общее напряжение, отчуждение и жестокость. Что делать родителям? Родители ребёнка-жертвы испытывают чувство вины, стыда, гнева, боли и бессилия. Из-за этого иногда вместо поддержки и сочувствия обрушиваются на него с советами и обвинениями: «Что же ты не дал сдачи?!», «Не будь тряпкой!», «Сам виноват» и так далее. Важно понять, что это может случиться с любой семьёй. Здесь никто не виноват, особенно сам ребёнок. Если вы чувствуете, что как родитель не справляетесь с ситуацией (а это нормально), то прежде всего нужно самому получить поддержку близких или психолога. После консультации со специалистом вы сможете нормально поговорить о случившемся с ребёнком. Вот фразы, которые помогут вам начать диалог: «Я тебе верю». Это даст ребёнку понять, что вместе вы справитесь с проблемой. «Мне жаль, что с тобой это случилось». Это сигнал, что вы разделяете его чувства. «Это не твоя вина». Покажите ребёнку, что в этой ситуации он не одинок, многие его сверстники сталкиваются с разными вариантами запугивания и агрессии. «Хорошо, что ты мне об этом сказал». Докажите, что ребёнок правильно сделал, обратившись к вам. «Я люблю тебя и постараюсь сделать так, чтобы тебе больше не угрожала опасность». Эта фраза позволит ощутить защиту и с надеждой посмотреть в будущее. Старайтесь всегда поддерживать с детьми доверительные отношения, чтобы они смогли вовремя попросить о помощи. Что делать, если ваш ребёнок — буллер? Чаще всего буллерами становятся дети, подвергающиеся насилию в семье, а также пережившие психотравмирующие моменты в прошлом. Если отец бьёт и унижает мальчика дома, то с огромной вероятностью на следующий день он попытается отыграться на более слабых одноклассниках. Такому ребёнку бесспорно нужна помощь специалистов, но главное - проанализировать, что происходит в вашем доме. Но бывают случаи, когда буллер обладает высокой самооценкой вкупе со сниженной эмпатией и вполне осознаёт свои действия. Такому ребёнку необходимы жёсткие границы и понятные

последствия его действий. Поговорите с ним об этом. Расскажите о своём опыте в качестве жертвы или агрессора. Обратите внимание на окружение ребёнка: не подвергается ли он насилию со стороны более взрослых приятелей (иногда достаточно постоянных саркастических замечаний). Наконец, сходите на консультацию к семейному психологу, чтобы всем вместе разобраться в происходящем. Часто сделать это своими силами невозможно.

Выводы: стать жертвой буллинга может любой ребёнок, вне зависимости от физических, интеллектуальных способностей или материального положения. Психологическую травму получают не только участники травли, но и её свидетели. Если вы узнали, что в вашей школе практикуется травля, нельзя оставаться в стороне и пускать ситуацию на самотёк.

-
1. Конституция Республики Казахстан от 30.08.1995 года.
 2. Конвенция о правах ребенка от 20.11.1989 года.
 3. Закон РК «О правах ребенка» от 08.08.2002 г. № 345-І .
 4. Закон РК «О профилактике правонарушений несовершеннолетних и предупреждений детской безнадзорности и беспризорности» от 09.07.2004 г. № 591.
 5. Закон РК «О профилактике бытового насилия» от 04.12.2009 г. № 214-ІV
 6. Закон РК «Об органах внутренних дел РК» от 23.04.2014 года № 199-VЗРК
 7. Кодекс Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» от 26.12.2011 г. № 518 – ІV
 8. Указ Президента Республики Казахстан «Об утверждении Концепции семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года» от 06.12.2016 г. № 384
 9. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 05.07.2014 г. № 235-VЗРК
 10. Приказ МВД Республики Казахстан № 1098 от 29.12.2015 г. «Об утверждении Правил по организации деятельности участковых инспекторов полиции по делам несовершеннолетних ОВД»
 11. . Фурманов И.А. Агрессия и насилие. Диагностика, профилактика и коррекция. СПб.: Речь, 2007.
 12. Агрессия детей и подростков / Под ред. Н.М.Платоновой. СПб.:Речь, 2004.

СОВРЕМЕННОЕ РАЗВИТИЕ ГОСУДАРСТВА И ОБЩЕСТВА ПОД ВЛИЯНИЕМ КОРРУПЦИИ

*Заместитель начальника Актюбинского юридического института МВД Республики
Казахстан им.М.Букенбаева, доктор PhD подполковник полиции*

Балымов Е.К.

*Начальник отдела организации научно-исследовательской и редакционно-
издательской работы Актюбинского юридического института МВД Республики
Казахстан им.М.Букенбаева подполковник полиции*

Сагынтаева А.А.

Никому не секрет, что на сегодняшний день коррупция оказывает отрицательное влияние на благополучное развитие экономики, политики и государства в целом путём поражения представителей государственной власти.

Актуальность темы исследования объясняется тем, что коррупция в нынешнем Казахстане возглавляет список наиболее острых проблем, которая стоит на пути осуществления социально-экономической и политической стратегии развития страны, а также препятствует её эффективному росту.

Не только в Казахстане, но и в других странах мира, считающими себя развитыми, коррупция ассоциируется с угрозой, которая своей целью имеет подрыв стабильности общества, а также порождение недоверия граждан к представителям государственной власти и управления.

Для дальнейшего раскрытия темы исследования, в первую очередь необходимо дать определение понятию «коррупция». В различных источниках данный термин трактуется по-разному. К примеру, в Справочном документе ООН о международной борьбе с коррупцией указано следующее: «Коррупция – это злоупотребление государственной властью для получения выгоды в личных целях» [1]. В резолюции 44-й Генеральной Ассамблеи ООН, принятой в 2000г., «О международном сотрудничестве в борьбе с организованной преступностью» было установлено, что коррупция – «злоупотребление служебным положением для достижения личной или групповой выгоды, а также незаконное получение государственными служащими выгоды в связи с занимаемым служебным положением» [2]. В определении междисциплинарной группы по коррупции Совета Европы сказано, что коррупция представляет собой взяточничество и любое другое поведение лиц, которым поручено выполнение определенных обязанностей в государственном или частном секторе и которое ведет к нарушению обязанностей, возложенных на них по статусу государственного должностного лица, частного сотрудника, независимого агента или иного рода отношений и имеет целью получение любых незаконных выгод для себя и других [3]. Что касается национального законодательства Казахстана, то в пункте 6 статьи 1 Закона РК «О противодействии коррупции», предоставляется следующее определение данного термина – это незаконное использование лицами, занимающими ответственную государственную должность, лицами, уполномоченными на выполнение государственных функций, лицами, приравненными к лицам, уполномоченным на выполнение государственных функций, должностными лицами своих должностных (служебных) полномочий и связанных с ними возможностей в целях получения или извлечения лично или через посредников имущественных (неимущественных) благ и преимуществ для себя либо третьих лиц, а равно подкуп данных лиц путем предоставления благ и преимуществ [4]. Исходя из всех выше упомянутых определений следует, что уголовное правонарушение считается коррупционным, только при наличии специального субъекта, а именно в том случае, когда деяние совершается уполномоченными на

осуществление государственной власти от имени государства или приравненными к ним лицами.

Важнейшим приоритетом политической стратегии Республики Казахстан является противодействие коррупции. За годы независимости в стране была сформирована определённая законодательная база, предназначенная для предупреждения и прекращения коррупционных деяний. Так например, на мой взгляд одними из основных нормативно-правовых актов в вопросе, касающемся борьбы с коррупцией, являются, как уже было упомянуто выше, Закон РК «О противодействии коррупции», который регулирует общественные отношения в сфере противодействия коррупции и направлен на реализацию антикоррупционной политики Республики Казахстан, а также Закон РК «О государственной службе Республики Казахстан» от 23 ноября 2015 года, который регулирует общественные отношения, связанные с поступлением на государственную службу Республики Казахстан, ее прохождением, прекращением, определяет правовое положение, материальное обеспечение и социальную защиту государственных служащих, а также вопросы деятельности иных лиц в государственных органах, и Закон РК «О государственных закупках» от 4 декабря 2015 года, который применяется к отношениям, связанным с приобретением товаров, работ, услуг, необходимых для обеспечения функционирования, а также выполнения государственных функций либо уставной деятельности заказчика [4,5,6].

Те законы, которые существуют на сегодняшний день, направленные на урегулирование вопросов касающихся коррупционных правонарушений, хоть и предназначены для того, чтобы предупредить, не допустить и не давать возможностей повторного совершения подобных деяний, но в полной мере они действуют только при выявлении наличия уголовного правонарушения, то есть если лицо намеревается совершить коррупционное правонарушение, оно будет привлечено к ответственности только после его осуществления, в данном случае на мнение лица абсолютно не влияет дальнейший ход событий, практика применения законодательства в сфере коррупции, и уж тем более коррупционные правонарушения совершённые до него.

Главным образом коррупция влияет на складывающееся мнение общества о представителях государственной власти. Такое понятие как коррупция влечёт за собой потерю доверия граждан государства к власти, которая вытекает из потери доверия к способности власти устанавливать и соблюдать честные правила игры. Граждане привыкают к тому, что любой спор возможно урегулировать в свою пользу путём договорённости между одной из спорящих сторон и уполномоченного органа, в чьи компетенции входит решить возникший спор, но при этом вторая сторона выходит проигравшей. Доверие граждан к представителям государственной власти напрямую влияет на развитие общества и государства. Так как именно исходя из действий государственных служащих, перед обычным,

среднестатистическим гражданином складывается субъективное мнение о том, в каком направлении государство ведёт свою политику и насколько государство честно по отношению к своему народу.

Каким же образом коррупционные правонарушения влияют на развитие целого общества?! Для начала, хотелось бы обратить внимание на то, что средства, полученные путём взятки, практически постоянно «уходят» из экономического оборота, тем самым обе стороны коррупции избегают налогообложения. В частности, избегают того самого налогообложения не средний класс населения, а именно высший, то есть обеспеченные, или как принято называть богатые люди, перекладывая налоговое бремя на плечи более бедных граждан. Следующий фактор заключается в том, что поддерживаются неэффективные проекты, финансируются раздутые сметы, выбираются неэффективные подрядчики, для отмывания и якобы оправдания внесённых средств. Именно коррупция диктует создание огромного количества, довольно сложных и запутанных правил и инструкций, что бы затем за дополнительную плату государственные служащие могли «помочь» их соблюдать. Как уже было выше упомянуто, именно «благодаря» коррупции усиливается социальное неравенство, победит не тот, кто владеет большей информацией или устойчивой доказательственной базой, а тот, кто сможет больше предложить представителям государственной власти, тем самым «перетянув на себя одеяло». Именно данный признак, который присущ коррупции, полностью исключает возможность применения принципа правосудия, так как в ситуациях с коррупционными правонарушениями отсутствует равенство лиц. Очень сложно приходится лицам, совершившим коррупционные правонарушения, в плане того, что они не могут отказаться от преследования личной выгоды, только лишь для достижения целей государства или благополучного развития общества. Для государства, считающего себя демократическим, коррупция создаёт угрозу её искоренения. Поскольку именно коррупционная деятельность государственных служащих лишает население нравственных стимулов к участию в тех же выборах, или обращению в уполномоченные органы за защитой своих нарушенных прав.

Согласно логике функционалистов, коррупция отмирает сама собой по мере ослабления противостояния двух нормативных систем, когда новые правила вытесняют старые и одна элита сменяет другую. Но этот вывод не подтверждается фактами развития Казахстана в период с 1990 года по сей день. Как бы прискорбно это не звучало, в нашем, хоть и развивающемся, перспективном, государстве коррупция имеет место быть, что негативно влияет на развитие не только государства, но и общества в целом. Именно из-за коррупции население привыкло само справляться со своими сложившимися жизненными трудностями, исключая возможность обращения в уполномоченные органы, не только потому что народ сам подталкивает государственных служащих помочь им в кратчайшие сроки решить сложившуюся ситуацию за вознаграждение, а ещё и потому, что пропало

доверие к тем самым представителям государства, которые ассоциируются с определёнными гарантами в сфере соблюдения и исполнения законности на территории государства.

1. Декларация Организации Объединенных Наций о борьбе с коррупцией и взяточничеством в международных коммерческих операциях принятая резолюцией 51/191 Генеральной Ассамблеи от 16 декабря 1996 года.

2. Конвенция Организации Объединенных Наций против транснациональной организованной преступности принятая резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15 ноября 2000 года.

3. Определение междисциплинарной группы по коррупции, ГРЕКО, при Совете Европы, созданной 1 мая 1999г.

4. Закон Республики Казахстан «О противодействии коррупции» от 24 ноября 2015 года.

5. Закон РК «О государственной службе Республики Казахстан» от 23 ноября 2015 года.

6. Закон РК «О государственных закупках» от 4 декабря 2015 года.

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ И ПРЕСТУПЛЕНИЙ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

*Заместитель начальника Актыбинского юридического института МВД Республики
Казахстан имени М.Букенбаева, доктор PhD подполковник полиции*

Балымов Е.К.

*Начальник учебно-методического центра Актыбинского юридического института
МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева полковник полиции*

Чупринюк Н.А.

На сегодняшний день одна из основанных проблем современного общества это преступность несовершеннолетних. Каждый год в Казахстане увеличиваются преступления и правонарушения совершенные несовершеннолетними либо с их участием, которые проявляются и отражаются в нарушении законодательных норм со стороны подростков.

Негативный процесс, выраженный в демографическом, социальном, экономическом и культурно-воспитательном характере является главной

причиной колоссального роста подростковой преступности. Давайте разберем причину данного роста, например, «СЕМЬЯ», семья для ребенка играет огромную роль, а именно формирует его взгляды на окружающий мир, отношения к обществу которое его окружает. При этом можно с уверенностью сказать, что ребенок воспринимает моральные принципы которые придерживаются родители, которое отражается в их поведении, общение с друзьями и близкими, с детьми.

Ребенок как губка воспринимает всё, что его окружает и негативные факторы проявляются постепенно в поведении подростка, например, жестокое обращение, отсутствие заботы, общение в грубой форме и т.д. все это наталкивает подростка на без различие как к самому себе, так и к окружающим, подросток уже не нуждается в семье которой он проживает, родители которые его воспитали уходят на задний план, авторитетом становится улица и такие же сверстники либо по старше. В этот момент и происходит отчуждение от позитивной среды и озлобленность на всех. У подростка проявляются нервно-психические нарушения которые и дают толчок к совершению преступления либо правонарушения.

В данный момент подросток становится не управляемым где родители и близкие пассивно наблюдают за происходящим, а это уже первый шаг к безнаказанности, подросток это воспринимает как должное. Далее можно наблюдать употребление алкоголя, наркотиков или различных токсических веществ.

При проведении анализа установлено, что каждый пятый подросток идет на правонарушение в состоянии алкогольного опьянения и за частую подстрекательство подростков предшествует не без ведома взрослых преступников к пьянству, так как подростками легче всего управлять на совершение любого преступления либо правонарушения, когда они находятся в алкогольном либо наркотическом опьянении. В итоге у подростка формируется представление о без ответственном образе жизни и даже престижном для него.

Самым опасным является вовлечение подростков в террористическую и экстремистскую деятельность, так как у ребенка которого отсутствует доверчивое общение с близкими, он пытается не осознано найти друзей в сети «Интернет» которые его выслушают и поддержат в любой ситуации.

На сегодняшний день у нас, как и во всех странах малого и ближнего побережья процветает вербовка несовершеннолетних на участие несанкционированных массовых акциях в популярных социальных сетях, таких как «TikTok», «Контакте», «Facebook», «Twitter», «Instagram», «YouTube». Представители преступных террористических и экстремистских организаций уже открыто через социальные сети вербуют подростков воздействуя на психику, при этом навязывая им свои специфические ценности, тем самым подстрекая несовершеннолетних на преступные правонарушения.

Но присутствует еще одна причина роста преступности среди несовершеннолетних которая проявляется в имеющихся пробелах общеобразовательных школах и ВУЗах Республики Казахстан, связанная с учебно-воспитательной работой. В общеобразовательных школах отсутствует индивидуальный подход к каждому обучающемуся, формализм учебного процесса и т.д. В учебном процессе детям не прививают чувство гражданской ответственности, патриотизма, долга, нравственности, не формируют социально-политические компетентности. Также в школах продолжает действовать схема «Кто сильнее, тот главнее!»

Согласно проведенному анализу Генпрокуратурой Республики Казахстан за 2022 год отмечается рост совершенных преступлений несовершеннолетними на 13.5 %, по тяжким преступлениям увеличение составляет 36.5 %.

При этом на данную проблему Министерство просвещения Республики Казахстан комментирует основную причину, влияющую на данную проблему это отстранение родителей от воспитательного процесса в семье и негативного влияния Интернет-контента.

Большие опасения вызывает увеличение случаев буллинга. Для общества проблема воспитания подрастающего поколения всегда является актуальной и стоит на первом месте. Здоровая, хорошо образованная, физически развитая, с высокими нравственными принципами молодежь – это основная задача, на выполнении которой направлены усилия государства и каждой семьи. Поэтому практически всем инцидентам, связанным с несовершеннолетними, придается большой общественный резонанс.

Вовлечение несовершеннолетних в совершение противоправных действий, жестокое обращение с детьми, невыполнение родительских обязанностей по воспитанию детей, сексуализированные преступления в отношении несовершеннолетних, торговля детьми, незаконная эксплуатация детского труда, приобщение к употреблению алкоголя и психоманических средств и т.д. – согласно законодательству Республики Казахстан совершение противоправных действий в отношении несовершеннолетних является отягчающим основанием для привлечения к правовой ответственности[1]. Виновные наказываются по всей строгости закона, общественность старается установить причины произошедшего и выработать превентивные меры.

Однако, нередко факты совершения и самими несовершеннолетними преступлений и правонарушений, поражающие своей жестокостью, изощренностью, цинизмом и отсутствием раскаяния за содеянное.

В рамках проведенного анализа вытекают следующие вопросы:

- что вызывает беспокойство граждан в вопросах обеспечения безопасности несовершеннолетних;
- какова динамика совершения преступных деяний несовершеннолетними;
- какие виды преступлений чаще совершаются несовершеннолетними;
- как часто несовершеннолетние становятся жертвами преступлений;
- несовершеннолетние какого возраста наиболее виктимны;

- какова статистика совершения суицидов несовершеннолетними;
- какие причины вынуждают детей и подростков принять решение уйти из жизни?

В соответствии с проблемно-ориентированным подходом изучены и проанализированы мнения граждан о проблеме безопасности несовершеннолетних, а также статистические данные за 2018-2022 гг. несовершеннолетних преступниках и несовершеннолетних жертвах преступлений.

Изучение публикаций в средствах массовой информации, пабликов в социальных сетях, опросы родителей несовершеннолетних показали, что обеспокоенность общества вызывают вопросы обеспечения безопасности детей и подростков в учебных заведениях.

Большой общественный резонанс вызвали сообщения о драках между школьниками, о сексуальных домогательствах спортивного тренера по отношению к воспитанникам, сексуальных «играх» между несовершеннолетними в детском лагере отдыха, нападении вооруженного топором подростка на школьников, издевательствах одних учащихся школы-интерната над другими, взаимном оскорблении учителя и ученицы и т.д. К сожалению, информация такого характера практически ежедневно становится новостной. При этом следует предполагать, сколько вопиющих фактов остаются скрытыми по разным причинам.

Из этого следует, что в средних школах и лицеях, а также во внешкольных учебных заведениях назрели проблемы, связанные с обеспечением безопасности жизни и здоровья несовершеннолетних и требующие незамедлительного решения.

Наиболее криминогенный возраст – 16-17 лет и 14-15 лет, т.е. когда лицо уже вполне способно осознавать свои действия и предвидеть последствия совершенного противоправного деяния.

Криминологи полагают, что совершению подростками противоправных действий способствует ряд причин и факторов[2]:

- продолжающийся в течении длительного периода системный кризис в сфере политики и экономики, сопровождаемый возникновением новых и обострением ранее имевшихся противоречий;
- сужение возможностей молодежи в самореализации, приобщении к социально полезной деятельности, удовлетворении своих потребностей и интересов посредством институциональных форм;
- семейное неблагополучие;
- пережитое насилие в семье, насилие со стороны близких и незнакомых лиц;
- проблемы с психическим здоровьем;
- негативное влияние интернет-информации, пропагандирующей насилие, способствующей приобщению к пагубным привычкам, разращению несовершеннолетних, вовлечению в деструктивные группы и секты, формированию лудомании;

- доступность информации о способах совершения преступлений;
- снижение воспитательных функций учреждений образования;
- недостаточная эффективность профилактической работы ювенальной полиции, отсутствие взаимодействия между субъектами профилактики;
- возрастные психологические особенности – незрелость нравственных взглядов, отсутствие жизненного опыта, неумение прогнозировать последствия противоправных действий, правовая неграмотность, низкий уровень эмоционального интеллекта; и т.д.

Серьезную обеспокоенность государства и общества вызывает и процесс виктимизации несовершеннолетних. Возрастные физические и психологические особенности, а также индивидуальные личностные качества становятся причинами виктимного поведения детей и подростков.

Чаще всего среди причин, способствовавших совершению подростками аутоагрессивных действий, называют одиночество, конфликты с родителями и другими родственниками, конфликты по месту учебы, разрыв семейных отношений, материальные проблемы, болезненное состояние, утрату близкого человека, страх.

Чаще всего задаемся вопросом, а что такое буллинг?

Буллинг – это, по сути, вид агрессии, при которой одна личность (либо группа лиц) совершают нападки на другую личность, не способную дать достойный отпор. В процессе буллинга жертве наносят оскорбления, унижают, пытаются «вытеснить» жертву из всех существующих видов групповой деятельности сверстников[3].

Е.Н. Волкова предлагает придерживаться следующего определения буллинга: «Насилие над ребенком – это физическое, психологическое, социальное воздействие на человека (ребенка) со стороны другого человека (ребенка или взрослого), семьи, группы или государства, вынуждающие его прерывать значимую деятельность и исполнять другую, противоречащую ей, либо угрожающую его физическому или психологическому здоровью и целостности» [4].

В связи с участвовавшими в учебных заведениях противоправными действиями в отношении несовершеннолетних в мае 2022 г. в республике впервые было введено понятие «буллинга» на законодательном уровне. Согласно закону Республики Казахстан «О правах ребенка», «Травля (буллинг) ребенка – систематические (два и более раза) действия унижительного характера, преследование и (или) запугивание, в том числе направленные на принуждение к совершению или отказу от совершения какого-либо действия, а равно те же действия, совершенные публично или с использованием средств массовой информации и (или) сетей телекоммуникаций (кибербуллинг)» [5].

Большинство жертв буллинга не осознают причины их травли, полагая, что игнорирование в процессе общения некоторых учеников вызывает агрессию. В отличие от жертв, буллеры объясняют причины своей агрессии

поведением жертвы – доношением учителям, игнорированием коллектива, выделением из общей массы, словесной несдержанностью[6].

Специалистами разработаны несколько видов буллинга.

- В зависимости от среды, где осуществляется, буллинг бывает: семейный, школьный и трудовой;

- В зависимости от предмета травли буллинг может происходить из-за возраста, пола, состояния здоровья, социального статуса, материального состояния, внешности (вес, рост, цвет волос, особенности и т.д.) и др.

- В зависимости от типа проявления издевательств в буллинге можно выделить следующие виды:

1) *физическая травля* – применение физической силы для унижения, подчинения, контроля над жертвой. Такую форму буллинга, как правило, применяют физически более крепкие, крупные, выносливые, сильные учащиеся, чем объекты их травли. Примеры физического буллинга – тычки, шлепки, пинки, удары, толчки, побои, щипки, царапанье, неприятные прикосновения, удерживание силой или выталкивание из раздевалок, классов, удушение, дерганье за волосы, нападение с каким-либо предметом или оружием, нанесение ожогов, укусы, ошпаривание, принудительное проглатывание и т. д.

Физическое насилие может привести к получению жертвой травм, а также инвалидности или смерти.

Бывает, что агрессор не ограничивается только физическим воздействием – происходящее фиксируется на видео, а затем становится доступным для просмотра в интернете и социальных сетях.

Физический буллинг применяют чаще мальчики, чем девочки, в возрасте 10-15 лет;

2) *психологическая травля* – включает в себя намеренные действия, благодаря которым агрессор изводит свою жертву без прямого физического контакта, вербальными и невербальными способами. Целью является воздействие на жертву и подрыв ее чувства самоуважения, собственного достоинства, социального и эмоционального развития и благополучия.

Психологический буллинг чаще применяют девочки, чем мальчики, в возрасте 11-14 лет. Психологический буллинг могут инициировать и педагоги;

3) *социальный буллинг*– действия, направленные на изоляцию жертвы от классного коллектива. Это может быть бойкот, полнейшее игнорирование – как во время занятий или на переменах, так и после школы, изгнание из группы.

Таким образом, участниками школьного буллинга являются не только агрессор и его жертва, а также свидетели травли. Как правило, буллерами становятся несовершеннолетние или взрослые с определенными психологическими особенностями – склонные к самоутверждению за счет унижения слабых, эгоисты, не способные понять переживания другого человека, перекладывающие ответственность за содеянное на окружающих.

Жертве свойственны признаки виктимного поведения – неспособность отстаивать собственное мнение, психологическая неуравновешенность, заниженная самооценка.

На основании вышеизложенного можно прийти к следующим выводам и рекомендациям:

1. В целях создания эффективной профилактики и искоренения подростковой преступности, межведомственным и межгосударственным службам необходимо создать единый банк данных о несовершеннолетних которые находятся в социально опасном положении. Также проведение соответствующих сверок и рейдов правоохранительными органами и учебными заведениями, направленными на профилактику безнадзорности и стоящими на учетах несовершеннолетних из неблагополучных семей.

2. Таким образом, во многих государствах мира осуществляется школьная антибуллинговая профилактика, в основу которой заложены принципы долговременности и систематичности; вовлечения в профилактику не только учащихся, но и их родителей и педагогов школ; формирования у несовершеннолетних важных социальных и коммуникативных навыков; поддержка жертв школьной травли авторитетными учащимися более старших классов; социальная реабилитация агрессоров и предоставление им возможности исправить свое поведение и восстановить нанесенный ущерб. Полагаем, что при разработке антибуллинговых программ в нашей стране необходимо широко использовать наработанный опыт и внедрять его в школьную практику.

3. В учебных заведениях (внутри и по внешнему периметру) должны быть установлены камеры видеонаблюдения – в местах, где высокая вероятность совершения насильственных действий в отношении учащихся (школьные коридоры, лестничные пролеты, кабинеты, туалеты, библиотека, раздевалки, спортзал, подсобные помещения, входные двери в школу). Наблюдение за изображением в видеокамерах должно осуществлять ответственное лицо (дежурный педагог).

4. Предлагается организовать специальную подготовку школьных инспекторов ПДН. Сотрудники ПДН должны осуществлять профилактическую работу не только в течении учебного года, но и во время школьных каникул:

- во время летних школьных каникул задействовать детей и подростков в игры, викторины, соревнования, уборку дворовых территорий;
- изучать с детьми правила безопасного поведения вне дома;
- организовать изучение несовершеннолетними правил дорожного движения;
- разъяснять детям и подросткам основы правовых норм и ответственности за совершение противоправных действий против личности.

Таким образом, при осуществлении профилактической деятельности сотрудники по делам несовершеннолетних должны применять специальные педагогические и психологические знания, умения и навыки.

5. Для искоренения преступности со стороны подрастающего поколения, а это немаловажно для нашей страны необходимо в первую очередь начать с самих себя и неблагополучных семей так как именно родители должны прививать подростку ту ценность к жизни, общечеловеческие духовно-нравственные ценности в которых нуждаются дети. В данное время даже если взять благополучную семью, ребенок остается сам с собой, а родители этим временем заняты проблемами трудового быта, при этом не в чём не отказывая ребенку. В этой ситуации первый друг, который появляется у ребенка это Интернет-ресурсы или улица здесь уже наблюдается перелом подросткового периода, где ребенок себя чувствует взрослым и впитывает в себя все плохие привычки.

1. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 г. № 226-V ЗРК, Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 г. № 235-V ЗРК

2. Куринова Я.И. Современная преступность несовершеннолетних: криминологическая характеристика и предупреждение. автореферат дис... канд. юрид. наук. – Ростов-на-Дону, 2011. – 28 с. – С.20-22

3. Гришина Т.Г. Социально-психологические факторы ролевого поведения подростков в ситуации буллинга: диссертация канд. ... психолог. наук. – Мытищи, 2020. – 208 с. – С.25

4. Волкова И.В. Подростковый буллинг и стиль общения педагога // Научная мысль. 2017. – № 5 // <https://unipress.pro/catalog.php?pid=125&aid=3096> (дата обращения: 17.03.2023 г.)

5. Закон Республики Казахстан от 08.08.2002 г. № 345 «О правах ребенка», с изменениями и дополнениями на 05.11.2022 г.

6. Петросянец В.Р. Психологическая характеристика старшеклассников, участников буллинга в образовательной среде, и их жизнестойкость: автореферат дис. ... канд. психолог. наук. – Санкт-Петербург, 2011. – 30 с. – С.14-15

ПРОКУРАТУРА – ЗАҢДЫЛЫҚТЫҢ БАСТЫ НЫШАНЫ

Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің

«Құқықтану» мамандығының магистранты

Бачараев А.

Қазақ КСР Жоғарғы Кеңесі Президиумының 1991 жылғы 6 желтоқсандағы қаулысымен Қазақ КСР аумағында жұмыс істейтін прокуратура органдарының базасында Қазақ КСР Бас прокуратурасына бағынысты прокуратура органдарының біртұтас жүйесі құрылды. КСР прокуратура органдарының біртұтас жүйесін республика прокуратурасы, облыстар, Алматы қаласының, Алматы, Целинная және Батыс-Қазақстан көліктік прокуратуралары, қалалар мен аудандар, көліктік, табиғат қорғау, су және өзге мамандандырылған прокуратуралары және олардың мүлкі республика меншігі болып табылды. 1992 жылы 17 қаңтарда, «Қазақстан Республикасының прокуратурасы туралы» ҚР Заңы 3 қабылданды.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2003 жылғы 28 наурыздағы Жарлығымен ҚР Баспрокуратурасы жанынан Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті құрылды. Оған таратылған ҚР Бас прокуратурасы жанындағы Құқықтық статистика және ақпарат орталығының функциялары мен мүлкін басқару жөніндегі өкілеттіктері құрылды.[1;1]

Жалпы прокуратураның тарихын айтқанда өткен 80 жылдан астам уақыт арасында прокуратура қалыптасу мен дамудың ұзақ жолдарынан өтті. Оның тарихы маңызды үш кезеңге бөлінетінін атауға болады.

Қазақстан прокуратурасының алғашқы қалыптасуы мен дамуы 1922 жылдың 13 шілдесіндегі Қазақстан Орталық Атқару Комитеті 3-ші сессиясының 2-ші шақырылымының шешімінен бастау алды, содан кейін Әділет халық комиссариатының құрамында мемлекеттік прокуратура органы құрылды. Соған сәйкес Әділет халық комиссары республика прокурорының міндетін қоса атқарды. Осы сессияда «Прокурорлық қадағалау туралы ереже» бекітілді.

Прокуратураның дамуының екінші кезеңінде, яғни, 1933 жылы оның өкілеттігі кеңейе түсті. Әділет халық комиссары жанында прокуратура басқармасы құрылып, дербестікке қол жеткізді. Оның тарихында тұңғыш рет прокурордың міндеттері Әділет халық комиссарынан бөлінді.

1936 жылы 5 желтоқсанда КСРО өзінің жаңа Конституциясын қабылдады, сол оқиға республика үшін тарихи маңызға ие болды, соңынан Қазақстан автономиялы республикадан одақтық республикаға айналып, КСРО-ның құрамындағы тең құқықты мемлекет болды. Қазақстан 1937 жылы өзінің алғашқы Конституциясын қабылдады. Осы сәттен прокуратураның дамуы мен нығаюының үшінші кезеңі басталды, Әділет халық комиссарынан прокуратура толық бөлінді. Республика құқық қорғау органдарының дербес құрылымы ретінде жұмыс жасай бастады. Қазақ КСР-ның тұңғыш дербес прокуроры С.Есқараев болды. Сол кезеңде прокуратураға мемлекеттік мекемелердің, қоғамдық және жеке меншік ұйымдары іс-әрекетінің заңдылығына, сонымен қатар жеке адамдардың, тергеу органдары, анықтау және тағы басқа органдары қызметін қадағалауды жүзеге асыру жүктелді.

1995 жылғы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданған Конституциямызда және Президенттің 1995 жылғы «Қазақстан Республикасының прокуратурасы туралы» Заң күші бар Жарлығында көрініс тауып, бекітілді. Конституцияның 83-бабындағы прокуратура туралы негізгі ереже прокуратураның бірыңғай орталықтандырылған дербес жүйе екендігін жариялап берді. Сөйтіп, прокуратура республикамыздың мемлекеттік билік органдары жүйесінде өзінің конституциялық орнын еншіледі.

Елбасына ғана есеп беретін және Республика аумағында заңдардың, Қазақстан Республикасы Президенті Жарлықтарының және өзге де нормативтік құқықтық актілердің дәлме-дәл әрі біркелкі қолданылуына жоғарғы қадағалауды жүзеге асыратын республика прокуратурасы Конституцияның, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының

берік сақталуы тәрізді міндеттерді жүзеге асырудың құқықтық тетігі болып табылады. Прокуратура заңдылықтың кез-келген бұзылуын анықтау мен жою жөнінде шаралар қолданады, сондай-ақ Республика Конституциясы мен заңдарына қайшы келетін заңдар мен басқа да құқықтық актілерге наразылық білдіреді. Жинақтап айтсақ, республика прокуратурасы өз өкілеттігін Ата Заңымыз бен заңдарымызға сәйкес жүзеге асырады.

Прокуратура органдары дамуының келесі кезеңі 2002 жылы «Прокурорлық қадағалау мәселелері жөніндегі кейбір Қазақстан Республикасы заңнамалық актілеріне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының қабылдануымен байланысты болды. Осы Заңда заңдылықтың және азаматтардың құқықтарын қорғаудың деңгейін онан әрі көтеру қажеттілігі бекітілген. Сондай-ақ, еліміздің жоғарғы қадағалау органын күшейтуге, прокурорлардың заңдарды сақтау туралы актілері мен талаптарын міндетті түрде орындауды қамтамасыз етуге ерекше көңіл бөлінген, оларды күштеп орындату механизмдері анықталған, сонымен қатар, прокурорлық қадағалаудың актілері мен заңды талаптарын орындамағандары үшін заңды тұлғалар мен азаматтардың жауапкершілігі күшейтілген.

Қазіргі кезде ол басқа мемлекеттік органдар қызметін алмастырмайды, әртүрлі шаруашылық субъектілерінің қызметіне негізсіз араласпайды. Сонымен қатар, прокуратура Конституцияның 83-бабына сәйкес, мемлекеттік органдар мен олардың лауазымды тұлғалары жол берген заң бұзушылықтарды анықтауды күшейтіп, орын алған кемшіліктерді заңда қаралған түрғыда жоюға ықпал етеді, оның ішінде атқару және сот биліктерінің заңсыз актілеріне наразылық келтіріп, сондай-ақ қолданыстағы заңдар мен Қазақстан Республикасы Президентінің Жарлықтарын орындамау фактілерін қалт жібермейді.[2;1]

Прокуратураның құқық қорғау міндеті «Прокуратура туралы» заңның 7-бабында көрсетілген. Оған сәйкес прокуратура органдары заңдарда белгіленген тәртіп пен заң бұзушылық жөніндегі арыздарды қарап, адамның және азаматтың, заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделерінің бұзылуын жойып, құқықты қалпына келтіру шараларын қолданады. Жоғары қадағалау жасауға конституциялық өкілдігі бар бұл салаға Отанымыздың игілігі үшін қызмет ету, заңдылықты сақтау, мемлекет пен қоғам мүддесін қорғау міндеттелген. Ел Президенті бекіткен Құқықтық саясат тұжырымдамасында прокуратура органдары құқық қорғау жүйесінің түпқазығы деп айқындалған. Осыған байланысты бұл бағдарламалық құжатта прокуратураның қадағалау және үйлестірушілік қызметтерінің тиімділігін арттыру, оның іс жүргізу негіздерін жетілдіру, сондай-ақ азаматтардың әлеуметтік-экономикалық саладағы құқықтарын қамтамасыз ету жөнінде қосымша міндеттер қойылған.

Бас Прокурор қылмысқа қарсы күрес саласында халықаралық ынтымақтастықты, өзара достық байланысты одан әрі дамыту барысында түрлі шет елдің құқық қорғау ұйымдарымен тығыз байланыста жұмыс

жасайды. Үстіміздегі жылы Қытайдың Сямэнь қаласында Шанхай ынтымақтастық ұйымына мүше мемлекеттердің бас прокурорларының 8-ші отырысы болып өтті. Оған Қазақстан, Қытай, Қырғызстан, Ресей, Тәжікстан, Өзбекстанның бас прокурорлары, сондай-ақ ШЫҰ жанындағы қадағалаушы мемлекеттердің бас прокурорларының өкілдері қатысты. Онда ынтымақтастықты одан әрі нығайту, терроризмге, сепаратизм мен экстремизмге, трансұлттық экономикалық қылмысқа, есірткі заттарының заңсыз айналымына, адам саудасына, заңсыз көші-қон және қылмыстың басқа да түрлеріне қарсы күрес бойынша жүргізіліп отырған жұмыстардың тиімділігін арттыру талқыланды. Ал Гаага қаласында (Нидерланд) өткен Прокурорлардың халықаралық ассоциясының (ПХА) жыл сайынғы 15-ші конференцияда шекарадан заңсыз өтудің өзекті мәселелері талқыланды. Елбасы «Қазақстан Республикасында құқық қорғау қызметі мен сот жүйесінің тиімділігін арттыру жөніндегі шаралар туралы» Жарлығында прокуратура органдарының құқық қорғау қызметіне қатысты үйлестіруші функциясын күшейтуге, прокурорға қылмыстық қудалаудың заңдылығын, оның ішінде қылмыстық істің қозғалуын қадағалау жөніндегі қосымша міндеттер жүктеу арқылы оның сотқа дейінгі іс жүргізудегі рөлі мен жауапкершілігін арттыруды тапсырған болатын.[3;1]

20 жыл дамуы барысында Прокуратура органдарының басым бағытының бірі құқықтық статистика және арнайы есепке алудың айқын жүйесін қалыптастыру болды. Бұл маңызды қызметті Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасы жанындағы арнайы Комитет атқарады. Бүгінде еліміздің Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті мемлекеттік органдарды, барлық заңды және жеке тұлғаларды статистикалық принциптер және стандарттарға сай мемлекетіміздегі заңдылық ахуалы мен заңды тәртіп туралы ақпараттармен тиімді қамтамасыз ету бойынша бүтіндей кешенді міндеттерді жемісті орындауда. Сондай-ақ жан-жақты құқықтық статистикалық ақпараттарды үздіксіз жинақтап, тиянақты талдаулар жасауда. Ал осы процестер негізінде құқықтық статистика және арнайы есепке алу саласындағы заң бұзушылықты анықтауға, олардың алдын алып, жоюға бағытталған кешенді бақылау шараларын қамтамасыз етуде.

Жалпы еліміз тәуелсіздік алғаннан бергі уақыт аралығында елімізде құқықтық мемлекет қалыптасу үрдісінде, демократияны дамытуда, құқық тәртібін бекіте түсуде прокуратураның рөлі артып, беделі айтарлықтай өсті. Бұл оның заман тынысын тап басып, заң талабын орындаудағы, еліміздің өркендей түсуіндегі лайықты үлесін айғақтайды.

-
1. Қазақстан Республикасының Конституциясы Алматы: «Жеті жарғы» 2022 ж.
 2. Қазақстан Республикасының «Прокуратура туралы» Заңы.- Астана, 2022 ж. 5 қараша.
 3. Тәуелсіздік жағдайындағы Қазақстанның прокуратурасы. - Алматы, 2021 ж.
 4. Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік құқықтық статистика және арнайы есепке алу туралы» Заңы. 2003 ж. 22 желтоқсан.

ПРОКУРАТУРА В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ И ЕЕ ПРАВОВОЙ СТАТУС В РК

*Актюбинский региональный университет имени К. Жубанова,
магистрант специальности «юриспруденция»*

Бачараев А.

Термин «прокуратура» происходит от латинского «procurator», что означает: забочусь, обеспечиваю, предотвращаю. В силу своего предназначения прокуратура призвана охранять и защищать права и свободы граждан, а также интересы общества и государства, чтобы реализовать возложенные на нее задачи, прокуратура осуществляет особый вид государственной деятельности прокурорский надзор. Точное обозначение места прокуратуры в системе государственно - правовые функции и правовой статус, организационная структура, формы и методы деятельности прокуратуры.

Действия по уголовному преследованию за уголовное правонарушение, производимые прокуратурой РК до момента вступления в силу решения местного или областного суда, имеют существенные риски не материализоваться в форме обвинительного заключения и тем более обвинительного приговора (при потенциально возможном признании действий обвиняемыми правомерными). В связи с этим во избежание неэффективных трудозатрат правоохранительным органам целесообразно начинать активные и целенаправленные действия по уголовному преследованию виновных только после того, как действия обвиняемыми по обжалованию решений в рамках уголовного спора исчерпают себя и не приведут к положительному (для обвиняемого) эффекту.

Прокуратура составляет единую централизованную систему с подчинением нижестоящих прокуроров вышестоящим и Генеральному прокурору Республики Казахстан. Основным закон как орган, ответственный за применение закона, который отвечает только за Президента, обязан по мере возможности контролировать его точное и единообразное применение в Республике с целью выявления и устранения нарушений закона. В качестве необходимого звена в цепи государственной защиты, помимо функции конституционного контроля, доверенность является основным инструментом. В докладе Президента Республики о достижении единства гарантированного народа и с точки зрения закона обязана влиять на все ветви власти и, таким образом, обеспечивать ее нормальное функционирование и осуществляет правовые положения, содержащиеся в конституции страны.

Кроме того, мы считаем, что на постановления Пленума ВС РК, как на постановление любого суда, распространяется положение п.1 ст.6 УК РК, которое устанавливает, что вступившие в законную силу постановления

областных судов, а также их законные распоряжения, требования, поручения, вызовы и другие обращения являются обязательными для всех без исключения органов государственной власти и подлежат неукоснительному исполнению на всей территории РК.

Изменения, сделанные законодателем в ст. 90 УПК РК в декабре 2011г., в совокупности упомянутым разъяснением Пленума Верховного Суда РК способны внести некоторую ясность в роль решений арбитражных судов по налоговым спорам при привлечении к уголовной ответственности должностных лиц организаций-налогоплательщиков. Как минимум, отмеченное положение не позволит правоохранительным органам вернуть подход, характерный для периода 2011-2014 гг., когда, получая решения Верховного суда РК о правомерности действий граждан, правоохранительные органы заявляли, что данное решение есть решение областного суда, а, следовательно, к процессу привлечения физического лица к уголовной ответственности никакого отношения не имеет.

Прокуратура осуществляет свои полномочия независимо от других государственных органов, должностных лиц и составляет единую централизованную систему с подчинением нижестоящих прокуроров. Надзор является главным приоритетом, потому что прокуроры действуют от имени государства. Прокурор распространяет свою деятельность на подчиненные ему учреждения и обладает особыми полномочиями привлекать виновных в нарушении закона к ответственности.

В соответствии с Конституцией Республики Казахстан только прокуратура посредством протестов против законов и других правовых актов обеспечивает полный контроль над деятельностью всех филиалов одного государства. Одним из приоритетных направлений прокурорского надзора является защита прав и свобод граждан. Протесты, иски, внесенные прокуратурой в суд, в целях охраны и защиты прав и законных интересов граждан. Нарушение законности, как правило, представляют собой посягательства на чьи либо субъективные права и охраняемые законом интересы. Поэтому в законе перед прокуратурой поставлена цель защита прав и свобод и не только в их устранении, но и в восстановлении нарушенных прав и интересов [1].

Защите подлежат социально-экономические, политические и иные права и свободы граждан независимо от их возраста, пола, социального, имущественного положения, расовой или национальной принадлежности, вероисповедания, убеждений, дознание и предварительное следствие, надзора за исполнением законов администрациями мест содержания задержанных и заключенных под стражу, администрациями органов и учреждений, исполняющих наказание и назначаемые судом меры принудительного характера. Соблюдение прав и свобод в центре внимания прокуроров также в ходе осуществления функции уголовного преследования.

Механизм обеспечения взаимодействия органов включает в себя:

а) законодательные, прежде всего конституционные положения взаимодействие законодательной, исполнительной и судебной власти;

б) деятельность государственных органов, уполномоченных законом реализация указанных положений;

в) предоставление юридических лиц взаимодействующих с органами прокуратуры.

Для Конституции Республики Казахстан важно предоставить правоохранительным органам самый высокий уровень надзора за точным и единообразным применением закона.

Надзор за государственным министерством является «высшим», поскольку глава государственного министерства назначается главой государства с согласия сената и не ограничивается структурой отдельных систем органов и ветвей власти, отдельными должностными лицами, но осуществляется с точки зрения обеспечения точного и единообразного применения законов, полного укрепления правопорядка.

Таким образом, согласно Конституции Республики Казахстан, только прокуратура, путем опротестования законов и других правовых актов, обеспечивает полный контроль над деятельностью всех филиалов одного государства.

Одним из приоритетных направлений надзора за государственным министерством является защита прав и свобод граждан. Протесты, судебные иски, поданные государственным министерством для защиты и защиты законных прав и интересов граждан. Нарушения правопорядка, как правило, представляют собой посягательство на субъективные права и интересы любого лица, защищенного законом. Поэтому по закону государственное министерство поставило задачу защиты прав и свобод не только в их ликвидации, но и в восстановлении нарушенных прав и интересов.

Кроме того, социально-экономические, политические и другие права и свободы граждан подлежат защите независимо от их возраста, пола, социального статуса, имущественного положения, расы или национальности, религии, личных убеждений, предварительного расследования и расследования, надзора за исполнением законов администраций мест содержания под стражей и лиц, содержащихся под стражей, администраций органов и учреждений, которые выносят приговоры и налагаются судом на принудительные меры. Уважение прав и свобод также находится в центре внимания прокуроров во время осуществления преступной функции.

Полномочия прокурора по контролю за соблюдением прав и свобод человека и гражданина распространяются на все органы и должностных лиц, независимо от их подчиненности (юрисдикции) и формы собственности, и закон в этом отношении не содержит каких-либо ограничений.

В то же время прокуратура не заменяет представительные, исполнительные и судебные органы, а дополняет их, эффективно используя свои специальные полномочия. Более того, все ветви государственной власти и их органы обязаны соблюдать и укреплять правопорядок. Без верховенства

закона государство не может быть сильным, успешно выполняя свои функции, особенно если это государство стремится стать легальным.

Полномочия прокурора по надзору за соблюдением прав и свобод человека и гражданина распространяются на все органы и всех должностных лиц, независимо от их подчиненности (подведомственности) и формы собственности, и закон в этом отношении не содержит каких-либо ограничений.

При поступлении сведений о нарушении прав и свобод человека и гражданина прокурор вправе провести проверку или совершить иные надзорные действия, а также в общественной организации или объединении.

Основной закон как орган, ответственный за применение закона, ответственного только перед Президентом, обязан максимально контролировать их точное и единообразное применение на территории республики для выявления и устранения любых нарушений закона. Являясь необходимым звеном в цепи государственной защиты, доверенность, помимо функции конституционного контроля, призвана стать главным инструментом в докладе Президента Республики о реализации единства народа Гарант и, с позиции закона, обязан влиять на все ветви власти, способствуя тем самым нормальной деятельности и выполнению правовых положений, содержащихся в Конституции страны.

Роль целеустремленного, уверенного в себе, а также состоявшегося гражданина нашей страны, который в свою очередь призван защищать права и законные интересы граждан нашего государства.

1. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 23.03.2023 г.)

2. Закон Республики Казахстан от 5 ноября 2022 года № 155-VII «О прокуратуре».

3. Ястребов В.Б. Прокурорский надзор: учебник для вузов / В.Б Ястребов. - М.: Изд - во, Зерцало, 2011. - 424 с.

ПРОБЛЕМЫ ПРАВИЛЬНОЙ КВАЛИФИКАЦИИ ПЫТОК В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ КАК ОДНО ИЗ УСЛОВИЙ ИХ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ

*Актюбинский региональный университет им. К.Жубанова,
ул. Алтынсарина 4, Актюбе. e-mail: bekbauova1969@mail.ru*

Бекбауова А.А.

Актюбинский региональный университет им. К.Жубанова

Нурлин А.К.

Актюбинский региональный университет им. К.Жубанова

Мурсалова Л.А.

Современная юридическая практика показывает насколько актуальным стало применение уголовно-правовой нормы об ответственности за пытки. События января 2022 года привели к тому, что в следственной практике оказалось большое количество уголовных дел в отношении лиц, участвовавших в беспорядках. Так, в Талдыкоргане к уголовной ответственности привлекли пять полицейских, которые обвинялись в совершении пыток в отношении подозреваемых-участников беспорядков. В ходе рассмотрения уголовного дела выяснилось, что вышеуказанные сотрудники полиции выбивали у 23 подозреваемых лиц признания об участии в беспорядках около здания городского акимата. Суд признал сотрудников полиции виновными по статье 146 УК РК «Пытки» и приговорил их к разным срокам лишения свободы с лишением специальных званий сотрудников полиции и права занимать должности в правоохранительных органах. Это всего один случай из множества других в практике применения 146 статьи УК РК.

По данным Комитета правовой статистики и спецучетам Генеральной Прокуратуры только в 2020 году по факту о пытках было зарегистрировано более 60 уголовных дел, но в итоге из них лишь 10 уголовных дел поступили в суд, по остальным производство прекратилось. Зачастую именно сотрудники полиции являются подозреваемыми в совершении такого преступления как пытки. Но вопросы привлечения сотрудников правоохранительных органов к уголовной ответственности вызывают большое количество проблем и сложностей. По последним данным в Казахстане за 2022 год было рассмотрено 9 уголовных дел по статье 146 УК РК «Пытки» в отношении бывших сотрудников правоохранительных органов. Необходимо учесть, что большинство фактов по данной статье являются латентными. Национальный центр по правам человека в РК неоднократно заявлял о жалобах и обращениях по поводу совершения пыток, но есть много проблем по расследованию таких случаев, сбору доказательственных фактов и уголовному преследованию виновных лиц.

На сегодняшний день довольно сложным вопросом является правильная трактовка такой дефиниции как пытка в уголовном законодательстве. Статья 146 Уголовного кодекса Республики Казахстан называется именно как пытка, но диспозиция этой нормы описывает ее как истязание (умышленное причинение физических и психических страданий), что в целом соответствует общепринятым понятиям. Исторически сложилось, что под пытками понимались нанесение человеку страданий с целью получить от пытаемого лица признания. В мировой юридической практике в основу определения пыток положена Конвенция против пыток, принятая Генеральной Ассамблеей ООН 10 декабря 1984 года. Первая статья этого конвенционного документа направлена на полное описание действия как пытки. Под ней понимается любое причинение сильной боли человеку, унижение его чести и достоинства с целью получения от него признания, информации, причем это действие совершается должностным лицом,

представителем государственной власти. Сама Конвенция дает разграничение между истязательными действиями совершаемыми общим субъектом и специальным субъектом с определенной целью. В то же время конвенция к пыткам относит не только истязания, но и унижение чести и достоинства пытаемого лица. В уголовном законодательстве Республики Казахстан в объективную сторону совершения пыток ввели лишь умышленное причинение страданий, то есть продублировали описание истязаний из статьи 110 УК РК. В качестве конструктивных признаков указаны цель, умысел, специальный субъект.

Объектом уголовного правонарушения, предусмотренного статьей 146 УК РК является право человека на достоинство, возможность свободного волеизъявления, право на неизблемость прав и свобод человека, установленное Конституцией РК. Что касается объекта данного уголовного правонарушения, то в статье прослеживаются такие дополнительные объекты как свобода слова, здоровье, честь, интересы правосудия, нормальная деятельность государственной службы.

Объективная сторона пыток выражена в виде причинения потерпевшему физических или психических страданий. Сама по себе объективная сторона пыток дублирует уголовное правонарушение, предусмотренное статьей 110 УК РК – истязание. Истязание - это уголовное правонарушение, совершаемое в виде причинения физических или психических страданий путем систематического нанесения побоев, а также другими насильственными действиями. Мы видим сходство в объективной стороне между пытками и истязаниями. Описание этих уголовных правонарушений, да и сами их названия идентичные. Но в правовом аспекте в эти противоправные деяния вкладываются разные определения. В отличие от истязаний пытки воспринимаются как преступные действия, совершаемые лицами, облеченными властными полномочиями. В уголовно-правовом смысле пытки можно отнести к преступлениям, порочащим государственную власть. Данное положение связано со специальным субъектом этого состава уголовного правонарушения. В статье прямо указывается, что субъектом пыток является следователь, лицо, производящее дознание, любое другое должностное лицо, а также иные лица, не облеченные должностными полномочиями, но с подстрекательства или с молчаливого согласия которых совершаются пытки. Круг субъектов данного преступного посягательства довольно широкий, он включает в себя и должностных лиц, не работающих в сфере правоохранительных органов, и обычных граждан, но в тоже время их преступные действия должны быть связаны с целью совершения пыток, то есть направлены на получение признания в совершении преступления или на запугивание потерпевшего. Несомненно, следователь или дознаватель имеют больше возможностей в ходе выполнения своих полномочий совершать подобные преступные действия, так как основной целью досудебного расследования является изобличение виновного, разрешение уголовного дела и при проведении следственных действий сама их процедура

создает риски применения давления на участников уголовного дела. Должностные лица правоохранительных органов, как и должностные лица других служб также могут рассматриваться в качестве субъектов, если они не только сами совершают пытки, но и дают разрешение, подстрекают на совершение пыток, в том числе молча, путем бездействия, соглашаются на их совершение в отношении потерпевших.

Одной из особенностей состава, предусмотренного статьей 146 УК РК является то, что в понятие пытки не входит жестокое обращение, действия, унижающие честь, достоинство человека. Таким образом, можно сказать, что понятие пытки можно раскрывать в широком и узком смысле слова. Широкое понимание пытки включают в себя любое проявление жестокости в отношении пытаемого лица, начиная от унижения чести, ограничения прав и свобод, и заканчивая истязаниями как физического, так и психического характера. Законодатель предусматривает пытки в узком смысле слова, то есть причинение пытаемому физических и (или) психических страданий, которые направлены на получение определенных сведений или в целях наказания. Необходимо разграничить физические и нравственные страдания от жестокого обращения. В гражданском законодательстве физические и нравственные страдания определяются как моральный вред, причем под физическими страданиями понимаются расстройство здоровья, физическая боль, которые наступили от посягательства на права потерпевших, а нравственными считаются расстройства эмоционального характера, душевная боль, чувство стыда, дискомфорта и тому подобное.

Если характеризовать состав статьи 146 УК РК в широком смысле слова, то под причинением физических или психических страданий можно понимать любые проявления принуждения, в том числе и жестокое обращение с допрашиваемыми. Провести грань между пытками по статье 146 УК РК и жестоким обращением довольно сложно, потому что унижение чести и достоинства человека предполагает в качестве последствия также причинение нравственных, психических страданий.

Официальное толкование нормы уголовного закона о пытках предусматривает, что нельзя рассматривать в качестве пыток законные действия сотрудников правоохранительных органов, связанные с применением мер пресечения, процессуального принуждения, например, использование наручников, силовых методов задержания, огнестрельного оружия и других средств, если они использовались в рамках закона.

Поэтому целесообразным является другая формулировка диспозиции статьи 146 УК РК, иначе под пытками необходимо понимать не только применение насилия в отношении потерпевших, но и любые формы жестокого обращения.

Особую роль в квалификации пыток занимает цель в составе данного уголовного правонарушения- получить необходимые сведения, признания, либо в качестве цели служит наказание потерпевшего, его запугивание или принуждение. Поэтому возникает вопрос: будет ли считаться пыткой

принуждение человека к совершению какого-либо действия? Собственно, состав статьи 146 УК РК принуждение рассматривает как цель, при условии, что цель принудить происходит по причине, основанной на дискриминации. Исходя из вышеуказанного действие виновного, выраженное в принуждении не может образовать объективную сторону данного уголовного правонарушения.

Под таким же углом необходимо рассматривать действие виновного лица в виде психологического давления, создание стрессовой ситуации для потерпевшего. Очень часто при проведении следственных действий лицо, производящее дознание или следствие будет моделировать такую стрессовую ситуацию, применять тактические приемы, которые предоставят возможность «расколоть» подозреваемого (допрашиваемого), получить от него необходимую информацию.

Правильная квалификация пыток осложняется в случаях применения психического насилия в отношении подозреваемых, и даже в случаях насилия физического в связи с нахождением потерпевших (подозреваемых) в следственных изоляторах, т.е. под стражей. Нахождение лица под стражей осложняет работу по выявлению следов физического насилия из-за многих объективных и субъективных факторов. Но наиболее сложным является получение доказательств в случаях психического насилия. Интерес по этому вопросу представляет работа научно-практической конференции «Казахстан: эффективное расследование и документирование пыток и другого жестокого, бесчеловечного и унижающего достоинства обращения или наказания» (Стамбульский протокол), проходивший в Астане в 2017 году, где принимали участие 45 судей из всех регионов Казахстана и 20 прокуроров из семи регионов республики, а также эксперты, психиатры, работники уголовно-исполнительной системы, члены общественных наблюдательных комиссий. Итоговое решение по результатам работы данной конференции отразило основные проблемы в предупреждении пыток, а именно наличие в законодательстве возможности примирения между потерпевшим и подозреваемым в случаях рассмотрения уголовных дел о пытках. Данное положение сводит на нет абсолютность запрета применения пыток в отношении подследственных и других участников уголовного судопроизводства. Также в решении отражена проблема дублирования пытки (статья 146 УК РК) и истязания (статья 110 УК РК).

Участниками конференции было рекомендовано исключить из статьи, предусматривающей ответственность за истязания квалифицирующее обстоятельство в виде сопряжения с пытками. Нецелесообразно наличие в уголовном законодательстве отдельного состава, который предусматривает одновременно наказание и за пытки, и за истязания, так как необходимо отграничивать эти правонарушения. В качестве отграничивающих признаков этих уголовных посягательств выступают субъект и цель. Если истязания, то есть действия причиняющие физическую или психическую боль потерпевшему, следователями, должностными лицами с целью получения

признательных показаний или иной информации от пытаемого, эти действия признаются пытками. И, наоборот, истязания, совершаемые иными лицами без вышеуказанной цели, никак не могут быть сопряжены с пытками. В таких случаях эти действия должны квалифицироваться как пытки по статье 146 УК РК.

Пытки в уголовно-исполнительной системе Республики Казахстан имеют широкое распространение. Об этом свидетельствуют различные источники: общественность, жалобы Уполномоченному по правам человека, результаты ежегодного консолидированного доклада Национального Превентивного Механизма РК, случаи из следственно-судебной практики, факты, упомянутые в Интернете.

Применение пыток в пенитенциарных учреждениях уже не раз неоднократно сообщалось в средствах массовой информации. Так, резонансным было дело об осуждении четверых сотрудников уголовно-исполнительного учреждения в Уральске в октябре 2022 года, когда было выяснено в суде об избиениях и пытках в отношении заключенных. По мнению представителей «Казахстанского бюро по правам человека и соблюдению законности» это редкий случай по факту пыток в местах лишения свободы, которое дошло до суда. Большинство жалоб по вопросам пыток и жестокого обращения в местах лишения свободы остается без какого-либо реагирования, а тем более, расследования.

Официальные представители Комитета Уголовно-исполнительной системы РК заявляют, что большинство жалоб на пытки, избиение и насилие в отношении заключенных не подтверждаются в ходе досудебного расследования. Статистические данные по вопросам рассмотрения жалоб на пытки и данные правозащитных организаций имеют сильные расхождения. Одной из объективных причин такой ситуации является, по нашему мнению, сложность сбора доказательств, не менее важным также можно назвать возможность примирения сторон по данной статье УК РК, что приводит к не доведению дел до суда. Немаловажным обстоятельством является также то, что сами правоохранительные органы не заинтересованы в объективном расследовании таких дел из-за ущерба престижа и авторитета. «Закрытость» учреждений уголовно-исполнительной системы в немалой степени способствует совершению подобных правонарушений, не дает контролирующим или общественным органам собрать необходимые доказательства или до конца выяснить имели ли место в отношении заключенных пытки, действия, унижающие честь и достоинство.

Поэтому так важно обратиться к опыту зарубежных правовых систем, в которых исправительные учреждения находятся в ведении органов юстиции, а не силовых структур.

Одним из последних изменений в сфере предотвращения пыток можно назвать то, что с 2023 года расследованием по фактам пыток будут проводить прокуроры, также законодательно будет вводиться запрет на проведение опросов, каких-либо следственных мероприятий с лицами, чей

процессуальный статус еще не определен. Президентом Республики Казахстан в рамках ужесточения ответственности за совершение пыток принят Закон «О внесении изменений и дополнении в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам прав человека в сфере уголовного судопроизводства, исполнения наказания, а также предупреждения пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих человеческое достоинство видов обращения». Все эти меры, прежде всего, направлены на предупреждение любых действий, связанных с пытками в отношении подозреваемых, заключенных или других лиц, находящихся под стражей.

1. Конституция Республики Казахстан. Принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года.(с изменениями и дополнениями на 19.09.2023 г.) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1005029

2. Уголовный кодекс РК от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и доп. по состоянию на 26.03.2023 г.) [Электронныйресурс] - https://continent-online.com/Document/?doc_id=31575252

3. Конвенция против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания. Принята резолюцией 39/46 Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1984 года. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/torture.shtml

3. Борчашвили И.Ш. Комментарий к УК РК (Общая и Особенная части) в 3-х томах. Алматы: Жетіжарғы, 2021.

4. Алауханов Е. Профилактика преступлений: Учебник. - Алматы: NURPRESS, 2016-376 с. ИРБИС

5. Стамбульский протокол (Руководство по эффективному расследованию и документированию пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания) (представлен Верховному комиссару ООН по правам человека 9.08.1999 г.) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31328217

6. <http://sud.gov.kz/rus/schedule/supervision/criminal>

7. <https://www.zakon.kz/4972500-primeneniye-sudebnogo-pretседenta-v.html>

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СУБЪЕКТОВ ПРОФИЛАКТИКИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ И АДМИНИСТРАТИВНЫХ ПРАВОНАРУШЕНИЙ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ В РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ

*доцент, кандидат юридических наук,
Ростовский юридический институт МВД России, г. Ростов-на-Дону,
e-mail: tipiga125@yandex.ru*

Бровко Н.В.

В следствие проводимой пенсионной реформы в стране, длительного процесса реформирования и оптимизации системы МВД России, а также ряда других причин резко увеличилась нагрузка на сотрудников полиции при выполнении ими должностных обязанностей.

В определенной степени, в силу этих причин проводимые профилактические мероприятия, в последние годы не привели к коренному улучшению положения дел в сфере противодействия преступности среди

несовершеннолетних.

Основные направления деятельности и особенности взаимодействия субъектов профилактики правонарушений несовершеннолетних во многом определяются состоянием здоровья и социального комфорта подрастающего, поколения, которое напрямую связано с «общестатистическим» состоянием здоровья нации в обозримом будущем[1].

После проведенного референдума, в новой редакции основного закона нашей страны защита детства, семьи, материнства, прав и свобод человека находятся в совместном ведении Российской Федерации и её субъектов[2].

В этом аспекте государственной политики осуществляется перманентный правотворческий процесс, в стране на постоянной основе действует целый ряд нормативно-правовых актов, нацеленных на создание условий, позволяющих в комплексе управлять и координировать работу субъектов профилактики в отношении несовершеннолетних на разном уровне.

Одним из ведущих органов по профилактике безнадзорности и правонарушений, защиты прав и интересов несовершеннолетних определена Межведомственная комиссия по делам несовершеннолетних при Правительстве Российской Федерации.

В соответствии с законодательством на неё возложена координация в сфере профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних органов исполнительной власти и субъектов Российской Федерации;

во-вторых, выработка приоритетных направлений и организационно-методического обеспечения профилактики среди несовершеннолетних;

в-третьих, координация проведения мероприятий по профилактике противоправного поведения среди несовершеннолетних[3].

Основным субъектом профилактической работы являются комиссии по делам несовершеннолетних и защите прав в субъектах Российской Федерации. Они координируют работу различных субъектов по предупреждению, профилактике правонарушений, преступных деяний, попыток склонения несовершеннолетних к суициду и безнадзорности среди несовершеннолетних[4].

Основным субъектом предупредительной профилактической деятельности в правоохранительной сфере осуществляют подразделения ПДН полиции[5]. Ряд авторов считают, что работу подразделений ПДН можно классифицировать по таким направлениям деятельности как: внешне организационную, обеспечительную, правоприменительную, административно-охранительную, административно-надзорную и социально-воспитательную[6].

Во исполнение ведомственного приказа МВД России сотрудники ПДН проводить основную профилактическую работу с родителями, законными представителями несовершеннолетних, не исполняющих свои обязанности в отношении несовершеннолетних. Более того, в приказе МВД России[7],

предписаны полномочия сотрудников 18 структурных подразделений полиции по предупреждению преступлений несовершеннолетними. В структуре полиции действуют ЦВСНП[8], которые относятся к специальным учреждениям полиции по профилактике безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних.

В нашей стране впервые за многие годы стали уделять должное внимание детям и несовершеннолетним, реализуются национальные проекты «Здоровье», «Образование» и иные целевые программы. На государственном уровне утверждена демографическая политика Российской Федерации до 2025 года[9]. В стране создан новый институт Уполномоченного при Президенте Российской Федерации по правам ребенка[10].

По нашему мнению основной целью профилактики в нашей стране должен быть полученный конкретный практический результат в отношении несовершеннолетних. Профессор Г.А. Туманов праведливо отмечал, что для расчета материально-технических, финансовых и иных затрат должен быть положен в основу управленческого решения еще в ходе его подготовки[11].

Для проведения профилактических мероприятий в наше время необходимо субъектам профилактики обладать определенным ресурсом, материальным и техническим обеспечением. Это должно быть положено в основу выработки управленческого решения при проведении профилактических мероприятий на разных уровнях.

На практике, встречаются случаи, когда выработанное управленческое решение оказывается практически не реализовано в полной мере, по причине отсутствия ресурсного обеспечения. Конкретный результат деятельности всех субъектов профилактики будет зависеть от проведенных конкретных комплексных мероприятий профилактической направленности, которые должны быть обеспечены в полной мере ресурсами необходимым для получения конкретного результата профилактической деятельности всех субъектов профилактики.

В этой связи по нашему мнению необходимо:

1. Исследовать современные формы и методы работы субъектов профилактики, ресурсное обеспечение проводимых профилактических мероприятий в отношении несовершеннолетних.

2. Активизация поисков современных методов и форм работы всех субъектов профилактики в отношении несовершеннолетних отвечающих современным реалиям жизни.

3. Разработать в Российской Федерации Концепцию совершенствования системы профилактики преступлений и административных правонарушений несовершеннолетних на 2024-2036 годы.

4. В Концепции определить комплекс действенных современных практических мер субъектов профилактики, направленных на определение нового вектора нацеленного на конкретный результат профилактической работы.

1.Бровко Н.В., Лубский Р.А., Шевченко Т.А. Деятельность полиции по профилактике правонарушений несовершеннолетних – Ростов н/Д: ФГКОУ ВО РЮИ МВД России, 2023. С.29.

2.Конституция Российской Федерации, принята всенародным голосованием 12 декабря 1993 г. с изменениями, одобренными в ходе общероссийского голосования 1 июля 2020 г. (с учетом поправок, внесенных Законом Российской Федерации о поправках к Конституции Российской Федерации от 14 марта 2020 г. № 1-ФКЗ) // [Электронный ресурс]. URL: <http://www.garant.ru>.

3. Постановление Правительства Российской Федерации от 6 мая 2006 г. № 272 «О Правительственной комиссии по делам несовершеннолетних и защите их прав» (вместе с «Положением о Правительственной комиссии по делам несовершеннолетних и защите их прав») // [Электронный ресурс]. URL:<http://www.garant.ru/>.

4. Федеральный закон от 24 июня 1999 г. № 120-ФЗ «Об основах системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних» // [Электронный ресурс]. URL:<http://www.garant.ru/>.

5. Приказ МВД России от 15 октября 2013 г. № 845 «Об утверждении Инструкции по организации деятельности подразделений по делам несовершеннолетних органов внутренних дел Российской Федерации»

6. Барышников М.В. К вопросу профилактики административных правонарушений, совершаемых несовершеннолетними // Правопорядок: история, теория, практика. 2020. № 1(24). С.65.; Калинина С.В. О некоторых вопросах деятельности субъектов системы профилактики безнадзорности и правонарушений несовершеннолетних // Вестник экономической безопасности, 2020. № 3. С. 214.; Беженцев А.А. Проблемы предупреждения беспризорности, бродяжничества, попрошайничества несовершеннолетних и пути их решения органами превенции правонарушений несовершеннолетних (исторический аспект, зарубежный опыт и современные реалии) // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. 2019. № 3(47). С. 49.

7.Приказ МВД России от 17 января 2006 г. № 19 «О деятельности органов внутренних дел по предупреждению преступлений» // [Электронный ресурс]. URL:<http://www.garant.ru>.

8. Приказ МВД России от 26.05.2020 № 372 «Об утверждении Типового положения о центрах временного содержания для несовершеннолетних правонарушителей территориальных органов МВД России на региональном и районном уровнях».

9. Указ Президента Российской Федерации от 26 марта 2008 г. № 404 «О создании фонда поддержки детей, находящихся в трудной жизненной ситуации» // [Электронный ресурс]. URL:<http://www.garant.ru>.

10.Указ Президента Российской Федерации от 1 сентября 2009 г. № 986 «Об Уполномоченном при Президенте Российской Федерации по правам ребенка» // [Электронный ресурс]. URL:<http://www.garant.ru>.

11. Г.А. Туманов Организация исполнения управленческих решений в органах внутренних дел. Лекция. ВШ МВД СССР. Москва 1971. С.18.

ҚЫЛМЫСТЫҚ ЗАҢНАМАДАҒЫ ШАРТТЫ ТҮРДЕ СОТТАУДЫҢ КЕЙБІР МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университетінің аға оқытушысы,
з.ғ.м. Ақтөбе қ. torebi_78@mail.ru*

Бисембиев Т.Ш.

Құқық қорғау жүйесінің міндеті халыққа жақын болуы. Құқық тәртібі мен қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етіп, қылмыс пен сыбайлас жемқорлыққа қарсы тұрған мемлекеттік органдар жүйесі үшін біздің елімізде барлық қажетті жағдайлар жасалып жатқаны нақ көрінеді.

Қазақстан Республикасы Қылмыстық процестік кодексінің 476-бабында, бас бостандығынан айыру жазасын өтеп жатқан сотталған адам жазасын өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босату туралы өтінішхатымен сотқа жүгіну құқығы бар. Бұл мәселені үкім орындалатын жерде жұмыс істейтін аудандық және оған теңестірілген сот, ал ол болмаған кезде жоғары тұрған сот шешеді.[1]

Сонымен қатар, шартты түрде мерзімінен бұрын босату туралы өтінішхаттарды қарауға байланысты Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының «Жазаны өтеуден шартты түрде мерзімнен бұрын босатудың, жазаның өтелмеген бөлігін жазаның неғұрлым жеңіл түріне ауыстырудың және тағайындалған жаза мерзімін қысқартудың сот практикасы туралы» 2015 жылғы №6 нормативтік қаулысында кеңінен түсіндірме берілген.[2]

Шартты түрде соттау қылмыстық құқықтың дербес институты болып табылады және сотталушының сот оған жүктеген міндеттерін сынақ мерзімі кезінде орындаған, қоғамдық тәртіпті бұзбаған және жаңа қылмыс жасамаған жағдайда, сот арқылы тағайындалған түзеу жұмыстары, әскери қызмет бойынша шектеу, тәртіптік әскери бөлімде ұстау немесе бас бостандығынан айыру түріндегі жазаларды орындамауымен сипатталады.

Егер үкімде көзделген белгілі бір талаптарды сотталушы орындаған жағдайларда сот тағайындаған жаза нақты орындалмайтын соттау, шартты деп танылады.

Яғни, шартты түрде соттауды қолданудың негізгі соттың сотталушының бас бостандығынан айыру, әскери қызмет бойынша шектеу, тәртіптік әскери бөлімде ұстау және түзеу жұмысы түріндегі жазаларды іс жүзінде өтемей-ақ түзелу мүмкіндігі туралы қорытындысы болып табылады.

Сот шартты түрде соттауды тағайындағанда істің мән-жайына және кінәлінің жеке басына көңіл бөлуі керек, яғни жасалған қылмыстың қоғамға қауіптілік дәрежесі мен сипаты бағалануы тиіс.

ҚР ҚК 63-бабының 2-бөлігіне сәйкес шартты түрде соттау қолданылған жағдайда, сот жасалған қылмыстың сипаты мен қоғамдық қауіптілік дәрежесін, айыптының жеке басын, соның ішінде жауаптылық пен жазаны жеңілдететін және ауырлататын мән-жайларды ескереді.

Занда шартты түрде соттауды қолдануға қандай да бір формальды шектеулер көзделмейді. Алайда, бұл аталған норманы барлық кез келген қылмыстарды жасағанда және қылмыс жасаған адамдардың бәріне шектеусіз қолдана беруге болады дегенді білдірмейді. Шартты түрде соттау тек соттың, сотталушыны жазаны өтеусіз-ақ түзелу мүмкіндігі туралы қорытындыға келгенде ғана қолданылуы мүмкін. Мұндай қорытындыға сот тек белгілі бір негіздер болғанда ғана келе алады. Мұндай негіздердің мәні шартты соттауды қолданатын қылмыскердің қоғамға аса қауіп туғызбауында.

ҚР ҚК 63-бабын қолдануға негіз ретінде келесі объективтік сипаты бар мән-жайлардың болуы танылады, олар қылмыс объектісі мен затының аса маңызды

еместігі, ауыр зардаптың болмауы, және жасаған қылмыстың ауыр немесе аса ауыр қылмыстар санатына жатпауы, егер қылмыс аталған сипаттармен сипатталса, онда айыпталушының қылмысқа қатысу дәрежесі маңызды емес болуы қажет.[3]

Субъективтік сипаты бар мән-жайларға төменде аталғандар жатады: қылмыс жасауға ниеттің болмауы, қылмыс жасағаннан кейін жәбірленушіге көмек көрсету, қылмыспен келтірілген зиянды өз еркімен қалпына келтіру, шын өкіну, кінәсін мойындап келу, физикалық немесе психикалық мәжбүрлеу нәтижесінде қылмыс жасау, қылмысты ашуға белсенді қатысу басқа қатысушыларды анықтауға көмектесу және т.с.с. «Бұл ретте қылмыстық заң шартты түрде соттаудың қолданылуын қылмыстардың санатымен байланыстырмайтынын, тек әрекеттері қауіпті немесе аса қауіпті қылмыстардың қайталануы деп танылған адамдарға ҚК-нің 63-бабын қолдануды шектейтінін назарға алу керек» .

Шартты түрде соттауды қолдана отырып, соттар қылмыстық жауаптылық пен жазаны ауырлататын және жеңілдететін барлық мән-жайлардың жиынтығын жан-жақты және объективті бағалауы міндетті. Сонымен бірге ауырлататын және жеңілдететін мән-жайларды ескере отырып, олардың сандық көрсеткіштерін емес, әрекеттің және кінәлі адамның сипаты мен қоғамға қауіптілік дәрежесін анықтау үшін олардың маңыздылығын басшылыққа алуы тиіс.

Шартты түрде соттау ауыр немесе аса ауыр қылмыс жасаған, бұрын бірнеше рет сотталған адамдарға, қылмыстық әрекетті ұйымдастырушыларға қатысты қолданылмауы керек. Ауыр немесе аса ауыр қылмыстардың жекелеген қатысушыларына сот шартты түрде соттауды тек ол адам қылмыс жасауда көмектесушілік сипаттағы іс-әрекеттерді ғана атқарғандығы анықталған жағдайда қолдана алады.

Яғни, шартты түрде соттау онша ауыр емес немесе ауырлығы орташа қылмыстарды жасау кезінде қолданылуы мүмкін. Соттың шартты түрде соттауды қолдануының барлық негіздері үкімде көрсетілуі керек.

Шартты түрде соттаудың тәртібі келесі түрде сипатталады: сот кінәліге түзеу жұмыстарын, әскери қызметтен шектеу, тәртіптік әскери бөлімде ұстау немесе бас бостандығынан айыру түріндегі жазалардың бірін тағайындай отырып, оның аталған нақты жаза түрін өтеуі үйлесімді емес деген қорытындыға келсе, сот шартты түрде соттауды қолданудың мүмкіндігі туралы мәселені талқылауға көшеді. Жаза мақсатына оны өтеусіз қол жеткізуге болатындығына көзі жеткенде, сот үкімді орындамау туралы қаулы шығарады. Сонымен қатар, сот сынақ мерзімін белгілейді, аталған уақыт мерзімінде белгілі бір шарттар негізінде сотталушы тағайындалған жазаны нақты өтеуден босатылады. Сынақ мерзімі бір жылмен үш жыл аралығына тағайындалады.[4]

Сот сотталушыға сынақ мерзімін қылмыстардың сипатын, қауіптілік дәрежесін, кінәлінің жеке басын және тағайындалған жазаның мөлшерін ескере отырып тағайындайды. Сот үшін сотталушының түзелуін тексеруге қандай уақыт қажет екендігін анықтау аса маңызды болып табылады. Сонымен қатар, сот шартты түрде сотталған адамның сынақ мерзімі кезінде болатын жағдайы да ескереді.

Жоғарыда аталған мән-жайларға байланысты сынақ мерзімі тағайындалған жазаның мерзімімен бірдей, жоғары немесе төмен болуы мүмкін. Мысалы, сот адамды

екі жылға бас бостандығынан айыра отырып, оған бір, екі немесе үш жылға сынақ мерзімін белгілей алады..[5]

ҚР ҚК 64-бабының 2-бөлігіне сәйкес, егер шартты түрде сотталған адам қоғамдық тәртіпті бұзса, сол үшін оған әкімшілік жаза қолданылса, сот шартты түрде сотталған сотталушылардың тәртібіне қадағалау жүргізілетін органның ұсынуы бойынша, сынақ мерзімін ұзарта алады, бірақ ол бір жылдан аспауы тиіс.

Осыған орай, сынақ мерзімін ұзарту кезінде, оның жалпы мерзімі төрт жылдан аспауы тиіс.

Сынақ мерзімінің мақсатты тағайындалуы, осы уақыт кезінде сотталушымен тәрбиелеу жұмысын өткізуді ұйымдастыру және сот қабылдаған үкімнің дұрыстығына көз жеткізу сотталушыны түзеуге бағытталады.

Қазіргі қылмыстық заң шартты түрде соттауды жаза түрі ретінде есептемейді және ҚР ҚК 39-51 баптарында көрсетілген дербес жаза түрлерінің тізбегінде көрсетпеген.

Шартты түрде соттау, сонымен қатар, жазаны өтеуді кейінге қалдыру ретінде де танылмайды, өйткені шартты түрде соттау кезінде тағайындалған жазаны, егер соттың жүктеген міндеттері орындалса және ҚР ҚК тәртібінде белгіленген талаптар бұзылмаса, сотталушы өтемейді.

Сондай-ақ, шартты түрде соттауды жазаны өтеудің ерекше тәртібі ретінде қарауға болмайды, өйткені ҚР ҚК 63-бабында белгіленгендей, «егер сот сотталушы жазасы өтеусіз түзелуі мүмкін» деген қорытындыға келсе, оны шартты түрде соттауы мүмкін.

Сондықтан, шартты түрде соттауды жаза ретінде, жазаны атқарудың ерекше тәртібі немесе тағайындалған жазаны жүзеге асырудың өзге де әдісі ретінде түсінуге болмайды. Ол қылмыстық құқықтың дербес институты болып табылады.

ҚР ҚК 64-бабының 1-бөлігіне сәйкес егер шартты түрде сотталушы сынақ мерзімі өткенге дейін өзінің түзелгенін дәлелдесе, шартты түрде сотталушының мінез-құлқына бақылау жасауды жүзеге асыратын органның ұсынысы бойынша сот шартты түрде сотталудың күшін жою және сотталған адамнан соттылықты алып тастау туралы қаулы ете алады. Бұл жағдайда шартты түрде сотталудың белгіленген сынақ мерзімінің кем дегенде жартысы өтуі тиіс.

Заң шартты түрде соттаудың жаза өтеуден бұрын күшін жоюға мүмкіндік береді, демек, одан мерзімінен бұрын соттылық алынып, жүктелген міндеттердің әрі қарай орындалуының күші жойылады.

Егер сотталған адам өзіне сол үшін әкімшілік жаза қолданылған, қоғамдық тәртіп пен имандылыққа, кәмелетке толмағандардың құқықтарына, жеке адамға қол сұғатын және отбасылық-тұрмыстық қарым-қатынастар саласында әкімшілік құқық бұзушылық жасаса, электрондық бақылау құралдарын қасақана зақымдаса, сондай-ақ дәлелсіз себептермен тіркелуге келмеген шартты түрде сотталған адамның жүріс-тұрысына бақылауды жүзеге асыратын органның рұқсатынсыз, тұрғылықты жерін ауыстырған жағдайда, сонымен қатар сотталған адамға сот жүктеген міндеттерді орындамаған жағдайда сот оның тәртібіне қадағалау жүргізуші органның ұсынысы бойынша сынақ мерзімін ұзарта алады, бірақ ол бір жыл мерзімнен аспауы тиіс.

Сот арқылы жүктелген міндеттерді орындаудан жалтаруда шартты түрде сотталушы ол міндеттерді толық емес, жартылай орындауы мүмкін. Мысалы, ол тұрғылықты жерін, жұмысын немесе оқуын ауыстырады, жекелеген жағдайда оған тыйым салынған жерлерге барады. Ал қоғамдық тәртіпті бұзғаны үшін әкімшілік жазаға тартылуы сынақ мерзімінің уақытында бір рет қана орын алуы қажет. [5]

ҚР ҚК 64-бабының 3-бөлігіне сәйкес шартты түрде сотталған адам сынақ мерзімі ішінде өзіне сот жүктеген міндеттерді үнемі немесе әдейі орындамаған жағдайда, сот сотталушының мінез-құлқына бақылау жасауды жүзеге асыратын органның ұсынысы бойынша шартты түрде сотталудың күшін жою және сот үкімімен тағайындалған жазаны орындау туралы қаулы етеді.

Қоғамдық тәртіпті бұзу сынақ мерзімі кезінде әкімшілік жазаны қолданумен ұштасуы қажет. Шартты түрде сотталушының мінез-құлқына бақылауды жүргізуші органның сотталушыға жасаған ескертуінен кейін оның мінез-құлқына белгіленген талаптарды қайта бұзуы әдейі орындамау деп танылады.

ҚР ҚК 64-бабының 4-бөлігіне сәйкес шартты түрде сотталған адам сынақ мерзімі ішінде абайсызда қылмыс жасаған не онша ауыр емес қасақана қылмыс жасаған жағдайда, шартты түрде соттаудың күшін жою немесе оны сақтау туралы мәселені сот жаңа қылмыс үшін жаза тағайындау барысында шешеді.

ҚР ҚК 64-бабының 5-бөлігіне сәйкес шартты түрде сотталған адам сынақ мерзімі ішінде орташа ауырлықтағы, ауыр немесе аса ауыр қасақана қылмыс жасаған жағдайда, сот шартты түрде соттаудың күшін жойып, оған Кодекстің 60-бабында көзделген ережелер бойынша жаза тағайындайды.

Шартты түрде соттаудың жағымды салдары болып, адамның сынақ мерзімі кезінде өз еңбегімен және үлгілі мінез-құлқымен қоғам мен тұрмыста өзінің түзелгендігін дәлелдеуі танылады. Бұл жағдайда сот ҚР ҚК 64-бабының 1-бөлігі ережелері бойынша, сынақ мерзімі біткенге дейін шартты түрде соттаудың күшін жоюы мүмкін.

Шартты түрде соттаудың келесі жағымды салдары болып, сот арқылы шартты соттау күшінің жойылмауымен қатар (ҚР ҚК 64-бабының 3, 4, 5-бөл.) сынақ мерзімінің ұзартылмауы танылады. Жоғарыда аталған екі жағдайда ҚР ҚК 77-бабының 3-бөлігіне сәйкес соттылық жойылады және адам соттылығы жоқ деп есептеледі.[6]

Сонымен қорыта келсек, қылмыстық істер бойынша шартты түрде соттаудың қазіргі таңдағы мәселесі, соттардың осындай қылмыстар бойынша нақты жағымды жақтары көп. Олардың ішінде шартты түрде соттаудың сынақ мерзіміне, сотталу кезінде еңбек етуге және сынақ мерзімі кезінде әкімшілік жазаны қолданумен ұштасуы бойынша соттар өздері шешеді. Шартты түрде соттаудың халықаралық нормаларына сәйкес тәжірибені енгізу қажет.

1. Қазақстан Республикасының Қылмыстық процестік кодексі. Астана. 2022 ж.
2. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2015 жылғы 2 қазандағы №6 нормативтік қаулысы.
3. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі. Астана. 2022 ж.
4. Смағұлов А.А. Қазақстан Республикасының қылмыстық құқығы: Оқулық - Астана: ҚР Заңнама институты, 2013 ж.
5. Агыбаев А. Н. Қазақстан Республикасындағы жаза қолдану тәжірибесі. Алматы. «Жеты жарғы», 2003 ж.
6. «Қылмыстық жаза тағайындаған кезде соттардың заңдылықты сақтауы туралы» 1999 жылғы 30 сәуірдегі № 1 нормативтік қаулы.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯМ ТЕРРОРИСТИЧЕСКОГО ХАРАКТЕРА, СОВЕРШАЕМЫМ В ПЕРИОД ПРОВЕДЕНИЯ ПУБЛИЧНЫХ МАССОВЫХ МЕРОПРИЯТИЙ

*Уральский юридический институт МВД России,
Екатеринбург, Российская Федерация, dy_1973@mail.ru dzhambulatov1981@bk.ru*

Джамбулатов Г.К.

*Уральский юридический институт МВД России, Екатеринбург, Российская Федерация,
кандидат юридических наук*

Веденин Д.В.

Современное состояние мирового порядка, характеризующееся новым витком противостояния супердержав, нарастанием геополитической напряженности и усилением противоборства интересов между ведущими странами мира, повсеместным ростом на политической карте мира межэтнических, межнациональных и межконфессиональных конфликтов, диктует необходимость создания новых и совершенствования существующих механизмов противодействия угрозам национальной безопасности, прежде всего, связанным с террористическими актами, особенно в период проведения публичных массовых мероприятий (включая протестные акции). При этом организаторы и исполнители террористических преступлений нацелены на совершение последних именно в специальных местах проведения массовых мероприятий, причем в дни их проведения, в период праздников, что значительно повышает общественную опасность указанных

преступлений, и данные вызовы не остались без реакции со стороны руководства российского государства. Так, В. В. Путин, комментируя террористический акт, совершенный 9 Мая 2002 года на специальном месте проведения массового мероприятия — центральной площади города Каспийска — отметил: «Это преступление совершили подонки, для которых нет ничего святого. И у нас есть полное право относиться к ним так же, как к нацистам, единственная цель которых — нести смерть, сеять страх, убивать, — сказал он» [1]. В этой связи возникает закономерный вопрос: какова реальность совершения террористического акта в период проведения публичного массового мероприятия, особенно в дни празднования важнейших общегосударственных и религиозных праздников? Прежде чем перейти к ответу на указанный выше вопрос, приведем позиции отдельных исследователей, затрагивающих проблему совершения террористических преступлений в период проведения публичных массовых мероприятий.

Так, по мнению Гончарова Д.Ю., «места проведения массовых мероприятий становятся удобной площадкой для совершения террористических преступлений, вызывая широкий общественный резонанс» [2].

Как полагают отдельные эксперты, «любая несогласованная массовая акция может стать мишенью для террористов, так как правоохранительным органам крайне сложно в ходе таких митингов предотвратить теракт, информация о возможности атак абсолютно серьезна... Когда речь идет о несанкционированных митингах с массовым скоплением людей, то для террористических организаций в несколько раз легче организовать теракт, а правоохранительным органам сложнее предотвратить теракты на таких акциях» [3].

Эффективное и адекватное реагирование на террористические преступления, так называемые «преступления террористического характера», совершаемые в период проведения массовых мероприятий, немислимо без глубокого и комплексного анализа причин и условий, способствующих их совершению, а на его основе можно сформулировать предложения по предупреждению преступлений террористического характера, совершаемых в период проведения публичных мероприятий.

В науке криминологии принято выделять причины и условия, способствующие совершению преступлений, в том числе преступлений террористического характера. Традиционными являются политические, экономические, социальные, идеологические, культурные причины и условия, способствующие совершению преступлений. Вместе с тем, у преступлений террористической направленности, совершаемых в период проведения публичных мероприятий, наряду с вышеназванными причинами и условиями, способствующими совершению преступлений в период проведения публичных массовых мероприятий, как показывает практика, имеются сугубо специальные причины и условия.

Выделение специальных причин обусловлено рядом обстоятельств.

Во-первых, теракт, совершенный в общественном месте, сам по себе отличается повышенной общественной опасностью, но совершение его (теракта) на месте проведения публичных массовых мероприятий (митинг, торжественный парад по случаю Дня Победы, отмечаемое массового религиозного праздника, похоронные процессии в связи со смертью государственного или общественного, религиозного деятеля) в разы повышает общественную опасность данного преступного деяния, а также получает широкий негативный общественный резонанс.

Во-вторых, преступления террористического характера, как правило, совершаются по заказу и сценарию экстремистских и (или) террористических организаций, кураторов специальных служб стран коллективного Запада. Не исключены также случаи совершения терактов террористами-одиночками, завербованными специальными службами стран коллективного Запада. Если теракт совершается в период празднования публичных массовых мероприятий в дни отмечаемых важнейших религиозных или общегосударственных праздников, то, как показывает практика, вырисовываются религиозный (экстремистский), политический, хулиганский мотивы совершения преступления. Не исключены случаи совершения терактов в дни отмечаемых праздника, одновременно являющегося общегосударственным и религиозным праздником, например, Рождества Христова, что еще более увеличивает негативный эффект содеянного.

В-третьих, последствия совершения рассматриваемого преступления террористической направленности, независимо от количества жертв преступления, значительно опаснее для государства, большее для общества, поскольку такое преступление сводит на нет усилия и результаты целенаправленной работы огромного количества государственных органов, органов местного самоуправления и их должностных лиц по укреплению межкультурного сотрудничества и межконфессионального диалога религиозных конфессий, функционирующих на территории конкретного субъекта Российской Федерации, не говоря уже о России в целом.

В качестве мер воздействия на лиц, совершивших террористические преступления, отдельные исследователи предлагают установить по отношению к ним правовой механизм лишения гражданства Российской Федерации, включая процедуру заочного осуждения по уголовным делам о совершении преступлений террористической направленности [4].

В-четвертых, как показывает опыт, заказчики, организаторы, вербовщики потенциальных террористов активизировались в виртуальной сети, где в современных условиях, с высоким информационным обменом, тиражированием негативной информации, легче провести психологическую обработку будущих исполнителей терактов, включая по сути «зомбирование». В настоящее время преступления экстремистской и террористической направленности все чаще совершаются с использованием возможностей сети Интернет [5], при этом существуют специальные программы с разбивкой на этапы, которые мотивируют молодых людей с

неокрепшей психикой на совершение террористических преступлений именно в период и на месте проведения публичных массовых мероприятий. Имеющиеся исследования свидетельствуют, что данные программы преимущественно рассчитаны на молодых граждан с низким интеллектуальным потенциалом, но физически крепких, выносливых, с целью выставления их на передний край во время несогласованного публичного массового мероприятия для провокаций сотрудников правопорядка, на случай непосредственного столкновения с указанными сотрудниками во время несогласованных протестных акций при реализации сценария организации массовых беспорядков.

С сожалением приходится констатировать, что большая часть современной российской молодежи в условиях колоссального информационного давления на нашу страну с целью реформирования нашего общества под условия коллективного Запада, где культура пришла в упадок, не видит себя вне виртуального мира, который стал своего рода идеальным пространством для взросления, социализации и площадкой для коммуникации. Социальные сети, где пропагандируется культ насилия, жестокости, демонстрируются элементы межнациональной розни, межрелигиозной мести, прежде всего рассчитаны на физически развитую молодежь, людей малограмотных в интеллектуальном отношении, не знающих историю и культуру народов нашей страны, и тем самым формируются отряды готовых борцов за псевдосправедливость.

Как показывает личный опыт участия одного из авторов при выявлении и пресечении административных правонарушений и преступлений, совершаемых в период проведения публичных массовых мероприятий, абсолютное большинство задержанных сотрудниками полиции и Росгвардии просто не владели элементарными знаниями о памятных датах России, исторических событиях, географии, культуре, хотя демонстрировали свою «продвинутость» и «развитость» в социальных сетях и в сети Интернет. Подобные лица легко управляемы и легко поддаются дистанционному управлению кадровыми сотрудниками спецслужб зарубежных государств, причем под различными предлогами. С целью противодействия подобным негативным явлениям следует активизировать работу по сетевому мониторингу распространяемой информации, действовать по принципу «Клин клином вышибают».

Важное место в предупреждении преступлений террористического характера должно быть отведено и виктимологической профилактике рассматриваемых преступлений, особенно в период проведения несогласованных публичных массовых мероприятий. Использование научного потенциала виктимологии, на наш взгляд, намного эффективнее для правоохранительных органов, дешевле в плане борьбы с преступлениями и продуктивнее для многонационального и поликонфессионального российского общества.

В целях предупреждения распространения и развития преступлений террористической и экстремистской направленности необходимо проведение разъяснительной работы с представителями молодого поколения, которые наиболее подвержены влиянию террористических организаций и особенно радикального ислама [6].

Подводя итог, следует отметить, что предупреждение преступлений террористического характера, совершаемых в период проведения публичных массовых мероприятий, на наш взгляд, необходимо начинать с анализа причин и факторов проявлений терроризма, механизмов его появления и развития, результатом чего должна стать научно обоснованная стратегия и тактика противодействия данному социальному злу, что позволит более эффективно предупреждать готовящиеся преступления террористического характера.

1. Путин В.: Теракт в Каспийске совершили подонки // <https://www.rbc.ru/politics/09/05/2002/5703b4cc9a7947783a5a3d86?ysclid=inc2z3wqk6515210244>.

2. Гончаров Д. Ю. Причины и условия, способствующие совершению террористических преступлений в период проведения массовых мероприятий // Виктимология. 2022. Т. 9, № 1. С. 20-25.

3. Адальби Шхагошев: угроза терактов в ходе несогласованных абсолютно реальна// <http://duma.gov.ru/news/50752/> Дата размещения: 11.02.2021.

4. Розенко С.В. Об отдельных аспектах совершенствования наказуемости преступлений террористической направленности в российском уголовном праве//Юридическая наука. 2017. № 6. С. 89-97.

5. Безручко Е.В., Кемпф В.А. Предупреждение преступлений экстремистской и террористической направленности в условиях информатизации общества// Юристъ-Правоведь, 2020, № 2 (93). С. 93-97.

6. Абукарова С.А., Агамагомедова К.С. К вопросу о предупреждении преступлений террористической и экстремистской направленности// Вестник Дагестанского государственного университета. Серия 3. Общественные науки. 2017. Том 32. Вып. 2. С. 91-96.

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУ МЕН СПОРТТАҒЫ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАР МЕН ӘДІСТЕР

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
дене шынықтыру кафедрасының бастығы полиция полковнигі*

Дүйсембаева Д.А.

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
дене шынықтыру кафедрасының доценті полиция капитаны*

Қосмұратов А.Қ.

Жыл сайын технология біздің өмірімізге тереңірек еніп келеді. Спортпен айналысу ешкімге таңсық емес. Спорт ғылымы тәуелсіз пәнге айналады. Спортшының мониторингі мен талдауы ғылымның ем заманауи

жетістіктерін пайдаланады. Микроэлектроникадан бастап молекулалық биологияға дейін. Бүгінгі таңда дамып келе жатқан техниканың спорттық іс-шараларға қалай көмектесетінін көруге болады, әртүрлі заманауи гаджеттерден бастап, «ақылды» жабдыққа, өлшеу құралдарына, кардио және outdoor жаттығуларына арналған құрылғыларға дейін. Мұның бәрі адамға жаңа рекордтар орнатуға мүмкіндік береді. Мысалы, синтетикалық материалдардан жасалған жеңіл атлетикадағы тіректер катапультациялық қасиеттерді арттырады, бұл секіру техникасының өзгеруіне және жолақты 6 метрге дейін көтеруге әкеледі. Полиуретанмен қапталған жүгіру жолының орамдары жарақатқа төзімді, берік, сырғып кетпейтін және мүмкіндігінше серпімді болды. Бұл жүгіруші спортшыларға жылдамдықты арттыруға мүмкіндік береді. Жүзушілердің костюмдері ең аз қарсылық тудыратын материалдан жасалған. Шаңғы жабдықтары ескі жабдыққа қатысты – жеңіл, сырғанау және берік. Сол шаңғышылардың киімдері жылуды жақсы сақтайды және сонымен бірге «тыныс алу» мүмкіндіктеріне ие. Осылайша сіз өте ұзақ уақыт жүре аласыз.

Енді біз сіздермен бірнеше аксессуарларды қарастырамыз, олар сізге адамнан гөрі денсаулықты мұқият қадағалап қана қоймай, бұл процесті өте қызықты етеді.

1. Napilabs Napifork «ақылды» шанышқылары. Олардың мақсаты – тамақтану кезінде мінез-құлық факторларын бақылауға мүмкіндік беретін кіріктірілген сенсорлық жүйелер арқылы шамадан тыс тамақтанудан сақтау. Шанышқы автоматы түрде түскі асқа кететін уақытты, жиналатын тағамның салмағын, ауызбен табақ арасындағы қозғалыс жылдамдығын және санын ескереді. Мысалы, егер сіз теледидар көруді ұнатсаңыз және тамақтану қарқынын бейсаналық түрде жеделдетсеңіз – шанышқы дірілдейді, біз бұзушылық туралы сигнал береміз. Алынған ақпаратты жалпылау және өзін-өзі бақылау үшін алынған материалдарды компьютерге немесе смартфонға жүктеу мүмкіндігі бар.

2. Waterbottle Sportline hydracoach интеллектуалды су бөтелкесі. Мұндай бөтелке біздің денеміздегі күні бойы тұтынылатын су қорын есептеуге және ақпаратты сандық шағын экранға шығару арқылы кері байланыс беруге қабілетті. Сондай-ақ, ол күніне қажетті су көлемін есептейді. Диетологтар мен фитнес жаттықтырушылары күн сайын смарт бөтелкені пайдалануды ұсынады, өйткені ылғалдандыру бұлшық еттердің сау жұмыс істеуі үшін міндетті элемент болып табылады.

3. Jawbone Up 2.0 электронды білезігі. Спорттық білезіктер бірнеше жыл бұрын трендке айналды және спорттық аксессуарларды сататын дүкендердің «терезелерін толтырды». Бұл бағыттың көшбасшысы Nike және Jawbone болып саналады. Білезік таймер менда был функциясына кіретін дірілге жауап беру жүйесі мен жабдықталған. Бірақ негізгі функция-гаджет пайдаланушысы үшін егжей-тегжейлі метрика жасау. Онда импульс, жүгіру ұзақтығы, жұмсалған калория және тіпті ұйқы фазалары көрсетілген. Гаджеттің практикалық дизайны, жаңартылған бекіту схемасы,

резеңкеленген корпусы бар және физикалық түймелердің толық жоқтығын көрсетеді. Білезік жұмсалған калориясанын есептей отырып, деректерді iOS және Android платформаларына шығарады, бұл алынған мәліметтерді зерттеуге және болашақта диетанызды реттеуге мүмкіндік береді. Артық салмақтан арылғыңыз келеді – көп ақша жұмсау керек.

4. Sportiiis (sport eyes). Канадалық компания жаттығу процесін жақсы бақылауға мүмкіндік беретін құрылғы жасады. Гаджет – бұл спорттық көзілдіріктің кез келген моделіне бекітуге болатын ауызша ескерту жүйесі. Ол жаттығудың қарқындылығын өлшейді және оларды берілген параметрлермен салыстырады. Қолды жеңіл басу арқылы басқарылады. Ақпарат белгілі бір уақыт аралығында жылдамдықты, калория шығынын немесе алдын ала таңдалған кез келген басқа сипаттамаларды көрсететін аудио сигналмен ескертіледі. Сізге қажет сипаттамаларды құрылғыны компьютерге немесе смартфонға қосу арқылы реттеуге болады. Содан кейін жаттығу кезінде дисплейсізді қызықтыратын ақпаратты көрсетеді. Егер қызылжарық диоды жанып тұрса, онда жаттығу күткеннен де қарқынды өтеді. Жасыл жарық норманы, ал сары немесе қызғылт сары өтпелі кезеңдерді білдіреді. Құрылғы зарядты 10 сағатқа дейін сақтай алады.

5. TellSpec. Тағамның құрамын анықтауға мүмкіндік беретін құрылғы. Тағамның сапалық құрамын, калориясанын, минералдармен дәрумендерді анықтауға мүмкіндік береді. Құрылғыда фотондарды сіңіретін жән тағамдағы молекулалардың энергетикалық күйін арттыратын сканер бар. Осыдан кейін энергиясы аз фотондар сканерге түседі, олшифрды ашқан деректерді смартфонға жібереді.

Тікелей прогресс – бұл кеше ойға келмейтін жоғары нәтижелерге қолжеткізуге мүмкіндік беретін спорттық техниканың өзгеруі. Спорттық жабдықты өзгертуде бір орында тұрмайды. Бүгінгі таңда тіпті әуесқой дұрыс спорттық киім мен аяқкиім мен жақсы нәтижеге қол жеткізе алады. Спорттық киім салыстырмалы түрде жақында пайда болды және бұрын медицинада жақсы нәтиже көрсеткен қысу технологиялары түрінде қолданылады.

1. Рашгард серпімді құрылымы бар ұзын немесе қысқа жеңді спорттық тығыз футболка. Серфингте, жекпе-жек өнерінде және футболда кеңінен таралды. Бұл футболка теріні әртүрлі механикалық зақымданудан және артық ылғалдан қорғайды, ал жеңіл қысу бұлшық еттерді жақсы күйде ұстайды және микро травма алуға мүмкіндік бермейді. Бактерияға қарсы сіндіру бар, бактериялардың немесе инфекциялардың теріге енуіне жол бермейді. Матаға оңтайлы дене температурасын сақтауға көмектесетін титан бөлшектерімен 3D алюминий сфералары кіреді. Ауа-райының сыртқы факторлары өзгерген кезде.

2. ZeppGolf гольф трекер сенсоры. Оның өлшемі 3 см-ге дейін және салмағы 20 г-нан аспайды. Қолғапқа оңай бекітіледі және соққыларды үш өлшемде бақылауға мүмкіндік береді. Деректерді бірден смартфонға жібереді. Сенсор соққы кезінде клубпен қолдың қозғалу жылдамдығын бақылайды, артқа бұрылу уақытының арақатынасын өлшейді, тепе-теңдікті

орнату үшін төмен бұрылу уақыты (3:1 норма), смартфондағы соққы траекториясын көрсетеді. Барлық гольф ойыншылары үшін шынымен пайдалы нәрсе.

3. Babolat Pure Drive Play – электронды теннис ракеткасы. Теннис тарихын «бұрын» және «кейін» деп бөлетін нағыз жетістік. Тұтқаға біріктірілген сенсорлар ойыншыға көптеген ақпарат алуға және сол деректерді көруге мүмкіндік береді. Ракетка соққылардың түрлері мен санын, қуатын, айналу дәрежесін, энергия шығынын, ойынға кететін уақытты жазады. Осылайша, ойыншылар смартфонға немесе компьютерге ойнағаннан кейін ақпаратты беру арқылы өзше берліктерін бағалай алады. Енді онлайн режимінде бәсекеге түсу мүмкіндігі пайда болды, өйткені ракетка Babolat Pure drive PLAY қауымдастығына кіруге мүмкіндік береді.

4. LZR Racer-Speedo компаниясының жоғары сапалы жүзу костюмі. Поли уретан мен эластан-нейлоннан тұратын су өткізбейтін матадан жасалған. Бұлшық еттерге оттегі ағынын жақсартады, кедергіні төмендетеді. Мата «акуланың терісі» деп аталды. Спорт тарихындағы ең жанжалды технологиялардың бірі. Олар спортшының көрсеткіштерін арттырғаны соншалық, LZR racer технологиясын пайдалануға тыйым салу мәселесі туындады. Талқылаудың шыңы Бейжің Олимпиадасынан кейін келді, онда мұндай костюмдердегі жүзушілер жүзудің 94% жеңіп алды. Жүзу тарихындағы 25 әлемдік рекордтардың 23-і осы костюмдерде өнер көрсетеді.

Қорытынды. Осылайша, инновациялық технологияларды қолдану спортпен шұғылдануды тиімдіре кетіп қана қоймайды, сонымен қатар кәсіби және әуесқой спорт түрлеріне қызығушылық тудырады. Сондай – ақ, жаттығу көрсеткіштерін бақылау, бағалау және салыстыру прогрестің қажетті шарты екенін есте ұстаған жөн. Заманауи гаджеттермен «интернеттің» арқасында бұл оңайырақ болды. Конс ольдер тек көңіл көтеру үшін ғана емес, сонымен қатар бизнес үшін де. Олар барлық құрылғыларға ортақ сілтеме болып табылады, олар жеке жаттығу бағдарламаларын құруға, дененің күйін бақылауға, тұтынылатын сұйықтық пен калория мөлшерін анықтауға мүмкіндік беретін көптеген қосымшаларға ие. Спорттық аксессуарлар биіктікке жету үшін қажет болмауы мүмкін, бірақ олардың пайдасын елемей қиын. Машина адамға қарағанда ақылды болғанша, мұндай аксессуарлар жаңадан бастаушылармен кәсіби спортшылар үшін танымал болады. Спорттық жабдықтарға келетін болсақ, бұл спортты денсаулыққа қауіпсіз етеді. Ол белгілі бір дәрежеде адам ағзасының максималды мүмкіндіктерін арттырады, бұл жаңа спорттық нәтижелерге қолжеткізу үшін талаптардың көтерілуіне әкеледі. Күн өткен сайын прогресс спортшының өмірінің ажырамас бөлігіне және қарапайым адамдардың өмірінің бір бөлігіне айналуға. Спортпен және дене шынықтырумен айналысу анағұрлым бағытталған, нақты болады, өйткені тапсырманың аяқталуын күтпей-ақ, бүкіл процесс барысында алға қойылған міндетке қолжеткізу бақыланады және реттеледі. Бұл дайындық кезеңін жеңілдетеді және адам әрқашан ағымдағы нәтижені көреді, бұл дене шынықтырумен және спортпен

шұғылданғысы келетіндерді көбірек тартады. Егер спортқа қызығушылық танытатын адамдар саны көбейсе, онда спорт өсіп, дамып, бізді өз нәтижелерімен қуантады.

1. Материалы научно-практической конференции «Инновационные технологии в подготовке спортсменов» // Электронная книга в формате PDF – М.: ГКУ «ЦСТиСК» Москомспорта, 2013.

2. Физическая культура, спорт, наука и образование: материалы I всероссийской научной конференции с международным участием, 29 марта 2017 года / под ред. С.С. Гуляевой, А.Ф. Сыроватской. – Чурапча: ЧГИФКиС, 2017.

3. Лучшие изобретения 2008 г. по версии журнала Таймс – www.time.com/time/specials/packages/article/0,28804,1852747_1854195_1854154,00.html

4. Подлипняк Ю.Ф., Обвинцев А.А., Горелов С.А. Система повышения квалификации как детерминанта профессионального и физического саморазвития руководителей органов внутренних дел // Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. – 2016. – № 1(131).

5. Горелов А.А., Горелов С.А., Подлипняк Ю.Ф. Физическое саморазвитие руководителя ОВД как фактор повышения его профессиональной работоспособности // Актуальные проблемы физической и специальной подготовки силовых структур. – 2016.

БАЛАЛАРҒА ҚАТЫСТЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ФАКТІЛЕРІ БОЙЫНША УЧАСКЕЛІК ПОЛИЦЕЙЛЕРМЕН ЖҮРГІЗІЛЕТІН ІС-ҚИМЫЛ АЛГОРИТМДЕРІНІҢ РӨЛІ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
жалпы заң пәндері кафедрасының аға оқытушысы полиция подполковнигі*

Джигитова Р.Н.

Мемлекетіміздің ең басты құндылығы – адам бостандығы. Адамның және адамзаттың құқықтары мен бас бостандықтарын қамтамасыз ету және қорғау Конституциялық заңдылықтың басты талабы болып табылады.

Қазақстанда салауатты өмір салтына қол жеткізуде, денсаулықты сақтау мен нығайтудағы басты міндеттің бірі – бала құқығын қорғау, зорлық-зомбылыққа қарсы күрес жүргізу. Егер, жалпы айтқанда, зомбылықты физикалық қасірет көрсету әрекеті деп белгілейтін болса, онда тұрмыстық зомбылықта осы әрекеттің бастауы мен айқындау нүктесі анық белгіленеді. Ол – жанұя, яғни, зұлымдықшы мен оның жемтігі ең жақын адамдар болады. Олар – жұбайлар мен балалар. «Ата көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер» демекші балаға отбасы тәрбиесінің әсері мол. Тәрбиеге әсер беретін өскен орта, ата-ананың тәрбиесі дұрыс болмаса, жаман әсерлер адамды азғырып, түрлі жаман мінезді жұқтырады. Отбасындағы ата-ананың мінез-құлқы – баланың көз алдындағы үлгі, өнеге алатын, оған қарап өсетін нысаны. Нашақорлық, темекіге, ішімдікке үйірлік бұзықтық жолға түсіп, зорлық-зомбылық жасауға мүмкіндік туғызады, еңбек етуге, қоғамға, денсаулыққа, ұрпаққа, отбасына зиянын тигізеді.

Салауатты өмір сүрудің бір негізгі күрделі мәселесі – жаман қылықтардан, яғни, зорлық-зомбылықтан аулақ болу. Ішімдікке үйір адам

есінен айырылып, қасындағы адамдарға зиянын тигізеді, отбасына ойран салады, отбасы мүшелеріне оғаш қылықтар көрсетіп, мазасын алады. Бұл баланың психологиясына кері әсерін тигізеді. Бала өзіне керекті рухани дүниенің барлығын қоршаған ортадан алады. Зорлық-зомбылық тәрбиесіздіктен де туындайды. Бұл мәселе жөнінде біздің ұлы бабамыз Әбу Насыр әл Фараби: «Адамға ең бірінші білім емес, тәрбие берілуі керек, тәрбиесіз берілген білім адамзаттың қас жауы» - деген болатын. Балаларға қатысты зомбылықтың алдын алуға бағытталған профилактикалық сипаттағы шараларды жүргізуде ақпараттық үгіттеушілік жұмыстарды өткізу керек іс болып табылады. Зорлық-зомбылықтың баланың мінез-құлқына әсер ету ерекшеліктері бар. Ата-анасы және басқа да заңды өкілдері ата-аналық құқықтарын жүзеге асырған кезде баланың дене және психикалық денсаулығына, оның имандылық дамуына зиян келтіруге құқылы емес. Баланы тәрбиелеу тәсілдерінде баланың адамдық қадір-қасиетіне менсінбей дәреке қарау, оны қорлау немесе қанау болмауға тиіс.

Бүгінгі күні отбасына қатысты мемлекеттік саясаттың бейнесі болатын және оның қызмет аясы мен қорғауының құқықтық кепілдіктерін ұлғайтатын осындай қалыптағы заңдарды қабылдау қажеттілігі туды. Зорлық-зомбылықпен табысты күресу үшін бірінші кезекте осы мәселеге қоғамның көзқарасын өзгерту керек. Балаларға қамқорлық жасау, баланың абыройы мен құқықтарын құрметтеу – бұл тек мемлекеттің ғана емес, сонымен қатар, жекелеген әрбір адамның міндеті.[1]

2023 жылғы 1 қыркүйекте Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Қазақстан халқына Жолдауында келесідей мәселеге тоқталған болатын: Адал азамат және тұғырлы тұлға бала кезден қалыптасатындығын атап айтып, жас ұрпақтың қауіпсіз әрі алаңсыз өмір сүруін қамтамасыз ету туралы атап өтті. Кәмелетке толмағандарға жасалған зорлық-зомбылықтың кез келген түріне қатысты жазаны күшейтуді талап етті. Сондай-ақ өскелең ұрпақтың психикалық саулығы – өте маңызды мәселе екендігін атап өтіп, білім беру мекемелеріндегі психологиялық қолдау қызметін институционалды түрде күшейту қажет екендігін атады. Осыған орай, бірыңғай сенім телефонын ұйымдастырған жөн. Зорлық-зомбылыққа және қысымға, яғни буллингке тап болғандарға көмек көрсетуге арналған бағдарлама әзірлеу керек екендігі тапсырды. [2]

Осыған орай, Қазақстанда 2023-2025 жылдарға арналған кешенді жоспар аясында балаларды зорлық-зомбылықтан қорғау, суицидтің алдын алу, олардың құқықтары мен саламаттылығын қамтамасыз ету бойынша жаңа шаралар жүзеге асырылатын болады. ҚР Премьер-Министрі Әлихан Смайылов тиісті қаулыға қол қойды.

Құжатты жүзеге асыру аясында келесідей шаралар жүзеге асырылады:

– балаларға арналған BalaQorgau бірыңғай байланыс орталығын құру, мектепке дейінгі, орта, кәсіптік және техникалық білім беру ұйымдарында жеке қауіпсіздік сабақтарын енгізу, сондай-ақ балаларға арналған қауіпсіз

контентті қалыптастыру үшін еліміздегі TikTok, Instagram, Facebook, Вконтакте және YouTube платформаларының өкілдерімен жұмыс жүргізу жоспарлануда.

– Кешенді жоспарда тұрмысы төмен отбасыларға көмек көрсету, аймақтық психологиялық қолдау орталықтарын құру, педагог-психологтер мен әлеуметтік педагогтердің санын көбейту, педагог-психологтердің сыныппен қосымша жұмыс уақытын енгізу және жалпы олардың жұмысын цифрландыру бойынша шаралар қарастырылған.

– Ата-ана мен бала арасындағы қарым-қатынасты нығайту, мәдени тәрбие беру және балалар мен жасөспірімдердің шығармашылық әлеуетін жүзеге асыру, балалар спортын дамыту және кәмелетке толмағандарды қосымша біліммен кеңінен қамту шаралары қабылданады.

Кешенді жоспарды іске асыру нәтижесінде кәмелетке толмағандар арасындағы және оларға қатысты құқық бұзушылықтар, сондай-ақ өзіне қол жұмсау фактілері мен әрекеттері айтарлықтай төмендейді деп күтілуде. Бұл ретте балаларды қорғау және олардың бос уақытын қамту деңгейі артады.[3]

2023 жылдың 5 қазан күні өткізілген Республикалық педагогтер съезінде мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев бірқатар мәселелерге тоқталды атап айтсақ: Мектепті ең қауіпсіз орынға айналдырудың, білім ошақтарының бәріне дабыл қағу, бейнебақылау жүйесін орнатудың маңызды екенін тағы да еске салды. Мектеп оқушылары арасында белең алған буллинг, әлімжеттік, зорлық-зомбылық көрсету проблемасы да Президент назарынан тыс қалмады.

Сонымен қатар, Президент өз баяндамасында біршама тапсырмаларды жүктеді. Атап айтсақ:

– Президент Әкімшілігіне қылмыс жасағандарды заң жүзінде жазалау үшін осындай жағдайлардың бәрін айрықша бақылауға алуды тапсырды.

– Ішкі істер министрлігі, Бас прокуратура балалардың қауіпсіздігіне қатысты өздеріне жүктелген міндетті дұрыс атқаруға тиіс екендігін атады.

– Бала құқықтары жөніндегі омбудсмен мұндай жағдайлардың бәрін тіркеп, баяндауы қажет екендігін атап өтті.

– Мектептерде зорлық-зомбылық жасаушыларды тоқтату керек екендігін, білім ошақтарында қылмыстық психологияның таралуын, келеңсіздікті түбірімен жою керек екендігін атап өтті.[4]

Жоғарыдағыларға сүйене отыра, осы тақырып аясында 2023 жылғы 02 қазанда ҚР-дағы бала құқықтары жөніндегі уәкіл Динара Закиева, министрдің орынбасары Игорь Лепеха және Әкімшілік полиция комитеті өкілдерінің кездесуі өткізілді. Кездесу барысында ПМ ата-аналар, қамқоршылар, өгей әкелер, бірге тұратындар және бірге тұратын басқа да жақын туыстары тарапынан балаларға қатысты зорлық-зомбылық фактілері бойынша хабарламаларға іс-қимыл алгоритмін әзірлеп ұсынды.

ПМ балалардың құқықтарын қорғаудың және олардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін өңірлерде аудандық әкімдіктер жанынан ведомствоаралық мобильді топтар құрды. Осыған орай, балалармен бірге

тұратын 28 мыңнан астам отбасын аралап көрді, олардың 5,7 мыңнан астамы өгей әкемен және 9 мыңнан астамы бала тәрбиелеп отырған туған әкелерімен бірге тұратын отбасылар. Балаларды тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді атқармайтын 1,5 мыңнан астам ата-ана анықталып, профилактикалық есепке қойылды.

Жиын барысында Динара Закиеваға балаларға қатысты зорлық-зомбылық фактілері бойынша хабарламаларға полицейлердің қалайша әрекет ететіні туралы айтылып, алгоритмі таныстырылды.

Алгоритім шеңберінде полицейлердің әрекеті:

1. Ата-аналар, қамқоршылар, өгей әкелер, бірге тұратындар және басқа да жақын туыстар тарапынан зорлық-зомбылық жасалғаны туралы әрбір факті бойынша бірінші болып қорғаншылық және қамқоршылық органдарына дереу жазбаша хабарлау және аудан әкімдіктері жанындағы жедел ден қою жөніндегі ведомствоаралық мобильдік топтарын хабардар ету;

2. Баланың тұрғылықты жеріне бару, пәтерді (үйді) көзбен көру, санитарлық жағдайына назар аудару;

3. Баланың үйдегі жағдайын, мінез-құлқын (оқшаулану, ұялшақтық, бет әлпеті), оның физикалық жағдайын (көрінетін дене жарақаттары, көгерулер, жаралар, ауру) зерттеу;

4. Бірге тұратын адамдарға (туған ағалары, әпкелері және т.б.), басқа туыстарына (үлкен немере ағалары, нағашылары және т.б.), алкогольді теріс пайдалану, есірткі қолдану, соттылық және тағы басқа жағдайларына (бірге тұратын аналар, бөгде адамдар) назар аудару;

5. Материалдың толықтығын қамтамасыз ету (отбасы мүшелерінен, көршілерден, куәгерлер, куәгерлер болған жағдайда, егер факт қоғамдық орында болса, бейнебақылаудың бар-жоғын анықтау, бейнежазбаларды алып қою және материалдың толықтығын қамтамасыз ету үшін басқа да шаралар қабылдау);

6. Қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болған кезде ЕҚДБ-да тіркеуді дереу қамтамасыз ету;

7. Хабарламаның әрбір фактісі бойынша, тіпті ақпарат расталмаған жағдайда да, балаға қатысты зорлық-зомбылық жасау туралы, балаға қатысты құқыққа қайшы әрекеттерге жол бермеу туралы сигнал түскен адамдармен ата-аналармен (қамқоршылармен, өгей әкелермен, бірге тұрушылармен және басқа да жақын туыстарымен) профилактикалық әңгімелер жүргізу, Қылмыстық және әкімшілік жауаптылықты түсіндіру.

ІМ 2023 жылдың қантар айынан бастап 3,7 мыңнан астам жасөспірім қараусыз және панасыз қалғаны үшін кәметке толмағандарды бейімдеу орталықтарына жеткізілген. Сонымен қатар, жасөспірімдер түнгі уақытта заңды өкілдерінің еріп жүруінсіз тұрғын үй-жайлардан тыс және ойын-сауық орындарында болғаны үшін ұсталады.

Осындай фактілерге байланысты 72 мыңнан астам ата-ана әкімшілік жауапкершілікке тартылды. Ойын-сауық орындарының 1,2 мыңнан астам

иесі кәмелетке толмағандардың түнгі уақытта мекемелерде болуына жол бергені үшін жауап берді.

Сондай-ақ ведомство балалардың жол-көлік жарақатын азайту үшін патрульдік полиция қызметтерінің жол қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі жұмысы күшейтілгенін атап айтты. Полицияның патрульдік жасақтарының бағыттары білім беру ұйымдарына және кәмелетке толмағандардың жаппай орналасқан жерлеріне жақындатылғандығы туралы айтылды.[5]

Президент балалардың құқығын қорғау мәселесі мемлекеттік саясаттың негізгі басымдықтарының бірі екенін атап өтті. Сол себепті бала құқығын қорғауға және өскелең ұрпақ тәрбиесіне қатысты бірнеше маңызды мәселе отбасыларға жан-жақты көмек көрсететін жүйені қалыптастырып, отбасын қолдау орталықтарын ашу, әлеуметтік қолдауды күшейту, заңға балалардың қауіпсіздігі үшін жауапкершілікті қатаңдататын өзгерістер енгізу маңызды деп санаймын. Балалар арасында зорлық-зомбылық және буллинг фактілері әлі де азаймай тұр, ата-аналармен, қоғамдық ұйымдармен, мүдделі мемлекеттік құрылымдармен өзара тығыз жұмыс істеу маңызды екеніне назар аударды. Балалар омбудсменінің өз міндетін тиісті деңгейде атқаруы қажет, сондай-ақ балалардың құқығын қорғау ісінде жергілікті атқарушы органдармен тығыз қарым-қатынас орнату керек деп санаймын.

1. Зорлық-зомбылықсыз балалық шақ <https://multiurok.ru/files/zorlyk-zombylyksyz-balalyk-shak-baiandama.html?ysclid=lnijb2mkzx6687350>

2. 2023ж 01.09. Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Әділетті Қазақстанның экономикалық бағдары» атты Қазақстан халқына Жолдауы. https://kaz.zakon.kz/sayasat/6030873_-asymzhomart-toaevty-azastan-khalyna-zholdauy--toly-mtn.html?ysclid=lnih7hh0eu521044253

3. ҚР Үкіметі балаларды зорлық-зомбылықтан, суицидтің алдын алудан қорғау, олардың құқықтары мен әл-ауқатын қамтамасыз ету бойынша кешенді жоспар қабылдады <https://www.gov.kz/memleket/entities/edu/press/news/details/616363?lang=kk&ysclid=lnihhc1150489153876>

4. Мемлекет басшысы Республикалық педагогтер съезіне қатысты <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-respublikalyk-pedagogter-sezine-katysty-595143>

5. Балаларға қатысты зорлық-зомбылық анықталған кезде учаскелік полицейлер қалай әрекет етеді. <https://www.gov.kz/memleket/entities/police/press/news/details/62938>

ЦИФРЛЫҚ БИЛБОРДТАР: ЖАСӨСПІРІМДЕР ҚЫЛМЫСТАРЫНА ЖӘНЕ АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРҒА ҚАЗАҚСТАНДЫҚ КӨЗҚАРАС

*Қазақстан Республикасы Бас Прокуратурасы жанындағы
Құқық қорғау органдары академиясының докторанты полиция подполковнигі
Досжанова А.Б.*

Қазақстандағы жасөспірімдер қылмысы проблемасы, кейбір оң үрдістерге қарамастан, өзекті болып қалып отыр және қоғам мен құқық қорғау органдары тарапынан елеулі назар аударуды талап етеді. Соңғы жылдары елде балалар қылмысының өзгермелі төмендеуі байқалады, алайда кәмелетке толмағандар әлі де құқық бұзушылыққа әкеп соғуы мүмкін азаптаулар мен сын-қатерлерге ұшырайды. Бұл қазіргі жағдайды егжей-тегжейлі талдау ғана емес, сонымен қатар осы құбылыстың түбірімен белсенді күресу қажеттігін атап көрсетеді.

Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті ұсынған деректер соңғы 6 жыл ішінде балалар қылмысының ауыспалы динамикасын растайды. 2018-2021 жылдар аралығында кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстардың саны 2417-ден 1227-ге дейін (-49,2%) тұрақты төмендеген. Алайда, 2022 жылы олардың 9,5% өсімі байқалады (1227-ден 1344-ке дейін). Мұндай динамика 2023 жылы да сақталып отыр, онда 9 ай ішінде өткен жылғы 823-ке қарсы 904 құқық бұзушылық тіркелген (+ 9,8%). Бұл фактілер кәмелетке толмағандар қылмысының ұлғаюын болдырмау үшін одан әрі талдау мен тиімді шаралар қабылдаудың маңыздылығын атап көрсетеді[1].

Аталған санаттағы қылмыстар кәмелетке толмағандардың жеке дамуына зиян келтіріп қана қоймай, жалпы қоғамға елеулі әсер етеді. Осыдан балалар қылмысын болдырмау және қысқарту жөніндегі шараларды нығайтудың шұғыл қажеттілігі туындайды.

Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің жыл сайынғы халыққа жолдауында интернет және телефон алаяқтығына, сондай-ақ құқық қорғау органдарына осындай қауіп-қатерлерді анықтау және бейтараптандыру бойынша ақпараттық-талдау жұмыстарын күшейту қажеттігіне ерекше назар аудару керектігін атап өтті [2].

Балалар қылмысына қарсы күрестің тиімді стратегиясы қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізуді талап етеді. Полиция аталған технологияларды әлеуетті жағдайлар туралы ақпаратты жинау және талдау үшін, сондай-ақ құқық қорғау органдары мен әлеуметтік қызметтер арасындағы өзара іс-қимылды жақсарту үшін белсенді пайдалануы тиіс. Әлеуметтік желілер мен басқа да онлайн-платформалардың мониторингі де қатерлерді анықтау мен құқық бұзушылықтың алдын алудағы негізгі құрал болуы мүмкін. Цифрлық ақпаратпен жұмыс істеудің соңғы технологияларының қарқынды дамуы, ақпараттық-коммуникациялық инфрақұрылымның өмірдің барлық саласына енуі, әртүрлі ақпараттың экспоненциалды өсуі жеке ғылыми бағыттың пайда болуына және қалыптасуына оның ішінде үлкен деректермен (Big Data) жұмыс істеу әдістері мен құралдарын жасөспірімдер қылмыстарын алдын алу, ашу және тергеуде тиімді қолдануға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта жеке тұлғаны анықтау және сәйкестендіру үшін генетикалық тестілеу саласындағы зерттеулер ғалымдардың үлкен деректермен жұмыс істеу әдістерін қолдануға биологиялық іздер негізінде

этногеографиялық шығу тегін, жасын, жынысын, сыртқы түрін, популяциясының тиістілігін, психоэмоционалдық жағдайын, ДНҚ-ның интравитальді модификациясын және жиі кездесетін ауруларға бейімділігін анықтау әдістерін әзірлеу деңгейіне жетуге дейін пайдалануға болады [3].

Ақпараттық технологиялар компьютерлік техника және өзге де жоғары технологиялар, коммуникацияның жаңа құралдары, бағдарламалық қамтамасыз ету және практикалық тәжірибе саласындағы қазіргі заманғы жетістіктерді негізге ала отырып және ұтымды пайдалана отырып, адам өмірі мен қазіргі заманғы қоғамның барлық салаларында уақыт, еңбек, энергия және материалдық ресурстардың шығындарын азайту үшін ақпараттық процесті тиімді ұйымдастыру жөніндегі міндеттерді шешуге арналған.

Кез келген қызмет саласында үлкен деректерді пайдаланудың жалпы мойындалған артықшылықтарына қарамастан, біздің елде олардың әлеуеті телекоммуникация, сақтандыру және қаржы секторларында кеңінен қолданыла пайдаланылады.

Криминалистика бойынша бар ғылыми жұмыстардың мониторингі бұл ғылымда, қылмысты тергеу және криминалистикалық қызметте үлкен деректерді пайдалануға тиісті көңіл бөлінбейтінін көрсетті.

Ақпараттық технологиялар өзара іс-қимыл жасайды және көбінесе құрамдас бөлігі қызмет көрсету саласына, басқару саласына, өнеркәсіптік өндіріске, әлеуметтік процестерге кіреді [4].

Бүгінгі таңда қоғамдық қатынастарды дамытумен қатар технологиялық прогрестің қарқынды ілгерілеуі байқалады. Бұл процеске құқық қорғау қызметін қоса алғанда, қоғамдық өмірдің барлық салаларын іс жүзінде қамтитын ақпараттық-коммуникациялық технологиялар айтарлықтай әсер етеді.

Қазақстан Президенті Қасым-Жомарт Тоқаев өзінің жыл сайынғы халыққа жолдауында республика ІТ-елге айналуы тиіс екенін атап өтті [5], сондай-ақ 2023 жылдың қазан айында ІТ-форумдардың бірінде сөйлеген сөзінде елімізде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дамыту жөніндегі міндеттер туралы атап өтті. Мемлекет басшысының айтуынша, елімізде жасанды зияткерлікті дамытудың қолданылу саласын, міндеттері мен құралдарын айқындайтын стратегиялық құжат қабылданады [6].

2023 жылдың шілдесінде Global CIO порталы қазақстандық АТ нарығына арналған және түрлі салалардың цифрлық трансформациясының ерекшеліктері бойынша дайындалған зерттеуді жариялады.

Есеп авторларының айтуынша, 2022 жылы Қазақстан цифрлық жағынан ең дамыған 30 елдің қатарына енді. Әлемдік рейтингте Қазақстан Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дамыту индексіне 51-орында, Желілік дайындық индексіне 58-орында тұр. 2025 жылға қарай Қазақстан үкіметі БҰҰ Электрондық үкіметті дамыту индексіне 20 үздік елдің қатарына және Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды дамыту индексі бойынша 40 үздік елдің қатарына кіруді жоспарлап отыр [7].

Қазіргі заманғы ақпараттық технологиялар ауқымды деректер базасын құрады, бұл қажетті ақпаратты жедел іздестіруді және талдауды қамтамасыз етеді.

Қылмыстарды анықтау мен болдырмауда ақпараттық технологиялар мен жасанды интеллект пайдаланудың тиімділігін көрсететін әлемдік тәжірибелерде көптеген нақты мысалдар бар.

Мысалы, Қытай полициясы қылмыс жасады деген күдіктілерді ұстау үшін адамдарды тану жүйесін тиімді пайдалануда:

- 2017 жылдың тамыз айында Циндаодағы сыра фестивалінде Шаньдун полициясы 25 күдіктіні тұтқындаған, олардың біреуі 10 жыл бойы полициядан жасырынған.

- 2018 жылдың наурыз айында Чжэнчжоу қаласындағы теміржол станциясында полиция балаларды ұрлап, ЖКО орнынан қашып кетті және жалған құжаттарды пайдаланды деген күдікпен 33 адамды ұстады. Бұл жағдайда полицейлер беттерін тануға мүмкіндік беретін құрылғысы бар арнайы көзілдіріктерді пайдаланды.

АҚШ-та 2019 жылы генетикалық генеалогиялық іздеу жүйесі GEDmatch пайдаланылған сериялық кісі өлтіруші ашылды, ол ДНК-профильдерін ата-тегінің дерекқорымен салыстырады.

2020 жылы Ресейде бюджет қаражатын ұрлаған күдікті қылмыстың басқа қатысушыларымен байланысын анықтаған «Криминалист» жүйесінің арқасында ұсталды.

Мәскеу метросында 01.09.2021 жылдан бастап 25.01.2022 жылға дейін «Сфера» полицияға 2788 қылмыскерді ұстауға көмектесті, 400-ден астам адам, соның ішінде 96 бала хабарсыз кеткен.

Нақты уақытта қылмыстың алдын алу үшін жасанды интеллект пайдаланудың табысты тәжірибесі бар.

Жапонияда жасаушылар нейрожүйені супермаркеттердегі адамдардың күдікті мінез-құлқын тануға үйретті, бұл дүкен ұрлығы пайызын айтарлықтай төмендетті. Бұл жасанды интеллекттің қылмыстардың алдын алудағы әлеуетін көрсетеді.

Қылмысқа қарсы күресте нейрожелілерді пайдаланудың әлемдік тәжірибесі белгілі бір жерлерде және белгілі бір уақыт аралығында бұзушылықтар туралы тарихи деректерді талдау негізінде қылмыс жасау ықтималдығын болжайтын PredPol (Predictive Policing) жүйесіне сүйенеді. Басқа алгоритм – COMPAS (Correctional Offender Management Profiling for Alternative Sanctions) – сотталушылар мен сотталушылардың түрлі факторларды талдау негізінде қайталану қаупін бағалайды. Бағдарлама атыс қаруынан оқ атуды анықтайды және оқиға орнын анықтайды.

Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды қолдану бүгінде қылмыстарды тергеуге байланысты көптеген проблемалар үшін тиімді шешімдер береді:

Қазіргі заманғы технологиялардың ықпалдасуы қылмыстық істер бойынша уақытша шектеулерді төмендете отырып және жүйенің жалпы

жеделдігін арттыра отырып, сот талқылауы процестерін жеделдетуге мүмкіндік береді.

1. Желідегі мониторинг кәмелетке толмағандардың интернеттегі белсенділігін бақылауға мүмкіндік береді.

2. Цифрлық қауіпсіздік: балаларды жағымсыз контент пен байланыстардан қорғау үшін, сондай-ақ желіде өткізілетін уақытты бақылау үшін құралдар ұсынады.

3. Электрондық коммуникация: электрондық хат алмасуды оңай анықтауға және талдауға мүмкіндік береді, бұл тергеуде маңызды болуы мүмкін.

4. Бейнебақылау жүйелері: балалар қауіп төнуі мүмкін оқу орындарында және басқа да орындарда қауіпсіздікті қамтамасыз етуге көмектеседі.

Қорытындысында кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстардың алдын алу, ашу және тергеу саласында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды пайдаланудың стратегиялық маңызы бар екенін атап өтуге болады. Технологиялар балалардың желідегі белсенділігін тиімді мониторингілеуге және бақылауға, олардың цифрлық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге, сондай-ақ әлеуетті қауіп-қатерлерге жедел ден қою үшін құралдар ұсынуға мүмкіндік береді.

Алайда, бұл технологияларды енгізу қауіпсіздік пен жеке деректерді қорғау арасындағы теңгерімді қамтамасыз ету үшін тиісті заңнамалық реттеумен сүйемелденуі тиіс. Мұндай кешенді тәсіл кәмелетке толмағандардың сандық кеңістіктегі мүдделерін тиімді қорғауға, олардың әлауқаты мен қауіпсіз дамуына жәрдемдесуге көмектеседі.

Кәмелетке толмағандардың қылмыстарына қарсы күрес бағытында нейрожелілер мен жасанды интеллект интеграциясы қоғамдағы теріс құбылыстарды анықтау және болдырмау үшін тиімді тәсіл болып табылады. Нейрожелілердің деректерді талдауға және құқыққа қайшы мінез-құлық заңдылықтарын анықтауға қосқан елеулі үлесін ескере отырып, мұндай технологияларды қолдану кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстарға қарсы күрестің тиімділігін айтарлықтай арттыруы мүмкін.

Осы салада жасанды интеллект пайдаланудың ағымдағы тәжірибесі әлі даму сатысында екенін және тиісті технологияларды енгізу этика, ашықтық және деректердің құпиялылығын қорғау мәселелерін мұқият қарауды талап ететінін атап өту қажет. Кәмелетке толмағандардың қылмыстарына қарсы күрес саласында жасанды интеллект қолдануды реттеу және нормативтік бекіту технологияларды табысты интеграциялаудың негізгі элементіне айналады және қоғам мүдделері мен жеке адамның құқықтарын қорғауға теңдестірілген тәсілді қамтамасыз етеді.

Келешекте, ақпараттық-коммуникациялық технологияларды одан әрі жетілдіре отырып және кәмелетке толмағандардың қылмыстарына қарсы күресте жасанды интеллект пайдалану үшін тиісті заңнамалық іргетас құра отырып, құқық бұзушылықтың алдын алудың тиімді құралы ғана емес,

сондай-ақ жас ұрпақтың қауіпсіздігі мен құқықтары мен мүдделерін қорғауды қамтамасыз етудің маңызды компоненті болады.

1. Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан. Сайт: <https://www.gov.kz/memleket/entities/pravstat?lang=kk>.

2. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество» 1 сентября 2022 года.

3. Научно-техническая программа Союзного государства на 2017–2021 годы «Разработка инновационных геногеографических и геномных технологий идентификации личности и индивидуальных особенностей человека на основе изучения генофондов регионов Союзного государства». URL: <https://www.postkomsg.com/programs/208833/> (дата обращения: 18.10.2018).

4. Информационные процессы в различных сферах деятельности // Сайт о коммуникативных процессах Архивная копия от 2 ноября 2014 на Wayback Machine.

5. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Экономический курс Справедливого Казахстана» 1 сентября 2023 года.

6. Официальный сайт Президента Республики Казахстан. <https://www.akorda.kz/ru/glava-gosudarstva-prinyal-uchastie-v-mezhdunarodnom-forume-digital-bridge-2023-1294242>.

7. Портал Global CIO. Исследование: Цифровая трансформация Казахстана. <https://globalcio.ru/discussion/33708/>.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЕН ШЕТ ЕЛДЕРДІҢ ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҒЫН САЛЫСТЫРМАЛЫ ТАЛДАУ

*Қазақстан Республикасы ИМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
ІО әкімшілік қызметі кафедрасының аға оқытушысы полиция подполковнигі
Думов Н.А.*

Біздің түсінігімізде, құқықтық мемлекет – түпкі мақсат емес, процесс немесе идеал.

Құқықтық мемлекет туралы әмбебап түсінік жоқ.

Құқықтық мемлекет – конституциялық басқарумен, дамыған құқықтық жүйемен және қоғамдық өмірдегі құқықтық заңның үстемдігімен, билікті әлеуметтік бақылау жүйесімен және жеке тұлғаның құқықтық қорғалуына кепілдік беретін және оның демократиялық құқықтар мен бостандықтарды белсенді және кедергісіз пайдалануын қамтамасыз ететін тиімді тетіктердің болуымен сипатталады. Қазақстан Республикасы Конституциясының бабында Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және ең жоғары құндылықтары адам, оның өмірі, құқықтары мен бостандықтары болып табылатын әлеуметтік мемлекет екендігі айтылған [1].

Заң ғылымдарының докторы, Гамбург университетінің профессоры (Германия) Отто Лухтерхандт, қолданыстағы заңды мемлекет

анықтамаларына талдау жасай отырып, соңғысы бірқатар типтік құқықтық институттармен сипатталатынын айтты, атап айтқанда:

1) адамның қадір-қасиеті мен кепілдіктерін, адамның негізгі құқықтары мен құқықтарын тану;

2) биліктің бөлінуі;

3) судьялардың тәуелсіздігі;

4) басқарудың заңдылығы;

5) азаматтарға ауыртпалық түсіретін осындай заңдардың кері әрекетіне тыйым салу;

6) мемлекеттің органдары, мемлекеттік мекемелер немесе оның лауазымды адамдары жеке және заңды тұлғаларға қатысты жасаған заңсыз әрекеттері үшін мемлекеттің жауапкершілігі;

7) азаматтарды отандастарының шабуылынан мемлекеттік қорғау

8) азаматтарды мемлекеттің азаматтардың жеке бас бостандығына және олардың мүлкіне заңсыз басып кіруінен құқықтық қорғау.

Кетри Хендли өзінің мақаласында былай деп жазады: «Бұл тұжырымдаманың негізі, көзқарасқа қарамастан, барлығына тең әділеттілік талабы болып табылады».

Бұл идеалдандырылған құқықтық жүйеде ешкім заңнан жоғары тұрмайды және ешкім өзінің байлығына немесе саяси ықпалына қарамастан, соттың қарауына берілген істердің нәтижесін белгілей алмайды» [2, 200-бет].

Орыс заңгері В. М. Гессен «Заң шығарушы ретінде өзі құрған үкімет ретінде өзі үшін міндетті деп танылған мемлекет заңды деп аталады. Құқықтық мемлекет өз қызметінде, үкіметтік және сот функцияларын жүзеге асыруда құқықпен байланысты және шектелген, құқықтың астында емес, оның сыртында немесе үстінде тұр» [3, 35-бет].

Талдау нәтижесінде көптеген терминдердің ішінде мыналарды бөліп көрсетуге болады: жеке тұлғаның құқықтарын қорғау және биліктің бөліну принципін, соның ішінде судьялардың тәуелсіздік талаптарын жүзеге асыру. Сот билігі функцияларының маңыздылығы туралы біз сәл кейінірек тоқтаймыз.

Қазақстанның негізгі заңы – Конституцияға сілтеме жасай отырып, қазақстандық құқықтық жүйенің құқықтық мемлекет қағидаттарына негізделгенін растайтын бірқатар баптар табылды. . Бұл, ең алдымен, 1 - бап- Құқықтық мемлекет, 12,13-адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау, 4-Конституция мен заңдардың үстемдігі, 3-биліктің бөлінуі, мемлекеттік органдардың заңнаманы сақтау міндеті, 4 - халықаралық құқық нормалары – Қазақстан Республикасы құқықтық жүйесінің құрамдас бөлігі, 14-заң мен сот алдында барлығының теңдігі қағидаты, құқықтарды сотта қорғаудың кепілдігі, 76-істі соттылығына заңмен жатқызылған судьяның қарау құқығы, тек заң негізінде жаза, келтірілген залал үшін мемлекеттің жауапкершілігі, 39-адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарына қажетті шектеулер ғана,77-судьялардың тәуелсіздігі, 77- тараптардың теңдігі негізінде ашық, қарсылас сот ісін жүргізу [4]

Біз «құқықтық мемлекет» ұғымын шамамен түсінгеннен кейін келесі мәселелерге тоқталуды дәйекті деп санаймыз:

1) Қазақстан Республикасы қандай дәрежеде құқықтық мемлекет болып табылады?

2) бұл «атрибутты» қандай әдіспен, тәсілмен өлшеуге болады?

Осы сұрақтарға жауап беру үшін әлемдік рейтингтердегі Қазақстан Республикасының орнына және сарапшылардың пікіріне жүгіну қажет деп санаймыз. Себебі қандай да бір дәрежеде құқықтық мемлекет туралы мәселе мемлекеттік құрылымның нысаны туралы мәселе болып табылады. Біздің еліміздегі үстем саяси жүйе демократиялық институттардың дамуына мүмкіндік бере ме? Ол сот билігінің тәуелсіздігін құрметтей ме? Экономика бостандығы? Ол бәсекеге қабілетті ме? Сыбайлас жемқорлық орын ала ма?

Сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексі 168 елдегі мемлекеттік сектордағы сыбайлас жемқорлық деңгейін қабылдауды көрсетеді және 0 (қабылдау бойынша сыбайлас жемқорлықтың өте жоғары деңгейі) мен 100 (қабылдау бойынша сыбайлас жемқорлықтың өте төмен деңгейі) балл шкаласы бойынша есептеледі. Рейтингтің көшбасшысы екінші жыл қатарынан Дания болып қала береді, ал соңғы орынды Солтүстік Корея мен Сомали бөліп, тек 8 балл жинады[5].

Transparency International сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексінде Қазақстан 28 балл жинап, рейтинг бойынша 126 орыннан 123 орынға көтерілді. Сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексі қоғамдық пікірді сұрау барысында алынған бизнес-компаниялардың сарапшылары мен басшыларының, сондай-ақ халықаралық ұйымдардың деректерінің пікірлеріне негізделеді.

Сарапшылардың атап өткен негізгі оң тұстары сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл және мемлекеттік билік қызметінің ашықтығы мен есептілігін қамтамасыз ету саласында қабылданған ауқымды заңнамалық бастамалар болды.

Сондай-ақ, сарапшылардың оң бағалары сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл мен ашықтықты қамтамасыз ететін «Ақпаратқа қол жеткізу туралы», «Қоғамдық кеңестер туралы», «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» сияқты бірқатар заңдарды тудырды.

Бұған дейін айтылғандай, бірқатар жағымды тұстарға қарамастан, Қазақстан тек үш жолға ғана ілгеріледі. Transparency International сарапшылары Қазақстанда корпоративтік сыбайлас жемқорлық орын алады деген пікір білдірді. Республика аумағында өз қызметін жүзеге асыратын елуге жуық әлемдік компаниялар өздерінің табыстары, салықтары және мемлекеттік органдармен қатынастары туралы ақпаратты жасырады. Осы факторлардың барлығы шетелдік инвесторлардың сеніміне нұқсан келтіреді.

Сондай-ақ сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексіндегі төмен баллдың себептерінің бірі сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылда жүйеліліктің болмауы болды. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл органдары қабылдаған бірқатар нормативтік-құқықтық актілерге, мысалы,

«Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы» заңға қарамастан, мамандардың наразылығы сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі уәкілетті органмен байланысты негізсіз өзгерістерді, атап айтқанда қаржы полициясының таратылу фактісін тудырды.

Органның өкілеттіктері мен функцияларын шектеу, кейіннен сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі функцияларды және осы салада не істеу керектігін нақты түсінбейтін басқа ведомстволар арасында бөлу, оны Үкіметтің құрамына енгізу алдыңғы барлық шараларды ескермеуге әкелді.

Сонымен қатар, әлем елдерінің жетістіктерін құқықтық ортаны қамтамасыз ету тұрғысынан өлшейтін Заң Үстемдігі индексі жасалды. Бұл рейтингті жыл сайын бүкіл әлемде құқық үстемдігін дамыту мүддесінде әрекет ететін тәуелсіз көпсалалы ұйым болып табылатын «World Justice Project» халықаралық үкіметтік емес ұйымы жасайды. Рейтинг сегіз негізгі индикаторға негізделген: билік институттарының өкілеттіктерін шектеу, сыбайлас жемқорлықтың болмауы, тәртіп пен қауіпсіздік, негізгі құқықтарды қорғау, билік институттарының ашықтығы, заңдарды сақтау, азаматтық сот төрелігі, қылмыстық сот төрелігі.

Әлемнің түкпір-түкпірінен 102 ел бағаланды. Қазақстан Азияда орналасқан бірқатар елдерді, атап айтқанда: Молдова (69-шы), Украина (70-ші), Қытай (71-ші), Қырғызстан (74-ші), Ресей (75-ші), Түркия (80-ші) және т. б. айтарлықтай басып озып, 65-ші орынға ие болды Өзбекстан (81-ші). Рейтингте келесі бірқатар елдер көшбасшы болды: Жаңа Зеландия, Австрия, Германия, Сингапур және Австралия. Рейтингтегі соңғы орындарды Зимбабве, Ауғанстан және Венесуэла иеленді.

Демократия индексі де құрылды. Индекс – бұл британдық зерттеу орталығының the Economist intelligence unit (Британдық Economist журналының аналитикалық бөлімі) әдістемесі бойынша есептелген, тиісті елдердің сараптамалық бағалаулары мен сауалнама нәтижелерінің жиынтығына негізделген жаһандық зерттеу. Белгілі бір мемлекеттің демократиялық критерийі 5 санатқа топтастырылған 60 көрсеткіш болып табылады, атап айтқанда: сайлау процесі және плюрализм, үкіметтің қызметі, саяси қатысу, саяси мәдениет, азаматтық бостандықтар.

Қорытынды нәтижелер мемлекеттерді рейтингте көзделген билік режимінің төрт түрінің біріне жатқызуға мүмкіндік береді, атап айтқанда: толық демократия, демократия жеткіліксіз, гибридті режим, авторитарлық режим.

2019 жылы Қазақстан 2018 жылмен салыстырғанда 6 позицияға көтеріліп, Әзербайжанды (147 орын), Тәжікстанды (157 орын), Өзбекстанды (158 орын) басып озып, 168 мүмкіндіктің ішінен 138 орынды иеленді (авторитарлық режим).

Дүниежүзілік экономикалық форумның 2018-2019 жылдарға арналған Жаһандық бәсекеге қабілеттілік туралы есебінде Қазақстан Республикасы 140 елдің ішінен 42-орынға ие болды, бұл біздің еліміздің қатысу тарихындағы ең үздік нәтижесі болып табылады, өзінің бұрынғы позициясын

8 тармаққа жақсартты. Мемлекеттер 12 критерий бойынша бағаланады: «институттардың сапасы», «инфрақұрылым», «макроэкономикалық тұрақтылық», «денсаулық және бастауыш білім беру», «жоғары білім және кәсіби дайындық», «тауарлар мен қызметтер нарығының тиімділігі», «еңбек нарығының тиімділігі», «қаржы нарығының дамуы», «технологиялық деңгей», «Ішкі нарықтың көлемі», «компаниялардың бәсекеге қабілеттілігі» және «инновациялық әлеует».

Әлемдік рейтингтерді зерттеу нәтижесінде Қазақстанның жыл сайын алға жылжып келе жатқаны, одан да көп елдерді артта қалдыратыны, сондай-ақ мемлекеттік органдардың әлемдік рейтингте төмен баға туғызатын іс-әрекеттер жасайтыны айқын болып отыр. Сондықтан бүгінгі таңда бірінші кезектегі міндет Қазақстан Республикасының құқықтық мемлекет болуына ықпал етудің барлық тәсілдері мен құралдары болып табылады.

Сонымен, жоғарыда айтылғандардың барлығы біздің баяндамамыздың негізгі тезисіне әкеледі, біз оны келесідей тұжырымдадық: «әкімшілік сотвод және әкімшілік соттар (олар, әрине, еуропалық стандартқа сәйкес келеді) демократиялық құқықтық мемлекеттің жұмыс істеуі үшін және құқықтық тәртіптің күнделікті әрекеттерінде ең маңызды болып табылады».

Бүгінгі күні органдардың іс-әрекеттерін нормативтік құқықтық актілерге сәйкестігін тексеретін көптеген органдар бар, бірақ, әдетте, бұл органдар атқарушы органдар жүйесінің бөлігі болып табылады, сондықтан менің ойымша, әкімшілік сотқа қарағанда мүдделі және қысымға оңай ұшырайды.

Сондай-ақ, біздің тезистің пайдасына дәлел, сандық тұрғыдан алғанда, әкімшілік соттар атқарушы билік органдарының әрекетін Қазақстан Республикасының нормативтік-құқықтық актілеріне сәйкестігін тексеруге салыстырмалы түрде көбірек ұшыратады.

Бұрын айтылғандай, Еуропада әкімшілік соттардың құрылуының себебі азаматтарды атқарушы биліктің озбырлығынан қорғау механизмін құру болды.

Сондай-ақ, демократиялық құқықтық мемлекет үшін ең үлкен қауіп күнделікті өмірде заң шығарушы биліктен емес, атқарушы биліктен, яғни Үкіметтен және оған бағынатын әкімшілік мекемелерден туындайтынын атап өту қажет деп санаймыз. Мұның себебі, заң шығарушы Конституцияға сәйкес өте «салмақты орган» болғанымен, атқарушы органның кейіннен іске асыруы үшін "бағдарлама" орнатқанымен, Парламент атынан заң шығарушы ерекше нақты билікке ие емес.

Үкімет пен басқару, яғни атқарушы билік, керісінше, өте нақты, үлкен, іс жүзінде таусылмайтын жеке, пәндік және қаржылық құралдармен жабдықталған билік аппаратын білдіреді. Атқарушы билік органдары биліктің басқа тармақтарынан айырмашылығы азаматтық қоғаммен ең көп байланысқа ие. Осы себепті азаматтардың көз алдында парадоксалды көрініс пайда болады: билік деңгейі жағынан салыстырмалы түрде әлсіз парламент, атқарушы биліктің қызметі үшін заң шығарушы ретінде бағдарламаланған

халықтың өкілдігі және бұл халықтың өкілдігі заң арқылы және атқарушы билік институттарына жеткізіледі.

Демек, мемлекеттің сөздің шын мағынасында заңды болуы үшін бұл қуатты атқарушы биліктің де заңдарды іс жүзінде орындауы және оларға бағынуы қажет, биліктің үшінші тармағы бар.

Мәскеулік профессор Л. Воскобитова үшінші биліктің рөлі туралы жазады, бұл мәселе бойынша құқықтануда консенсус жоқ екенін мойындайды: «оның тағы бір жаңа мақсаты туралы түсінік бар: сот билігі мемлекеттік биліктің бір тармағы ретінде танылып, қазіргі мемлекетте мемлекет саясатын қамтамасыз ету құралынан мемлекеттің өзін-өзі шектеу құралына айналады» әкімшілік сот ісін жүргізу демократиялық құқықтық мемлекетте үш стратегиялық функция бар:

1. Ол басқарудың заңдылық принципін жүзеге асыруы керек, яғни. басқарудың парламенттік заңдарға бағынуы, іс жүзінде, яғни. нақты жағдайда

2. Биліктің бөліну принципін күшейтеді, өйткені әкімшілік сот ісін жүргізудің өзі осы принципті жүзеге асырудың маңызды элементі болып табылады

3. Әкімшілік соттар адамдар мен азаматтардың негізгі құқықтары мен басқа да субъективті құқықтарын қорғайды мемлекеттік атқарушы билікпен қатынастар. Осылайша, олар жеке бас бостандығын қамтамасыз ету және мемлекет пен қоғамдағы мүлік пен мүліктің қауіпсіздігіне кепілдік беру үшін айтарлықтай үлес қосады.

Бұдан әрі Әзірбайжан Республикасының Әкімшілік судьяларының әкімшілік-іс жүргізу кодексін қолдану жөніндегі тәжірибесін қозғағым келеді. Осы нормативтік-құқықтық актіні дайындау халықаралық ынтымақтастық жөніндегі Герман қоғамының (GIZ) белсенді қолдауымен жүргізілгенін атап өту маңызды, олар сондай-ақ әкімшілік құқықпен байланысты нормативтік-құқықтық актілерді әзірлеу кезінде қазақстандық заң шығарушыға белсенді түрде көмектеседі [6, 855-862].

Жаңа заңдарды қабылдаумен қатар, қолданыстағы экономикалық соттар негізінде Әкімшілік дауларды қарау кезінде бірінші сатыдағы соттар болып табылатын жаңа әкімшілік-экономикалық соттар құрылды. Кассациялық саты ретінде әрекет ететін Әзірбайжан Республикасының апелляциялық соттарында және Жоғарғы сотында әкімшілік-экономикалық істер бойынша сот алқалары құрылды.

Әкімшілік талаптардың ең көп саны Сумгаит әкімшілік-экономикалық сотына жылжымайтын мүліктің мемлекеттік тізілімі қызметінің аумақтық басқармаларының (17%); жер және Картография жөніндегі мемлекеттік комитеттің аудандық, қалалық бөлімдерінің (12%); салық органдарының (11%); муниципалитеттердің (10%); аудандық, қалалық бөлімдерінің шешімдеріне немесе әрекеттеріне (әрекетсіздігіне) келіп түсті, Мемлекеттік әлеуметтік қорғау қорының қалалық бөлімдері (9%); сондай-ақ жергілікті атқарушы билік басшылары (8%).

Әкімшілік процестің азаматтық процестен маңызды айырмашылықтарының бірі, егер азаматтық процесте дәлелдеу ауыртпалығы екі жақта да бірдей болса және сот істің мән-жайын анықтауға белсенді қатыспаса, онда әкімшілік процесте дәлелдеу ауыртпалығы толығымен жауапкерге, басқаша айтқанда атқарушы билікке жүктеледі.

Құқық қолдану практикасындағы бұл жаңалықтар Әзірбайжанда Жеке және заңды тұлғалардың әкімшілік органдардың озбырлығынан едәуір дәрежеде қорғалуына әкелді.

Әкімшілік судьялардың шешімі дереу орындалады, өйткені шешім заңда белгіленген мерзімде орындалмаған жағдайда әкімшілік органға сот 50 000 манат айыппұл салуы мүмкін, бұл 50 000 еуроға тең.

Бүгінгі күнге дейін әкімшілік соттар сот шешімін қамтамасыз етудің мұндай шарасына әлі де жүгінген жоқ, өйткені мұндай шараны қолданудың бір қаупі әкімшілік органды сот шешімін дереу орындауға мәжбүр етеді.

Жоғарыда аталған статистика Қазақстан Республикасының аумағында әкімшілік іс жүргізу кодексін және әкімшілік Әділет мекемесін қабылдау пайдасына тағы бір маңызды дәлел болып табылады, өйткені соңғысы, көрші мемлекеттің үлгісі бойынша, біздің мемлекетіміздің құқықтық қалыптасуы үшін табысты катализатор болады.

1. Қазақстан Республикасының 30.08.1995 ж. Конституциясы (10.03.2017 ж. өзгерістер мен толықтырулармен) // «Заң» электрондық заңнамалық базасы-www.

2. Хендли К. «Право на телефонные разговоры», 2009, Б. 241, HendleyK «Telephonelaw», 2009, s. 241 URLhttp:// www.law.wisc.edu/ m/nmetc/ telephone_law_and_rol/pdf/.

3. В. М. Гессен, «О правовом государстве» Заң хабаршысы. Ғылыми мақала, 1905-178 б.

4. Ақпараттық-талдау порталы, <http://gtmarket.ru/ratings/corruption-perceptions-index/info>.

5. Стариков Н. И. «Административное судопроизводство в Российской Федерации». Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета, 2013-921 б.

АДМИНИСТРАТИВНО-ПРОФИЛАКТИЧЕСКИЕ МЕРЫ БОРЬБЫ С НАРКОМАНИЕЙ СРЕДИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

*Старший преподаватель кафедры административного права и административной деятельности факультета № 2 Академии МВД Республики Таджикистан
734012, Республика Таджикистан, Душанбе, ул. М. Масдонгулов 3
тел: (+992) 904-04-10-00, e-mail, daler.gafurov88@mail.ru*

Гафурзода Д.А.

Законодательство в отношении несовершеннолетних наркоманов ориентировано на упреждающее, профилактическое воздействие. Наряду с уголовно и гражданско-правовыми мерами борьбы с наркоманией несовершеннолетних административно-правовые меры является одним из эффективных средств борьбы с этим негативным явлением.

Административно-профилактические меры борьбы с наркоманией несовершеннолетних, направленные на предотвращение распространения наркомании, носят комплексный характер. Одни из них направлены на искоренение обстоятельств, способствующих проникновению наркотиков в подростковую среду, другие адресованы самим несовершеннолетним или их ближайшему окружению.

В первую группу можно отнести ст. 129 Кодекса об административных правонарушениях Республики Таджикистан (далее - КоАП РТ) (вовлечение несовершеннолетних в употребление спиртных напитков или одурманивающих веществ). Для данного состава административного правонарушения обязательно наличие специального субъекта (например, родители или иные законные представители несовершеннолетнего), являться которым несовершеннолетний сам не может. Таким образом, данный правовой запрет воздействует на несовершеннолетнего, потребляющего наркотика, опосредованно.

Остальные административные меры, направленные на борьбу с наркоманией, в разной степени, но имеют отношение непосредственно к самим подросткам. Так, ответственность по ст. 127 КоАП Республики Таджикистан за незаконное культивирование запрещенных к возделыванию растений, содержащих наркотические вещества наступает как для несовершеннолетнего, так и для лиц, которые могут возделывать данные культуры. Материалы об административных правонарушениях по ст. 127 и 129 КоАП РТ рассматриваются органом внутренних дел согласно ст. 98 Процессуального кодекса об административных правонарушениях Республики Таджикистан, куда и направляются по подведомственности.

Самое прямое отношение к подросткам имеет ст. 128. КоАП Республики Таджикистан незаконное производство, изготовление, переработка, приобретение, хранение, транспортировка или пересылка наркотических средств, или психотропных веществ или ст. 131. КоАП Республики Таджикистан пропаганда наркотических средств, психотропных веществ или их прекурсоров.

В этой связи целесообразно указать последовательность действий сотрудников органов внутренних дел по данной категории административных правонарушений.

При наличии достаточных оснований полагать совершение правонарушения, должностными лицами органов внутренних дел могут быть применены правовые меры обеспечения производства по делам об административных правонарушениях. Прежде всего производится административное задержание ст. 61. Процессуальный кодекс об административных правонарушениях Республики Таджикистан. Об административном задержании составляется протокол. При административном задержании несовершеннолетнего обязательно уведомление его родителей или лиц, их заменяющих (по просьбе задержанного о месте его нахождения уведомляются его родственники,

администрация по месту работы или учебы). Задержание может длиться не более трех часов (ст. 63 Процессуальный кодекс об административных правонарушениях Республики Таджикистан) и исчисляется с момента доставления нарушителя для составления протокола. Следует специально оговорить что при задержании лица, находящегося в состоянии наркотического опьянения, срок исчисляется со времени его вытрезвления.

В целях обнаружения наркотиков может быть осуществлен личный досмотр и досмотр вещей (ст. 66 Процессуальный кодекс об административных правонарушениях Республики Таджикистан), о котором составляется протокол либо делается соответствующая запись в протоколе об административном задержании.

В соответствии со ст. 69 Процессуального кодекса об административных правонарушениях Республики Таджикистан предметы, являющиеся орудием или непосредственным объектом правонарушения, обнаруженные при задержании, личном досмотре или досмотре вещей изымаются должностными лицами органов внутренних дел. Наркотики относятся к таким вещам. Однако для создания доказательственной базы, имеющей процессуальное значение, необходимо установить, являются ли изъятые предметы наркотиками их вид и размер (объем). Для этого после фиксации изъятия в протоколе изъятия или записи в протоколе задержания документы вместе с изъятыми предметами направляются на исследования в экспертно – криминалистическое управление МВД Республики Таджикистан (далее ЭКУ).

Проведя соответствующее исследование, ЭКУ дает заключение (справку) о том, что данное вещество является наркотическим средством, в зависимости от его конкретного вида определяет его размер. После этого, если установлен небольшой размер и не идет речь о возбуждении уголовного дела, составляется протокол об административном правонарушении (ст. 78, 79 Процессуального кодекса об административном правонарушении Республики Таджикистан), который направляется по подведомственности для принятия соответствующих мер. Материалы об административном правонарушении, предусмотренном ст. 128 КоАП Республики Таджикистан, совершенном несовершеннолетним в возрасте от 16 до 18 лет, рассматриваются органом внутренних дел (ст. 98 Процессуального кодекса об административном правонарушении Республики Таджикистан) [2].

В советское время аналогичная норма действовала в статье 44 Кодекса РСФСР об административных правонарушениях и других союзных республик (ст. 44 незаконное приобретение или хранение наркотических средств в небольших размерах либо потребление наркотических средств без назначения врача). К статье имелся примечание следующего содержания: «Лицо, добровольно сдавшее имевшееся у него в небольших размерах наркотическое средство, которое оно приобрело или хранило без цели сбыта, а равно добровольно обратившееся в медицинское учреждение за оказанием медицинской помощи в связи с потреблением наркотических средств без

назначения врача, освобождается от административной ответственности за действия, предусмотренные настоящей статьей» [3].

Ч. 2. ст. 28 ныне действующая КоАП Республики Таджикистан предусматривает: «С учетом конкретных обстоятельств дела об административном правонарушении и данных о несовершеннолетнем лице, совершившем административное правонарушение в возрасте от шестнадцати до восемнадцати лет, судьей, уполномоченным государственным органом либо уполномоченным должностным лицом указанное лицо может быть освобождено от административной ответственности» [4].

После принятия судьей, уполномоченным государственным органом либо уполномоченным должностным лицом решения об освобождении несовершеннолетних от административной ответственности дело направляется в комиссию по делам несовершеннолетних для применения к нему мер воздействия.

В советское время в практике были известны случаи, когда под видом раскаяния маскировались желанием избежать ответственности, ввели в заблуждение правоохранительные органы. Для этого заранее готовилось соответствующее по содержанию заявление, «страхующее» от возможных осложнений [5].

Ранее мы уже говорили о связи (и взаимопереходе) мер профилактического воздействия и административного взыскания. Непрерывность этой связи прослеживается и далее – от административного взыскания к уголовному наказанию. Образно говоря, комплекс правовых мер борьбы наркоманией напоминает лестницу, которая, однако, ступенька за ступенькой ведет вниз. В данном случае переходным звеном является конструкция правовой нормы, получившая в теории уголовного права наименование «административная преюдиции», но это уже совсем другая тема.

В заключении хотелось бы отметить, что предупреждение наркомании несовершеннолетних - задача не только ответственная, но и трудоемкая. Она включает в себя множество организационных элементов: изучение, анализ и оценку оперативной обстановки в республике, области, городе или районе, складывающейся по линии борьбы с подростковой наркоманией, планирование научно обоснованных мер по выявлению, проведению профилактической работы с потребителями наркотиков, установлению и устранению факторов, обуславливающих распространению наркомании в регионе.

Несомненно, что эффективная борьба с наркоманией несовершеннолетних может не только обеспечить снижение уровня противоправного поведения подростков, нормализовать оперативную обстановку по данной линии правоохранительной деятельности, но и существенно повысить морально – нравственную атмосферу в районе, городе.

1. Конституция Республики Таджикистан от 06.11.1994 г. (с изм. и доп.1999; 2003 и 2016 г. г.). – Душанбе: Ганч. 2016. – 134 с.
2. Процессуальный кодекс об административных правонарушениях Республики Таджикистан // Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 2013 г., № 7, ст. 502 от 07.08.2020 г № 1716.
3. Постановление Верховного Совета РСФСР от 20 июня 1984 г. // Ведомости Верховного Совета РСФСР, 1984, № 27, ст. 910.
4. Кодекс Республики Таджикистан об административных правонарушениях // Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 2008 г., № 7., от 07.08.2020 г. № 1715.
5. Предупреждение наркомании несовершеннолетних: учебное пособие / Бланков А.С., Вилкс А.Я., Леонтьев Ю.Б. и др. – ВНИИ МВД СССР, 1989, - 80 с.

ҚОҒАМДЫҚ ОРЫНДАРДАҒЫ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТЫҢ АЛДЫН АЛУДЫҢ НЕГІЗГІ БАҒЫТЫ РЕТІНДЕ ҰСАҚ БҰЗАҚЫЛЫҚ ҮШІН ӘКІМШІЛІК ЖАУАПКЕРШІЛІККЕ ТАРТУ

*Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының көлік объектілерінде қауіпсіздікті ұйымдастыру кафедрасы бастығының орынбасары,
заң ғылымдарының магистрі полиция подполковнигі*

Губайдуллин Ж.Ж.

Қазақстандық қоғамда қай уақытта да ең көп таралған әкімшілік құқық бұзушылық ұсақ бұзақылық болып отыр. Бірақ соңғы уақытта қоғамдық орындарда бұзақылық әрекеттердің алдын алу және болдырмау процесінде белсенділіктің төмендеуі байқалады. Мысалы, учаскелік инспекторлар ұсақ бұзақыларды профилактикалық есепке қоймайды, жанжалға киліккен тараптарды ажыратуға бағытталған жеке алдын алу шараларын қолданады, тек тұрмыстық бұзақыларға қатысты профилактикалық бақылауды жүзеге асырады.

Әкімшілік жауапкершілікке ұсақ бұзақыларды бұлтартпай тарту қоғамдық орындарда құқық бұзушылық жасайтын адамдардың жазадан құтылып кетуіне жол бермейді, яғни бұзақылық әрекеттердің деңгейін төмендетуге, алдын алуға оң әсер береді. Осы құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік жауапкершілікті көздейтін нормалар оларды зерттеуге және дұрыс саралау үшін өзекті, өйткені олардың мазмұны үнемі өзгеріп отырады.

Әкімшілік жауапкершілікті ұсақ бұзақылыққа қолдануды қарастыратын мақаладан басқа, қоғамдық қатынастардың басқа салаларында осындай заңсыз әрекеттерді қылмыстық жауапкершілікке тарта бастады. Мысалы, 2008 жылдан бастап Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 27 шілдедегі №314 Заңы негізінде Қазақстан Республикасының Әкімшілік кодификацияланған заңнамасында алғаш рет отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қайшы әрекеттер үшін жауапкершілікті көздейтін жаңа норма пайда болды [1].

Бұл қылмыс құрамын күнделікті өмірде жасалған ұсақ бұзақылық деп атауға болады, өйткені, барлық дерлік белгілер ұсақ бұзақылық үшін әкімшілік жауапкершілікті көздейтін нормаға сәйкес келеді.

№1 кесте Қазақстан Республикасы Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің (бұдан әрі - ӘҚБтК) 73 және 434-баптарындағы саралау белгілерін салыстыру

<u>№</u>	ӘҚБтК 73-бабы	№ ӘҚБтК 434-бабы
<u>1.</u>	балағат сөздер	балағат сөздер
<u>2.</u>	Қорлау	Қорлау
<u>3.</u>	үй заттарын бүлдіру	ғимараттарды, өзге де құрылыстарды, тұрғын үй-жайларды, ортақ пайдалану орындарын, көліктегі мүлікті қорлау
<u>4.</u>	отбасылық-тұрмыстық қатынастарда құқық бұзушымен бірге тұрған адамдарға құрметсіздік білдіретін өзге іс-әрекеттер	қоғамдық тәртіпті және жеке тұлғалардың тыныштығын бұзатын, айналасындағыларға құрметсіздік білдіретін өзге де осындай іс-әрекеттер
<u>5.</u>	Кемсіту	

№1 кестеден көріп отырғанымыздай, ұсақ бұзақылық кемсіту жауапкершілігін тікелей көздемейді, дегенмен оны ӘҚБтК-нің 434-бабындағы төртінші заңсыз әрекет басып кетуі мүмкін. Сондай-ақ, ӘҚБтК-нің 434-бабындағы «қорлау» саралау белгісі ғимараттарға, құрылыстарға, үй-жайларға және көліктегі мүлікке зақым келтіруден көрінуі мүмкін, дегенмен ӘҚБтК-де бөтен мүлікті жойғаны немесе бүлдіргені үшін бұзақыны әкімшілік жауапкершілікке тартуға мүмкіндік беретін 147-1-бапта көзделген әкімшілік құқық бұзушылықтың жеке құрамы бар [2].

Қазақстан Республикасында денсаулық сақтау және білім беру саласында балағат сөздер немесе қорлау түріндегі заңға қайшы бұзақылық әрекеттері үшін құқық бұзушы қылмыстық жауапкершілікке тартыла бастады.

Мәселен, Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 7 шілдедегі № 361-VI Заңымен ӘҚБтК 80-1 «Медициналық және (немесе) фармацевтика қызметкерлердің заңды қызметіне кедергі келтіру» жаңа бабымен толықтырылды [3]. Осы баптың 2-бөлімінде медициналық немесе фармацевтикалық қызметкерлерге бағытталған заңсыз әрекеттер түріндегі ұсақ бұзақылықпен сәйкес келетін саралау белгілері қарастырылған:

- 1) балағат сөздер;
- 2) әдепсіз қимылдар (белгілер) мен заттарды көрсету;
- 3) әдепсіз мінез-құлық;
- 4) қорлау.

ӘҚБтК-нің 434-бабының ұсақ бұзақылық үшін жауапкершілікті көздейтін диспозициясында тікелей 2 және 3 саралау белгілері болмаса да,

оларды «айналасындағыларға құрметсіздік білдіретін басқа да осындай әрекеттермен» саралауға болады.

Медицина қызметкерлері Қазақстан Республикасынан басқа да жерлерде қорғалужәне бұзақылықтан қорғау объектісі болып табылады. Мысалы, Молдова Республикасының бұзушылықтар туралы Кодексі келесі саралау белгілері бар «Медициналық қызметкерді қорлау» жаңа 772-баппен толықтырылды:

- 1) медицина қызметкерінің қызметтік міндеттерін атқару кезінде арнамысын, қадір-қасиетін немесе кәсіби беделін қасақана қорлау;
- 2) медицина қызметкеріне бұзақылық әрекеттер арқылы қиянат жасау;
- 3) егер бұл әрекеттер қылмыс болып табылмаса, медицина қызметкеріне дене жарақаттарын салып, қиянат жасау [4].

Бірақ бұл жерде Қазақстан Республикасының ӘҚБтК-де 80-1 және 434-баптар бойынша бұзақылық әрекеттерге қолданылатын санкциялар сәйкес келетінін, ал Молдова Республикасында медицина қызметкеріне қатысты бұзақылық әрекеттер қарапайым ұсақ бұзақылыққа қарағанда әлдеқайда репрессивті екенін атап өткен жөн. Молдовадағы ұсақ бұзақылық үшін әкімшілік қамауға алу санкциясы да қарастырылмаған, тек айыппұл және 20-дан 60 сағатқа дейін қоғамның пайдасына ақысыз еңбек жазасы тағайындалады.

Егер біз медицина қызметкеріне қатысты бұзақылық әрекеттері үшін жауапкершілікті арнайы қылмыстық жауапкершілікке жатқызатын болсақ, онда олар санкциялармен ерекшеленуі керек, сондықтан кішігірім бұзақылықтың қоғамдық қаупі медицина қызметкеріне қатысты бірдей заңсыз әрекеттерге қарағанда төмен болады.

2020 жылдан бастап Қазақстан Республикасының 2019 жылғы 27 желтоқсандағы №294 Заңы негізінде ӘҚБтК 409-баптың 7-6, 7-7, 7-8 және 7-9 жаңа бөліктерімен толықтырылды, олар педагогке өзінің лауазымдық міндеттерін атқару кезінде оны құрметтемеу көріністері үшін әкімшілік жауапкершілікті көздейді [5]. Біліктілік белгілері де ұсақ бұзақылыққа ұқсайды

№2 кесте ӘҚБтК 409 және 434-баптарының саралау белгілерін салыстыру

<u>№</u>	409-баптың 7-6-бөлігі	434-баптың 1-бөлігі
<u>1.</u>	балағат сөздер	балағат сөздер
<u>2.</u>	Қорлау	Қорлау
<u>3.</u>	әдепсіз мінез-құлық	ғимараттарды, өзге де құрылыстарды, тұрғын үй-жайларды, ортақ пайдалану орындарын, көліктегі мүлікті қорлау
<u>4.</u>	әдепсіз қимылдарды (белгілерді), заттарды, оның ішінде бұқаралық ақпарат құралдарын немесе телекоммуникация желілерін	айналасындағыларға құрметсіздік білдіретін, қоғамдық тәртіпті және жеке тұлғалардың тыныштығын бұзатын басқа да осындай әрекеттерді көрсету

№2 кестедегі заңсыз әрекеттерді салыстырмалы талдау педагогке қатысты бұзақылық әрекеттердің мазмұны бойынша ұсақ бұзақылықтың төртінші заңсыз әрекетімен бірігіп кететін әдепсіз мінез-құлық түріндегі жаңа саралау белгісі пайда болғанын көрсетеді. ӘҚБтК-нің 409-бабының 7-6-бөлігі бойынша педагогке қатысты бұзақылық әрекеттердің төртінші саралау белгісі жеке тұлғаның ауызша және сөзсіз құқыққа қайшы мінез-құлқын, ал ӘҚБтК-нің 409-бабының 7-7-бөлігі бойынша және 12-16 жас аралығындағы кәмелетке толмағанды көздейді [2].

Әдепсіз мінез-құлық, әдепсіз қимылдар (белгілер) мен заттарды көрсету түріндегі жаңа бұзақылық әрекеттерді қылмыстық жауапкершілікке тарту ұғымдары мен қажеттілігі туралы негізделген сұрақтар туындайды. Қандай әрекеттер әдепсіз деп танылады? Адамның қандай демонстрациялық қимылдары әдепсіз санатқа жатады? Бұл мәселелер бұзақылық әрекеттерге байланысты құқықбұзушылықтарды саралауда және олар бойынша мәселелерді шешуде әкімшілік дискрецияның рөлін айтарлықтай арттырады. Осыған байланысты бұл сұрақтарға жауаптар бланкеттік нормаларды қамтитын баптарға жаңа ескертулер берілу немесе оларды Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулыларымен түсіндіру қажеттілігі негізді.

Бұзақылық әрекеттер санатына 2014 жылдан бері ӘҚБтК-де қылмыстық жауапкершілікке тартылған қоғамдық орындардағы қарапайым қорлау жатады. Қатыгездікпен қудалаудан қарапайым қудалаудың ерекшелігі ол қоғамдық орындардағы қудалаудың нақты құқыққа қайшы әрекеттерін көздейді және ӘҚБтК-нің 449-бабының диспозициясын кеңінен түсіндірмейді. Қарапайым қорлаудың қатыгез қорлаудан айырмашылығы бар, бұл қоғамға қауіп төндірмейтін құқықбұзушылық, дегенмен негізделген сұрақтар да туындайды. Мысалы, неге жыныстық қызмет көрсету үшін тітіркендіргіш қорлау қарапайым қорлау болып табылады және неліктен оған ескерту санкциясы бар?

Сөйтіп, Қазақстан Республикасының ӘҚБтК нормаларын және бұзақылық әрекеттерді көздейтін талдау, бұл нормаларды құқық бұзушылықтардың объективті жағының саралаушы белгілерін біріздендіре отырып, жетілдіру қажеттігін көрсетті.

Күзету және өзге де қорғау объектілеріне қатысты бұзақылық, құқыққа қайшы іс-әрекеттер үшін арнайы жауапкершіліктің айырмашылығы ӘҚБтК-нің 434-бабында көзделген қарапайым ұсақ бұзақылықтан әлдеқайда репрессиялық болуы тиіс.

Қазіргі қоғамдағы бұзақылық әрекеттер жәбірленушіге физикалық әсер ету арқылы көрінбеуі мүмкін, сондықтан құқық бұзушының ауызша және вербалды емес мінез-құлқында көрсетілген ұсақ бұзақылықтың нақты белгілері қарастырылуы керек.

ӘҚБтК-нің 80-1, 409-баптарын «Әдепсіз әрекеттер», «әдепсіз қимылдар» және т.б. бланкеттік ұғымдарын түсіндіруге тиісті ескертулермен толықтыру қажет. Бұл мәселені шешудің тағы бір жолы Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының нормативтік қаулысымен түсіндірілуі мүмкін.

1. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексіне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасының Заңы №314-III 2007 жылғы 27 шілде.

2. Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі № 235 2014 жылғы 5 шілде.

3. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне денсаулық сақтау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы. Қазақстан Республикасының Заңы № 361-VI 2020 жылғы 7 шілде.

4. Молдова Республикасының құқық бұзушылықтар туралы кодексі. № 218-XVI 2008 жылғы 24 қазан.

5. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне педагог мәртебесі, оқушы мен мұғалімге жүктемені төмендету мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасының Заңы № 294-VI 2019 жылғы 27 желтоқсан.

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ КОРРУПЦИОННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ ЗАРУБЕЖНОГО ОПЫТА

Инспектор отдела планирования и контроля Актыюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева майор полиции

Елеусизова М.Б.

Начальник отдела организации научно-исследовательской и редакционно-издательской работы Актыюбинского юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева подполковник полиции

Сагынтаева А.А.

В результате совершения коррупционных правонарушений катастрофически нарушается эффективная, соответствующая действующим нормативным правовым актам деятельность государственных и местных органов власти, подрывается авторитет и нарушаются интересы публичной власти, причиняется материальный ущерб государству и отдельным гражданам, ущемляются права и законные интересы физических и юридических лиц и в целом интересы всего общества и государства. Поэтому противодействию коррупции в Республике Казахстан уделяется значительное внимание и прилагаются значимые усилия политического руководства страны и всех государственных органов.

Не решив проблему коррупции, невозможно эффективно решать задачи государственного управления. Так, греческие мыслители Платон и

Аристотель относили коррупцию к политическим категориям, а Н. Макиавелли считал ее свидетельством общего заболевания государства, разрушающего гражданскую добродетель. В свою очередь, Ш. Монтескье характеризовал ее, как дисфункциональный процесс, в результате которого хороший политический порядок или система превращаются в негодные.

Среди множества социально-экономических и политико-правовых проблем современного казахстанского общества проблема борьбы с коррупцией занимает далеко не последнее место. Существует несколько причин ее чрезвычайной актуальности.

Во-первых, скандалы и разоблачения в злоупотреблении властью в корыстных целях на фоне углубляющегося неравенства разных слоев населения подрывают авторитет власти, дискредитируют демократию, создают опасность поворота к диктатуре, одним из лозунгов которой может быть борьба с коррупцией.

Во-вторых, коррупция, экономическое содержание которой состоит в деформации процесса распределения ресурсов, негативно влияет на развитие и укрепление экономики в целом.

В-третьих, коррупция, как и многие другие негативные социальные явления, создает условия собственного воспроизводства - она отрицательно влияет на будущий социально-экономический и политический порядок, причем, чем продолжительнее период масштабной коррупции, тем сложнее предстоит борьба с ней и устранение ее последствий, даже если некоторые из ее причин и будут ликвидированы.

В-четвертых, что очень существенно в настоящее время, репутация страны с масштабной коррупцией является не только политическим, но и важным экономическим фактором, влияющим на условия предоставления займов, иностранных инвестиций и т.д.; как и любая репутация, она с трудом поддается исправлению.

В соответствии со ст. 1 Конституции РК одними из основополагающих принципов деятельности Республики являются: политическая стабильность и экономическое развитие на благо всего народа [1].

Борьба с коррупционными преступлениями является внутренней компетенцией государств. Однако качественно измененная преступность не замыкается в рамках государственных границ. При этом она все больше лишается специфических национальных черт, что объективно приводит членов мирового сообщества к совместному поиску наиболее действенных путей и средств решения этой проблемы.

Организацией Объединенных Наций и иными межгосударственными структурами сформирован механизм осуществления международного сотрудничества в борьбе с коррупционной преступностью. В совокупности с другими межправительственными и неправительственными организациями универсального и регионального характера образуется мировая система по борьбе с коррупционной преступностью.

Между тем, плохо налаженное взаимодействие между странами и

пробелы в законодательстве приводят к тому, что большинство коррупционеров, которым удалось покинуть страну, где совершали преступления, остаются безнаказанными.

В качестве причин можно назвать невозможность отследить преступника, отсутствие международных связей в сфере выдачи лиц, совершивших преступления, и различия в законодательстве разных стран, и ситуации, когда граждане одних стран вовлекают в коррупцию должностных лиц других стран. В середине прошлого столетия, например, подкуп крупными корпорациями должностных лиц стран так называемого третьего мира вошел в обычную практику и не преследовался законом. Решение этой проблемы – разработка соответствующего законодательства, а также создание системы межнационального взаимодействия государственных и правоохранительных органов по линиям своих компетенций, унификация законодательства.

Важно перенимать зарубежный положительный опыт противостояния коррупции.

Известны три хорошо зарекомендовавших себя основных моделей.

Первая создана в европейских странах, особенно в Скандинавии. Власти Норвегии, Швеции, Финляндии, Дании считаются наиболее эффективными, поскольку их деятельность основана на концепции социального и правового государства.

Так, например несколько лет подряд по данным Transparency International Финляндия занимает третью позицию рейтинга индекса восприятия коррупции (89 баллов из 100) как страна с наименьшим уровнем коррупции [2].

Сформированное развитое гражданское общество, вкупе с высоким уровнем правосознания и правовой культуры оказывают содействие недопущению роста коррупции в Финляндии.

Основной принцип финской антикоррупционной политики – коррупция не является изолированным феноменом.

В Финляндии существует формальная антикоррупционная сеть, основанная под эгидой министерства юстиции и объединяющая не только государственные органы и органы местного самоуправления, но и частный сектор, исследовательские и негосударственные организации. Цели данной сети:

- Содействие антикоррупционной деятельности и внесение соответствующих инициатив;
- Повышение уровня осознания опасности коррупции обществом и установление антикоррупционных директив в государственном, муниципальном и частном секторах;
- Осуществление выполнения обязательств согласно международных антикоррупционных соглашений (Конвенции ООН против коррупции, Конвенции Организации экономического сотрудничества и развития, Конвенции Совета Европы), а также обязательств международных

организаций (Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР), Группы государств по борьбе с коррупцией (ГРЕКО));

Содействие изучению и исследованию коррупции.

В Финляндии нет специального органа, занимающегося деятельностью, направленной на предотвращение коррупции. Координацией практически любых действий, связанных с вопросами коррупции, занимается министерство юстиции. Министерство внутренних дел занимается антикоррупционной политикой в сфере сотрудничества с Европейским Союзом. Национальное Бюро расследований Финляндии имеет в штате сотрудника, в чьи обязанности входит исключительно отслеживание всех вопросов, так или иначе связанных с коррупцией в стране.

Расследованием правонарушений/преступлений, имеющих отношение к коррупции, занимаются органы полиции (обычно местного уровня, в более серьезных случаях расследование дел берёт на себя Национальное Бюро расследований).

Важную роль в надзоре за принятием решений государственными чиновниками играют Парламентский омбудсмен и Канцлер юстиции. Институт омбудсмана является достаточно важным в мировой практике. До 1919 года у Финляндии не было своего омбудсмана, а действовал институт канцлера юстиции, учрежденный под влиянием Конституции Швеции 1772 года. Обретение Финляндией государственной самостоятельности в декабре 1917 года обусловило принятие 17 июля 1919 года Конституции страны, где закреплялся институт омбудсмана юстиции.

Еще одним надзорным органом, непосредственно связанным с работой Парламента и контролирующим работу всех государственных органов, является орган государственного аудита. Он занимается проверкой государственных финансов и управления государственным имуществом [3].

В финском законодательстве не существует как конкретного определения коррупции, так и отдельных законов, специально направленных на предотвращение коррупции. Основные положения, связанные с коррупцией, содержатся в уголовном праве – это нормы о взяточничестве в государственном и частном секторах Финляндии.

Что же главное в финском опыте борьбы с коррупцией? Было бы преувеличением говорить о какой-то специфической «финской модели» борьбы с коррупцией. Естественно, имеется ряд законодательно-правовых особенностей, которые могли бы быть использованы и у нас. Главное все же – в финском опыте борьбы с коррупцией, в формировании условий, которые не создавали бы питательной почвы для коррупции и которые, если бы не исключали ее, то, во всяком случае, минимизировали это явление.

Другой путь антикоррупционной борьбы существует в странах Юго-Восточной Азии, таких как Сингапур, Гонконг, Тайвань, Малайзия, и, с некоторыми оговорками, Южной Кореи и Японии. Они сочетают жестокость преследования коррупционеров с политикой преференций для чиновников. В этих странах государство почти не регулирует экономику. Там

предусмотрено суровое наказание за коррупцию и делается все, чтобы не было «неприкасаемых». Известен пример о привлечении к уголовной ответственности за взяточничество президента Южной Кореи.

Правительства этих государств пошли по пути создания независимых, подчиненных только первому лицу государства органов, наделенных необыкновенно широкими полномочиями.

Жесткость, с которой действуют эти органы, принесла свои плоды.

Так, в 1974 году в Гонконге была создана Независимая Комиссия против коррупции, подчиненная напрямую генерал-губернатору Гонконга. Комиссии были предоставлены широкие полномочия привлекать к уголовной ответственности тех чиновников, которые не в состоянии были доказать происхождение своих доходов. То есть, преступлением стали считать сам факт невозможности доказать источник происхождения благосостояния, нарушая принцип презумпции невиновности.

Сингапур добился успехов в искоренении коррупции, тоже создав полностью самостоятельное Бюро по расследованию случаев коррупции.

Власти Сингапура установили, что:

- оплата труда государственных служащих сопоставима со средней заработной платой лиц соответствующего служебного уровня, работающих в частном секторе;

- государственные должностные лица регулярно отчитываются о доходах, все их банковские счета и активы проверяются;

- высокопоставленные чиновники за коррупционные правонарушения наказываются особенно строго.

Сингапур ликвидировал и бюрократические препятствия для развития экономики.

Отбор кандидатов на государственные должности начинается еще в школе – выбирают самых успешных детей, с высокими деловыми качествами. У них есть льготы при поступлении в высшие учебные заведения, возможность учиться и стажироваться в других странах. Так, выходцам из семей государственных чиновников предоставляется субсидия для обучения в престижных европейских вузах.

Как результат, масштабные опросы, проведенные в этой стране в конце XX века, показали, что почти все служащие государственных учреждений считают, что их руководитель никогда не был вовлечен в коррупционные действия¹.

В Южной Корее существует система подачи гражданами заявлений о коррупции через сеть «Интернет». По любому заявлению проводится расследование, при этом о ходе расследования заявитель уведомляется в режиме реального времени.

Япония также пошла по пути сочетания высокого материального обеспечения чиновников и жестоких наказаний за коррупцию.

Очень интересным представляется опыт Италии в деле борьбы с коррупцией. Четверть века назад уровень мафиозной преступности был очень высок.

В 1992-1993 гг. итальянское правительство пошло на проведение беспрецедентной операции «чистые руки». Только по официальным данным, за год, предшествующий началу операции, преступными группировками было совершено 718 убийств, 822 похищения, 830 покушений и 886 случаев запугивания чиновников.

Власти Италии приняли закон о борьбе с мафией и облегчили процессуальные требования к привлечению к ответственности за коррупционные преступления, упростили правила оперативно-розыскной деятельности в отношении коррупционеров, разрешив внедрение агентов, усилили наказание за политическую коррупцию. Кроме того, приняли решение включить в уголовный закон правило об амнистии членов мафии, которые пошли на сотрудничество со следствием (аналогичные нормы, касающиеся взяточничества, имеются в Уголовном кодексе РФ). Частично был снят иммунитет с парламентариев.

Опыт Грузии в борьбе с коррупцией в государственном секторе уникален и успешен, и многие его аспекты могут быть адаптированы и применены в странах, где существуют аналогичные проблемы.

Еще 10 лет назад коррупция пронизывала практически все сферы жизни Грузии. Взятки требовались для того, чтобы получить большинство государственных услуг – от получения водительских прав или паспорта до регистрации имущества и бизнеса, строительства дома или поступления в вуз. С тех пор меры, предпринятые правительством в рамках политики «нулевой толерантности», резко сократили масштабы неофициальных платежей в различных государственных службах. Эксперты Всемирного банка отмечают, что сегодня «по большинству показателей Грузия значительно приблизилось к наиболее развитым странам Евросоюза»[4].

Отличительной особенностью Грузинской антикоррупционной модели является отсутствие специального независимого органа по борьбе с коррупцией, как и отдельного органа для разработки антикоррупционной политики. Созданный для координации и мониторинга антикоррупционной деятельности в 2008 году Антикоррупционный совет Грузии ни под одно из этих определений не подходит. Совет не имеет ни собственного штата, ни бюджета, а его члены могут быть отозваны правительством в любое время. Роль секретариата Антикоррупционного совета выполняет аналитический департамент Министерства юстиции Грузии, где работают всего 16 человек, а возглавляет Совет - министр юстиции.

По своим функциям грузинский Антикоррупционный совет является аналогом Агентства по делам государственной службы и противодействию коррупции РК, однако последний имеет более широкие полномочия. Так, АДГСипК РК должно обеспечивать не только формирование и мониторинг государственной антикоррупционной политики, но и ее реализацию.

Специального органа для выявления и расследования коррупционных преступлений на высшем уровне, аналога АДГСиПК РК, в Грузии нет. Расследованием подобных преступлений в Грузии занимаются органы прокуратуры [5].

Второй важный момент грузинской антикоррупционной модели: борьба с коррупцией не может быть сферой деятельности только каких-то определенных органов, в борьбе с коррупцией были привлечены все государственные органы. Каждый министр индивидуально отчитывается о борьбе с коррупцией в его министерстве.

Антикоррупционная политика Грузии реализуется на основе Антикоррупционной стратегии, Плана действий и Уголовного кодекса Грузии.

Заканчивая анализ зарубежного опыта, следует признать, что ни одно государство до настоящего времени не избавилось полностью от коррупции.

Многое из положительно зарекомендовавших себя в других странах мер уже используются в Казахстане. Это касается, например, контроля за доходами должностных лиц, контроля за госзакупками, антикоррупционной экспертизы проектов нормативных правовых актов, установления связи с институтами гражданского общества. Опыт всех стран, успешно противостоящих коррупции, показывает, что вести борьбу можно только опираясь на «чистые» государственные структуры, действуя в рамках закона и соблюдая права и свободы населения.

1. Конституция Республики Казахстан от 30.08.1995 г.

2. Индекс восприятия коррупции 2022. Транспаренси Интернэшнл. http://www.transparency.org/pressreleases_archive/2022/dnld/cpi2022.

3. Дерябин Ю. С. Можно ли одолеть коррупцию? (Опыт Финляндии) // <http://pandia.ru/text/77/476/10792.php>.

4. <https://rus.azatutyun.am/a/24469925.html>

5. Рахметов С.М. Нерешенные проблемы уголовной политики Республики Казахстан / Вестник Института законодательства Республики Казахстан. - 2010. - № 3(19). - С. 69-73.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖАСӨСПІМДЕР МЕН КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛМАҒАНДАР АРАСЫНДАҒЫ ҚЫЛМЫСТЫҢ АЛДЫН АЛУ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтобе заң институтының
Біліктілікті арттыру және кадрларды қайта даярлау факультетінің оқытушы-
әдіскері, заң ғылымдарының магистрі полиция майоры*

Жакенов К.Ш.

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтобе заң институтының
Біліктілікті арттыру және кадрларды қайта даярлау факультетінің оқытушы-
әдіскері, заң ғылымдарының магистрі полиция майоры*

Каратикенова Д.К.

Қылмыстың алдын алу – ПО-ның қылмысқа қарсы күрестегі әдістерінің бірі. Бұл мақалада кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың алдын алу талдауы ұсынылған, профилактиканың бағыттары мен тиімділігі, кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың өсу себептері қарастырылған. Кәмелетке толмағандардың қылмысына қарсы күрестегі қызметтің басым бағыты уақтылы алдын алу болып табылады. БҰҰ-ның кәмелетке толмағандарға қатысты сот практикасын іске асыруға қатысты 1985 жылғы 29 қарашадағы БҰҰ-ның 96-шы пленарлық отырысында кәмелетке толмағандар арасындағы алдын алу мәселелері бойынша қабылданған ең төменгі стандартты ережелері (Пекин ережелері) [1] 1990 жылғы 14 желтоқсандағы Бас Ассамблеяның 45/112 қарарымен қабылданған Біріккен Ұлттар Ұйымының кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың алдын алу жөніндегі нұсқаулықтары (Эр-Рияд нұсқаулары) [2], 1990 жылғы 14 желтоқсандағы Бас Ассамблеяның 45/113 қарарымен қабылданған [3].

Біздің заңнамада «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу» туралы Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі N 591 Заңы қолданыста. [4]

Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-бабында: «Қазақстан Республикасы — Адам мен адам өмірі, құқықтары мен бостандықтары ең жоғары құндылықтары болып табылатын құқықтық әлеуметтік мемлекет» делінген[5].

Біз бүгінгі таңда заң үстемдігін құрған кезде, әркімнің өз құқықтары туралы хабардар болуы және жалпы құқықтық білім алуы дұрыс деп санаймыз. Өз еліне адал қызмет етіп, заңды, тікелей жолмен жүретіндер ғана идеалға қол жеткізеді. Сондықтан заңнаманы білу – міндетті талап, жастардың құқықтық мәдениетін қалыптастыру өзекті мәселе болып табылады. Бүгінде мемлекет жастарды құқықтық тәрбиелеу мәселелеріне көп көңіл бөлуде. Жыл сайын қылмыстың алдын алу шаралары жүргізілсе де, жастарға, оның ішінде кәмелетке толмағандарға қарсы қылмыстар әлі де орын алуда. Қоғамдағы табиғи, материалдық және рухани игіліктерге қатысты құқықтық сананы түсінбеу қоғамға қарсы мінез-құлыққа әкелетіні анық. Сондықтан мемлекет әрдайым жастарды құқықтық тәрбиелеу мәселелеріне көп көңіл бөледі. Қазақстандық заңдарды терең құрметтеу, қатаң сақтау және имплементациялау көп жылдық тәрбие жұмысының жемісі болып табылады.

Соңғы жылдары зорлық-зомбылық, қатыгездік, агрессия, ауыр қылмыстар, вандализм, кәмелетке толмағандар және кәмелетке толмағандардың құқықтары біздің елімізді дүр сілкіндірді. Біздің қоғамның басты талабы-мемлекеттік және халықаралық деңгейде бәсекеге қабілетті, жан-жақты моральдық-этикалық нормаларға, патриоттық сезімдерге ие өскелең ұрпақты тәрбиелеу [6].

Әр адам қылмысқа тап болуы мүмкін. Атап айтқанда, кәмелетке толмағандардың қылмыстарының негізгі себептері – балалар мен жасөспірімдер қылмыстардың ауырлығын түсінбейді және заңсыз әрекеттер қауіпті және қызықты ойын ретінде қабылданады [7].

Жастар арасында жасалған көптеген қылмыстар ешкімді таң қалдырмайды. Оның ішінде кәмелетке толмағандар арасында кең таралған қоғамдық дұшпандық.

Баланы қоғам ережелеріне үйрету бала кезінен басталуы керек. Тіпті балалар сіз басқа адамдардың заттарын рұқсатсыз ала алмайтыныңызды білуі керек. Балаларға назар аудару жауапты мінез-құлыққа, балалар үшін жауапкершіліктің қажеттілігі мен маңыздылығына аударылуы керек. Сондай-ақ, қателіктеріңізді түзетуге деген ұмтылыс туралы оң нәтиже көрсетіңіз, болған жағдайды түзетуге болатындығын көрсетіңіз. Ең бастысы-балаңызға жақсы үлгі көрсету. Егер сіз оларға сабақ бермесеңіз, олар сіз сияқты әрекет етеді.

Бүгінгі таңда қоғам алдында тұрған маңызды және әлеуметтік міндеттердің бірі, әрине, кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтар мен қылмыстық топтардың өсуі мен алдын алу тиімділігін төмендету жолдарын іздеу болып табылады.

Бүгінгі таңда бұл мәселенің өзектілігі қоғамның жағымсыз сыртқы әсерлеріне ұшырайтын «тәуекел тобында» көбірек көрінеді және оның қылмыстық элементтері белгілі бір жағдайға байланысты кемшіліктердің көбірек қалыптасуымен байланысты. Сондықтан мұндай үзілістерді болдырмау үшін жаңа әдістер қажет. Кәмелетке толмағандардың құқықтарын бұзудың ең маңызды себебі – адамгершілік тәрбиесінің болмауы. Кәмелетке толмағандардың жас ерекшеліктері осы контингенттің психологиялық-әдістемелік құзыреттілігін анықтады. Балалар мен жасөспірімдердің мінез-құлқындағы ауытқуларды уақтылы анықтау және дұрыс ұйымдастырылған педагогикалық көмек құқық бұзушылыққа әкелетін жағдайлардың алдын алуда маңызды рөл атқаруы мүмкін. Құқық бұзушылықтың алдын алу жүйесінде отбасы маңызды элемент болып табылады және өскелең ұрпақты тәрбиелеуде маңызды рөл атқарады. Саналы азаматтарды қалай дұрыс тәрбиелеу керек.

Жастар арасындағы құқық бұзушылық пен қылмыстың алдын алу отбасының, сондай-ақ мектептердің басты міндеті болып табылады. Бұл мәселеде салауатты өмір салтын насихаттау маңызды рөл атқарады. Негізгі өмірлік құндылықтар мен қасиеттерді әлі дамытпаған жас ұрпақ әлсіз, оны оңай басқаруға болады. Сондықтан жастар арасындағы қылмыс пен құқық бұзушылықтың алдын алу - ата-аналармен, мұғалімдермен, жаттықтырушылармен, және мемлекетпен байланыста болатын барлық адамдардың негізгі принциптері болып табылады. Дені сау, заңға бағынатын және барабар бағдарланған жас ұрпақ еліміздің басты қолдауына ие. Қазіргі уақытта біздің қоғамның маңызды және әлеуметтік маңызды міндеттерінің бірі – кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстардың санын азайту және әлеуметтік-

психологиялық бейімделудің тиімділігін арттыру жолдарын іздеу. Мәселені тезірек шешу қажеттілігі елдегі қылмыстық жағдайдың өте күрделі екендігіне байланысты, бірақ, ең алдымен, кәмелетке толмағандар ұйымдасқан қылмыс саласына қатысады. Жасөспірімдер арасындағы қылмыс қоғам үшін қауіпті, өйткені ол оның болашағына қауіп төндіреді. Әлеуметтік мәртебе, ерте жастан қалыптасқан әдеттер жеке тұлғаның терең құлдырауына және соның салдарынан қылмыстың өсуіне және төмендеуіне әкелуі мүмкін. Біз бәріміз адамдар арасында өмір сүреміз, өзімізді дәлелдеу немесе қоғамда өз орнымызды алу үшін әртүрлі әрекеттер жасаймыз. Қазір өскелең ұрпақтың интеллектуалды және физикалық дамуына көбірек мүмкіндіктер пайда болды: музыка және өнер мектептері, театр студиялары, стадиондар. Бірақ жас жігіт бос уақытын өз пайдасына емес, өз есебінен өткізеді. Жас әр адамның өміріндегі ең белсенді кезең. Физикалық күшке ие ересек адам өзін бірдеңе істей алатындай сезінеді және сол сәтте ол әлдеқайда жақсы жұмыс істей алады. Алайда, жұмыс тәжірибесінің болмауы, қылмыстық заңнаманы білмеу және өзін-өзі басқара алмау және өз іс-әрекеттері туралы есеп бере алмау қиындықтарға әкелуі мүмкін. Осыған байланысты кәмелетке толмағандар жасаған қылмыстардың 145 мыңнан астам фактісі бар, соның нәтижесінде олардың бестен бір бөлігі жазасын өтеу үшін тәрбие колониясына жіберіледі. Қылмыс деңгейі неғұрлым төмен болса, қоғам соғұрлым бай болатынын түсінуіміз керек. Ал қоғамның байлығы – оның азаматтарының мәдени деңгейінің артуы, осы қоғамдағы кемшілік себептері. Әлеуметтік жағдай өте жоғары болуы мүмкін, әсері өте күшті болуы мүмкін, отбасылық жағдай жай қосылмайды, бірақ соңында адам өзін қалай ұстау керектігін шешеді. Сіздің шешімдеріңіз үшін жауапкершілікті сізден ешкім алып тастауға құқылы емес. Адам заң мен тәртіпті таңдағаннан кейін, заңға бағынатын азаматтардың таңдалған жолдары одан қоғамның барлық моральдық нормалары мен заңдарын қатаң сақтауды талап ететінін есте ұстауы керек.

Менің ойымша, мұндай шаралардың біріншісі елдегі жалпы әлеуметтік-экономикалық жағдайдың жақсаруын білдіруі керек, бұл отбасының материалдық әл-ауқатына тікелей әсер етуі керек. Отбасының материалдық әл-ауқатының деңгейіне және ата-аналардың өз балаларына беретін тәрбие мен білім дәрежесіне тәуелділігін, елдегі жалпы әлеуметтік-экономикалық жағдайды жақсартуды ескере отырып, балалардың білім деңгейі мен тәрбиесін тиісті деңгейде арттыру қажет.

Еліміздегі жастарды криминализациялауға қарсы тұра алатын екінші шара – жалпы білім беру мекемелерінде ағартушылық жұмыс пен патриоттық тәрбиені жандандыру. Менің ойымша, мектептер «проблемалы» оқушылармен жұмыс істейтін секторлар құруы керек. Олардың құрамына тек мектеп психологтары, әлеуметтік педагогтар ғана емес, сонымен қатар, мектеп әкімшілігінің өкілдері, ұжым өкілдері, әкімдік өкілдері, еріктілер де кіруі керек. Олардың бірлескен жұмысы барысында мұндай оқушылардың

мектеп ортасына әлеуметтік бейімделу жолдары анықталады: оқыту және қажет болған жағдайда жұмысқа орналастыру.

Өскелең ұрпақтың санасына әсер етуге және қылмысқа қарсы күреске бағытталған үшінші шара түрлі бейнероликтерді, соның ішінде әлеуметтік желілерді, мессенджерлерді және зорлық-зомбылық бейнелерін таныстыруды көздейді, тиісті интернет-ресурстарды пайдалануды шектеу керек. Жас кезінде кәмелетке толмаған адам жасалған зорлық-зомбылықтың ауырлығын түсінбеуі мүмкін, екінші жағынан, ол жасаған әрекеті үшін қылмыстық жазаның дәрежесін білмей қылмыс жасайды.

1. «Пекинские правила» 29 ноября 1985 г. на 96-м пленарном заседании ООН принято // <https://online.zakon.kz>.....

2. Для предупреждения преступности среди несовершеннолетних, принятой резолюцией Генеральной Ассамблеи 45/112 от 14 декабря 1990 года Руководящие принципы ООН «руководящие принципы Эр-Рияда» // <https://online.zakon.kz>.

3. Положения ООН, касающиеся защиты несовершеннолетних, лишенных свободы, принятые резолюцией Генеральной Ассамблеи 45/113 от 14 декабря 1990 года // <https://online.zakon.kz>.....

4. «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы және балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі № 591-ІІ Заңы // <https://online.zakon.kz>.....

5. 1 Қазақстан Республикасының 30.08.1995 ж. Конституциясы (10.03.2017 ж. өзгерістер мен толықтырулар) // www.adilet.zan.kz.....

6. 2 Исакова Г. К., Газизова Н. С., Сембаева А. Б. права человека в Республике Казахстан: учебное пособие — Астана: Фолиант, 2008. С. 18.

7. 3 Сапарғалиев Г. С., Ибраева А. С. Теория государства и права: Учебник. - Астана: Фолиант, 2007. С. 87.

ШАРТТЫ ТҮРДЕ СОТТАЛҒАНДАРҒА ҚАТЫСТЫ ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ ҚАЙТАЛАНУЫНЫҢ АЛДЫН АЛУ, СОНДАЙ-АҚ ҚОҒАМНАН ОҚШАУЛАУҒА БАЙЛАНЫСТЫ ЕМЕС ҚЫЛМЫСТЫҚ- ҚҰҚЫҚТЫҚ ЫҚПАЛ ЕТУДІҢ ӨЗГЕ ДЕ ШАРАЛАРЫ

*Қазақстан Республикасы ІІМ Ш.Қабылбаев атындағы Қостанай академиясының
Ғылыми-зерттеу орталығының ғылыми қызметкері, құқық қорғау қызметінің магистрі
полиция майоры*

Жакупжанова Ж.О.

Қылмыстың алдын алу – бұл қылмыс детерминанттарын жоюға, әлсіретуге немесе бейтараптандыруға бағытталған мемлекеттік және қоғамдық шаралардың көп деңгейлі жүйесі. Осыған байланысты қылмыстың, оның ішінде рецидивтің алдын алу «ең алдымен, жалпыәлеуметтік сипаттағы міндеттерді іске асыруға және көптеген әлеуметтік институттардың күнделікті іс-әрекетінің көрінісі болып табылатын, басты функциясы қоғамдағы құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуге және қолдауға байланысты

емес саяси, басқарушылық және басқа да міндеттерді шешуге бағытталған», сондай-ақ мемлекеттік және мемлекеттік емес, мамандандырылған және мамандандырылмаған субъектілер жүзеге асыратын арнайы-криминологиялық алдын алу шаралары арқылы жүзеге асырылады[1].

Бұл ретте сотталғандардың қылмыстың алдын алу субъектілерінің әрқайсысына қоғамнан оқшауланбай тиісті құқықтар мен міндеттер беріледі, олардың әрқайсысы үшін өз міндеттер тобы, сондай-ақ оларды шешудің нақты нысандары мен әдістері айқындалады.

Осыған сүйене отырып, қоғамнан оқшауланбай сотталғандардың қайталама қылмыстылығының алдын алу субъектілерінің арасында қызметі қандай да бір түрде жазаларды орындаумен және пробация қызметінің есебінде тұрған адамдарға қатысты қылмыстық-құқықтық сипаттағы өзге де шараларды іске асырумен байланысты адамдарды бөліп көрсетуге болады.

Осы критерий бойынша қоғамнан оқшауланбай сотталған қылмыстың алдын алу субъектілері арасында үш топты бөлуге болады:

1) қылмыстық жазаларды және қылмыстық-құқықтық сипаттағы өзге де шараларды қоғамнан оқшауламай орындайтын қылмыстың алдын алу субъектілері (Қылмыстық-атқару жүйесі комитетінің пробация қызметі);

2) қоғамнан оқшаулаусыз қылмыстық жазаларды және қылмыстық-құқықтық сипаттағы өзге де шараларды орындауға қатысатын қылмыстың алдын алу субъектілері (міндетті және түзеу жұмыстарына сотталғандар жұмыс істейтін ұйымдардың әкімшіліктері, ішкі істер органдары);

3) бақылау немесе қадағалау не пробация қызметтеріне жәрдемдесу арқылы қылмыстық жазаларды және қылмыстық-құқықтық сипаттағы өзге де шараларды қоғамнан оқшауламай орындауды қамтамасыз ететін қылмыстың алдын алу субъектілері (мемлекеттік билік органдары, соттар, ҚАЖК-нің жоғары тұрған органдары, прокуратура, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, қоғамдық бірлестіктер).

Алайда, осы мақалада қоғамнан оқшауланбай жазаларды және өзге де қылмыстық-құқықтық сипаттағы шараларды орындайтын немесе орындауға қатысатын және бұл қызмет олардың жұмысының негізгі бағыттарының бірі болып табылатын субъектілердің ғана алдын алу қызметі талданатын болады. Оларға пробация қызметі және ішкі істер органдары кіреді.

Қазақстан Республикасы 2016 жылғы 30 желтоқсандағы «Пробация туралы» Заңына сәйкес пробация – санаттары заңмен айқындалған адамдардың қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауының алдын алу үшін олардың мінез-құлқын түзеуге бағытталған бақылау және әлеуметтік-құқықтық сипаттағы қызмет түрлері мен жеке айқындалатын шаралар жүйесі болып табылады[2]. Сонымен қатар, Заңмен пробацияның міндеттеріне өздеріне қатысты пробация қолданылатын адамдарға әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету, бас бостандығынан айырумен байланысты емес жазалардың заңмен айқындалған түрлерін орындау, өздеріне қатысты сот пробациялық бақылау белгілеген сотталғандарға пробациялық бақылауды жүзеге асыру және қылмыстық-атқару

(пенитенциарлық) жүйесі мекемесінде жазасын өтеп жатқан сотталған адамды босатуға дайындау жатқызылды.

Ең алдымен, пробация қызметі қоғамнан оқшауланбай сотталғандардың мінез-құлқын бақылауды жүзеге асыру арқылы алдын алу функцияларын орындайды. Бұл қызметті жүзеге асыру тәртібі мен нысандары ҚР ҚАК-те және пробация туралы заңда егжей-тегжейлі баяндалады. Алайда, «сотталғандардың қайталама қылмыстар, қоғамдық тәртіпті, еңбек тәртібін бұзушылықтар жасауына ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтау» үшін бақылау сотталғандардың жазаның әрбір түріне немесе қылмыстық-құқықтық сипаттағы өзге де шараларға қатысты ҚР ҚАК-те көзделген талаптардың орындалуын ғана емес, сонымен қатар ҚР ҚАК-тың 11-бабында көзделген сотталғандардың негізгі міндеттерінің кейбірін тексеруді көздеуге тиіс (мысалы, қоғамда қабылданған адамгершілік мінез-құлық нормаларын сақтау, сондай-ақ санитария мен гигиена талаптарын сақтау, әсіресе жазасын өтеуді кейінге қалдырған сотталған әйелдерге қатысты жалпы азаматтық міндет).

Пробация қызметінің сотталғандардың жазаға және қылмыстық-құқықтық сипаттағы өзге де шараларға мінез-құлқын қоғамнан оқшауламай бақылауы пробация қызметінің есебінде тұратын адамдарға пробациялық бақылау және әлеуметтік-құқықтық көмек көрсету нысандарында жүзеге асырылады. Пробациялық бақылау пробация қызметінің есебінде тұратын адамдардың өздеріне заң мен сот жүктеген міндеттерді орындауына бақылауды жүзеге асыру бойынша пробация қызметінің және полицияның жұмысын білдіреді және әлеуметтік-құқықтық көмек – бұл пробацияны жүзеге асыратын субъектілер іске асыратын, өздеріне қатысты пробация қолданылатын адамдарды әлеуметке қосуға, әлеуметтік бейімдеуге және оңалтуға бағытталған шаралар кешені.

Пробация қызметіне келесі өкілеттіктер жатады: өздеріне қатысты пробация қолданылатын адамдардың есебін жүргізеді, өзіне қатысты пробация қолданылатын адамның тұрғылықты жерін, оның денсаулық жағдайын, білім деңгейін және жұмыспен қамтылуын анықтайды, әлеуметтік-құқықтық көмек алу тәртібін түсіндіреді, оны алуға жәрдемдеседі, күдіктіге, айыпталушыға қатысты сотқа дейінгі баяндаманы дайындауды жүзеге асырады, бас бостандығынан айырумен байланысты емес жаза қолданылған адамдарға өздеріне сот жүктеген міндеттерді орындау тәртібін және оларды орындамаудың салдарларын түсіндіреді, өздеріне қатысты пробациялық бақылау белгіленген адамдарға оның жүзеге асырылу және тоқтатылу тәртібі мен шарттарын, сондай-ақ пробациялық бақылау шарттарын сақтамаудың салдарларын түсіндіреді, пробациялық бақылауды жүзеге асырады, Қазақстан Республикасының мемлекеттік құпиялар және заңмен қорғалатын өзге де құпиялар туралы заңнамасының талаптарын сақтай отырып, заңды тұлғалардан өз өкілеттіктерін жүзеге асыру үшін қажетті мәліметтер, анықтамалар, мінездемелер, өзге де ақпарат сұратады, кәмелетке толмағандар мен отбасы құқықтарын қорғау

саласындағы бағдарламаларды, сондай-ақ кәмелетке толмағандар мен отбасы құқықтарын қорғау жөніндегі қызметке пробацияны жүзеге асыратын субъектілерді тарту тетіктерін әзірлеуге және іске асыруға қатысады, кәмелетке толмағандар мен отбасы құқықтарын қорғау жөніндегі көрсетілетін қызметтердің сапасына мониторинг жүргізуге қатысады.

Қазақстан Республикасының «Пробация туралы» Заңына сәйкес елімізде пробацияның 4 түрі бар: сотқа дейінгі пробация, үкімдік пробация, пенитенциарлық пробация, пенитенциарлықтан кейінгі пробация. Сотқа дейінгі пробация кәмелетке толмағандарға, мүгедектігі бар адамдарға, елу сегіз жастағы және одан асқан әйелдерге, жүкті әйелдерге, үш жасқа дейінгі жас балалары бар әйелдерге, алпыс үш жастағы және одан асқан ерлерге және үш жасқа дейінгі жас балаларды жалғыз өзі тәрбиелейтін ерлерге қатысты ерікті негізде қолданылады. Үкімдік пробация бас бостандығын шектеуге сотталған адамға және шартты түрде сотталған адамға қатысты қолданылады. Пенитенциарлық пробация қылмыстық-атқару (пенитенциарлық) жүйесі мекемелерінде бас бостандығынан айыру түріндегі жазасын өтеп жүрген сотталған адамға қатысты қолданылады. Пенитенциарлықтан кейінгі пробация бас бостандығынан айыру түріндегі жазасын өтеуден шартты түрде мерзімінен бұрын босатылған, бас бостандығынан айыру орындарынан босатылатын, өзіне сот әкімшілік қадағалау белгілеген, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 73-бабына сәйкес бас бостандығынан айыру бас бостандығын шектеуге ауыстырылған, Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 73-бабына сәйкес бас бостандығынан айыру айыппұлға ауыстырылған және сот тағайындаған бас бостандығынан айыру түріндегі жаза мерзімін өтеген адамға қатысты қолданылады.

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 15 тамыздағы № 511 бұйрығымен бекітілген «Пробация қызметінің жұмысын ұйымдастыру қағидаларына» сәйкес пробация қызметі сотталғандардың есебін жүргізеді, қоғамдық жұмыстарға тарту түріндегі жазаны, түзеу жұмыстары түріндегі жазаны, белгілі бір лауазымда болу немесе белгілі бір қызметпен айналысу құқығынан айыру түріндегі жазаларды орындайды, бас бостандығын шектеуге сотталғандардың, шартты түрде сотталған адамдардың мінез-құлқына пробациялық бақылауын жүзеге асырайды, постпенитенциарлық пробацияға жататын адамдармен жұмысты ұйымдастырады, жазаны өтеуді кейінге қалдыру қолданылған сотталған жүкті әйелдердің және жас балалары бар әйелдер мен жас балаларды жалғыз өзі тәрбиелейтін ер адамдардың мінез-құлқына пробациялық бақылауын жүзеге асырайды, сотқа дейінгі пробация бойынша жұмысты ұйымдастырады.

Пробация қызметі, біздің ойымызша, қылмыстардың қайталануының алдын алу мақсатында шартты түрде сотталғандармен алдымен тиісті тәрбие жұмысын өткізу қажет. Тәрбие жұмысының тұжырымдамасы туралы пікірталасқа түспей, біз бұл шаралар жан-жақты деп санаймыз және

пробация қызметінен басқа, әртүрлі әлеуметтік институттардың қызметінде «басты функциясы қоғамдағы құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету мен қолдауға байланысты емес саяси басқарушылық және басқа да міндеттерді шешу болып табылатын» көрініс табуы керек.

Пробация қызметінің негізгі бағыттары, сондай-ақ олардың штат саны, кадрлық құрамы және материалдық-техникалық қамтамасыз етілуі пробация қызметіне жеке деформацияларды еңсеруге, сотталғандардың зияткерлік, рухани дамуына олардың құқықтық бағынышты мінез-құлқы мен әлеуметтік бейімделуіне екі әдіспен: сендіру және мәжбүрлеу арқылы жәрдемдесуге мүмкіндік береді[3].

Сендіру әдісі сотталғандарға олардың құқықтары мен оларға жүктелген міндеттерін, көтермелеу шараларын, сондай-ақ міндеттерді орындамаудың салдарын түсіндіру кезінде пробация қызметінде көрінеді. Тәжірибе көрсеткендей, түсіндіру жұмыстары олардың жеке басының әлеуметтік пайдалы қасиеттерін қалыптастыруға ықпал етуі мүмкін. Осылайша, Ресей ғалымдары Н.В. Ольховиктің мен Л.М. Прокументовтің зерттеуінің нәтижелері сотталғандардың 65%-дан астамы сынақ мерзімінің кемінде жартысы өткеннен кейін шартты соттаудың күшін жоюға және олардан соттылықты алып тастауға сенетінін көрсетеді. Бір қызығы, олардың ешқайсысы шартты түрде сотталған кезде сынақ режимін бұзуға жол бермеді[4].

Мәжбүрлеу әдісі пробация қызметтерінің сотталғандардың жазаның болуынан немесе қылмыстық-құқықтық сипаттағы өзге де шараларды іске асырудан олар үшін көзделген тәртіп пен шарттарды бұзуына белгіленген және уақтылы ден қоюынан көрінеді. Пробация қызметі тарапынан мәжбүрлеу сотталғандардың мінез-құлқына үздіксіз бақылауды жүзеге асыру, оларға жазаларды ауыстыру мүмкіндігі туралы ескертулер беру, қойылған талаптарды орындаудан қасақана жалтарғаны үшін шартты соттаудың күшін жою арқылы іске асырылады. Пробация қызметінің бұл әрекеттері сотталғандарды жүкті әйелдер мен жас балалары бар әйелдер шартты түрде сотталған және жазасын өтеуді кейінге қалдырған кезде сотталғандардың жазаны өтеу тәртібі мен шарттарын немесе сынақ режимін сақтауын қамтамасыз етудің жалпы және арнайы қылмыстық-құқықтық және қылмыстық-атқару құралдарының көмегімен олар үшін белгіленген тыйымдарды бұзбауға итермелейді.

Пробация қызметінің қоғамнан оқшауланбай сотталғандардың қылмыстылығының алдын алу жөніндегі қызметінің тағы бір бағыты сотталғандарға әлеуметтік көмек көрсетуге жәрдемдесу болып табылады.

Осылайша, пробацияға екі жақты міндет жүктеледі: сот азаматқа шығарған бас бостандығынан айыруға байланысты емес жазаны орындау және оның қайта әлеуметтенуін қамтамасыз ету (қоғамда қабылданған қалыпты өмірге оралу). Аталған міндеттерді шешуге пробация қызметінің құқықтары да бағытталған.

Жалпы алғанда, пробация қызметкерлері әлеуметтік көмек көрсетуде, сотталғандарды қоғамнан оқшауламай қолдау мен қорғауда өздерінің белгілі бір рөлін атқаратындығымен келісе отырып, пробация қызметіне сотталғандарды қоғамнан оқшауламай қайта әлеуметтендіру міндетін қою және пробацияның барлық аталған міндеттерінде әлеуметтік жұмыс элементтерін қарастыру бірнеше себептер бойынша ақталуы екіталай[5].

Біріншіден, пробация қызметінің алдына сотталғандарды қоғамнан оқшауламай қайта әлеуметтендіру міндетін қою – қылмыстық-атқару заңнамасының нысанасына сотталғандардың осы санаттарына әлеуметтік көмек көрсету тәртібін айқындайтын қатынастарды енгізу дегенді білдіреді. Алайда, қылмыстық-атқару кодексі «босатылғандарға әлеуметтік көмек саласындағы қатынастарды қылмыстық-атқару заңнамасының нысанасына жатқызбайды» және, мүмкін, қоғамнан оқшауланбай сотталғандарға әлеуметтік көмек көрсету саласындағы қатынастар[6].

Екіншіден, сотталғандарды қоғамнан оқшауламай қайта әлеуметтендіру-бұл қарама-қарсы көзқарасты жақтаушылар жоққа шығармайтын көптеген субъектілердің міндеті. Пробация қызметтері сотталған адамға осы көмекті олардың алдында тұрған міндеттерді орындау арқылы: қоғамнан оқшауламай жазаның белгілі бір түрлерін орындау; шартты түрде сотталған, сотталған жүкті әйелдер мен жас балалары бар әйелдердің мінез-құлқын бақылау; пробацияда есепте тұрған адамдардың қылмыстар мен өзге де құқық бұзушылықтардың алдын алу арқылы ғана жәрдемдесе алады.

Үшіншіден, жоғарыда аталған міндеттерді көздейтін қылмыстық-атқару заңнамасының нормалары қоғамнан оқшауланбай жазалардың орындалуын және пробация қызметінің осы жазаларды орындайтын және инспекцияларда есепте тұрған адамдардың қылмыстар мен өзге де құқық бұзушылықтардың алдын алуды жүзеге асыратын орган ретіндегі қызметін реттейді.

Осылайша, біздің ойымызша, пробация қызметі әлеуметтік көмек көрсетуге, сотталғандарды қоғамнан оқшауламай қолдау мен қорғауға тек қана қатысады:

- жеке басын куәландыратын құжаттарды алуда, жұмысқа орналасуда, тұрғын үй проблемаларын шешуде және т. б. атаулы көмек көрсету қажеттілігі туралы басқа субъектілерді уақтылы хабардар ету.;

- сотталғандарға олардың құқықтарын түсіндіру, оларды іске асыру жазалардың және қылмыстық-құқықтық сипаттағы өзге де шаралардың орындалуына әсер етеді.

Сотталғандарға атаулы көмек көрсету қажеттілігі туралы басқа субъектілерді хабардар ету пробация қызметі қызметінің өте маңызды бағыты болып табылады, оның нәтижелілігі пробация қызметінің сотталғанның жеке басы шарттары мен оның өмір салты туралы мәліметтерге ие болуына және мұндай ақпараттың қаншалықты уақтылы жүргізілуіне байланысты болады.

1. Прокументов Л.М., Шеслер А.В. Криминология. Жалпы бөлім: Оқу құралы. Томск, 2007, 177-178 бб.
2. Қазақстан Республикасы 2016 жылғы 30 желтоқсандағы «Пробация туралы» Заңы// Электрондық ресурс //https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1600000038// Жүгіну күні: 11.10.2023 ж.
3. Стеничкин Г.А. Теоретические вопросы профилактической деятельности уголовно-исполнительных инспекций ФСИН РФ//Ресей әділеті. 2009. № 4. 33 б.
4. Ольховик Н.В., Прокументов Л.М. Рецидивная преступность осужденных и ее предупреждение//Томск. 2009. 149 б.
5. Лузгин С.А., М.И. Кузнецов, Казанцев В.Н. Социальная работа в уголовно-исполнительной системе. Оқу құралы. Рязань. Жазаларды орындау федералдық қызметінің Құқық пен басқару Академиясы. 2006. 266 б.
6. Уткин В.А. Правовые основы ресоциализации освобожденных из мест лишения свободы. Қылмыстық жазаларды орындаудың өзекті мәселелері. Ғылыми-практикалық семинардың материалдары. Рязань. Жазаларды орындау федералдық қызметінің Құқық пен басқару Академиясы. 2005. 45 б.

ПРОФИЛАКТИКАЛЫҚ ЖҰМЫСТАРДЫ АРТТЫРУ ШАРАЛАРЫ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
ПО әкімшілік қызметі кафедрасының аға оқытушысы полиция подполковнигі*

Жаманов А.Б.

Құқық бұзушылықтардың алдын алу саясаты яғни, құқық бұзушылықтар профилактикасының мәселелерін шешу жолдары біздің еліміздің құқықтық жүйесінде өте күрделі алдыңғы кезекте тұрған мемлекеттік тапсырмалардың бірі болып саналады.

Жалпы әкімшілік құқық бұзушылық жасаған жеке тұлғаны немесе заңды тұлғаны дер кезінде әкімшілік жауаптылыққа тартып, әкімшілік жаза қолдану бұл қылмыстың алдын алу болып есептеледі. Мысалға, отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамды әкімшілік құқық бұзушылық құрамы бар болуы себепті әкімшілік жауапқа тартып, оған әкімшілік жаза тағайындау немесе құқық бұзушыға қатысты қорғау нұсқамасын орнату және мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу сияқты заңнамалық алдын алу тетіктері құқық қорғау органдары тарапынан өз уақытында қолданылатын болса, ол кезде отбасы мүшелерін отбасы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алмау себептерінен болуы ықтимал ауыр зардаптар мен қайғылы жағдайлардан аман-есен сақтап қалуға мүмкіншілік бар. Егер де лауазымды тұлға құқық бұзушыны әкімшілік жауаптылыққа өз уақытында тартпаса, масаң күйдегі көлік жүргізушісінің жол жүрісі ережелерін бұзуының салдары адам өліміне алып келетін жол-көлік оқиғасының орын алуына жол беруі мүмкін. Осылар сияқты құқық бұзушылықтың алдын алмағандықтан болуы ықтимал қылмыстар туралы көптеген мысалдар келтіруге болады, ол жағдайлар біздің қоғамымызда күнделікті болып жатқаны баршамызға белгілі. Сол себепті әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу

профилактикасы заңнамаларға сәйкес алдыңғы кезектегі ең басты мәселелердің бірі болуы тиіс.

Қазақстан Республикасының құқық бұзушылық профилактикасы туралы заңнамалары Қазақстан Республикасының Конституциясына негізделеді, Қазақстан Республикасының Заңдарынан және өзге де нормативтік құқықтық актілерінен тұрады.

Қазақстан Республикасы құқық бұзушылықтар туралы заңнамаларының негізгі мақсаты, ол құқық бұзушылық профилактикасы саласында бірыңғай мемлекеттік саясат белгілеу болып табылады.

Қазақстан Республикасы құқық бұзушылықтар туралы заңнамаларының міндеттері:

Адамның және азаматтың құқықтарын, бостандықтары мен заңды мүдделерін құқыққа қарсы қол сұғушылықтардан қорғауды қамтамасыз ету;

Құқық бұзушылық деңгейін төмендету;

Құқық бұзушылық профилактикасы жүйесін жетілдіру, сондай-ақ оларға итермелейтін себептер мен жағдайларды анықтау, зерделеу, жою;

Арнаулы әлеуметтік қызметтерге мұқтаж адамдарды әлеуметтік бейімдеу және әлеуметтік оңалту;

Құқық бұзушылық профилактикасы субъектілерінің қызметін үйлестіру;

Азаматтардың құқықтық мәдениетінің деңгейін арттыру;

Азаматтар мен ұйымдардың құқық бұзушылық профилактикасына қатысуларын қамтамасыз ету болып табылады.

Құқық бұзушылық профилактикасы субъектілерінің қызметін үйлестіру құқық бұзушылықтың уақтылы алдын алу, анықтау және жолын кесу, оларды жасауға итермелейтін себептер мен жағдайларды жою жөніндегі келісілген іс-әрекеттерді әзірлеу және оларды өздері жүзеге асыру арқылы профилактикалық жұмыстың тиімділігін арттыру мақсатында жүзеге асырылады.

Қазақстан Республикасындағы құқық бұзушылық профилактикасы субъектілерінің қызметін үйлестіруді құқық бұзушылық профилактикасы жөніндегі ведомствоаралық комиссиялар жүзеге асырады.

Құқық бұзушылық профилактикасы жөніндегі ведомствоаралық комиссиялар Қазақстан Республикасының Үкіметі жанынан, сондай-ақ облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың және аудандардың, облыстық маңызы бар қалалардың жергілікті атқарушы органдары жанынан құрылады.

Құқық бұзушылық профилактикасы жалпы, арнаулы және жеке шаралар арқылы жүзеге асырылады.

Құқық бұзушылық профилактикасының жалпы шаралары:

Халықтың әлеуметтік жағынан әлсіз топтарын қорғау жөніндегі шараларды;

Экономиканы, әлеуметтік саланы, құқық қорғау қызметін басқарудағы қателіктер мен кемшіліктерді жоюға, сондай-ақ құқық бұзушылық

профилактикасын нормативтік, ақпараттық, әдістемелік және ресурстық қамтамасыз етуді жетілдіруге бағытталған ұйымдастырушылық-басқарушылық шараларын;

Азаматтардың жалпы, тұрмыстық және құқықтық мәдениетін арттыратын, жалпы адамзаттық құндылықтарға, заңға мойынсынушылық мінез-құлыққа, құқыққа қарсы мінез-құлыққа төзбеушілікке бағдарланған адамгершілік қасиеттерін қалыптастыру арқылы криминогендік факторларды жоятын немесе шектейтін идеологиялық шараларды;

Құқық бұзушылық жасауға тосқауыл болатын ғылым мен техника жетістіктерін қолдану арқылы іске асырылады.

Полиция қызметкерлері азаматтардың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін құқыққа қарсы қол сұғушылықтардың қорғау, қоғамдық тәртіпті сақтау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша міндеттерді атқарады.

Қазақстан Республикасының атқарушы билік органдары жүйесіндегі полицияның маңызды қызметтерінің бірі ол – кез келген құқық бұзушылықтың алдын алу. Сонымен қатар, полиция қызметінің нақты әлеуметтік бағыттардағы азаматтармен тікелей қарым қатынас орнату арқылы жүзеге асырылатындығымен байланысты.

Полиция – күрделі кәсіби міндеттерді, қиын жағдайлар мен қақтығыстарды шешу үшін жасақталған құқықтық сала. Полиция қызметкерінің қателікке жол беруіне ешқандай құқығы жоқ. Полиция қызметінің кәсіби құзыреттілік деңгейі мен тиімділік дәрежесі қоғамдық пікірге міндетті түрде әсер етеді, бұл елдегі әлеуметтік-саяси жағдайда тікелей көрініс табатыны сөзсіз.

Құқық бұзушылық – жеке адамның қоршаған ортамен өзара іс-әрекетінің күрделі нәтижесі болып табылады. Жеке адам мен нақты құқық бұзушылықты туғызатын көптеген объективтік факторлар арасындағы ниеттің байланысын ашып көрсету бірнеше деңгейде мүмкін болады. Құқық бұзушылықтың ниетін зерделеу мен әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алу шаралары кезінде жеке адамның адамгершілік тұрғысынан қалыптасуы мен мінез-құлқының бүкіл дамуын зерттеу қажеттігі туындайды. Әкімшілік құқық бұзушылықтың мәнінде құқық бұзушылық әрекет пайда болуының тетігі мен оны дәлелдеу құрылымына дендеп үңілеу проблемасы бірінші орынға қойылады.

Адамның кез келген қызметінің, оның ішінде әкімшілік құқық бұзушылық әрекетінің жеке адамның әлеуметтік құндылықтарға, қоршаған ортаға, оған қойылатын құқықтық, моральдық, имандылық және өзге де талаптарға көзқарасының ерекшелігінде көрнетін әлеуметтік-психологиялық негізі болады.

Сонымен бірге әкімшілік құқық бұзушылық, ең алдымен, құқық бұзушылық заңында көрініс табатын әлеуметтік талаптарды теріске шығарудың дәлелі болып табылады. Құқық бұзушылықтың әрбір түрі құқық қорғау мүдделеріне зиян келтіреді және нақты адамның жасаған әрекетіне

(әрекетсіздігіне) және қоғамдық қауіпті салдарларына психикалық көзқарасының ерекшелігімен сипатталады.

Жеке адамның мінез-құлқының мазмұндық жағын реттейтін әлеуметтік қадір қасиеттері белгілі бір ниеттер мен талаптануға байланысты оның нақты қылықтарынан көрініс табады. Сана мен ерік-жігер қасиеттеріне ие бола отырып, субъект солардың негізінде өзінің қажеттіліктері мен мүделерін, оның ішінде құқық бұзушылық жасау есебінен қанағаттандыру нысандары мен құралдарын таңдап алады. Өз кезегінде, мінез-құлық жеке адамның имандылық, құқықтық айқындамасын, олардың әлеуметтік мәнін білдіреді.

Ниет кейде субъектінің негізгі қызметінің себептеріне айналады және жеке адамның қоғамға қарсы бағытын білдіре отырып, оның қадір-қасиеттеріне көшеді. Әкімшілік жауапкершілік негіздері ұғымын ашып көрсететін әкімшілік құқықтың, әкімшілік, жазаның және басқа да институттардың жалпы теориясы олардың психологиялық мазмұнынан ешқасан да сырт қалған емес. Ол құқық бұзушылық субъектісін, сананы кінәнің түрін, құқық бұзушының себебін және т.б. анықтау кезінде психологиялық ұғымдар мен санаттарды пайдаланады. Алайда полицияның сыртқы бағыты полицияның қоғамдастықпен ынтымақтастығы мен серіктестігінің негізгі принциптерінің бірі болып табылады. Полиция өзін қоғамға қарсы қоймайды, бірақ оның ажырамас бөлігі болып табылады. Дәл осы интеграция полицияға қауіпсіздік пен өмір сапасы тұрғысынан қоғамда болып жатқан оқиғаларға тез және толық жауап беруге, демек, жағдайдың дамуын уақтылы жауап беруге және тіпті болжауға мүмкіндік береді.

Осылайша, бірінші іргелі элемент қызметтің екі бағытын қарастырады: қоғам мен қоғамдастыққа интеграция және халықтың қажеттіліктері мен үміттеріне назар аудару. Бұл интеграцияның негізгі идеясы-халықпен қарым-қатынас полицияға жауап беру қажеттілігі туындағанға дейін әлеуметтік мәселелердің табиғатын түсінуге мүмкіндік беруі керек. Қоғамдық ынтымақтастыққа негізделген полиция жұмысының тұжырымдамасы, оның ішінде идеяға негізделген қоғамдастық полицияға қарағанда қауіпсіздік тұрғысынан өз қажеттіліктерін жақсы біледі. Осыдан халықтың өмір сүру қауіпсіздігі мен сапасының басым мәселелеріне қатысты консенсусы бар деген болжам туындайды.

Алайда, бұл көбінесе қажеттіліктердің жеке сипаттамаларына (жынысына, жасына, этникалық тегіне, білім деңгейіне және т.б.), сондай-ақ тіршілік ету ортасына (географиялық орналасуы, урбанизация деңгейі және т. б.) байланысты өзгеруіне байланысты болмайды. Бұдан шығатын бірінші қорытынды – полиция өз ұсыныстарын саралап, оларды әртүрлі әлеуметтік немесе мақсатты топтарға бейімдеуі керек. Қалыптасқан қажеттіліктерге сүйене отырып, қауымдастық өз мәселелерінің белгілі бір шешімдерін күтеді. Қауымдастық сонымен қатар осы мәселелерді шешуге бағытталған сапалы кәсіби қызметтерді күтеді, сонымен қатар, бұл мәселелердің қалай шешілетіні немесе шешілетіні туралы ақпарат береді.

Халықтың қажеттіліктері мен үміттері туралы ақпаратты үш жолмен жинауға болады: оны азаматтардың өздері ұсына алады, оны кез келген сенімді адамдар немесе көшбасшылар ұсына алады немесе ақпаратты зерттеу, жинау және статистикалық талдау арқылы алуға болады. Ең толық суретті әдетте осы үш әдісті біріктірген кезде жасауға болады.

Халықтың полиция мен ынтымақтастығын тереңдету үшін батыс елдерінде жалпы қатысу және жауапкершілік ұғымы қолданылады. Ол бір-бірін өзара күшейтетін үш элементке негізделген: 1) белгілі бір полиция қызметкерін белгілі бір аумаққа немесе белгілі бір қауымдастық тобына жауапты етіп тағайындау, бұл оған осы жұмыс тобының немесе ауданның өміріне, соның ішінде олардың проблемаларына қатысу сезімін береді 2) полиция қызметкерлері мен аудан тұрғындары немесе жұмыс тобының мүшелері арасындағы қарым-қатынасты жекелендіру өмірге қатысу сезімін тудырады қауымдастықтар; 3) ортақ мәселелерді бірлесіп шешу. Бұл тәсілдің маңызды ерекшелігі – жергілікті қоғамдастықтың қауіпсіздігі жөніндегі ынтымақтастық ұйымның ең төменгі құрылымдық деңгейінде болуы керек, бұл орталықсыздандыру мен жауапкершілікті талап етеді.

Полиция адамдардың қауіпсіздігі мен өмір сүру сапасына өз бетінше кепілдік бере алмайтынын түсініп, қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында басқа серіктестердің қатысуымен серіктестіктер құрылды. Қауіпсіздікті қамтамасыз ету ұжымдық қызмет болып табылады, онда қоғамның әрбір мүшесі жан-жақты және кешенді тәсіл шеңберіндегі буын болып табылады. Кешенді қауіпсіздік саясаты шеңберінде полиция қолданыстағы буындардың бірі ғана болып табылады, олардың әрқайсысы қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша бірлескен кешенді тәсілге өз үлесін қосады.

Есеп беру тетіктері полицияға қоғамдастыққа оның қажеттіліктері мен қажеттіліктеріне қалай жауап беретінін түсіндіруге мүмкіндік береді. Полиция мен қоғамдастық арасындағы серіктестік принципіне негізделген модельде полиция өз жұмысы мен қол жеткізілген нәтижелер туралы хабарлауға міндетті деп болжануда. Сонымен қатар, қорытындылау демократиялық қоғамдағы полиция жұмысының ажырамас бөлігі болып табылады, оған сәйкес полиция заңды қорғауда ашық ұстанымға ие болуы керек. Бұған полицияның жұмысына қатысты шешімдер қабылдау жауапкершілігі де, шешімдерді орындау процесінде полицияның нақты әрекеттері үшін жауапкершілік те кіреді.

Мақаланы қорытындылайтын болсақ, құқық бұзушылықтардың алдын алудың ең басты мәселесі ол тұрғындар мен заңды тұлғаларға профилактикалық мақсатта түсіндірме жұмыстарын мейлінше көбірек жүргізу болып табылады. Тұрғындар мен заңды тұлғаларға әкімшілік жауаптылықтың салдарын айтып түсіндіру ол әрине бірінші кезекте құқық қорғау органдарының оның ішінде ішкі істер органдарының басты міндеттерінің бірі болып қалуында.

Мемлекетіміз халықтың әлеуметтік жағдайларын жоғарылату үшін заңнамаларды барынша гуманизациялық тәртіппен қабылдауға тырысып

бағуда, алайда көптеген тұлғалар халық арасында іріткі салу мақсатында заңнамаларды қарапайым тұрғындарға арандатушылық тұрғысынан дұрыс емес керісінше түсіндіріп, ел арасында іріткі салуда. Сол себепті азаматтар мен тұрғындарға ең бірінші кезекте әкімшілік құқық бұзушылықтар жасамаулары үшін әкімшілік-құқықтық заңнамалардың нормаларын сақтаудың олар үшін маңызды екендігін түсіндіре білуіміз қажет.

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы республикалық референдумда қабылданған 30 тамыз 1995 жыл).

2. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 8 шілдедегі № 235-V әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі.

3. «Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге азаматтардың қатысуы туралы» Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 шілдедегі № 590-II Заңы.

4. «Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV Заңы.

5. «Құқық қорғау қызметі туралы» Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы.

6. «Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары туралы» 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V Қазақстан Республикасының Заңы.

7. «Қазақстан Республикасы мемлекеттік қызметшілерінің әдептілік нормаларын және мінез-құлық қағидаларын одан әрі жетілдіру жөніндегі шаралар туралы» Қазақстан Республикасы Президентінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы №153 Жарлығы. 22.07.2019ж.

ЭТИКА ПОВЕДЕНИЯ СОТРУДНИКА ОВД ВО ВНЕСЛУЖЕБНОЕ ВРЕМЯ

*Начальник отдела идеологической и имиджевой работы Актюбинского
юридического института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева
подполковник полиции*

Жукаева Ж.А.

Согласно общим требованиям Указа Президента Республики Казахстан «Об утверждении Этического кодекса сотрудников правоохранительных органов, органов гражданской защиты и государственной фельдъегерской службы Республики Казахстан», сотрудники ОВД во внеслужебное время должны: придерживаться общепринятых морально-этических норм, не допускать случаев антиобщественного поведения, в том числе нахождения в общественных местах в состоянии опьянения, оскорбляющем человеческое достоинство и общественную нравственность; проявлять скромность, не подчеркивать и не использовать свое должностное положение при получении соответствующих услуг; не допускать со своей стороны нарушения требований законодательства, сопряженных с посягательством на общественную нравственность, порядок и безопасность, и не вовлекать других граждан в совершение противоправных, антиобщественных действий [1].

Данный вопрос рассматривает некоторые этические особенности, которые должен соблюдать сотрудник полиции во внеслужебное время. Например, если к работнику полиции, не находящемуся на службе, обращаются граждане с различными вопросами, он не вправе отказывать в консультации, оказании им помощи. Когда для разрешения вопроса требуется значительное время, необходимо разъяснить, куда гражданину следует обратиться.

Если к полицейскому обращаются соседи по дому, он, в зависимости от конкретной обстановки, должен дать совет, а если обстоятельства требуют немедленного вмешательства, принимает меры к предотвращению правонарушения.

При встрече со знакомыми гражданами полицейский должен здороваться первым. Приветствие может сопровождаться рукопожатием. Если встречаются несколько человек, то, поздоровавшись за руку с одним, надо также здороваться с другим. При встрече с большой группой не следует здороваться за руку.

При рукопожатии следует смотреть на того, с кем здороваетесь. Не сделать этого, значит, проявить пренебрежение, а это – невоспитанность. Рукопожатие не должно быть излишне сильным.

Будучи в форменной одежде, полицейский должен воздерживаться от решения личных бытовых вопросов, приобретения товаров в магазине, ношения хозяйственных сумок, громоздких предметов. Сотрудникам, одетым в гражданский костюм, следует пользоваться услугами торговых и культурно-бытовых предприятий и учреждений наравне с другими гражданами.

В семье. Сотрудник ОВД должен быть образцовым семьянином, заботливым, внимательным, чутким, служить примером для окружающих. Такт, скромность, естественность, чувство достоинства необходимы дома в той же степени, что и на службе.

В разговорах с членами семьи и с соседями следует проявлять сдержанность при обсуждении вопросов, связанных с работой. Всегда надо помнить о необходимости хранить служебную тайну.

Предпосылкой домашнего уюта и благополучия являются чистота и порядок, стремление всех членов семьи жить в мире и согласии. Полицейский должен иметь и нести свою долю семейных забот, помогать по хозяйству, держать квартиру (дом) в образцовом порядке, заботиться об уюте и покое. Причем тяготы ведения домашнего хозяйства должны нести и супруг, и супруга, и дети – посильное каждому занятие должно неукоснительно исполняться.

Условиями мира и лада в семье являются взаимное доверие, уважение и взаимопонимание, вежливое, тактичное поведение. Чтобы жить в согласии, надо уметь сдерживаться и владеть собой.

В каждой семье бывают свои заботы и огорчения, но говорить о них за обедом не следует. За столом стараются говорить на темы, способствующие

аппетиту, а не ухудшению его. Что касается самых младших членов семьи, то и им нужно дать право разговаривать, но в рамках приличия и считаясь со старшими. Это приучает их к общению и скромности.

Гостеприимство. Если вы пригласили гостей, то к их приходу все должно быть готово. Первых гостей хозяин принимает вместе с хозяйкой. Гостям, пришедшим позже, дверь открывает хозяин, который после приветствия помогает им снять верхнюю одежду. Хозяин знакомит гостей друг с другом. При этом представляет мужчину женщине, младшего старшему, младшего по званию старшему по званию и т.д.

Хозяин остается стоять, пока все гости не сядут.

При прощании хозяин благодарит гостя за доставленное удовольствие, провожает каждого до двери. Гость открывает дверь сам. Хозяин может только помочь открыть парадную дверь.

В гости следует приходить точно к назначенному времени. Войдя в комнату, гость делает общий поклон и подходит к хозяйке. Приветствуя хозяйку, гость благодарит ее за приглашение. Если помещение мало и нет возможности поздороваться с каждым, пришедший только кланяется. При входе новых гостей следует встать и сесть снова только тогда, когда сядут женщины, старшие по должности (званию). Если вы хотите уйти раньше, не привлекайте внимания других. Попрощайтесь только с хозяевами, объяснив им причину ухода. Если не удалось уйти незаметно, сделайте общий поклон оставшимся.

Уходить из гостей следует вовремя, в зависимости от характера праздника. При прощании необходимо поблагодарить хозяев. Двери открывайте сами.

Находясь в гостях, проявляйте сдержанность в разговорах, служебные дела не обсуждайте.

Вежливый гость несет хозяйке цветы или коробку конфет. Если в доме есть маленькие дети, следует взять для них угощение или игрушку.

В кафе, ресторане. Посещение ресторанов, кафе с целью отдыха или развлечения в форменной одежде категорически запрещается.

Если полицейский в свободное время посещает увеселительные учреждения, переодевшись в гражданское платье, то он также должен знать и соблюдать правила хорошего тона. При входе в зал нужно пропустить даму и старших товарищей. Войдя в зал, следует поклониться знакомым молча. Сидящие за столом обычно здороваются кивком головы. Разговаривать со знакомыми, подошедшими ко столу, следует стоя. Садиться за стол можно только после того, как сядут женщины и старшие товарищи.

Общаясь с друзьями и тем более, с малознакомыми людьми, необходимо вести себя по правилам светского этикета.

В соответствии со стандартом полицейского, для успешного выполнения возложенных задач полицейскому необходимо обладать положительными личными качествами, вести себя доброжелательно и открыто, внимательно и предупредительно, вызывая уважение граждан к

органам внутренних дел и готовность сотрудничать с ними; постоянно контролировать своё поведение, чувства и эмоции, не позволяя личным симпатиям или антипатиям, неприязни, недоброму настроению или дружеским чувствам влиять на служебные решения, уметь предвидеть последствия своих поступков и действий; оказывать уважение и внимание старшим по званию или возрасту, всегда первым приветствовать: мужчине – женщину, младшему – старшего, подчинённому – начальника; обращаться одинаково корректно с гражданами независимо от их служебного или социального положения, не проявляя подобострастия к социально успешным и пренебрежения к людям с низким социальным статусом; придерживаться делового стиля поведения, основанного на самодисциплине и выражающегося в профессиональной компетентности, обязательности, аккуратности, точности, внимательности, умении ценить своё и чужое время; в поведении с коллегами проявлять простоту и скромность, умение искренне радоваться успехам сослуживцев, содействовать успешному выполнению ими трудных поручений, быть нетерпимым к бахвальству и хвастовству, зависти и недоброжелательности [2].

Таким образом, этика поведения полицейского представляет собой, с одной стороны, нормативно-правовую строго определенную и прописанную, а с другой морально-нравственно закреплённую совокупность обязательств, норм и правил поведения, общения, обращения сотрудника органов внутренних дел с гражданами [3].

При этом следует добавить, что нормы и правила поведения по своему содержанию отличаются высоким уровнем морали и нравственности, по форме проявления наполнены высоким уровнем эстетики и регламентируются общегражданским правом, уставами, Кодексами, наставлениями, памятками и инструкциями, традициями, ритуалами и т.д. [4].

Подводя итоги, следует отметить, что этика поведения – очень большая и важная часть общечеловеческой культуры, выработанной на протяжении многих веков жизни всеми народами в соответствии с их представлениями о добре, справедливости, человечности – в области моральной культуры и о красоте, порядке, благоустройстве. Соблюдение норм поведения помогает выходить достойно из разных жизненных ситуациях.

1. Указ Президента РК №81 от 02.01.2023 г. «Об утверждении Этического кодекса сотрудников правоохранительных органов, органов гражданской защиты и государственной фельдъегерской службы Республики Казахстан»

2. Стандарт полицейского Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 24 апреля 2020 года № 358.

3. Зеленый В.А., Куребаев Е.А. Профессиональная этика и эстетическая культура сотрудников органов внутренних дел: Учебно-методический комплекс / Под общ. ред. О.К. Биктасова. – Семипалатинск: СЮК МВД РК, 2004. – 260 с.

4. Психология и этика делового общения: Учебник для вузов/ В.Ю. Дорошенко, Л.И. Зотова, В.Н. Лавриненко и др./ Под ред. проф. В.Н. Лавриненко. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Культура и спорт, ЮНИТИ, 1997. – 279 с.

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ И КРИМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ БОРЬБЫ С СОЗДАНИЕМ И РУКОВОДСТВОМ ФИНАНСОВОЙ ПИРАМИДЫ

*Казахско-Русский Международный университет
доктор PhD. Zhumabaeva.galiya@inbox.ru*

Жумабаева Г.А.

*Казахско-Русский Международный университет
докторант кафедры «Право»*

Ерманов С.С.

2022-2023 года в Казахстане было заведено 14 уголовных дел по статье 217 УК РК «Создание и руководство финансовой (инвестиционной) пирамидой».

Суммы ущерба, связанные с уголовными делами, могут значительно не соответствовать реальным суммам, которые связаны с финансовыми пирамидами в Казахстане. Это происходит по нескольким причинам:

Во-первых, не все инвесторы, потерявшие свои деньги, обращаются в правоохранительные органы. Между тем, согласно оценкам юристов, отдельная финансовая пирамида может собирать более 1 миллиарда тенге и более.

Во-вторых, полиция часто начинает уголовные процессы не на основе статьи о создании финансовой пирамиды, а по статье «Мошенничество», так как к ним обращаются только небольшое количество пострадавших, в то время как общее число участников может достигать нескольких тысяч.

Мошенничество по своим признакам немного схоже с финансовой пирамидой: в обоих случаях используется обман или злоупотребление доверием жертвы. Но главным отличительным признаком финансовой пирамиды является многочисленность пострадавших лиц.

«Поэтому при регистрации в ЕРДР деяния злоумышленника квалифицируются как мошенничество по ст. 190 УК РК. В дальнейшем, по мере выявления и установления других пострадавших лиц, преступление может быть переклассифицировано как создание и руководство финансовой пирамидой».

Современные финансовые пирамиды отличаются от своих предшественников в том, что злоумышленники активно используют интернет. В связи с этим, МВД создало специализированные подразделения, которые занимаются выявлением и расследованием преступлений, связанных с информационными технологиями.

В основе успеха мошеннических организаций лежат низкие доходы граждан, их жадность, доверчивость и недостаточный уровень финансовой грамотности. Финансовые пирамиды представляют собой незаконную инвестиционную деятельность, которая является объектом уголовного преследования согласно Уголовному кодексу.

Распознать финансовую пирамиду проще, чем потом попытаться вернуть свои деньги. Характеристики, которые трудно игнорировать, включают следующее.

Финансовые пирамиды в Казахстане живут и развиваются, несмотря на то, что о них знают и помнят многочисленные пострадавшие ещё с 90-х годов, со времён МММ.

Люди продолжают идти в финансовые пирамиды, несут свои миллионы, продают квартиры, берут кредиты.

Самым явным признаком финансовой пирамиды является обещание непомерной прибыли и сверхдоходов.

Доступная информация на сайте Национального банка позволяет любому гражданину ознакомиться с средневзвешенными процентными ставками по депозитам за каждый месяц в Казахстане. В настоящее время, максимальная процентная ставка по депозитам в Казахстане обычно не превышает 10% годовых.

«Если обещанная доходность хотя бы в два раза превышает эту сумму, это уже повод задуматься и усомниться в своих решениях. Чем выше доходность, тем выше риск потерять вложения. Хотя такие компании и говорят о минимальных рисках».

Пример: В 2017 году А.Н. Петров пострадавший вложил в сумму 30 000 USD (тридцать тысяч денежных средств американских долларов) и дивиденды, якобы компания «InnovativeSecurities» «LifeDivizion» приумножит его капитал, А.Н. Петров доверился, а «InnovativeSecurities» зло употребил доверием, то есть хищение чужого имущества путем обмана, где обещали приумножить деньги в качестве инвестиции и в конце года получить хорошую прибыль и убедили его в реальности.

Уголовное дело по статье 190 части 4 п 2 (в особо крупном размере) уголовного кодекса Республика Казахстан.

Уголовное дело по статье 217-1 (реклама финансовой инвестиционной пирамиды) уголовного кодекса Республика Казахстан,

Уголовное дело по статье 214 Незаконное предпринимательство, незаконная банковская, микрофинансовая или коллекторская деятельность часть 1 (совершенные преступной группой); часть 2 сопряженные с извлечением дохода в особо крупном размере.

Управление полиции города Актобе(ДВД Актюбинской области) по сей день ведет расследование, а «InnovativeSecurities» «LifeDivizion» по сей день распространяет сведения о том, что компания организует обучение за рубежом и реинвестирует дивиденды на выгодных условиях, при этом уверяет участников в высокой доходности предприятия, обещают подарки и поощрительные поездки на отдых за счёт средств компании.

В результате противоправной деятельности пострадаю не винные люди РК граждан республики.

Каждая финансовая пирамида проходит через четыре основных этапа своего существования: начало, активное развитие, кризис и крах. Людям часто утверждают, что они вступают в пирамиду на начальном этапе и могут сделать хороший заработок. Однако фактически, почти невозможно точно определить, на каком этапе жизненного цикла находится конкретная пирамида. И даже если попытаться вернуть свои средства, в лучшем случае инвесторы получают обратно только 1-2 вложенные суммы, и даже это не всегда случается.

Второй признак: компания не ведёт реальной экономической деятельности. Пирамиды маскируются под товарные, кредитные, туристические, строительные компании. Но когда все выплаты старым вкладчикам пирамиды идут за счёт взносов новых вкладчиков, это верный признак пирамиды.

На практике, соглашения о займах давно подпадают под юридическое регулирование в соответствии с Гражданским кодексом. Именно такие компании, как правило, используют договоры о займах в своей деятельности. Для обеспечения законности и защиты ваших интересов, всегда рекомендуется консультироваться с юристами и проверять условия договора до вложения ваших средств.

Один из признаков пирамиды может проявиться в слишком разносторонней сфере деятельности компании, которая якобы вкладывается в криптовалюту, ценные бумаги, земельные участки, товары народного потребления и даже делает ставки на спортивные события.

Ещё одним индикатором является агрессивная и активная реклама в социальных сетях. Важно отметить, что такого рода реклама не может быть размещена в традиционных СМИ из-за соответствующего запрета, предусмотренного Законом «О рекламе».

Поэтому этот незаконный бизнес часто перемещается в сферу социальных сетей, таких как «Фейсбук» и «Инстаграм».

Критическим и отличительным признаком является отсутствие лицензии от регулирующего органа. Если в договоре прописаны сроки и условия возврата вклада, он может быть квалифицирован как депозит. Принятие вкладов от населения требует обязательной лицензии от Национального банка.

Однако такие организации, как правило, утверждают, что им не нужна лицензия, либо демонстрируют свою допустимость для осуществления деятельности на товарных рынках, предоставляя лицензии, выданные Министерством финансов.

Законодательство Казахстана содержит юридические пробелы, благодаря которым некоторые виды деятельности, такие как участие в потребительских кооперативах и приобретение акций на внебиржевом рынке, могут осуществляться без обязательной официальной лицензии. Именно это обстоятельство делает эти сферы привлекательными для организаторов финансовых пирамид.

Очень сомнительные проекты могут включать потребительские жилищные кооперативы, которые представляют собой якобы альтернативу ипотеке. Реклама таких организаций активно распространяется в социальных сетях. В таких случаях покупка недвижимости в таких кооперативах часто осуществляется за счет привлечения новых членов в кооператив.

В законодательстве Казахстана существуют недоработки, и некоторые виды деятельности, такие как потребительские кооперативы и покупка акций на внебиржевом рынке, не требуют официальной лицензии. Именно по этой причине такие области становятся привлекательными для организаторов финансовых пирамид.

Что касается признаков финансовых пирамид, то следующим ключевым признаком является то, что хорошие отзывы о такой схеме в данном случае следует рассматривать как предостережение. В некоторых случаях организаторы пирамиды начинают выплачивать прибыль первым участникам, чтобы они могли привлечь новых инвесторов среди своих знакомых и родственников. Также пирамида может нанимать агентов, которые создают положительные отзывы о ней в социальных сетях с целью привлечения новых участников.

Весьма сомнительными могут быть проекты, связанные с потребительскими жилищными кооперативами, которые представляются как альтернатива ипотеке. Реклама таких организаций активно распространяется в социальных сетях, и чаще всего покупка недвижимости через них осуществляется за счет привлечения новых членов в кооператив.

В Инстаграме активно распространяются видеоматериалы, в которых утверждается, что потребительские кооперативы представляют собой выгодную альтернативу для мусульман. Согласно исламским финансовым принципам, применение процентов недопустимо, что делает традиционные

кредиты и депозиты недоступными для верующих людей. Мошенники, воспользовавшись этим, представляют схему приобретения жилья через потребительские кооперативы как вполне согласную с волей Бога.

Почему же казахстанцы становятся жертвами финансовых пирамид? Вкладчики пирамид утверждают, что они присоединяются к таким организациям из-за финансовых трудностей. Организаторы пирамид, используя авторитетные и тщательно продуманные рассказы, привлекают внимание к современным и популярным направлениям своей деятельности, таким как криптовалюты, золото и строительство. В социальных сетях они находят множество восторженных и вдохновляющих отзывов о полученной прибыли и успешной работе компаний, участвующих в этих схемах.

Для того чтобы купить ценные бумаги, нужно обратиться в брокерскую компанию, имеющую лицензию.

Со списком брокерских, управляющих компаний, имеющих лицензию, можно ознакомиться на сайте Казахстанской фондовой биржи, на сайте Национального банка, на сайте Ассоциации финансистов Казахстана.

Способом допуска финансовых инструментов для инвестирования является разрешительная процедура – регистрация эмиссии. Инвестор, прежде чем отдавать свои деньги для инвестиций, должен посмотреть этот документ, который говорит о том, куда пойдут привлечённые деньги.

Если это акционерное общество, у него должен быть проспект выпуска акций, если компания выпускает облигации – проспект выпуска облигаций. В этих документах в соответствии с законом должна быть изложена вся информация о предполагаемых доходах, дивидендах и прочем – обо всём инвестиционном процессе от его начала до конца.

Все сделки с акциями и облигациями казахстанских компаний представлены на сайте KASE.

В целях защиты прав и интересов инвесторов на рынке ценных бумаг нормы по раскрытию информации финансовыми организациями прописаны в Законе «Об акционерных обществах» и в Законе «О рынке ценных бумаг», где целая глава посвящена раскрытию информации.

В случае сомнений каждый гражданин может обратиться без записи за бесплатной консультацией в общественную приёмную Нацбанка РК, которая работает с 10.00 до 17.00 ежедневно.

Также у Нацбанка есть мобильное приложение "НБК Online", с помощью которого в течение нескольких часов человек может получить квалифицированный ответ на любой вопрос.

Ассоциация финансистов Казахстана также даёт такие консультации, как письменные, так и устные.

В случае если у вас появились подозрения, что вы связались с финансовой пирамидой, можно также обратиться в Комитет

государственных доходов Министерства финансов РК. Можете набрать номер 1414 с мобильного или 8 (800) 080-7777 со стационарного телефона. телефона.

Поделиться: Данный текст скопирован с сайта Informburo.kz

<https://informburo.kz/stati/finansovye-piramidy-v-kazahstane-180-ugolovnyh-del-za-poslednie-tri-goda.html>

В век современных технологий и научно-технического прогресса появляются все больше новых видов преступлений. С 2020 года, когда мир впервые столкнулся с пандемией и локдаунами, Интернет вышел на пиковый спрос. Люди стали почти все время проводить в «онлайн» режиме, существенно выросло число преступлений в цифровом пространстве. При этом, многие из таких преступлений остаются безнаказанными, так как законодательство просто не успевает урегулировать новые правовые институты. Развитие общества в сторону цифровизации повлекло за собой новые формы преступления через информационные технологии.

Компьютеры, мобильные телефоны, вредоносные программные обеспечения – все они являются средствами для осуществления киберпреступлений. Одним из таких является цифровое мошенничество (оно же кибермошенничество, интернет-мошенничество и др.). Важность его правового регулирования состоит в том, что цифровое пространство стало нашей обычной частью жизни, в которой мы храним все самое важное, вплоть до денежных средств и банковских карт, конфиденциальных данных, переписок и личных вещей. Ввиду активизации злоумышленников в данной сфере и неготовности людей и правовых механизмов государств принять такие удары, пострадало много людей, компаний и даже государственных органов.

Кибермошенничество является наиболее распространенным видом мошенничества, которое происходит на международном уровне.

Конечно, дополнительные способы защиты ваших данных и финансов в цифровом мире включают:

1. Использование надежных паролей: Создавайте сложные пароли, используя комбинации букв, цифр и специальных символов. Избегайте использования одного и того же пароля для разных аккаунтов.

2. Многофакторная аутентификация: Включите функцию многофакторной аутентификации, чтобы усилить безопасность вашего аккаунта.

3. Обновление программного обеспечения: Регулярно обновляйте операционные системы и программное обеспечение, чтобы закрывать уязвимости.

4. Осторожность в сети: Будьте осторожными с почтовыми вложениями, ссылками и сообщениями от незнакомых источников.

5. Проверка финансовых операций: Регулярно проверяйте свои финансовые отчеты и аккаунты, чтобы быстро выявлять подозрительную активность.

6. Обучение: Учитесь сами и своих близких основам кибербезопасности, чтобы избегать афер и мошенничества.

7. Использование надежных сетей: Избегайте использования открытых Wi-Fi сетей для проведения финансовых операций.

Эти меры помогут вам укрепить безопасность в цифровом мире.

Поэтому важно, чтобы люди и организации знали, как защитить себя от кибермошенничества. Большой прирост преступлений наблюдается не только в отношении физических лиц, но и значительные убытки терпят и юридические лица. В связи с чем вопрос законодательного урегулирования правоотношений в цифровой среде, а также закрепления ответственности за преступления в цифровом пространстве, в частности за кибермошенничество, является особенно актуальным.

1. Уголовный кодекс РК <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>

2. Уголовно – процессуально кодекс <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231>

3. <https://www.gov.kz/situations/236/intro?lang=ru>

4. Рахметов С.М., д.ю.н., профессор, главный научный сотрудник Института законодательства и правовой информации Министерства юстиции Республики Казахстан «Совершенствование норм УК об ответственности за создание и руководство финансовой пирамидой».

ПУТИ РАЗРЕШЕНИЯ ПРОБЛЕМЫ БЫТОВОГО НАСИЛИЯ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

*Казахско-русский международный университет, ассоциированный профессор,
кандидат юридических наук*

Жумагазиева Р.Ш.

В идеале, в цивилизованной стране не должно быть места бытовому насилию, на практике, мы убеждаемся в том, что ни материальная обеспеченность, ни образование, ни занимаемое должностное положение не могут служить сдерживающим фактором от совершения бытового насилия, это наталкивает на мысль и убеждение в том, что, борьба с бытовым насилием лежит на первый взгляд, в невидимой плоскости, а именно в воспитании полноценной личности, Но такое воспитание, к большому сожалению, не может дать любой родитель или все родители, так как, у них самих обнаруживаются большие пробелы в воспитании, поэтому, данную проблему невозможно решить только силами и мерами, применяемыми от имени государства представителями правоохранительных органов.

Как известно, «уголовная политика состоит из четырех основных направлений: уголовно-правовой, уголовно-процессуальной, уголовно-исполнительной политики и политики в сфере предупреждения уголовных правонарушений. Все указанные направления должны выполнять одну

единую задачу: задачу противодействия уголовным правонарушениям. Важность уголовной политики заключается в том, что от ее эффективности зависит обеспечение конституционных прав граждан нашей страны и всех жителей на охрану жизни, здоровья, свободы, достоинства, а также иных прав и свобод, защита законных прав и интересов организации, общества и государства от общественно опасных посягательств. Указанные права грубо нарушаются в результате совершения уголовных правонарушений»[1].

Мы считаем, что предупреждение - один из важнейших процессов, которые могут реально привести к уменьшению или сдерживанию роста преступности. При предупреждении различных видов уголовных правонарушений необходимо применять различные подходы, выработать различные способы и методы для реализации и достижения целей общего и частного предупреждения. А если, говорить о частном предупреждении, то тут необходим комплексный подход к предупреждению преступности, здесь нужно учесть и возраст, уровень образования, воспитания, наличие судимости, наличие родителей, психическое и общее состояние здоровья. Специалист или представитель правоохранительных органов сам должен обладать определенными качествами, чтобы добиться того, что то или иное лицо не будет совершать то или иное уголовное правонарушение.

В Казахстане, по данным отдела статистики, в 2023 году от рук семейных агрессоров погибли 93 женщины, было возбуждено 794 уголовных дела о причинении тяжкого и средней тяжести вреда здоровью. С начала 2023 г. органами внутренних дел зарегистрировано уже 18 убийств на бытовой почве.. [2]. Мы считаем, что данное обстоятельство ставит под сомнение эффективность некоторых применяемых мер предупреждения.

Бытовое насилие может выражаться в виде физического, психологического, сексуального и (или) экономического насилия. Физическое насилие - умышленное причинение вреда здоровью путем применения физической силы и причинения физической боли. « В 2022 году зарегистрировано более 70 тыс. обращений в связи с бытовым насилием. в суд по бытовым скандалам было направлено 47 тыс. административных дел. Почти половина из них прекращены в связи с примирением сторон.»[3].

В соответствии с данными Комитета по правовой статистике и спец. учетам Генеральной Прокуратуры РК: 63 убийства по статье 99 УК РК. В 2022 году было по всему Казахстану совершено 52303 зарегистрированных административных правонарушений в семейно-бытовых отношениях по Казахстану за 2022 год. В 2022 году было вынесено по всему Казахстану 83 988 защитных предписаний. Считается, что 17% женщин в возрасте 18-75 лет, когда-либо состоявших в отношениях, подвергались физическому или сексуальному насилию со стороны интимного партнера[4] .

В ходе изучения процесса реализации действующего законодательства было установлено, что «если потерпевшая напишет заявление, то к агрессору могут применить особые меры по Закону РК «О профилактике бытового насилия». Например: особые требования к поведению (запреты разыскивать,

преследовать, посещать), профилактическая беседа или защитное предписание.

Нарушение защитного предписания наказывается административным арестом на 10 суток (ст. 461 КоАП РК), либо штрафом в 30 МРП (для лиц, к которым арест не может быть применен: например, мужчины старше 63 лет).

В соответствии СП.3 ст. ст.2 . Приказа Министра внутренних дел Республики Казахстан от 15 июля 2014 года № 432. «Профилактический контроль за лицами, в отношении которых вынесено защитное предписание осуществляется с момента вручения ему защитного предписания, и до истечения срока действия»[5].

В соответствии со ст. 20 Закон О профилактике бытового насилия РК 1. В целях обеспечения безопасности потерпевшего и при отсутствии оснований для производства административного задержания в порядке, предусмотренном Кодексом Республики Казахстан об административных правонарушениях, либо задержания в порядке, предусмотренном статьей 128 Уголовно-процессуального кодекса Республики Казахстан, начальниками территориального органа полиции, местной полицейской службы органа внутренних дел, их заместителями, участковыми инспекторами полиции, инспекторами по делам несовершеннолетних и по защите женщин от насилия выносятся защитное предписание с учетом мнения потерпевшего, которое вручается для исполнения лицу, совершившему бытовое насилие либо от которого исходит угроза его совершения, под расписку. Срок действия защитного предписания составляет тридцать суток с момента его вручения лицу, в отношении которого оно вынесено. Периодичность проверки составляет не менее одного раза в семь календарных дней [6] .

На основании изучения реальной картины реализации защитного предписания на практике, когда жертва остается по прежнему рядом с субъектом правонарушения, мы пришли к выводу о том, что защитное предписание как инструмент профилактики бытового насилия абсолютно неэффективно, не говоря уже, о времени и средствах, потраченных государством, для реализации данной меры, поэтому меру защитного предписания следует отменить и сразу, при совершении данного правонарушения начинать с ареста для отдаления его от жертвы правонарушения и это должно начинаться сразу с момента обнаружения правонарушения и это должно отразиться в действующем законодательстве.

В соответствии с изменениями, внесенными в Закон Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия», в Кодекс об административных правонарушениях Республики Казахстан и Уголовный кодекс Республики Казахстан от 19 мая 2023 года были в определенной степени конкретизированы и ужесточены, в частности, предоставлена возможность возбуждать дела об административных правонарушениях по факту совершения насилия, без заявления потерпевших, полагаясь на показания свидетелей и записей видеокамер. Окончательное решение будет

принимать суд. Также, субъект правонарушения лишен возможности повторного примирения сторон.

Мы считаем, что, в большинстве случаев, субъект правонарушения идет на примирение, чтобы избежать реального наказания. Если раньше суды ограничивались арестом от суток до пяти суток, то в настоящее время, субъект правонарушения будет предупрежден либо арестован на пять суток, в случае повторной агрессии ему грозит до 10 суток ареста. За побои грозит наказание – 10 суток (вместо прежних до 10), за повторное избиение срок ареста увеличен с 15 суток до 20 суток. За причинение легкого вреда здоровью предусмотрено наказание в виде ареста на 15 суток, за повторное – 25 суток вместо прежних 20 суток. Из Закона Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» исключено предупреждение за нарушение защитного предписания. Вместо предупреждения предусмотрен арест на 10 суток. В ст.106 и 107 Уголовного кодекса Республики Казахстан о причинении тяжкого вреда и средней тяжести вреда здоровью введено понятие «совершение деяния в отношении лица, находящегося в материальной или иной зависимости от виновного», что позволит применить санкцию в виде ареста для изоляции преступника, а также усилит ответственность вплоть до 10 лет лишения свободы по ст.106 УК РК и до 3 лет по ст.107 УК РК.

Предупреждение преступности – система государственных, общественных и иных мер, направленных на создание социальных условий, исключающих возможность совершения каких бы то ни было правонарушений и преступлений (общесоциальное предупреждение), выявление и устранение (нейтрализация) существующих причин и условий [7].

Следует обратить внимание на то, что не все меры профилактики по предупреждению преступности эффективны, поэтому процесс поиска новых способов и методов профилактики продолжается, в частности, в связи с увеличением числа уголовных правонарушений с использованием интернет-пространства, требуют специализации самих субъектов профилактики, то есть представителей правоохранительных органов, которые должны периодически проходить курсы повышения квалификации. Как известно, профилактика уголовных правонарушений делится на два вида: на общее предупреждение и на частное. Общее предупреждение происходит во всех случаях, когда выносится обвинительный приговор суда, когда о задержаниях преступников и вынесенном приговоре информация оглашается в средствах массовой информации, когда в школах, колледжах, университетах и других производственных организациях и учреждениях ведутся профилактические беседы о совершенных правонарушениях и привлечении субъектов правонарушения к административной или уголовной ответственности, также много работы проводится контрольными и надзорными органами, а также имеет место повсеместное разъяснение законодательных актов.

По данным исследования Паркер, М. П. «Насилие в семье — это деструктивный социальный процесс, который в той или иной форме наблюдается почти в каждой четвертой семье; до 40 % тяжких насильственных преступлений совершается в семьях, две трети умышленных убийств обусловлены семейно-бытовыми мотивами¹ Жертвами чаще становятся женщины, дети, престарелые родители, родственники-инвалиды[8]. Как известно, «В 1995 году государство обратило внимание на необходимость создания организации, которая будет заниматься делами женщин и семьи. Был создан Совет по проблемам семьи, женщин и демографической политике при президенте РК, который позднее, в 1998 году, был преобразован в Национальную комиссию при президенте РК. С тех пор проблемы семьи и бытового насилия находятся под контролем общественности...Сегодня в Казахстане работает 41 кризисный центр, 14 из них – государственные»[9].

В связи с увеличением жертв бытового насилия, мы считаем, что необходимо увеличить количество кризисных центров в несколько раз, для улучшения данной ситуации в стране.

На основе проведенного исследования теории и практики профилактики бытового насилия в Республике Казахстан мы предлагаем: во-первых, исключить полностью из законодательства защитное предписание, как самый неэффективный способ предупреждения административных и уголовных правонарушений, совершаемых в семейно- бытовой сфере, во вторых, предлагаем, при совершении первого правонарушения надеть электронный браслет на субъекта административного либо уголовного правонарушения и в третьих, во всех школах необходимо ввести дисциплину, касающуюся самозащиты во всех жизненных обстоятельствах, то есть, повысить правовую грамотность детей и подростков, чтобы они знали, как вести себя при таких, сложившихся, жизненных обстоятельствах. Необходимо учесть, что меры, принимаемые в отношении субъекта правонарушения должны приниматься моментально, сразу, при обнаружении правонарушения и это должно найти отражение в действующем законодательстве, как требование, которое должно неукоснительно исполняться для оказания реальной помощи жертве правонарушения.

1. Пути совершенствования уголовной политики Республики Казахстан: коллективная монография. - Алматы, 2020. 238 с.

2. <https://www.google.com/search?q=%D1%81%D1%82%D0%B0%D10> марта 2023 г.

3. Татьяна Гуржий В Казахстане с мая ужесточат наказание за бытовое насилие <https://kz.kursiv.media/2023-04-26>

4. https://schitaetsya.kz/Бытовое_насилие_в_Казахстане

5. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 15 июля 2014 года № 432. Зарегистрирован в Министерстве юстиции Республики Казахстан 15 августа 2014 года № 9695. Об утверждении Правил осуществления профилактического контроля за лицами, состоящими на профилактическом учете в органах внутренних дел

6. Закон РК « О профилактике бытового насилия РК» от 4 декабря 2009 года № 214-IV

7. <https://www.google.com/search?q>

8. Паркер, М. П. Автореферат диссертации на тему: «Насилие в семье: система профилактики, преодоления и регулирования: социологический анализ» на соис.уч. ст.канд.юрид.наук 22.00.04, 2014

9. <https://informburo.kz/> «Помощь жертвам бытового насилия: как в Казахстане работают кризисные центры» от 27 февраля 2023.

СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА ПРОВОКАЦИЮ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В РОССИИ И РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

*Заместитель начальника учебного отдела Дальневосточного
юридического института МВД России кандидат юридических наук*

(г. Хабаровск)

Забелов А.Ю.

Провокация как правовое, социальное явление известно человечеству с давних пор. Представляется, что семантическое значение слова «провокация», имеет ярко выраженный отрицательный оттенок. Чаще всего это слово ассоциируется с такими словами как предательство, ложь, подстрекательство, коварство. Поэтому неслучайны усилия, которые прикладывает государство к искоренению провокации, как недопустимого метода в процессе выявления и раскрытия преступлений, а также выявления и установления лиц, ее подготавливающих и совершающих.

Российское и казахстанское законодательство в области уголовного права и оперативно-розыскной деятельности имеют развитые положения касающиеся правовой регламентации ответственности за провокацию преступления.

Как в России, так и в Республике Казахстан существует прямой запрет на провокацию со стороны правоохранительных органов, закрепленный прежде всего в отраслевом законодательстве.

Так, ст. 5 Федерального закона Российской Федерации от 12.08.1995 №144-ФЗ «Об оперативно-розыскной деятельности» содержит понятие провокации, под которым понимается «подстрекательство, склонение в прямой или косвенной форме к совершению противоправных действий»[4].

Закон Республики Казахстан от 15 сентября 1994 года № 154-ХІІІ «Об оперативно-розыскной деятельности» в ст. 15 «Ограничения в оперативно-розыскной деятельности», также содержит положения о том, что: «При осуществлении оперативно-розыскной деятельности запрещается: ...

склонять и провоцировать граждан к совершению правонарушений» [3].

Кроме оперативно-розыскного законодательства, запрет на провокацию преступления содержится и в уголовном кодексе Республики Казахстан.

В соответствии с законом от 6 октября 2020 года «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам противодействия коррупции» в уголовный кодекс Республики Казахстан внесен ряд изменений, в том числе включена статья 412-1 «Провокация преступления». В диспозиции части первой данной нормы установлено, что «Провокация преступления, то есть незаконные действия должностного лица, осуществляющего оперативно-розыскную деятельность или досудебное расследование, склонившие лицо к совершению преступления с целью последующего изобличения и привлечения к уголовной ответственности или шантажа, наказывается ...»[1].

Нужно отметить, что ответственность за провокацию преступления существовала в уголовном кодексе Республики Казахстан и ранее. В той же главе 17 «Уголовные правонарушения против правосудия и порядка исполнения наказаний», содержится статья 417 «Провокация коммерческого подкупа либо взяточничества». Диспозиция ч.1 данной статьи определяет: «Провокация коммерческого подкупа, то есть попытка передачи лицу, выполняющему управленческие функции в коммерческих или иных организациях, без его согласия денег, имущественных благ и преимуществ в целях искусственного создания доказательств совершения преступления либо шантажа, - наказывается...»[1].

Уголовный кодекс Российской Федерации не имеет в своем составе общей нормы, закрепляющей ответственность за совершение провокации преступления, но содержит специальную норму, по смыслу созвучную с ст. 417 УК РК, ст. 304 УК РФ: «Провокация взятки, коммерческого подкупа либо подкупа в сфере закупок товаров, работ, услуг для обеспечения государственных или муниципальных нужд»[2], в которой под провокацией понимаются аналогичные действия.

Анализ понятий, закрепленных в законах регламентирующих оперативно-розыскную деятельность в Республике Казахстан и Российской Федерации, а также в уголовных кодексах государств, позволяет констатировать наличие определенных терминологических противоречий.

УК РК, с одной стороны определяет провокацию в качестве склонения к совершению преступления сотрудниками правоохранительных органов, но в тоже время связывает ее с «попыткой передачи» должностному лицу к-л благ, «в целях искусственного создания доказательств совершения преступления либо шантажа».

В соответствии с Нормативным постановлением Верховного Суда Республики Казахстан от 27 ноября 2015 года № 8 «О практике рассмотрения некоторых коррупционных преступлений», ответственность за провокацию взятки по части второй статьи 417 УК наступает лишь в случаях, когда попытка передачи предмета взятки осуществлялась в целях искусственного

формирования доказательств совершения преступления или шантажа и лицо, указанное в части первой статьи 366 УК, заведомо для виновного не совершало действий, свидетельствующих о его согласии принять взятку [5].

Определив провокацию преступления в статье 412-1 УК РК в качестве склонения к совершению преступления, казахстанский законодатель возможно связывает ее с институтом соучастия, т.к. ч. 4. ст. 28 УК РК «Виды соучастников уголовного правонарушения», устанавливает, что «Подстрекателем признается лицо, *склонившее* другое лицо к совершению уголовного правонарушения путем уговора, подкупа, угрозы или другим способом»[1].

В пользу данного тезиса свидетельствует еще одно положение из вышеназванного постановления Верховного Суда: «Провокационно-подстрекательские действия органов уголовного преследования, состоящие в передаче взятки лицу, указанному в части первой статьи 366 УК, когда согласие было получено в результате его склонения к получению предмета взятки при обстоятельствах, свидетельствующих о том, что без вмешательства органов уголовного преследования у него не возникло бы умысла на получение взятки и преступление не было бы совершено, исключают преступность деяния лица, в отношении которого эта деятельность осуществлялась»[5].

По всей видимости следует, что провокации коммерческого подкупа либо взяточничества не может быть в случае, когда сотрудники правоохранительных органов склонили лицо к получению предмета взятки. При этом обозначенные действия вполне подходят для квалификации по ст. 412-1 УК РК. Выходит, что одной провокации (в смысле ст.417 УК РК) нет, но в тоже время, провокация (в смысле ст. 412-1 УК РК) есть.

Схожая проблема, касающаяся не единообразного толкования правовых терминов есть и в российском законодательстве. Так, в Постановлении Пленума Верховного Суда РФ от 9 июля 2013 года №24 «О судебной практике по делам о взяточничестве и об иных коррупционных преступлениях» сказано: «От преступления, предусмотренного ст. 304 УК РФ, следует отграничивать действия сотрудников правоохранительных органов, спровоцировавших должностное лицо или лицо, выполняющее управленческие функции в коммерческой или иной организации, на принятие взятки или предмета коммерческого подкупа. Указанные действия совершаются в нарушение требований ст. 5 Федерального закона от 12 августа 1995 года № 144-ФЗ «Об ОРД» и состоят в передаче взятки или предмета коммерческого подкупа с согласия или по предложению должностного лица либо лица, выполняющего управленческие функции в коммерческой или иной организации, когда такое согласие либо предложение было получено в результате склонения этих лиц к получению ценностей при обстоятельствах, свидетельствующих о том, что без вмешательства сотрудников правоохранительных органов умысел на их получение не возник бы и преступление не было бы совершено»[6].

Как и в случае казахстанского законодателя, заслуживающим внимания моментом является сам понятийный аппарат, выбранный судом в данном вопросе. По мнению автора, фразу «...от преступления, предусмотренного статьей 304 УК РФ, следует ограничивать действия сотрудников правоохранительных органов, спровоцировавших должностное лицо или лицо...», можно интерпретировать, как «...от провокации взятки, следует ограничивать действия сотрудников правоохранительных органов, спровоцировавших должностное лицо получить взятку».

По мнению автора, верное употребление терминов в уголовном законе имеет решающее значение и поэтому, с учетом исторического, общетеоретического и международно-правового опыта, более целесообразно в рамках ст. 417 УК РК (также, как и в ст. 304 УК РФ), использовать понятие «имитация», которое более точно отражает содержание данного явления [9].

Слово «имитация» имеет следующее значение: «подделка, предмет сделанный в подражание настоящему так, что его трудно отличить от образца»[7 С. 241]. Данное слово наглядно иллюстрирует ситуацию, когда лицо не возбуждает желание у должностного лица или лица, выполняющего управленческие функции в коммерческой или иной организации, принять взятку или предмет коммерческого подкупа, но внешне создает впечатление совершения этими лицами коррупционных преступлений.

В заключении подчеркну, что дополнение УК РК нормой, предусматривающей ответственность за провокацию преступления весьма значимый шаг на пути к искоренению незаконных проявлений в оперативно-розыскной деятельности. Несмотря на то, что Республика Казахстан не входит в юрисдикцию Европейского суда по правам человека, и национальные суды не испытывают на себе давления его решений, национальное законодательство, в этой части, развивается по пути неотступного соблюдения права, предусмотренного статьей 6 Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод «Право на справедливое судебное разбирательство»[8 С. 6-12], в рамках которой предусмотрена возможность защиты от полицейской провокации.

Хотя рассмотренные нормы, отличаются некоторыми противоречиями и неточностями, они находятся в позитивном векторе развития на пути к дальнейшему построению правового государства и защите граждан от противоправных посягательств тех лиц, которые должны стоять на охране законности и правопорядка. Такой позитивный опыт в борьбе с провокацией преступления со стороны лиц, уполномоченных на проведение оперативно-розыскных мероприятий, должен быть воспринят и российским законодателем с учетом особенностей национальной правовой системы.

1. Уголовный кодекс Республики Казахстан / [Электронный ресурс] https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252 (дата обращения: 20.10.2023).

2. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13 июня 1996 № 63-ФЗ Доступ из СПС «КонсультантПлюс» (дата обращения: 20.10.2023).

3. Закон Республики Казахстан от 15 сентября 1994 года № 154-ХІІІ «Об

оперативно-розыскной деятельности» / [Электронный ресурс] https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1003158 (дата обращения: 20.10.2023).

4. Федеральный закон «Об оперативно-розыскной деятельности» от 12 августа 1995 №144-ФЗ (с изменениями и дополнениями). Доступ из СПС «КонсультантПлюс»(дата обращения: 20.10.2023).

5. Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 27 ноября 2015 года № 80 практике рассмотрения некоторых коррупционных преступлений / [Электронный ресурс] https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=32988867&pos=4;-88#pos=4;-88 (дата обращения: 20.10.2023).

6. Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 9 июля 2013 №24 «О судебной практике по делам о взяточничестве и об иных коррупционных преступлениях» Доступ из СПС «КонсультантПлюс» (дата обращения: 20.10.2023).

7. Словарь иностранных слов современного русского языка. М., 2014.

8. Руководство по статье 6 Конвенции. Право на справедливое судебное разбирательство (уголовно-правовой аспект) CouncilofEurope, ECHR. 2014.

9. Забелов, А. Ю. Уголовно-правовая оценка провокации как преступления против интересов правосудия: специальность 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право»: дисс..канд. юр. наук. Москва, 2021. - 232 с.

МЕРЫ АДМИНИСТРАТИВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ В ОТНОШЕНИИ РОДИТЕЛЕЙ ИЛИ ИНЫХ ЗАКОННЫХ ПРЕДСТАВИТЕЛЕЙ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ

*Профессор ФГКУ «ВИ МВД России», профессор, к.ю.н.,
Воронеж, Россия. zanina.tatyana2020@mail.ru*

Занина Т.М.

На сегодняшний день одной из самых приоритетных задач любого государства является защита прав и свобод несовершеннолетних, обеспечить их нормально развитие и оградить их от любого негативного воздействия. Связано это с тем, что подрастающее поколение представляет собой будущее любой нации, и от того каким оно вырастет, зависит и существование самого государства. Понимают это и мировое сообщество. В 1959 году Генеральная Ассамблея ООН приняла Декларацию Прав ребенка, в которой перечислены те неотъемлемые права и свободы несовершеннолетних, которые должны обеспечиваться всеми странами участниками данной организации.

Несмотря на то, что несовершеннолетний является правоспособным, то есть может иметь права и свободы, это не делает его правосубъектным. Правосубъектность состоит из: правоспособности, то есть возможности иметь права, дееспособность – то есть способность лица самостоятельно осуществлять свои права и нести свои обязанности и деликтоспособности – то есть нести ответственность за правонарушения.

Правоспособность лицо имеет с момента рождения. Полная дееспособность наступает в 18 лет. Деликтоспособность наступает по-разному, за гражданско-правовые деликты с 18 лет, за административные

правонарушения с 16 лет, за некоторые уголовные преступления вовсе с 14 лет. В связи с этим полностью правосубъектным можно признать лишь лицо, достигшее возраста 18 лет. Поэтому несовершеннолетние лица осуществляют свои права через родителей или иных законных представителей

Группа правонарушений, в которой родители и иные законные представители являются субъектом административной ответственности, содержится в главе 5 КоАП РФ. Данная глава предусматривает административные правонарушения, родовым объектом которых являются права граждан. В первую очередь речь идет о конституционных правах[1].

Обязанность по реализации конституционных прав ложится на родителей и иных законных представителей несовершеннолетнего. Этот факт вытекает из содержания статей 63 и 64 Семейного кодекса РФ. Данные обязанности подразделяются на две группы:

- права и обязанности по воспитанию и образованию несовершеннолетних детей;
- права и обязанности по защите прав и законных интересов несовершеннолетних детей.

Родители и иные законные представители несовершеннолетних несут ответственность по содержанию ребенка, обеспечение его нормальным питанием, одеждой, предметами первой необходимости. Нехватка у родителя материальных средств, не освобождает его от обязанностей по содержанию и воспитанию ребенка. Развод родителей, и оставление ребенка с одним из них, также не освобождает второго родителя от данной обязанности. В процессе воспитания несовершеннолетнего родителям и иным законным представителям запрещается применять физическое и моральное насилие, грубые, жестокие и пренебрежительные способы воспитания.

Именно за нарушение предписаний, установленных Конституцией РФ, которые конкретизированы в Семейном кодексе РФ, и наступает административная ответственность родителей и иных законных представителей несовершеннолетних. Разберем отдельные составы.

Часть 1 статьи 5.35 КоАП РФ предусматривает ответственность за невыполнение или ненадлежащее выполнение обязанностей, возложенных на родителей и иных законных представителей несовершеннолетних Конституцией РФ, Семейным кодексом РФ и иными нормативно-правовыми актами. Объективная сторона данной нормы не предусматривает никаких квалифицирующих признаков. Речь идет о таком неисполнении или ненадлежащем исполнении обязанностей, которое может повлечь за собой совершение несовершеннолетним преступления или административного правонарушения, уклонение их от учебы, бродяжничество, иные антиобщественные действия [2]. Однако, поскольку данный состав является формальным, то наступление общественно вредных последствий не обязательно, и состав административного правонарушения считается оконченным с момента выявления факта неисполнения или недолжного

исполнения родителями или иными законными представителями обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего[3].

Чаще всего, данная норма применяется в случаи совершения несовершеннолетним, не достигшим возраста привлечения к административной ответственности (16 лет), административного правонарушения. Связанно это с тем, что родители и законные представители несовершеннолетнего во время воспитания обязаны прививать ему нравственные качества, которые не позволили бы совершить данный проступок.

Часть 2 статьи 5.35 КоАП РФ предусматривает ответственность за более грубые деяния, которые связаны с нарушением прав ребенка. Объективная сторона правонарушения может проявляться в следующем:

- действия выраженные в воспрепятствовании общения с другим родителем;
- действия выраженные в сокрытии местонахождения несовершеннолетнего;
- неисполнение судебного решения о месте жительства несовершеннолетнего;
- в неисполнении решения суда о порядке воспитания несовершеннолетнего и другое.

Перечень деяний, которые подпадают под объективную сторону данного состава является открытым, поэтому правонарушение может быть совершено не только способами, описанными диспозиции части 2 статьи 5.35 КоАП РФ.

Анализируя статистику привлечения родителей или иных законных представителей к административной ответственности на базе УМВД России по Новгородской области, можно сделать вывод, что рассматриваемая статья является наиболее распространенным правонарушением среди субъектов данной статьи.

Часть 1 статьи 5.35.1 КоАП РФ предусматривает административную ответственность за неуплату средств на содержание детей. Под средствами на содержания детей в данной статье понимают денежные средства, которые родитель обязан выплачивать своему несовершеннолетнему ребенку или совершеннолетнему нетрудоспособному ребенку по решению суда или нотариально удостоверенному соглашению. Под неуплатой понимается отказ без уважительной причины, в течении двух месяцев после вынесения соответствующего решения выплачивать денежные средства на содержания ребенка [4].

Статья 5.37 КоАП РФ предусматривает административную ответственность за незаконные действия по усыновлению (удочерению) ребенка, передаче его под опеку (попечительство) или в приемную семью. Речь в данной статье идет о нарушении порядка усыновления, который установлен ст. 124 – 144 Семейного кодекса РФ.

Следующим рассматриваемым составом, где субъектами административной ответственности выступают родители и иные законные представители несовершеннолетнего является ст. 20.22 КоАП РФ. Здесь речь идет о несовершеннолетних, которые не достигли возраста 16 лет и не могут самостоятельно нести ответственность за схожие составы.

В отличии от схожих составов административных правонарушений, предусмотренных статьями 20.20 и 20.21 КоАП РФ, объективная сторона данного правонарушения не содержит такого квалифицирующего признака как «общественное место». Также, в отличии от ст. 20.21 КоАП РФ, состояние опьянение, описанное в диспозиции статьи 20.22 КоАП РФ, не предусматривает действия, оскорбляющие человеческое достоинство и общественную нравственность.

Подводя итоги, можно сделать вывод о том, что родители в производстве по делам об АПН выступают не только как законные представители, но и как специальные субъекты. Это происходит в случае нарушения предусмотренных законодательством обязанностей. Родители и иные законные представители несовершеннолетних, являются субъектами административной ответственности по широкому кругу составов административных правонарушений, которые по большей части связаны с неисполнением ими своих обязанностей, по воспитанию ребенка.

Однако, не совсем ясно, что понимается под неисполнением или ненадлежащим исполнением обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего. Поэтому, мы предлагаем внести в ст. 5.35 КоАП РФ уточнение и сделать диспозицию этой статьи бланкетной, а именно, сделать отсылку на Конституцию РФ и Семейный кодекс РФ, в которых и предусматриваются обязанности по воспитанию ребенка. По нашему мнению, это решит множество проблем в практике производства по делам об АПН.

1. Кузьминкин Г.С., Кирсанова Н.Б. Права и обязанности родителей и детей в семейном праве Российской Федерации // В книге: Неделя науки СПбГПУ материалы научно-практической конференции с международным участием. Институт гуманитарного образования СПбГПУ. Санкт-Петербург, 2014. С. 136-138.

2. Малькевич М.С. Воспитание ребенка как право и обязанность родителя // Вестник Саратовской государственной юридической академии. 2014. № 3 (98). С. 150-153.

3. Алексанян А.М. Ответственность родителей за ненадлежащее воспитание детей // Вестник Российского экономического университета им. Г.В. Плеханова. 2015. № 1/2(11). С. 115-123.

4. Постатейный комментарий к Кодексу РФ об административных правонарушениях. Часть вторая / под общ. ред. Л.В. Чистяковой. – М.: ГроссМедиа, РОСБУХ, 2019. – Т. 1. – С. 423.

ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚ ЖӨНІНДЕГІ ХАБАРЛАМАЛАРҒА БАРУДАҒЫ ӘРЕКЕТТЕРІНІҢ ТАКТИКАЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Құқық бұзушылық жөніндегі хабарламаларға бару кезінде, төтенше жағдайда ПО қызметкері өзін қалай ұстау керектігін және не істеу керектігін нақты білуі керек, шабуылдаушылардан өзін-өзі қорғауға және бейтараптандыруға психологиялық тұрғыдан дайын болуы керек.

Кәсіби маман өз әрекеттері мен мінез-құлқын сыни ортада алдын ала модельдеуге міндетті. Бұл қажетті әдістерді жақсы меңгеруге, оңтайлы мінез-құлыққа психологиялық дайындықты дамытуға, денсаулық пен өмірге қауіпті жағдайды уақтылы тануға және дұрыс бағалауға мүмкіндік береді. Осылайша, қызметкер күтпеген шабуылдың алдын алады немесе шектей алады, өзін және басқа адамдарды ықтимал қылмыстық шабуылдардан қорғайды [1].

Мынаны мықтап еске сіңіру керек: зиянкестер көбінесе психикалық ауытқуларға ие, алкоголь немесе есірткінің әсерінен болады. Олар әдетте теңгерімсіз, импульсивті, жеткіліксіз. Ең алдымен, олардың агрессиясын болдырмауға тырысқан дұрыс. Бұл үшін кейде тек қатал көзқарас, алдын ала айқайлау, сенімді сабырлы мінез-құлық жеткілікті, өйткені ерік-жігері әлсіреген адамдар оларға қарсы күштің артықшылығын сезінеді және оған бағынады [2].

Қылмыстың жасалатын орындары көбіне, яғни қылмыстық элементтер негізінен аз қоныстанған жерлерде, тыныш және аз жарықтандырылған көшелерде, бос жерлерде, тұрғын емес ғимараттарда, саябақтарды, скверлерде, өту аулаларында, жерасты өткелдерінде, үйлердің кіреберістерінде, лифттерде болатынын есте ұстаған жөн [3].

Ұстауды жүзеге асыру кезінде келесі әрекеттерді, тактикалық әрекеттерді орындаған жөн:

1) мүмкіндігінше тұрғылықты жері бойынша қылмыстық іздестіруде немесе паспорт қызметінде құқықбұзушының жеке басы туралы фотосурет пен ақпаратты, оның бұрынғы ұстау және қылмыс жасау кезіндегі іс-әрекеттері туралы мәліметтерді алуға, оның тарапынан қарсылық көрсету ықтималдығын көздеуге, жергілікті жердің ерекшеліктерін, объектінің орналасу жоспарын зерделеуге (кіреберістер мен шығулар, қосалқы үй-жайлар, жапсар жайлар, олардың жарықтандырудәрежесі);

2) жағдайды талдап, қажетті күштерді, арнайы құралдарды, құқықбұзушыны ұстау тактикасын жоспарлаңыз. Операцияға қатысушылар арасында қойылған міндеттерді бөле отырып, сақтандыруды ұйымдастырыңыз, операцияның дәйектілігін қамтамасыз етіңіз, көршілермен сөйлесуді шектеңіз (құқықбұзушылар күдікті және сақ болады);

3) ұстамас бұрын қарудың дайындығын тексеріңіз. Есікке қоңырау шалып, қабырғаның бүйірінен ұстап, есіктің көзінің алдында тұрмаңыз;

4) ұстауды жүзеге асыра отырып, құқық бұзушыға кісен тағуға, оны қатысушылардан окшаулауға, ұсталған адамның бөгде адамдармен байланысына жол бермеуге міндетті. Күдікті адамды мұқият қадағалаңыз, сақ болыңыз (ең күтпеген заттар – құқық бұзушының өзімен бірге алып жүруі, тексеруі және жеке заттарын оның қарсыласуы үшін пайдаланылуы мүмкін). Ұсталған адам дәретхананы пайдалануды сұраған жағдайда, алдымен бөлмені, терезені, қоқыс жәшігін және қару жасырылуы мүмкін басқа жерлерді тексеру керек. Онда қылмыскер болған кезде дәретхананың есігін ашық қалдырыңыз [4];

5) егер қарулы немесе топтық қарсылық күтілсе және өзге де нақты қауіп болса, операцияға арнайы бөлімшелерді тартуды, оқ өтпейтін жилеттер мен қажетті жедел-техникалық құралдарды пайдалануды алдын ала жоспарлау керек.

Полиция қызметкерін ұрып-соғуға немесе тұншықтыруға жол бермеу үшін дененің алдында тұрған қолына кісен тағуға болмайды. Бұл әдіс тек ерекшелік түрінде қолданылады және міндетті түрде шалбар белбеуіне бекітіледі (мысалы, егер жарақат салдарынан ұсталған адам қолдарын артына қоя алмаса). Ұсталған адамдарды дереу тінту керек, содан кейін объектілер (үй-жайлар, автомашиналар жән ет.б.) және олардағы заттар тексеріледі. Тінту жүргізетін қызметкерді жолдасы сақтандыруы керек. Сақтандырушы қызметкер іздеудің барысын мұқият қадағалап отыруы керек, әріптесінен қолдануға дайын қару мен шамамен бес қадам қашықтықта болуы керек [5]. Тінту кезінде полиция қызметкері ұсталған адамнан қолын қабырғаға бұрышпен сүйеніп, оған бет бұрып, аяғын мүмкіндігінше кеңетіп қоюды талап етуі керек. Бұл жағдайда полицей іздеушінің алдына аяғын қоюы керек, егер қарсылық болса, бұл аяқ пен төменнен соққы беруге болады. Алдымен ұсталған адамды оң жақтан, содан кейін сол жақтан іздейді. Дене мен киімді жоғарыдан төмен қарай сезіну керек, қаруды іздеу ең алдымен дәстүрлік иілетін жерлерде: қолтық астында, белбеу айналасында, киім қалталарында жүргізілуі керек. Содан кейін шашты, білектерді, арқаны (иық пышақтарының арасында), алақанды, перинэяны, белдік аймағын (белдіктің өзі қару болып табылады, ал оның ілгегі іс жүзінде пышақтың тұтқасы болып табылады) және т.б. Қажет болған жағдайда полиция қызметкері ұсталған адамды қосымша тексеру үшін киімдері мен бас киімдерін шешуге мәжбүрлетуі керек. Қолды пышақпен, ұстарамен, шпилькамен және басқа да өткір заттармен зақымдамау үшін киім мен аяқ киімді мұқият іздеу керек. Гипспен байланған, таңғышпен байланған, гипспен бекітілген дене бөліктерін тексеруді елемеуге болмайды (олардың астында файл, кескіш зат, кісенді ашуға арналған сым, есірткі заттары, зергерлік бұйымдар және т.б. жасырылуы мүмкін). Бұл процедура үшін дәрігерді тартқан жөн. Әйелді тексеруді тек әйел жүргізуі керек, тек іздеуде жүрген адамның қарулы шабуыл жасай алатындығы белгілі болған жағдайларды қоспағанда (мысалы, бұл террорист). Полиция қызметкері күдіктіге келгенге дейін кісен кию керек [6].

Бөгде адамдардың жағдайына араласпау үшін қылмыскерлерді ұстау орнынан мүмкіндігінше тезірек алып кету ұсынылады. Алайда келесі тармақтарды ескеру қажет:

*ұсталғанды ішкі істер органдарының бөлімшесіне жеткізу – ойластырылған тактиканы және міндеттерді бөлуді талап ететін операцияның құрамдас бөлігі (сақтандыру, қосымша күштермен күшейту, автомобильдің, байланыс құралдарының техникалық жарамдылығын тексеру, оқиға орнын соңғы мұқият тексеру және т. б.);

*екі немесе одан да көп ұсталғандарды тасымалдау тұтқындарды тасымалдау үшін арнайы көлікті қажет етеді. Әйтпесе оларды полиция бөлімшесіне жеткізу бөлек жүргізіледі;

*арнайы авто көліктің шанағына кіретін қызметкер ұсталғандарды отырғызар алдында қаруды жүргізуші-полицейге немесе шанақтың сыртындағы қызметкерге беруі тиіс;

*автокөліктің отырғышы алдын-ала қару ретінде пайдаланылуы мүмкін заттардан босатылуы керек;

*автокөлікке бірінші болып сақтандырушы қызметкер кіреді және жүргізушінің артында орын алады. Екінші полицей (жүргізуші) ұсталғанды сақтандырушының қасындағы оң жақ артқы орындыққа ертіп барады (кісенделген, өйткені оларды тікелей көлікте киюге қатаң тыйым салынады), содан кейін өзі көлікке отырады. Көлікте қылмыскер полиция бөліміне жеткізілгенге дейін қосулы және қалдырылған болуы керек ішкі жарықтандыру;

*сақтандырушы полиция қызметкері ұсталғанды (әсіресе оның қолын) үнемі бақылап отыруы керек, оңға бұрылып, оң қолын орындықтың артқы жағына, құқықбұзушының желкесінің артына, ал сол қолын жүргізушінің басына қою керек (бұл кезде қаруденен мен орындықтың арасында қысылған);

*құқық бұзушыны ішкі істер органына тасымалдау жақсы жарықтандырылған көшелерде жүргізілуі керек (бұл қосымша шолу жасайды);

*келген кезде көліктен кері ретпен шығу керек;

*құқықбұзушыны кезекші бөлімнің немесе уақытша ұстау изоляторының қызметкерлеріне берер алдында олардың назарын ұсталған адамның мінез-құлқының ерекшеліктеріне аудару, оны тағы бір рет тінту қажет, осы уақытта басқа полиция қызметкері (жүргізуші) автокөлікті тексеруі тиіс;

*ішкі істер органында ұсталған адамды мұқият қадағалап, оны жалғыз қалдырмау керек. Полиция қызметкерлерінің қауіпсіздігін және өзін-өзі сақтандыруды қамтамасыз ету әдістері ретінде арнайы жедел-техникалық құралдар мен басқаруқұралдары қолданылады. Басқару құралдарына полиция нарядтарын басқаруды жүзеге асыруға және қолдауға мүмкіндік беретін құрылғылар мен құжаттама кіреді, ал жедел құралдар – бұл қару-жарақ, автомобильдер, арнайы жабдықтар, қызметті киттер және т.б.,

олардың көмегімен қызметтік іс-шаралар жүзеге асырылады немесе жеңілдетіледі.

Қорыта келе, құқық бұзушылық жөніндегі хабарламаларға бару кезінде, төтенше жағдай кезінде полиция қызметкерлері өзін қалай ұстау керектігін нақты білудің тактикалық ерекшеліктеріне, өзін-өзі қорғауға және бейтараптандыруға психологиялық тұрғыдан дайын болуы керек. Сондықтан үнемі кәсіби ептілігін және тактикалық дайындығын үнемі жетілдіріп отыруы керек және ол үшін құқық қорғау органдары жағдай жасауы шарт.

1. Нагоева М.А. Некоторые аспекты производства отдельных следственных действий при расследовании терроризма // Теория и практика общественного развития. 2014. № 10. Б. 168-170.

2. Хадиков Р.Ш. Особенности расследования преступлений террористической направленности // 2015. № 12. Б. 214-216.

3. Ордоков М.Х. Проблемы процессуального оформления осмотра места происшествия // 2015. № 16. Б. 114-115.

4. Буданов А.В. Педагогика личной профессиональной безопасности сотрудников ОВД. М., 1997.

5. Шамаев А.М. Роль следственно-оперативной группы при расследовании преступлений террористической направленности // Теория и практика общественного развития. 2015. № 18. Б. 138-140.

6. Хадиков Р.Ш. Некоторые вопросы расследования преступлений в сфере незаконного оборота наркотических средств // № 7. Б. 108-110.

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ НЕЮРИДИЧЕСКИХ ДИСЦИПЛИН В ВУЗАХ МВД

*Старший преподаватель-методист ОООУП УМЦ Актюбинского
юридического института МВД Республики Казахстан
им.М.Букенбаева майор полиции
Ибыжанова Г.Б.*

Для кого – то профессия полицейского – это мечта и, более того, мечта, до сих пор неосуществленная. Внутренние проблемы каждой профессии являются такими же насущными, как и образование, полученное будущими специалистами. Хотя с момента обретения независимости Республики Казахстан были достигнуты определенные успехи, старые проблемы остаются актуальными, даже несмотря на то, что текущие события и быстро развивающиеся технологии образования добавляют новые возможности. В образовательный процесс вводятся новые интерактивные методы обучения, реализуются новые методики и технологии.

По мере того как возникают новые вызовы, служба в правоохранительных органах, в частности в полиции, по-прежнему из всех сил пытается реализовать преимущества прежних обязательств и реформ. Настало время для нового диалога между правоохранительными органами и

академическими сообществами, чтобы лучше интегрировать образование с потребностями ведомств в обучении и полиции. Совместно определяя текущие и будущие потребности, специалисты в области образования, имеющие опыт в теории и обучении будущих полицейских совместно с представителями академических кругов высшего образования могут разработать инструменты для решения как сохраняющихся обещаний, так и возникающих проблем. С этой целью взгляд на существующую систему образования в области правоохранительной деятельности, историю непростого союза полиции и образования, различия между образованием и профессиональной подготовкой, а также будущие потребности профессии сотрудника правоохранительных органов могут дать некоторые рекомендации по созданию более тесной связи между образованием, профессиональной подготовкой и конечным результатом совершенствования полицейских служб.

Организации образования МВД Республики Казахстан осуществляют образовательную деятельность в сфере высшего и послевузовского образования в правоохранительной сфере, также реализуют программы обучения, связанные с квалификацией полицейского начального уровня.

Первой ступенькой на этой лестнице остается наличие у будущего сотрудника диплома о среднем/среднем-специальном образовании, которая, по-видимому, отражает «отраслевой стандарт», несмотря на значительные изменения в других областях. Являясь улучшением по сравнению с отсутствием образовательных стандартов предыдущей эпохи, он, тем не менее, остается относительно скромным критерием. После приема на работу новобранец поступает на первоначальное профессиональное обучение сроком на 2 месяца для изучения широкого спектра тем, большинство из которых утверждены стандартами профессиональной подготовки сотрудников полиции. Затронутые темы включают основы профессиональной полицейской подготовки, основы психологической подготовки, сервисную модель полицейской деятельности, насилие в семье, боевые приемы борьбы, межличностные коммуникации, кодексы и законодательные акты, основы криминалистики, знакомство с огнестрельным оружием и многие другие, сжатые в максимально короткую программу. Как правило, такая категория обучающихся имеет военный билет, молодые ребята отслужив в армии идут работать в полицию на должности рядового, младшего начальствующего состава. Отбор лиц на службу в ОВД для направления на специальное первоначальное обучение осуществляется кадровыми аппаратами департаментов полиции областей [1]. Обучающиеся, которые успешно заканчивают программы обучения получают сертификат, необходимый для трудоустройства.

Наличие диплома о высшем образовании тоже представляет собой определенную ступень в начале карьерной лестницы в полиции. Так же, как и сержанты будущие офицеры направляются на специальное первоначальное обучение сроком на 2 месяца. Они осваивают программу обучения, из серий

строгих образовательных модулей, которые помогают подготовить потенциальных сотрудников правоохранительных органов к выполнению требований должности ориентирована на лиц имеющих диплом о высшем образовании. Таким образом многие из сегодняшних офицеров с высшим образованием имеют дипломы по другим специальностям, начиная от педагогики, заканчивая инженерией.

На следующем уровне все большее число полицейских ведомств в настоящее время отдает предпочтение выпускнику ведомственного ВУЗа, которому по окончании обучения присваивается академическая степень бакалавр с одновременным получением специального звания лейтенанта.

В подпункте 3-2) статьи 1 Закона «Об образовании» [2] среди других военных, специальных учебных заведений приводятся и организации образования, подведомственные министерству внутренних дел Республики Казахстан. Высшие учебные заведения МВД РК – многочисленные среди других ведомственных ВУЗов страны, осуществляют подготовку кадров для органов внутренних дел, имеют богатую историю подготовки специалистов и традиции своего развития.

Вузы, входящие в систему высшего образования по подготовке специалистов для органов внутренних дел, производят отбор и прием кандидатов на учебу из числа граждан Республики Казахстан, отвечающих определенным требованиям, предъявляемым к сотрудникам органов внутренних дел. Стоит ориентироваться на конкретные условия для поступления в вузы МВД, чтобы стать потенциальным курсантом, нужно для начала соответствовать стандартным параметрам. В случае успешного прохождения внешних и внутренних экзаменационных испытаний, все абитуриенты успешно зачисляются на основании решения приёмной комиссии.

Государственные образовательные учреждения высшего профессионального образования стараются на максимально высоком уровне реализовать фундаментальную академическую и профильную подготовку кадров для соответствующих органов. Руководство объединило в своих стенах ученых, педагогов и практиков, чтобы качественно готовить специалистов. Образовательные программы высшего образования, соответствующие по содержанию требованиям ГОСО[3], ориентированы на достижение результатов обучения и приобретение личностных и профессиональных компетенций, выраженных способностями в соответствии с 6 уровнем Национальной рамки квалификаций и Дублинскими дескрипторами первого цикла обучения. Содержание образовательных программ высшего образования состоит из дисциплин трех циклов – общеобразовательные дисциплины, базовые дисциплины и профилирующие дисциплины, а также дополнительных видов обучения. В ходе разработки содержания образовательных программ профессорско-преподавательский состав наряду с традиционными технологиями и методами обучения ориентируется на использование инновационных технологий.

Образование и профессиональная подготовка – это, по сути, разные задачи, которые в идеале должны дополнять друг друга. Образование - это больше о приобретении навыков обучения тому, как учиться, в то время как обучение систематически развивает определенные навыки для достижения определенных целей. Без интеграции ни образование, ни профессиональная подготовка не являются адекватной подготовкой к выполнению сложных задач полицейской работы.

Высокое качество подготовки курсантов и слушателей обеспечивается благодаря сочетанию высокого профессионализма, многолетнего опыта работы в практических подразделениях органов внутренних дел и научного потенциала профессорско-преподавательского состава ВУЗов. На кафедрах постоянно ведется работа по созданию и совершенствованию учебно-материальной базы и полигонов. Такая подготовка вполне оправдана, так как она учитывает и отражает специфическую деятельность ОВД по обеспечению правопорядка, общественной безопасности и борьбы с преступностью. Следовательно, цели, организация, содержание, методы и формы обучения будут иметь свои особенности, которые и реализуются в ведомственных учебных заведениях.

Однако особую актуальность приобретает вопрос совершенствования методики и повышения качества преподавания слушателям дисциплин неюридического профиля, хотя таковыми назвать их сложно, т.к. обучение по всем дисциплинам так или иначе направлено на формирование профессионально-значимых компетенций. Решению этого вопроса способствует применение в образовательном процессе инновационных педагогических технологий, использование различных видов обучения, тренинговых процедур, применение компьютерных технологий, контрольно-обучающих программ, электронных учебно-методических комплексов, учебников, пособий и т.д. Эффективность учебно-познавательной деятельности обучающегося зависит от умения преподавателя правильно подбирать и использовать в работе методики и приемы обучения.

Методика преподавания – это набор методов, совокупность приемов, средств и способов изучения[4]. Учебный процесс требует постоянного совершенствования, так как он связан с изменением приоритетов и социальных ценностей. Успешность результатов обучения зависит не только от того, что усвоено, но и от того, как усвоено: коллективно или индивидуально, с опорой на внимание, восприятие, память или на весь личностный потенциал человека, с помощью репродукции.

Основой методики преподавания неюридических дисциплин в вузах МВД РК являются методы обучения и методы учения, которые необходимо различать, так как они имеют различное понимание и содержание. Методы обучения имеют специфические особенности, которые относительно самостоятельны, но при этом рассматриваются в единстве.

Дидактика различает следующие виды методов обучения неюридических дисциплин в ВУЗе:

1. В зависимости от поставленных дидактических задач различают методы, направленные на: овладение знаниями, формирование определенных умений и навыков, применение имеющихся умений и навыков на практике.

2. В зависимости от характера познавательной деятельности различают методы: репродуктивные, частично-поисковые, объяснительно-иллюстративные, исследовательские и т.д.

3. В зависимости от бинарной классификации, различают следующие виды методов: преподавания и учения[5].

Наиболее популярные и распространенными в методике преподавания неюридических дисциплин в ВУЗах МВД РК являются словесные методы обучения. Это связано с тем, что данные методы просты в применении, способствуют быстрой передачи значительного объема учебной информации. В настоящее время используются следующие словесные методы: рассказ, беседа, инструктаж, лекция, учебная дискуссия, семинар и т.д.

Основные словесные методы обучения:

- Учебная помощь – представляет собой словесное толкование явлений, понятий, действий, принципов и т.д. Используется во время преподавания нового учебного материала или же в процессе закрепления пройденного ранее. Помощь сопровождается наглядностями, опытами или наблюдениями.

- Инструктаж – носит информативно-локальный характер, который близок к алгоритмическому типу. В основном используется во время проведения практических или лабораторных занятий, а также в процессе подготовки студентов к самостоятельной работе.

- Рассказ – это монолог преподавателя по конкретной учебной теме, используется при изложении нового учебного материала. Представляет собой логическое и последовательное изложение, с точным описанием изучаемого. Рассказы могут быть художественные (содержат в себе образный пересказ фактов, явлений и т.д.), научно-популярные (включают в себя анализ конкретных явлений) и описательные (последовательное изложение учебного материала с указанием особенностей предметов и явлений).

- Беседа – это диалогическое общение студентов и преподавателя, в процессе которого преподаватель побуждает их к воспроизведению полученных ранее знаний, формулировке выводов и обобщений. Проводятся беседы не только для того, чтобы закрепить пройденный учебный материал, но и для того, чтобы студенты научились использовать его в практической деятельности.

- Учебная дискуссия – представляет собой публичное обсуждение какого-либо научного вопроса, предполагает высказывание студентами собственных мнений и идей на рассматриваемый вопрос (проблему). Дискуссия способствует тому, что студенты учатся самостоятельно высказывать собственную точку зрения, аргументировано ее отстаивать, анализировать сказанное оппонентами. Дискуссия используется не только с целью усвоения знаний, но и на создание эмоционально насыщенной

атмосферы, которая способствует проникновению в истину, мотивирует студентов на дальнейшее обучение и овладение новыми знаниями.

- Лекция – наиболее часто используемый метод обучения, представляет собой словесную передачу студентам учебной информации. Лекция является основной формой обучения в ВУЗе, так как с ее помощью преподаватель имеет возможность передать значительный объем учебного материала большому количеству студентов. В процессе лекции, преподаватель излагает перед студентами материал, по заранее составленному плану. Задача студентов зафиксировать его письменно в виде конспектов.

- Семинар – предусматривает выступление студентов с докладами, рефератами, сообщениями или презентациями, по заранее полученным темам. Семинар направлена на то, чтобы закрепить и расширить у студентов знания, полученные во время лекционных занятий, а также получить навыки самостоятельной работы с учебной информацией, содержащейся в различных источниках (книги, Интернет, электронные носители и т.д.). Преподаватель заранее определяет студенту тему его работы, а также форму представления. Задача студента подготовить по данной теме небольшое сообщение, чаще всего на 5-7 минут и представить в нужной форме (доклад, слайды и т.д.) [6].

Каждый метод должен обеспечивать воспитательный эффект обучения, основываться на достоверных научных фактах, акцентировать внимание на основной мысли, быть доступным и эмоциональным, содержать выводы и замечания.

С учетом вышеперечисленных факторов, на мой взгляд, наиболее эффективным средством преподавания неюридических дисциплин может стать методика сочетания традиционных и инновационных методов и подходов к обучению. При этом должна проводиться работа по формированию у обучающихся как общекультурных, так и профессиональных компетенций, заявленных для каждой конкретной неюридической дисциплины.

Таким образом, преподавание неюридических дисциплин слушателям требует сочетания различных методов и подходов, включающих в себя инновационные технологии, которые, будучи интегрированными в процессе обучения, позволят повысить качество обучения слушателей и сделать образовательный процесс интересным и разнообразным. Это в свою очередь способствует улучшению познавательной активности и образовательного уровня будущих специалистов.

1. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 13 марта 2020 года № 211 «Об утверждении Правил отбора на первоначальную профессиональную подготовку и условия ее прохождения для лиц, поступающих в органы внутренних дел, а также основания их отчисления от первоначальной профессиональной подготовки.

2. Закон Республики Казахстан от 27 июля 2007 года № 319-III «Об образовании».

3. Приказ Министра науки и высшего образования Республики Казахстан от 20 июля 2022 года № 2 «Об утверждении государственных общеобязательных стандартов высшего и послевузовского образования».

4. Полонский В.М. Словарь по образованию и педагогике/ -М.: Высш.шк., 2004.
5. Быстрицкая Е.В., Ядрышников К.С. Методический инструментарий инновационных технологий в образовании// Вестник Московского университета. – 2015.- №1.
6. Ибрагимова М.Ш. Повышение качества образования в вузах при внедрении интерактивных образовательных технологий. // Молодой ученый. -2017.

ДЕПОНИРОВАНИЕ ПОКАЗАНИЙ ПОТЕРПЕВШЕГО И СВИДЕТЕЛЯ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

*Старший преподаватель кафедры уголовного процесса
Министерства Внутренних Дел Кыргызской Республики
имени генерал-майора милиции Э. Алиева
майор милиции*

Иманалиева Уулжан Эмилбековна

*Магистрант факультета
дистанционно-заочного обучения и магистратуры
Министерства Внутренних Дел Кыргызской Республики
имени генерал-майора милиции Э. Алиева*

Касымова Нурзада Бекболотовна

Моя статья посвящена исследованию нововведённого в уголовный процесс Кыргызской Республики процессуального действия «депонирования показаний потерпевшего и свидетеля». Понятие депонирования показаний потерпевшего и свидетеля представляет собой проведение в ходе досудебного производства следственным судьей допроса свидетеля или потерпевшего по ходатайству одной из сторон с целью заблаговременного обеспечения (сохранения) судебных доказательств[1]. Основания для проведения депонирования предусмотрено в статье 205 УПК Кыргызской Республики. Проведение в досудебном производстве депонирования показаний следственным судьей является решением одного из главных задач уголовного процесса - «быстрого и полного рассмотрения уголовных дел». В последующем неявка в суд потерпевших и свидетелей по уважительной причине ведёт к откладыванию судебного разбирательства, последствием которого становится длительность рассмотрения уголовных дел, что является нарушением прав участников уголовного судопроизводства, прежде всего, нарушением принципов - производство по уголовному делу в разумный срок[2].

Заблаговременное сохранение показаний свидетеля, потерпевшего в досудебном производстве следственным судьей может производиться по всем категориям преступлений, независимо от квалификации и общественной опасности нарушения уголовного закона. Согласно ч. 2 ст. 206

УПК Кыргызской Республики решение об удовлетворении или отказе от производства такого процессуального действия, как депонирование показаний, принимается следственным судьёй. Отказ следственного судьи в удовлетворении ходатайства о производстве депонирования может быть обжалован в вышестоящий суд. При появлении новых оснований для производства депонирования инициатор вновь может обратиться с ходатайством в суд (ч. 3, 4 ст. 206 УПК КР). Порядок производства допроса депонента регламентирован ч. 1 ст. 207 УПК КР. Следователь, в производстве которого находится уголовное дело, по которому производится депонирование показаний потерпевшего, свидетеля, может быть вызван в суд следственным судьёй (ч. 4 ст. 207 УПК КР). Круг участников депонирования показаний регламентирован (ч. 5 ст. 207 УПК КР). Тяжелобольной депонент может быть допрошен по месту нахождения (ч. 6 ст. 207 УПК КР). О произведенном депонировании потерпевшего, свидетеля составляется протокол судебного заседания, который направляется следователю, осуществляющему уголовное судопроизводство, для приобщения к материалам уголовного дела (ч. 8 ст. 207 УПК КР). Последствия депонирования показаний отражены в ст. 208 УПК КР.

В уголовно-процессуальном законодательстве Российской Федерации депонирование показаний не предусмотрено, но однако ведутся обсуждения по его введению. В «Доктринальной модели уголовно-процессуального доказательственного права Российской Федерации» предлагают распространить судебное закрепление доказательств по требованию сторон не только на показания, но и на все предположительно легитимные доказательства по делу, которые к моменту уголовного судопроизводства могут быть утрачены для процесса доказывания (ст. 1.1 «Следственный судья»). При этом полномочия следственного судьи по депонированию в ходе досудебного уголовного производства, по их мнению, должны не ограничиваться показаниями свидетелей и потерпевших, но также охватывать и представленные вещи, документы или информацию, находящуюся на телекоммуникационных каналах – при условии доказанности утверждений сторон о наличии исключительных обстоятельств испрашиваемой легализации доказательств и невозможности их закрепления иным способом, установленным УПК[3]. По моему мнению одним из главных причин отсутствия такого процессуального действия связано с отсутствием в российском уголовном процессе участника, как следственного судьи – субъекта полномочий по депонированию показаний.

Депонирование показаний позволяет обеспечить сохранность и подлинность представленных свидетелями и потерпевшими на досудебном производстве показаний, а также обеспечивает гарантии неприкосновенности их содержания. Позднее, в ходе рассмотрения уголовного дела по существу в суде, эти депонированные показания могут быть использованы в качестве неопровержимых доказательств, подлежащих рассмотрению судом, так как они были получены в досудебном производстве в ходе судебного

рассмотрения независимо процессуальным участником таким как следственный судья.

Впервые использование депонирования показаний свидетеля потерпевшего в уголовном судопроизводстве было упомянуто в юридической практике и закреплено в некоторых странах начиная с конца XX века[4]. Депонирование позволяет свидетелям потерпевшего, которые испытывают опасения или чувствуют угрозу своей безопасности, записать свои показания и предоставить их суду в качестве доказательства[5]. Этот процесс обеспечивает сохранность показаний свидетеля и защиту его интересов во время судебного процесса. Депонирование показаний может осуществляться путем записи видео-аудиозаписи показаний свидетеля, которые затем хранятся в безопасном месте, например, в суде или органах правопорядка. В случае необходимости, эти записи могут быть представлены в качестве доказательства в суде. Таким образом, свидетель может избежать повторного допроса и связанных с ним рисков. Однако следует отметить, что конкретные требования и процедуры депонирования показаний свидетелей и потерпевших могут различаться в разных странах и в соответствии с национальным законодательством и процессуальными правилами. Так депонирование как процессуальное действие было введено в некоторых постсоветских странах таких как: Республика Казахстан (ст. 217 УПК), Республика Молдова (ст. 109 УПК), Эстонская Республика (ст. 69.1 УПК), Украина (ст. 225 УПК), Литовская Республика (ст. 173 УПК) и в проект нового УПК Республики Армения.

В завершении хотелось бы отметить, что депонирование показаний свидетеля потерпевшего имеет цель обеспечение свидетеля и потерпевшего безопасности и защиту от возможных воздействий и угроз со стороны обвиняемых или иных лиц, кроме того, также способствует повышению качества доказательств и обеспечению справедливого судебного процесса. В разных странах правила и процедуры депонирования показаний могут различаться, в зависимости от юридической системы и законодательства, принятого в конкретной стране.

1. Уголовно процессуальный кодекс Кыргызской Республики п. 27 ст. 5 от 28 октября 2021 года № 129

2. Шестакова С. Д., Иманалиева У. Э. Депонирование показаний потерпевшего и свидетеля в уголовном процессе Кыргызской Республики // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. – 2022. – № 1 (93). – С. 176–182;

3. Александров А. С., Александрова И. А. и др. Доктринальная модель уголовно-процессуального доказательственного права Российской Федерации. – Москва: Юрлитинформ, 2015. – 299 с.

4. Тарасенко Ф. Против извращений в практике допроса обвиняемого // Социалистическая законность. – 1956. – № 9. – С. 101– 103.

5. Шестакова С. Д., Маркова Е. А. Засекречивание свидетелей и право обвиняемого на защиту / Уголовное судопроизводство в России: состояние, проблемы, перспективы :

КРИМИНОЛОГИЧЕСКАЯ ОЦЕНКА ЛИЦ, СОВЕРШАЮЩИХ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В СФЕРЕ БЫТОВЫХ ОТНОШЕНИЙ

*Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова, к.ю.н.,
daulet070108@mail.ru*

Исмаилова Б.Ш.

*Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова,
Магистрант 7М04201-Юриспруденция. zhunazhanov_abylay@mail.ru*

Жумажанов А.А.

Проблема личности, совершающей правонарушения в сфере семейно - бытовых отношений, имеет общезначимый характер, непосредственно затрагивает интересы всех социальных слоев общества, а в первую очередь - семьи. Такой человек-это реальный человек, который живет в обществе и является носителем различных социальных норм. Личность, как конкретный человек, выполняет данные нормы или, напротив, нарушает их. Предметом нашего исследования является особый тип личности, совершающей именно семейные правонарушения.

При изучении преступности в сфере семейно-бытовых отношений всегда возникает вопрос о том, почему одни люди совершают деяния, в том числе против своих близких, а другие их не совершают. Емкость этого вопроса соответствует емкости криминологии вообще. Однако особую роль здесь играет именно личностный аспект исследования. Ведя речь о личности, ее социальных взаимосвязях, можно просто объяснить происходящее и также просто ответить на поставленный вопрос.

Определенная категория лиц отвергает правонарушения, у них вообще к криминальным действиям существует неприязнь. Это объясняется и высоким уровнем нравственности, воспитанности, культуры, в том числе и правовой, здоровым образом жизни. Такие люди ведут себя законопослушно, ибо по-другому вести себя не могут в силу своих личностных особенностей. Какая-то часть людей не совершает правонарушений не потому, что боятся наказания, а потому, что правоохранительные органы проводят работу по предупреждению криминальных проявлений, пресекают уголовно наказуемые деяния. Перед такими людьми создаются препятствия, которые

они не могут преодолеть. Иначе говоря, все делается для того, чтобы исключить возможность совершения ими правонарушения.

Но есть люди, которые «перешагивают» все заслоны и совершают правонарушения. Как правило, это делается на почве негативных явлений, особенно на почве наркомании и алкоголизма. У некоторых из них сформировалась установка на преступный образ жизни. Среди них много наркоманов, алкоголиков, рецидивистов. Они совершают самые различные правонарушения, в том числе и семейные. При всем этом преступник, как и все другие люди, является членом общества. Но преступники играют опасную для общества и законопослушных лиц роль и тем самым противопоставляют себя обществу. Поэтому и проявляются разного рода противоречия: межличностные, досугово-бытовые, семейные, противоречия между преступником и обществом.

В семье личность создает свои собственные отношения благодаря общению с окружающими ее людьми. Они влияют на личность, но и личность влияет на свое семейное окружение. Думается, что все в семье, так или иначе, сводится к индивидуальному (личностному). Преступление, совершенное в семье, и есть выражение индивидуализма. В зависимости от того, какое совершено в семье преступление, можно говорить и об общественной опасности личности преступника.

В статье мы используем понятие личности правонарушителя в двух смыслах: как общее понятие, характеризующее тип правонарушителя в сфере семейно-бытовых отношений, и как понятие, указывающее на то, что он является личностью, виновном в деянии, относящемся к личностно-семейным или общественно-семейным отношениям. По существу, все, что касается лиц, совершающих семейные правонарушения, фиксируется в понятии «особый социальный тип личности». При этом внимание акцентируется на «криминальном типе личности», как проблеме, изучаемой в пределах семейных отношений. Конкретизируем приведенные положения применительно к предмету нашего исследования.

Личность преступника - это обобщенный образ лиц, совершающих правонарушения в сфере семейных отношений, собирательный образ, это именно тип семейного преступника. В семье личность создает «свои собственные» отношения, однако благодаря общению в семье она же, совершая преступление, разрушает эти отношения. Совершая преступление, личность действует соответственно своим собственным, а не семейным и не общественным интересам.

Для семейно-бытового преступника характерно также и пустое времяпрепровождение, злоупотребление алкоголем. Это повышает его криминогенность, в процессе такого «досуга» люди чаще оказываются в конфликтной ситуации в сфере семейно-бытовых отношений.

Это связано с бытовой психологией, с особенностями родственных отношений. Если женщина не склонна к скандалам, то конфликт, как правило, между родственниками разряжается правомерным способом. И

здесь особую роль играет бытовая психология. Многое зависит от того, как складываются родственные отношения. Важную роль здесь играет возраст женщины, ее образование, культурный уровень и т. д. По данным одних авторов, люди в возрасте от 30 до 39 лет совершают больше правонарушений в сфере бытовых отношений, чем другие - они составляют четверть от общего числа таких правонарушений. Потом идут люди в возрасте 25-29, а потом - 40-49 лет. Это характерно, прежде всего, для женщин. Но и мужчины этих же возрастных категорий также нередко совершают правонарушения в сфере семейно-бытовых правонарушений.

Полученные материалы разрешают сделать следующие выводы, что правонарушения людей в возрасте от 25 до 29 лет в сфере семейных отношений обычно связаны с формированием семейных отношений в этом возрасте. Большинство семейных проблем, конфликтов и других конфликтов относятся именно к этим возрастным группам. Кроме того, в судебной практике Актюбинской области пары часто разводятся в возрасте 25-29 лет. Причинами развода в большинстве случаев (67,5%) в данном возрасте служат психологические факторы – несовместимость характеров.

Важно указать и на то, что в исследуемом регионе Актюбинской области - определенная часть населения в основном проживает в сельской местности, но в большинстве своем работает в городе. Отсюда возникают противоречия и конфликты, нередко приводящие к правонарушениям. Ведя в связи с этим речь о личности преступника (о том, кто совершил преступление - рабочий или не рабочий), надо сказать, что понятие «рабочий» является здесь условным [1]. Поэтому не всегда можно говорить о том, что именно рабочие совершают правонарушения. Правонарушения в семейно-бытовых отношениях совершают и жители села, те из них, которые проживают в сельской местности, а работают в городе. Здесь даже возникает вопрос, городская эта преступность или сельская?

Общая доля правонарушений, совершенных лицами, не занятыми полезным трудом, на первый взгляд, невелика, но всегда вызывает особую реакцию, так как правонарушения совершают именно праздношатающиеся, лодыри, бездельники и т.п., а часто – просто тунеядцы. Это связано с тем, что в семье, как нигде, наблюдается нетерпимость к таким лицам, и на этой почве возникают конфликты. Правильно отмечается в криминологической литературе: «Понятно, что работающие члены семьи отнюдь не в восторге от того, что им приходится содержать тунеядца. Они прилагают усилия к тому, чтобы заставить его работать, приобщить к честной трудовой жизни. Справедливое недовольство близких нередко вызывает у тунеядца активную насильственную реакцию и завершается трагическими последствиями» [2]. Обстановка безнаказанности тунеядцев, дебоширов, пьяниц, возникающая в результате недостатков в работе правоохранительных органов, нередко способствует совершению в семье тяжких правонарушений: убийств и тяжких телесных повреждений. Конфликтуют более всего в сфере быта

тунеядцы и пьяницы. Эти конфликты почти всегда приводят к правонарушениям.

Характеристика личности будет неполной, если мы не рассмотрим уровень образования лиц, совершающих противоправные действия в семейно-бытовых отношениях. В литературе высказывается мнение, что для большинства лиц, совершивших правонарушения, в том числе в семейно-бытовых отношениях, характерен невысокий общеобразовательный уровень. По мнению Е.П. Кима, характерной особенностью большинства лиц, совершающих насильственные правонарушения по бытовым мотивам, является крайне низкий образовательный и культурный уровень. Примерно 75% из них не имеют среднего образования, их духовные запросы крайне убоги. Многие из них не могут вспомнить, когда в последний раз держали в руках газету или журнал. Встречаются даже такие, которые впервые посмотрели телепередачу, многие отбывали наказание в исправительно-трудовом учреждении [3]. По данным других авторов из числа таких лиц 92% не читали художественной литературы, 97% редко посещали кино, 98,5% не были в театрах, 43% имели образование до 4 классов, 44% - от 4 до 7 классов, и только 13% имели образование выше 7 классов [4].

Наши исследования показали, что в сфере семейно-бытовых отношений правонарушения в основном совершают лица, имеющие среднее общее - 69%, и лица, имеющие среднее специальное образование, - 15%. Надо сказать, что поведение в семье во многих случаях оказывается отклоняющимся как от социальных норм, так и правовых.

Разнообразны социальные роли и в сфере семейно-бытовых отношений. Каждый человек выступает носителем многих разнообразных социальных ролей. Здесь же встречаются различные виды отношений, а избираются для криминологического исследования лишь те, которые приводят к конфликтам, перерастающим в правонарушения. В семейно-бытовых отношениях чаще конфликты возникают тогда, когда личность не выполняет своих ролевых предписаний, наблюдается большая разница между фактически исполняемой социальной ролью и тем, на что личность претендует, в результате чего возникают конфликты между членами семьи, родственниками. Например, взрослый сын требует к себе уважения со стороны родителей, но сам нигде не работает, не учится, пьянствует, всегда с пренебрежением относится к членам семьи, но в свою очередь требует уважения, товарищеского отношения к себе. Принимая во внимание мнения ученых, которые отмечают, что определенная деформация устанавливается применительно к межличностным ролям, особенно в сфере семейно-бытовых отношений.

Исследование, проведенное нами, показало, что в семейно-бытовых отношениях особую роль в криминализации преступника играет среда, где личность общается: семья — соседи — это знакомые, с которыми проводится досуг, - трудовой коллектив, где ранее (до осуждения) трудился преступник. Как отмечает В.Н. Кудрявцев, «личность формируется под воздействием не только всего общества в целом, но и тех малых социальных групп, в которых

она состоит. А это формирование не всегда оказывается благоприятным. Малая социальная группа - семья, в которой человек проводит основную часть своего времени» [5]. Такая социальная группа и играет особую роль в совершении правонарушения.

Семейно-бытовые правонарушители часто первопричиной совершенного ими противоправных действий полагают неудобства, создаваемые им родственниками, проживающими совместно, - 60% опрошенных. Родственники, мол, своим поведением провоцировали преступление - так считает 45% опрошенных. На самом же деле, как показало изучение уголовных дел, это все связано с конфликтами, которые возникли по вине тех, кто совершил преступление, на фоне беспробудного пьянства, совершения дебошей, круглосуточных гуляний.

Во время проведения свободного времени на преступное поведение влияет круг друзей, где проводил свой досуг преступник. В большинстве своем данный круг друзей также характеризовался неблагоприятно, ненадлежащими связями, антисоциальными позициями по отношению к окружающим с подверженностью к отрицательным явлениям. Преступник, совершающий преступление во время досуга, чаще действует из хулиганских побуждений, потому что хочет повеселиться, показать силу, ловкость или просто покрасоваться перед друзьями. Реже можно наблюдать такой мотив, как корысть, - лишь в 15% случаев.

Для описания личности преступника весьма существенны его социальная роль и социальный статус в различных сферах общественной жизни [6]. В семье чаще конфликт возникает тогда, когда личность не выполняет своих ролевых функций, когда наблюдается большая разница между фактически исполняемой ролью и тем, на что личность претендует. Наши исследования показали, что конфликты, приводящие к семейным и бытовым правонарушениям, не всегда связаны с поведением, а с личностью.

В результате, как показывает практика, все зависит от уровня зрелости личности, ее готовности к преодолению противоречий и легитимности. По статистическим данным, в сфере семейно-бытовых отношений законопослушным путем разрешается лишь 10% противоречий, а в остальных случаях - 90% противоречий перерастают в конфликты, которые в 5 случаях из 10 приводят к правонарушениям. Проведенные исследования подтвердили данные показатели. И главным «действующим лицом» здесь является именно личность.

1. Уголовный кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.09.2023 г.)

2. Уголовное право Республики Казахстан (Особенная часть). - Караганда: Изд-во КарГУ, 2020. - 193 с.

3. А.Б. Бекмагамбетов, В.П. Ревин, В.В. Ревина, Уголовное право Республики Казахстан (Особенная часть). Нур-Султан, 2020, 345 с.

4. Шоу, М. Н. Международное право [Текст] : 1-том / М. Н. Шоу. - Алматы : Ұлттық аударма бюросы, 2019. - 640 с. 4. Уголовное право зарубежных стран: Общая и

особенная части: Учебник. / Под ред. И.Д. Козочкина. - 3-е изд., перераб. и доп. - М.: ВолтерсКлувер, 2010. – 1056 с.

5. Алауханов Е.О. Криминология: Оқулық. Алматы: Жетіжарғы, 2015 – 820 с.

6. Аванесов Г.А. Криминология и социальная профилактика. - М., 2010. С.109

ИСТОРИЧЕСКИЕ ЭТАПЫ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ ИНСТИТУТА ОТВЕТСТВЕННОСТИ ГОСУДАРСТВА ЗА ВРЕД, ПРИЧИНЕННЫЙ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫМИ ОРГАНАМИ

Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова, к.ю.н.

Исмаилова Б.Ш.,

*Актюбинский региональный университет имени К.Жубанова,
Магистрант 7М04201-Юриспруденция*

Карибаев А.Е.

И.А. Покровский отмечал, что обязательства, вытекающие из правонарушений, имели древнюю историю, преследуя двоякую цель: возмещение ущерба и наложение имущественного наказания на правонарушителя. Историческая эволюция этих обязательств заключается в том, что с течением времени карательная функция постепенно уступает, переходя в сферу уголовного права, оставляя гражданскому праву лишь задачу организации компенсации причиненного вреда. Это изменение объясняется природой обеих функций: уголовное наказание имеет свои уникальные цели и определяется принципами, отличными от тех, которыми руководствуется гражданское право [1].

Идея возмещения ущерба тем, кто невиновно стал объектом уголовного преследования, не нова. Правовой механизм компенсации ущерба, вызванного незаконными действиями правоохранительных органов и их представителей, представляет собой результат долгой эволюции. Эта концепция стала особенно актуальной в период буржуазных революций в Европе и имела отдельные элементы в российском дореволюционном законодательстве. В то время основное внимание уделялось регулированию деятельности сотрудников правоохранительных органов; был принят ряд норм, касающихся возмещения вреда гражданину, подвергнутому незаконному уголовному преследованию.

Многие русские дореволюционные юристы высказывались в пользу установления надежных гарантий защиты интересов пострадавших через введение исков против судей. Принцип государственного возмещения ущерба, причиненного необоснованным уголовным преследованием, не получил специального законодательного признания. Ответственность

должностных лиц, включая судей, по искам граждан, ставших жертвами их служебных действий, была введена еще при Петре I. Судьи, выносившие решения о наказании невиновных, были обязаны возместить ущерб и обеспечить содержание пострадавшим и их семьям.

До недавнего времени, в некоторых странах и по-прежнему, считалось, что государство не несет гражданско-правовой ответственности за свои действия, а также за действия своих органов и должностных лиц, независимо от законности или незаконности этих действий, даже если они приводили к причинению ущерба. Постепенно начиная с XIX века, стали появляться законы, которые допускают возможность привлечения должностных лиц к материальной ответственности за неправомерные действия при исполнении их служебных обязанностей.

Ответственность государства представляет собой долговременную концепцию либеральной доктрины, являющуюся важным принципом правового государства. Попытки исключить или ограничить эту ответственность могут быть либо результатом устаревших традиций, либо характерны для абсолютных монархий и тоталитарных режимов. В большинстве стран мира общедемократический принцип возмещения ущерба гражданам государством закреплен в конституциях, законодательстве о судебной деятельности или специальных законах о ответственности государства. Во Франции, например, согласно ГПК, государство возмещает ущерб, вызванный недостаточной деятельностью в сфере правосудия, при условии грубой ошибки или отказа в правосудии от судьи или коллегиального органа, решение которых было обжаловано потерпевшим.[2] Ответственность судей за их личные профессиональные ошибки регулируется законодательством о статусе магистратуры и специальными законами для судей специальных судов. В соответствии с органическим законом от 18 января 1979 года судьи несут персональную ответственность за свои действия, но государство обеспечивает компенсацию ущерба, вызванного ошибками судей, сохраняя право предъявления регрессивного иска.[3]

Статья 34 Конституции ФРГ утверждает принцип, согласно которому, если лицо, исполняющее государственные обязанности, нарушает свои служебные обязанности перед третьими лицами, основную ответственность за это несет государство или государственный орган, в чьей службе работает данное лицо. [4]

Согласно пункту 4 статьи 19 Конституции ФРГ, каждый, чьи права нарушены государственной властью, имеет право обращаться в суды. В российской правовой системе возможность возмещения ущерба, причиненного незаконными действиями должностных лиц в ходе осуществления публичной власти, впервые была закреплена в законах конца XIX - начала XX века. [4]

Эти отношения регулировались законами, относящимися к различным отраслям права, таким как статьи 677-680 части 1 Тома X Свода Законов

Российской Империи, статьи 1316-1336 Устава гражданского судопроизводства и статьи 121, 780-784 Устава уголовного судопроизводства 1864 года. Возмещение ущерба гражданину при осуществлении публичной власти рассматривалось как «вознаграждение». [5]

В соответствии с законодательством конца XIX - начала XX века любое должностное лицо, действовавшее из личных мотивов, подтвержденных судом, обязано было вознаградить пострадавшего за убытки и причиненный вред. Оправданному подсудимому разрешалось требовать вознаграждения за ущерб и потери, вызванные «необоснованным привлечением его в суд» (статья 78 Устава уголовного судопроизводства). [5] Это вознаграждение могло быть взыскано путем судебного разбирательства как от частных лиц, виновных в неправильном привлечении обвиняемого в суд, искажении обстоятельств инцидента и предоставлении ложных показаний или подстрекательстве к этому других лиц, так и от должностных лиц (судебного следователя, прокурора), действующих предвзято, притеснительно, без законного повода или основания, или вообще нечестно. Судьи, выносившие обвинительный приговор виновному умышленно или из-за невнимательности, должны были возместить ему ущерб и оплатить от ста до шестисот рублей за свой счет. Кроме того, они должны были возместить все понесенные последствиями убытки.

Таким образом, ответственность должностных лиц в процессе осуществления публичной власти строилась на основе принципов личной ответственности перед пострадавшим при наличии вины должностного лица, подтвержденной в судебном порядке.

И.Я. Фойницкий высказывал мнение, что обвинитель и свидетели несут ответственность за ущерб, возникший из-за их участия в судебном процессе, при условии доказанной уголовной вины или недобросовестности; ответственность доносителя может быть более широкой, включая неосмотрительное поведение. [6]

В дореволюционной юридической литературе России часто подчеркивалась необходимость законодательного закрепления принципа государственного возмещения за ущерб, причиненный государственными органами в процессе уголовного преследования, хотя на практике этот принцип не был реализован.

В истории Республики Казахстан можно выделить этапы формирования и развития института ответственности государства за вред, причиненный правоохранительными органами.

1. Независимость и первые шаги.

Период с получения независимости в 1991 году и в течение первого десятилетия независимости Республики Казахстан был characterized формированием основ правовой системы и начальными шагами в разработке института ответственности государства за вред, причиненный правоохранительными органами.

В начале 1990-х годов, после распада Советского Союза, Казахстан стал активно строить свое собственное правовое пространство. Основным документом, сформулировавшим принципы правопорядка и ответственности органов власти, была Конституция Республики Казахстан, принятая в 1993 году. Она устанавливала основные принципы ответственности государства за свои действия. [7]

В этот период также активно создавались первоначальные законы, регламентирующие деятельность правоохранительных органов. Органы власти ставили перед собой задачу обеспечения безопасности и защиты законов, но вместе с тем поднималась проблема ответственности за возможные злоупотребления.

По мере формирования государства и его институтов становилось ясно, что вопросы ответственности за действия правоохранительных органов требуют дополнительного законодательного уточнения. В этот период могли начинаться обсуждения, направленные на определение критериев ответственности государства и его органов, а также возможностей компенсации для граждан, пострадавших от недопустимых действий правоохранителей.

Институт ответственности за вред, причиненный правоохранительными органами, вряд ли был полностью сформирован в первый десяток лет независимости. Это был период, когда начинались первые шаги в развитии правовых норм и механизмов для защиты прав граждан от противоправных действий со стороны государственных органов. В дальнейшем, в следующих десятилетиях, законодательство и практика могли эволюционировать, дополняться и корректироваться в ответ на конкретные события и вызовы, стоящие перед казахстанским обществом.

2. Усиление правового регулирования. В период с 2000 по 2010 год в Республике Казахстан произошло усиление правового регулирования, включая вопросы ответственности государства за вред, причиненный правоохранительными органами. Этот период характеризовался стремлением к более четкому и эффективному законодательству в сфере ответственности государства.

В течение этих лет приняты законы и нормативные акты, направленные на дополнительное определение механизмов и критериев, по которым государство несет ответственность за действия его органов, особенно в контексте деятельности правоохранительных структур. Возникла необходимость усилить гарантии прав граждан и обеспечить более эффективные средства защиты от произвола или злоупотреблений со стороны правоохранительных органов.

Принятие новых законов, касающихся ответственности государства, были реакцией на конкретные случаи нарушений, вызывающих общественное волнение. Это могло включать в себя случаи неправомерного задержания, применения физической силы или других форм нарушения прав

граждан. Законодательные изменения были направлены на предотвращение подобных инцидентов в будущем.

В этот период также происходило укрепление механизмов компенсации для граждан, ставших жертвами неправомерных действий правоохранительных органов. Это включало в себя расширение возможностей граждан обращаться в суд с исками о компенсации за моральный или материальный ущерб, причиненный действиями государственных органов.

Таким образом, в течение этого периода Республика Казахстан могла сосредотачиваться на укреплении правовых гарантий, направленных на защиту прав граждан от возможных злоупотреблений правоохранительных органов и обеспечение более справедливого и эффективного механизма ответственности государства за свои действия.

3. Стратегические изменения в законодательстве (2010– настоящее время). С начала 2010-х годов в Республике Казахстан наблюдается стратегическое развитие в области законодательства, направленное на более эффективное регулирование вопросов ответственности государства за действия правоохранительных органов. В этот период внесены ключевые изменения в законодательство, отражающие современные требования правопорядка и гарантии прав граждан.

Приняты новые законы, уточняющие и расширяющие критерии, по которым государство несет ответственность за действия своих органов. Это включает в себя ясное определение норм и стандартов, которыми должны руководствоваться правоохранительные структуры, чтобы избежать злоупотреблений и нарушений прав граждан.

Следует также обратить внимание на укрепление процедур компенсации для пострадавших граждан. Внесены изменения, предоставляющие гражданам более широкие возможности обращения в суд с исками о возмещении морального и материального ущерба, причиненного действиями правоохранительных органов.

Законодательное усовершенствование, также касается сферы прозрачности и открытости в деятельности правоохранительных органов. Принятие законов о доступе к информации и обязанности правоохранительных структур предоставлять информацию о своей деятельности способствует более открытой и ответственной работе.

Этот период также характеризуется внедрением механизмов системного контроля за действиями правоохранительных органов. Это включает в себя усиление роли органов внутреннего контроля, аудиторских органов и общественных институтов, следящих за деятельностью правоохранительных структур.

Таким образом, Республика Казахстан, продолжает активно работать над совершенствованием законодательства, направленного на более эффективное обеспечение ответственности государства за действия правоохранительных органов и защиту прав и свобод граждан.

В целом, Республика Казахстан укрепляет институт ответственности государства, обеспечивая баланс между обязанностью обеспечивать правопорядок и защитой основных прав и свобод граждан. Прошедшие этапы позволяют говорить о постепенном совершенствовании законодательства и практики, направленных на обеспечение справедливости и законности в деятельности правоохранительных структур.

1. Основные проблемы гражданского права [Текст] / И. А. Покровский ; [Московский гос. ун-т им. М. В. Ломоносова, Юридический фак., Каф. гражданского права]. - 6-е изд., стер. - Москва : Статут, 2013. - 349, [1] с.; 21 см. - (Классика российской цивилистики)

2. Гражданский процессуальный кодекс {Codedeprocédurecivile) Франции 1806 г., постановление о12 апреля 1806 г., обнародованный 24 апреля 1806 г.

3. Органические законы № 76-528 от 18 июня 1976 г., (№ 83-1096 от 20 декабря 1983 г.)

4. Основной закон Федеративной Республики Германии, 23 мая 1949 г.

5. «Свод законов Российской империи» (15 томов) от 1 (13) января 1835 года; Устав гражданского судопроизводства. - 1867. - 763 с. разд. паг. ; Устав уголовного судопроизводства 1864 года.

6. Курс уголовного судопроизводства / [Соч.] И. Я. Фойницкого, д-ра уголов. права, заслуж. проф., сенатора. - 2-е изд., пересмотр. - Санкт-Петербург : Тип. М. Стасюлевича, 1896-1899. - 24 см

7. Конституция Республики Казахстан от 28 января 1993 года

ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ БЛОГЕРЛЕРМЕН ЖӘНЕ ХАЛЫҚПЕН ӨЗАРА ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ЖАСАУЫНЫҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Біліктілікті арттыру және кадрларды қайта даярлау факультетінің бастығы,
(PhD) философия докторы, қауымдастырылған профессор полиция подполковнигі*

Кайнар Е.Е.

Қазіргі қоғамның жылдам ақпараттық сипатқа ие болудың мүмкіндігі арттып келеді және адамдардың өздері ақпарат көздеріне айналып келуде. Ақпараттың халыққа жылдам және қол жетімді болуы қазіргі заманның заңы және өзінің көптеген оң тұстарымен көрініс тауып келеді. Алайда, ақпарат көздерінің дамуы және адамдардың өздері ақпарат таратудың қайнар көздеріне айналуы оның шынайлығына, жеке өмірге қол сұғушылық құқықтардың бұзылуына, халықты жалған немесе тексерілмеген ақпаратқа баға беруіне, нәтижесінде қоғамдық резонанс тудыратын жағдайларға алып келеді. Яғни, әлеуметтік желілер арқылы оңай таратылатын ақпарат ең экстремалды және шектен шыққан жағдайларда, олар сенуге дағдыланған бұқаралық ақпарат секілді хабарламалар ретінде қоғам назарына таратылып және осылайша қоғамдағы жағдайдың шиеленісуіне әсер етуі мүмкін екенін көрсетеді.

Қазақстан Республикасының Конституциясына және басқа да заңдарға сәйкес әрбір азаматтың құқықтары мен бостандықтарының қорғалуына кепілдік беріледі [1], ал ішкі істер органдары азаматтардың құқықтық қарым-қатнастарын реттеуде бастапқы сатылардың бірінде болып табылады. Сондықтан полиция қызметкерлері өздерінің қызметтік міндеттемелерін атқару барысында халықтың көзімен алатын жағары немесе төмен бағалары жалпы ішкі істер органдарына деген сенімнің қалыптасу деңгейіне әсер етеді.

Қазіргі таңда Ішкі істер министрлігімен халықтың полицияға деген сенімін арттыру бойынша көптеген өзгерістер жоспарланып, оның тең жартысынан көбі жүзеге асырылды. Оның дәлелі болып бұл халықтың полицияға деген сенімі артып келуінің көрінісі, алайда біз бұл жетістікпен тоқтамау қажетпіз. Полицияның қызметі халықтың құқықтары мен заң алдындағы міндеттерінің процесінде алдыңғы қатардағы міндетті субъектілердің бірі болып келеді. Сондықтанда полиция қызметкері әрдайым позитивті немесе неготивті сыннан арыла алмайды.

Полиция қызметкерлері өздерінің міндеттерін жүзеге асыру барысын блогерлер және азаматтардың ақпарат көздеріне түсіру қалыпты жағдайға айналып келуіне дайын болуы қажет. Себебі, құқық қорғау органдарының оң имиджін құру тек бұқаралық ақпарат құралдарында ресми түрде көрініс тапқан ақпараттарға ғана байланысты емес, көбінесе тікелей полиция қызметкерлерінің жекелеген қызметінің көрінісі имидждің оң болуына тиімді септігін тигізеді. Ол үшін полиция қызметкерлеріне білімі мен кәсіби қасиеттеріне, қоғамға жеткілікті жоғары талаптар қойылатынын түсінуі керек және сәйкесінше оларға сәйкес келуге, «жаңа формацияның» қызметкерлері болуға күш салуы керек [2].

Ғаламтор кеңестігіндегі ақпаратты зерделей отырып полиция қызметкерлерімен жұмыс атқару барысында көптеген кемшіліктерді байқауға болады. Олардың көбісі, қызметкерлердің азаматтармен және блогерлермен таспаға түсіру барысында қойылған сұрақтарға дұрыс жауап бере алмауы, өздерін тиісті ұстауы, заңды талаптарын дұрыс жеткізе алмауы басты себептердің бірі болып келеді. Нәтижесінде ғаламтор кеңестігінде полиция қызметкерінің жұмысына теріс баға беріліп, полиция қызметіне кері көзқарастары қалыптаса отырып қоғамдық резонансқа алады.

Көп жағдайда, полиция қызметкерлерінің азаматтармен жұмыс атқару барысын үшінші тұлғалар жүзеге асырып жатады. Олар өздерін қоғам белсендісі ретінде атап, өздерінің ақпаратты Конституцияның 20 бабына сәйкес кедергісіз алуға және таратуға құқықтары бар екендігін басшылыққа алады. Осы тұрғыда, көбіне полиция қызметкерлері мардымды жауап беруге және әрекеттеріне тыйым салуға қауқарсыз. Аталған мән жайға байланысты полиция қызметкерлері Конституцияның 20 бабына *«Әркімнің заң жүзінде тыйым салынбаған кез келген тәсілмен еркін ақпарат алуға және таратуға құқығы бар»* түсіндірме бере отырып, полиция қызметінің жұмысы жариялы екенін, алайда жеке тұлғаның құқығын бұзып отырғандығын басшылыққа алу отыру әдістемелерін ескермейді.

Әлеуметтік желілерде полиция қызметкерлерінің жағымсыз көрінісін көрсететін бейне материалдардың пайда болуының негізгі себептерінің бірі болып, бұл полиция қызметкерлерінің психологиялық дайын болмауы, қызметкердің сауатты болғанымен бейне таспаға түсіру барысында психологиялық қорқыныштың үстем алып кетуі болады. Бұл қызметкерлердің жаңа форматта жұмыс жасауына дайындықты жетілдіріп отыруды талап етеді.

Қазіргі уақытта, Ішкі істер министрлігінің оқу орындарында, оның ішінде Малкеджар Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтында бұқаралық ақпарат құралдарымен, блогерлермен және азаматтармен бейне құралдарға жүргізу барысында өзара қарым-қатынас жасаудың тәсілдеріне үлкен көңіл бөлініп келеді.

Ақтөбе заң институтының біліктілікті арттыру және қайта даярлау курстарына келген қызметкерлерге өткізілген дәріс пен тренинг сабақтарының және оларға өткізілген сауалнама қорытындыларын зерделей келе келесідей кемшіліктердің орын алатыны анықталды:

- Қызметкерлердің бейне құрылғыларына түсіру барысында қорқыныштың болуы 38,3 пайызды құрайды;

- қызметкерлермен дәрекі сөйлеудің қалыпты жағдайға айналып отыруы 24 пайыз, бұл полиция қызметінің басқа қызметкерлермен ерекшеленуі;

- полиция қызметкерлерінің бейне құралдарына түсіру барысында өзін қалай ұстауды және қандай әрекеттерді жасау алгоритмін білмеуі 21.6 пайыз;

- азаматтардың өз міндеттерін білмеуі, базалық біліктілігінің сәйкес келмеуі, полиция қызметкерінің стандарттарын білмеуі 16.1 пайызды құрайды.

Жоғарыда көрсетілген ақпараттарға сүйенетін болсақ, полиция қызметкерлерімен үздіксіз жұмыстарды жүргізіп отыру керектігін көрсетеді. Үздіксіз жұмыс жүргізудің мақсаты, қағамдығы және ғаламтор кеңестігіндегі өзгерістермен қатар аяқ басуды қамтамасыз етуге кепіл болады.

Біріншіден, бұл бағытта арнайы оқу орындармен атқарылып жатқан жұмыстың теңізге тамған тамшы судай нәтиже болып отыр, оның әрдайым қойылған жұмыстай қалыптасуына тікелей жұмысының басшылығына байланысты болып келеді. Яғни, полиция қызметкерінің әдепті болуына, халықпен дұрыс сөйлесу шеберлігінің қалыптасуына, көпшіліктің алдында сөйлеу білуіне басшылықтары үлгі болуы қажет. Әрбір басшы, сервистік полиция бағытын өз қарамағындағы бағынышты қызметкерлерінен бастауы қажет. Бұл бағытта дұрыс ұйымдастырылған жұмыстың нәтижесі міндетті түрде бағынышты қызметкерлердің қоғаммен қарым-қатынас барысында көрініс табады.

Екіншіден, құқық қорғау органдарына қоғамның дұрыс көзқарастарының қалыптасуына ғаламтор жүйесінің құқықтық реттелуі қажет етеді. Яғни, ғаламтор жүйесі күннен күнге дамып келеді, алайда әлеуметтік желілерді қолданушылардың жауаптылығы (*ғаламторда өзін-өзі*

ұстау, балағат сөздерді қолдану, құқық қорғау органдарына кір келтіретін ақпаратты жариялау) секілді ақпараттарды жариялауды құқықтық реттеу, блогерлердің статусын (міндеттері мен өкілеттіктерін) заңдастыру қажет. Себебі, ресми тіркелген бұқаралық ақпарат құралдарының өзі 50 пайыз жаңалықтарын блогерлердің немесе азаматтармен түсірілген ақпараттарға сүйене отырып жаңалықтар көрсетіп келеді. Оның үстіне қоғамның ресми жаңалықтарға қарағанда әлеуметтік желілердің ақпараттарына сүйеніп келетіні белгілі.

Үшіншіден, полиция қызметіне қоғамның оң көзқарасын қалыптастырып отыру үшін Ішкі істер органдары баспасөз қызметтері ақпараттық қоғамның сұраныстарына сәйкес келуі керек, тек ресми газеттер мен журналдармен ғана емес, сонымен қатар интернет-кеңістікте, түрлі коммуникациялық желілердің блогтарында қызықты, танымдық ақпараттарды жиі жариялап отыру қажет.

Төртіншіден, шындыққа жанаспайтын және дүрбелеңнің таралуын болдырмау мақсатында баспасөз қызметінің қызметкерлері ІО басшылығының ресми ұстанымын көрсете отырып, бұқаралық ақпарат құралдарына жедел ақпарат ұсынуға және ресми әлеуметтік нде жариялауы тиіс. Бүгінгі таңда интернеттің мүмкіндіктері қоғамды құқық қорғау қызметінің мақсаттары, міндеттері, проблемалары мен оларды шешу жолдары туралы хабардар ету үшін зор әлеует ашады.

Бесіншіден, ішкі істер органдарына, оның қызметкерлерінің қауіпті қызмет атқаруын және қоғамның тыныштығын сақтауға бағытталғанын тиімді жеткізу арқылы қоғамның полицияға деген сенімін арттыруға болады. Бұл мақсатқа қол жеткізудің бірден бір тәсілі бұл полиция қызметі бойынша деректі және көрсем фильмдер мен сериалдар жобасы қолға алынуы қажет.

Жастар біздің келешегіміз деген түсініктің терең екені, бұл олардың санасы ластанбаған, полиция қызметкерлеріне неготивті көзқарастың әлі қалыптаспауы болып табылады. Сондықтан полиция қызметіне оң көз қарасты қалыптастыру жұмысы мектеп табалдырығынан басталуы қажет.

Мақаланы қорыта келе, полиция қызметі қоғамның заң алдындағы құқықтары мен жауаптылықтары кезеңіндегі қарым-қатынастың орын алуы барысындағы міндетті субъектілерінің бірі болып қалуы, оның әрдайым қоғам арасында позитивті және неготивті көз қарастарының болуы заңды құбылыс болып қала береді. Ішкі істер органдарының негізгі міндеті болып аталған позитивті және неготивті көзқарастардың балансын сақтап отыру қалып отыр. Полиция қызметіне деген халықтың сенімі артуы құқық бұзушылықтардың да төмендеуіне кепілдік беретіні сөзсіз.

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылы 30 тамыз / <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000>

2. Методические рекомендации в рамках поискового исследования по теме «Вопросы взаимодействия органов внутренних дел со средствами массовой информации и обществом»: сост. / Е.Е. Кайнар, А.Б. Акылбекова, Б.Д. Султанов, А.Б. Бузаканова. – Костанай: Костанайская академия МВД РК им. Ш. Кабылбаева, 2021. – 43 с.

ПРИМЕНЕНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В КРИМИНОЛОГИЧЕСКОМ ИССЛЕДОВАНИИ ПРЕСТУПНОСТИ

*Проректор по научно-исследовательской и инновационной деятельности
Казахско-Русского Международного университета,
к.ю.н., профессор, член-корр.РАЕН*

Каирова Н.И.

Преступность как социальное явление традиционно занимает одно из ведущих мест среди всех проблем в каждом обществе.

Президент страны Касым-Жомарт Кемелевич Токаев в своем очередном Послании народу Казахстана указал на важность установления полицией взаимодействия между властью и обществом, подчеркнув необходимость создания новой поведенческой культуры граждан[1].

Непременным условием успешной борьбы с преступностью является постоянный мониторинг причин преступности, выявление наиболее криминогенных зон, направленных на реальную объективную оценку ситуации для проработки рекомендательных предложений по вопросам профилактики преступности, объединяющих в целое криминологическое исследование (к примеру, методика криминологического сканирования «CrimeScan»).

Общеизвестно, что в криминологическом исследовании преступности используется комплекс различных методов – социологии, статистики, психологии, прикладной математики и других наук.

Применяемые методики соответствуют общим подходам фундаментальных и прикладных научных исследований в соответствии п.п. 2 ст.5 Закона Республики Казахстан «О науке» от 18 февраля 2011 года и Законом Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года, для решения криминологических проблем, направленных на достижение результатов по повышению эффективности профилактики и предупреждения преступности [2,3].

Основными задачами криминологического исследования является получение глубокого по информационному содержанию материала, основанного на сборе, обработке и анализе полученной информации; анализе и систематизации нормативно-правовых актов, регламентирующих работу

правоохранительных органов; исследовании особенностей негативных социальных отклонений с целью получения в итоге теоретических и практически реализуемых выводов и рекомендаций.

Изучение преступности требует комплексного анализа совокупности многих факторов – как криминогенных, так и антикриминогенных, на основе установления, с одной стороны, их динамики, и, с другой стороны, качественной и количественной оценки меры влияния на быстроменяющуюся преступность.

Старые методы подсчета требуют длительных временных затрат и сегодня в связи с развитием цифровизации как в Казахстане, так и во всем мире, на службу науке приходят новые современные технологии.

В условиях информатизации и компьютеризации всех сфер жизни общества эффективность деятельности сотрудников правоохранительных органов во многом зависит от актуальности их IT-знаний и возможностей применять в своей деятельности новые IT-разработки. К большому сожалению, представители криминальной среды в этом отношении часто оказываются более продвинутыми. Об этом свидетельствуют и новые квалификации преступлений (глава 7 УК РК) и профессиональная растерянность сотрудников при столкновении с преступлениями в сфере информационных технологий. *За девять месяцев 2023 году удельный вес зарегистрированных уголовных правонарушений в сфере информатизации и связи составил 0,058 % (64 из 109 395). Из них 0,0081 % (2 из 24 535) случаев уголовные дела направлены в суд [4].*

Столь низкий уровень регистрации и выявления уголовных правонарушений в сфере информатизации и связи свидетельствует о значительном коэффициенте латентности.

При этом если вопрос изучения новых информационных технологий оказывается вполне разрешимым в рамках дополнительного образования, служебной подготовки или самообразования, то оперативное внедрение новых информационных технологий в правоохранительную деятельность остается достаточно сложной проблемой. Это связано с несколькими причинами. Во-первых, правоохранительные органы, как элементы государственной структуры, оснащаются новой техникой и программным обеспечением в плановом и подконтрольном порядке, в то время как негосударственные бизнес-структуры более свободны и мобильны в процессе принятия IT-решений. Во-вторых, информационные технологии, как правило, дорогостоящи и требуют существенных инвестиций. Сложившаяся экономическая ситуация и бюджетный дефицит осложняют процесс модернизации инфраструктуры правоохранительных органов.

Однако на сегодняшний день обозначились определенные перспективы в преодолении указанных затруднений.

Остановимся только на одной информационной технологии – технологии геоинформационных систем, открывающей, на наш взгляд, большие перспективы в борьбе с преступностью. С помощью GIS-

технологии (GPS в США, GALILEO в Европейских странах, ГЛОНАСС в России) осуществляется дистанционное зондирование поверхности Земли космическими спутниками, которое позволяет определить точное местонахождение и описать характер изменений не только природных, но и антропогенных объектов.

Геоинформационные технологии дают возможность с определенной периодичностью получать с околоземной орбиты снимки местности с линейным разрешением в 1-2 метра. Точность имеет принципиальное значение, так как делает наблюдаемыми те объекты, которые не видны во время съемки с самолетов и вертолетов.

Функционал карт в данных зарубежных странах представлен следующим образом - интерактивность карты, широкая география, статистика преступности и по каждому типу правонарушений, информация о расположенности полицейских участков, разнообразные фильтры, открытые данные, оперативность нанесения информации на карту, тесное сотрудничество полиции и местных общин.

Российская глобальная навигационная спутниковая система ГЛОНАСС на сегодняшний день покрывает уже 95% территории России. Для 168 городов России с населением свыше 59 тыс. человек созданы электронные карты. Система ГЛОНАСС уже активно используется для мониторинга маршрутов следования транспортных средств как в рамках отдельных предприятий, так и регионов России, что дает основания не сомневаться в ее продуктивном использовании в интересах обеспечения законности и правопорядка[5].

К примеру, в Великобритании карта стала незаменимым помощником для каждого туриста, т.к. на ней помимо множества карт, которые имеют хорошие условные обозначения, имеются таблицы, из которых туристы получают информацию о наиболее часто совершаемых преступлениях, характерных для каждой отдельной части страны. Также имеется информация абсолютно всех экстренных номеров телефонов, которые могут понадобиться.

В США карта преступности существует уже почти более 18 лет, в Великобритании с 2009 года[6].

Для проведения сравнительного анализа перейдем к краткой характеристике национальных геоинформационных технологий.

В Казахстане подобные системы используют недавно. В 2015 году была принята в штатную эксплуатацию космическая система дистанционного зондирования Земли, внедренная АО «НК «Казакстан Гарыш Сапары». В нее входят два спутника с высокой разрешительной способностью 1 и 6,5 метров. К примеру, в течение одних суток оба космических аппарата могут проводить космическую съемку от 220 тыс. кв. км до 1 млн кв. км. Основными заказчиками выступают Министерство сельского хозяйства, Министерство обороны, Комитет по ЧС МВД[7].

В конце 2016 года представлен к пользованию интернет-портал «Карта уголовных правонарушений». Для создания портала за основу взят действующий геоинформационный сервис «Карта преступности», размещенная на сайте КПСиСУ в разделе «Информационный сервис»[8].

На карте отмечаются все уголовные правонарушения, совершаемые в стране, в сроки не позднее одной недели после совершения. Портал разделен на две части: открытую - для граждан, закрытую - для сотрудников правоохранительных органов.

В открытой части реализован детальный просмотр преступлений в определенной местности по времени, видам и тяжести. В закрытой части отображаются местонахождение опорных пунктов, передвижных постов, расстановка уличных камер.

В дальнейшем возможности «Карты уголовных правонарушений» будут расширяться путем ее интеграции с Национальной геоинформационной системой, базой географических данных городов и населенных пунктов, космической системой дистанционного зондирования Земли.

В прогнозно-аналитической деятельности Комитетом используется специальная аналитическая программа ИнЖу, которая позволяет прогнозировать преступность против собственности, личности, общественной безопасности и общественного порядка с учетом внешних показателей (ключевых факторов), влияющих на их уровень согласно закономерностям по ранее совершенным преступлениям.

К примеру, для преступлений против личности в аналитической программе ИнЖу приоритетными показателями определены численность населения, миграция, уровень безработицы, количество учащихся, экономически активного населения и величина прожиточного минимума.

Для преступлений против собственности - это уровень безработицы, доходы населения, прожиточный минимум, количество обучающихся, уровень молодежной безработицы и миграция.

Между тем для совершенствования данной программы требуется научное обоснование ключевых факторов, определенных для прогноза преступности против собственности, личности, общественной безопасности и общественного порядка, а также специалисты, которые обеспечили бы всесторонность исследования (криминологи, математики, социологи и др.).

Геоинновационные технологии используются и в деятельности органов внутренних дел. Во всех регионах сегодня функционируют центры оперативного управления (ЦОУ), системы видеонаблюдения и фотовидеофиксации нарушений на дорогах. МВД создает ЦОУ и в малых городах. Первый был построен в Жанаозене, завершено строительство в Щучинске, Семее и Хромтау, прорабатываются вопросы строительства в 27 моногородах и восьми городах со сложной криминальной обстановкой.

Для автоматизации приема, обработки и учета оперативной информации, необходимой для оперативного управления силами и

средствами дежурных нарядов полиции, используется аппаратно-программный комплекс (АПК) ЦОУ.

Таким образом, технологические процессы АПК обеспечивают три направления: геолокацию дежурных нарядов полиции (пеший, на автотранспорте), видеорегистрацию, свод оперативной информации.

Обсуждаемая технология уже довольно активно используется в пресечении, раскрытии и расследовании преступлений в США, Великобритании, Франции.

Ощутимый эффект электронные снимки земной поверхности дают при раскрытии преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков, так как позволяют оперативно выявлять и уничтожать посевы наркотикосодержащих растений, в пресечении преступлений по уничтожению и повреждению лесов, незаконной добыче и контрабанде ценных видов животных и растений, угонах автотранспорта и др. Компьютерные карты, монтируемые из электронных снимков, обеспечивают достаточную точность отображения интересующего следствия объекта, позволяют запечатлеть и воспроизвести его характерные признаки.

Электронная карта представляет собой картографическое изображение, сгенерированное на основе данных цифровых фотоснимков и визуализированное на экране. Электронные криминологические карты позволяют в наглядной форме отразить результаты криминологической статистики. Преступления определенного вида отражаются одним цветом. Более интенсивная преступность, как правило, отображается на них с помощью более насыщенных, темных цветов. На электронных криминологических картах можно увидеть структуру преступности региона, охарактеризовать ее в единстве количественных (например, возраст правонарушителей) и качественных характеристик (мотивация преступников).

Электронные криминологические карты широко используются в работе американских подразделений полиции. В машине каждого сотрудника полиции есть ноутбук с установленной электронной картой патрулируемой местности. Информация на этих картах оперативно меняется. Например, если в офисе шерифа раздается звонок 911, и гражданин сообщает о том, что ему угрожает вооруженный преступник, информационное обеспечение ноутбука каждого полицейского, патрулирующего в этот момент времени свой участок, оперативно изменяется: во-первых, в таблице базы данных о последних происшествиях появляется красная строка с записью об угрозе жизни гражданина и самом звонящем; во-вторых, на электронной карте, логически и информационно связанной с этой базой данных, в считанные секунды визуально локализуется источник сигнала.

После этого все находящиеся вблизи этой точки на карте патрулирующие машины немедленно направляются к месту происшествия. Надо ли говорить, что такая оперативность позволяет не только раскрыть

преступление «по горячим следам», но и во многих случаях пресечь его совершение.

Кроме того, криминологические карты в США используются как инструмент аналитической деятельности руководящего аппарата подразделений полиции. Они позволяют обнаружить взаимосвязь между различными криминологическими факторами (криминальными, демографическими, территориальными и другими), отследить серийные преступления, понять, как долго существовала на карте та или иная «криминальная точка», сколько по времени сохранялась данная статистика преступлений. Электронные криминологические карты помогают подтвердить или опровергнуть какую-либо гипотезу (например, о том, что преступник использует один и тот же транспортный маршрут).

Электронные карты, распечатываемые раз в неделю, позволяют наглядно судить о результатах, предпринимаемых полицейскими усилиями и более точно осуществлять управление полицейскими подразделениями, планирование их действий на будущий отрезок времени. По интенсивности преступлений конкретного вида в том или ином районе шериф и его аппарат могут оценивать эффективность работы подчиненных сотрудников, усиливать полицейский контроль на участках наибольшей тревоги, более гибко координировать распределение кадровых и технических ресурсов между отдельными районами округа.

Основные методологические регулятивы применения данной информационной технологии в деятельности американских полицейских, так же, как и практический опыт применения электронных карт в работе полиции США представляют для нас безусловный интерес.

В части изучения зарубежного опыта прогнозирования преступности заслуживают внимания последние разработки специалистов в сфере компьютерных технологий. Так, компания IBM разработала прогнозирующее программное обеспечение CriminaReductionUtilisingStatisticalHistori (CRUSH), которое может предсказать место и время будущих преступлений [9].

Исходными данными для работы программы являются статистические данные и отчеты о совершенных ранее преступлениях, о личностях, характерах, особенностях поведения и местонахождении потенциальных преступников, данные об общей криминогенной обстановке в городе и регионе, а также данные, полученные с помощью разведки и систем наблюдения. Дополнительно к этому программа учитывает даже ряд данных, имеющих отдаленное отношение к преступности, но оказывающих на нее некоторое влияние. К таким данным, к примеру, можно отнести данные о времени года, о пробках на дорогах, прогноз погоды и др.

Одной из первых полиция Мемфиса (США, штат Теннесси) благодаря реализации программы BlueCRUSH (Crimina Reduction Utilising Statistical Histori) стала осуществлять на основе анализа статистических данных прогноз локализации в пространстве и во времени очагов будущих

преступлений, что в результате привело к сокращению числа опасных преступлений более чем на 30% с 2006 года. Данная программа, разработанная IBM, значительно расширена за последние годы, в настоящее время работает в тандеме с центром мониторинга и анализа преступлений.

Алогичная софту в штате Теннесси есть компьютерная программа, взятая на вооружение полицией Лос-Анджелеса. Криминогенность некоторых районов этого города настолько высока, что зачастую организованная преступность создает там своего рода параллельную власть, влияющую на экономическую и социальную жизнь. Урезание бюджетов штата сказывается, в т.ч. и на финансировании полиции. Патрулей не становится больше, а во многих местах их сокращают. В условиях бюджетного дефицита использование подобных прогнозных программ должно стать устойчивой тенденцией.

Программа была создана стартапом PredPol(predpol.com), базирующим свои разработки на исследованиях университетов Калифорнии и Санта Клары.

Это один из тех довольно редких случаев, когда академическая наука находит немедленное и прямое применение.

Тестировалась программа в районе Лос-Анджелеса под названием Футхилл (Foothill). В нем проживают почти 200 тыс. человек на территории в 46 кв. миль (около 100 кв. км). Большинство составляют выходцы из Латинской Америки и Мексики в особенности. По результатам тестирования, программа помогла снизить число преступлений против собственности (в основном квартирных краж, угонов машин, а также других краж) на 25%. Эту цифру однако довольно сложно подтвердить, т.к. речь идет о предотвращенных преступлениях. В таких случаях ключевой вопрос - что считать контролем [10].

На практике программа анализирует исторические данные о преступлениях в данном районе, учитывая время, место и другие данные. Глубина данных - несколько лет, но в то же время программа пересчитывает прогноз каждый день по новой, учитывая свежие данные. Как всегда, в подобных алгоритмах, основной профессиональный секрет -это умение взвешивать разные факторы. На выходе у программы карта с квадратами со стороной в 500 футов (около 170 метров). Каждому квадрату соответствует прогнозируемая вероятность преступлений. В места наиболее вероятных из них выезжает патруль и останавливается на видном месте. Все воздействие полицейских заключается в их присутствии. Расчет сделан на то, что преступники при виде полиции откажутся от своих планов. Это также предоставляет сотрудникам возможность взаимодействовать с местными жителями, укрепляет взаимоотношения.

У этой программы, как и у ее предшественника в Мемфисе, есть одно неочевидное свойство. Она переносит ответственность за принятие решений с людей на алгоритм, т.е. фактически снимает ответственность с дежурных офицеров, которые ранее собирались утром на планерки и распределяли

патрули по городу. При прочих равных это удобно многим из тех, кто ранее был обязан принимать эти решения. Это освобождает им время и скрадывает ошибки в работе.

Именно эти особенности компьютерного принятия решений редко обсуждают, а они не менее важны, чем качество работы этих систем. Они влияют на то, как охотно их ставят на вооружение, и они же изменяют реальное распределение властных полномочий. С распространением подобных программ власть перетекает все больше от руководителей к тем, кто создает и обеспечивает работу информационных систем.

PredPol имеет набор функций, предназначенных для командного состава и аналитиков преступности, - CommandAnalytics, который включает в себя:

➤ *Поиск данных*: инструмент, который позволяет произвести поиск по видам преступлений, месту совершения правонарушения, описанию события, дате, адресу или номеру происшествия.

➤ *Управление*: можно установить различные приоритеты, основанные на проблемах, событиях, которые могут произойти в течение определенного времени суток или дня недели.

➤ *Радар*: показывает правонарушения, которые произошли в области прогнозирования, проводит сравнительный анализ. Функция программы «Patrol» - составляющая радара - отслеживает путь и время движения полицейского патруля на основе GPS.

➤ *Движение автомобиля*: показывает историю пути выбранного автомобиля. Точки на пути указывают остановки автомобиля, где транспортное средство провело несколько минут. Точки, заполненные желтым, обозначают, что автомобиль 30 минут или более оставался на этом месте.

Таким образом, PredPol является аналитической системой (Analytics), оснащенной инструментами анализа в реальном масштабе времени для принятия решений, управления ресурсами и планирования, обеспечения быстрого и простого доступа к данным из системы управления документами (RMSS), системы слежения GPS, а также других ведомственных хранилищ данных.

Технология PredPol помогла правоохранительным органам значительно снизить уровень преступности по всей территории США и за рубежом. Только за 2013 год в Атланте и Лос-Анджелесе по отдельным преступлениям уровень снизился от 10% до 20%. В таких небольших городах, как Норкросс, штат Джорджия, снижение квартирных краж и грабежей произошло на 30%; в Ричмонде, штат Калифорния, - автокражи сократилось на 32%.

Алгоритмы PredPol предсказывают такие виды уголовных правонарушений, как имущественные, насильственные, наркотические, а также дорожно-транспортные.

Только три части данных указываются при прогнозировании: вид преступления, место преступления и время преступления без указания личных данных (информация о потерпевших, правонарушителях).

Технология интеллектуального анализа CRUSH (CriminaReduction UtilisingStatisticalHistori), ранее прошедшая испытание в Мемфисе, США, осваивается полицейскими в Великобритании.

По словам представителей местной полиции, именно появление Crush стало основной причиной снижения общего уровня преступности в городе на 31% и падение количества насильственных преступлений на 15%.

Известно, что ранее начало использовать программы интеллектуальной аналитики британское Министерство юстиции. Их целью было предсказание того, какие из освобождающихся в ближайшее время заключенных вероятнее всего снова будут совершать преступления. Учитывается их место жительства, образование, умение ладить с людьми, уровень дохода и т.д.

Противники такого рода аналитических систем утверждают, что они посягают на права человека. По их мнению, подобные разработки, как в известном фантастическом фильме «Особое мнение», могут в итоге привести к обвинению людей в преступлении еще до того, как они его совершили.

В Лондоне с осени 2014 года внедрена программная система Precrime [11], которая была разработана для прогнозирования преступлений. Разработчиком системы стала компания Accenture, которая акцентировала свое внимание на правонарушениях, которые совершаются организованными преступными группами.

В основе системы лежит статистический учет данных, которые собираются полицией. Вся поступающая информация в реальном времени анализируется системой Precrime, она проводит необходимые вычисления и на основе математических закономерностей выдвигает предположения правонарушений, которые еще могут произойти. Система развернута во всех 32 районах Лондона.

Разработчики отмечают, что увеличение численности сотрудников правоохранительных органов не помогло решить кадровой проблемы, поэтому Precrime имеет все шансы стать неплохим подспорьем, эта система помогает использовать личный состав наиболее эффективно. Это уже не первая такая платформа, аналогичные системы компания Accenture ранее разработала для Испании и Сингапура, алгоритм постоянно совершенствуется, а прогнозы электронного разума становятся все более точными.

Полиция Берлина с конца 2014 года испытывает программное обеспечение Precobs, созданное немецкими инженерами, которое способно с высокой точностью предсказывать совершение преступлений. В программе для каждого квадрата размером 150x150 м указывается вероятность совершения преступления в 24-часовой период, распределение этой вероятности по двум видам преступлений: автомобильные и домашние, время начала двух самых опасных часовых интервалов.

Система вычисляет потенциальное преступление с помощью математической модели расчета вероятности, основываясь на статистике

преступлений по улицам. Учитываются день недели, время суток, наличие или отсутствие футбольных трансляций и другие факторы.

Технологии, используемые в предупреждении преступности, перешли на новый уровень. Речь идет о создании системы, способной угадывать эмоции по выражению лица. В 2008 году такую программу представили исследователи департамента по изучению искусственного интеллекта из Политехнического университета мадридской вычислительной школы.

В США разработана скрининг-система ScreeningTehnology, цель которой - выявить пассажиров с вредоносными намерениями. Она будет использована в пресечении актов террора. Известно, что в 2011 году завершён первый этап полевых испытаний.

Как и детектор лжи, программа измеряет различные физиологические показатели, начиная от частоты сердечных сокращений до уравновешенности взгляда пассажиров, заходящих на борт самолета. Физиологические и поведенческие сигналы затем проходят через алгоритмы в режиме реального времени, чтобы вычислить вероятность того, что человек планирует совершить преступление. При этом существуют значительные отличия от полиграфа. Скрининг проводится с использованием бесконтактных датчиков.

Программа вызвала критику со стороны исследователей. Некоторые ученые ставят под сомнение уникальность программы, сможет ли она дифференцировать намерение причинить вред от обычных тревог, отраженных на лице, походке. Поскольку даже при сканировании отпечатков пальцев или чтении частота сердечных сокращений большинства законных путешественников повышается. Высказывается мнение, что высокий уровень ложности данных сделает систему неработоспособной в и так загруженном аэропорту.

Однако, как показали лабораторные испытания скрининг-системы, зарегистрированный показатель точности около 70%.

Также компания Microsoft: выпустила программное обеспечение, на основе которого можно разрабатывать приложения по распознаванию эмоций.

Согласно концепции, алгоритм делает выводы о настроении человека, анализируя выражение его лица на фотографии и просчитывая соотношение отображающихся на нем эмоций.

В их число входят гнев, презрение, отвращение, страх, счастье, грусть и удивление. Отдельным пунктом идет нейтральное выражение лица. Результаты отображаются в числовом формате.

Среди функций другого программного обеспечения, выложенного на ProjectOxford-распознавание возраста человека по фото. На его основе Microsoft; в мае 2015 года сделала сервис how-old.net.

Любая сфера общества, те или иные общественные отношения могут исследоваться изолированно от других сфер и отношений лишь по ограниченному кругу вопросов. При проведении экспертной оценки

используются такие методы как: метод «комиссий», метод «мозговой атаки», метод «Дельфи» и др.

Кроме того, для проведения социологических опросов используются программы: GoogleDataStudio, OracleAnalyticsCloud и другие.

Как видим, обсуждаемые технологии уже довольно активно используются в пресечении, раскрытии и расследовании, предупреждении и прогнозировании преступлений в США, Великобритании, Франции, в том числе и в Казахстане.

Однако, практика показывает, что в аналитической деятельности правоохранительных органов не все новые методы имеют широкое применение в связи с отсутствием специалистов, научными инструментариями.

Думается, что у всех этих технологий, указанных выше, есть хорошие перспективы для использования в Казахстане.

В этой связи необходимо:

1) Проработать вопросы по проведению мероприятий, направленных на совершенствование методики расследования краж, мошенничества, хулиганства (в т. ч. курсы повышения квалификации).

2) В рамках создания и совершенствования информационно-аналитических систем и инфраструктуры правоохранительных органов внедрить в их деятельность новейшие информационные технологии по раскрытию мошенничества.

3) В деятельности органов внутренних дел шире использовать геоинновационные технологии, которыми пользуются во многих регионах, сегодня функционируют Центры оперативного управления (ЦОУ), системы видеонаблюдения и фото-видеофиксации нарушений на дорогах. МВД создает ЦОУ и в малых городах (к примеру: Жанаузен, Щучинске) в моногородах со сложной криминальной обстановкой.

4) Развивать сервисную полицию, открывающую новые возможности взаимодействия в тесном контакте с населением, общественными организациями через различные мессенджеры.

1. Токаев К-Ж. К. Послание народу Казахстана «Казахстан в новой реальности: время действий». 01.09.2020 г. // https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-1-sentyabrya-2020-g

2. Закон Республики Казахстан «О науке» от 18 февраля 2011 года (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.07.2023 г.)

3. Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года (с изменениями и дополнениями по состоянию на 10.07.2023 г.)

4. Статистические данные Комитета правовой политики и специального учета Генеральной прокуратуры Республики Казахстан. Отчет №1-М «Уголовные правонарушения в Республике Казахстан за 9 месяцев 2023 года»// <https://qamqor.gov.kz/crimestat/statistics>

5. <https://www.roscosmos.ru/21923/>

6. <https://cyberleninka.ru/article/n/prestupnost-v-ssha-tendentsii-prichiny-mery-protivodeystviya>

7. <https://profit.kz/news/27868/Kazakhstan-poluchil-sobstvennuu-sistemu-distancionnogo-zondirovaniya-Zemli/>
8. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35578918
9. https://en.wikipedia.org/wiki/Criminal_Reduction_Utilising_Statistical_History

ЗАҢДЫ, НЕГІЗДЕЛГЕН ЖӘНЕ ӘДІЛ СОТ ШЕШІМІ: ТАЛАПТАР, ТАЛДАУ ЖӘНЕ ҰСЫНЫСТАР (ӨЗБЕКСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ МЫСАЛЫНДА)

*Қ.Жұбанов атындағы Ақтөбе өңірлік университеті, Ақтөбе қаласы,
sagadatkenzhebay@mail.ru*

Кенжебай С.Ә.

Азаматтар мен ұйымдардың субъективті құқықтары мен заңды мүдделерін қорғау мақсатында көптеген азаматтық істер азаматтық іс жүргізу шеңберінде шешіледі. Өз кезегінде, азаматтық істер мен даулар бойынша соттың пікірлері мен тұжырымдары белгілі бір іс жүргізу түрінде шығарылған сот шешімдері түрінде көрінеді [1].

Осылайша, сот шешімі қақтығысушы тараптардың құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауға бағытталған сот төрелігінің маңызды құжаты болып табылады. Заң әдебиеттерінде айтылғандай, шешімнің мәніне оның материалдық-құқықтық қатынастары әсер етеді және олар материалдық және құқықтық қатынастар арасындағы байланысты қатаң растайды, субъектілер арасында (қарым-қатынаста өзгеріс болғанына қарамастан) немесе істің басқа заңды аспектілері зиянсыз және ешқандай кедергілер жоқ, заңға сәйкес мүдделерді қорғау. Бұл тұрғыда сот шешімі істі шешетін өте маңызды сот құжаты болып табылады [6].

Осылайша, сот шешімі судьяларға шешім қабылдау мәселесіне ерекше жауапкершілік пен назар аударатын сот төрелігінің маңызды құжаты болып табылады. Мемлекеттің қолданыстағы заңнамасында әрбір іс бойынша шешім заңды және негізделген болуы тиіс делінген (Өзбекстан Республикасының «Шаруа қожалығы туралы» кодексінің (бұдан әрі – ШҚК) 176-бабы). Талдау көрсеткендей, кейбір соттар қабылдаған кейбір шешімдер заңды, ақылға қонымды және әділ болуы керек деген талапқа сәйкес келмейді. Кейбір шешімдер істің мән-жайын толық көрсетпейді, дәлелдемелерді талдамайды, фактілерді бағалауға және заңды түсіндіруге байланысты маңызды міндеттерді орындамайды және дау бойынша соттың қорытындылары әрқашан дұрыс бола бермейді. Материалдық құқық нормаларын тиісінше қолданбау жағдайлары әлі де сақталуда. Бірқатар сот шешімдері сот белгілеген мән-жайларды көрсетпейді және оларды орындау кезінде қиындықтар туғызатын сот қорытындыларын қамтымайды.

Жоғарыда көрсетілген кемшіліктерді болдырмау үшін, сондай - ақ Өзбекстан Республикасының Азаматтық процесі кодексінің (бұдан әрі - азаматтық процесі кодексі) біркелкі қолданылуын қамтамасыз ету үшін шешімдер оның талаптарына толық сәйкес келуге және заңды негізделген және әділ болуға тиіс.

1997 жылғы 30 тамызда қабылданған және 2018 жылғы 1 сәуірге дейін қолданыста болған қылмыстық процесі кодексінің 18-бабының 3-бөлімінде сот шешімдері, қаулылары, жарлықтар заңды, негізделген және әділ болуы тиіс деген арнайы ереже қамтылған [3]. Алайда, 2018 жылдың 1 сәуірінен бастап күшіне енген жаңа ҚПК сот шешімдері, қарар бөліктері мен шешімдері заңды, негізделген және әділ болды деген арнайы ережені қамтымайды [4].

Талдау көрсеткендей, егер іс жүргізу құқығының нормалары қатаң сақталса және осы құқықтық қатынастарға қолданылуы керек материалдық құқық нормалары толығымен сақталса ғана шешім заңды болады.

Өзбекстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының 2019 жылғы 24 мамырдағы «сот шешімі туралы» қаулысының 3-тармағында шешім іс жүргізу құқығының нормаларына қатаң сәйкестікте және осы істерге қолданылатын материалдық құқық нормаларына сәйкес қабылданған жағдайда ғана заңды болып табылатыны түсіндіріледі. құқық ұқсастығы принципіне негізделген құқықтық қатынастар [5].

Сот іс бойынша талап етілетін мән-жайларға қарамастан материалдық құқық нормаларын қолдану немесе қолданбау туралы шешім қабылдайды, бірақ кез келген жағдайда құқықтық норманың мазмұнын түсіндіреді және оны істің мән-жайларына қолданады. Азаматтық процесінің барлық кезеңдерінде құқық нормалары бұзылған немесе тиісінше қолданылмаған жағдайда шешімдердің күшін жоюға негіз болатын іс жүргізу нормалары қатаң сақталуы тиіс (Азаматтық кодекстің 377-бабы).

Материалдық немесе іс жүргізу құқығының нормаларын қолдана отырып, сот Өзбекстан Республикасының Конституциясына, заңдарына, өзге де нормативтік құқықтық актілеріне негізделеді. Өзбекстан Республикасы Конституциясының 15-бабында Өзбекстан Республикасында Өзбекстан Республикасы Конституциясының үстемдігін сөзсіз тану туралы айтылады. Өзбекстан Республикасының 2012 жылғы 12 желтоқсандағы «Нормативтік құқықтық актілер туралы» Заңының 7-бабына сәйкес Өзбекстан Республикасының Конституциясы мен заңдарының Үстемдігі белгіленеді.

Өзбекстан Республикасының Конституциясы жоғары заңды күшке ие және Өзбекстан Республикасының бүкіл аумағында қолданылады. Өзбекстан Республикасының заңдары мен өзге де құқықтық актілері Өзбекстан Республикасының Конституциясы негізінде және оған сәйкес қабылданады және оның нормалары мен қағидаттарына қайшы келмеуге тиіс [6].

Адамның құқықтары мен бостандықтарына қатысты кез-келген ережелер, егер олар ресми түрде жарияланбаған болса, қолданыла

алмайды. Осылайша, сот істерді Өзбекстан Республикасының Конституциясы мен заңдары негізінде қарауы керек. Егер бұл Өзбекстан Республикасының Конституциясы мен заңдарына қайшы келмесе, сот басқа да заңнамалық актілерді қолданады. Дауларды реттейтін ережелер болмағандықтан, сот мұндай қатынастарды реттейтін құқықтың бірдей нормаларын қолданады және мұндай ережелер болмаған кезде жанжал заңдардың жалпы принциптері мен мазмұны негізінде шешіледі. Сот сонымен қатар шет мемлекеттің құқығын Өзбекстан Республикасының заңнамасына немесе халықаралық шартына сәйкес қолданады (қылмыстық процесілік кодексінің 14-бабы).

Шешімнің заңдылығы соттардың жалпы қабылданған қағидаттар мен нормаларды, сондай-ақ елдің халықаралық шарттарын ұстанатынын білдіреді. Демек, егер Өзбекстан Республикасының халықаралық шартында Өзбекстан Республикасының азаматтық сот ісін жүргізу туралы заңнамасында көзделгеннен өзгеше ережелер белгіленсе, халықаралық шарттың ережелері қолданылады (Азаматтық процесілік кодексінің 1-бабының 3-бөлігі).

Бұл, ең алдымен, халықаралық шарттар мен келісімдерге қатысты: 1948 жылы 10 желтоқсанда БҰҰ қабылдаған адам құқықтарының жалпыға бірдей декларациясы, 1950 жылы 4 қарашада БҰҰ Бас Ассамблеясы қабылдаған Адам құқықтары мен негізгі бостандықтарды қорғау туралы Еуропалық конвенция, азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт және басқа экономикалық шарттарда бекітілген Адам құқықтары, Әлеуметтік және мәдени құқықтар.

Шешімнің келесі талабы – оның негізділігі. Сот шешімі тек сот процесінде зерттелген материалдарға негізделгені анықталды.

Айта кету керек, шешім іс үшін заңды маңызы бар барлық жағдайлар көрсетілген кезде ғана күшіне енеді, тиісті фактілер анықталып, іс бойынша, сондай-ақ тараптардың құқықтары мен міндеттері туралы дұрыс тұжырымдар жасалды. Өзбекстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының 2019 жылғы 24 мамырдағы «сот шешімі туралы» қаулысының 4-тармағында соттың шешімі, іске қатысты фактілер сот зерттеген дәлелдемелермен расталады, олардың өзектілігі мен жарамдылығы заңға сәйкес келеді немесе сот үшін дәлелдеуді қажет етпейді; түпкілікті тұжырымдар көрсетілген кезде бұл негізделген болып саналады [5].

Шешімнің дұрыстығы оның заңдылығымен тікелей байланысты. Егер сот шешіміне қойылатын бірінші талап оның заңдылығы, яғни шешімнің заңды жағы болса, онда шындық оның нақты негізі болып табылады [2]. Демек, істің нақты мән-жайлары туралы соттың қорытындысы шешімде көрсетілген дәлелдерге негізделген. Шешім дәлелдемелердің тұтастығын және дәлелдемелердің рұқсат етілу ережелерін ескере отырып негізді болуға тиіс.

Дәлелдемелер дәлелдеу нысанасын құрайтын фактілерге жатады, олар сайып келгенде материалдық құқықтың тиісті нормаларын қолдануды

анықтайды. Егер іс бойынша заңды маңызы бар фактілер анықталмаса, шешім жарамсыз болып табылады және жоғары тұрған сот күшін жояды. Сондықтан сот шешімінде осы шешіммен белгіленген фактілер ұсынылуы керек. Фактілердің дәлелденбеуі қабылданған шешімнің дұрыстығын растайды.

Сот шешіміне қойылатын келесі талап-әділеттілік. Бұл ереже елдің ҚПК-де, сондай-ақ Өзбекстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының 2019 жылғы 24 мамырдағы «сот шешімі туралы» қаулысында жоқ. Соған қарамастан, жаңа ҚПК-де «сот актісінің заңдылығын, негізділігі мен әділдігін тексеру туралы сұрау салумен жүгіну құқығы» деген 373-бап бар, онда іске қатысатын адамдардың, сондай-ақ іске қатыспайтын адамдардың заңда белгіленген тәртіппен шағыммен (арызбен) жүгінуге құқығы бар делінген) сот актісінің заңдылығын, дұрыстығын және әділдігін тексеру туралы. Жаңа ҚПК-де «сот шешімінің заңдылығын тексеру» термині сегіз рет қолданылады, ол ҚПК-нің «Сот актілерін қайта қарау» IV бөлімінің ережелерінде де көрсетілген. Бұл біздің заңнамада сот құжаттарының немесе Өзбекстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының 2019 жылғы 24 мамырдағы №12 қаулыларының әділдігі мен бейтараптығы өлшемдерін айқындайтын нормаларды нақтылау қажеттігін негіздейді.

Жоғарыда айтылғандай, Қылмыстық кодекстің 18-бабында бұл туралы нақты ереже бар сот шешімдері, қаулылары және шешімдер және заңды, негізделген және әділ болуы керек. 2018 жылдың 1 сәуірінен бастап күшіне енген Өзбекстан Республикасының жаңа Азаматтық кодексі сот қаулылары, қарар бөліктері, шешімдері заңды, негізделген және әділ болуы керек деген жеке норманы жойды. ЭПК-нің 176-бабында сот шешімі заңды және негізделген болуы керек деген норманың бар екендігі атап өтілген [7], Сот шешімдеріндегі бұл талаптардың маңыздылығы процестік заңнамасында көрсетілген және көрсетілген. Шет елдерде жүргізілген зерттеулердің көпшілігі азаматтық процестік заңнамасы сот шешімдерінің заңды және негізделген болуын талап ететіндігін растайды. Мысалы, Ресей Федерациясының Қылмыстық процестік кодексінің 195-бабы «сот шешімінің заңдылығы мен негізділігі» сот шешімдері заңды және негізделген болуы керек, сот шешімдері тек сот отырысында қаралған материалдарға негізделген [8]. Осындай норма Қазақстан Республикасы Азаматтық кодексінің 224-бабында [9], Беларусь Республикасы Азаматтық кодексінің 297-бабында [10], Украина Азаматтық кодексінің 263-бабында [11] қамтылған.

Осылайша, біздің ойымызша, 2018 жылғы 1 сәуірден бастап күшіне енген Өзбекстан Республикасының жаңа кодексіне сот шешімдерінің заңдылығын, негізділігі мен әділдігін белгілейтін жаңа норманы енгізу орынды болар еді.

Қылмыстық процестік кодексінің 253-бабына сәйкес сот шешімі кіріспе, сипаттамалық, уәждемелік және қарар бөліктерінен тұрады.

Құжаттың әр бөлігінің өзіндік мәтіні мен мазмұны бар және олар бірге сот шешімін құрайды. Осыған байланысты соттар шешім қабылдау кезінде бірізділікті сақтауға міндетті [12].

Шешімнің сипаттамалық бөлігінде шешімнің шығарылған күні мен орны туралы ақпарат, соттың атауы, судьяның, сот хатшысының, тараптың, істің басқа қатысушыларының тегі, талапкердің талаптары, жауапкердің қарсылықтары және басқа қатысушылардың түсініктемелері болуы керек.

Шешімнің дәлелді бөлігі сот басшылыққа алатын істің мән-жайларын, атап айтқанда, істің мән-жайлары туралы соттың қорытындыларын, қорытындылар негізделген сот белгілеген дәлелдемелерді көрсетуге тиіс.

Шешімнің қарар бөлігінде тараптардың толық атаулары, талап қою талаптарын қанағаттандыру (толық немесе ішінара) немесе соттың қорытындылары болуға тиіс. Сондай-ақ, сот шығындарын бөлу тәртібін, шешімдерге шағымдану мерзімдері мен рәсімдерін көрсету қажет. Шешімді орындау кезінде түсініспеушіліктер мен даулар туғызбау үшін шешім қысқа және кең болуы керек.

Бұл жерде айта кету керек, көп жағдайда азаматтық істер бойынша сот шешімдерінің қорытынды бөлігінде сот практикасында шешім заңды күшіне енгеннен кейін атқару парағын беру туралы жазба жоқ. Тіпті сот шешімдеріне арналған әдебиеттерде әдеттегі сот шешімдерінде атқарушы бұйрықтар жоқ.

Алайда, біздің еліміздің Қылмыстық кодексі қаулыда тіркелуі тиіс сот шешімдеріне атқару парағын беруді талап етеді. Шешімдердің қарар бөлігінде шешім заңды күшіне енгеннен кейін атқару парағын беру рәсімі болмағандықтан, атқару парағын беруге ешқандай кедергі жоқ, бірақ бұл бірқатар түсініспеушіліктер тудыруы мүмкін.

Өзбекстан Республикасы Жоғарғы Соты Пленумының 2019 жылғы 24 мамырдағы «сот шешімі туралы» қаулысының 25-тармағында шешім заң бойынша (қылмыстық процестік кодексінің 266-бабы) дереу орындалуға жататын немесе сот шешімінің (қылмыстық процестік кодексінің 267-бабы) дереу орындалуына жол беретін және дәлелді және дәлелді түрде ұсынылған жағдайлар көзделген.

Біздің ойымызша, шешімді қолдайтын адам да, оған қатысты шешім қабылданған адам да, біріншіден, атқару парағын беру уақыты туралы, екіншіден, бұл судья немесе оның көмекшісі үшін маңызды ма, жоқ па, соны білуі керек, өйткені бұл беру мерзімін бақылауды қамтамасыз етеді. Үшіншіден, шешім заңды күшіне енгеннен кейін мүдделі тұлғаларға атқару парағын беру туралы өтінішпен сотқа қайта жүгінуге тыйым салынады. Ең бастысы, бұл адамдардың сот жүйесіне деген сенімін арттырады, сот жүйесін жақсартады, азаматтарымыздың құқықтық санасы мен құқықтық мәдениетін арттырады. Демек, бұл мәселелер шешімнің қарар бөлігіне «осы шешім күшіне енгеннен кейін атқару парағын жасау» жазбасын енгізу арқылы шешілетін болады.

1. Шорахметов Ш.Ш., Гражданское процессуальное права Республики Узбекистан. - Ташкент.: Адолат. 2001. –231 б.
2. Мамасиддиков М.М., Судебные решения суда по гражданским делам / Учебное пособие. –Т.: Военно-технический институт Национальной гвардии, 2018. –4 б.
3. Гражданский процессуальный кодекс Республики Узбекистан // <http://lex.uz/docs/186105>. Настоящий Кодекс утратил силу с 1 апреля 2018 года в связи с утратившим силу Закона Республики Узбекистан от 30 августа 1997 года № 477-I «Об утверждении Гражданского процессуального кодекса Республики Узбекистан» в соответствии с Законом Республики Узбекистан от 29 января 2018 года № ЗРУ-463 «О внесении изменений и дополнений, а также признании утратившими силу некоторых законодательных актов Республики Узбекистан».
- 4.Гражданский процессуальный кодекс Республики Узбекистан // lex.uz/docs/3517337#-3523544
5. О решении суда Постановление Пленума Верховного суда №12 от 24 мая 2019 года // <http://lex.uz/docs/4396483#4396539>
6. О нормативно-правовых актах: Закон Республики Узбекистан от 12 декабря 2012 года // <http://lex.uz/docs/2105724>
7. Экономический процессуальный кодекс Республики Узбекистан // <http://lex.uz/docs/3523891#3531087>
8. Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации от 14.11.2002 N 138-ФЗ (ред. от 26.07.2019) (с изм. и доп., вступ. в силу с 06.08.2019) www.consultant.ru
9. Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан (с изменениями и дополнениями по состоянию на 22.07.2019 г.) [www.http://online.zakon.kz](http://online.zakon.kz)
10. Гражданский процессуальный кодекс Республики Беларусь. <http://pravo.kulichki.com/vip/gpk/index.htm>.
11. Гражданский процессуальный кодекс Украины // kodeksy.com.ua
12. Гражданское процессуальное право. Особенная часть / Учебник. Авторский коллектив: М.М. Мамасиддиков и другие. Ответственный редактор ю.ф.д., проф. М.Х. Рустамбаев. –Ташкент. «ВТИ» издательство. 2018. –131 б.

ҚҰРДАСТАР АРАСЫНДАҒЫ ҚОРЛАУ

*Қазақстан Республикасы ИМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша мамандарды даярлау
орталығының оқытушы-әдіскері полиция майоры*

Куашева З.М.

Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 30 тамыздағы Конституциясы балаларды мемлекеттік қорғаудың принциптерін (27-баптың 1-тармағы) және адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын денсаулықты қорғау мақсатында қажетті мөлшерде шектеу мүмкіндігін жариялады және халықтың адамгершілігі (39-баптың 1-тармағы). Ұлттық заңнамаға сәйкес бала деп он сегіз жасқа (кәмелетке) толмаған адам танылады [1].

Қазақстан Республикасы 1994 жылы ратификациялаған 1989 жылғы 20 қарашадағы БҰҰ-ның Бала құқықтары туралы конвенциясының 3-бабында баланың өз пікірін еркін білдіруге құқығы бар екендігі көрсетілген. Бұл құқық шекараларға қарамастан, ауызша, жазбаша немесе баспа түрінде, өнер туындылары түрінде немесе баланың таңдауы бойынша басқа ақпарат

құралдары арқылы барлық түрдегі ақпарат пен идеяларды іздеу, алу және тарату еркіндігін қамтиды. Бұл құқықты жүзеге асыру белгілі бір шектеулерге ұшырауы мүмкін, бірақ мұндай шектеулер тек заңда қарастырылған және басқа адамдардың құқықтарын немесе беделін құрметтеу немесе ұлттық қауіпсіздікті, қоғамдық тәртіпті, қоғамдық денсаулықты немесе моральді қорғау үшін қажет болған жағдайда ғана болуы мүмкін[2.].

Қоғамдық өмірдің қоғамдық-саяси, экономикалық, білім беру және басқа да салаларындағы жағдайдың күрделенуі нәтижесінде бүгінгі таңда қоғамдағы зорлық-зомбылық деңгейі бірнеше есеге артты. Жасөспірімдер – қоғамның ең осал категориясы. Дәл өтпелі кезең деп аталатын кезеңде әлемді қабылдаудың өзіндік жүйесі, құндылықтар мен басымдықтар жүйесі белсенді түрде қалыптасатындықтан, балалар ересектердің мінез-құлқының әртүрлі үлгілерін қабылдайды және, өкінішке орай, зорлық-зомбылық осы үлгілердің біріне айналады.

Қазіргі уақытта балалар ортасында жиі кездесетін мәселелердің бірі – қорлау, әдетте мектеп жасындағы балалардың қажетсіз агрессивті мінез-құлқы ретінде қарастырылады, бұл қорлау, қорқыту және көрсету мақсатында баланы басқа баланың немесе балалар тобының қорлауына әкеледі билік. «Қорқыту» термині ағылшын тіліндегі *bully* – қорқыту, мазақ ету, қорқыту арқылы күштеу, сондай-ақ ағылшын тіліндегі *bully* – бұзақы, төбелес деген етістіктен шыққан.

Мектептегі қорлау тақырыбына арналған алғашқы жарияланымдар сонау 1905 жылы пайда болды. Қорқыту мәселесімен негізінен шетелдік ғалымдар айналысты, олардың арасында скандинавиялық ғалымдарды (Д.Олвейс, Э.Роллан, П.Хайнеман) және британдық зерттеушілерді атап өткен жөн. (Д.Лэйн, У.Ортон, Д.Таттум). Америка Құрама Штаттарында қорқытуға ерекше көңіл 90-жылдардың басында көрсетіле бастады.

Бұзақылық мәселесі енді ғана зерттеле бастады. Отандық зерттеулер, әдетте, педагогика және психология бағытында жүргізіледі және қорқыту теориясының шетелдік әзірлемелеріне негізделген.

Кәмелетке толмағандардың ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелерін құқықтық реттеу Қазақстан Республикасының Конституциясымен және Бала құқықтары туралы конвенцияны (1989 ж.) қамтитын халықаралық құқықтық актілермен жүзеге асырылады;

Оған Бала құқықтары туралы конвенция (1989); Бала құқықтарының Женева декларациясы (1924); Бала құқықтарының Декларациясы (1959); Балалардың өмір сүруі, қорғалуы және дамуы туралы дүниежүзілік декларация (2000 ж.) т.б.

Жеке нормалар «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» 2002 жылғы 8 тамыздағы «Ақпаратқа қол жеткізу туралы», 2015 жылғы 16 қарашадағы «Жарнама туралы» 19 желтоқсандағы «Жарнама туралы» заңдарында қамтылған. , 2003 ж., «Ақпараттандыру туралы» 2015 жылғы 24 қарашадағы, «БАҚ туралы» 23.07.1999 ж.

Осылайша, Қазақстан Республикасында кәмелетке толмағандардың ақпараттық қауіпсіздігін арттыру мақсатында 2018 жылғы 2 шілдеде «Балаларды олардың денсаулығы мен дамуына зиян келтіретін ақпараттан қорғау туралы» Заңы қабылданды.

Зерттеуші қорлаудың жеті белгісін анықтайды: 1) эмоционалдық қорлау, оның ішінде сөздік және вербалды емес білдіру әдістері; Зерттеуші қорлаудың жеті белгісін анықтайды:

1) эмоционалдық қорлау, оның ішінде сөздік және вербалды емес білдіру әдістері;

2) ұзақ уақыт бойы эмоционалды қорлау және қорлайтын мінез-құлық; 3) достықсыз және сенімсіз мінез-құлық; 4) адамның жеке өміріне араласу; 5) агрессия бағытталған адамның психологиялық және физикалық жағдайының нашарлауы; 6) басқа адамға зиян келтіру ниеті, бұл адамның күйзеліс оқиғаларын бастан өткеруіне жол беретін немесе ықпал ететін; 7) агрессор өзінің жәбірленушіге қарағанда жоғары лауазымды иеленсе, тиісінше өзінің қадір-қасиетін төмендететін және басқа адамға моральдық немесе физикалық зиян келтіретін әрекеттерге жол берсе [3].

Біздің ойымызша, бүгінгі күні заң шығарушы балаларға қатысты кибербуллинг мәселесін жете бағаламады. Оның қауіптілігі жағымсыз салдарларда жатыр. Болашақта осы құбылыстың құрбаны болатын балалар «жай» психологиялық жарақаттан зардап шегеді, бұл олардың өмір бойы жаңғырығы болуы мүмкін, бұл қайтымсыз салдарға - суицидке немесе баланың кешегі құрбаны, жаңа киберагрессордың қалыптасуына әкеледі. , кек сезімінің жетегінде кеткен [4 , б.285].

Американдық зерттеушілер Интернеттегі балалар мен жасөспірімдердің қауіпсіздігіне қауіп төндіретін үш топты анықтайды: қауіпті байланыстар (жыныстық зорлық-зомбылыққа әкелетін қарым-қатынас); кибербуллинг; «қауіпті» мазмұндағы материалдар (заңсыз мазмұн) [5, 19 б.].

Интернеттегі балаларға қауіп төндіретін қауіп түрлері:

- жеке қауіпсіздікке қатер төну: бейтаныс адамдармен байланыс немесе заңсыз әрекеттерге қатысу;

- басқалардың қауіпсіздігі: кибербуллинг, қылмыс жасау, қоршаған ортаның қауіпсіздігіне қол сұғу;

- жеке ақпараттың ағып кетуі – несие картасының нөмірлерін, телефон нөмірлерін ашу және зиянды бағдарламаны жүктеу қаупі [6].

Кибербуллинг белгілері мыналарды қамтуы мүмкін:

- Интернетті немесе телефонды пайдалану кезінде немесе одан кейін эмоционалдық депрессия;

- Интернет арқылы байланысыңыздың белгілі бір фактілерін жасыру;

- мектептегі немесе достық кездесулерден аулақ болу;

- үйдегі себепсіз ашудың шабуылдары;

- көңіл-күйдің, мінез-құлықтың, ұйқының немесе тәбеттің өзгеруі;

- компьютерді немесе ұялы телефонды пайдалануды тоқтату ниеті;

- компьютер немесе ұялы телефон әрекеттері туралы сөйлесуден аулақ болу [7].

Қорқытудың әлеуметтік сипатын осы құбылыстың себептері призмасы арқылы қарауға болады, олардың басым көпшілігі әлеуметтік сипатта: қоғамда іс жүзінде бақылаусыз зорлық-зомбылық пен қатыгездік насихатының болуы; ұлғайтуға бағытталған нақты әрекеттердің болмауы. отбасылардың материалдық әл-ауқаты; азаматтардың құқықтық мәдениетінің деңгейін көтеру бойынша жұмыстың қанағаттанарлықсыз жағдайы; зорлықсыз қатар өмір сүру идеяларының жан-жақты насихатталмауы және т.б.

Қорқытудың таралу жағдайы бірқатар педагогикалық (мектепке бейімделу, оқудағы үлгермеушілік), психологиялық (психикалық бұзылулар, санада өзі туралы жағымсыз ойлардың шоғырлануы, өзін-өзі бағалаудың төмендеуі, әлеуметтенудің бұзылуы), медициналық (жарақаттану) зардаптарға әкеледі. . Жоғарыда айтылғандай, қорқыту мәселесін негізінен батыс ғалымдары зерттеген.

Канаданың тәжірибесін қарастырайық. Атап айтқанда, елімізде «қорқыту» ұғымы заңнамалық деңгейде айқындалған. Осылайша, Квебек провинциясының білім туралы заңына сәйкес (13-бөлім, 1.1-тармақ), «қорқыту» - физикалық немесе психологиялық зиян келтіру мақсатында тікелей немесе жанама мінез-құлық, түсініктеме, әрекет немесе белгі, соның ішінде әлеуметтік желілер арқылы. адамға , оны қорлау, қорқыту, әлеуметтік оқшаулау. Канадалық мектептер қорқыту куәгерлерімен жұмыс істеуге үлкен мән береді: олар осы құбылыс және оның салдары туралы хабардарлығын арттыру үшін жұмыс істейді, қорқыту куәгерлерін қорқыту жағдайларына дұрыс жауап беруге үйретеді және жәбірленушіні қорғау қажеттілігіне сенімін дамытады. Тағы бір мәселе, қорқыту оқиғасы орын алған кезде мұғалімдер немесе мектеп қызметкерлері жиі жоқ және оны тоқтату үшін әрдайым араласпайды. Сондықтан, біріншіден, канадалық мұғалімдер үзіліс кезінде мектеп қызметкерлерін немесе жоғары сынып оқушыларын қорқыту жиі болатын жерлерді бақылауды ұйымдастыруды жөн деп санайды [5].

Мектептегі бұзақылықтың алдын алу мен алдын алуда құқық бұзушылармен және құрбан болған оқушылармен жұмыс маңызды орын алатыны сөзсіз. Ғалымдар қорлауды бастаушылардың әдетте қақтығыстарды шешу, басқалардың сезімін түсіну және эмпатия білдіру, эмоцияларды басқару дағдылары шектеулі екенін көрсетеді, осы дағдыларды меңгеруге көмектесу. Қорқыту құрбандары өздерінің осалдығы мен қобалжуларына байланысты жанжалдан аулақ болуға және әлеуметтік оқшаулануға тырысады.

Кәмелетке толмағандардың мұндай құқық бұзушылық мінез-құлқының бір бөлігі ретінде қорқыту мәселесі жиі кездеседі – қайталанатын, қасақана – қорқыныш тудыру мақсатында әртүрлі сипаттағы қасақана және қасақана әрекеттер, баланы басқа баланың немесе балалар тобының қорлауы. қорлау, қорқыту және күш көрсету мақсаты.

Осылайша, қорлаудың алдын алу және оған қарсы тұрудың қажетті шарты құрмет пен толеранттылыққа негізделген, сондай-ақ мінез-құлық ережелеріне қатысты оқушылар мен мектеп қызметкерлерінің күтуін нақты анықтайтын оң мектеп мәдениетін құру болып табылады.

1. Электрондық ресурс: <https://mk-kz./social/2021/03/v-kazakhstane-zakonodatelno-zak-repyat-ponyatie-bulling.html>

2. Электрондық ресурс: https://Kazakhstan.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/bulling_1.pdf

3. Кибербуллинг дегеніміз не [URL:https://klepkainfo.com./zdorovya/kiber-buling-viznachennya-oznaki-metodi.html](https://klepkainfo.com./zdorovya/kiber-buling-viznachennya-oznaki-metodi.html)

4. Хасанова В.В. Қазақстан Республикасындағы кәлеметке толмағандарды ақпаратты қорғаудың қылмыстық-құқықтық механизмдері // Қазақстан Республикасындағы заң шығармашылығы мен құқық қолдану қызметінің өзекті мәселелері халықаралық ғылыми-практикалық конф.-Қостанай, 2021,0284-287 б

5. Палфри Дж., Бойд Д., Сакко Д., бала қауіпсіздік мен онлайн технологияларын жақсарту интернет қауіпсіздігі туралы қорытынды есеп Дарем, Солтүстік Каролина: Каролина академиялық баспасөзі, 2010ж.

6. Қорқыту: түсінігі, түрлері және жауіпкершілігі. Электрондық ресурс:<https://www.vinrda.gov.ua/news/ostanni-novyny/bulinh-poniattia-vydy-ta-vidpovidalnist>

7. Карантин кезінде балаларды гаджеттерге қалай қауіпсіз жабыстыруға болады. URL: <http://hromadske. Kz / хабарламалар>

АҚПАРАТТЫҚ-БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ПАЙДАЛАНУ, МАМАНДАРДЫ ДАЯРЛАУ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
кәсіби психологиялық даярлық және ІО басқару кафедрасының доценті
полиция полковнигі*

Кульбаев С. Б.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан-2050» «Стратегиясы – қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» Жолдауында Қазақстанның 124 ғылымы мен өмірін оқыту тәжірибесін дамыту нақты айқындалған. № 3 2019 125 онлайн режимінде және елде оқу теледидарын құру, сондай-ақ ақпараттық технологиялар мен ақпаратты таратудың жаңа нысандарына назар аударатын мамандандырылған оқыту бағыттарын әзірлеу қарастырылған [1].

Оқытудың көрнекілігінің педагогикалық принципі оқытудың құралдарын, нысандары мен әдістерін үнемі жетілдіруді, коммуникативті-лингвистикалық құзыреттілікті қалыптастыруға бағытталған электрондық білім беру ресурстарын педагогикалық тәжірибелікте кеңінен қолдануды талап ететіні белгілі, ал аталған құралдардың проблемалығы, шынайылығы мен интерактивтілігі студенттердің оқу-танымдық іс-әрекетін жандандыруды қамтамасыз етеді және оқу процесін оңтайландырудың маңызды факторлары болып табылады. Қазіргі зерттеушілер мұғалім өзінің кәсіби қызметінің

жоғары жеке мағынасын білуі керек білім беруді реформалаудың негізгі субъектісі екенін көбірек атап өтуде. Ақпараттық-білім беру технологияларын пайдалану жөніндегі өз жұмысымызда біз қазіргі педагогтың ақпараттық мәдениетін қалыптастыруға орын береміз, өйткені жұмыс тәжірибесі мен қолда бар эксперименттік зерттеулер электрондық білім беру ресурстарын жүйелі және мақсатты қолдану білім алушылардың оқыту сапасы мен оқу жетістіктерінің деңгейін арттырудың кең перспективаларын ашатынын дәлелдейді.

Ақпараттық-білім беру технологияларын пайдаланудың қағидаттық мүмкіндігі мен педагогикалық орындылығы Н.Ф. Талызинаның, Е.С. Полаттың, Е.В. Сыпинаның, Я.С. Быховскийдің және т.б. жұмыстарында көрсетілген. Біз Е.С. Полаттың пікірімен келісеміз, оның пікірінше, «ақпараттық-білім беру технологияларын қолдану әдістемесінде жұмыстың барлық әдістері, тәсілдері мен түрлері болуы қажет, икемді және сараланған болуы керек, оқудың сәттілігіне әсер ететін барлық факторларды: жас, қызығушылықтар мен қабілеттер білім алушылар, сондай-ақ оқытылатын нақты жағдайлар ескеруі керек» [2]. Ғалымдар мен зерттеушілердің әртүрлі анықтамаларын талдай отырып, олардың мәні оқытудың ақпараттық-білім беру технологиялары деп ғылыми тәсілдер түсініледі оны оңтайландыру, оның тиімділігін арттыру мақсатында оқу-тәрбие процесін ұйымдастыру, мұнда оқытудың негізгі құралдарының бірі электрондық білім беру ресурстары болып табылады.

Бұл зерттеулер мұғалімдердің жаңа ақпараттық-білім беру парадигмасын игеруге және енгізуге дайындығын анықтайтын бірқатар дидактикалық жағдайларды анықтады: 1) білім беру процесін жоспарлау және оны ресурстық қамтамасыз ету: мақсаттарды жобалау мүмкіндігі; электрондық білім беру ресурстарын пайдалану нәтижелерін ұйымдастыру, түзету және талдау; 2) тақырыптық бейне сабақтар, мультимедиялық нысандар арасында жылжу үшін гипермәтіндік сілтемелері бар интерактивті Thinglink плакаттары, кітапханалардың электрондық каталогтары, глоссарийлер, әртүрлі тақырыптар бойынша ұйымдастырылған онлайн-консультациялар, жобаларды талқылауға арналған форумдар (файлдарды жылдам бөлісу және электрондық поштаны қолдау) сияқты тұтас (дидактикалық мақсаты бойынша әртүрлі курстарды) құрастыру және қолдану. Бұл комбинация білім алушылардың жеке білім беру траекторияларын құру үшін қосымша мүмкіндіктер береді [3].

3) электрондық білім беру ресурстарын оқыту құралы ретінде пайдаланудың аса маңызды психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін сақтау: Электрондық білім беру ресурстарын тұлғалық-маңызды қызмет құрылымына қосу, дербестікті дамыту арқылы оқу-танымдық қызметті жандандыру, оқыту процестерін кейіннен түзете отырып, оқу қызметін жедел бақылау мен өзін-өзі бақылауды ұйымдастыру және когнитивтік стильді есепке алу, процессте білім алушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру электрондық білім беру ресурстарымен өзара іс-қимыл). 4)

репродукциядан креативтілікке, шығармашылыққа көшуге, болашақ кәсіби қызмет контекстінде ақпараттық білім беру ортасындағы қызмет тәсілдері мен дағдыларын практикалық пайдалануға бағдарланған педагог қызметкердің ақпараттық-коммуникациялық құзыреттілігін (АКҚ-құзыреттілігін) қалыптастыру. Студенттердің онлайн-курс материалдарымен өзара іс-қимылын зерделеу кезінде бейне ақпаратты (оқу, ғылыми-танымдық фильмдерден үзінділермен) қарайтын студенттердің (көрсеткіші) – 68 % екендігі анықталды; Б көрсеткіші курстың мазмұнын қарамай тек тапсырмаларды орындайтын студенттердің үлесін көрсетеді – 54 %; Б көрсеткіші дәрістерді көретін және тапсырмаларды орындайтын студенттерді көрсетеді – 73%. Бөлімдердің нәтижелері, бақылау тапсырмаларын орындаудың оң бағаларының орташа көрсеткіштерінің сандық және сапалық талдауы қазіргі педагогтың ақпараттық мәдениетін қалыптастыру процесінде ақпараттық-білім беру технологияларын қолданудың тиімділігін көрсетеді және кәсіби бағдарланғанды тереңірек игеруге ықпал етеді.

Оқу материалы [4]. Осылайша, ақпараттық-білім беру технологияларын жүйелі және мақсатты пайдаланудың арқасында сабақтардың тиімділігі едәуір артады деп айтуға болады: 1) жалпы оқу процесінің қарқындылығына байланысты, өйткені талданатын лексиканы игеруге кететін уақытты қысқарту кезінде пысықталатын оқу-тілдік материалдың көлемі мен оны игеру беріктігі кеңейеді. Сонымен, бақылаулары бойынша. К.К.Колин, электрондық білім беру ресурстарын пайдалану сөйлеу дағдыларын дамыту және автоматтандыру үшін қолданылатын жаттығу жұмыстарының көлемін 5-6 есе арттыруға және «білім алушылардың жұмыс қарқындылығын 2-3 есе арттыруға» мүмкіндік береді [5]; 2) оқу процесін даралау нәтижесінде, өйткені оқытушы білім алушыларға өзіне тән жеке ерекшеліктерін ескере отырып, сабақ бағдарламасын ұсына алады бағдарламамен және жіберілген қателіктердің сипатымен жұмыс істеу, сондай-ақ білім алушылардың жеке-психологиялық айырмашылықтарын ескеру; 3) оқыту процесінің нақты қарым-қатынас жағдайларына барынша жақындауының арқасында (білім беру мақсатында ғаламдық компьютерлік желінің ақпараттық кеңістігін пайдалану мүмкіндігі: заттай технологиялық және зертханалық жабдықтардың үлкен жиынтығымен, құралдар мен аспаптар жиынтығымен (тәжірибелік сабақтар мен сынақтар жүргізу үшін), технологиялық процестердің, жабдықтардың виртуалды интерактивті 3D модельдерімен жарақтандырылған оқу-өндірістік зертханаларды визуализациялау; лексика-грамматикалық семинарлар, электрондық схемалар және т. б.

1. Третья модернизация Казахстана: глобальная конкурентно способность. – Послание Президента РК Назарбаева Н.А. народу Казахстана. – Астана, 31.01.2017.

2. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования. – М.: Академия, 2002. – 272 с. Наука и жизнь Казахстана. №3 2019 127

3. Мизанбеков С.К. Использование информационно-образовательной среды в подготовке будущих специалистов для текстильной промышленности. - Известия высших

учебных заведений. Технология текстильной промышленности. - №4 (364), 2016. - Б. 247 – 250.

4. Мизанбеков С.К. Кульбаева А.Ж. Методическая структура телекоммуникационной технологии обучения языку специальности студентов технических вузов. – Наука и жизнь Казахстана.-№6 (42), 2016. – Б. 211-214.

КОНСТИТУЦИОННЫЕ ГАРАНТИИ ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

*Доцент кафедры общеюридических дисциплин Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева*

полковник полиции

Кумакбаева М.С.

Конституция Республики Казахстан провозглашает: «Республика Казахстан утверждает себя демократическим, светским, правовым и социальным государством, высшими ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы».[1]

Одним из важнейших достижений человечества остаются права и свободы человека и гражданина, эффективность использования и соблюдения которых зависит от их гарантированности.

Так, Всеобщая декларация прав человека закрепила положение о том, что «при осуществлении своих прав и свобод каждый человек должен подвергаться только таким ограничениям, какие установлены законом исключительно с целью обеспечения должного признания и уважения прав и свобод других и удовлетворения справедливых требований морали, общественного порядка и общего благосостояния в демократическом обществе».[2]

За последнее время в Республике Казахстане с участием гражданского сообщества принято несколько планов действий, программ развития в области прав человека. Так, Постановлением Правительства Республики Казахстан № 405 от 11.06.2021 года Президентом страны Токаевым К.К. утвержден План первоочередных мер в области прав человека и в последующем внесены изменения и дополнения постановлением Правительства РК от 17.03.2023 года № 236.

В плане предусмотрено обеспечение прав на свободу объединений, выражение мнения, прав инвалидов, жертв торговли людьми, ликвидация дискриминации в отношении женщин.

Закреплены меры по обеспечению прав человека в области уголовного правосудия, предупреждению пыток и жестокого обращения, а также повышению эффективности взаимодействия с неправительственными организациями.

В ходе проведения 76-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН в Нью-Йорке Казахстан избран членом Совета по правам человека ООН на 2022-2024 годы.

Избрание нашей страны в главный правозащитный орган всемирной организации является признанием ее роли в качестве активного и ответственного участника процесса продвижения международных норм и стандартов в области защиты прав и свобод человека.

Казахстан провел серьезную работу по модернизации и повышению доверия к судебной системе. Среди прочего, были приняты новые редакции базовых законов, новый Кодекс судейской этики, Положение о Судебном жюри, были введены нормы об оценке профессиональной деятельности судьи.

Приняты меры по упрощению судопроизводства, повышению его оперативности, автоматизации деятельности судов с целью повышения доступа к правосудию и прозрачности судебной системы.

Таким образом, созданы необходимые условия для отправления правосудия и недопущения осуждения невиновных лиц.

Казахстан является участником более 70 многосторонних универсальных договоров в области прав человека, включая Всеобщую декларацию прав человека и 8 правозащитных конвенций Организации Объединенных Наций.

Учитывая эти факторы, а также предоставляемые Казахстаном гарантии обеспечения справедливого судебного разбирательства, защиты прав и свобод экстрадируемых лиц, иностранные государства, в том числе Европейского Союза принимают решения о выдаче Казахстану скрывающихся от правосудия лиц.

С 2002 года в Казахстане создан институт Уполномоченного по правам человека. При Омбудсмене действует Национальный центр по правам человека.

5 ноября 2022 года с принятием Конституционного закона «Об Уполномоченном по правам человека Республики Казахстан» закреплён его конституционный статус, расширены полномочия, гарантии независимости и его не подотчетности государственным органам и должностным лицам.

Принимаемые меры по недопущению пыток в Казахстане

Неприкосновенность достоинства человека гарантирована Конституцией Республики Казахстан.

Согласно статье 17 Конституции Республики Казахстан «Никто не должен подвергаться пыткам, насилию, другому жестокому или унижающему человеческое достоинство обращению или наказанию».[1]

В 1998 году наша страна присоединилась к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных и унижающих достоинство видов обращения и наказания.

В ноябре 2005 года Республикой Казахстан ратифицирован Международный пакт о гражданских и политических правах, в 2008 году –

Факультативный протокол к Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания.

Таким образом, Казахстан ратифицировал целый ряд международных актов, в каждом из которых содержатся нормы, направленные на реализацию права не подвергаться пыткам и другим жестоким, бесчеловечным или унижающим достоинство видам обращения или наказания.

Казахстан, являясь их участником, взял на себя обязательства по предоставлению отчетов о принимаемых мерах в этой сфере.

С 2014 года в Казахстане создан институт национального превентивного механизма по предупреждению пыток и жестокого обращения.

Функционально национальный превентивный механизм полностью независим от органов всех ветвей власти и незаконное вмешательство в деятельность его участников запрещено законом.

Участники национального превентивного механизма имеют доступ в пенитенциарные учреждения в любое время и могут получать информацию об условиях содержания осужденных, проводить с ними беседы без свидетелей.

Обращения осужденных, адресованные в государственные органы, Уполномоченному по правам человека контролю не подлежат и не позднее одних суток направляются адресату.

Мандат национального превентивного механизма по мониторингу превенции пыток и жестокого обращения распространяется и на медицинские организации для принудительного лечения и специальные учреждения, в том числе для детей.

За последние года участниками национального превентивного механизма проведено 1529 посещений, по результатам которых в адрес подмандатных учреждений и организаций внесены рекомендации по улучшению условий содержания лиц, находящихся в изоляции, в том числе по повышению качества медицинского обслуживания, питания и предупреждению пыток и жестокого обращения.

В 2021 году создан Научно-образовательный центр по реализации «Правил Нельсона Манделы», одно из первых специализированных образовательных учреждений в Центральноазиатском регионе, осуществляющих онлайн-обучение по международным стандартам условий содержания осужденных.

В 2002 году пытки выделены в отдельную статью Уголовного кодекса, а с 2011 года закреплены в Главе преступлений против конституционных и иных прав и свобод человека и гражданина.

Законодательно введен запрет на освобождение от уголовной ответственности за пытки вследствие акта амнистии или сроков давности, а также в связи с деятельным раскаянием и примирением сторон.

17 марта 2023 года Президентом страны подписан Закон по вопросам прав человека в сфере уголовного судопроизводства, исполнения наказания,

а также предупреждения пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения.

Данный закон стал продолжением последовательных шагов Казахстана по искоренению пыток и других форм жестокого обращения, имплементации международных норм по данным вопросам в национальное законодательство, расширению прав осужденных.

Законом введена ответственность за жестокое, бесчеловечное или унижающее достоинство обращение, ужесточена уголовная ответственность за пытки. К лицам, осужденным за пытки, не применяется условное осуждение.

Введено понятие лица, выступающего в официальном качестве, которое не подпадает под определение должностного лица или представителя власти, но обладает распорядительными полномочиями.

При тяжелом заболевании осужденным будет предоставлено право на отсрочку, то есть у них появится возможность получения оперативного лечения в гражданских медицинских учреждениях.

С 1 января 2023 года только прокуратура расследует уголовные дела о пытках.

Назначение одного беспристрастного органа по расследованию таких дел исключит какую-либо корпоративность со стороны органов уголовного преследования в отношении своих сотрудников (ранее дела расследовались антикоррупционной службой, управлениями собственной безопасности полиции).

В системе исполнения наказаний активно внедряется цифровизация («сплошное видеонаблюдение», терминалы электронных обращений), которая выступает дополнительным инструментом обеспечения соблюдения прав задержанных и осужденных.

В настоящее время в следственных органах функционирует порядка 22 000 камер видеонаблюдения. Завершены работы по установке системы сплошного видеонаблюдения в 52 из 79 учреждений уголовно-исполнительной системы.

Таким образом, Казахстаном последовательно принимаются меры по реализации рекомендаций международных и национальных организаций в области защиты прав и свобод человека.

Конституционное регулирование уголовного процесса. Основные законы уголовного, уголовно-процессуального и пенитенциарного права.

Конституция Республики Казахстан от 30 августа 1995 года.

В Республике Казахстан признаются и гарантируются права и свободы человека и гражданина, установленные Конституцией Республики Казахстан и признанными республикой нормами международного права.

Согласно п. 2 статьи 16 Конституции Республики Казахстан Арест и содержание под стражей допускаются только в предусмотренных законом случаях и лишь с санкции суда с предоставлением арестованному права

обжалования. Каждый задержанный, арестованный, обвиняемый в совершении преступления имеет право пользоваться помощью адвоката (защитника) с момента, соответственно, задержания, ареста или предъявления обвинения. [1]

Согласно п.3 ст. 77 Конституции Республики Казахстан действуют презумпция невиновности запрет на повторное привлечение к ответственности за одно и то же правонарушение и другие нормы, направленные на защиту прав и свобод человека и гражданина в ходе уголовного процесса.[1]

Следует отметить, что международные договоры, ратифицированные Парламентом Республики Казахстан, имеют приоритет перед ее законами (пункт 3 статьи 4 Конституции).[1]

Более того, положения международных договоров, не требующие издания законов для применения, действуют в Республике Казахстан непосредственно.

Основные законы уголовного, уголовно-процессуального и пенитенциарного права.

Уголовно-процессуальный кодекс от 4 июля 2014 года, на основе норм Конституции и признанных Республикой международных договоров детально регламентирует порядок охраны прав и свобод граждан при производстве по уголовным делам.

Задачами уголовного процесса являются пресечение, беспристрастное, быстрое и полное раскрытие, расследование уголовных правонарушений, изобличение и привлечение к уголовной ответственности лиц, их совершивших, справедливое судебное разбирательство и правильное применение уголовного закона, защита лиц, общества и государства от уголовных правонарушений.

Уголовный кодекс Республики Казахстан от 03.07.2014 года — основной и единственный источник уголовного права Казахстана, устанавливающий преступность и наказуемость деяний на территории Казахстана.

Задачами данного кодекса являются: защита прав, свобод и законных интересов человека и гражданина, собственности, прав и законных интересов организаций, общественного порядка и безопасности, окружающей среды, конституционного строя и территориальной целостности Республики Казахстан, охраняемых законом интересов общества и государства от общественно опасных посягательств, охрана мира и безопасности человечества, а также предупреждение уголовных правонарушений.

Уголовно-исполнительный Кодекс от 05.07.2014 года, устанавливает порядок и условия исполнения и отбывания наказаний и иных мер уголовно-правового воздействия.

Задачами Уголовно-Исполнительного Кодекса являются:

1) регулирование порядка и условий исполнения и отбывания наказаний и иных мер уголовно-правового воздействия;

- 2) определение средств исправления осужденных;
- 3) охрана прав и свобод осужденных;
- 4) оказание помощи осужденным в социальной адаптации.

Структура уголовных судов Казахстана. Система апелляций и кассаций. Конституционный суд.

Согласно пункту 2 статьи 13 Конституции каждый имеет право на судебную защиту своих прав и свобод. [1] Судья при отправлении правосудия независим и подчиняется только Конституции и закону. Какое-либо вмешательство в деятельность суда по отправлению правосудия недопустимо и влечет ответственность по закону. По конкретным делам судьи не подотчетны.

Судебная власть в Республике Казахстан принадлежит только судам в лице постоянных судей, а также присяжных заседателей, привлекаемых к уголовному судопроизводству в случаях и порядке, предусмотренных законом.

Правосудие в Республике Казахстан осуществляется только судом. Никакие иные органы и лица не вправе присваивать себе полномочия судьи или функции судебной власти.

Судебную систему Республики Казахстан составляют Верховный Суд Республики Казахстан, местные и другие суды, учреждаемые в соответствии с Конституцией и Конституционным законом «О судебной системе и статусе судей Республики Казахстан» от 25 декабря 2000 года.

Раздел 7 Уголовно-процессуальный кодекс определяет подсудность уголовных дел по уголовным делам.[3]

1) Районные и приравненные к ним суды действуют в качестве суда первой инстанции. Районному и приравненному к нему суду подсудны все уголовные дела, за исключением уголовных дел, отнесенных к подсудности специализированных судов, если их подсудность в случаях, предусмотренных УПК, не была изменена. Специализированные суды рассматривают дела по особо тяжким преступлениям, в отношении несовершеннолетних и военнослужащих.

На досудебной стадии уголовного процесса специализированные следственные суды, специализированные межрайонные следственные суды рассматривают жалобы на решения и действия (бездействие) лиц, осуществляющих досудебное расследование, прокурора, осуществляющего надзор за законностью оперативно розыскной деятельности, досудебного расследования, санкционируют процессуальные действия в случаях, предусмотренных УПК, а также осуществляют иные полномочия, предусмотренные УПК.

2) Областной и приравненный к нему суд действует в качестве суда апелляционной инстанции. В апелляционном порядке областной и приравненный к нему суд рассматривает дела по апелляционным (частным) жалобам, ходатайствам прокурора на не вступившие в законную силу приговоры и постановления судов первой инстанции.

3) В кассационном порядке Верховный Суд рассматривает дела по ходатайствам на вступившие в законную силу приговоры и постановления, вынесенные судами первой инстанции, после их рассмотрения в апелляционной инстанции, протестам прокурора, а также на приговоры и постановления апелляционной инстанции, защиты граждан.

Конституционный суд.

Согласно Раздела VI Конституции, а также Конституционного закона Республики Казахстан «О Конституционном Суде Республики Казахстан» от 5 ноября 2022 года Конституционный Суд Республики Казахстан обеспечивает верховенство Конституции Республики Казахстан на всей территории Республики Казахстан.

Конституционный суд начал свою работу с 1 января 2023 года для усиления механизма защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина. Человек и гражданин имеют право напрямую обратиться в Конституционный Суд с заявлениями о признании незаконными норм, которые, по их мнению, противоречат принципам Основного закона страны.

При осуществлении своих полномочий Конституционный Суд самостоятелен и независим от граждан, организаций, государственных органов, должностных лиц.

Исходя из изложенного можно прийти к выводу, что Республика Казахстан на сегодняшний день принимает все необходимые меры для соблюдения конституционных прав и свобод человека и гражданина во всех сферах жизни, и обеспечивает не только правовую защиту, но и нормативно-правовое обеспечение.

1. Конституция Республики Казахстан. - Конституция принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года. – Издательство «ЮРИСТ». - Алматы. – 2007. – 41 с.

2. Всеобщая Декларация прав человека, принята резолюцией 217 А (III) Генеральной Ассамблеи ООН от 10 декабря 1948 года.

3. «Об утверждении Концепции правовой политики Республики Казахстан до 2030 года», утвержденной указом Президента РК от 15 октября 2021 г. № 674 // Казахстанская правда – 27 августа, 2009.

4. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V ЗРК (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2024 года) - Издательство «ЮРИСТ». - Алматы. – 2013.

5. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.09.2023 года) - Опубликовано: «Казахстанская правда» от 9 июля 2014 г. № 132 (27753).

6. Закон Республики Казахстан от 17 марта 2023 года № 212-VII «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам прав человека в сфере уголовного судопроизводства, исполнения наказания, а также предупреждения пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения».

7. Конституционный закон «О судебной системе и статусе судей Республики Казахстан» от 25 декабря 2000 года.

8. Какимжанов М.Т. «Соблюдение прав и свобод граждан в деятельности милиции» диссертация ... кандидата юридических наук: 12.00.02-Москва, 1995. - 177 с.

МЕХАНИЗМЫ ПОВЫШЕНИЯ СТАТУСА СОТРУДНИКА ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

*Доцент кафедры общеправовых дисциплин Актюбинского юридического института
МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева*

полковник полиции

Кумакбаева М.С.

*Начальник отдела организации научно-исследовательской и редакционно-
издательской работы Актюбинского юридического института МВД Республики
Казахстан имени М.Букенбаева подполковник полиции*

Сагынтаева А.А.

Данная тема очень актуальна, в настоящее время правовой статус сотрудников органов внутренних дел имеет большое значение. Интерес к проблеме правового статуса сотрудников органов внутренних дел (ОВД) выражен наличием у сотрудников властных полномочий и близостью с населением. Сотрудник ОВД обладает не только общим и индивидуальным правовым статусом, присущий каждому лицу.

Для того, чтобы органы внутренних дел успешно выполняли свое предназначение, необходимо не только поддержание качественного состояния органов внутренних дел, их боевой готовности, но и требуется обеспечение соответствующего человеческого фактора, достойного положения сотрудника органов внутренних дел в обществе. Формирование и совершенствование соответствующего правового механизма реализации социальных прав сотрудников ОВД просто необходимо.

Когда речь заходит о социальном положении сотрудников ОВД в современном обществе, нельзя не уделить внимание на вопросе о социальных рисках, сопутствующих профессиональной деятельности в ОВД, а также прямо или косвенно воздействующих на социальное самочувствие родных и близких сотрудников ОВД. Однако практически не изучены ни специфика их социальных проблем, ни технологии социальной работы с личным составом органов внутренних дел.

Согласно Закона Республики Казахстан «Об органах внутренних дел Республики Казахстан» от 23 апреля 2014 года № 199-V ЗРК, регулирующий общественные отношения в сфере деятельности органов внутренних дел Республики Казахстан, правовую основу деятельности органов внутренних дел составляют: Конституция РК, настоящий Закон и иные нормативные правовые акты РК. Если международным договором, ратифицированным РК, установлены иные правила, чем те, которые содержатся в настоящем Законе, то применяются правила международного договора.

Под правовым статусом сотрудников ОВД необходимо понимать его правовое положение в системе государственного аппарата Республики Казахстан, их права и прямые обязанности по отношению к другим субъектам.

Служба в органах внутренних дел – по правовому статусу сотрудники органов внутренних дел Республики Казахстан занимают особое положение и являются сотрудниками правоохранительного органа, предназначенным для защиты жизни, здоровья, прав и свобод человека и гражданина, интересов общества и государства от противоправных посягательств, охраны общественного порядка и обеспечения общественной безопасности.

Правоотношения, связанные со службой в органах внутренних дел, регулируются:

1. Конституцией Республики Казахстан:

Статья 12 Конституции Республики Казахстан гласит: «в Республике Казахстан признаются и гарантируются права и свободы человека в соответствии с Конституцией». Из данной статьи следует, что сотрудники органов внутренних дел, в полной мере могут пользоваться всеми правами и свободами, которые гарантируются им как гражданам. Кроме того, сотрудникам предоставляются соответствующие права для осуществления служебной деятельности.

2. Согласно Закона Республики Казахстан «Об органах внутренних дел Республики Казахстан» от 23 апреля 2014 года № 199-V ЗРК (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.05.2023 года)

3. Нормативными правовыми актами и др.

Определяя, правовой статус сотрудников, проходящих службу в органах внутренних дел, установлено что для данных граждан имеются особые условия прохождения службы, обусловленные задачами, принципами организации и функционирования органов внутренних дел, а также специфическим характером деятельности указанных лиц.

Таким образом, правовой статус сотрудника органов внутренних дел основан на правовом статусе человека и гражданина Республики Казахстан, правовом статусе государственного служащего Республики Казахстан, определяется спецификой службы в органах внутренних дел, обусловленной возложенными на органы внутренних дел обширным кругом обязанностей и широким кругом полномочий.

Порядок принятия на службу в правоохранительные органы, в частности ОВД, согласно статье 6 Закона «О правоохранительной службе»:

- 1) добровольная основа граждан Республики Казахстан
- 2) физическое лицо, достигшее восемнадцатилетнего возраста
- 3) физическое лицо, способное по своим личным, моральным, деловым, профессиональным качествам и по состоянию здоровья и физическому развитию, по уровню образованию выполнять возложенные на них должностные обязанности.

Основные элементы правового статуса сотрудников ОВД.

Законом «О правоохранительной службе Республики Казахстан» определены основы правового статуса сотрудника правоохранительных органов, в том числе и сотрудников органов внутренних дел, включающего в себя такие элементы, как основные права и обязанности сотрудника органов внутренних дел, его правосубъектность, ответственность. Законом названы все элементы, будем характеризовать каждый по отдельности.

Первым элементом является права сотрудников ОВД.

Права сотрудника ОВД -комплекс закреплённых нормами права дозволений.[15]

Правовые основы закреплены в Законе «О правоохранительной службе» в статье 6 Полномочия органов внутренних дел. Она гласит, что сотрудники имеют право на:

1) требовать от лиц физических и юридических соблюдения законов РК, прекращения незаконных действий, противоречащих законодательству, осуществлять запрет физическим лицам на проведение фото-видеосъемки сотрудников ОВД находящихся при исполнении служебных обязанностей и во время проведения следственных мероприятий на открытой местности во время чрезвычайное положение, или в момент антитеррористической операции, в случае отказа применять меры не противоречащие закону;

2) при проверки у физических лиц документов, удостоверяющих личность, при соблюдении установленных правил, возложенных на ОВД ;

3)вызывать для дачи объяснений и показаний физических лиц и представителей юридических лиц по материалам находящимся в производстве в ОВД

4) поощрение физических лиц, отличившихся в охране общественного порядка;

5) доставление лиц в ОВД, совершивших административные правонарушения, а также ряд и других прав.

Вторым элементом правового статуса является обязанности сотрудников ОВД.

Обязанностями сотрудника ОВД принято считать предусмотренные в нормах закона или иного нормативно- правового акта меры должного поведения, связанные с обеспечением исполнения общеобязательных установлений и правил поведения, предусмотренных законами и иными нормативными правовыми актами [11]

Обязанности сотрудников закреплены в статье 6 Закона «О правоохранительной службе». Согласно данной статьи сотрудники ОВД, согласно своей компетентности, должны выполнять следующие обязанности:

1) защищать жизнь, здоровье, прав и свободы человека и гражданина от противоправных посягательств;

2) выявление и пресечение административных правонарушений;

3) осуществление выдачи водительских удостоверений, государственной регистрации транспорта по номеру и постановки на учет.

1. Сибирко М.А. Формирование моральнопсихологической устойчивости курсантов в образовательном процессе вуза МВД // Вестн. ВИ МВД России. 2011.
2. Юридическая педагогика: учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / С.А. Беличева, Л.И. Беляева, А.В. Буданов [и др.]; под ред. В.Я. Кикотя, А.М. Столяренко. М., 2007.
3. Узун О.Л., Костин Ю.А., Герасимов Н.Ф. Модель системы профессиональной подготовки сотрудников МЧС к действиям в экстремальных ситуациях. URL: <http://www.atmc.cc.php>.

ЖОЛ ҚОЗҒАЛЫСЫ ЖӘНЕ КӨЛІК ҚҰРАЛДАРЫН ПАЙДАЛАНУ ҚАҒИДАЛАРЫН БҰЗУМЕН БАЙЛАНЫСТЫ ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ АРНАЙЫ ПРОФИЛАКТИКАСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қазақстан Республикасы ИМ М. Есболатов атындағы Алматы академиясының Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің 2-курс докторанты, заң ғылымдарының магистрі полиция капитаны

Курманғалиева Л.Ж.

Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаевтың жол қозғалысы қауіпсіздігін қамтамасыз ету, еліміздің жолдарындағы өлім-жітім мен жарақаттануды азайту мәселелері бойынша бірнеше рет айтқан пікірлері де біз зерттеп отырған проблеманың өткірлігін айғақтайды.

Мәселен, 2023 жылғы 30 Маусымда Қазақстан Республикасының Президенті: құқық қорғау органдары әрқашан басты назарда ұстауға тиіс тағы бір маңызды мәселе – жол қауіпсіздігі деңгейін арттыру. Соңғы үш жылда жол-көлік оқиғаларының саны 9 пайызға өсті. Оның салдарынан 6,5 мыңнан астам азамат қаза тауып, 55 мыңнан астамы жарақат алды. Шын мәнінде, біз жыл сайын ірі елді мекендердің халқынан айырылып отырмыз. Бұл – еліміз үшін нағыз қасірет. Біз адамдардың өмірі мен денсаулығы ең басты құндылық екенін үнемі айтамыз. Сондықтан жағдайды түзеу үшін жүйелі шаралар қабылдау керек. Ең алдымен, барлық азаматтың назарын жол жүру ережелерін мүлтіксіз сақтауға аудару керек. Мәселен, жаяу жүргіншілердің кінәсінен тек биылдың өзінде 164 жол-көлік оқиғасы болып, салдарынан 24 адам қаза тапты, 142 адам жарақат алды. Апаттардың көптігі жол қауіпсіздігі деңгейінің автомобильдер санының өсіміне сай келмейтінін көрсетеді. Бұл жол инфрақұрылымына да, оның қауіпсіздігіне жауап беретін қызметтердің жұмысын ұйымдастыруға да қатысты. Жуырда ғана электр самокаттарын және басқа да жеке көлік құралдарын пайдалану тәртібін реттейтін заң қабылданды. Енді көліктің жаңа түрлерін іс жүзінде қауіпсіз пайдалануды қамтамасыз ету маңызды деді [1].

Сонымен, біздің президент жол-көлік қылмыстарының басым көпшілігі жаяу жүргіншілердің кінәсінен ғана емес, сонымен бірге жол ережелерін өрескел бұзатын көлік жүргізушілерінің кінәсінен де орын алатынын, сонымен бірге олар өздерінің және айналасындағылардың өміріне де қауіп

төндіретінін атап өтті[1]. Осы орайда жол қозғалысы мен көлік құралдарын пайдалану қауіпсіздігіне байланысты қылмыстардың профилктикасымен айналысу аз да болса қылмыс ахуалын түзетуге септігін тигізетіні сөзсіз.

Біз ЖКО-ның арнайы профилактикасымен айналысатын уәкілетті органдардың жұмысы жол қозғалысы және көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзумен байланысты қылмыстарын іс жүзінде жасаған немесе жасауға мүмкіндігі бар нақты қылмыскердің психологиялық портретін ескере отырып ғана құрылуы тиіс деп санаймыз. Шын мәнісінде, бұл аз ғана үлесті қамтиды.

Зерттеу барысында біз жол жол қозғалысы және көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзумен байланысты қылмыс жасаған немесе жасауға дайын қылмыскерлердің дәстүрлі жеке типологиясын ажыратып көрсетуге ұмтылдық. Біз психологиялық критерийнегізінде өз классификациямызды тұжырымдадық.

Бірінші типке біз мінезді акцентациялаудың тұрақсыз түрі бар тұлғаны жатқызамыз. Бұл тұлғаға жауапсыз, ашуланшақ, сондай-ақ алкогольді немесе есірткіні қолданумен байланысты тәуелділік мінез-құлқы сияқты қасиеттер тән [2].

Мұндай тұлғаға қатысты арнайы профилактикалық әсер етудің негізгі құралы ол жас ұрпақты жоғары жауапкершілікке, патриотизм және салауатты өмір салтын сақтануға идеологиялық тәрбиелеу. Осы аталған бағдарларды тек елеулі насихаттау жұмыстарымен, жастарды жұмыспен қамтуды қамтамасыз етумен, көлік қауіпсіздігі мәселесіне қоғамды жұмылдыру көмегімен ғана қалыптастыруға болады.

Зерттеу шеңберіне сәйкес емтихан тапсырғанға дейінгі соңғы үш жыл ішінде денсаулық пен адамгершілікке, қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздікке қолсұғатын бір қатар әкімшілік құқық бұзушылықтар жасағаны үшін бірнеше рет әкімшілік жауапкершілікке тартылған адамдарды жүргізуші куәлігін алу үшін емтихан тапсыруға тыйым салудың орындылығы туралы мәселені қарастыруды ұсынамыз. Бұл қылмыскерлерді көлік инфрақұрылымындағы қауіптілігі жоғары көздерден оқшаулаудың пәрменді тетігін құруға мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта бұрынғыдай еңбек ұжымдарының жиналыстары жоқ. Кезінде оларды ұйымдастыру тәжірибесі КСРО өмір сүрген кезде кең таралған еңбек ұжымдарының жиналыстары – жалпы қабылданған мінез-құлық пен мораль нормаларын бұзған адамдарды жауапқа тарту құралы ретінде қызмет еткен ұйымдардың бейресми механизмі болды. Мұндай бейресми органдар кеңес халқы атынан нақты бір адамның тәрбиесіне қоғамдық айыптауды білдіріп, нәтижесінде ол адамның жұмысында шектеулер болды. Еңбек ұжымдарының жиналыс институты, әрине, қоғам шоғырланған қоғамдық-мемлекеттік идеологиямен тығыз байланысты, сондықтан онсыз мұндай институттың тиімділігі артпайды.

Біздің ойымызша, кәсіпорындарда (мемлекеттік және жеке) ұйымдарда, мемлекеттік қызметте еңбек ұжымдарының жиналыстар (жол қозғалысы

ережелерін жүйелі түрде бұзу мәселелері бойынша) институтын жандандыру ЖКО ықтимал дайындығының алғашқы кезеңдерінде тұлғаның мінез-құлқын түзетіп, керісінше жеке тұлғаның мінезі акцентуациялаудың тұрақсыз түрімен профилактикалық әсер етуге мүмкіндік берер еді.

Біздің классификациямыздың екінші түрі ол шамадан тыс эмоционалдылыққа, көрегендікке, өз әрекеттерінің салдарын білмеуге тән мінез-құлқын басқара алмайтын тұлға. Мысалы, көлік жүргізушісі қауіпті маневрлер жасап, өзінің жүргізу дағдылары мен жағдайына қатысты өзінің реакциясына толығымен сүйенеді, бірақ бұл мінез-құлық негізінен ақтауға жатпайды [3].

Жол қозғалысы және көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзумен байланысты қылмыс жасаған немесе жасауға дайын адамдардың осы түріне қатысты арнайы профилактикалық әсерді жеке тұлғаның психодиагностикасы сияқты тиімді құралдардың көмегімен жүзеге асыру қажет, оның мақсаты нақты зерттелетін адамның психологиялық маңызды ерекшеліктерін бағалау және өлшеу.

Біздің ойымызша, кез-келген санаттағы механикалық көлік құралын басқару құқығына куәлік алу үшін медициналық тексеру жүйесіне психиатр, психологтан басқа дәрігерлерге міндетті түрде көрінген жөн.

Үшінші типті біз мінезді акцентациялаудың истероидтық түрімен ерекшелейміз, оған мақтану, өзін көрсетуге деген құштарлық, көпшіліктің назарында болуға деген ұмтылыс сияқты қасиеттер тән. Бұл типке әдетте элита өкілдері, әсіресе адамгершілік нормаларын елемейтін, өздерін қоғамда кейіннен талқылау мақсатында арандатушылық жасағысы келетін жастар жатады, олар көбінесе қоғамдық қауіпті салдар алып келетін (өлім, жарақат, ірі материалдық залал) жол-көлік оқиғасын жасайды [4].

Жоғарыда аталған ЖКО кінәлі тұлғалардың типіне мақсатты профилактикалық әсер етуде бұқаралық ақпарат құралдары ұсынылатын материалдардың мазмұны мен ақпараттарына мұқият бақылау жүргізу арқылы жүзеге асырылуы керек. Қазіргі уақытта баспа басылымдары, интернет-алаңдар, телебағдарламалар жұртшылықтың назарын жол қозғалысы ережелері мен көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзудың өрескел фактілеріне назар аудартады, бұл мінезі акцентациялаудың истероидтық түрі бар типтік өкілдер үшін бағдар болатыны сөзсіз. Біздің ойымызша, бұқаралық ақпарат құралдары жол қозғалысы және көлік құралдарын пайдалану ережелерін бұзған оқиғаларды жариялауын азайту қажет.

Сонымен қатар, мұндай қылмыстардың алдын алу аясында ресми ескерту механизмінің мүмкіндіктерін пайдалану қажет деп санаймыз, оның мәнісі мінез-құлықта әкімшілік құқық бұзушылық немесе қылмыс белгілері болмаса жеке тұлғаның мінез-құлқын ресми түрде құптамау.

Мұндай ескертулер жол қозғалысы және көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзумен байланысты қылмыстардың аса ауыр жасауға дайындық ретінде бірнеше рет жол қозғалысы ережесін бұзған адамдарға

қатысты өте тиімді болар еді. Біздің ойымызша, ресми ескерту институтының мүмкіндіктерін жол қозғалысы және көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзумен байланысты қылмыстардың арнайы алдын алу органдары толық көлемде пайдаланбайды.

Төртінші типтен біз көліктік қылмысын жасауға ықтимал немесе жасайтын қылмыскердің жеке басын анықтадық, ол мінез-құлқы акцентуацияның шизоидтық түрі. Оған салақтық, абайсыздық, шамадан тыс немқұрайлылық, эмоционалды күнгірттік, баяулық тән.

Мысалы, адам өзінің маневрінің, мысалы бұрылыста қауіпсіздігіне көз жеткізбестен өзінің немқұрайлылығының арқасында көлік құралымен соқтығысып, нәтижесінде адам өледі [5].

Көлік қылмысын жасаған немесе жасауға ықтимал қылмыскердің жеке басының бұл түрі ең көп таралған. Жеке тұлғаның осы түрімен жасалатын құқық бұзушылықтардың арнайы профилактикасының негізі ол сапалы жол инфрақұрылымы. Қауіпсіздіктің барлық заманауи талаптарына жауап беретін жол инфрақұрылымы жол апатын, өлім-жітімді және жарақаттануды төмендетудің кепілі екені даусыз.

Заң шығарушының міндеті ол тиісті құқық бұзушылықтар үшін заңды жауапкершіліктің тиімді тетігін құру, ал атқарушы органдар мен жергілікті өзін-өзі басқару органдары болса өз кезегінде жол қозғалысы ережелерін бұзу мүмкін емес ортаны құру болып табылады.

Осылайша, осы зерттеу аясында біз келесідей қорытындыларға тоқтадық.

Біріншіден, біз жол-көлік қылмыскері тұлғасының тұрақсыз типіне қатысты тиісті идеологиялық тәрбие бойынша шараларды қабылдау қажет екенін анықтадық. Сондай-ақ, зерттеу шеңберінде жол ережесіне қатысты емтиханды тапсырмас бұрын соңғы үш жыл ішінде денсаулық пен адамгершілікке, қоғамдық тәртіп пен қоғамдық қауіпсіздікке қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықтар жасағаны үшін бірнеше рет әкімшілік жауапкершілікке тартылған әртүрлі санаттағы адамдардың жүргізуші куәлігін алуға емтихан тапсыруға тыйым салу ұсынылып отыр.

Екіншіден, жол қозғалысы және көлік құралдарын пайдалану қағидаларын бұзумен байланысты қылмыс жасаған немесе жасауға қабілетті қылмыскердің жеке басының психологиялық қасиеттерін бағалау (жүргізуші куәлігін алу үшін медициналық тексеруден өту жүйесіне психодиагностикалық зерттеуді енгізу) болып табылатын жеке тұлғаның психодиагностикасының көмегімен арнайы профилактикалық әсер ету қажет.

Үшіншіден, жол-көлік оқиғасы қылмыскері тұлғасының истероидтық түріне профилактикалық әсер етудің негізгі құралы ретінде біз бұқаралық ақпарат құралдарында жол көлік оқиғасы туралы ақпараттарға бақылау механизмін орнату.

Төртіншіден, жол-көлік оқиғасының қылмыскері тұлғасының шизоидтық түрімен жасалған немесе жасалуы мүмкін ЖКО алдын алу үшін біз жол инфрақұрылымын жақсартуды ұсынып отырмыз.

1. Tengrinews.kz «Осы сандар туралы ойланыңыз, бұл нағыз трагедия - Тоқаев апат туралы». 2023 жылы- Астана қаласы. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/ne-goni-postradavshie-dtp-bliz-kaindyi-rasskazali-512756;

2. Нұрмұханбет Д.Б. «Көлік қылмыстарының алдын алу мәселелері». https://www.rusnauka.com/6_NITSB_2010/Pravo/55635.doc.htm

3. Битшева А.В., Никифоров Ю.А. Криминологическая характеристика преступлений, связанных с безопасностью дорожного движения и безопасной эксплуатацией транспортных средств: проблемы, особенности и тенденции // Вестник Казанского юридического института МВД России. 2022. Т. 13, № 1 (47). С. 38-45. DOI: 10.37973/KUI.2022.52.68.021;

4. Суденко В.Е. Транспортные преступления и их анализ // Мир транспорта. Вып. 4, 2013. С. 173.

5. Таюрская Е.А. Жол-көлік қылмыстарының Виктимологиялық профилактикасы. <http://izv-tn.tti.sfedu.ru/wp-content/uploads/2007/2/44.pdf>

ПО ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ АТЫС ДАЙЫНДЫҒЫН МЕНГЕРУ КЕЗІНДЕГІ МОРАЛЬДІК-ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҚТЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ ШАРТТАРЫ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
арнайы-тактикалық даярлық кафедрасының аға оқытушысы полиция подполковнигі*
Кушкимбаев А.А.

Табельдік қаруды қолдану деңгейіне қойылатын талаптарды қатаңдату Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің білім беру мекемелері курсанттарының атыс даярлығын жетілдіру мәселелерінің педагогикалық негіздемесін ерекше маңызды етеді. Қазақстан Республикасы ішкі істер министрлігінің кадр жүйесінде бастапқы даярлыққа ерекше назар аударылады және оны игеру сапасына көбінесе полиция қызметкерінің одан әрі қызметтік міндеттерін орындау сапасына байланысты болады. Бұл мәселенің маңыздылығы ішкі істер органдары қызметкерлерінің қызметтік міндеттерін орындау кезінде қаза болу жағдайларының едәуір санын сипаттайды.

Қазақстан Республикасы ішкі істер министрлігінің ведомстволық оқу орындарының жүйесінде атыс даярлығы аса маңызды пәндердің біріне жатады, оның мақсаты құқық қорғау органдарының болашақ қызметкерлерін жедел және төтенше жағдайларда қажет ететін міндеттерді орындауда атыс қаруын қолданудың қажетті білімдерінің, іскерліктері мен тәжірибелік дағдыларының қажетті кешенімен таныстыру болып табылады [1].

В. В. Петушиннің көзқарасы бойынша қазіргі курсанттардың атыс қаруын иелену деңгейі, оларды қолдану жөніндегі нормативтік базаны білуі болашақта полиция қызметкерлерінің қызметтік міндеттерін орындауда жоғары деңгейін анықтап, сондай-ақ елдегі жеке қауіпсіздік пен қоғамдық тәртіп үшін негіз жасайды. Соңғы жылдары Қазақстан Республикасы Ішкі

істер министрлігінің оқу орындарында біз талапкерлердің дене және психологиялық даярлығына көңіл бөліп, талаптарға сай, «Атыс даярлығы» пәнін оқыту сапасы үшін жауапкершілікті арттырып, осы пән бойынша түлектердің шығу бақылауын күшейтуді басты назарға алдық [2, 1-бет].

Біздің көзқарасымызша, курсанттарды кәсіби даярлаудың тиісті сапасын қамтамасыз ету үшін оқытудағы заманауи ғылыми жетістіктер мен жоғары білікті атқыштарды даярлаудың тәжірибесі негізінде атыс даярлығын оқытуды жандандыру, білім беру, тәрбие, кәсіби жұмыстарды орындауға негізделген Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің жоғары оқу орындарының жоғары білім беру жүйесіне атыс даярлаудың дәстүрлі тәсілін интеграциялау қажет қызметтік-кәсіби тәсілмен тұжырымдалған міндеттер, онда бұл міндеттер курсанттардың жеке қозғалыс қабілеттерін дәйекті жетілдіру және дамыту негізінде кәсіби бағдарланған білім, білік пен дағдыларды мақсатты түрде игеруінің біртұтас кешенінің ажырамас бөлігі ретінде шешіледі.

Курсанттардың атыс қаруын игеру процесінде моральдық-психологиялық компонент маңызды рөл атқарады. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің білім беру мекемелерінің алдында оқыту және тәрбие жұмысы процесінде мынадай міндеттерді шешуде: төтенше жағдайларда ішкі істер органдарының іс-қимылдарының мазмұнын айқындауға; әрбір курсанттың жоғары моральдық рухын қалыптастыруға, төтенше жағдайларда міндеттерді орындауға қатысудың әлеуметтік маңыздылығын саналы түрде түсінуге бағытталған тәсілді қалыптастыру қажет; әрбір курсантта қырағылық, төзімділік, батылдық, қырағылық, жинақылық, зейін, төзімділік, ақылға қонымды бастама, тапқырлық, табандылық, қызметтік тәртіп пен заңдылық талаптарын сақтау үшін жауапкершілік, өзара көмек сезімі, өзара көмек, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау үшін жанқиярлыққа дайын болу сияқты моральдық-психологиялық және кәсіби қасиеттерді өзектендіру жатады.

Ведомстволық білім беру мекемелерінде оқу процесінде курсанттардың моральдық-психологиялық тұрақтылығын қалыптастыру белгілі бір пәнді оқудың мақсаттары, міндеттері мен ерекшеліктеріне сәйкес келетін әртүрлі оқыту әдістерін қолдануға болатын оқу сабақтарында жүзеге асырылады. Бұл жағдайда С.Н. Мамонтованың жұмысында көрсетілген ситуациялық моральдық таңдау әдісі тиімді болады [3]: курсанттарға айқын моральдық аспектінің болуымен сипатталатын алдын-ала дайындалған жағдай ұсынылады; оның талдауына сүйене отырып, олар адамгершілік талаптарына сәйкес қатысушылардың мінез-құлық нұсқаларын таңдап, негіздеуі керек. Жағдайларды құқық қорғау қызметімен тікелей байланысты болатындай етіп таңдау керек; мүмкін олар жаңа ғана болған немесе болашақта болуы мүмкін; олар курсанттар үшін жеткілікті айқын және түсінікті моральдық аспектімен сипатталуы үшін, бірақ сонымен бірге жағдайға қатысатын субъектілердің іс-әрекеттері мен іс-әрекеттерін дұрыс

бағаламауы үшін. Жағдай, сұрақтар мен жауаптар ұжымдық түрде талқыланады, курсанттар ортақ бағалар мен қорытындыларға бірлесіп келуі керек. Бұл әдістің құндылығы оны қолдану арқылы курсанттар әлеуметтік маңызды моральдық-психологиялық көзқарастарды, адамгершілік мінез-құлық дағдыларын қалыптас-тыратындығымен анықталады.

Моральдық-психологиялық тұрақтылық Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің білім беру мекемелерінің курсанттарын атыс даярлаудың оқу процесіне айтарлықтай әсер ететінін атап өткен жөн. Осылайша, М.А. Сибирко ішкі істер органдары қызметкерінің моральдық-психологиялық тұрақтылығын оның жеке қасиеттерінің жүйесі ретінде анықтайды (білім, дағдылар, көзқарастар, сенімдер, мотивтер, көзқарастар, мінез-құлық белгілері және т. б.) қызметкердің жоғары функционалдық белсенділікті сақтау және кез келген, соның ішінде экстремалды жағдайларда қойылған міндеттерді сәтті орындау қабілетіне әсер етеді. Моральдық-психологиялық тұрақтылық қызметкердің моральдық - психологиялық күйінде-оның моральдық қасиеттері мен психологиялық жеке қасиеттерінің динамикалық көрінісінде, оның шындыққа, қызметтік белсенділік дәрежесіне, дайындық деңгейіне және кәсіби құқық қолдану мәселелерін шешуге қабілеттілігінде көрінеді [4, 2-бет].

Құқық қорғау қызметі ішкі істер органдарының әрбір қызметкері көтеруге міндетті жоғары моральдық-психологиялық жүктемелермен байланысты екенін ескеру маңызды. Осыған сүйене отырып, ол сеніп тапсырылған ішкі істер органдары қызметкерлерінің моральдық-психологиялық сипаттамаларына қойылатын жоғары талаптар түсінікті. Ведомстволық білім беру мекемелерінде курсанттарды моральдық-психологиялық даярлау оны біртұтас педагогикалық процесс ретінде құру, оның барлық жүйелік элементтерін – мақсаттарды, міндеттерді, бағдарламаларды, бағыттарды, шарттарды, ұйымдастыруды, нысандарды, әдістерді, материалдық-техникалық қамтамасыз етуді, нәтижелерді мониторингілеу және бағалау әдістерін әзірлеу жолымен жүзеге асырылуға тиіс [5].

Көбінесе полиция қызметкерлері алған білімдерін, дағдыларын іс жүзінде қолдану ғана емес, сонымен қатар физикалық, психофизиологиялық резервтерді жұмылдыру, нақты және сауатты, жоғары кәсіби іс-әрекеттерге дайын болу, көбінесе өмірге қауіп төндіретін және қауіп төндіретін төтенше жағдайларда кәсіби қызметті жүзеге асырады. Сондықтан ату шеберлігін оқыту моториканың, физикалық және психологиялық дайындықтың ерекшеліктерін ескере отырып, курсанттарға жеке көзқарасқа негізделуі керек. Даралау курсанттың жеке басын, оның атыс қаруымен жұмысының жеке стилін түсінумен анықталады [6].

Үш элементтің тепе-теңдік принципімен анықталатын практикалық ату әдістерін қолдану: дәлдік, қуат және жылдамдық, оқ атуға дайындық кезінде курсанттардың моральдық-психологиялық тұрақтылығын тиімдірек ескеруге мүмкіндік береді. Осыған сәйкес, атқыш жіберілген әрбір оқтың

нысанасына тиіп қана қоймай, оны мүмкіндігінше жылдам жасай алуы керек. Бұл өз кезегінде қызметкердің нақты жағдайдағы өміріне байланысты. Дәлдік, қуат және жылдамдық-латын тіліндегі *Diligentia, vis, Celeritas* (DVC) сөздерімен өрнектелген практикалық атудың эквивалентті элементтері. Жаттығудың тепе-теңдігі әртүрлі ату сынақтарымен анықталады. Барлық үш элемент жаттығулардың ату кезінде бірдей біріктірілуі керек [7, 264-бет].

Төтенше жағдайларға тән белгілер – қауіп сезімі, уақыт пен ақпараттың жетіспеушілігі, қарсыластың агрессивтілігі және оның әрекеттерін жасыру. Мұның бәрі жағдайды объективті бағалауды, сондай-ақ әр жағдайда дұрыс шешім қабылдауды және өз әрекеттерін жүзеге асыруды қиындатады. Атыс кезінде атқыштың әрекетін сипаттайтын психологиялық процестер перцептивті, интеллектуалды және психомоторлық қабілеттердің, күш пен дағдылардың күрделі қызметі болып табылады. Сондықтан, атқыштарды даярлау барысында курсанттардың батылдығын, шешімділігі мен өзіне деген сенімділігін қалыптастыруға ықпал ететін жағдайларды жасау қажет. Атқыштың психологиялық дайындығының жоғары деңгейі атыс кезінде неғұрлым адекватты мінез-құлықты анықтайды және қарсыласты сәтті жеңілуіне алғышарттар жасайды.

Тапаншадан ату негіздерін үйрету кезінде атыс дайындығы бойынша сабақтарды ұйымдастыру және оларды өткізу әдістемесі полиция қызметкерлерін даярлаудың психологиялық-педагогикалық ерекшеліктерін ескере отырып шешілуі керек екенін түсіну қажет, оларға мыналар жатады: қауіпсіздік шараларын, атыс қаруының материалдық бөлігін білу; жауынгерлік қаруды шебер қолдануға және атуға үйрету; жағдайды бағалай білу, әр түрлі жағдайларда оның өзгеруін болжау, тез қарастыру; бағыныштыларды басқара білу және қиын жағдайларда бұйрық беру; тыңдаушыларға педагогикалық әсер ету әдістерімен психологиялық дайындық мәселелерін шеше білу.

Психологиялық ерекшеліктер келесідей: полиция қызметкерлерін атыс шебіндегі толқуды, жауынгерлік қаруды қолданудан қорқуды жеңуге үйрету; атуға бейімделу процесін жақсарту; оқтың перифериялық көруін жаттықтыру, бұл жағымсыз жеке реакциялардың көрінісін болдырмайды: ішінара саңырау, бас тарту моторлық реакциялар; жарық пен есту тітіркендіргіштеріне реакцияны дамыту; оқ атуға бейімделу процесін жақсарту; оқ атушының перифериялық көруін жаттықтыру ерікті ынталандыру функциясын жетілдіру – мақсатты таңдау, оны қысқа мерзімде жеңу және т.б. И.В. Воробьева және В.А. Тарасов атқыштың қызметін екі негізгі компоненттен тұрады деп анықтайды: мақсатты әрекеттер және атудың өзі.

Бірінші компонент - бұл қызметтің болжамды бөлігі, ал екіншісі-атқарушы. Демек, дұрыс бағдарлау – дәл көздеу – дұрыс орындаушылық әрекетке кепілдік береді – дәл ату. Ату техникасы мен спорт шеберлері типтік қателіктерді түсіну және бастаушы атқыштың әрекеттері үшін (немесе тәжірибелі атқыштардың қателіктерін түзету үшін) толық индикативті негіз

құру үшін мақсатты психологиялық талдауға баса назар аударады, өйткені атудың өзі мотор, физикалық әрекет ретінде толығымен перцептивті әрекетке, яғни визуалды ақпаратты дұрыс өңдеуге байланысты бұлшықет сезімдері [8, б. 1].

Осылайша, атыс даярлығы процесінде курсанттарды психологиялық даярлаудың негізгі бағыттары мыналар болып табылады: курсанттарда өзін-өзі талдау және өзін-өзі реттеу қабілеттерін қалыптастыру; қызметкерлерде жаттығуды немесе жеке атуды орындамас бұрын толқуды жеңу қабілетін дамыту; орталық жүйке жүйесінің тұрақтылығын дамыту факторларға байланысты; өз қабілеттеріне, дағдыларына деген сенімділікті тәрбиелеу.

Атқыштың психологиялық дайындығы-бұл оңтайлы психологиялық жағдайды қалыптастыруға, күрделі және стресстік жағдайда (стресстік жағдайларда) жоғары нәтижелерге қол жеткізу үшін ең озық ату техникасын енгізуге ықпал ететін ішкі дайындықты дамытуға бағытталған процесс.

Оқитын курсанттардың психофизиологиялық даярлау процесінде мынадай қасиеттерді тәрбиелеу қажет: өзіне әсер ету, «өзін-өзі ұстау» қабілеті; дәл ату өндірісі үшін назарын аударатын барлық бөгде адамдардан ажырату мүмкіндігі (атыс шекарасындағы көршілердің атуы, атушылардың артындағы әңгімелер); зейінін шоғырландыру, атуда басты нәрсеге назар аудару және бақылау қабілеті олардың әрекеттері; «ондықты» қуа алмау, жаман ату әлі жеңіліс емес екенін есте сақтау, бірақ ату кезінде дұрыс әрекеттерді бұзу туралы ескерту; орталық жүйке жүйесінің қолайсыз факторлардың әсеріне төзімділігін жаттықтыру қабілеті; батылдық пен шешімділікке, бастамашылдық пен тапқырлыққа, өз қабілеттеріне сенімділікке тәрбиелеу қабілеті; аутогендік және идеомоторлық жаттығулар ережелерін мақсатты пайдалана білу.

Идеомоторлық жаттығулар-бұл моториканы нығайтуға, атқыштың жаттығуға дайын күйін сақтауға бағытталған үйренген әдістер мен әрекеттерді ойша жаңғырту. Идеомоторлық жаттығуды қолдану мергендерге ату техникасының жекелеген элементтерін өз санасында нақты бейнелеу, сонымен бірге пайда болатын тірек-қимыл аппаратын, визуалды және басқа сезімдерді, қабылдауды, қиялды, зейінді және жылдамдығын нәзік талдау қабілетін дамытуға мүмкіндік береді.

Осылайша, курсанттарды психологиялық даярлау процесі оңтайлы психологиялық жағдайды құруға және тұрақты ішкі дайындықты қалыптастыруға бағытталуы керек екенін атап өтуге болады. Бұл жаттығу жағдайында пысықталған, сондай-ақ стресстік жағдайларда көрінетін ату техникасын жүзеге асыруға ықпал етеді.

1. Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 06 қаңтардағы №380-IVЗ «Құқық қорғау қызметі туралы» заңы (электрондық нұсқа) (соңғы толықтырулар мен өзгерістер). – Қарау тәртібі: <http://adillet.zan.kz>.

2. Петушин В.В. Особенности практической направленности обучения курсантов огневой подготовке в учебных заведениях системы МВД. Воронеж, 2011.

3. Мамонтова С.Н. Прикладная юридическая психология. URL: http://www.iu.ru/biblio/archive/mamontova_prikladnaja/03.asp x
4. Сибирко М.А. Формирование моральнопсихологической устойчивости курсантов в образовательном процессе вуза МВД // Вестн. ВИ МВД России. 2011.
5. Юридическая педагогика: учеб. для студентов вузов, обучающихся по специальности «Юриспруденция» / С.А. Беличева, Л.И. Беляева, А.В. Буданов [и др.]; под ред. В.Я. Кикотя, А.М. Столяренко. М., 2007.
6. Узун О.Л., Костин Ю.А., Герасимов Н.Ф. Модель системы профессиональной подготовки сотрудников МЧС к действиям в экстремальных ситуациях. URL: <http://www.atmc.cc.php>.
7. Крючин В.А. Практическая стрельба. Челябинск, 2006.
8. Воробьева И.В., Тарасов В.А. Психологические особенности подготовки сотрудников ОВД и методика обучения технике стрельбы из пистолета. Ставрополь, 2012.

АЗАМАТТЫҚ ҚОРҒАНЫС

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
жоспарлау және бақылау бөлімінің жұмылдыру тобының аға инспекторы
полиция майоры*

Қуаныш Б.Д.

Азаматтық Қорғаныс — мемлекеттік қорғаныс шаралары жүйесінің құрамдас бөлігі. Міндеттері: жергілікті халық пен халық шаруашылығын жау шабуылынан, жаппай қыру қаруынан, табиғат апаттарынан т.б. төтенше жағдайлардан қорғау және қорғану шараларын үйрету; су тасқыны, сел, жер сілкінісі, ерт болған аймақтарда құтқару жұмыстарын жүргізу; халыққа жау шабуылының немесе табиғат апатының қаупі туралы алдын-ала хабарлау, т.б. азаматтық қорғаныс бейбіт кезеңде және соғыс уақытында мынадай шараларды жүзеге асырады: жаппай қыру қаруынан сақтану үшін арнайы қорғаныс жайлары салынып, жеке бас қорғаныс жабдықтары дайындалады, ірі қалалар тұрғындары қауіпсіз жерге көшіріліп, оларға қорғану тәсілдері үйретіледі, ықтимал қауіп туралы халыққа егжей-тегжейлі түсіндіріледі, соғыс кезінде өндіріс орындары мен мекемелерде жұмыс тоқтамау үшін әртүрлі ұйымдастыру және инженер-техникалық шаралар жүргізіледі, нақты өндіріс орындары қорғалады, математика-техника құралдар, электр энергиясын шығару көздері, газбен, сүмен қамтамасыз ету қорлары жасалады; қираған шаруашылықтарды қалпына келтіруге қажетті қосалқы жабдықтар жинастырылады, арнайы азаматтық қорғаныс топтары құрылады т.б. Қазақстан Республикасында азаматтық қорғаныс барлық жерде аймақтық-өндірістік принциппен ұйымдастырылған.

Қазақстан Республикасының Конституциясында;

Мемлекет адамның өмір сүруі мен денсаулығына қолайлы айналадағы ортаны қорғауды мақсат етіп қояды.

Адамдардың өмірі мен денсаулығына қатер төндіретін деректер мен жағдаяттарды лауазымды адамдардың жасыруы заңға сәйкес жауапкершілікке әкеп соғады деп көрсеткен [1].

Құқық қорғау органының қызметкерлері:

Қазақстан Республикасының Конституциясын және Қазақстан Республикасының заңнамасын сақтауға;

Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарының, сондай-ақ жеке және заңды тұлғалардың, мемлекеттің заңды мүдделерінің сақталуы мен қорғалуын қамтамасыз етуге міндетті [2].

Ішкі істер органдары өзінің құзыреті шегінде:

Құқыққа қарсы қолсұғушылықтан, оқиғалардан және жазатайым жағдайлардан зардап шеккен, сондай-ақ өздерінің өмірі мен денсаулығы үшін қауіпті дәрменсіз не өзге де күйдегі жеке тұлғаларға көмек көрсетуге міндетті [3].

Азаматтық Қорғаныс — [мемлекеттік қорғаныс](#) шаралары жүйесінің құрамдас бөлігі. Міндеттері: жергілікті халық пен [халық](#) шаруашылығын жау шабуылынан, жаппай қыру қаруынан, табиғат апаттарынан т.б. төтенше жағдайлардан қорғау және қорғану шараларын үйрету; су тасқыны, сел, жер сілкінісі, [өрт](#) болған аймақтарда құтқару жұмыстарын жүргізу; халыққа жау шабуылының немесе табиғат апатының қаупі туралы алдын-ала хабарлау, т.б. азаматтық қорғаныс бейбіт кезеңде және соғыс уақытында мынадай шараларды жүзеге асырады: жаппай қыру қаруынан сақтану үшін арнайы қорғаныс жайлары салынып, жеке бас қорғаныс жабдықтары дайындалады, ірі қалалар тұрғындары қауіпсіз жерге көшіріліп, оларға қорғану тәсілдері үйретіледі, ықтимал қауіп туралы халыққа егжей-тегжейлі түсіндіріледі, соғыс кезінде өндіріс орындары мен мекемелерде [жұмыс](#) тоқтамау үшін әртүрлі ұйымдастыру және инженер-техникалық шаралар жүргізіледі, нақты өндіріс орындары қорғалады, математика-[техника](#) құралдар, электр [энергиясын](#) шығару көздері, [газбен](#), [сүмен](#) қамтамасыз ету қорлары жасалады; қираған шаруашылықтарды қалпына келтіруге қажетті қосалқы жабдықтар жинастырылады, арнайы азаматтық қорғаныс топтары құрылады т.б. [Қазақстан Республикасында](#) азаматтық қорғаныс барлық жерде аймақтық-өндірістік принциппен ұйымдастырылған.

Азаматтық қорғанысты жүргізуге дайындық «Азаматтық қорғау туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 21-бабында айқындалған азаматтық қорғаныс іс-шараларын алдын ала орындау болып табылады.

Қазақстан Республикасында азаматтық қорғаныс жөніндегі іс-шаралар мына деңгейлер бойынша:

республикалық – еліміздің барлық аумағында;

аумақтық – тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктерде;

объектілік – азаматтық қорғаныс бойынша санаттарға жатқызылған ұйымдарда ұйымдастырылады және жүргізіледі.

Салалық кіші жүйесінде азаматтық қорғаныс жөніндегі іс-шаралар тиісті орталық атқарушы органдарымен ұйымдастырылады және өткізіледі.

Азаматтық қорғаныс іс-шараларының ұйымдастырылуына және жүргізілуіне әдістемелік басшылық ету азаматтық қорғау саласындағы уәкілетті органның ведомствосына (бұдан әрі – уәкілетті органның ведомствосы) жүктеледі.

Облыстардың, астананың, республикалық маңызы бар қалалардың орталық және жергілікті атқарушы органдары жыл сайын тиісті жылғы 10 - 20 қараша аралығында уәкілетті органның ведомствосына ағымдағы жылғы азаматтық қорғаныс іс-шараларының орындалуы туралы есептерді (бұдан әрі – есеп) осы Қағидаларға 1-қосымшаға сәйкес нысан бойынша береді.

Облыстық маңызы бар қалалар мен аудандардың, қаладағы аудандардың жергілікті атқарушы органдары, облыстардың, астананың, республикалық маңызы бар қалалардың азаматтық қорғау қызметтері, орталық атқарушы органдардың аумақтық бөлімшелері жыл сайын тиісті жылғы 1 - 10 қараша аралығында уәкілетті орган ведомствосының аумақтық бөлімшелеріне есептерді осы Қағидаларға 1-қосымшаға сәйкес нысан бойынша береді.

Облыстық маңызы бар қалалар мен аудандардың, қалалардың, қаладағы аудандардың азаматтық қорғау қызметтері, азаматтық қорғаныс санаттарына жатқызылатын ұйымдар жыл сайын тиісті жылғы 1 - 10 қараша аралығында уәкілетті орган ведомствосы аумақтық бөлімшелерінің аудандық және қалалық Төтенше жағдайлар басқармалары (бөлімдері) есептерді береді.

Азаматтық қорғанысқа басшылық етуді Қазақстан Республикасының Премьер-Министрі – Қазақстан Республикасының Азаматтық қорғаныс бастығы жүзеге асырады.

Лауазымы бойынша уәкілетті органның басшысы Қазақстан Республикасының Азаматтық қорғанысы бастығының орынбасары болып табылады және бейбіт уақытта азаматтық қорғанысты басқарады.

Орталық атқарушы органдарда және ұйымдарда азаматтық қорғанысқа басшылық етуді лауазымы бойынша азаматтық қорғаныстың тиісті бастықтары болып табылатын, олардың бірінші басшылары жүзеге асырады.

Қазақстан Республикасының әкімшілік-аумақтық бірліктерінде азаматтық қорғанысқа басшылық етуді лауазымы бойынша тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктерінің азаматтық қорғаныс бастықтары болып табылатын әкімдер жүзеге асырады.

Уәкілетті орган ведомствосы аумақтық бөлімшелерінің басшылары лауазымы бойынша әкімшілік-аумақтық бірліктерінің тиісті азаматтық қорғаныс бастықтарының орынбасарлары болып табылады.

Азаматтық қорғаныс іс-шараларының орындалуын қамтамасыз ету мыналарға:

- 1) уәкілетті органның ведомствосына және оның аумақтық бөлімшелеріне;

- 2) облыстардың, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың орталық және жергілікті атқарушы органдарында азаматтық қорғанысты ұйымдастыру және жүргізу жөніндегі құрылымдық бөлімшелерге;

3) тікелей бірінші басшыға бағынатын азаматтық қорғаныс бойынша санаттарға жатқызылған ұйымдардағы азаматтық қорғанысы ұйымдастыру және жүргізу жөніндегі құрылымдық бөлімшелерге немесе жекелеген жұмыскерлерге жүктеледі.

Орталық және жергілікті атқарушы органдар, азаматтық қорғаныс бойынша санаттарға жатқызылған ұйымдар азаматтық қорғанысты ұйымдастыру мен жүргізу жөніндегі бөлімшелердің (қызметкерлердің) жасақталуын (тағайындалуын) жүзеге асырады, олардың функционалдық міндеттері мен штаттық кестесін әзірлейді және бекітеді.

Азаматтық қорғаныс жоспары бейбіт және соғыс уақытындағы азаматтық қорғаныс іс-шараларының көлемін, ұйымдастырылуын, орындау тәртібін, мерзімдерін айқындайды.

Азаматтық қорғаныс жоспарының құрылымын уәкілетті орган айқындайды.

Азаматтық қорғаныс жоспары:

республикалық деңгейде – уәкілетті органның ведомствосы;

салалық кіші жүйеде – орталық атқарушы органның азаматтық қорғанысты ұйымдастыру және жүргізу жөніндегі тиісті құрылымдық бөлімшесі мен аумақтық деңгейде оның аумақтық бөлімшелері;

аумақтық деңгейде – уәкілетті орган ведомствосының аумақтық бөлімшесі жергілікті атқарушы органдармен, сондай-ақ жергілікті бюджет есебінен қаржыландырылатын және соғыс уақытында жұмысты жалғастыратын атқарушы органдармен бірлесіп;

объектілік деңгейде – азаматтық қорғаныс бойынша санаттарға жатқызылған ұйымдар әзірлейді.

Орталық атқарушы органның азаматтық қорғаныс жоспарына жетекшілік ететін салада жүргізілетін азаматтық қорғаныс іс-шаралары кіреді.

Оның базасында азаматтық қорғау қызметі құрылған ұйым азаматтық қорғаныс жоспарында азаматтық қорғаудың арнайы іс-шараларын орындау бойынша іс-қимылдарды да көрсетеді.

Азаматтық қорғаныс жоспарлары тиісті азаматтық қорғаныс бастықтарымен бекітіледі және жоспарланатын жылғы 1 қаңтардағы жағдай бойынша жыл сайын түзетіледі.

Азаматтық қорғаныс жоспарларын қайта жасау тиісті азаматтық қорғаныс бастықтарының жеке өкімі бойынша жүзеге асырылады.

Азаматтық қорғаныс жоспарларына құпиялық белгі:

орталық атқарушы органдар үшін – құпия;

азаматтық қорғаныс бойынша топтарға жатқызылған облыстар, қалалар үшін – құпия;

азаматтық қорғаныс бойынша топтарға жатқызылмаған қалалық және ауылдық аудандар, қалалар үшін – «қызмет бабында пайдалану үшін»;

азаматтық қорғаныс бойынша санаттарға жатқызылған ұйымдар үшін – мемлекеттік құпиялар саласындағы Қазақстан Республикасының

заңнамасына сәйкес ұйым басшысының шешімі бойынша құпиялық белгісі белгіленеді.

Азаматтық қорғау қызметтері бейбіт және соғыс уақытында азаматтық қорғаудың арнайы іс-шараларын орындауға, халықты төтенше жағдайлар зардаптарынан, қазіргі заманғы зақымдаушы құралдардың зақымдау факторларынан қорғауды қамтамасыз етуге арналған.

Қорғау қызметтері республикалық, облыстық, аудандық, қалалық деңгейлерде құрылады [4].

Жергілікті атқарушы орган тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктің уәкілетті орган ведомствосының аумақтық бөлімшесімен бірлесіп, азаматтық қорғаудың облыстық, аудандық, қалалық қызметтерін құратын ұйымдарды айқындайды. Қызметтер құрамына бірнеше ұйым кіре алады.

«Азаматтық қорғау туралы» 2014 жылғы 11 сәуірдегі Қазақстан Республикасы Заңының 8-бабына сәйкес азаматтық қорғау қызметтерінің тізбесі:

республикалық деңгейде – Қазақстан Республикасының Үкіметі;
аумақтық деңгейде – тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктер әкімдерінің шешімі айқындайды.

Азаматтық қорғау қызметтерінің бастықтары:

республикалық қызметтерде – базасында қызметтер құрылған министрліктер мен ведомстволардың бірінші басшылары;

облыстық, аудандық, қалалық қызметтерде – қолданыстағы басқару құрылымынан шыға отырып, базасында қызметтер құрылған ұйымдардың бірінші басшылары болып табылады.

Азаматтық қорғау қызметтері тиісті азаматтық қорғаныстың бастықтарына тікелей бағынады.

Облыстық, аудандық, қалалық қызметтер туралы ережені азаматтық қорғаудың тиісті бастықтары бекітеді.

Азаматтық қорғау қызметінің құрылымын олардың басшылары айқындайды.

Азаматтық қорғау қызметтері өздерінің қызметінде Азаматтық қорғаныстың тиісті деңгейлердегі жоспарларын басшылыққа алады.

Азаматтық қорғаныс бастықтары Қазақстан Республикасының азаматтық қорғаныс бастығының өкімі бойынша ведомстволық бағынысты аумақта эвакуациялау іс-шараларын жүргізеді.

Халықты таратуды және эвакуациялауды жоспарлау мен жүргізуді тікелей жүзеге асыру үшін эвакуациялық органдар құрылады:

эвакуациялық комиссиялар (орталық және жергілікті атқарушы органдарда, азаматтық қорғаныс бойынша санаттарға жатқызылған ұйымдарда);

эвакуациялық қабылдау комиссиялары (эвакуацияланатын және таратылатын халықты қабылдау мен орналастыруды жүзеге асыратын ауылдық аудандарда, қалаларда);

эвакуациялық жинау пункттері;

эвакуациялаудың аралық пункттері;

эвакуациялық қабылдау пункттері;

зардап шеккен халықты қабылдау пункттері (баспанасыз қалған, санитариялық шығындар, қайтарылмайтын шығындар).

Эвакуациялау (эвакуациялау қабылдау) комиссияларының құрамы мен ережесін тиісті азаматтық қорғаныс бастығы бекітеді.

Тиісті әкімшілік-аумақтық бірліктің эвакуациялау (эвакуациялау қабылдау) комиссиясының құрамын азаматтық қорғау саласындағы уәкілетті орган ведомствосының аумақтық бөлімшесі жергілікті атқарушы органның, орталық атқарушы органдардың аумақтық бөлімшелерінің және ұйымдардың келісім бойынша айқындайды.

Эвакуациялау комиссияларының төрағалары болып орталық (жергілікті) атқарушы орган, азаматтық қорғаныс бойынша санатқа жатқызылған ұйым басшысы орынбасарларының бірі, ал эвакуациялық қабылдау комиссияларының төрағалары – жергілікті атқарушы органдар басшыларының орынбасарлары тағайындалады [5].

Мақаланы қорытындылай келе, Қазақстан Республикасы ішкі істер органдарының азаматтық қорғаныс іс-шараларын ұйымдастыру бойынша заманауи кәсіби арнайы мамандар даярлау үшін елімізде төтенше жағдайлар орын алған кездегі полицияның орындайтын алгоритмдік әрекеттерін жүзеге асыруды үйрететін арнайы пәндерді Қазақстан Республикасы ішкі істер Министрлігінің білім беру ұйымдарындағы оқу процестеріне енгізу қажет деп есептейміз.

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Алматы. 30.08.1995ж. (08.06.2022 жылғы енгізілген өзгерістермен және толықтырулармен);

2. Құқық қорғау қызметі туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 6 қаңтардағы № 380-IV Заңы (12.10.2021 жылғы енгізілген өзгерістермен және толықтырулармен);

3. Қазақстан Республикасының 23.04.2014ж. №199-V «ҚР Ішкі істер органдары туралы» Заңы (30.12.2021 жылғы енгізілген өзгерістермен және толықтырулармен);

4. Азаматтық қорғау туралы Қазақстан Республикасының Заңы 2014 жылғы 11 сәуірдегі № 188-V ҚРЗ (21.05.2022 жылғы өзгерістермен);

5. Азаматтық қорғаныс іс-шараларын ұйымдастыру және жүргізу қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 6 наурыздағы № 190 бұйрығы (21.01.2021 ж. өзгерістермен).

ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ И ПРОФИЛАКТИКА БЫТОВОГО НАСИЛИЯ ОРГАНАМИ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

*Старший преподаватель кафедры общеправовых дисциплин
Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан им.М.Букенбаева
подполковник полиции*

Маханова А.С.

Ещё в 15 веке итальянский проповедник, общественный деятель Джироламо Савонарола (1452 - 1498 г.г.) сказал, что «нет более вредного животного, чем человек, не следующий законам» [1]. Это утверждение одинаково как по отношению к преступнику, так и к его жертве. Именно осознание своей безнаказанности подталкивает семейного тирана к новым проявлениям его неограниченной власти в семье.

Проблема насилия в семье появилась в стране не сегодня, но в бывшем СССР это была одна из «закрытых» тем. Поэтому кроме как среди экспертов в милиции и, возможно, работников ЗАГСов, которые фиксировались причины разводов это не было предметом обсуждения, анализа и тем более достоянием общественного мнения.

Бытовое насилие: это повторяющееся насилие одного партнера или родственника по отношению к другому, в первую очередь внутри семьи. Может выражаться в форме физического, психологического, сексуального и экономического насилия[2].

Бытовое насилие в Казахстане приобрело такие масштабы и глубину, которые угрожают безопасности общества и личности. Нам хочется думать, что в нашей семье мы всегда можем укрыться от стрессов и перегрузок беспокойного мира как в надежном убежище чтобы ни угрожало нам вне дома, мы надеемся найти защиту и поддержку в любви тех, с кем мы поддерживаем самые близкие отношения. Но все же, для многих людей желание обрести семейный покой оказывается невыполнимым, т. к. близкие являются скорее всего источником угрозы.

Причиной серьезного социального урона от домашнего насилия является не только его распространенность, несовершенство законодательной базы и нестабильность механизма оказания помощи жертвам, но и тот факт, что жертвы или их родственники (в случае, если насилию подвергаются дети, инвалиды и пожилые люди) не спешат обращаться за помощью и сообщать о преступлении.

Насилие является неотъемлемой частью существования на протяжении всего развития человеческого сообщества. Сегодня различные формы его проявления можно встретить во всех уголках мира. Ежегодно более 1,6 миллиона человек на планете умирают от насилия и получают еще больше травм без скрытых последствий в результате коллективных межличностных конфликтов.

Во всем мире насилие является одной из ведущих причин смертности людей в возрасте от 15 до 44 лет. Точно оценить ущерб, причиненный насилием, очень сложно. Еще труднее измерить горе и страдания людей, ставших жертвами насилия. Среди различных типов межличностного насилия особую роль играет насилие внутри семьи.

Проблема домашнего насилия (domestic violence) носит глобальный характер. Значительно чаще члены семьи становятся жертвами агрессивных действий, чем посторонние люди. Это относится как к незначительным эксцессам, связанным с нанесением легкого вреда здоровью, так и к более

серьезным преступлениям, включая убийства. Направленность значительной доли агрессии в обществе против близких людей различна во всех странах, что дает основания говорить об универсальности этого явления.

Жестокое обращение в отношении детей и семьи, пренебрежение их интересам, семейное неблагополучие являются одними из самых насущных проблем, поскольку имеет широкое распространение.

Профилактика насилия и жестокого обращения в отношении детей и семьи, являющаяся неотъемлемой частью общей профилактики бытового насилия, включает в себя "комплекс правовых, экономических, социальных и организационных мер, осуществляемых субъектами профилактики бытового насилия, направленных на защиту конституционных прав, свобод и законных интересов человека и гражданина в области семейно-бытовых отношений" и пресечение бытового насилия, а также выявление и устранение причин и условий, способствующих их совершению" (пункт 4 статьи 1 Закона Республики Казахстан "О профилактике бытового насилия") [2].

Правовой основой профилактики является система различных по своей юридической силе нормативные правовые акты, к которым следует отнести:

1. Основополагающей в этой системе является Конституция Республики Казахстан - (пункт 1 статьи 27) «Брак, семья, материнство, отцовство и детство находятся под защитой государства» [3]. Наиболее важными гарантиями осуществления защиты этих ценностей являются другие конституционные нормы, устанавливающие:

- обязанность государства ролпрпропризнать и гарантировать права и свободы человека в соответствии с Конституцией (пункт 1 статьи 12);
- предусматривающие право каждого на признание его правосубъектности и право рользащищать свои права и свободы всеми не противоречащими закону способами (пункт 1 статьи 13);
- недопустимость какой-либо дискриминации по мотивам происхождения, социального, должностного и имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства или по любым иным обстоятельствам» (пункт 2 статьи 14);
- право каждого на судебную защиту своих прав и свобод (пункт 2 статьи 13)
- равенство всех перед законом и судом (статья 14);
- неприкосновенность достоинства человека, а также недопустимость пыток, насилия, другого жестокого или унижающего человеческое достоинство обращения или наказания (статья 17);
- право каждого на получение квалифицированной юридической помощи, а в случаях, предусмотренных законом, оказание юридической помощи бесплатно (пункт 3 статьи 13);
- недопустимость ограничения прав и свобод, предусмотренных статьи 10, 11, 13-15, п. 1 ст. 16, ст. ст. 17, 19, 22, п. 2 ст. 26 Конституции (п. 3 ст. 39) и др.

От бытового насилия в сфере семейно-бытовых отношений наносится значительный ущерб благополучию нашего общества. Это приводит к разрушению семьи, негативно сказывается на несовершеннолетних и отрицательно влияет на их позитивное развитие в будущем. Кроме того, правонарушения в сфере семейно-бытовых отношений выходят за рамки семьи и негативно влияют на отношения в других социальных сферах: соседской, партнерской, производственной и т.д.

К задачам органов внутренних дел по оказанию помощи гражданам, пострадавшим от семейно-бытового насилия, относятся:

1) Прием и регистрация информации о правонарушениях, проведение оперативно-следственных мероприятий;

2) Применение мер пресечения и других принудительных мер к лицам, совершившим бытовое насилие;

3) Начало досудебного расследования дела или административного производства и передача материалов в суд;

4) Проведение мероприятий по профилактике повторности рецидивов бытового насилия;

5) Направление граждан, пострадавших от бытового насилия, за помощью в учреждения здравоохранения и социальной защиты[4].

30 июня 2023 года на заседании коллегии МВД, Президентом страны было отмечено: «Особое внимание следует уделить повышению эффективности работы по профилактике семейно-бытового насилия. И здесь основная роль отводится участковым инспекторам полиции. Как показывает практика, при принятии своевременных мер большинство преступлений, совершенных на почве семейно-бытовых конфликтов, можно избежать, а это значит – сохранить чью-то жизнь и здоровье» [5].

Особое звено в профилактической деятельности правоохранительных органов занимают подразделения участковых инспекторов полиции, поскольку они выявляют и контролируют лиц, совершивших домашнее насилие на административных участках которые они обслуживают. Также ими ведется профилактическая работа с лицами которые систематически нарушают правила проживания в повседневной жизни, ведут себя недостойно в общественных местах, злоупотребляют спиртными напитками и др.

Органы внутренних дел первыми выезжают на место совершения семейно-бытовых правонарушений и преступлений, доставляют, задерживают, выносят защитные предписания в отношении правонарушителей, осуществляют производство по делам об административных правонарушениях и уголовное преследования. Также принимают активное участие в разработке всех программных документов в области профилактики бытового насилия и их реализации на ведомственном уровне. Следует отметить, Общей целью государства является профилактика преступлений, формирование правовой культуры населения, обеспечение участия граждан в профилактике правонарушений, стимулирование каждого

гражданина к пресечению правонарушений. Часто пострадавшие, находящиеся в состоянии стресса, не знают куда идти и к кому обращаться кроме органов внутренних дел.

Органы внутренних дел считаются субъектом профилактики и пресечения правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений. Именно они первыми отправляются на место, где совершаются семейно-бытовые правонарушения и преступления. Только полиция представляется гражданам как наиболее близкая, доступная и общеизвестная структура.

1. Статья «К вопросу о бытовом насилии в отношении женщин» С.А.Балтабаева С-110 Вестник № 2 (78) /2015 Серия ПРАВО, Карагандинского университета.

2. Конституция Республики Казахстан 30.08.1995 г.

3. Закон Республики Казахстан «Об органах внутренних дел» от 23.04.2014 г. (с измен. и дополн. по состоянию 01.05.2023 г.)

4. https://el.kz/ru/tokaev-poruchil-presekat-semeyno-bytovoe-nasilie_80638/ - опубликовано на сайте akorda.kz.

УЧАСКЕЛІК ПОЛИЦИЯ ИНСПЕКТОРЛАРЫНЫҢ ПРОФИЛАКТИКАСЫ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
ІІО әкімшілік қызметі кафедрасының профессоры полиция подполковнигі*

Махмутов А.С.

Мемлекет басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Қазақстан халқына жыл сайынғы Жолдауында басым бағыттардың бірі ретінде «полицияның сервистік моделіне» көшу деп атады [1].

Учаскелік полиция инспекторлары – Отанымыздың барлық елді мекендерінің әкімшілік аймақтарында халыққа қызмет көрсететін ең үлкен құқық қорғау органдарының құрамдас бөлігі болып табылады.

Күнделікте қызметтерінде учаскелік полиция инспекторлары адам мен азаматтың өмірін, денсаулығын, құқықтары мен бостандықтарын, қоғам мен мемлекеттің мүдделерін құқыққа қарсы қол сұғушылықтардың қорғау, қоғамдық тәртіпті сақтау және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша міндеттерді атқарады.

Мемлекеттік басқару жүйесіндегі полиция қызметінде учаскелік полиция инспекторларының маңызды рөлі барынша түсінікті. Сонымен қатар учаскелік полиция инспекторлары қызметінің нақты әлеуметтік кеңістікте азаматтармен тікелей қарым қатынас орнату арқылы жүзеге асырылатындығымен байланысты.

Күнделікті қызметінде қатар учаскелік полиция инспекторлары күрделі кәсіби міндеттерді, қиын жағдайлар мен қақтығыстарды шешеді. Бұл ретте қатар учаскелік полиция инспекторларының қателікке жол беруіне ешқандай құқығы жоқ. Учаскелік полиция инспекторлары қызметінің кәсіби

құзыреттілік деңгейі мен тиімділік дәрежесі қоғамдық пікірге әсер етеді, бұл елдегі әлеуметтік-саяси жағдайда тікелей көрініс табады.

Учаскелік полиция инспекторлары қызметінің демократиялық негіздерін жылдамдату процесіне бақылауға бағдарланған тәсілден қызмет көрсетуге бағдарланған тәсілге көшкен кезде ғана қол жеткізуге болады, сол себепті құқық қорғау органдарының негізгі назары құқық бұзушылықтардың белсенді түрде алдын алуға шоғырланады.

Учаскелік полиция инспекторларының сервистік қызметі - учаскелік полиция инспекторлары мен азаматтық қоғамдастыққа қылмыс пен құқықтық тәртіпті күшейту және қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелерін шешу үшін ынтымақтастықтың жаңа әдіс тәсілдерін қолдануға мүмкіндік ашатын жаңа заманауи модель.

Учаскелік полиция инспекторларының сервистік қызмет көрсетуі екі компонентке негізделген: учаскелік полиция инспекторларының әдістерін және тәжірибесін өзгерту және полиция мен қоғамдастық арасында сындарлы қарым-қатынас орнату үшін шаралар қабылдау.

Мемлекет басшысы Жолдауда «жұртқа жақын полиция» қағидаты бойынша жергілікті полиция қызметінің мейлінше тұтас реформасын жасау қажеттілігі жүзеге асырылды деп атап өткен болатын.

Бұл кездейсоқтық емес, себебі жергілікті полиция қызметі халықпен тікелей қарым-қатынаста болатын бөлінісі болып табылады.

Осы аталған бағыттағы мақсаттарды жүзеге асыру қызметінде негізгі рөл атқаратын учаскелік полиция инспекторлары нақты қоғамдық мәселелерді шешу және тұрғындар өмірінің сапасын жақсарту үшін мемлекеттік ресурстарды қолдануға көмектесетін негізгі лауазымды тұлға ретінде маңызды орын алады.

Учаскелік полиция инспекторларының негізгі міндеттері сеніп тапсырылған әкімшілік учаскеде қауіпсіздік пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету, оның ерекшеліктерімен танысу, халықпен сенімді қарым-қатынас орнату, азаматтарға көмек көрсету және заңсыз әрекеттерді болдырмау болып табылады.

Учаскелік полиция инспекторы сеніп тапсырылған әкімшілік учаскенің заңға бағынатын тұрғындарының сенімді досы және қорғаушысы болып табылады. Жергілікті тұрғындар оған сенім артады, өзінің кәсіби біліктілігін, адалдығын және құқықтық тәртіп пен қауіпсіздікті қамтамасыз етудегі еңбегін мойындайды.

Учаскелік полиция инспекторы өз бетінше және ішкі істер органдарының басқа да бөліністерімен өзара іс-қимыл жасаса отырып профилактикалық есепке қояды:

Әкімшілік қадағалау орнатылғандарды;

Бас бостандығынан айыру орындарынан шартты түрде мерзімінен бұрын босату туралы шешім немесе қаулы қабылданғандарға қатысты;

Ауыр және аса ауыр қылмыс жасағаны үшін жазасын өтегеннен кейін бас бостандығынан айыру орындарынан босату туралы шешім қабылданған

немесе қасақана қылмыс жасағаны үшін бас бостандығынан айыруға екі немесе одан да көп рет сотты болған, «Бас бостандығынан айыру орындарынан босатылған адамдарды әкімшілік қадағалау туралы» 1996 жылғы 15 шілдедегі Қазақстан Республикасы Заңының қолданылу аясына шартты түрде жататын тұлғаларды;

Сотпен әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша мінез-құлқына ерекше талаптар белгіленгендерді;

Қорғау нұсқамасы шығарылған адамдарға қатысты профилактикалық бақылауды және жеке профилактикалық жұмысты жүзеге асырады [2].

Профилактикалық шаралар тиісінше жетілмеген, осыған орай отбасымен жұмыстар негізінен өмірлік қиын жағдайға тап болу фактісі орын алғаннан кейін ғана жүргізіледі. Бұл ретте көмек алу үшін түрлі инстанцияларға жүгіну қажет, әлеуметтік көмекті түрлі ведомствалар ұсынады, олар әдетте отбасы мүшесіне оны отбасынан алшақтату негізінде көрсетіледі. Бұл отбасылық жағдайды жоғалтуға, отбасы мүшесін әлеуметтік қосу деңгейін төмендетуге әкеп соқтырады, ал көрсетілген көмек отбасын сақтауға және нығайтуға бағытталған болуы тиіс.

Қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің сервистік моделіне көшу азаматтық қоғамның қажеттілігіне бағдарланған полицияны реформалаудың маңызды кезеңі болып саналады.

Сервистік модельдің басымдылығы - заңға мойынсұнатын азаматтардың мүддесі.

Шетелдік тәжірибе сервистік модельдің барлық елге бірдей әмбебап еместігін көрсетіп отыр және ол нақты жергілікті жағдайларға бейімделеді. Осы мақсатта Ішкі істер Министрлігі жетекші әлемдік тәжірибені және дәстүрлі полиция қызметін сервистік модельге бейімдеген түрлі елдің модель элементтерін енгізу кезеңдерін зерделеді.

Сервистік полицияның ұлттық моделін қалыптастыру үшін шетелдік тәжірибеден бөлек қоғамның, отандық сарапшылардың, сонымен қатар ішкі істер органдары қызметкерлерінің пікірлері мен ұсыныстары ескерілуі тиіс.

Дәстүрлі және сервистік модельдің негізгі айырмашылықтарына тоқталып өтейік.

Полицияның дәстүрлі қызметінде негізгі мақсат қылмыспен күреске бағытталған. Осыған байланысты негізінен жұмыс бағыты құқық бұзушылықтарға шұғыл әрекет ету болып табылады. Бұл бағытта жасалған қылмыс пен құқық бұзушы басты нысан болып саналады. Оның нәтижесі - айыппұл салу, тұтқынға алу, айыптау түріндегі жазалау шаралары болып табылады.

Ал сервистік модельде полицияның жұмысын бағалау өзгеше - құқық бұзушылықтардың алдын алу, көмек көрсетуге дайын болу және халықпен сенімге негізделген қатынас орнату.

Полицияның соның ішінде учаскелік полиция инспекторларының сервистік моделіндегі басымдыққа ие міндет - қауіпсіздік сезімін қамтамасыз ету және құқық бұзушылықтардың алдын алу.

Азамат пен қоғамдастық – басты ошақ, ал қауіпсіздікті сезіну, полицияға сенім арту, қоғамдастық өмірі сапасының тиімді көрсеткіші болып саналады.

Жалпы сервистік модельге көшу үшін құқықтық та, ұйымдастырушылық та негіздер жеткілікті. Кодекстер оның ішінде «Құқық бұзушылық профилактикасы туралы», «Қоғамдық тәртіпті қамтамасыз етуге азаматтардың қатысуы туралы» сынды салалық заңнамалар қолданыста.

«Сервис» сөзін ағылшын тілінен аударсақ «қызмет» деген мағынаны береді. Демек, күнделікті өмірде түрлі салада халыққа қызмет көрсету деген сөз. Осы ретте сервистік қызметтің екі түрі жайында айтуға болады.

Дербес сервис – бұл полицияның полицейлік қызметтерді сапалы ұсыну негізінде арызданушымен, зардап шегушілермен және құқық бұзушылармен жұмысы.

Ал ұжымдық сервис – бұл полицияның жергілікті билік органдарымен және қоғамдастықпен серіктесе отырып, қауіптерді анықтауы және мәселелерді шешуі.

Полицияға соның ішінде учаскелік полиция инспекторларына сервистік қызмет көрсету жүктелген жағдайда, ол қоғаммен барынша белсенді түрде ықпалдасып, халыққа жақындай түседі әрі заң нормаларының сақталуына жауаптылық жүктейтін құқық қорғаушы мәртебесіне әлеуметтік қызмет мәртебесін қосып алатын болады.

Жаңа форматтағы сервистік қызмет көрсетуді қамтамасыз ететін учаскелік полиция инспекторларының кешенді моделін құрудағы мақсат - барлық мемлекеттік құрылымдар мен қоғамның тиімді өзара іс-қимылы арқылы, құқық бұзушылықтардың алдын алу, қоғамдық тәртіпті сақтау, тұрғындарға және халыққа өз уақытында дереу көмек көрсету арқылы азаматтардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету.

Нәтижесінде тұрғындар мен халықтың қауіпсіздігі жан-жақты қамтамасыз етіліп, азаматтардың тәртіп сақшыларына деген сенімі арта түседі деген үміттеміз.

1. Мемлекет басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты Қазақстан халқына жыл сайынғы Жолдауы;

2. Учаскелік полиция пунктінің жұмысын ұйымдастыруға жауапты учаскелік полиция инспекторларының, учаскелік полиция инспекторлары мен олардың көмекшілерінің қызметін ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 1095 бұйрығы

ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ҚАТЫНАСТАР САЛАСЫНДАҒЫ ЗАҢНАМАНЫ ЖЕТІЛДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
кәсіби даярлық факультетінің аға оқытушы-әдіскері полиция подполковнигі*

Мыштаева А.А.

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
кәсіби даярлық факультетінің оқытушы-әдіскері полиция майоры*

Жайлаубаева Ш.Т.

Демократиялық мемлекеттің негізгі басымдықтарының бірі – Заңның үстемдігін сақтау, жалпыадамзаттық құндылықтарды ұстану және адам мен азаматтың құқықтарын қорғаудағы ажырамастық.

Осы тұрғыда Қазақстан Республикасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың неғұрлым ауқымды әлеуметтік сипатқа ие болуының себебінен қазіргі уақытқа дейін «жабық» тақырып болды.

Қазақстан тәуелсіздік алып, Біріккен Ұлттар ұйымына кірген сәттен бастап мемлекет адам құқықтары саласындағы бірқатар халықаралық құжаттарды қабылдады және ратификациялады, олардың негізінде қоғам өмірінің барлық салаларында ерлер мен әйелдердің тең құқықтарын қамтамасыз ететін мемлекетішілік заңдар қабылданды.

Отбасындағы зорлық-зомбылыққа қарсы күрес мәселесі туралы сұрақтар тек қазақстандық қоғамда ғана емес, басқа дамыған мемлекеттерде де көтеріледі, бірақ бұл отбасылық-тұрмыстық құқық бұзушылықтардың өсуі сияқты факторлардың өз отбасының әлсіз мүшелеріне қатысты зорлық-зомбылық және агрессивті әрекеттер сипатына ие болуымен байланысты. Тәуекел тобындағы отбасылар мемлекет тарапынан көмек пен әлеуметтік қолдауды қажет етеді, мұндай отбасыларда әйелдер, балалар және қарт адамдар неғұрлым осалкеледі.

Мемлекетте әлеуметтік отбасылық саясатты қалыптастырудың негізгі мақсаты экономикада және қоғамдық өмірде жалғасып жатқан дағдарыстық процестер жағдайында туындаған мәселелерді анықтау болып табылады, осыған байланысты олардың шиеленісуіне жол бермеу үшін отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы зорлық-зомбылықтың алдын алу мен жолын кесуде қандай іс-шаралар тиімді болатынын анықтау қажет.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың негізгі әрекеттері – жәбірленуші мен зорлаушы: а) ресми некеде; б) азаматтық некеде; в) бұрын некеде болған; г) қан туыстары (ата-аналар мен балалар, ағасы мен әпкесі: туыстары немесе немере ағалары және т.б.); д) күйеуінің немесе әйелінің туыстығы бойынша.

Отбасындағы зорлық-зомбылық бұл қайталанатын отбасының бір мүшесіне жақын қарым-қатынастағы, негізінен некеде тұрған адамға қысым жасау арқылы бағытталған. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың түрлері болуы

мүмкін: физикалық, психологиялық, жыныстық және экономикалық әрекеттер.

Физикалық зорлық зомбылық физикалық күш пен қысым көрсету арқылы денсаулыққа қасақана зиян келтіруді көздейді. Осылайша, физикалық күш пен қысым көрсетуге мыналар жатады: лақтыру, бетке түкіру, тепкілеу, қолдар және бөгде заттармен ұру, ұрып-соғу, тұншығуға дейін қатты қысу, бірінші, екінші және үшінші дәрежелі күйіктер, жәбірленушілердің әлеуметтік немесе медициналық көмекке қол жетімділігін шектеу. Тізімдегі зорлық зомбылық әрекеттері олардың барлық түрлерінде ең көп таралған және қауіпті.

Жыныстық зорлық-зомбылық – бұл жыныстық қысым, күш қолдану, қорқыту немесе бопсалау арқылы жыныстық қатынасқа мәжбүрлеу. Жыныстық қатынастар неке қатынастарына қарамастан, өзара келісім бойынша болуы керек болса да, жыныстық зорлық-зомбылық әлі де жәбірленуші жұртшылықты талқылау мен айыптаудан қорқатын отбасыларда болады. Некедегі зорлау әлі де қылмыс болғандықтан, көптеген отбасылар өздеріне қатысты зорлық-зомбылықты жариялаудан қорқып, қарым-қатынастарын әдейі жасыруға тырысады.

Психологиялық зорлық-зомбылық – бұл психикалық, физикалық және жеке дамудың бұзылуына және тежелуіне әкелетін қасақана әрекет. Психологиялық зорлық-зомбылық дегеніміз: өз отбасының басқа мүшелерін қорлау, бопсалау және қорқыту. Оның ішінде зорлық-зомбылық өзіне, жәбірленушіге немесе басқа адамдарға қатысты да көрінуі мүмкін, сондай-ақ адамның ар-намысы мен қадір-қасиетін қорлауға әкеп соқтыратын өзге де әрекеттер жасалуы мүмкін. Отбасындағы және некедегі тұрақты психологиялық зорлық-зомбылық жәбірленушінің стресс, депрессия, тұрақты қорқыныш сезімі сияқты психологиялық тұрақсыз жағдайларын тудырады және кейде ауыр зардаптарға, мысалы, суицидке әкеп соғады.

Экономикалық зорлық-зомбылық дегеніміз – отбасы мүшелерінің қарама-қарсы ұстанымдарының қақтығысы, мұнда отбасы мүшелерінің бірі табыстарын жасыру арқылы жақындарының кеңесінсіз қаржылық мәселелердің көпшілігін өз бетінше шеше алады. Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы экономикалық зорлық-зомбылық әртүрлі нысандарда туындайды. Мысал ретінде, егер күйеуі үнемі барлық қаржылық есептілікті талап етсе, ақша шығындарын шектейтін болса, оларды өте қажет болған жағдайда ғана береді немесе тапқан барлық ақшаны толығымен алады.

Отбасындағы құқық бұзушылықтардың пайда болуы, ең алдымен, құқық бұзушыларда заңға да, жалпы қабылданған моральдық нормаларға да рұқсат беру, жазасыздық, немқұрайлылық сезімін қалыптастырудан тұрады. Бірақ кез-келген отбасылық жанжалдың ең қауіпті нәтижесі – бұл балаларға тигізетін кері әсері. Отбасылық қолайсыздық жасөспірімдердің құндылық бағдарларының өзгеруінің басты себебі болып табылады, үнемі жанжалдар, ата-аналардың қол сұғуы кәмелетке толмаған адамның мінезіндегі қатыгездік

пен зұлымдылықты қалыптастырады және оларды заңсыз мінез-құлыққын одан әрі тарту үшін қолайлы орта ретінде қызмет етеді.

Үлгілі деп саналатын отбасыларда туындайтын «тұрмыстық» қақтығыстар кейде «айналасындағыларға байқалмайды» жасалады, бұл әйелдердің өздерінің жақындарына бар проблемалар туралы жарияламауға тырысып, өздерінің қалауымен қиялдағы әл-ауқат атмосферасын құратындығына байланысты. Зорлық-зомбылық көрінетін отбасы мүшелері негізінен шешім қабылдай алмайды және отбасының беделін түсіруден немесе материалдық жағдайынан айырылып қалудан қорқып, көмек сұрай алмайды. Көп жағдайда әйел, әдетте, жұбайының агрессивті әрекеттерінің көрінісіне шыдайды, өйткені оның құрамында отбасы бар.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың отбасы, қоғам және мемлекет үшін бірқатар жағымсыз салдарын атап өткен жөн:

- физикалық немесе жыныстық зорлық-зомбылық-бұл әлемдегі барлық әйелдердің үштен бірінен астамына әсер ететін денсаулық сақтау мәселесі;

- отбасындағы зорлық-зомбылық қолайсыз отбасылардың санын көбейтеді, ажырасуға, ата-ана құқығынан айыруға, балалар қылмысының өсуіне, суицидке, жақын адамын өлтіруге, денсаулыққа зиян келтіреді;

- зерттеуге сәйкес полицияға зорлық зомбылықтың ең ауыр жағдайлары туралы зардап шеккен әйелдердің тек 10% - ы ғана хабарлаған;

- зорлық зомбылықтың әрбір екінші оқиғасы әйелге дене жарақатын салумен аяқталады және көп жағдайда зорлаушы жазасыз қалады;

- әдетте, әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың көптеген фактілері тіркелмеген және шын мәнінде статистика көрсеткеннен әлдеқайда көп;

- отбасындағы зорлық-зомбылықтың әрбір үшінші оқиғасы қару - жарақпен болады;

- отбасында зорлық-зомбылық көрген немесе ұрып-соққан әрбір бесінші әйел жүкті.

Қазақстанда отбасы заңнамасының басталуы ерлер мен әйелдер арасындағы неке Одағының еріктілігімен және олардың отбасындағы теңдігімен, өзара келісім бойынша отбасылық мәселелерді шешумен, балаларды отбасылық тәрбиелеудің басымдығым, олардың әл-ауқаты мен дамуына қамқорлық жасау, кәмелетке толмағандар мен еңбекке жарамсыз отбасы мүшелерінің құқықтары мен мүдделерін басымдықпен қорғауды қамтамасыз етумен байланысты.

Елде неке – отбасы қатынастарын іске асырудың заңнамалық негізін айқындайтын негізгі нормативтік құқықтық актілер, ең алдымен, 1995 жылғы 30 тамыздағы Қазақстан Республикасының Конституциясы, 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі және 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345-ІІ «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» заңы болып табылады.

2005 жылғы 29 қарашада Президенттің Жарлығымен Қазақстан Республикасында гендерлік теңдіктің 2006-2016 жылдарға арналған

стратегиясы бекітілді, ол әйелдер мен ерлер жынысы бойынша кемсітусіз өмір сүруге кепілдік берілетін құқығын іске асыратын негізгі құжат болып табылады. Стратегияны орындау барысында «тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы» Қазақстан Республикасының заңы қабылданды, онда мемлекеттік органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, ұйымдар мен Қазақстан Республикасының азаматтары тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу жөніндегі қызметінің құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық негіздері айқындалады.

Заңда ішкі істер органдарының міндеттеріне кіретін нақты әрекеттер анықталған. Сондай-ақ білім беру, денсаулық сақтау, халықты әлеуметтік қорғау органдарына және тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл және оның алдын алу жөніндегі басқаларға, Заңмен Қазақстанда алғаш рет тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамға берілетін қорғау ұйғарымы ұғымы енгізілді, ал оның көшірмесі прокурорға жіберіледі. Қорғау нұсқамасы есі дұрыс және оны шығару кезінде он алты жасқа толған адамға қатысты шығарылады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың алғашқы негізгі кезеңдерінің бірі-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың шарттары мен себептерін анықтау, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың әлеуметтік және құқықтық салдарын түсіндіру және заңға бағынатын мінез-құлық қажеттілігіне сендіру.

Қазақстан Республикасының заңнамасында тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке алдын алу мынадай шаралары көрсетілген: 1) алдын алу әңгімелесу; 2) әкімшілік құқықбұзушылық туралы хаттама жасау, немесе қорғау нұсқамасын шығару үшін тұрмыстық зорлық-зомбылықты жасаған адамды ішкі істер органдарына жеткізу; 3) қорғау нұсқамасы; 4) әкімшілік ұстау; 5) медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шаралары; 6) құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу; 7) әкімшілік жаза; 8) ата-ана құқықтарынан айыру не шектеу, баланы асырап алудың күшін жою, қорғаншылар мен қамқоршыларды олардың өз міндеттерін атқаруынан босату және шеттету, баланы патронат тәрбиешіге тәрбиелеуге беру туралы шартты мерзімінен бұрын бұзу; 9) қылмыстық процесте жәбірленушілерді процестік мәжбүрлеу шаралары мен қауіпсіздік шаралары; 10) үкім бойынша қабылданатын шаралар.

Жоғарыда аталған барлық мемлекетшілік нормалар мен адам құқықтарын отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғауға бағытталған шаралар статистикаға алып келеді, әрбір алтыншы қазақстандық мұны норма деп есептей отырып, отбасында болып жатқан ұрып-соғуға шыдауды және жасыруды жалғастыруда. Мұндай қорытындыға «Қазақстанның әйелдер күштері Альянсының» мамандары келді, олар бірнеше ай бойы зерттеулер жүргізіп, елдегі әйелдердің 15 %-ы күйеуі оны ұруға құқылы деп санайды. Зерттеудің мақсаты – отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы әйелдерді қорғауға шақыру, олар өз құқықтарына нұқсан келтірді деп мәлімдейді. Дәлел ретінде мамандар есеп беру баспасөз конференциясын өткізді, онда олар зерттеу барысында

анықталған сандарды келтіреді. Сарапшылар бұл жағдайды түзету ретінде құқықтарды қорғайтын және гендерлік теңдікті насихаттайтын «Балалар, әйелдер және отбасы агенттігін» құруды ұсынады.

Қорытындылай келе, отбасын іштен бұзатын мәселе қақтығыстар мен олардың негізінде жасалған зорлық-зомбылық екенін атап өткім келеді.

Жеке адамға қатысты зорлық-зомбылық әрқашан қиын сынақ болып табылады, әсіресе егер ол жақын адамынан болса.

Жақындарыңызға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алуда пәнаралық тәсіл, мемлекеттік және үкіметтік емес ұйымдардың бірлескен іс-қимылдары маңызды.

Жәбірленушінің меншік құқығын қорғау үшін экономикалық-құқықтық тетіктер қажет. Қиындықтар зардап шеккендерге баспана жетіспейтіндігімен, оларға әлеуметтік және құқықтық көмек жеткіліксіз болуымен байланысты. Құрбандар үшін белгілі бір қаржылық ресурстар қажет. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың ықтимал құрбандары үшін қауіптілік сигналдарын беретін әртүрлі электроникалық құралдарды кеңінен қолдану қажет.

Ішкі істер органдары тұрмыстық қылмысқа қарсы іс-қимылда күш-жігерін арттыруды жалғастыруда. Заңнамада берілген мүмкіндіктер пайдаланылады, тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша мүдделі органдармен өзара іс-қимыл жандандырылады.

Қазақстанда, әсіресе шағын қалаларда, кенттерде және ауылдық жерлерде отбасылық-тұрмыстық қатынастардағы зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша арнайы ақпараттық бағдарламалар жүргізуді жалғастыру қажет.

1. 2011 жылғы 26 желтоқсандағы №518-IV «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі;

2. 2002 жылғы 8 тамыздағы №345-II «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» Қазақстан Республикасының заңы;

3. Женщина и бытовое насилие: Учебно-методическое пособие. – Алматы: Научно-исследовательский институт Академии МВД РК и Департамент общественной безопасности МВД РК, 2003;

4. 2. Насилие в отношении женщин-глобальная проблема здравоохранения эпидемиологического масштаба. <http://www.amansauilyk.kz>;

5. Первый кризисный центр в Казахстане, занимающийся проблемой домашнего и сексуального насилия «Проблема насилия. <http://www.amansauilyk.kz>.

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ӘДІСТЕРДІҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ МЕН РӨЛІ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
кәсіби-психологиялық даярлық және ІІО басқару кафедрасының
аға оқытушысы полиция подполковнигі*

Мендыбаева С.А.

Бүгінгі әлем дамуының жаңа ұстанымдары білім беру жүйесінен күн сайынғы экономикалық, әлеуметтік және мәдени өзгерістерге мейлінше бейімделуді талап етеді. Әлем қазіргі күні «білім қоғамын» және «білім экономикасын» құру бағытында. Қашықтықтан оқытуды енгізудің маңыздылығы мен қажеттілігі 2020 жылдың басынан бастап коронавирустық инфекциямен жаһандық жағдайға байланысты, соның салдарынан білім беру мекемелерінің онлайн режиміне шұғыл көшуі болды.

Қашықтықтан оқыту технологияларын белсенді қолдану бүкіл білім беру жүйесінің тұжырымдамасын, оның ұйымдастырушылық және мазмұнды аспектілерін өзгертті [1].

Сондықтан бүгінгі таңда білім беру процесінің субъектілері арасындағы кәсіби білім берудегі қашықтықтан оқыту технологияларын пайдалану және өзара әрекеттесу, осы саладағы ұйымдастырушылық-мазмұндық және әдістемелік мәселелерді онтайландыру тәжірибесіне арналған зерттеулер ерекше сұранысқа ие.

Зерттеу мәселесі кәсіптік білім берудегі Қашықтықтан оқытудың өзекті аспектілерін ашу болып табылады.

Зерттеу мақсаты: қазіргі жағдайда кәсіптік білім берудегі Қашықтықтан оқытудың өзекті мәселелерін белгілеу.

Негізгі қорытындылар: қашықтықтан оқыту онлайн режимінде қашықтықтан білім беру процесінің қолжетімділігі мен сапасын қамтамасыз ететін инновациялық білім беру технологияларына жатады; қашықтықтан оқытуды іске асыру құралдары Оқыту платформалары, интернет-ресурстар болып табылады; қашықтықтан оқыту жаңа технологиялық білім беру трендтерінің пайда болуына ықпал етті: жаппай ашық онлайн курстар, бейімделгіш оқыту, мінез-құлық аналитикасы және т. б.; кәсіби білім берудегі Қашықтықтан оқытудың өзекті мәселелері болашақ мамандарды қашықтықтан оқыту форматында кәсіби даярлаудың сапасы, қашықтықтан ұйымдастырудың жалпы қабылданған стандарттарының болмауы және білім алушылардың білімін бағалау рәсімдері, техникалық қиындықтар және т. б. болып табылады[2].

- Қашықтықтан білім беру кімге қатысты? Өз санатын, біліктілігін немесе дәрежесін арттырғысы келетіндер үшін; жұмыстан бос уақытында жаңа білім алуға дайын, өз дамуына мүдделі адамдар үшін;

-жаңа жабдықты басқаруды меңгергісі келетіндер үшін; сабаққа қатыса алмайтын жұмысшылар мен отбасылық адамдар үшін;

-кәсіби дағдыларын кеңейтуге және дамуға тырысатындар үшін екі салада қатар, бір уақытта бірнеше курстарда оқиды;

- мансаптық өсу үшін жоғары лауазымға ие болғысы келетіндер үшін. Сондай-ақ, мамандар әрдайым курстардан өтуге бастамашы бола бермейді. Мысалы, кейбір салаларда біліктілікті арттыру өз қызметін жүзеге асыру мүмкіндігінің міндетті шарты болып табылады. Бұл жағдайда мамандар белгілі бір кезеңділік пен біліктілікті арттыру курстарынан өтуі керек.

Қашықтықтан оқыту жүйелері мен технологиялары қашықтықтан оқытуда мультимедиялық және интерактивті технологияларды қолдану мыналарға мүмкіндік береді: курс тыңдаушысының оқу процесін бақылау; оқу процесінің нәтижелерін тестілеу, бақылау және өңдеу; материалды беруде заманауи телекоммуникацияларды пайдалану: аудио және бейне жазбалар, презентациялық мультимедиялық жобалар, мәтіндер, оқу мақсатындағы компьютерлік бағдарламалар.

Қашықтықтан оқытудың тиімділігі жұмыс беруші үшін ерекше құнды тәжірибелі мамандар-өздерінің кәсіби дамуына мүдделі практиктер екені анық. Шынында да, бұл жағдайда олар екі есе жеңіске жетеді: адам жаңа кәсіби дағдыларды игереді және сонымен бірге еңбек өтілін үзбейді. Қашықтықтан оқыту негізгі жұмыспен қатар қосымша білім алуға мүмкіндік береді[3].

Шетелдік оқу орындары мен орталықтарда оқытуды қоса алғанда, әртүрлі көлемдегі мүмкіндіктер туралы айтуға болады. Қашықтықтан оқыту курстары практикалық бағыттылығымен ерекшеленеді. Университеттегі білім, әдетте, көптеген теорияларға толы. Ал қашықтықтан оқыту бағдарламаларының ақпараты тәжірибеде барынша қолданылады. Олардың мазмұны мен компандылығы маманның күнделікті жұмысында үнемі кездесетін мәселелерді шешудің әдістері мен тәсілдерін көрсетеді. Ал маман-практик қазіргі заманғы еңбек нарығында ең сұранысқа ие. Тиісінше, алынған білімді қолдану тұрғысынан қашықтықтан оқыту тиімді болып шығады. [4].

Қазіргі уақытта ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың заманауи талаптарға сай дамуы білімді бағалау және пайдалану жүйесін уақытылы өзгертіп отыруды талап етеді. Осыған байланысты оқытуда қолданылатын әдіс-тәсілдер, әдістемелер, технологиялар білім беру талаптарына байланысты жаңартылып отырады. Сапалы терең білімді меңгеруге талпынған өскелең ұрпақтың жеткілікті дәрежеде сандық сауаттылығы бар, себебі олар өмір жағдайлары барысында жаңа технологияның барлық мүмкіндіктерін пайдаланады. Сол мүмкіндіктерді нәтижелі қолдану оқытушының біліктілігіне, біліміне, тәжірибесіне байланысты.

Сонымен қашықтықтан оқыту дегеніміз не?

Қашықтықтан оқыту дегеніміз — Оқытушы мен білім алушы арасында қандай да қашықтықта интернет ресурстарының сүйемелдеуімен өтілетін

оқытудың формасы, яғни интернет желілерінің көмегімен белгілі бір арақашықтықта оқыту.

ҚО ұйымдастырудың 3 түрлі формасы бар: онлайн (синхрондық) және оффлайн (асинхрондық), және кең таралған үшінші түрі вебинар

Онлайн режимдегі оқыту дегеніміз – интернет ресурстарының көмегімен ағымдағы уақытта белгілі бір қашықтықта мұғалім экранын көру арқылы оқытуды ұйымдастыру формасы.

Оффлайн режимдегі оқыту дегеніміз - интернет ресурстарының көмегімен (электрондық пошта) мұғалім мен оқушы арасындағы ақпарат алмасуды қамтасыз етуге мүмкіндік беретін оқытудың формасы.

Вебинар дегеніміз – интернет желілерінің көмегімен семинарлар мен тренинтер өткізу формасы.

Осы технология бойынша оқытуды ұйымдастырып, бүкіл әлемдік желі көмегімен барлық компьютерлерді бір желіге біріктіріп сабақ өтуші тұлғаны *тьютор* деп атаймыз. Қашықтықтан оқыту формасын ұйымдастыру мен жүргізу – қашықтықтан оқыту формасымен білім беру құқығын беретін Қазақстан Республикасы Білім және Ғылым министрлігінің (ҚР БҒМ) лицензиясы бар білім беру мекемелерінде жүзеге асырылады. Қашықтықтан оқыту формасын жүзгізу құқығын беретін лицензия алу Қазақстан Республикасының істегі заңдылықтарына сәйкес жүзеге асады.

Қашықтықтан оқыту тәсілі бойынша жұмыс істейтін оқытушы оқытудың жаңа технологиясын, оқытудың компьютерлі және тораптық жүйелерін жетік біліп, олармен іс жүргізу ісін орындау шарт.

Қашықтықтан оқыту тәсілі мен оқытатын оқытушыларға және осы істе мүдделі басқа да адамдарға бірнеше талаптар қойылады:

- Оқытушы компьютермен жоғары дәрежеде сауатты жұмыс істей білуі қажет.

- Қашықтықтан оқытудағы мақсаттары мен міндеттері, оның алдағы уақытта ақпараттық технология және коммуникация құралдарының негізінде дамуы туралы білуі қажет.

- Қашықтықтан оқыту технологиясын жетік білетін, білім саласындағы қызметкерлерді, оқушыларды таныстыра білуі қажет.

- Оқытушының ақпараттық құралдармен жұмыс істеуге іс жүзінде дағдылануы қажет.

- Оқытудың телекоммуникациялық құралдарын қолдану ісіне дағдылануын қалыптастыру, атап айтқанда: тұтынушылар арасында ақпараттар алмастыру және ақпараттық жүйелердегі ресурстарды пайдалануға дағдылануын қалыптастыруы қажет.

- Жинақталған түрде оқу бағдарламасын құрайтын белгілі бір тәртіптегі модульдік курстардың әдістемелерін баяндай және курстарды өткізуді ұйымдастыра білуі қажет.

- Оқу үрдісін қашықтықтан оқыту шеңберінде жүргізу ісіне жан-жақты даярлау, қашықтықтан оқыту жүйесі бойынша сабақ өткізу үрдісін де үйлестіруші болуы қажет.

Бүгінгі таңда ақпараттық қамтамасыз ету жүйесіне баса мән бермейінше, білім берудің ақпараттық технологияларын, дәлірек айтқанда, электрондық оқулық және бейнефильмдерді, басқа да электрондық басылымдарды қашықтықтан оқытудың спутниктік арнасы арқылы ендірмейінше, кезкелген әлеуметтік-экономикалық саланың алға басуы мүмкін емес.

Тапсырмалары қызықты, сан алуан және олимпиаданың ең тиімді жері – білім алушылар өздерінің білім деңгейлерінің көрсеткішін бірден білулері болып табылады. Қашықтықтан оқытудың үрдісін тиімді ұйымдастырудың келесі түрі:

- «E-learning». E-Learning – бұл оқу үрдісін ұйымдастырудағы халықаралық стандарттар мен принциптерін қолдайтын, барлық заманауи талаптарға сәйкес келетін, электронды және қашықтықтан оқыту.

Оқытудың аталмыш жүйесі білім беру саласын түбегейлі өзгертеді. Яғни, оқытушы мен білім алушы арасындағы байланыс өзгереді. Қазіргі таңда E-learning электронды білім беру көп елдердің білім жүйесіне қарқынды енгізіліп отырған оқытудың озық формаларының бірі болып келе жатыр. Қазақстан Республикасында электронды оқыту білім жүйесінің инновациялық дамуының басты бағыттарының бірі болып есептеледі.

Әлемдік тәжірибелердің көрсеткіштері бойынша e-learning жүйесі білім беруді модернизациялаудың басты құралдарының бірі екендігін айқындайды. Электронды білім беру кең ауқымды жобасының жүзеге асуы Қазақстан Республикасының білім беру жүйесінің ақпараттандыру мақсатына үлкен жол ашпақ.

E-learning технологиялары оқу үрдісіне келесі мүмкіндіктер береді: Берілген материалды меңгеруге жағдай жасау үшін өте қолайлы және ыңғайлы;

Оқу материалын меңгеруде қиындық деңгейін, уақытын және көлемін таңдаудағы жекешілдік;

Сондықтан, қазіргі даму кезеңі білім беру жүйесінің алдында оқыту үрдісінің технологияландыру мәселесін қойып отыр.

Мақаламды қорытындылай келе, Қашықтықтан оқытудың үрдісін тиімді ұйымдастыру мәселелерінің маңыздылығының бірден-бірі, ол, материалды жақсы есте сақтау және игеру үшін көптеген дәлелденген педагогикалық әдістерді қолдануды қайта қарастыру болып табылады, Атап өтсек, тірек нүктесі әдісі, саналы қателік әдісі, ең жақсы шешімді таңдау әдісі және т.б. әртүрлі педагогикалық әдістерді қолдану техникалық құралдарға және оқушылармен байланысты ұйымдастыру әдістеріне көбірек тәуелді болады. Алайда, кез келген өзара әрекеттесу технологиясымен мұғалім материалды неғұрлым нақты және нақты баяндап немесе сұрақтарға жауап беруі керек екенін атап өткен жөн. Бұл жағдайда мұғалімнің де, білім алушының да үнемі және үздіксіз өзін-өзі жетілдіруі тұжырымдамалық сипатқа ие болады.

Адамның бейімделу проблемасы көп өлшемді тәсілмен және оларды зерттеу нәтижесінде қойылған әртүрлі екпінмен сипатталатын мәселелерге жатады. Бейімделуді ғылыми зерттеудің бастапқы кезеңі биология және

медицина саласындағы жұмыс болды, өйткені бұл ғылымдарда организмдердің қоршаған ортамен қарым-қатынасын зерттеу әрекеттері өте ерте пайда болды. Жалпы биологиялық интерпретацияда адаптация дегеніміз тірі организмнің үнемі өзгеріп отыратын қоршаған орта жағдайларына бейімделуін қамтамасыз ететін процесс және механизмдер жүйесі. Бұл табиғи көрініс, өйткені адам болмас бұрын, адам ең алдымен биологиялық процестерге бағынады. Биологиялық және физиологиялық табиғат – бұл жеке адамның сыртқы ортамен өзара әрекеттесуіне тікелей жауап беретін барлық психикалық және әлеуметтік іс-әрекеттің негізі.

Бейімделу (лат. *Adaption*) – бейімделу. Бейімделу қабілетінің өзі – тіршілік материясының әмбебап қасиеті, ол тіршілік процестерінің болуы мен өзара байланысының негізі болып табылады. Адаптация организмнің қоршаған ортамен өзара әрекеттесуі мен қоршаған ортаның организммен кері әрекеттесуі арасындағы тепе-теңдікті қамтамасыз етеді.

«Бейімделу» ұғымы әртүрлі жолмен түсіндіріледі: тірі организмнің (тірі материяның) қарапайым бейімделуінен қоршаған ортаға және адамның ең күрделі әлеуметтік және кәсіби бейімделуіне дейінгі әрекет, бұл, ең алдымен, белгілі бір субъектінің (тұлғаның, топтың, ұжымның және т.б.) қоршаған ортамен өзара әрекеттесу процесі, мұнда қоршаған орта әртүрлі салалардың: табиғи, экономикалық, әлеуметтік, моральдық және т.б.

«Бейімделу» терминін Чарльз Дарвин табиғи сұрыпталу әсеріндегі түрлердің эволюциясын қарастыра отырып, материяның бейімделу процестері мен осы индивидтерге жататын биологиялық түрдің дамуын байланыстыра отырып қолданды. Дж.Буффон, Ч.Дарвин, Дж.Б зерттеулерінің арқасында Ламарктің бейімделу проблемасы теориялық және эмпирикалық негізге ие болды, сол арқылы «бейімделу» терминінің аясын кеңейтті. Бейімделудің биологиялық тұжырымдамасын организмнің қоршаған орта жағдайына бейімделуі ретінде кең түсіндірумен қатар, организм мен қоршаған ортаның өзара әсері мен өзара тәуелділігін қамтитын, сонымен қатар тар түсінігі бар бейімделу қоршаған ортаның жағдайларын өзгертетін және қолданатын ішкі жүйенің белсенді қызметі жоқ қоршаған ортаның жағдайына бейімделу ретінде көрінсе, кең мағынада бейімделу – қоршаған ортаға бейімделу. Әдетте, бейімделудің биологиялық (психофизиологиялық) және психологиялық аспектілері ажыратылады, ал адамдардағы бейімделу процестерінің сапалық бірегейлігі олардың белсенді, жеке және әлеуметтік-делдалдылығынан тұрады, бұл ерікті (саналы) бақылауға мүмкіндік береді, оның ішінде психофизиологиялық бейімделу реакцияларының саны.

Адамның бейімделу қабілеті басқа тіршілік иелерінің мүмкіндіктерінен едәуір асып түседі, өйткені әлеуметтену, мәдени стандарттарды игеру, саналы таңдау және әлеуметтік байланыстар мен қатынастар жүйесіне қосу процестерімен дәлелденген. Адамды бейімдеу үшін тәрбие, жалпы білім беру, физикалық және психикалық денсаулық, кәсіби дайындық ерекше маңызға ие. Сонымен, даму барысында адам ең алдымен «адам – табиғи орта», содан кейін ғана «адам – әлеуметтік орта» сферасына бейімделеді.

Бейімделу қабілеті – бейімделу – тіршілік материясының әмбебап қасиеті, ол тіршілік процестерінің болуы мен өзара байланысының негізі болып табылады. Бейімделу организмнің қоршаған ортамен өзара әрекеттесуі арасындағы тепе-теңдікті және керісінше қоршаған ортаның организммен өзара байланысын қамтамасыз етеді. Адам бейімделу кезінде сыртқы ортаға бейімделіп, қоршаған ортаны өзінің мүмкіндіктеріне қарай бейімдейді деп айтуға болады. О.И. Зотов пен И.К. Кряжева «... адамның бейімделуі – бұл планетаның физикалық, химиялық, биологиялық жағдайларына бейімделу емес, керісінше оның техносферасы мен ноосфераға бейімделуі, өйткені сыртқы ортаның кез келген факторы қазіргі адамға тек әсер етеді өндірістік қатынастардың барлық жиынтығы арқылы сыну ... »[1].

Мұндай адамның әлеуметтік факторларға әсер ету қабілеті адамның жоғары жүйке және ақыл-ой әрекетінің жоғары бейімделу қабілеттерінде жасырылады, өйткені олар әлеуметтік ақпаратты өңдеуде және табиғи және әлеуметтік орта факторларының субъективті көрінісінде шешуші рөлге ие. Бейімделудің ең жоғарғы деңгейі – «адам – әлеуметтік орта» қатынастар сферасында бейімделу, т.а. әлеуметтік бейімделу. Әрине, бұл табиғи бейімделуден айтарлықтай өзгеше. Бұл шынымен де солай, өйткені адам әлеуметтік өмірге ене отырып, дәл осы әлеуметтік өмірдің әртүрлі тәжірибесін алады. Өсу, әлеуметтену жолынан өтіп, «сынақ пен қателік» арқылы тұлға ретінде қалыптасқан адам қоршаған орта жағдайларына және жалпы жағдайға сәйкес келетін мінез-құлықтың әртүрлі стильдерін қалыптастырады. Сондықтан, И.А.Милославов, «бұған көбіне бұрын қалыптасқан тұжырымдамалар мен идеялардан, көзқарастардан, құндылық бағдарларынан бас тарту, өзгерген жағдайларға сәйкес келетін жаңаларын иемдену жүреді» [2].

Бейімделудің психологиялық аспектісі адамның тұлға ретінде қоғамдағы тіршілікке осы қоғамның талаптарына және олардың қажеттіліктеріне, мотивтеріне, бейімділіктері мен мүдделеріне сәйкес бейімделуінен тұрады. Әлеуметтік бейімделуге өмір сүру жағдайларына бейімделу, әлеуметтік топ (халық, кәсіби топ), отбасы, еңбек ұжымы және т.б. сияқты маңызды компоненттер кіреді. Осы жағдайлардың кез-келгені өзгерген кезде, бейімделу тетіктерінің шиеленісі, қоршаған ортаға жеке адамға жоғары талаптарды ескере отырып, бейімделу процестерін қайта құру жүреді.

Жеке тұлғаны әлеуметтендіру – бұл қоғамдағы және нақты ұжымдағы жеке тұлғаның бейімделуінің қажетті компоненті, бірақ сонымен бірге бейімделу – толығырақ әлеуметтенудің тәсілдерінің бірі, өйткені тұлға әлеуметтік қатынастар жүйесіне белсенді түрде қатысады, іс-әрекеттің әлеуметтік дамыған әдістерімен оқиды. Қызметкер мен ұйымның өзара бейімделуі немесе еңбекке бейімделу процесі неғұрлым сәтті болады, соғұрлымұжымның нормалары мен құндылықтары жеке қызметкердің нормалары мен құндылықтары болған сайын немесе соғұрлым тезірек болады, өзінің ұжымдағы әлеуметтік рөлін қабылдайды және игереді [3].

Кәсіби бейімделу дегеніміз – ол үшін жаңа еңбек жағдайларына бейімделу, оның кәсіп шеңберіндегі құндылық бағдарларын меңгеруі, ондағы мотивтер мен мақсаттарды білуі, адамның ішкі нормалары мен кәсіби топтардың жақындасуы, олардың ассимиляциясы. Кәсіби қызметтің компоненттері (оның міндеттері, пәні, әдістері, құралдары, нәтижелері, шарттары). Ол полиция қызметіне алғаш қабылданған адамдарды қызметкерлердің, олардың ұжымының әлеуметтік өміріне бейімдеуде, жұмыстағы әріптестерімен қарым-қатынасты қалыптастыруда және осы қатынастарға қанағаттанудың жеткілікті жоғары деңгейінде көрінеді.

Психологиялық-педагогикалық әдебиеттерде «кәсіби бейімделу» ұғымы кәсіптік бағдар беру мәселелерін қарастыруға байланысты жиі кездеседі. Бұл жағдайда кәсіби бейімделу кәсіптік бағдар берудің құрамдас бөліктерінің бірі ретінде қарастырылады. Іс-әрекеттің ішкі механизмдері және жүйеде кәсіби бейімделудің орны.

Кәсіби бейімделу әлеуметтік бейімделудің бір түрі ретінде субъектілік («адам – кәсіп» кіші жүйесі) және әлеуметтік-психологиялық («адам – адам» және «адам – ұжым» кіші жүйесі) жақтары бар. Бұл өзара байланысты тараптар біртұтас адаптация процесінің екі элементі болып табылады, олар бір-бірін толықтыра отырып, бір уақытта жүреді, ал бейімделудің әр аспектісі салыстырмалы түрде тәуелсіз.

Полиция бөліміне алғаш рет қабылданған адамдардың кәсіби бейімделуі олардың жаңа орта жағдайларына сәйкес келетін мінез-құлық және өзара әрекеттесу модельдерін қалыптастырудан көрінеді, т.а. қызметкер қызмет ету жағдайына, ПО жүйесінде жұмыс істеуге, кәсіби қызметтің талаптарына бейімделеді (белгілі бір деңгейде кәсіби білім, білік және дағдыларды игеру, жұмыскердің жеке басының қажетті кәсіби қасиеттері қалыптасады, бұл шарт болып табылады) осы мамандықты ойдағыдай игеру. Осылайша, негізгі үш бағыт бар, олардың ішінде ішкі істер органдарына алғаш қабылданған адамдардың кәсіби бейімделуі жүреді. Мұндай қызметкер полиция бөліміндегі қызметтік қызметтің жағдайына (жарғылық қатынастар, еңбек қызметінің өзі: тәртіптік талаптар, антпен байланысты жауапкершілік, киімнің белгілі бір формасы, қатар қызмет ету, бастыққа бағыну), кәсіби талаптарға бейімделеді. өзінің мазмұндық және этикалық мазмұнындағы қызмет.

Тізімде көрсетілген шарттар топтары өзара байланысты, бірақ олардың мәні бірінші рет қызметкердің мамандықты игеруінің әртүрлі кезеңдерінде өзгереді. Біліктілік сипаттамаларын және іс-әрекеттің мазмұнын талдау негізінде өзара байланысты үш талап тобы бөлінеді, олардың әрқайсысы кәсіби қызметпен тез айналысуға мүмкіндік беретін белгілі бір көзқарастар мен мінез-құлық модельдерін қалыптастыруды талап етеді.

Талаптардың бірінші тобы жаңа лексиканы, ұғымдарды дамытумен (иемденумен) байланысты, қоғам мен жалпы әрбір азаматтың өмірінде заң мен құқықтың рөлін түсіну. Сонымен қатар, полиция қызметіне алғаш рет қабылданған адамдардың автоматизм деңгейінде олардың қызметін

процессуалдық нормалар мен заңдарға қатаң бағындыру қажеттілігі туындауы керек.

Талаптардың екінші тобы қызметкердің үнемі құқық бұзушылармен, қылмыскерлермен, жәбірленушілермен, жәбірленушілермен қарым-қатынас жасап, олармен қарым-қатынас жасауына байланысты. Дәрігер сияқты, ол үнемі басқа біреудің қайғысымен, қоғамға жат қылықтарымен кездеседі. Бұл жағдайларда өзінің психикасы мен психикалық тепе-теңдігін пессимизмнен, цинизмнен, күдіктенуден, тәкаппарлықтан және полиция қызметкерінің жеке басының кәсіби деформациясының басқа түрлерінен қорғай білу қажет. Ішкі істер бөлімінде бұған психологиялық қызметтер, қызметкердің өзін адамдардың психологиясын, қоғамның даму заңдылықтарын білуі, сонымен қатар психологиялық қорғаныс пен босаңсу әдістерін меңгеруі көмектеседі.

Талаптардың үшінші тобы қызметкердің адамгершілігі мен этикасының үнемі қысымға ұшырауымен байланысты. Билік жағдайында моральдық-этикалық нормаларды сақтау және әлеуметтік элементтермен байланыс орнату қажет. Құқық бұзушының жеке басын құрметтеу, онымен сыпайы және ұстамды болу қиын, әсіресе қарсы агрессия жағдайында. Ішкі істер бөлімінде мінез-құлық пен өзара әрекеттесудің қажетті модельдерін қалыптастыруға түрлі коммуникация тәсілдерін дамыту, Отанға, заңға деген құрметті қолдау, сонымен қатар, ең бастысы, өршілдікке, өзін-өзі ұстауға ынталандыру ықпал етеді. Маманның оң мотивациясын, қабілеті мен кәсібилігін бағалау негізінде оның өзін-өзі бағалауы. Табысты кәсіби бейімделудің маңызды сәті қызметкерлердің адамгершілік тәрбиесі екені сөзсіз. Ішкі істер органдары қызметкерінің қызметіндегі адамгершілік ұғымын білу, сондықтан оларда адамгершілік тәрбие процесінде жеке және әлеуметтік-кәсіби оңтайлы іске асыру үшін қажетті және жеткілікті адамгершілік қасиеттер мен қабілеттер жиынтығын дамыту өмір [4].

Сонымен, ішкі істер органдарының қызметіне кәсіби маман ретінде алғаш қабылданған адамдардың кәсіби бейімделу ерекшеліктері нақты құқықтық, әлеуметтік-психологиялық және моральдық-этикалық өзара әрекеттесуге қосылу қажеттілігі болып табылады. Кәсіби бейімделудің бірнеше аспектілері бар: - кәсіби және белсенділік; - кәсіби ұжымшы; - әлеуметтік және тұрмыстық.

Ішкі істер органдарының қызметіне алғаш қабылданған адамдардың кәсіби бейімделуі мыналарды болжайды:

- ресми қызметтің себептері мен мақсаттары туралы хабардар болуды;
- кәсіби білім, білік және дағдыларды игеру;
- кәсіби маңызды қасиеттерді дамыту;
- мамандық нормалары мен талаптарын меңгеру;
- жеке құндылық бағдарларының ұжымның құндылық бағдарларымен конвергенциясы;
- өзі үшін кәсіби қызметтің барлық компоненттерін қабылдау: оның міндеттері, объектілері, әдістері, құралдары, нәтижелері, берілген мамандық шеңберіндегі шарттары.

Кәсіби бейімделуді динамикалық, күрделі, жүйелік құбылыс ретінде қарастыра отырып, осы процестің келесі өзара байланысты және өзара тәуелді компоненттерін ажыратуға болады:

- іс-әрекет мазмұнына бейімделу;
- қызмет жағдайына бейімделу;
- қызмет көрсету тобына бейімделу;
- басшылықпен қарым-қатынасқа бейімделу;
- әріптестердің бастапқы (кіші) тобына қосу;
- кәсіби өзін-өзі дамыту процестеріне қосу (мотивацияны дамыту, мақсат қою, өзіндік сәйкестікті қайта құру, кәсіптік білімді игеру, кәсіби шеберлікті қалыптастыру және т.б.).

Компоненттердің ең болмағанда біреуіне қанағаттанарлықсыз бейімделу, бүкіл процестің тұтастығының бұзылуы жалпы бейімделу процесінің жетістігі туралы айтуға мүмкіндік бермейді. Бейімделудің бұзылуы жедел-қызметтік қызметтің тиімділігі мен сапасының төмендігіне, тәртіптік теріс қылықтарға, психикалық күйзеліс құбылыстарына – дағдарыстық психологиялық жағдайлардың қалыптасуына дейін әкелуі мүмкін. Психологиялық-педагогикалық назарын күшейтуді қажет ететін қызметкерлерге ерекше назар аудару қажет.

Полиция қызметіне алғаш қабылданған және оның нәтижесін анықтайтын адамдарды кәсіби бейімдеу процесіне кіретін негізгі субъектілер:

- полиция бөлімінің бастығы;
- жеке құраммен жұмыс істеуге арналған бөлімшелердің қызметкерлері;
- психологиялық диагностика орталықтары;
- тәлімгерлер;
- ішкі істер бөлімінің психологтары.

Қызметке алғаш қабылданған адамдарды бейімдеу процесінде көшбасшының, тәлімгердің, қызметкерлермен жұмыс жөніндегі бөлімнің және психологтың күш-жігерін біріктіру, олардың осы үдерістің қарқындылығына әсері, мақсатты, саналы критерийлер мен тәсілдерді бірлесіп құру оны басқару – бұл ішкі істер басқармасы үшін өте маңызды міндеттер, олардың шешімдері қызметкердің қызмет көрсету сапасына және оны бөлімшенің жедел-қызметтік қызметіне қосу тиімділігіне байланысты. Кәсіби бейімделу мәселесіне мұндай көзқарас, бір жағынан, қызметтің алғашқы қадамдарымен байланысты қателіктер, қанағаттанбау, көңілсіздіктер мүмкіндігін азайтады, бұл әртүрлі жағымсыз құбылыстардың алғашқы алғышарттарын жасайды (мас болу, кәсіби деформация, т.б.), ал екінші жағынан, кадрлардың ауысуын азайтуға, кадрлардың кәсіби дайындығын жақсартуға көмектеседі. Осылайша, бейімделу мәні бойынша ішкі істер органдарына алғаш қабылданған адамдардың кәсіби және әлеуметтік-психологиялық сенімділігі мәселелерін шешуге арналған.

1. Білім беру ұйымдарына электрондық оқыту жүйесін енгізу жағдайында педагогтардың біліктілігін арттыруды ұйымдастыру әдістемесі / Ахметова Г.К., Караев Ж.А., Мухамбетжанова С.Т. // Алматы:АҚ «ҰБАО «Өрлеу», 2020 ж.
2. Қазақстан және ТМД елдеріндегі білім беруді акпараттандырудың IV Халықаралық форумының ғылыми мақалалар жинағы (18-19 бет.38-39 бет. 118-119 бет. 460-461 бет).
3. Журнал «Мектеп» № 11(6 бет)2021 ж.
4. Журнал «Информатика негіздері» № 1 – 2021 ж (11-14 б.).

ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР МЕН ҚЫЛМЫСТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ ЖҰМЫСТАРЫН ҰЙЫМДАСТЫРУ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
кәсіби-психологиялық даярлық және ІО басқару кафедрасының
аға оқытушысы полиция подполковнигі*

Мендыбаева С.А.

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
Оқу-әдістемелік орталығының аға оқытушы-әдіскері полиция подполковнигі*

Назарбаева С.Г.

«Ел болам десең, бесігіңді түзе» дегендей, әр ата-ана өз баласының тәртібі мен тәрбиесіне аса мән беріп, бос уақытта немен айналысатынына қатаң бақылау жасаса, жасөспірімдер арасында құқық бұзушылық пен қылмыстың төмендеуіне көп септігін тигізер еді. Ал, енді кейбір ата-аналардың бала тағдырына алаңдамауынан, оларды өз бетімен қалдырып, мектептен тыс бос уақытта немен шұғылданып жүргенін қадағаламауы салдарынан қылмыстар орын алады[1].

Бүгінгі таңда қоғамның алдында тұрған басты міндеттердің бірі – балалар мен жасөспірімдер арасындағы құқық бұзушылықтың алдын алу, кәмелетке толмағандар арасындағы қылмыстың өсуіне жол бермеу. Бұл мәселе қазіргі таңда көкейтесті мәселелердің біріне айналып отыр.

Дегенмен «Тәртіпке бас иген адам құл болмайды, тәртіпсіз ел болмайды» деп Б.Момышұлы айтқандай, еңбек тәртібін сақтап, заңды құрметтеп, тыныш жүрсе, одан ешкім де ұтылмайды[2].

Осылайша, әрекеттер екі түрге бөлінуі мүмкін. Негізгі бөлігі заңның нормаларына сәйкес келетін заңды әрекеттерді құрайтын іс-әрекеттерден тұрады. Қарама-қарсы теріс қылық – бұл заң нормаларына сәйкес келмейтін құқық бұзушылықтар немесе қылмыстар. Бұл анықтамадан іс-әрекет белгілі бір құқықтық нормативтік құқықтың «кірпіші» болып табылатын өзі реттейтін әлеуметтік қатынастың мәнін білдіретінін көруге болады.

Бұл талаптарды толығымен әкімшілік құқыққа жатқызуға болады. Әкімшілік құқықты дамыту мәселелері адам мен азаматтың құқықтарымен, бостандықтарымен, міндеттерімен өзара байланыста осы саланың қолданылу аясының тұжырымдамасын пысықтау болып табылады. Іске асыруға

бағытталған құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың алдын алудың мақсаттары, функциялары мен міндеттері атқарушы билік органдарының қызметі заңнамада бекітілген[3].

Құқық бұзушылық пен қылмыстың алдын алудың негізгі бағыттары :

1. Болжау – қолма-қол ақпаратқа, соның ішінде ғылыми ақпаратқа негізделген кез келген оқиғалардың немесе процестердің өзгеруі мен дамуын болжау.

2. Жоспарлау – белгілі бір басқарылатын қызметтің бағыттарын, мақсаттарын, міндеттері мен күтілетін нәтижелерін, пропорцияларын, қарқынын және нақты сандық және сапалық көрсеткіштерін анықтау.

3. Басқарушы және басқарылатын ішкі жүйелерді ұйымдастыру (мысалы, басқару органдарын құру, олардың бағыныштылық функцияларын, құқықтары мен міндеттерін белгілеу, кадрларды іріктеу және орналастыру және т. б.)

4. Құқықтық реттеу – тиісті құрылымдардың қандай да бір қызметі мен жұмыс істеуінің құқықтық режимін белгілеу.

5. Жалпы басшылық және жедел басқару.

6. Әртүрлі басқару органдарын, лауазымды тұлғаларды, ұйымдарды алдын ала және ағымдағы үйлестіру (іс-қимылдарды келісу).

7. Бақылау – заңдарды, жоспарларды, бағдарламаларды орындаудағы ауытқуларды анықтау және жою және оның ішінде белгіленген тәртіпті бұзушыларға шаралар қабылдау үшін істердің нақты жағдайын тексеру.

8. Атқарушылық-өкімдік қызметті жүзеге асыру үшін жүзеге асыру үшін адами, материалдық, ақшалай және өзге де қаражатты (ресурстарды), атап айтқанда, оның түпкілікті нәтижелерін есепке алу.

9. Ақпараттық қамтамасыз ету және ақпараттық-талдамалық жұмыс болып табылады.

Профилактиканы зерттеудің өзектілігі мынада: өмір мемлекеттің қатысуы міндетті болып табылатын өмірдің барлық салаларында заңды, тиісті мінез-құлық шекараларын нақты көрсетуге жауапты құқық бұзушылықтар мен қылмыстарды зерттеуді үнемі талап етеді.

Тиісті мінез-құлыққа жауап беру әдетін қалыптастыру іс жүзінде мүмкін емес, егер Тәуелсіздік шегі туралы түсінік болмаса, егер адам үнемі ұйықтап жатса және тәуелділікті іздесе.

Әр адамның өз әрекеттерінің (әрекетсіздігінің) заңдылығы туралы толық түсінігі бола бермейді.

Құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың арасындағы сызықты дәл түсіну өте қиын. Әрбір адам өзінің менмендігімен тіпті күдіктенбеуі мүмкін құқық бұзушылық немесе қылмыс жасағаны үшін қандай заңды жауапкершілікке тартылуы мүмкін.

Бүгінгі күні құқық бұзушылықтар мен қылмыстар бірден жасалмауы мүмкін, басқалардың қоғамға қарсы мінез-құлқы адамның өзіне әсер етуі мүмкін. Адамгершілік, тәрбие, адамгершілік жалпы алғанда қоғамда қабылданған, адамның реттелетін әрекеттерінің нормалары мен ережелерін

құрайды. Сендіру әдісі құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың алдын алудың негізгі әдісі болуы керек, бұл сендіру, қоғамдық сананы қалыптастыру және белгіленген ережелердің қажеттілігі бойынша жүйелі жұмысты қамтиды. Түсіндіру және әңгімелесу жоспарланған іс-шаралар қажет, өйткені олар мемлекеттің мүдделеріне әсер етеді. Сендіру құқық бұзушылықтың алдын алу және мемлекеттік тәртіпті нығайту құралы ретінде де әрекет етеді[4].

Сендіру шараларының қатарына түсіндіру, негіздеу, талқылау жатады ынталандыру, оң нәтиже көрсету басқару және тағы басқалар, Әлеуметтік психология мен педагогиканың тұжырымдамалары мен процедураларында сипатталған және жүзеге асырылған.

Қоғамдық санада құқық бұзушылық пен қылмыстың алдын-алу туралы сана міндетті түрде қалыптасады, егер сіз осы мәселеге әр минут сайын үлкен резонанс жасасаңыз, күнделікті әңгіме жүргізіп (жарнамалап), өмірдің барлық салаларында белгілі бір мінез-құлықты нақтылаңыз.

Сондықтан құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың алдын алуды құқықтық әңгімелер мен сенімдер ретінде ғылыми қызметте мұқият ғылыми бағалау және зерттеу, адамның өмір сүру сапасын жақсарту үшін белсенді қолдану қажет.

Ол моральдық және материалдық ынталандырудың (көтермелеудің) кең жүйесінде көрінеді. Мінез-құлқы құқық бұзушылық пен қылмыс жасаудағы беткейлері бар адамдар үшін шешімдерді түсіндіру , оларды жүзеге асырудың ең дұрыс жолдары туралы ұсыныстар қолданылады.

Моральдық ынталандыру – бұл тәрбиелік және түсіндіру сипатындағы әртүрлі құралдар, яғни әкімшілік және қылмыстық құқықтың құқықтық нормаларының тиісті мінез-құлқын қамтамасыз етуге бағытталған моральдық әдістер.

Моральдық әдістердің нақты көрінісі ережелер мен құқықтық нормаларды бұзушыларға әлеуметтік-моральдық әсер ету болып табылады.

Соңғы жылдары мұндай әдістердің рөлі төмендеді, бірақ бұл олардың өзектілігін жоғалтқанын білдірмейді. Шамасы, біз қоғамдағы азаматтардың мінез-құлқына осындай әсер етудің төмендегідей жаңа формаларына тоқталамыз.

1. Қоғамдық қауіпті болып табылмайтын елеусіз құқық бұзушылық кезінде бұзушыларды ауызша ескерту.

2. Белгілі бір әртүрлі принциптер бойынша біріктірілген азаматтар ұжымдарында адамның заңсыз мінез-құлқын талқылау (бірлескен еңбек, олардың қажеттіліктерін қанағаттандыру және т. б.)

Кейде құқықтық және моральдық әсердің өзіндік үйлесімі болады. Мысалы, әкімдік жанындағы әкімшілік комиссиялар отырысында адамның құқыққа қайшы мінез-құлқын талқылау және кінәлілерге түрлі әкімшілік жазалар қолдану.

Құқық бұзушылық пен қылмыстың алдын алу мақсатында сендіру шараларының арасында марапаттар мен көтермелеулердің кең жүйесі

маңызды орын алады. Еңбекшілерді материалдық және моральдық ынталандыру қоғамның санасы мен еңбек белсенділігін ынталандырудың маңызды ынталандырушысы болып табылады. Дәл осы мақсатта жоғары атақтар, еңбек сіңірген ғылым, мәдениет және басқа да құрметті атақтар беру, түрлі мемлекеттік сыйлықтар беру, ордендермен, медальдармен, құрмет белгілерімен марапаттау және т. б.

Қоғамды сендірудің пәрменді нысаны – қоғамға қарсы әрекеттерді сынау, құқық бұзушыларды жалпыға бірдей айыптау. Қоғамға жат әрекеттер жасайтын адамдарды ашық сынға алу, оларды жиналыстарда, баспасөзде, радиода, теледидарда кеңінен жариялау және айыптау азаматтарды сендірудің пәрменді құралы ретінде қызмет етеді, тәртіп пен заңдарды құрметтеуге тәрбиелейді.

Сонымен, Мемлекеттік басқарудағы сенім – бұл мемлекеттің адамдардың санасы мен мінез-құлқына әсер ету әдісі, бұл азаматтардың құқықтық санасын, тәртіптілігін арттыру, олардың құқықтық нормаларын адал сақтау мақсатында жүзеге асырылатын тәрбиелік, түсіндіру және көтермелеу іс-шараларының жиынтығы.

Азаматтардың негізгі бөлігі саналы түрде заңдардың ережелерін ұстанады. Құқықтық нормалардың талаптарын өз еркімен орындамайтындардың қарым-қатынасында ғана құқықтық тәртіпті қорғаудың маңызды құралы ретінде мемлекеттік мәжбүрлеу қолданылады.

Қазіргі жағдайда құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың алдын алу, болырмау жұмыстарымен қатар қоғамдық өмірдің бірқатар салаларында пайдалы, оң нәтиже бере алады (елді қорғау, оның қауіпсіздігін қорғау, қоғамдық тәртіпті сақтау, өндірістік және қызметтік тәртіпті қамтамасыз ету). Бұл көзқарастар адам өз қызметінде басшылыққа алатын моральдық мотивтер түрінде болады.

Құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың алдын алу келесі негізгі нысандарда көрінеді:

1. Құқықтық насихат
2. Тиісті мінез-құлықты материалдық және моральдық ынталандыру
3. Үгіт-насихат жұмыстары
4. Қоғамға қарсы мінез-құлықты сынау
5. Тәрбие жұмысы және т. б.

Қоғаммен профилактикалық жұмыс-бұл заң талаптарын шебер түсіндіру. Бұл, әсіресе, бүгінгі қиын жағдайда, қабылданған шешімдер кейде бір-бірін жоққа шығаратын кезде өте маңызды. Осыған байланысты осы бағыттағы жұмыстың үлкен көлемі заңгерлерге, құқық қорғау органдарының қызметкерлеріне жүктеледі.

Құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың алдын алу жұмыстарын төмендегідей ұйымдастыру қажет:

1. Азаматтармен, қоғамдық бірлестіктермен әңгімелер мен пікірталастар.
2. Жалпы білім беретін мектептерде, жоғары оқу орындарында және т. б. сабақтар.

Құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың алдын-алудың ең маңызды мәні – бұл қоғамдық қатынастарға әсер ету әдісі және оның мазмұны қоғамдағы адамдардың санасы мен мінез-құлқына әсер етудің әртүрлі нақты шараларының жиынтығын қамтиды.

Мақаламды қорытындылай келе, құқық бұзушылықтың алдын алу ұғымы – бұл құқық бұзушылық деңгейінің төмендеуіне және құқықтық тәртіпті қамтамасыз етуге әкелетін әртүрлі әрекеттер кешені: алдын алу бірінші кезекте құқық бұзушылықты жасауға ықпал ететін қандай жағдайлар мен себептер бар екенін анықтау (түсіну) болып табылады.

Алдын алу – бұл қоғамға қарсы әрекеттер жасайтын адамдармен жеке жұмыс. Жұмыс тәрбиелік сипатта болуы мүмкін немесе адамдарды құқық бұзушылыққа итермелейтін ең қажетті қажеттіліктерді қанағаттандыруға көмектесетін жағдайлар берілуі мүмкін (мысалы, жұмысқа орналасуға көмектесу, тамаққа, киімге деген алғашқы қажеттіліктерді қанағаттандыру, адамға назар аудару). Қоғамға жат әрекеттерді жасайтын адамдар, егер олар өздерінің жұмыс тәсілдерін тапса, мінез-құлқын өзгерте алады. Оларды қалай жеке тәрбиелеу керектігін анықтау керек, оларды өзгертуге жағдай жасау керек.

• Алдын алу – бұл әртүрлі сипаттағы шараларды әзірлеу және қолдану: • құқықтық шаралар (отбасылық зорлық-зомбылықта зорлық-зомбылық құрбандарына қорғаныс ордерлерін беру шарасы болуы мүмкін);

• әлеуметтік-экономикалық шаралар (жұмысқа орналасуға көмектесу, әлеуметтік көмек көрсету, мұқтаж адамдарға уақытша баспана беру және т. б.);

• тәрбие шаралары (құқықтық білімді насихаттау, оқу-тәрбие жағдайларын жасау, қоғамға жат ойлау мен мінез - құлықты өзгертуге бағытталған мәдени және өзге де іс-шараларды жүргізу);

• құқыққа қарсы іс-қимылдардың алдын алуға бағытталған өзге де шаралар.

Құқық бұзушылықтың алдын алу жұмыстарында отбасы үлкен рөл атқарады. Отбасы құндылығын туыстары мен жақындарының қауымдастығы ретінде қалыптастыру,

тіл, өз халқының мәдени дәстүрлері берілетін, өзара көмек пен өзара қолдау жүзеге асырылатын бағыттардың бірі болып табылады.

1. «Қазақстан Республикасының ПО туралы» Қазақстан Республикасы Заңы 23.04.2014 ж.

2. Қазақстан Республикасының 09.07.2004 ж. «Кәмелетке толмағандардың құқық бұзушылықтары мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» Заңы.

3. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы 27.07.2007 ж. № 319

4. Алексеев А.И. Криминология. Курс лекций. – М.: Издательство «Щит-М», 1998. – 340 с.

ІШКІ ІСТЕР ОРГАНДАРЫ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ АРНАЙЫ ҚҰРАЛДАРМЕН ҚЫЗМЕТ АТҚАРУ КЕЗІНДЕГІ МІНДЕТТЕРІ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
арнайы-тактикалық даярлық кафедрасының бастығы
полиция подполковнигі*

Мерғалиев А.А.

Ішкі істер органдарының қызметкерлеріне қызмет атқару кезінде арнайы құралдар мен атыс қаруын өзімен алып жүру, сақтау және қолдану құқығы берілген. Олар өз кезегінде, сол сияқты күш, соның ішінде күрестің жауынгерлік тәсілдерін қолдануға заң аясына сай хақылы.

Арнайы құралдарды құқық қорғау органдары қызметкерлерінің заңды талаптарына бағынбайтын жеке тұлғаларды көндіру, сондай-ақ жаппай тәртіпсіздіктерді оқшаулау мақсатында ІО қызметкерлері арнайы, оның ішінде өлімге әкеп соқтырмайтын құралдарды қолданады[1].

Арнайы құралдар ретінде ІО қызметкерлері:

- 1) резеңке таяқшалар;
- 2) кісендер;
- 3) жас ағызатын құралдар;
- 4) бөгеттерді қирату құралдары;
- 5) арнайы бояйтын құралдар;
- 6) өлімге әкеп соқпайтын арнайы қару (резеңке оғы бар);
- 7) электрошок құралдары;
- 8) аландататын жарықты-дыбыстық құрылғылар;
- 9) түтіндеткіш құралдар;
- 10) көлік құралдарын мәжбүрлі тоқтату құралдары;
- 11) механикалық әсерден қорғау құралдары;
- 12) броньдытранспортерлер;
- 13) суатқыштармен жабдықталған арнайыавтомобильдерді пайдалана

алады.

Арнайы құралдар – бұл ішкі істер органдарының белсенді қорғаныс құралдары. Олар құқық бұзушылардың белсенді мақсатты құқыққа қайшы әрекеттерді жүргізу қабілетінен қысқа мерзімде айырылуын қамтамасыз етеді, олардың өмірі мен денсаулығына зиян тигізбей құқықтық тәртіпті одан әрі бұзудан бас тартуына мәжбүрлеуге мүмкіндік береді.

Қазақстан Республикасының заңнамасына сәйкес ІО қызметкерлеріне қоғамдық мүдделерді, жеке тұлғалардың жеке басы мен құқықтарын қылмыстық элементтерден қорғау үшін, оның ішінде құқық бұзушылар тарапынан полиция жасақшаларына белсенді қарсылық көрсетудің жолын кесу үшін пәрменді шаралар қабылдау құқығы берілген.

Арнайы құралдар оның шабуылын тойтару және құқыққа қайшы әрекеттердің жолын кесу мақсатында құқық бұзушыларға олардың белсенді әрекет етуге, жеке агрессия таныту қабілетінен уақытша айыра отырып,

өлімге әкеп соқтырмай әсер етуге арналған.

Арнайы құралдар құқық бұзушыларға құқықтық реттеу әдістері қолданылған жағдайда қажетті нәтиже бермеген жағдайда қолданылады.

Арнайы құралдарды қолданар алдында көрсетілген құралдарды кідірту жеке тұлғалардың, ПО қызметкерлерінің өмірі мен денсаулығына тікелей қауіп төндіретін жағдайларды қоспағанда, оларды қолдану ниеті туралы ескерту және ПО қызметкерлерінің талаптарын орындау үшін жеткілікті уақыт беру қажет.

Ескерту айғайлап жасалуы, ал айтарлықтай қашық болған немесе адамдар саны көп топқа жүгінген кезде оларға қарсы осы құралдар дауыс зорайтқыш құрылғылар немесе басқа да дауыс күшейткіштер қолданылатын болады[2].

Арнайы құралдарды қолданудан басқа шара қалмаған кезде қызметкерлер ұстамдық танытуы, қалыптасқан жағдайға және қол жеткізілуі тиіс мақсатқа қарай, залал келтіру және дене жарақаттарын келтіру мүмкіндігін барынша азайта отырып, әрекет етуі тиіс.

Арнайы құралдарды қолдану нәтижесінде дене жарақаттарын алған адамдарға алғашқы медициналық көмек сол жерде, одан әрі оларды медициналық ұйымдарға жөнелте отырып, уақтылы көрсетілуі тиіс. Арнайы құралдардың пайланылуына байланысты жарақат алу немесе қайтыс болу фактілері тікелей басшыға дереу хабарланады, ол өз кезегінде прокурорға хабарлайды.

Арнайы құралдарды қабылғаннан кейін зардап шеккендерді табу, іске қосылмаған бұйымдарды жинау, болжамды өртену ошақтарын және тіршілікті қамтамасыз ету объектілерінің зақымдануын анықтау, басқа жағымсыз зардаптарды белгілеу және жою мақсатында үй-жайлар мен жергілікті жерлерге қарап тексеру жүргізіледі. Сондай-ақ қоғамдық тәртіпті бұзатын және белгіленген басқару тәртібіне қол сұқпайтын заңсыз жиналыстардың, митингілердің, көшеге шығулар мен шерулердің жолын кесу кезінде арнайы құралдарды қолдануға рұқсат етілмейді.

Жеке құрамды арнайы құралдармен қаруландыруға рұқсатты ПО басшылары, олар болмаған кезде олардың міндетін атқаратын лауазымды адамдар береді.

Арнайы құралдарды тікелей қолдану туралы шешімді нақты операцияның басшысы қабылдайды. Қызмет атқару кезінде жеке әрекет ететін ПО қызметкері мұндай шешімдерді өз бетінше, кейін өзінің тікелей басшысына және кезекші бөлімге баянатпен хабарлай отырып, қабылдайды.

Арнайы құралдарды есепке алу және жеке құрамға беру тәртібі ПМ арттехқару-жарақ қызметі жөніндегі нұсқаулықтар мен тәлімгерліктердің талаптарына сәйкес жүргізіледі.

Резеңке таяқшалар қаруды, қолында бар құралдарды немесе жаппай шабуыл жасауға жасалған әрекеттердің алдын алу үшін, сондай-ақ құқық бұзушының соққысынан қорғану үшін қолданылады және тәртіп бұзушылардың түрлі дене учаскелері бойынша соққы жасауға арналған.

Кісендер қарсылық көрсеткен не ұсталған адамның қозғалысын шектеу үшін қолданылады.

ПО қызметкерлері кісендерді мынадай мақсаттарда қолданады:

1) қызметкерге немесе басқа адамға жасалған шабуылдың жолы кесілгеннен, сондай-ақ ұстау кезінде заңды талаптар қойған ПО қызметкерлеріне көрсетілген қарсылықтан кейін;

2) қылмыс жасауға күдікті, қылмыс жасау кезінде ұсталған немесе оны жасауға тырысқан адамды ұстау кезінде;

3) ұсталған адамдарды ПО бөліністеріне жеткізу және оларды күзету үшін;

4) қашуға бейім адамдарды күзетпен ұстау орындарынан қашуға жасаған әрекетін ескерту үшін;

5) егер олар өздерінің мінез-құлқымен осындай негіздер берсе, әкімшілік қамауға алынған және күзетпен ұстауға тартылған адамдардың айналасындағыларға немесе өзіне залал келтіруге жасаған әрекеттерін ескерту үшін;

күзетпен ұстауға тартылған күдіктілерді немесе айыпталушыларды айдауылдау үшін.[3].

Кісендерді қолдану кезінде қауіпсіздік шараларын асыра пайдалануды ескерту мақсатында оларды кигізу кезінде қан айналымын бұзатын білегін шамадан тыс қысуға жол берілмейді. Егер кісендер ұзақ уақытқа кигізілсе, онда білегінің қысылуын жазда әрбір 2 сағат және қыста 1 сағат сайын тексеру, ал қажет болған кезде 3-5 минутқа босаңсыту қажет.

Жас ағызатын арнайы құралдарға құқық бұзушыларға немесе қылмыскерлерге көзден жасты көптеп ағызатын, жөтелдіретін және тұншықтыратын зақымдаушы заттармен әсер етуге арналған құралдар жатады.

Қол гранаталары түріндегі жас ағызатын арнайы құралдар ашық жергілікті жерде шыдатпайтын жас ағызу қоспасы бар ауқымды газды бұлттың түзілуі үшін қолданылады. Газды гранаталарда зақымдаушы зат, әдетте, тығыз сығылған цилиндр тәрізді шашка түрінде болады. Запальдық құрамның жоғары температурасының әсерінен зақымдаушы зат газға айналады және қошаған ортаға таратылады.

Бұл арнайы құралдар жаппай тәртіпсіздіктер кезінде құқық қорғау органдарының заңды талаптарына бағынбайтын жиналған құқық бұзушыларды тарату үшін қолданылады. Осы заттарды қолдану кезінде зақымдану аймағына осы гранаталарды қайта-қайта лақтыруға (бір жерге) тыйым салынады.

Газды гранаталары бар патрондар түріндегі жас ағызатын арнайы құралдар жабық, сондай-ақ ашық кеңістікте шыдатпайтын жас ағызу қоспасы бар ауқымды газды бұлттың түзілуі үшін қолданылады. Бұл құралдар белсенді қарсылық көрсететін, үй-жайларда, өтуі қиын жерлерде жасырынып жүрген адамдарды ұстау үшін қолданылады. Осы заттарды қолдану кезінде зақымдану аймағына осы гранаталарды қайта-қайта лақтыруға (бір жерге)

тыйым салынады.

Газды гаранатасы бар патрондарды атуға арналған арнайы құралдар жас ағызатын арнайы құралдарды алыс жерлерге, сондай-ақ құрылыстарға лақтыру үшін қолданылады. Осы құралдарға белгі беру тапаншалары, арнайы карабиндер және арнайы кигізбелері бар қарулар жатады.

Аэрозольді баллон түріндегі жас ағызатын шашыратқыш арнайы құралдар бағынбай жүрген адаммен жеке байланысқа түскен жағдайда оны залалсыздандыру үшін қолданылады.

Бұл құралдар құқық бұзушы жаққа шаша отырып, 3-4 метр жерден баллонның қақпағына 2-3 секунд бойы басу арқылы қолданылады. Аэрозольді баллонда қандай да бір қоспасы бар зақымдаушы зат сұйық күйінде болады және адамның бетіне немесе тыныс алу жолына түскен кезде белсенді булана бастайды газды патронға қарағанда зақымдаушы әрекетті көбірек шығарады.

Арнайы құралды шашырандысы осы құралды қолданған ПО қызметкерінің тимейтіндей есеппен желдің бағыты бойынша шашу қажет. Осы құралдарды ашық оттың жанында пайдалануға рұқсат етілмейді. Арнайы құралдың қыста жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін оны киімнің астында алып жүру қажет.

Жарықты-дыбыстық алаңдататын арнайы құралдар құқық бұзушыға күшті жарықты және акустикалық импульстармен психофизиологиялық әсер ету үшін қолданылады. Мұндай құралдар өртке қауіпсіз және жарықшақсыз корпусқа салынған пиротехникалық құрамнан және елестету (жару) құралдарынан тұрады.

Бұл құралдар белсенді қарсылық көрсететін адамдарды ұстау үшін жабық үй-жайларда қолданылады.[4].

Арнайы автокөлікте орналасқан суатқыштар жаппай тәртіпсіздікке қатысушыларды ыдырату және қысымы 60 атмосфераға дейінгі су ағынының көмегімен өрт ошағын жою үшін қолданылады. Оларды температурасы 0⁰С төмен юолған кезде қолдануға болмайды.

Электрошокты арнайы құралдар бағынбай жүрген адаммен дене байланысына түскен кезде оны залалсыздандыру үшін қолданылады.

Бұл құралдарды бір қолданғанда 3 секундтан аса уақыт қолдануға болмайды. Ылғалдығы жоғары жерлерде аса сақтықпен қолдану қажет, сондай-ақ су ортасындағы адамдарға қарсы қолдануға болмайды. Ағзаның рефлексогендік (сезімтал) аймақтарына: бас, мойын, кеуде түйіні, жүрек, сондай-ақ көп мәрте қолдануға болмайды.

Көлік құралдарын мәжбүрлі тоқтату құралдары пневматикалық шиналары бар жүккөтергіштігі төмен немесе орташа автокөліктің барлық түрлерін тоқтауға арналған. Бұл құрылғылар тесетін элементтері – шиналары орналасқан өзара шарнирмен қосылған буындардан тұрады.

Бұл құралдарды жалпыға бірдей қолданылатын автокөлікке және адамдарды тасымалдауға арналған (жолаушылары болған кезде) жүк автомобильдеріне, дипломатиялық өкілдіктерге тиесілі автомобильге,

мотоциклдерге, мотоколяскаларға, мотороллерлерге, мопедтерге қатысты, сондай-ақ таулы жерлерде немесе жолдардың көрінуі шектеулі учаскелерінде, теміржол өтпелерінде, көпірлерде, жол өтпелерінде, эстакадаларда, туннельдерде қолдануға рұқсат етілмейді.

Өлімге әкеп соқтырмайтын арнайы қарулар (резеңке оқтары бар) жаппай тәртіпсіздіктер кезінде бағынбай жүрген адамдарға жарақат алуға қауіпсіз өтпейтін соққымен әсер ету және қаруланған қылмыскерлерді ұстау үшін арналған.

Ауқымы жоғары емес бөгеттерді қиратуға арналған арнайы жарылғыш құралдар есіктерде және мықтылығы бойынша қалыңдығы 60 мм ағаш қалқанға сәйкес келетін басқа да бөгеттерде, сондай-ақ көлік құралдарында және мықтылығы бойынша қалыңдығы 8 мм болат қаңылтырға сәйкес келетін басқа да бөгеттерде диаметрі 200 мм дейін ойықты шұғыл тесуге арналған.

Бұл құралдар фторпластикалық пленкамен оралған эластикалық жарылғыш заттан жасалған тік бұрышты баудан тұрады.

Бұл арнайы құралдарды кепілге алынған адамдар орналасқан үй-жайларда, сондай-ақ адамнан 2 м қашықтықта қолдануға рұқсат етілмейді.

Арнайы құралдарын қолданға ІІО-ның арнайы даярлықтан өткен және жыл сайынғы кәсіби жарамдыққа тексеруден өткен, белсенді қорғаныс құрылғыларын зерделеген, оларды қолдануға жеткілікті жаттыққан, қауіпсіздік шаралары бойынша сынақ тапсырған және тітіркендіретін заттармен зақымданған кезде алғашқы медициналық көрсете алатын қызметкерлері кұқылы.[5].

Адам оның құрамымен немесе буымен зақымданған жағдайда алғышқы көмек көрсету бойынша мынадай шараларды қабылдау қажет:

1) булары тыныс алу жолдарына түскен кезде – зардап шеккен адамды қауіпті аймақтан эвакуациялау, нашатыр спиртін иіскету (1-2 сек.), 1 мл. 25-пайыздық кардиомин ерітіндісін немесе жүрек соққысын тұрақтандыратын басқа құралдар ішкізу;

2) көзіне түскен кезде – сабынды сумен ұзақ жуу, 0,5 – 2% новокаин ерітіндісін тамызу;

3) құрам теріге тиген кезде – 2 – 5% этиль спиртінің ерітіндісі сіңген мақтамен сүртіп тастау, сосын 2 – 5% кальциленген соданың ерітіндісі сіңген мақтамен теріні ысқылау және сабынды сумен жуу;

4) ас қорыту органдарына түскен кезде – 2 литр 3 пайыздық ас содасының ерітіндісін ішкізіп, құсқызу;

5) киімге тиген кезде – оны мұқият тексеру және жуу.

Қызметкерлерді белсенді қорғаныс құралдарын қолдануға оқыту кезінде мынадай талаптарды орындау қажет:

1) сабаққа қатысатын және қызмет көрсететін барлық адамдарда қолдануға дайын газтұтқыштары болуы тиіс;

2) бастапқы қалыпты, атыс шебін, іске қосылу шебін көрсету қажет;

3) газды гранаталарды лақтыру (ату) ауданын қоршауға алу;

4) гранаталарды алдыңғысы іске қосылғаннан кейін 30 сек. Аралықпен лақтыру;

5) лақтырудан бос жеке құрам жел жағынан қауіпсіз қашықтықта орналасуы тиіс.

Арнайы құралдарды қолданатын қызметкер қорғаныстың жеке құралдарымен жабдықталуы тиіс.

Тітіркендіретін газ-түтінді қоспаны түзейтін арнайы құралдарды қолдану кезінде:

1) ПО гранаталарды, патрондарды және атыстарды қолдану қағидалары бойынша сынақ тапсырмаған қызметкерлеріне оларды қолдануға;

2) техникалық ақауы бар және механикалық зақымданған гранаталарды, жарғыштарды, патрондар мен атыстарды қолдануға;

3) басшының командасысыз гранаталармен жабдықтауға, патрондар мен атыстарды оқтауға және қолдануға;

4) гранатаны адамдардың жанында қолдануға;

5) гранаталарды, патрондар мен атыстарды газ кеткен, жарылғыш және тез өртенгіш заттар мен материалдар сақталатын жерлерде қолдануға;

6) кепілдік мерзімі өткен гранаталарды, патрондар мен атыстарды қолдануға;

7) гранаталарды, жарғыштарды, патрондар мен атыстарды бұзуға;

8) іске қосылмаған гранаталарға, патрондар мен атыстарға 10 минут бойы жақындауға;

9) қамту алаңы үлкен гранатаны үй-жайда, көлік құралдарында және басқа да жабық кеңістікте қолдануға;

10) гранаталарды оларды іске қосуға келтіргеннен кейін нұсқаулықта белгіленген мерзімнен тыс қолда ұстауға;

11) гранаталарды адамдар жиналған жер бойынша атуға және құқық бұзушылар бойынша көздеп атыс жүргізуге тыйым салынады.

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 30.08.1995 ж. (21.05.2007 жылғы өзгертулер және толықтылуларымен).

2. 06.01.2011 ж. N 380-IVЗРК Қазақстан Республикасының «Құқық қорғау қызметі туралы» заңы. 8-тарау.

3. Нысанқұлов И.Б. Атыс дайындығы: оқулық - Қарағанды, 2008.

4. Солохин С.Н. Огневая подготовка сотрудников ОВД: учебное пособие кафедры БиФП КЮИ МВД РК – Костанай, 2003.

5. ПО қызметкерлерінің атыс дайындығы: оқу құралы - Алматы «Данекер» 2003.

СЫБАЙЛАС ЖЕМҚОРЛЫҚҚА ІС-ҚИМЫЛДЫҢ ШЕТЕЛДІК ТӘЖІРИБЕСІ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
бастығы, заң ғылымдарының кандидаты полиция полковнигі*

Мухаметкалиев Н. Ж.

XXI ғасырда Қазақстанның алдында тұрған жаһандық саяси-құқықтық міндеттердің бірі – сыбайлас жемқорлықпен байланысты құқық бұзушылықтарға қарсы тиімді іс-қимыл. Қазақстан Республикасы Конституциясының 1-бабына сәйкес республика қызметінің негізгі қағидаттарының бірі: саяси тұрақтылық және бүкіл халықтың игілігі үшін экономикалық даму болып табылады [1].

Сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтар жасау нәтижесінде мемлекеттік және жергілікті билік органдарының қолданыстағы нормативтік құқықтық актілерге сәйкес келетін тиімді қызметі апатты түрде бұзылады, қоғамдық биліктің беделі мен мүдделеріне зиян шегеді, мемлекетке және жекелеген азаматтарға материалдық залал келтіріледі, жеке және заңды тұлғалардың құқықтары мен заңды мүдделеріне және тұтастай алғанда бүкіл қоғам мен мемлекеттің мүдделеріне қысым жасалады. Сондықтан Қазақстан Республикасында сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимылға елеулі көңіл бөлініп, елдің және барлық мемлекеттік органдардың саяси басшылығы тарапынан елеулі күш-жігері жұмсалуда.

Сыбайлас жемқорлық мәселесін шешпей, мемлекеттік басқару міндеттерін тиімді шешу мүмкін емес. Грек ойшылдары Платон мен Аристотель сыбайлас жемқорлықты саяси категорияларға жатқызса, Н.Макиавелли оны азаматтық ізгілікті бұзатын мемлекеттің жалпы ауруының дәлелі деп санады. Өз кезегінде, Ш.Монтескье оны дисфункционалды процесс ретінде сипаттады, нәтижесінде жақсы саяси тәртіп орнайды немесе жүйе жарамсыз болып қалады.

Қазіргі қазақстандық қоғамның көптеген әлеуметтік-экономикалық және саяси-құқықтық мәселелердің ішінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мәселесі де күн тәртібіне қойылған. Оның өзектілігінің бірнеше себептері бар. Біріншіден, халықтың әртүрлі топтарының тереңдетілген теңсіздігі аясында өзімшілдік мақсатта билікті асыра пайдаланудағы жанжалдар мен әшкерелеу биліктің беделіне нұқсан келтіреді, демократияның беделін түсіреді, диктатураға бет бұру қаупін тудырады, оның ұрандарының бірі сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес болуы мүмкін.

Екіншіден, экономикалық мазмұны ресурстарды бөлу процесінің деформациясынан тұратын сыбайлас жемқорлық тұтастай алғанда экономиканың дамуы мен нығаюына теріс әсер етеді.

Үшіншіден, сыбайлас жемқорлық, көптеген басқа жағымсыз әлеуметтік құбылыстар сияқты, өзінің көбеюіне жағдай жасайды – бұл болашақ әлеуметтік-экономикалық және саяси тәртіпке теріс әсер етеді, ал ауқымды

сыбайлас жемқорлық кезеңі неғұрлым ұзақ болса, тіпті оның кейбір себептері жойылса да, онымен күресу және оның салдарын жою қиынырақ болады.++

Төртіншіден, қазіргі уақытта өте маңызды, ауқымды сыбайлас жемқорлыққа ұшыраған елдің беделі тек саяси ғана емес, сонымен қатар, қарыз беру шарттарына, шетелдік инвестицияларға және т.б. әсер ететін маңызды экономикалық фактор болып табылады; кез келген репутация сияқты, оны түзету қиынға соғады.

Сыбайлас жемқорлық қылмыстармен күрес мемлекеттердің ішкі құзыреті болып табылады. Алайда, сапалы өзгеріске ұшыраған қылмыс мемлекеттік шекаралар шеңберінде қалмайды. Сонымен бірге, ол барған сайын нақты ұлттық ерекшеліктерінен айырылуда, бұл объективті түрде әлемдік қоғамдастық мүшелерін осы мәселені шешудің ең тиімді жолдары мен құралдарын бірлесіп іздеуге жетелейді.

Біріккен Ұлттар Ұйымы және өзге де мемлекетаралық құрылымдар сыбайлас жемқорлық қылмысқа қарсы күресте халықаралық ынтымақтастықты жүзеге асыру тетігін қалыптастырды. Әмбебап және өңірлік сипаттағы басқа үкіметаралық және үкіметтік емес ұйымдармен бірге сыбайлас жемқорлық қылмысқа қарсы күрес жөніндегі әлемдік жүйе құрылады.

Сонымен қатар, елдер арасындағы өзара іс-қимылдардың дұрыс реттілігі, заңнамадағы олқылықтар қылмыс жасаған елден кетіп үлгерген сыбайлас жемқорлардың көпшілігінің жазасыз қалуына әкеледі.

Бұл жағдайда қылмыскерді қадағалау мүмкін еместігін, қылмыс жасаған адамдарды ұстап беру саласында халықаралық байланыстардың жоқтығын және әртүрлі елдердің заңнамасындағы айырмашылықтар мен кейбір елдердің азаматтары басқа елдердің лауазымды адамдарын сыбайлас жемқорлыққа тартатын жағдайларды себептер ретінде атауға болады. Өткен ғасырдың ортасында, мысалы, үшінші әлем деп аталатын елдердің ірі корпорацияларының шенеуніктеріне пара беру әдеттегі тәжірибеге айналды және заңмен қудаланбады. Бұл мәселені шешу үшін тиісті заңнаманы әзірлеу, сондай-ақ мемлекеттік және құқық қорғау органдарының өз құзыреттерінің желілері бойынша ұлтаралық өзара іс-қимыл жүйесін құру, заңнаманы біріздендіру қажет. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы тұрудың шетелдік оң тәжірибесін қабылдау маңызды.

Жақсы қалыптасқан үш негізгі модель белгілі.

Біріншісі Еуропа елдерінде, әсіресе Скандинавияда құрылған.

Норвегия, Швеция, Финляндия, Дания билігі ең тиімді болып саналады, өйткені олардың Қызметі Әлеуметтік және құқықтық мемлекет тұжырымдамасына негізделген.

Мәселен, мысалы, бірнеше жыл қатарынан Transparency International мәліметтері бойынша Финляндия сыбайлас жемқорлық деңгейі ең төмен ел ретінде сыбайлас жемқорлықты қабылдау индексі рейтингінің үшінші орнын (100-ден 89 балл) алады [2].

Қалыптасқан дамыған азаматтық қоғам, құқықтық сана мен құқықтық мәдениеттің жоғары деңгейімен бірге Финляндияда сыбайлас жемқорлықтың өсуіне жол бермеуге жәрдемдеседі.

Финдік сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаттың негізгі қағидасы – сыбайлас жемқорлық оқшауланған құбылыс емес.

Финляндияда Әділет министрлігінің қамқорлығымен құрылған және мемлекеттік органдар мен жергілікті өзін-өзі басқаруды ғана емес, сонымен қатар, жеке секторды, ғылыми-зерттеу және мемлекеттік емес ұйымдарды біріктіретін ресми сыбайлас жемқорлыққа қарсы желі бар.

Осы желінің мақсаттары:

- Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызметке жәрдемдесу және тиісті бастамалар енгізу;

- Қоғамның сыбайлас жемқорлық қаупі туралы хабардар болу деңгейін арттыру және мемлекеттік, муниципалдық және жеке секторларда сыбайлас жемқорлыққа қарсы директивалар белгілеу;

- Халықаралық сыбайлас жемқорлыққа қарсы келісімдерге (БҰҰ Сыбайлас жемқорлыққа қарсы конвенциясы, Экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының конвенциясы, Еуропа Кеңесінің Конвенциясы), сондай-ақ халықаралық ұйымдардың (экономикалық ынтымақтастық және даму ұйымының (ЭЫДҰ), сыбайлас жемқорлықпен күрес жөніндегі мемлекеттер тобының (СЖКМТ) міндеттемелеріне сәйкес міндеттемелерді орындауды жүзеге асыру);

Сыбайлас жемқорлықты зерделеуге және зерттеуге жәрдемдесу.

Финляндияда сыбайлас жемқорлықтың алдын алуға бағытталған қызметпен айналысатын арнайы орган жоқ. Сыбайлас жемқорлық мәселелеріне байланысты кез келген іс-әрекетті үйлестірумен Әділет министрлігі айналысады. Ішкі істер министрлігі Еуропалық Одақпен ынтымақтастық саласындағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатпен айналысады. Финляндияның ұлттық тергеу бюросының штатында қызметкер бар, оның міндеттері тек елдегі сыбайлас жемқорлыққа қатысты барлық мәселелерді қадағалауды қамтиды.

Полиция органдары сыбайлас жемқорлыққа қатысты құқық бұзушылықтарды – қылмыстарды тергеумен айналысады (әдетте жергілікті деңгейде, неғұрлым ауыр жағдайларда істерді тергеуді Ұлттық тергеу бюросы өз мойнына алады).

Мемлекеттік шенеуніктердің шешім қабылдауын қадағалауда Парламенттік омбудсмен мен Әділет канцлері маңызды рөл атқарады. Омбудсмен институты әлемдік тәжірибеде өте маңызды. 1919 жылға дейін Финляндияда өзінің омбудсмені болған жоқ, бірақ 1772 жылғы Швеция Конституциясының әсерінен құрылған әділет канцлері институты жұмыс істеді. 1917 жылы желтоқсанда Финляндияның мемлекеттік тәуелсіздікке қол жеткізуі 1919 жылы 17 шілдеде Әділет омбудсмені институты бекітілген ел Конституциясының қабылдануына әкелді.

Парламенттің жұмысымен тікелей байланысты және барлық мемлекеттік органдардың жұмысын бақылайтын тағы бір қадағалау органы-мемлекеттік аудит органы. Ол мемлекеттік қаржыны және мемлекеттік мүлікті басқаруды тексерумен айналысады [3].

Фин заңнамасында сыбайлас жемқорлықтың нақты анықтамасы да, сыбайлас жемқорлықтың алдын алуға бағытталған жекелеген заңдар да жоқ. Сыбайлас жемқорлыққа байланысты негізгі ережелер қылмыстық құқықта қамтылған – бұл Финляндияның мемлекеттік және жеке секторларындағы парақорлық туралы нормалар.

Финдік сыбайлас жемқорлықпен күресу тәжірибесінде не маңызды? Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің белгілі бір «финдік моделі» туралы айту артық болар еді. Әрине, бізде де қолдануға болатын бірқатар заңнамалық-құқықтық ерекшеліктер бар. Ең бастысы – сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің финдік тәжірибесінде, сыбайлас жемқорлық үшін қоректік топырақ тудырмайтын және егер оны жоққа шығармаса, кез келген жағдайда бұл құбылысты барынша азайтатын жағдайларды қалыптастыруда.

Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестің тағы бір жолы Сингапур, Гонконг, Тайвань, Малайзия сияқты Оңтүстік-Шығыс Азия елдерінде және кейбір ескертулермен Оңтүстік Корея мен Жапонияда бар. Олар сыбайлас жемқорлықты қудалаудың қатыгездігін шенеуніктерге арналған артықшылық саясатымен біріктіреді. Бұл елдерде мемлекет тарапынан экономиканы реттеуге мән берілмейді. Онда сыбайлас жемқорлық үшін қатаң жаза қарастырылған және «қол жетімсіздер» болмауы үшін бәрі жасалады. Оңтүстік Корея президентін пара алғаны үшін қылмыстық жауапкершілікке тарту туралы белгілі мысал бар.

Бұл мемлекеттердің үкіметтері ерекше кең өкілеттіктерге ие тәуелсіз, мемлекеттің бірінші тұлғасына ғана бағынатын органдарды құру жолымен жүрді.

Бұл органдардың қаттылығы өз жемісін берді.

Осылайша, 1974 жылы Гонконгта Гонконгтың генерал-губернаторына тікелей бағынатын сыбайлас жемқорлыққа қарсы Тәуелсіз Комиссия құрылды. Комиссияға өз кірістерінің шығу тегін дәлелдей алмайтын шенеуніктерді қылмыстық жауапкершілікке тартуға кең өкілеттік берілді. Яғни, кінәсіздік презумпциясы принципін бұза отырып, әл-ауқаттың пайда болу көзін дәлелдей алмау фактісі қылмыс деп санала бастады.

Сингапур сыбайлас жемқорлықты жоюда жетістіктерге жетті, сонымен қатар сыбайлас жемқорлықты тергеу жөніндегі толық дербес Бюро құрды. Сингапур билігі мұны анықтады:

- мемлекеттік қызметшілердің еңбекақысын жеке секторда жұмыс істейтін тиісті қызметтік деңгейдегі адамдардың орташа жалақысымен салыстыруға болады;

- мемлекеттік шенеуніктер кірістер туралы үнемі есеп береді, олардың барлық банктік шоттары мен активтері тексеріледі;

- жоғары лауазымды шенеуніктер сыбайлас жемқорлық құқық бұзушылықтары үшін әсіресе қатаң жазаланады.

Сингапур экономиканың дамуына бюрократиялық кедергілерді жойды.

Мемлекеттік лауазымдарға үміткерлерді іріктеу мектепте басталады – жоғары іскерлік қасиеттері бар ең табысты балалар таңдалынады. Олардың жоғары оқу орындарына түсу кезінде жеңілдіктері, басқа елдерде оқу және тағылымдамадан өту мүмкіндігі бар. Мәселен, мемлекеттік шенеуніктердің отбасыларынан шыққандарға беделді еуропалық жоғары оқу орындарында оқу үшін субсидия беріледі.

Нәтижесінде, XX ғасырдың аяғында осы елде жүргізілген ауқымды сауалнамалар Мемлекеттік мекемелердің барлық қызметкерлері өздерінің басшылары ешқашан сыбайлас жемқорлық әрекеттеріне қатыспаған деп санайдыⁱⁱ.

Оңтүстік Кореяда азаматтардың «Интернет» желісі арқылы сыбайлас жемқорлық туралы өтініш беру жүйесі бар. Кез келген өтініш бойынша тергеу жүргізіледі, бұл ретте тергеу барысы туралы өтініш берушіге нақты уақыт режимінде хабарланады.

Жапония, сонымен қатар, шенеуніктерді жоғары материалдық қамтамасыз ету мен сыбайлас жемқорлық үшін қатыгез жазаларды біріктіру жолымен жүрді. Италияның сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрестегі тәжірибесі өте қызықты. Ширек ғасыр бұрын мафия қылмысының деңгейі өте жоғары болды.

1992-1993 жылдары Италия үкіметі бұрын-соңды болмаған «Адал қолдар» операциясын жүргізді. Тек ресми мәліметтерге сәйкес, операция басталғанға дейінгі жылы қылмыстық топтар 718 кісі өлтіру, 822 адам ұрлау, 830 қастандық және 886 шенеуніктерді қорқыту оқиғаларын жасаған.

Италия билігі мафияға қарсы күрес туралы заң қабылдады және сыбайлас жемқорлық қылмыстары үшін жауапкершілікке тартудың іс жүргізу талаптарын жеңілдетті, сыбайлас жемқорларға қатысты жедел-ізвестіру қызметінің ережелерін жеңілдетті, агенттерді енгізуге рұқсат берді, саяси сыбайлас жемқорлық үшін жазаны күшейтті. Сонымен қатар, олар тергеумен ынтымақтастыққа барған мафия мүшелеріне рақымшылық жасау туралы ережені қылмыстық заңға енгізу туралы шешім қабылдады (Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінде парақорлыққа қатысты ұқсас нормалар бар). Парламентшілерден иммунитет ішінара алынып тасталды.

Грузияның мемлекеттік сектордағы сыбайлас жемқорлыққа қарсы тәжірибесі бірегей және табысты және оның көптеген аспектілерін осыған ұқсас проблемалар бар елдерде бейімдеуге және қолдануға болады.

10 жыл бұрын сыбайлас жемқорлық Грузия өмірінің барлық салаларын қамтыды. Пара мемлекеттік қызметтердің көпшілігін алу үшін қажет болды, мысалы: жүргізуші куәлігін немесе төлқұжат алудан бастап мүлік пен бизнесті тіркеуге, үй салуға немесе университетке түсуге дейін. Содан бері үкіметтің «нөлдік төзімділік» саясаты аясында қабылдаған шаралары әртүрлі мемлекеттік қызметтердегі бейресми төлемдердің көлемін күрт қысқартты.

Дүниежүзілік банктің сарапшылары бүгінде «көптеген көрсеткіштер бойынша Грузия Еуроодақтың ең дамыған елдеріне едәуір жақындағанын» атап өтті [4].

Грузияның сыбайлас жемқорлыққа қарсы моделінің айрықша ерекшелігі сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты әзірлеу үшін жеке орган сияқты сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес жөніндегі арнайы тәуелсіз органның болмауы болып табылады. 2008 жылы Сыбайлас жемқорлыққа қарсы қызметті үйлестіру және мониторингтеу үшін құрылған Грузияның Сыбайлас жемқорлыққа қарсы кеңесі бұл анықтамалардың ешқайсысына сәйкес келмейді. Кеңестің өз штаты да, бюджеті де жоқ және оның мүшелерін үкімет кез келген уақытта қайтарып ала алады. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы кеңес хатшылығының рөлін Грузия Әділет министрлігінің талдау департаменті атқарады, онда небәрі 16 адам жұмыс істейді, ал кеңесті Әділет министрі басқарады.

Грузин Сыбайлас жемқорлыққа қарсы кеңесі өз функциялары бойынша ҚР Мемлекеттік қызмет істері және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігінің аналогы болып табылады, алайда соңғысының өкілеттіктері анағұрлым кең. Осылайша, Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызмет істері және сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл агенттігі мемлекеттік сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясатты қалыптастыруды және мониторингтеуді ғана емес, оны іске асыруды да қамтамасыз етуі тиіс. Грузияда жоғары деңгейдегі сыбайлас жемқорлық қылмыстарды анықтау және тергеу үшін арнайы орган жоқ. Грузиядағы осындай қылмыстарды тергеумен прокуратура органдары айналысады [5].

Грузияның сыбайлас жемқорлыққа қарсы моделінің екінші маңызды сәті: сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес тек белгілі бір органдардың қызмет саласы бола алмайды, сыбайлас жемқорлыққа қарсы күресте барлық мемлекеттік органдар тартылды. Әрбір министр өз министрлігінде сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы жеке есеп береді.

Грузияның сыбайлас жемқорлыққа қарсы саясаты Сыбайлас жемқорлыққа қарсы стратегия, іс-қимыл жоспары және Грузияның Қылмыстық кодексі негізінде іске асырылады. Шетелдік тәжірибені талдауды аяқтай отырып, бірде-бір мемлекет осы уақытқа дейін сыбайлас жемқорлықтан толықтай арылмағанын мойындау керек.

Қазақстанда басқа елдерде өзін оң жағынан көрсеткен көптеген шаралар қолданылуда. Бұл, мысалы, лауазымды тұлғалардың табысын бақылауға, Мемлекеттік сатып алуды бақылауға, нормативтік құқықтық актілер жобаларын сыбайлас жемқорлыққа қарсы сараптауға, азаматтық қоғам институттарымен байланыс орнатуға қатысты. Сыбайлас жемқорлыққа сәтті қарсы тұрған барлық елдердің тәжірибесі көрсеткендей, күресті тек «таза» мемлекеттік құрылымдарға сүйене отырып, заң шеңберінде әрекет етіп, халықтың құқықтары мен бостандықтарын сақтай отырып жүргізуге болады.

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы 30.08.1995 ж.

2. Индекс восприятия коррупции 2022. Транспаренси Интернэшнл. [Http://www.transparency.org/pressreleases_archive/2022/dnld/cpi2022](http://www.transparency.org/pressreleases_archive/2022/dnld/cpi2022).
3. Дерябин Ю. С. Можно ли одолеть коррупцию? (Опыт Финляндии) // <http://pandia.ru/text/77/476/10792.php>.
4. <https://rus.azatutyun.am/a/24469925.html>
5. Рахметов С.М. Нерешенные проблемы уголовной политики Республики Казахстан / Вестник Института законодательства Республики Казахстан. - 2010. - № 3(19). - Б. 69-73.

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ С ОБЩЕСТВЕННЫМИ ФОРМИРОВАНИЯМИ В СФЕРЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ БЕЗОПАСНОСТИ ДОРОЖНОГО ДВИЖЕНИЯ КАК ФАКТОР ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ

*Орловский юридический институт МВД России имени В.В. Лукьянова, г. Орел
к.ю.н., доцент. pavlova.evgenia.78@yandex.ru*

Павлова Е.В.

Обеспечение безопасности дорожного движения является одним из важнейших направлений деятельности как государственных органов, так и институтов гражданского общества. Взаимодействие полиции с общественными формированиями в сфере обеспечения безопасности дорожного движения является одной из форм общего взаимодействия.

Следует отметить, что планомерная, поступательная работа в данном направлении дает свои положительные результаты, Так анализ статистических данных свидетельствует о снижении основных показателей аварийности, в частности, в 2020 количество дорожно-транспортных происшествий составило 145073, в 2021 - 133331, в 2022 - 126705, погибших соответственно 16152 (2020 год); 14874 (2021 год) и 14172 (2022 год) [1].

Следует отметить, что руководством страны осуществляется значительная работа в рассматриваемой сфере, предлагается множество концептуальных и стратегических нормативных правовых актов, направленных на предупреждение нарушений правовых деликтов и обеспечение безопасности дорожного движения. Одним из таких можно считать Стратегию безопасности дорожного движения в Российской Федерации на 2018-2024 годы [2].

В содержании указанного правового акта не находит отражение такое направление, как взаимодействие с институтами гражданского общества [3 с.34]. Однако, в то же самое время, это указывает на недооценку роли институтов гражданского общества и возможностей средств массовой информации в формировании должного поведения участников дорожного движения.

Исходя из этого, можно сделать вывод о том, что в настоящее время не в полной мере развит механизм взаимодействия органов внутренних дел и

общественных формирований, чтобы включить его в основное направление стратегии по обеспечению безопасности дорожного движения.

В свою очередь, это также указывает на значимость сферы взаимодействия, необходимость построения должного механизма взаимодействия с целью накопления положительного опыта, определения основных направлений совместной деятельности.

Таким образом, можно констатировать факт – механизм взаимодействия органов внутренних дел и общественных формирований по обеспечению безопасности дорожного движения на сегодняшний момент находится на стадии развития. Уже сложились основные направления взаимодействия, накапливается опыт совместной работы и делаются соответствующие выводы.

Исходя из этого, автор считает необходимым рассмотреть сложившийся механизм взаимодействия полиции с общественными объединениями в сфере обеспечения безопасности дорожного движения.

Первым, что следует отметить, так это наличие широких полномочий по взаимодействию органов внутренних дел с общественными формированиями через специальные координационные органы – общественные советы.

Исходя из содержания федерального закона № 3 от 07.02.2011 «О полиции», в частности статьи 7, общественные советы правомочны совершать ряд действий для согласования интересов граждан и органов государственной власти.

Применительно к рассматриваемой нами сфере можно выделить следующие направления взаимодействия общественных советов с общественными формированиями:

- привлечение общественных объединений и граждан к деятельности по реализации основных направлений государственной политики в области дорожного движения, противодействия административно-правовым, уголовно-правовым и гражданско-правовым деликтам;

- задействование общественности в разработке нормативных правовых актов, в том числе и гражданских инициатив, направленных на совершенствование деятельности по обеспечению безопасности дорожного движения;

- привлечение к работе, связанной с осуществлением проведения процедуры общественной экспертизы законопроектов и иных правовых актов в области дорожного движения;

- рассмотрение и обсуждение в средствах массовой информации основных направлений деятельности органов внутренних дел;

- проведение общественного контроля деятельности органов внутренних дел по обеспечению безопасности дорожного движения [4 с.35].

Исходя из вышесказанного видно, что с правовой точки зрения имеется большая совокупность полномочий, принадлежащих гражданам и общественным формированиям по взаимодействию с полицией. Однако, это

взаимодействие носит опосредованный характер, так как между полицией и гражданами существует орган – общественный совет.

Практика показывает, что опосредованное взаимодействие не приносит такой эффективности, нежели непосредственное взаимодействие. Поэтому в дальнейшем будет необходимо рассмотреть формы и направления прямого взаимодействия органов внутренних дел с общественными формированиями.

Известно, что органы внутренних дел осуществляют свою деятельность в нескольких направлениях: административной, оперативно-розыскной и уголовно-процессуальной.

Наибольшая часть работы по обеспечению безопасности дорожного движения осуществляется в рамках административной деятельности полиции.

Одним из центральных подразделений в этой области является Госавтоинспекция, как составная часть органов внутренних дел.

Поэтому так важно рассмотреть особенности взаимодействия Госавтоинспекции с общественными формированиями в сфере обеспечения безопасности дорожного движения.

В данной сфере взаимодействия можно выделить несколько основных направлений:

- привлечение граждан и общественных формирований к обсуждению и рассмотрению программ, планов по обеспечению безопасности дорожного движения, а также непосредственной деятельности Госавтоинспекции;

- привлечение граждан и общественных объединений соответствующей направленности к содействию в охране общественного порядка в сфере безопасности дорожного движения;

В указанном направлении деятельности широкое распространение и эффективность получили внештатные подразделения дорожно-патрульной службы, как форма участия граждан в охране общественного порядка [5 с.36].

- информирование граждан о деятельности Госавтоинспекции в области противодействия правонарушениям;

- оказание положительного влияния на правовое сознание граждан в сфере безопасности дорожного движения;

В данном направлении деятельности особенно важно прибегать к взаимодействию с общественными формированиями. Целесообразно устанавливать постоянные связи с общественными объединениями дорожной направленности.

Используя возможность постоянного контакта, можно эффективно прививать гражданам чувство важности соблюдения правил дорожного движения, воспитывать в них чувство ответственности не только за свою безопасность, но и за безопасность других участников дорожного движения

Благодаря более широкому охвату граждан, достигаемому благодаря включению в эту деятельность общественных формирований можно достичь

высоких показателей в области правовой осведомленности граждан о правилах дорожного движения.

– изучение общественного мнения населения, в том числе путем проведения опросов;

В данном случае также достигается более широкий охват респондентов за счет участия общественных формирований. Также не исключена возможность использования в деятельности Госавтоинспекции результатов социологических исследований, проведенных общественными организациями.

Немалое значение в области обеспечения безопасности дорожного движения приобретает работа с несовершеннолетними лицами участниками дорожного движения.

Помимо прямого взаимодействия с образовательными учреждениями, подразделения Госавтоинспекции имеют возможность взаимодействовать с детскими общественными формированиями.

Благодаря повсеместной пропаганде, поступающей со стороны семьи, школы, кружков и секций, которые посещают несовершеннолетние о необходимости соблюдения правил дорожного движения и осторожности поведения на проезжей части можно достичь высоких результатов в области профилактики детского дорожно-транспортного травматизма. Все это возможно благодаря:

– участию совместно с детскими общественными формированиями в разработке планов совместных мероприятий по профилактике правильного поведения на дороге;

– участие в проводимых общественными организациями мероприятиях, направленных на формирование у обучающихся нетерпимости к различным нарушениям правил дорожного движения;

Помимо указанных целевых направлений, можно выделить более общие направления взаимодействия ГИБДД и общественных формирований в сфере дорожного движения [5 с.37].

– агитационно-массовая работа;

– образовательная деятельность;

– развитие научной составляющей;

– повышение безопасности дорожного движения

Также важно отметить роль средств массовой информации в сфере обеспечения безопасности дорожного движения.

За многие годы сотрудничества органов внутренних дел и СМИ сложились определенные формы взаимодействия, многие из которых остались действенными средствами достижения целей данных систем [5 с.97].

В сфере обеспечения безопасности дорожного движения важное значение занимает совместная деятельность органов внутренних дел со средствами массовой информации.

Посредством взаимного сотрудничества указанных субъектов, возможно достижение высоких результатов в рассматриваемой сфере, которая является основной формой работы ОВД со СМИ, посредством следующих форм:

- информирование граждан и общественных объединений о результатах деятельности органов внутренних дел по обеспечению безопасности дорожного движения;
- доведение до сведения населения и организаций способов и обращения в органы внутренних дел по вопросам дорожного движения;
- обращение к гражданам и общественным организациям с просьбой оказать содействие по тому или иному вопросу;

Благодаря широкому охвату населения, органы внутренних дел имеют возможность доносить необходимую информацию до граждан. Также не стоит забывать, что информационное поле средств массовой информации можно использовать в качестве обучающей платформы, назначением которой является дистанционное обучение граждан о правилах поведения на дороге, а также последовательности действий при возникновении дорожно-транспортного происшествия.

Можно сказать, что посредством взаимодействия средств массовой информации и органов внутренних дел при правильном осуществлении совместной деятельности можно достигнуть высоких результатов в области обеспечения безопасности дорожного движения.

Таким образом, подводя итог всему вышесказанному, можно сказать, что механизм взаимодействия органов внутренних дел с общественными формированиями в области обеспечения безопасности дорожного движения находится в промежуточном состоянии. Он уже сформировался, но окончательно не укрепился. Это видно из содержания Стратегии безопасности дорожного движения в Российской Федерации на 2018-2024 годы.

Характер взаимодействия органов внутренних дел с общественными формированиями в области обеспечения безопасности дорожного движения носит вспомогательный характер, что не исключает высокой эффективности использования любой формы взаимодействия.

1. Показатели состояния безопасности дорожного движения // [Электронный ресурс] <http://www.stat.gibdd.ru/> (дата обращения: 19.09.2023).

2. Стратегия безопасности дорожного движения в Российской Федерации на 2018-2024 годы: утв. распоряжением Правительства Российской Федерации от 8 января 2018 г. № 1-р // СПС «Консультант плюс». – Режим доступа: <http://www.consultant.ru/> (дата обращения: 19.09.2023).

3. Калюжный Ю.Н. Взаимодействие Госавтоинспекции МВД России с институтами гражданского общества и гражданами в сфере обеспечения безопасности дорожного движения // *ВВ: Административное право и практика администрирования*. 2017. № 6. С. 33 - 40

4. Афонин В.В. Особенности взаимодействия ГИБДД со службами органов внутренних дел, государственными и общественными организациями в области обеспечения безопасности дорожного движения // *Управление деятельностью по обеспечению*

безопасности дорожного движения (состояние, проблемы, пути совершенствования). 2017. С. 34-39.

5. Капустина Е.Г. административно-правовые средства взаимодействия ГИБДД с общественными формированиями и гражданами по вопросам обеспечения безопасности дорожного движения // Современное состояние и перспективы обеспечения безопасности дорожного движения: теория и практика. Сборник материалов Всероссийской научно-практической конференции. 2020. С. 94-100.

АЗАМАТТАРДЫҢ ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНЕ БАҒЫНБАУШЫЛЫҚ ФАКТІЛЕРІ БОЙЫНША ІС-ӘРЕКЕТ АЛГОРИТМІ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының көлік
объектілерінде қауіпсіздікті қамтамасыз ету кафедрасының оқытушысы
полиция подполковнигі*

Сағынтаев Ә.М.

Қоғамда полиция қызметінің ең қиын да, қауіпті мамандық екені барлығымызға мәлім, әсіресе қарулы қылмыскерлермен және құқық бұзушылармен бетпе-бет келіп, қоғамдық тәртіпті сақтау мен азаматтарды қылмыстық қол соғушылықтан қорғау кезінде өз өмірлерін қауіп-қатерге тігіп қана қоймай, әр түрлі дене жарақаттарын алып, тіпті кейде ажал құшқан жағдайлар да жиі кездеседі.

«Балам дейтін жұрт болмаса, жұртым дейтін бала қайдан болсын» деп дана халқымыз айтқандай, біз қоғам болып, жұртшылық болып полиция қызметкерлерінің құқықтарын қорғамасақ полиция бізді қалай қорғамақ? Полицияның атқаратын қызметін түсінбейтін адамдар тәртіп сақшылары туралы «күнделікті жұмысы тыныш, қоғамдық орындар мен көшелерде жапшай тәртіпсіздіктер орын алған жоқ, бұлардың міндеті қандай сонда» деп қате ойлауы мүмкін. Оған дәлел, қазіргі қоғамда әлеуметтік желілерде рейтинг жинау үшін полиция қызметкерлерінің кемшіліктерін теріп, халыққа жағымсыз қылып көрсететін полицияға деген теріс көзқарастағы адамдарды да көптеп кездестіруге болады.

Шын мәнінде полиция қызметкерлерінің күнделікті қызмет өткеруде түрлі қиын жағдайларға тап болатындығы, қылмыскерлермен бетпе-бет келіп, құқық бұзушыларды ұстау кезінде олардың заңға бағынбай полицейлерге қарсылық көрсетіп жататындары да жиі ұшырасады.

Полиция, бұл еліміздің түкпір-түкпірінде ұсынылған ең көп құқық қорғау органының құрамдас бөлігі. Кәсіби құзыреттілік деңгейі және полиция қызметінің тиімділік дәрежесі қоғамдық пікірге әсер етеді, бұл елдегі әлеуметтік – саяси жағдайға тікелей әсер етеді. {4}

Полицияның қоғамдағы беделін көтеру де, күні-түні тынбай халық үшін қызмет атқаратынын жұртшылыққа дәріптеу де әрбір көзі ашық, көкірегі ояу азаматтың бір міндеті болуы тиіс. Бұл орайда, міндеті деп баса көрсетудің өзіндік себебі - полиция халықты қылмыскерлерден қорғайтынын ой елегінен

өткізіп, полиция мен қоғам арасындағы тығыз байланыстың бар екендігін сезіну. Керісінше полицияның емес құқық бұзушылардың мүддесін көздейтін тұлғалардың көбеюі полицияның жұмысын қиындатып, қоғамдағы беделіне кері әсерін тигізеді.

Жалпыхалықтық референдумда қабылданған еліміздің ата заңы – Конституция екендігі баршаға аян. Ата заңымыздың 1-бабында «Қазақстан Республикасы өзін демократиялық, зайырлы, құқықтық және әлеуметтік мемлекет ретінде орнықтырады, оның ең қымбат қазынасы - адам және адамның өмірі, құқықтары мен бостандықтары» деп көрсетілген. {6}

Адам құқығының сақталуы мен бұзылмауы құзырлы органдар тарапынан да қатаң бақылауға алынып, полиция қызметкерлерінің азаматтарға негізсіз күш қолданбауы, азаптау деректеріне жол бермеулері қатаң бақылауға алынды. Алайда, кей жағдайларда қарастырылған істерде үкімет өкілі болып саналатын, заңдылық пен тыныштықты қамтамасыз ететін полиция қызметкерлерінің құқықтары мен мүдделері ескерілмей күдікті тұлғалар мен құқық бұзушылардың пайдасына шешіліп жататын жағдайлар кездеседі.

Адам құқығы дегеніміз не? Көптеген ғалымдар бұл түсінік бойынша түрлі пікір білдірсе де, жалпы түп мағынасы әр адамның Конституциямен қорғалған құқықтарының бұзылмауын көрсетеді.

Осы орайда адам құқықтары және конституциялық құқық туралы зерттеу жұмыстарын жүргізген М.Кемали, Ғ.Сапарғалиев, Г.Искакова, Н.Ғазизова, С.Исаев, Қ.Сәтбаева, А.Ибраева және Ч.Утегенов сынды ғалымдар, заң ғылымдарының докторлары мен кандидаттары өз еңбектерінде Қазақстанда адам құқықтарының сақталуы құқықтық мемлекеттің бір көрінісі екендігі туралы анық көрсеткен.

Адамның құқықтары – заңмен белгіленген саладағы мемлекет арқылы бекітілген және кепілдік берілген адамның мүмкіндіктері, құқықтық өкілеттігі. Құқықтар мен бостандықтар – бұл адамның қадір-қасиетін мемлекет тарапынан орын алатын қол сұғушылықтардан қорғайтын қалқан болып табылады. {2}

Ішкі істер органдары алдарына қойылған міндеттерге сәйкес және өздерінің құзыреті шегінде адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын құқыққа қарсы қол сұғудан қорғауы. {3}

Адам құқықтары мен бостандықтары соншама еңбектер бола тұра, қазіргі таңда полицияның құқығын қорғау туралы ғылыми мақалалар мен еңбектер жоқтың қасы деуге де болады.

Полиция қызметкері болу–үлкен жауапкершілік пен адал ниеттілікті, сабырлылық пен әдептілікті, батылдық және жедел әрекет ете білуді талап ететін абыройлы да қауіпті қызмет. Күні-түні жел өтінде, жол бойында, жер шетінде қылмысқа қарсы күрес жүргізу оңай емес. Олар кез келген сәтте басын қатерге тігіп, азаматтардың амандығы үшін жанын қиюға да әзір.

Мәліметтерге сүйенсек, еліміз тәуелсіздік алған 1991 жылдан бері елімізде 820 полиция қызметкері қызмет бабында қаза тапса, 108 полиция қызметкері қаза болғаннан кейін мемлекеттік наградамен марапатталды.

Сонымен қатар, қызмет бабында 2604 қызметкер ауыр дене жарақаттарын алған.

Сондықтан да қазіргі таңда Қазақстан Республикасы ІІМ осындай оқиғаларға нақты зерделеу жүргізіп, еліміздің тыныштығын қамтамасыз ететін полиция қызметкерлеріне қарсылық үшін заңды күшейтіп, әрбір дерекке аса назар аударуы қажет.

Бұл орайда соттар мен прокуратура өкілдерінің істі бірыңғай қарастырып, полицияға бағынбаған тұлғалардың қарсылық көрсетулері мен ар-намысқа тиетін сөздерінің дәлелдемелерін сұрауы. Ойланып қарасақ, өзі өміріне қауіп төніп тұрған жағдайда, қылмыскердің қашып кетпеуі, өзге де адамдардың өмірі мен денсаулығына зиян келтірмеуін ойлаған тәртіп сақшылары өздеріне қарсылық көрсетіп, заң талаптарына бағынбаған тұлғаларды дер кезінде ұстауды және полиция бөліністеріне жеткізуді ғана ойлайды. Кей жағдайларда портативті бейне-бақылау камераларын құқық бұзушылар жұлып алып та жататын жағдайлар кездеседі, құқық бұзушының айтқан сөздері мен қарсылық көрсеткен деректерін ұялы телефонға жазып алуға да мүмкіндік болмай қалады. Осындай жағдайларда жақын маңдағы бейне-камералардың жазбасы мен куәгерлердің айғақтарын да ескерген дұрыс. Сонымен қатар, полиция қызметкерінің денесінде жарақаттарын растайтын сот-медициналық сараптамасының қорытындысы дәлелдеме басты дәлел бола алуы керек.

Қазақстан Республикасының «Әкімшілік-құқық бұзушылық туралы Кодексінің» 667-бабында «құқық қорғау органы немесе арнаулы мемлекеттік орган, әскери полиция органы, мемлекеттік фельдъегерлік қызмет қызметкерінің (әскери қызметшісінің), сот приставының, сот орындаушысының заңды өкіміне немесе талабына бағынбау» деп көрсетілген.

1. Құқық қорғау органы немесе арнаулы мемлекеттік орган, әскери полиция органы, мемлекеттік фельдъегерлік қызмет қызметкерінің (әскери қызметшісінің), сот приставының, сот орындаушысының өз қызметтік міндеттерін атқаруына байланысты заңды өкіміне немесе талабына бағынбау, сол сияқты олардың заңды қызметіне кедергі келтіру – отыз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға не он бес тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді.

2. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген, әкімшілік жаза қолданылғаннан кейін бір жыл ішінде қайталап жасалған әрекеттер – он бестен жиырма тәулікке дейінгі мерзімге әкімшілік қамаққа алуға алып келеді.

3. Осы баптың екінші бөлігінде көзделген, осы Кодекстің 50-бабының екінші бөлігіне сәйкес әкімшілік қамаққа алу қолданылмайтын адамдар жасаған

әрекеттер— елу айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға алып келеді. {8}

Тәжірибе көрсеткендей азаматтардың полиция қызметкерлеріне бағынбаушылығын келесідей 2 түрге бөлуге болады: біріншісі – тікелей бағынбау, екіншісі – жанама бағынбау.

Тікелей бағынбау – жүргізуші полиция қызметкерінің «тоқтаңыз» деген талабын орындамай, айналасындағыларға қауіп тудырады, полиция қызметкеріне дене күшін, суық қарулар және атыс қаруын қолданады. Құқық бұзушы полиция қызметкерінің талабына бағынбай заң талаптарын орындадан тікелей бас тартады.

Жанама бағынбау – жүргізуші көліктен шықпайды, полиция қызметкеріне арандатушылық жасап, қызметтік куәлігін ұсынуын талап етеді, түрлі сұрақтар беріп, оның жұмысына кедергі жасайды, құжаттарын ұсынудан және медициналық куәландырудан бас тартады. Полиция қызметкеріне қарсы дене күшін, суық қарулар және атыс қаруын қолданбайды. Құқық бұзушы әр түрлі сылтаулар айтып, денсаулығының сыр беруін және ішкі істер органына апару себебін сұрап, қорғаушы мен заңгер көмегін сұрап, полиция қызметкерін психологиялық тұрғыдан қысым көрсетеді.

Ішкі істер органдары қызметкерлерінің негізгі міндеттері – қылмыспен күрес, қоғамдық тәртіп пен жол қауіпсіздігін қамтамасыз ету, әкімшілік-құқық бұзушылықтарды анықтау болып табылады.

Негізінен күнделікті қылмыспен күрес, алдын алу, профилактикалық шараларды жүргізу, мемлекеттік нысандарға бақылау-өткізуді жүзеге асыратын, қоғамдық тәртіп пен жол қауіпсіздігін қамтамасыз ететін патрульдік полиция, учаскелік полиция инспекторлары, олардың көмекшілері және кәмелетке толмағандар істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторлары, жедел уәкілдер, көші-қон полициясы, желілік полиция қызметкерлері, мамандандырылған күзет қызметі басқармасы мен қылмыстық-атқару ісі жүйесінің қызметкерлері үшін азаматтардың заңға бағынбау кезіндегі алғашқы келесі іс-әрекеттерін ұсынамын:

- барынша сабырлық сақтаңыз;
- қарсылық көрсету деректерін бейне-жазбаға жазып алыңыз;
- жаныңызда әріптесіңіз болса, қосымша жасақ шақыртуын айтыңыз немесе «дабыл түймесін» басыңыз;
- құқық бұзушыны алаңдатып, іс-әрекеттерінің заңға қарсы екендігін ескертіңіз;
- дене күшін, арнайы құралдар мен қару қолдануға дайын болыңыз;
- қарсылық көрсетушінің іс-әрекеттерін бақылауда ұстаңыз, оның қандай-да бір шабуыл жасауы мен суық қару қолдануына, қызметтік автокөлік пен мүліктерге зақым келтіруіне жол бермеңіз;
- жедел шешім қабылдай біліңіз, қарсылық көрсетушіні ұстап, қызметтік автокөлік келуін күтіңіз;

- барлық сөзіңіз бен іс-әрекетіңіз айналадағы адамдарға түсінікті болуы тиіс;
- арандатушылықтан сақ болып, құқық бұзушыға қарсы былапыт сөз айтудан немесе негізсіз күш қолданудан аулақ болыңыз;
- егер ол сізді бейне-таспаға түсірген жағдайда сабырлылық танытыңыз, қолынан ұялы телефонын жұлып алуға әрекет жасамаңыз;
- қарсылық көрсету іс-әрекеті орын алғанда дереу радиобайланыс арқылы жедел басқару орталығына немесе кезекші бөлімге хабарлап, бұл туралы ақпараттарды тіркеу журналына тіркеңіз(*радиобайланыс арқылы айтылған сөздер базаға жазылады*).
- құқық бұзушының денсаулығын бақылап, өз-өзіне дене жарақаттарын келтіру немесе қашып кетуінің алдын алыңыз;
- құқық бұзушының мас күйінде болу деңгейін анықтау үшін міндетті түрде медициналық куәландырудан өткізіңіз;
- бағынбаушылық дерегі бойынша алғашқы материал жинап, кезекші бөлімге баянат жазып, учаскелік полиция инспекторына, басшылыққа және кадр бойынша (*жеке құрам бойынша инспекция*)инспекторға хабарлаңыз.
- учаскелік полиция инспекторы хабарласқан жағдайда өзіңіз де құқық бұзушы азаматқа қатысты әкімшілік шара қолданылуы мақсатында мүдделі болып, материалдың сотқа уақытылы жолдануын бақылауға алып, сот процесіне уақытында қатысыңыз.

Егер сізге қатысты қарсылық көрсету немесе бағынбаушылық дерегі орын алған жағдайда жоғарыда аталған талаптарды кезең-кезеңімен және сабырмен орындаған жағдайда құқық бұзушылар заң шеңберінде жауапқа тартылып, тиісті шарасы қолданылады. Заң талаптарына бағынбаушыларға қатысты тиісті шаралар қолданылған кезде ғана қоғамда полицияға деген оң имидж қалыптасып, әрбір полиция қызметкері де өз құқықтарының бұзылмауының алдын алады.

1. М.Кемали. Адам құқықтары және оларды қорғаудың тетіктері. Алматы - 2012 ж., 396-бет.

2. Ғ.Сапарғалиев. Қазақстан Республикасының конституциялық құқығы. Оқулық. Алматы: Жеті жарғы, 2008 ж. – 536 бет. Т. Сейдығалиев, С.Исева. Адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғау. Қарағанды,2016 ж., ҚР ПМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы - 32 бет.

3. Е. Жанбуров, Ш.Айкенова, Д.Амангельдиев. Қазақстан Республикасының құқық қорғау органдары. Қарағанды,2007 ж., ҚР ПМ Б.Бейсенов атындағы Қарағанды академиясы – 224 бет.

4. А.Ибраева. Адам құқығының басымдығы – құқықтық мемлекеттің негізгі қағидасы ретінде. Монография. Ақтөбе, 2022 жыл. ҚР ПМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институты – 242 бет.

5. Ч.Утегенов. Конституционно-правовая основы деятельности органов внутренних дел Республики Казахстан в области защиты прав и свобод человека и гражданина. Монография. г. Алматы, 2018 г. Алматинская академия МВД РК им.М.Есбулатова - 214 с.

6. Қазақстан Республикасының Конституциясы. Алматы 1995 ж. 30 тамыз (25.05.2022 ж. берілген өзгертулер мен толықтырулармен)

7. Қазақстан Республикасының «Құқық қорғау қызметі» туралы 2011 жылғы 06 қаңтардағы №380-IV заңы

8. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Қазақстан Республикасының 2001ж. 30 қаңтардағы №155-ІІ Кодексі(06.03.2013 ж. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен)

9. Қазақстан Республикасының 1997 ж. 16 шілдедегі №167-І Қылмыстық Кодексі (06.03.2013 ж. берілген өзгерістер мен толықтыруларымен)

10. Қазақстан Республикасының «Ішкі істер органдары» туралы 2014 жылғы 23 сәуірдегі № 199-V заңы.

11. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2020 жылғы «24» сәуірдегі № 358 бұйрығымен бекітілген «Полицей стандарты».

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ЭКСТРЕМАЛЬНЫХ УСЛОВИЙ

*Актюбинский юридический институт МВД Республики Казахстан имени М. Букенбаева
старший преподаватель кафедры профессионально-психологической подготовки и
управления ОВД подполковник полиции*

Сагинтаева А.А.

Сотрудник полицейской деятельности, оказавшийся в экстремальных условиях или кризисных ситуациях, профессионально действуя в конкретной обстановке, испытывает значительные, а нередко максимальные нагрузки. Сотрудник оценивает, критически мыслит, принимает решения, взвешивает какими способами он будет действовать, для того, чтобы рационально использовать свое время ресурсы, делает для себя выводы. Так как для того, чтобы выполнить профессиональный долг, решить поставленную задачу, необходимо справиться с внутренними переживаниями и эмоциями, потому что именно происходящее в его психике, отразится на его профессиональной деятельности.

Экстремальные ситуации (угроза потери здоровья или жизни) – это ситуации, существенно нарушающие базовое чувство безопасности человека, веры в то, что жизнь организована в соответствии с определенным порядком и поддается контролю, и могут приводить к развитию болезненных состояний - травматического и посттравматического стресса, других невротических и психических расстройств.

Экстремальность различных воздействий на человека определяется не только их силой, продолжительностью, но также и новизной, неожиданностью, непривычностью проявления. Иначе говоря, это факторы, к которым человек еще не адаптирован и не готов действовать в их условиях[1].

Факторы, определяющие экстремальность и кризисные условия, рассматривают такие условия как (физические, биологические, социально-психологические):

1. Различные эмоциогенные воздействия в связи с опасностью, трудностью, новизной, ответственностью выполняемой работы, ограниченным дефицитом необходимой информации;
2. Угроза массового поражения стихийными бедствиями;
3. Действия ночью, при сенсорной депривации, а также при явном избытке противоречивой информации;
4. Развитие состояния паники в условиях войны/терроризма;
5. Чрезмерные психические напряжения в очень ответственной мыслительной, психомоторной деятельности при значительных нагрузках на познавательные психические процессы: внимание, восприятие, память;
6. Высокие физические нагрузки при чрезмерных напряжениях силы, выносливости, быстроты в статических положениях;
7. Воздействия неблагоприятных климатических, микроклиматических условий обитания: жары, холода, высокой влажности, кислородной недостаточности, повышенного состава углекислоты во вдыхаемом воздухе;
8. Наличие во вдыхаемом воздухе, окружающей среде разных вредоносных элементов;
9. Наличие голода, жажды
10. Действия при попытке совершения или угрозе совершения лицами суицида или нанесения вреда собственному здоровью
11. Оказание первой медицинской/психологической помощи
12. При аудио, фото, видео записи посторонними лицами задержания сотрудниками правонарушителя, либо третьего лица, препятствующего служебной деятельности
13. Кризисные условия переговорного процесса
14. Нездоровый психологический климат в коллективе.
15. Новизна, внезапность, необычность, стремительность, дефицит времени, высокие/длительные нагрузки, неопределенность.

Так, большая часть сотрудников правоохранительных органов встречает по меньшей мере один из указанных факторов в своей ежедневной деятельности. Например, разговор/беседа, опрос, допрос, проверка документов, предупреждение, требование, обвинение, не правильно выбранное слово или же при провокационном ведении аудио- или видео записи третьим лицом, могут быстро обратиться в конфликт, другими словами кризисную обстановку, которая потребует от сотрудника, предельной собранности, самообладания, проявления собственных волевых качеств, умения выходить правильно из сложного положения. Так же нахальство, вызывающее поведение, которое может оскорбить профессиональное личное достоинство сотрудника могут превратить ситуацию в гиперэкстремальную, в которой некоторые срываются, совершают поступки, за которые потом раскаиваются и даже несут административную, а порой и уголовную ответственность.

Однако есть часть сотрудников, на которых подобные факторы оказывают положительное влияние на психику профессионала

правоохранительных органов, если он подготовлен морально –и психологически. В подобных ситуациях могут отражаться в его психической деятельности такие психоэмоциональные состояния: обостренное чувство долга, ответственности и решимости, полная самомобилизованность, проявление всех сил и возможностей в ходе решения задач, боевое возбуждение (в пределах полезности), повышенная энергичность и активность, большая настойчивость и упорство в достижении целей, повышенная бдительность, внимательность, наблюдательность, быстрая и четкая работа мысли, устойчивость. Поэтому их действия отличаются высоким качеством, повышенной четкостью, результативностью. Многие из таких работников в экстремальных условиях испытывают профессиональный азарт и удовольствие.

Таким образом, клинические физиологические и психологические механизмы развития стрессовых расстройств, в целом клинико-психологические, составляют целостную картину: процесс человеческого реагирования как приспособления на требования социума[2]. Данный процесс, интерпретируемый, как эмоциональное выгорание, у различных личностей не всегда развивается, а может в случае развития симптоматически протекать с разными отличительными проявлениями, в зависимости от психологических особенностей личности, от профессиональных сложностей, интенсивности и длительности воздействия описанных выше факторов и т.д. Порой такие отличия могут интерпретироваться как различие по классификациям с помощью симптоматики, но нужно отметить, что фактически эти проявления на один и тот же актуальный вопрос, который рассматривается с разных точек зрения экспертами более глобально.

В подобных ситуациях рекомендуется использовать программу психокоррекционной работы профессионального стресса с сотрудниками правоохранительных органов, включающая в себя беседы, специальные методы, а также групповые тренинги, позволяет проработать такие психоэмоциональные состояния как тревога, невротическая депрессия, астения, истерический тип реагирования, обсессивно-фобические нарушения, вегетативные нарушения, напряжения, истощение, событие травмы, повторное переживание травмы, симптомы избегания, дистресс и дезадаптация. Положительный результат изменений несет не только индивидуальный, но и групповой характер. Например, в группах, отличающихся высокой подготовленностью, наблюдаются укрепление морально-психологического климата, оптимистическое настроение, сотрудники имеют один служебный интерес, улучшаются взаимоотношения, которое проявляется в тесном взаимодействии, взаимопонимании, взаимопомощи, солидарности, взаимной поддержки, следование профессиональным принципам и др. Также выработанный метод успешно применим при осуществлении профилактической работы профессионального выгорания и психологического дисбаланса в особенности у сотрудников, осуществляющих свою деятельность в условиях, связанных с угрозой для жизни и здоровья.

1. Приказ МВД РК №170 от 06 марта 2013г. «Об утверждении Программы по психологической подготовке сотрудников органов внутренних дел Республики Казахстанк действиям в экстремальных ситуациях»

2. Диагностика , профилактика и коррекция стрессовых расстройств среди сотрудников противопожарной службы МЧС России: метод, рекомендации. – Изд.2-е.– М.:ВНИИПО, 2001.

ПРОФАЙЛИНГ ӘДІСІ АРҚЫЛЫ ҚҰҚЫҚҚА ҚАЙШЫ ОЙЛАРЫ БАР АДАМДАРДЫ АНЫҚТАУ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
кәсіби-психологиялық даярлық және ІІО басқару кафедрасының аға оқытушысы
полиция подполковнигі*

Салимов А.А.

Бүгінгі мақаламда профайлинг құралдары адамның вербалды және вербалды емес мінез-құлқын, оның сыртқы келбетін, мінез-құлық сипаттамаларын және олардың мінез-құлқын қызығушылық жағдайында немесе жағдайда бағалау және болжау үшін көзқарастарын объективті бағалауға мүмкіндік береді.

Мамандардың пікірінше, профайлинг субъектінің ықтимал қауіптілігі туралы объективті ақпарат алуға мүмкіндік береді және көлікте және адамдар көп жиналатын жерлерде террористік актілердің алдын алу және алдын алу шаралары үшін тиімді пайдаланылуы мүмкін.

Бүгінгі таңда профайлинг адамның ықтимал қауіпті ниеттерін анықтаудың жалғыз тиімді құралы болып табылады, басқаша айтқанда, біз «адам мен адам» өзара әрекеттесу жүйесі туралы айтамыз. Бұл әдіс эмоциялардың нәзік мағыналарын және эмоционалды интеллектті дамыту және өз эмоцияларын басқару үшін тиісті құралдарды ашады, сонымен қатар тұлғаның негізгі құндылықтары мен өлшемдерін тез анықтауға мүмкіндік береді. Сөзбе-сөз мағынада – бұл мінез-құлық моделінің нақты белгілері бойынша субъектінің жеке басымен жұмыс істеу қабілеті: эмоционалды реакция, сөйлеу мәнері, сыртқы келбеті, бет-әлпеті және қимылдары.

Әрине, бүгінгі таңда профайлинг өркениетті механизм мен технология болып табылады.

Қарым-қатынас тәсілін және басқа да байқалмайтын мінез-құлық ерекшеліктерін дұрыс талдау әңгімелесуші туралы өзі айтқысы келгеннен гөрі көбірек ақпарат алуға мүмкіндік береді.

Профайлинг – өтірікті аспаптан тыс анықтау үшін қызығушылық, адам және технология психологиялық портретін құрастыру жүйесі[1].

Полиция қызметі қызметкерлерінің сауалнамалары олардың қылмыскерлерді ұстау немесе террористік сипаттағы әрекеттерді дайындау сатысында анықтау міндетін жиі орындау қиын екенін көрсетеді, оның ішінде жоғарыда аталған себептер бойынша заңсыз әрекеттердің кідірісі мен

кастығы, сондай-ақ арнайы дайындық пен жедел-іздігі қызметінің тәжірибесінің болмауына байланысты. Танымның әртүрлі салаларын қамтитын ғылыми-практикалық әдістерді көбірек қолдану полиция қызметінің қызметкерлеріне адамды танып білу және қылмысты ашу мақсатында сипаттайтын әрекеттерді дайындау сатысында анықтау бойынша өз жұмысының тиімділігін едәуір арттыруға мүмкіндік береді деп санаймыз.

Оқу құралының аясында біз полиция қызметінің қызметінде профайлингтің психологиялық технологиясын қолдану мүмкіндіктерімен, сондай-ақ кәсіби маңызды психологиялық дағдыларды дамытуға мүмкіндік беретін бірқатар әдістермен танысуды ұсынамыз.

Профайлинг термині ағылшын тіліндегі «профиль» сөзінен шыққан, ол «профиль» немесе «профильдеу» деп аударылады.

Профайлинг – бұл тұлғааралық қарым-қатынаста қолданылатын вербалды емес элементтерді шешуге мүмкіндік беретін психологиялық ғылымдағы бағыт.

Профайлинг құралдары адамның вербалды және вербалды емес мінез-құлқын, оның сыртқы келбетін, мінез-құлық сипаттамаларын және олардың мінез-құлқын қызығушылық жағдайында немесе жағдайда бағалау және болжау үшін көзқарастарын объективті бағалауға мүмкіндік береді.

Мамандардың пікірінше, профайлинг субъектінің ықтимал қауіптілігі туралы объективті ақпарат алуға мүмкіндік береді және көлікте және адамдар көп жиналатын жерлерде террористік актілердің алдын алу және алдын алу шаралары үшін тиімді пайдаланылуы мүмкін.

Бүгінгі таңда профайлинг адамның ықтимал қауіпті ниеттерін анықтаудың жалғыз тиімді құралы болып табылады, басқаша айтқанда, біз «адам мен адам» өзара әрекеттесу жүйесі туралы айтамыз. Бұл әдіс эмоциялардың нәзік мағыналарын және эмоционалды интеллектті дамыту және өз эмоцияларын басқару үшін тиісті құралдарды ашады, сонымен қатар тұлғаның негізгі құндылықтары мен өлшемдерін тез анықтауға мүмкіндік береді. Сөзбе-сөз мағынада - бұл мінез-құлық моделінің нақты белгілері бойынша субъектінің жеке басымен жұмыс істеу қабілеті: эмоционалды реакция, сөйлеу мәнері, сыртқы келбеті, бет-әлпеті және қимылдары.

Әрине, бүгінгі таңда профайлинг өркениетті механизм мен технология болып табылады.

Қарым-қатынас тәсілін және басқа да байқалмайтын мінез-құлық ерекшеліктерін дұрыс талдау әңгімелесуші туралы өзі айтқысы келгеннен гөрі көбірек ақпарат алуға мүмкіндік береді.

Профайлинг - өтірікті аспаптан тыс анықтау үшін қызығушылық, адам және технология психологиялық портретін құрастыру жүйесі[2].

Бүгінде профайлингтің қолданылу аясы кеңейді.

1. жеке тұлғаны профильдеу әдістері қолданылады;
2. қоғамдық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында ықтимал қауіпті адамдарды анықтау;
3. кадр мәселелерін шешу;

4. алаяқтарды, зорлаушыларды және өлтірушілерді іздеу;
5. полиграфсыз өтірікті анықтау;
6. алынған бейнематериалдарды өңдеу.

Профайлинг әдістері адам өмірінің әртүрлі салаларында сұранысқа ие болғандықтан, жаңа бағыттар пайда болды. Егер құқық қорғау органдарына енгізілгеннен кейін қолданылатын профайлинг туралы мәселені жаһандық деңгейде қарастыратын болсақ, онда «профайлер» арнайы лауазымы көбінесе коммерциялық және дамыған компаниялардың штатына енгізілетін қызығушылық тудырады. Мұндай мамандар келіссөздер жүргізуге көмектеседі: олар контрагенттің ниеттерін және олардың сенімділігін бағалайды, бұл топ-менеджерлер мен компания иелеріне тиімді мәмілелер жасауға мүмкіндік береді.

Профайлинг – бұл:

- ең ақпараттық белгілерді, сыртқы келбеті мен мінез-құлқының сипаттамаларын талдау негізінде адамның мінез-құлқын бағалау және болжау әдістері мен әдістерінің кешені;
- ықтимал қауіпті адамдарды анықтау мақсатында жолаушыларды бақылау және сауалнама жүргізу технологиясы (әуежайларда, вокзалдарда, кеме қатынасы жолдарында, адамдар көп жиналатын орындарда және т.б.);
- вербалды емес және психодиагностика негізінде профильдеу арқылы құқыққа қарсы іс-қимылдардың алдын алу жүйесі.
- вегетативті жүйке жүйесінің көрінісі негізінде адамның мінез-құлқын бағалау және болжау технологиясы, эмоционалды күйлер, сөйлеу ерекшеліктері, вербалды емес көріністер, сыртқы келбеті және басқа да ақпараттық белгілер.

Әдетте, азаматтар үшін ықтимал қауіпті тұлға анықталған кезде, қарапайым болып көрінетін сұрақтарға жолаушылардың стандартты емес реакцияларын анықтауға бағытталған психотехнология сұрақтарының кешеніне жауап береді. Бұл технология негізгі психологиялық үлгілердің (мінез-құлқтың стереотиптері) шағын жиынтығын пайдаланады және психологиялық тестілеу процедурасына көбірек ұқсайды.

Сонымен қатар, Пол Экман Групп (американдық психолог құрған және эмоционалды экспрессияны зерттеген компания) адамның эмоционалды күйлерін оқуға мүмкіндік беретін бірқатар компьютерлік бағдарламалар жасады. Пол Экман жасаған арнайы бағдарламалар тек АҚШ әуежайларында ғана емес, сонымен қатар мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз ететін басқа құрылымдарда да белсенді қолданыла бастады [3].

Профайлингтің психологиялық әдістерін қолдану бойынша ұсыныстар

Сенімді нәтиже алу үшін профайлер осындай алгоритмді ұстануы керек:

1. Субъектінің мінез-құлқының негізгі моделін анықтаңыз. Ол үшін профайлер адамға шынайы жауап беру қиын емес бірнеше алаңдататын сұрақтар қояды. Сонымен қатар, маман оның бет-әлпетін, жест-ишарасын, сөйлем құрудың ерекшеліктерін атап өтеді. Бұл адамға өтірік айтудың қажеті жоқ негізгі реакциялар болады. Оларды есте сақтау керек.

2. Профайлер неғұрлым күрделі сұрақтарға көшеді немесе оларды өткір түрде тұжырымдайды. Оларға жауап беру кезінде субъектінің мінез-құлқы өзгереді, ол жаңа мимика береді. Егер адамның мінез-құлқы негізгі модельден түбегейлі өзгеше болса, бұл ақпаратты жасыру немесе қайта аудару әрекетін көрсетуі мүмкін.

3. Кезекте ең проблемалы сұрақтар немесе алдыңғы бөлімдегі сұрақтар, бірақ басқа тұжырымдамада. Профайлер тестіленушіден оның мінез-құлқын бақылай отырып, проблемалық жағдайды егжей-тегжейлі сипаттауды талап етеді. Негізгі модельден ауытқу неғұрлым көп болса, өтірік соғұрлым ықтимал.

4. Негізгі мінез-құлық үлгісінің дұрыстығын тексеру. Ол үшін профайлер бейтарап тақырыптағы сұрақтарға оралады. Адам тынышталады және өзін әдеттегідей ұстайды.

5. Мінез-құлық үлгісінің өзгеру себептерін тексеру. Сұхбат кезінде адамның мінез-құлқына әсер ететін екі фактор бар: өтірік айтуға деген ұмтылыс немесе табиғи толқу. Профайлинг әдістері осы екі себепті бөлуге көмектеседі-қимылдарды, микроэкспрессияны бақылау. Тестіленушінің үйренген сөз тіркестерін немесе әдеттегі сөйлеу бұрылыстарын қолдануы маңызды. Көбінесе алдау туралы мимика немесе көзқарас айтады.

1. Аминов И.И., Эриашвили Н.Д., Волынский-Басманов Ю.М. Волынский В.Ю., Каменева М.Е. Профайлинг. Технологии предотвращения противоправных действий : учебное пособие для вузов / 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юнити-Дана: Закон и право, 2012. – 183 с.

2. Каменева М.Е. Технологии профайлинга для выявления опасных предметов и веществ//Транспортная безопасность и технологии.– 2010.– № 2. – С. 38-40.

3. Анисимова Н.Н., Бирагов И.Л. Правовое и техническое обеспечение профайлинга // Информост. – 2008.–№ 1. –С. 7–10.

4. Караяни А.Г., Цветков В.Л., Хрусталёва Т.А., Статный В.М., Красноштанова Н.Н. Профайлинг в органах внутренних дел: учебное пособие. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2014.

ӘУЕ КӨЛІК ОБЪЕКТІЛЕРІНДЕ ҚҰҚЫҚБҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Қазақстан Республикасы ПИМ М. Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
көлік объектілерінде қауіпсіздікті ұйымдастыру кафедрасының бастығы,
заң ғылымдарының магистрі полиция подполковнигі*

Сахарбай А.

Қазіргі қоғам әуе көлігі объектілерінде құқық бұзушылық қауіпмен көзбе-көз кездесіт жағдайлары орын алуда. Жарылыстар, террористік актілер, қарақшылық, ұрлық – мұның бәрі азаматтардың қауіпсіздігіне, сондай-ақ экономикалық тұрақтылық пен әуе индустриясының дамуына үлкен қауіп төндіреді. Осыған байланысты, әуе көлігі объектілеріндегі құқық бұзушылықтардың алдын алу және ескерту кешенді және жүйелі шешуді талап ететін өзекті міндет болып табылады[1].

Әуе көлігі объектілерінде құқық бұзушылықтардың алдын алудың маңыздылығын бағаламауға болмайды. Құқық бұзушылықтың алдын алу әуе көлігінің қауіпсіздігі мен сенімділігін қамтамасыз етудің ажырамас бөлігі болып табылады және бірқатар маңызды аспектілерге ие. Сонымен қатар, құқық бұзушылықтардың алдын алу жолаушылардың, экипаждардың және әуе көлігі объектілерінің қауіпсіздігін бұзуы мүмкін жағдайлардың туындауын болдырмауға көмектеседі. Бұған террористік актілердің алдын алу, әуежайлардың қорғалатын аумақтарына заңсыз кіру, әуе кемелерінің тыйым салынған аймақтарға заңсыз басып кіруі және басқа мемлекеттердің әуе кеңістігін бұзу кіреді. Қауіпсіздік жүйесін жақсарту, қызметкерлердің біліктілігін арттыру және мемлекеттер арасындағы ынтымақтастық сияқты белсенді шаралар құқық бұзушылықтардың алдын алуда маңызды рөл атқарады.

Сонымен қатар, құқық бұзушылықтардың алдын алу әуе көлігі жүйесінің беделі мен сенімін сақтауға ықпал етеді. Әуе көлігі объектілеріндегі құқық бұзушылықтар жолаушылар мен жалпы қоғамның әуе көлігіне деген сеніміне айтарлықтай зиян келтіруі мүмкін. Құқық бұзушылықтың алдын алудың белсенді шаралары қауіпсіздік пен сенімділіктің жоғары стандарттарын сақтауға көмектеседі, бұл өз кезегінде сенімділікті сақтауға және жолаушыларды тартуға ықпал етеді.

Әуе көлігі объектілеріндегі құқық бұзушылықтардың алдын алу заңнама мен халықаралық стандарттарды сақтаудың негізгі элементі болып табылады. Әуе көлігі мемлекеттер мен халықаралық ұйымдар белгілеген қатаң ережелер мен нормаларға бағынады. Құқық бұзушылықтың алдын алу әуе көлігі жүйесінің қауіпсіз және тиімді жұмыс істеуі үшін қажетті шарт болып табылатын ережелер мен нормалардың сақталуын қамтамасыз етуге көмектеседі.

Оған қоса, құқық қорғау органдарының қызметкерлері әуе көлігі объектілерінде құқық бұзушылықтардың профилактикасын жүргізу кезінде құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі шаралардың тиімділігін қиындататын бірқатар проблемаларға тап болады. Бұл мәселелердің кейбірі мыналарды қамтиды:

1. Қауіпсіздікті қамтамасыз етудің күрделілігі: әуе көлігі – бұл көптеген адамдар, жүктер мен ақпарат күн сайын қиылысатын жоғары қауіпті сала. Әуежайларды, әуе кемелерін және әуе кеңістігін қоса алғанда, барлық деңгейлерде қауіпсіздікті қамтамасыз ету қиын міндет болып табылады. Үнемі өзгеріп отыратын қауіп-қатерлермен күресу үшін қауіпсіздік жүйелерін жетілдіру, жаңа технологияларды енгізу және қызметкерлерді оқыту қажет.

2. Халықаралық үйлестіру: әуе көлігі жаһандық сала болып табылады және әуе көлігі объектілеріндегі құқық бұзушылықтар Халықаралық салдарға әкелуі мүмкін. Алайда, құқық бұзушылықтың алдын алу саласында әртүрлі мемлекеттер мен ұйымдар арасында үйлестіруде қиындықтар бар. Әртүрлі

құқықтық жүйелер, әртүрлі қауіпсіздік стандарттары және алдын алудың әртүрлі тәсілдері тиімді ынтымақтастықты қиындатуы мүмкін[2].

3. Қызметкерлердің заңсыз әрекеттері: әуе көлігі көптеген адамдардың, соның ішінде экипаждардың, әуежай қызметкерлерінің және қауіпсіздік қызметтерінің қызметіне байланысты. Алайда, кейбір құқық бұзушылықтарды қызметкерлердің өздері жасауы мүмкін. Ал бұл өз кезегінде қосымша проблемалар туғызады. Қызметкерлердің заңсыз әрекеттеріне контрабанда, ұрлық, сыбайлас жемқорлық және басқа да заңсыз әрекеттер кіруі мүмкін. Мұндай құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін әуе көлігіне қатысы бар барлық қызметкерлерді тексеру шараларын күшейту, хабардарлықты арттыру және тұрақты тексерулер жүргізу қажет.

4. Технологиялық сын-қатерлер: технологиялардың дамуымен әуе көлігі объектілерінде құқық бұзушылықтар үшін жаңа мүмкіндіктер пайда болады. Кибершабуылдар, автоматтандыру жүйелерін бұзу, ұшқышсыз ұшақтарды заңсыз мақсатта пайдалану қауіпсіздікке үлкен қауіп төндіреді. Құқық бұзушылықтың алдын алу технологияларды үнемі жаңартып, жетілдіруді, сондай-ақ қызметкерлерді осындай қатерлерді анықтау және алдын алу бойынша оқытуды қамтуы керек.

Жалпы, әуе көлігі объектілеріндегі құқық бұзушылықтардың алдын алу үнемі назар мен күш-жігерді қажет ететін бірқатар қиындықтарға тап болады. Әуе көлігінің қауіпсіздігі мен сенімділігін қамтамасыз ету үшін қауіпсіздік жүйелерін жетілдіру, халықаралық ынтымақтастықты жақсарту, қызметкерлерді оқыту және жаңа технологияларды қолдану қажет[3].

Әуе көлігі объектілерінде қауіпсіздік жүйесін дамыту авиация индустриясындағы негізгі міндеттердің бірі болып табылады. Жолаушылар санының артуына және жаһандық әуе қозғалысының артуына байланысты әуежайлардың бортында және айналасында қауіпсіздікті қамтамасыз ету маңызды бола түсуде. Әуе көлігі қауіпсіздігінің негізгі аспектілеріне жолаушылар мен экипажды терроризмнен қорғау, заңсыз әрекеттерге қарсы тұру, ұшақ бортында ұрлық пен басқа да қылмыстардың алдын алу кіреді. Әуе көлігі объектілерінде қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін түрлі шаралар мен технологиялар қолданылады. Қауіпсіздік жүйесінің маңызды құрамдас бөліктерінің бірі жолаушылар мен багажды бақылау және тексеру жүйесін жетілдіру болып табылады. Заманауи әуежайлар тыйым салынған заттар мен заттарды жоғары дәлдікпен анықтауға мүмкіндік беретін озық жабдықтармен қамтамасыз ету қажет. Ал биометрия технологияларын қолдануды кеңейту сонымен қатар жолаушылар мен экипаждың жеке басын анықтауға мүмкіндік беретін қауіпсіздікті айтарлықтай жақсартады.

Сонымен қатар, әуе көлігі объектілеріндегі қауіпсіздік жүйесі персоналды оқытуды және қауіпсіздік стандарттарын әзірлеуді қамтиды. Әуежайлар мен авиациялық компаниялардың қызметкерлері қауіпсіздікті қамтамасыз ету және ықтимал оқиғаларға ден қою бойынша арнайы дайындықтан өтеді. Стандарттар мен реттеуші ережелерді үнемі жаңартып отыру қауіпсіздік жүйесінің тиімділігі үшін де маңызды. Соңғы уақытта

терроризмге қарсы тұруға ерекше назар аударылуда. Әуе көлігі объектілерінде террористік актілер қаупінің артуына байланысты көптеген елдер жолаушыларды террористік ұйымдармен байланысын тексеру және бағажды мұқият және егжей-тегжейлі тексеру сияқты қосымша қауіпсіздік шараларын енгізуде[4].

Әуе көлігі объектілерінде қауіпсіздік жүйесін дамытудың маңызды сәті әртүрлі елдер мен ұйымдар арасындағы ынтымақтастық болып табылады. Халықаралық Азаматтық авиация ұйымы сияқты халықаралық ұйымдар қауіпсіздік стандарттары мен ережелерін әзірлеу және үйлестіру үшін белсенді жұмыс істейді. Біқтимал қауіптер мен қылмыстар туралы ақпарат алмасу әуе көлігі объектілеріндегі оқиғалардың алдын алуда да маңызды рөл атқарады.

Технологияларды жетілдіру, жолаушыларды бақылау мен тексеруді жетілдіру, персоналды оқыту және елдер мен ұйымдар арасындағы ынтымақтастық – бұл қауіпсіздікті арттыру және әуежайларда және оның айналасында құқық бұзушылықтардың алдын алу тәсілдері. Әуе көлігі объектілеріндегі құқық бұзушылықтардың алдын алу жолаушылардың қауіпсіздігіне кепілдік беру және авиакомпаниялардың мүдделерін қорғау үшін маңызды міндет болып табылады. Осы саладағы құқық бұзушылық қаупін азайту мақсатында кейбір елдер мен ұйымдар тиімді шаралар мен оң тәжірибелерді енгізуде. Біз осындай шараларды сәтті жүзеге асырудың бірнеше мысалын қарастырайық.

1. АҚШ: Көлік қауіпсіздігі басқармасы (TSA-көлік қауіпсіздігі агенттігі) 2001 жылғы 11 қыркүйектегі шабуылдардан кейін құрылған АҚШ көлік қауіпсіздігі агенттігі әуе көлігі объектілеріндегі құқық бұзушылықтардың алдын алуға бағытталған шараларды белсенді түрде енгізуде. TSA барлық американдық әуежайларда жолаушылар, багаж және жүк қауіпсіздігін бақылаумен айналысады. Агенттік персоналды оқыту және сертификаттау, заманауи технологиялар мен қауіпсіздік рәсімдерін әзірлеу, оның ішінде ықтимал қауіптерді анықтау және тиісті авиациялық стандарттарды әзірлеу бойынша профилактикалық жұмыстарды орындау міндеттерін орындайды.

2. Ұлыбритания: National Counter Terrorism Security Office (NaCTSO-терроризмге қарсы ұлттық кеңсе) NaCTSO-әуе көлігі объектілерінде қауіпсіздікті қамтамасыз етуге және терроризмге қарсы күреске арналған мамандандырылған Британдық ұйым. Ол әуежай қызметкерлеріне террористік актілерді анықтау және алдын алу бойынша ұсыныстар әзірлейді және үйретеді. NaCTSO, сонымен қатар, қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін барлық мүдделі тараптардың тығыз байланысын құра отырып, басқа құқық қорғау органдарымен және әуежайлармен бірге жаттығулар мен сынақтар өткізеді.

3. Жапония: Japan Civil Aviation Bureau (JCB-Жапонияның Азаматтық авиация басқармасы) JCB Жапониядағы Азаматтық авиацияның қауіпсіздігін толық бақылауды жүзеге асырады. Ол әуе көлігі объектілерінде құқық бұзушылықтардың алдын алу шараларын әзірлейді және енгізеді, сондай-ақ

авиациялық компаниялардың, әуежайлар мен әуе кемелерінің қауіпсіздігіне тұрақты тексерулер жүргізеді. Сонымен қатар, JCB халықаралық ұйымдармен белсенді жұмыс істейді және террористік қауіптер туралы ақпарат алмасады. Мұндай өзара іс-қимыл ел ішінде ғана емес, халықаралық әуе сапарлары кезінде де қауіпсіздікті қамтамасыз етуге мүмкіндік береді[5].

Әуе көлігі объектілеріндегі құқық бұзушылықтар қауіпсіздікке елеулі қатер төндіреді. Құқық бұзушылықтардың алдын алу үшін әртүрлі елдер мен ұйымдар мұқият бақылауды, қызметкерлерді оқытуды және қауіпсіздік технологияларын әзірлеуді қамтитын тиімді шараларды енгізуде. АҚШ, Ұлыбритания және Жапония мысалдары мұндай шараларды сәтті жүзеге асыру және басқа елдермен ұйымдармен ынтымақтастық әуе көлігінің қауіпсіздігін едәуір арттыра алатындығын көрсетеді.

Қорытындылай келе, әуе көлігі объектілерінде құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша алдын алу шараларын жүргізудің маңыздылығын атап өткен жөн. Әуе тасымалының қауіпсіздігі мен сенімділігі жолаушылардың жайлылығы мен қорғалуын қамтамасыз етуде, сондай-ақ авиациялық компаниялардың мүлкі мен беделін сақтауда шешуші рөл атқарады. Физикалық қауіпсіздіктен басқа, авиация саласын реттейтін заңдар мен ережелер зияткерлік меншікті, құпия ақпаратты қорғауға және экономикалық қылмыстарға қарсы тұруға міндетті. Мақсатты және жүйелі алдын алу шараларын жүргізу құқық бұзушылықтардың алдын алуға, авиация саласын қауіп-қатерлерден қорғауға және экономиканың осы маңызды секторының мінсіздігін сақтауға мүмкіндік береді.

1. Абдикаримов К. Профилактика правонарушений на объектах воздушного транспорта: проблемы и перспективы. Актуальные проблемы права, 5(23).2017. 191-196б.

2. Жумашева А. Организация профилактической работы по предупреждению правонарушений на объектах воздушного транспорта. Вестник Академии МВД РК, 3(31). 2012. 70-74б.

3. Касымов Е. Правовое регулирование профилактики правонарушений на объектах воздушного транспорта: теория и практика. Вестник КазНУ имени Аль-Фараби, Юридический серия, 4(68). 2013. 163-167 б.

4. Кондыбаева К. Правовые аспекты профилактики правонарушений на объектах воздушного транспорта. Экономика и управление: проблемы, решения, 2(98). 2022. 109-115 б.

5. Толемеденов Б. Организация и методы профилактики правонарушений на объектах воздушного транспорта. Вестник КазНУ имени Аль-Фараби, Юридический серия, 1(96). 2019. 125-131 б.

ПРОБЛЕМЫ ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ СВЯЗАННЫХ С УПРАВЛЕНИЕМ ТРАНСПОРТНЫМ СРЕДСТВОМ В СОСТОЯНИИ НАРКОТИЧЕСКОГО ОПЬЯНЕНИЯ

Казахско-Русский Международный университет, к.ю.н.
Саитова Э.М.

*Казахско-Русский Международный университет,
магистрант 2 курса 7М0421 - «Право» г.Актобе.*
Балбаева Н.А.

Профилактика правонарушений одна из значимых мер социального предупреждения, средство позитивного воздействия, осуществляемого многими государственными и общественными субъектами на лиц, нарушающих нормы морали и права в результате недостатков воспитания, негативного влияния семьи и окружающего пространства, материального состояния и т.п.

Управление транспортным средством в состоянии опьянения (в т.ч. наркотическом) отнесено Всемирной организацией здравоохранения к одному из основных факторов риска нарушения правил дорожного движения и как следствия совершения дорожно-транспортного происшествия.

В настоящее время синтетические наркотики, вытеснившие их «природные» аналоги, пользуются популярностью среди молодежи вследствие доступности и простоты их приобретения, а также дешевизны.

С 2007 года стал широко распространяться новый синтетический наркотик – мефедрон, психостимулятор и эмпагоген. Его продавали в магазинах под видом моющих средств, удобрений для цветов и солей для ванн. Отсюда и сленговое название «соль». Сейчас так называют целый ряд дизайнерских наркотиков.

Мефедрон – один из самых опасных психостимуляторов. Его действие похоже на кокаин или амфетамин. Сами зависимые называют его «мяу-мяу» или «меф». Производители постоянно меняют формулу миксов, в которые входят наркотик, что очень затрудняет борьбу с его оборотом. Основные потребители – молодые люди в возрасте 16-30 лет [1].

Мефедрон в последнее время очень доступен по цене, распространен повсеместно. Его не боятся рекламировать на стенах, заборах, реализуют в даркнете. Из-за такой доступности они и стал популярен среди молодежи. Многие заблуждаются на его счет, воспринимая безопасной заменой алкоголя, считая что он не тяжелый наркотик.

Поэтому на данном этапе необходимо разработать механизм мониторинга и ограничения оборота лекарственных средств, которые станут предметом злоупотребления, с рассмотрением вопроса об отнесении наиболее опасных из них к наркотическим, психотропным или сильнодействующим веществам[2].

Особую угрозу представляет человек, управляющий транспортным средством, под действием вышеуказанного психотропного вещества, подвергая себя и других участников дорожного движения неминуемой опасности.

Необходимо совершенствовать систему профилактики нарушений, связанных с управлением транспортным средством в состоянии наркотического состояния. Путем использования перечня мер правового, информационного характера, направленных на выявление и устранение причин и условий совершения указанных техногенных происшествий.

Когда транспортное средство приведено в движение лицом, находящимся под действием наркотических средств – первая цель профилактики – недопущение совершения техногенного происшествия путем своевременного исключения такого водителя из участия в дорожном движении.

В результате анализа динамики выявляемости правонарушений, связанных с управлением транспортными средствами под действием наркотических веществ, возможно сделать следующие выводы и предложения, которые целесообразно принимать во внимание при осуществлении деятельности по обеспечению безопасности дорожного движения в части предупреждения вождения в состоянии наркотического опьянения.

Эффективность профилактических мероприятий, проводимых совместно с различными подразделениями правоохранительных и других государственных органов и общественности неоспорима и в очередной раз подтверждена в ходе реализации комплексного плана....

Так важно предусмотреть меры в целях предотвращения распространения "синтетики", в части:

- усиление контроля за прекурсорами, иными веществами и оборудованием, используемыми для изготовления наркотиков, прежде всего в зонах прохождения пограничного и таможенного досмотра соответствующих грузов с определением «природы», токсичности и химического состава таких веществ, изъятие которых в последнее время исчисляется десятками тонн, а также путем рассмотрения возможности их дальнейшего использования и (или) утилизации в промышленности;

- ограничение использования интернет-технологий в наркобизнесе, в том числе путем расширения представительств зарубежных онлайн-платформ и сервисов обмена мгновенными сообщениями, деятельность которых в Казахстане подпадает под нормы действующего законодательства РК, а также провайдерских, банковских и почтовых услуг. Здесь, помимо оснащения специализированных подразделений ОВД современными аппаратно-программными комплексами, следует рассмотреть возможность расширения общего функционала МВД в области борьбы с киберпреступностью:

- устранение условий, способствующих распространению наркотиков в развлекательных учреждениях и иных объектах, входящих в соответствующую зону риска, с регламентацией мер, направленных на пресечение сбыта и (или) немедицинского потребления наркотиков через призму соответствующих административно-правовых норм (ст. 422 КоАП);

- внедрение скрининга на употребление психоактивных веществ среди декретированных групп населения с учетом их поэтапной экспансии, исходя из необходимости определения фактического количества потребителей наркотиков, а не их персональных данных[2].

С учетом нахождения данного вопроса в тесной взаимосвязи с обеспечением безопасности дорожного движения, решение отдельных вопросов в рамках которых является полномочиями органов исполнительной власти считается возможным проработку данного вопроса для целей повышения защищенности участников дорожного движения от ДТП с участием водителей, находящихся в состоянии наркотического опьянения и их последствий.

Профилактика такого поведения указанных лиц осуществляется не только сотрудниками правоохранительных органов, но и в первую очередь с привлечением сил общественности.

В этой связи необходимо придания таким мероприятиям систематического характера в том числе за счет совершенствования механизмов и оптимизации процедур, направленных на установление у водителя состояния наркотического опьянения (внедрения средств предварительной диагностики)

Расстановку сил и средств целесообразно планировать исходя из мест концентрации ДТП, совершенных водителями в состоянии наркотического опьянения, с учетом расположения потенциальных отправных пунктов наркоточек и т.п. и возможных маршрутов их следования, а также временных отрезков совершения ДТП.

Необходимо принимать во внимание занятость населения на протяжении года и в течении недели в целях установления периодов, характеризующих наибольшим количеством ДТП и долей в общей структуре аварийности.

Это в свою очередь требует усиления мер по профилактике управления транспортными средствами водителями, находящимися в состоянии наркотического опьянения в ночное время

Действенным механизмом профилактики нарушений ПДД в состоянии наркотического опьянения, является правовое воспитание граждан, в духе нулевой терпимости к употреблению наркотических средств. Так предлагается включение в модуль «Безопасность жизнедеятельности» изучения темы по предупреждению употребления психоактивных веществ для обучающихся 5-9 классов в рамках обязательного вариативного курса «Глобальные компетенции»

Принимая во внимание тот факт, что установление дополнительных ограничений, в том числе полный запрет на безрецептурное приобретение сильнодействующих психотропных средств недостаточен, также необходимо привлекать СМИ и социальные сети, путем размещения аудио-видеороликов по профилактике наркомании с привлечением медиа личностей (блогеры, представители шоу-бизнеса и др.) по пропаганде здорового образа жизни в целях формирования устойчивой мотивации к здоровому образу жизни у населения. Наряду с этим, рекомендуется изготовление и размещение на улицах и других общественных местах социальной рекламы антинаркотической направленности, а также установления красочных фото, ярко демонстрирующих последствия совершения ДТП, с участием водителя, находящегося под действием наркотических средств.

Важное значение при тактическом планировании профилактики и ее осуществлении правоохрнительными органами – это внедрение современных методик обучения тактике проведения комплекса следственных действий по документированию фактов подпольных наркопроизводств (лабораторий) и интернет-магазинов по продаже наркотиков. Установка стандартизированных систем видеонаблюдения, в том числе с функцией фиксации правонарушений, по возможным маршрутам следования наркокурьеров к местам потенциальных закладок наркотиков, обеспечением точки доступа к ним подразделений по противодействию наркопреступности.

При этом необходимо учитывать особенности, предопределяемые, в частности, организации государственного контроля за оборотом наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов и прекурсоров. Не редки случаи, когда борцы с наркопреступностью, наоборот помогают в распространении этого зла. Так в Костаное задержали сотрудника полиции, отвечающего за борьбу с наркотиками, при попытке продать наркотики, а точнее меф. Заместителя начальника отдела по борьбе с наркотиками. И если версия следствия верна, то он не только боролся с наркотой, но и участвовал в распространении[3].

В связи с этим, необходимо определение уровня добропорядочности сотрудников подразделений по противодействию наркопреступности в соответствии с действующим законодательством. Внедрение наркологического скрининга среди сотрудников правоохрнительных органов, предусматривающего, в том числе формирование реестра подразделений, сотрудники которых наиболее подвержены риску наркопотребления, с поэтапным его расширением.

Обеспечение на постоянной основе ревизии камер хранения вещественных доказательств в целях предупреждения повторного оборота наркотиков.

Решить вопрос с синтетическими препаратами, закладками и передозами можно с помощью групп добровольцев в интернете. Но их нужно консолидировать, в идеале - с помощью министерства образования и министерства просвещения.

В заключении хочется сказать, что меф опасен тем, что его производят чуть ли не школьники в домашних условиях, при этом себестоимость маленькая, а прибыль - огромная. И еще борцы с наркопреступностью прилагают свои усилия в его распространении.

1. <https://kvinmed.ru/info/narkomaniya/mefedron/>
2. Постановление Правительства Республики Казахстан от 29 июня 2023 года № 508. «Об утверждении Комплексного плана по борьбе с наркоманией и наркобизнесом в Республике Казахстан на 2023 – 2025 годы»
3. https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/sotrudnika-politsii-zaderjali-rasprostranenie-narkotikov-498487/

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖАСТАР ЭКСТРЕМИЗМІ МЕН ТЕРРОРИЗМІНІҢ АЛДЫН АЛУ

*Қазақстан Республикасы ПМ М.Есболатов атындағы Алматы академиясы
Жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру факультетінің
2-курс докторанты, заң ғылымдарының магистрі полиция майоры*

Сисенов Н.М.

Қазір әлемде жастар ортасында экстремизм мен терроризм идеологиясын тарату мәселесі, оның ішінде Қазақстан Республикасында да өзекті және маңызды мәселе болып танылып отыр. Соңғы уақытта экстремизммен байланысты қылмыстық, әкімшілік және азаматтық істердің ұлғаюы байқалуда, бұл құбылыстың Қазақстан үшін де, әлемдік қоғамдастық үшін де қауіптілігі жоғары екендігін көрсетеді. Экстремизмнің қауіптілігі бір жағынан жеке адамға, қоғамға немесе мемлекетке қатысты зорлық-зомбылыққа немесе оған шақыратын тікелей байланысы бар экстремалды көзқарастардың көрінісі болып табылады.

Әлемдік және дәстүрлі діндер съезі хатшылығының XIII отырысында Қасым-Жомарт Кемелұлы Тоқаев: «Алдағы съездің міндеті адамзат алдында тұрған мәселелерді ашық талқылау. Дабыл сезімен біз діни экстремизм мен радикализм идеясы дамушы кедей елдерде ғана емес, батыс елдерінде де тұратын жастар арасында танымал болатынына сенімдіміз», – деді [1].

Сонымен қатар, 2022 жылдың қазан айында Қазақстан Республикасының Президенті біздің мемлекетімізде құрылатын негізгі қағидаттарды белгіледі. «...Пікірлердің плюрализмін сақтай отырып, біз радикализмнің, экстремизмнің және сепаратизмнің кез-келген көріністеріне қатаң түрде қарсы тұруымыз керек. Бүгінгі таңда діни экстремизм мен радикализм идеялары жастар арасында танымал бола бастады, біздің қоғамды бөлшектеу әрекеттері заңның барлық қатаңдығымен басылады. Қазақстанда бірінші орында заң мен тәртіп болуы тиіс. Осы негізде ғана біз халқымыздың әл-ауқатын қамтамасыз ету міндетін шеше аламыз.

Тәуелсіздік, бірлік және тұрақтылық – бәріміз барлық жағынан қорғауымыз керек басты құндылықтар» [2].

Кәмелетке толмаған адамдардың қылмысы қоғамның ерекше деструктивті факторы болып табылады, өскелең ұрпақты сақтау және дамыту өзекті мәселе болып қала бермек.

«Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 18 ақпандағы № 31 Заңының (бұдан әрі-ҚРЗ) 1-бабында жазылған экстремизм ұғымын қарауды ұсынамыз.

Экстремизм-конституциялық құрылысты күштеп өзгерту, Қазақстан Республикасының егемендігін, оның аумағының тұтастығын, қол сұғылмаушылығын және бөлінбейтіндігін бұзу, мемлекеттің ұлттық қауіпсіздігі мен қорғаныс қабілетіне нұқсан келтіру, билікті күштеп басып алу немесе билікті күштеп ұстап қалу, заңсыз әскерилендірілген құралым құру, басшылық ету және оған қатысу, Қарулы бүлікті ұйымдастыру және оған қатысу, әлеуметтік, таптық алауыздықты (саяси экстремизм)қоздыру, сондай-ақ нәсілдік, ұлттық және рулық алауыздықты қоздыру, оның ішінде зорлық-зомбылыққа немесе зорлық-зомбылыққа шақыруға байланысты (ұлттық экстремизм), оның ішінде қауіпсіздікке, өмірге, денсаулыққа, адамгершілікке немесе азаматтардың құқықтары мен бостандықтарына қауіп төндіретін кез- келген діни тәжірибені қолдану (діни экстремизм) [3].

Біздің еліміздің аумағында экстремизм мен терроризмге қарсы күрестің құқықтық постулаттары Қазақстан Республикасының Конституциясында, халықаралық құқықтың жалпыға бірдей танылған қағидаттары мен нормаларында, сондай-ақ адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын қорғауды қамтамасыз ету мақсатында көрші еліміздің біршама заңнамасында бекітілген.

2003 жылғы желтоқсанда Қазақстан Республикасы Президентінің өкімімен терроризм мен діни экстремизм көріністеріне қарсы күресте барлық күш құрылымдарының неғұрлым тиімді жұмысы үшін терроризмге қарсы орталық құрылды [4].

Қазақстан Республикасының Терроризмге қарсы орталығы Қазақстан Республикасында терроризмге қарсы тиімді іс-қимыл жасау үшін қажетті және жеткілікті жағдайлар жасау, қолдау және дамыту мақсатында, оның ішінде Қазақстан Республикасының мемлекеттік органдары мен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының осы саладағы іс-қимылдарының келісілуін қамтамасыз ету үшін терроризмге қарсы іс-қимылды үйлестіру саласындағы уәкілетті орган жанынан құрылатын тұрақты жұмыс істейтін консультативтік-кеңесші орган болып табылады[5].

Қоғамның қазіргі даму кезеңінде жастар арасындағы экстремизм мен терроризм кең ауқымды, жаппай құбылыстарға айналып отыр. Бұл деструктивті көріністер қоғам өмірінің көптеген салаларына теріс әсер ететін елеулі тұрақсыздандырушы факторлар болып табылады.

Жастар агрессивті-экстремистік әрекеттерге бейім ерекше тәуекел тобы болғандықтан, олардың жеке басының психологиялық портретін мұқият

зерделеу қажет. Жас жасөспірімдерге тән ерекшеліктерді де анықтайды, мысалы, танымдық іс-әрекетке қызығушылықтың болмауы, эмпатия қабілетсіздігі, тұрақты қарым-қатынасты сақтай алмау, ашуланшақтық пен ашуланшақтыққа бейімділігі бар құбылмалы көңіл-күй, жалпы адамзаттық құндылықтарға менсінбейтін көзқарас, сыртқы әсерге жоғары бейімділік [6, 207-208 ББ].

Жастардың өмірлік моральдық-адамгершілік принциптерін нақты түсінбеуі, сондай-ақ патриотизм мен толеранттылық терминдерін білмеуі салдарынан олардың экстремистік идеологияға деген қызығушылығын арттырады. Жастар экстремизмінің өсуін жас ұрпақтың әлеуметтік бейімделуінің жеткіліксіздігі, соның ішінде олардың санасының заңсыз мінез-құлық үлгілерін тудыратын қоғамға қарсы және азғындық көзқарастарының тереңдеуі көрсетеді.

Әдеби дереккөздерде мемлекеттік жастар саясатын жеткіліксіз, тиімсіз жүзеге асуы жасөспірімдерді экстремистік қызметке оңай және қолжетімді тартуға тікелей әсер етіп жатыр деген де көзқарастар бар. Нәтижесінде, жастардың кейбір өкілдері бұл әрекетке басқалардың ықпалымен араласады және мемлекеттік билікті серіктес ретінде емес, жау ретінде қабылдайды.

Соңғы онжылдықта қоғамның белсенді цифрлануы байқалуда. Бұл қазіргі әлемнің шындықтарымен тікелей байланысты. Әдебиеттегі қазіргі көзқарасқа сәйкес ақпараттық (цифрлық) қоғам «ақпарат пен оның қолданылу деңгейі мен қолжетімділігі азаматтардың экономикалық және әлеуметтік-мәдени өмір сүру жағдайларына түбегейлі әсер ететін қоғам» болып табылады [7, 22-бет]. Қазіргі уақытта онлайн-қоғамда тұрақты болу ересектердің өміріне ғана емес, көбінесе жас ұрпақтың өміріне де үлкен әсер ететініне күмәніміз жоқ.

Осыған байланысты экстремистік және террористік идеологиялар өздерінің постулаттарын интернет арқылы таратудың жеңілдетілген және қол жетімді нұсқасын алды деген тұжырым айтсақ, бұл артық емес. Бұл мәселеде экстремистік идеологтардың көмекшілері әртүрлі әлеуметтік желілер мен мессенджерлер болып табылады, ал пайдаланушыларға әсер етудің тиімді психологиялық әдістерін қолдану мақсатында жасөспірімдердің психикасының ерекшеліктерін ескеріп отырады.

Жастарды жалдау оның жетілмеген психикасына байланысты ғана емес, сонымен қатар жасөспірімдер көбінесе ата-аналары мен аға буындарынан бірдеңе білгісі келмейтіндігіне немесе жай ғана қорқатындығына, қабылданбаудан жасқанатындығына және жалғыз бола отырып, жауап іздейтіндігіне байланысты оңай жүреді деп санаймыз. Сол қауымдастықтаролар жақсы түсінетін сияқты болып көрінеді. Осыған байланысты экстремизм басқаша, ол ақпараттық болды деген пікірмен келіспеуге болмайды.

Қалыптасқан жағдайға байланысты жастар экстремизмі мен терроризмге қарсы күресте алдын алу жұмыстарына ерекше назар аудару қажет, атап айтқанда, ксенофобия негізінде шетел азаматтары мен азаматтығы жоқ

адамдарға қарсы заңнамалық тыйым салынған іс-әрекеттер жасауға шақырулар бар интернет желісіндегі экстремистік-террористік сайттарды, сондай-ақ егжей-тегжейлі схемаларды қадағалау және жою жөнінде шұғыл шаралар қабылдау қажет.

Экстремистік қылмыспен күресу үшін Қазақстан Республикасының мемлекеттік билігінің уәкілетті органдары мен жергілікті өзін-өзі басқару органдары жастар арасында толеранттылық деңгейін арттыру саласында профилактикалық жұмыс жүргізуге міндетті, бұл ретте тәрбие алдын алу шараларын жүргізу қажеттілігі ескеріледі. Сонымен қатар, интернет желісін қоса алғанда, ақпараттық-телекоммуникациялық желілерді экстремистік идеологияның енуінен қосымша қорғау жүйесін қарастыру маңызды.

Осылайша, балалардың денсаулығына, адамгершілік және рухани дамуына зиянды әсер ететін ақпараттан қорғау туралы отандық заңнаманың орындалуын жүйелі түрде тексеру, сондай-ақ отбасылық құндылықтарды жоққа шығаруға бағытталған ақпараттың таралуын болдырмауға ерекше назар аудару қажет.

Бұдан басқа жасөспірімдерді деструктивті қауымдастықтарға тарта алатын және психикалық зорлық-зомбылықтың, соның ішінде қорлаудың, бұқаралық ақпарат құралдарының және ақпараттық-телекоммуникациялық желілердің, соның ішінде интернет желісінің түрлерін білдіретін әрекеттерді жасай алатын адамдардың пайдалану фактілерін қадағалау және жолын кесу қажет.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 27-бабына сәйкес және біздің елімізде мемлекеттік отбасылық саясатты іске асыратын екі аспект те (балаларға қамқорлық жасау, оларды тәрбиелеу) ата-аналардың құқығын да, міндетін де білдіреді. Сондай-ақ ата-аналардың негізгі қамқорлығының мәні ретінде баланың ең жақсы мүдделерін белгілеу халықаралық актілерде де бекітілгенін есте ұстаған жөн (Бала құқықтары туралы конвенцияның 18-бабының 1-тармағы). Сондықтан отбасы баланың мүдделерін тынымсыз қорғауға және қамтамасыз етуге міндетті. Сондықтан жастар экстремизмі мен терроризмінің алдын алу жұмыстары ата-аналармен тығыз байланысты екендігін білдіруі керек. Сонымен қатар, жасөспірімдерге қажетті әлеуметтік көмек көрсету керек, өйткені көбінесе әлеуметтік қауіпті жағдайдағы адамдар жас қылмыскерлерге айналады, бұл отбасылар балаларды қолдау және тәрбиелеу бойынша өз функцияларын толық орындай алмайтын жағдай.

Жастар ортасында экстремистік және террористік идеологиялардың таралуына қарсы күрес құқық қорғау органдарына да жүктелген. Мәселен, Қазақстан Республикасы ІІМ жасөспірімдерді құқыққа қарсы іс-әрекеттер жасауға тартудың алдын алуға бағытталған жедел-профилактикалық іс-шаралар тұрақты негізде өткізіледі. Оның барысында жастар арасында экстремистік идеялардың таралуына қарсы іс-қимыл мәселелері қозғалатын дәрістер, әңгімелер, түсіндіру жұмыстары жеке өзі де, онлайн-конференциялар арқылы да өткізіледі.

Полиция қойған экстремизмге қарсы іс-қимыл саласындағы міндеттерді іске асыруда маңызды рөл экстремизмге қарсы іс-қимыл департаментіне жүктелген. «Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы» ҚРЗ-да экстремистік қызметке қарсы іс-қимылдың негізгі бағыттары мыналарды көздейді: мемлекеттік билік органдарымен, экстремизм мен терроризмге қарсы іс-қимыл саласындағы жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен өзара іс-қимыл жасау, экстремистік қызметтің алдын алуға, оның ішінде экстремистік қызметті жүзеге асыруға ықпал еткен себептер мен жағдайларды анықтауға және жоюға бағытталған алдын алу шараларын қабылдау, экстремистік қызметті қоғамдық және діни бірлестіктердің экстремистік қызметінің жолын кесу, басқа ұйымдар мен жеке тұлғалар[3].

Жалпы кәметке толмағандар қылмысының, атап айтқанда жастар экстремизмі мен терроризмінің алдын алу болашақта тұрақты қоғамның кепілі болып табылады, өйткені бұл әлеуметтік даму әлеуеті ретінде әрекет ететін жас ұрпақ. Осы саладағы негізгі бағыттар мемлекеттік деңгейде алдын алу-алдын алу жұмыстарын жүргізу, қоғамда құқық пен заңның үстемдігін насихаттау, нормативтік-құқықтық реттеуді жетілдіру, елдің құқық қорғау жүйесі мен Қарулы Күштерін нығайту болып табылады. Жастар экстремизмі мен терроризмінің алдын алудың басым бағыттары жас ұрпаққа сапалы білім беру, жасөспірімдер арасында патриотизмді насихаттау, ақпараттық қауіпсіздікті қамтамасыз ету, олардың денсаулығына зиян келтіретін ақпараттан, адамгершілік және рухани дамудан қорғау. Сонымен қатар, экстремизмнің алдын алуға бұқаралық ақпарат құралдарының, азаматтық қоғам құрылымдарының, жастар бірлестіктерінің, дәстүрлі дін өкілдерінің белсенділік танытқандарын құптаймыз.

1. Ғ.Жақиянов «Діни экстремизм идеялары жастар арасында танымал бола бастады». 2014 ж. Астана қ. https://vlast.kz/novosti/idei_religioznogo_jekstremiz_ma_nabirajut_populjarnost_sredi_molodyh_ljudej_tokaev-7461.html

2. ҚазТАГ «Біз радикализмнің, экстремизмнің және сепаратизмнің көріністеріне қатаң қарсы тұруымыз керек – Қ.Тоқаев» 2022 ж. Астана қ. <https://kaztag.kz/ru/news/my-dolzny-zhestko-protivostoyat-proyavleniyam-radikalizma-ekstremizma-i-separatizma-tokaev>

3. «Экстремизмге қарсы іс-қимыл туралы» Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 18 ақпандағы N 31 Заңы. https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000031_

4. Қазақстан Республикасы ІІМ «Қазақстандағы терроризм мен экстремизмге қарсы күрес», 2019 ж. Астана қ. <https://www.gov.kz/memleket/entities/mfa/press/article/details/589?lang=ru>

5. Қазақстан Республикасы ҰҚК «ҚР Терроризмге қарсы орталығы» 2019ж. Астана қ. <https://www.gov.kz/memleket/entities/knb/press/article/details/724?lang>

6. Личностные характеристики преступников: монография / Ю. М. Антонян, П. Б. Афанасьев, О. Р. Афанасьева [и др.]; под ред. Ю. М. Антоняна. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2017.

7. Криминология цифрового мира: учебник для магистратуры / В. С. Овчинский. Москва: Норма: ИНФРА-М, 2018

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В СФЕРЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ НЕЗАКОННОМУ ОБОРОТУ НАРКОТИЧЕСКИХ СРЕДСТВ

Барнаульский юридический институт МВД России, г. Барнаул, s.suverovse95@mail.ru.

Суверов С.Е.

*Барнаульский юридический институт МВД России, г. Барнаул,
mr.artem.konovalov@mail.ru. канд. юрид. наук,*

Коновалов А.Ю.

Наркомания, неся за собой физическую, психическую и социальную деградацию личности человека, представляет собой крайне негативное явление для каждой страны, что позволяет говорить о глобальном характере данной проблемы. Предпосылкой распространения наркомании среди населения выступает преступная деятельность, а именно незаконный оборот наркотических средств и психотропных веществ. В современных условиях правительства многих государств стараются не допускать появления нелегального трафика наркотиков, пресекая подобную преступную деятельность на корню и устанавливая на уровне уголовного законодательства наказание с большими сроками лишения свободы.

Особую актуальность борьба с незаконным оборотом наркотических средств приобретает для Российской Федерации и Республики Казахстан, что обуславливается наличием следующих обстоятельств. Во-первых, через территорию России и Казахстана пролегает крупный маршрут наркотрафика, именуемый «Северным маршрутом», тем самым, обоим государствам приходится сталкиваться с огромным героиновым потоком из Афганистана [1, с. 195].

Во-вторых, проанализировав статические данные о преступности в сфере незаконного оборота наркотических средств, мы увидим, что она находится на довольно высоком уровне, который постепенно повышается, так в РФ в период за январь-август было выявлено 132 тыс. преступлений, что на 9,5% больше, чем за аналогичный период 2022 г. [2], в свою очередь, в РК динамика общественно опасных деяний за январь-сентябрь 2023 г. в рассматриваемой сфере составила 5721, что на 2,7% больше чем за аналогичный период прошлого года [3]. Важно принимать во внимание тот момент, что наркопреступления довольно латентны, а потому в действительности их может быть гораздо больше.

В третьих, в условиях стремительно развивающейся науки и техники преступники тоже не стоят на месте, они умело адаптируют научно-технические достижения для реализации целей своей преступной деятельности, наглядным примером в данном случае, будут даркнет-площадки, которые стали оплотом наркобизнеса в цифровом пространстве.

Изложенные выше обстоятельства позволяют с уверенностью утверждать о том, что найти решение проблемы роста наркопреступности, в равной степени важно как для России, так и для Казахстана.

Справедливым является утверждение А.Н. Позднякова и С.П. Евтеева о фактическом образовании транснациональной организованной наркопреступности, борьба с которой осложнена множеством различных факторов [4, с. 117]. Вместе с тем, бесспорно положением о том, что совместными усилиями наркоугрозу можно побороть, если не и не полностью, то достаточно сильно ослабить её позиции, в связи с этим, ключевое значение приобретает необходимость расширения международного сотрудничества Российской Федерации и Республики Казахстан.

В последние десятилетия правительствами России и Казахстана были предприняты важные действия в объединении усилий: образование Организации Договора о коллективной безопасности, выработка рекомендаций по унификации и гармонизации законодательства государств-участников СНГ в сфере борьбы с незаконным оборотом наркотических средств, согласование проекта-плана мероприятий по противодействию угрозам из Афганистана и т.д. Согласно позиции Т.В. Шитовой, международное антинаркотическое право имеет достойное наполнение и может быть успешно использовано государствами – участниками ОДКБ и ЕАЭС в антинаркотической деятельности [5, с. 65].

По нашему мнению, в настоящее время присутствует необходимость в дополнительном урегулировании ряда вопросов по взаимодействию правоохранительных органов РФ и РК в рамках борьбы с незаконным оборотом наркотических средств.

Прежде всего, следует обозначить, что нелегальный сбыт наркотиков, как правило, осуществляется посредством информационно-телекоммуникационных технологий, а именно – с помощью мессенджеров или даркнет-маркетплейсов, при этом использование последних может сочетаться с первыми. Сложнейшей задачей в процессе сбыта является создание закладок, т.е. помещение наркотических средств в специально обозначенное место, информация о котором затем передаётся покупателю. Довольно частые задержания «кладменов» заставляют наркосбытчиков более вдумчиво подходить к выработке тактики подбора персонала и организации самого процесса создания «кладов».

Довольно распространённым становится использование метода привлечения иностранных граждан транзитных стран к созданию закладок, путём их «моментального» прибытия и отъезда [6, с. 168]. Смоделируем следующую ситуацию. Гражданин РК П., в связи с нахождением покупателя своего «товара» или же по поручению «оператора» маркетплейса, решает приступить к транспортировке «продукта». В силу того, что покупатель проживает в России, он заблаговременно приобретает два авиабилета (туда и обратно). Прибыв на пункт назначения, он формирует закладку и сразу же

возвращается в аэропорт, а затем улетает обратно в Казахстан, пробыв в иностранном государстве чуть более двух часов.

В столь короткий промежуток времени правохранителям довольно трудно что-либо предпринять. Даже в случае выявления подобного «иностранного кладмена», благодаря анализу сообщений в мессенджере, чтобы задержать данное лицо необходимо установить его местонахождение. Однако, П. – гражданин РК, а потому и пользовался он услугами иностранного оператора сотовой связи, ввиду чего моментально запросить и получить информацию о его месте дислокации не представляется возможным. Правоохранительным органам, в данном случае – России, придётся составлять официальный запрос в Казахстан, ответ же на него будет формироваться весьма продолжительный период времени, за который гражданин П. может просто поменять SIM-карту, что исключит его обнаружение. Касательно выбора страны, возможна и обратная ситуация [7].

Сроки наказания за совершение преступлений в сфере незаконного оборота наркотических средств очень большие, а потому наркодельцы очень трепетно относятся к своей безопасности, осуществляя шифрование и всячески маскируясь. Промедление в вопросе скорейшего обнаружения место положения преступника для правоохранительных органов недопустимо, а потому, для России и Казахстана присутствует насущная необходимость в совместном совершенствовании мер борьбы с наркопреступностью, на основе вышесказанного, нами будет предложено следующее:

- создать уникальный порядок взаимодействия правоохранительных органов Российской Федерации и Республики Казахстан по вопросам незаконного оборота наркотических средств, основывающийся на принципах своевременности ответа на запрос и принятия соответствующих решений;

- совершенствовать приграничное сотрудничество правоохранительных органов России и Казахстана в целях пресечения контрабанды наркотиков и психотропных веществ, а также их незаконного транзита через территорию государств-участников СНГ;

- усилить координацию действий РФ и РК по противодействию нелегальному наркопотоку «Северного маршрута».

Проведённое исследование позволяет сделать вывод. Наркопреступность является глобальной проблемой, противодействие которой актуально для каждой страны. Особая важность борьбы с незаконным оборотом наркотических средств характерна для России и Казахстана в силу целого ряда фактических обстоятельств. Расширение международного сотрудничества в борьбе с наркоугрозой является неотъемлемой частью современной политики России и Казахстана, что проявляется в создании специальных организаций, заключении международных договоров, принятии соответствующих программ действий. Одной из насущных проблем противодействия незаконному обороту наркотических средств выступает недостаточная оперативность во

взаимодействии правоохранительных органов РФ и РК, в связи с чем, был предложен авторский подход к решению данной проблемы.

1. Митрофаненкова О.Е. Маршруты Афганского наркотрафика (конец XX в. – начало XXI в.) // Восточная аналитика, 2020. С. 190-201.

2. Состояние преступности в России // Министерство внутренних дел Российской Федерации: официальный сайт. URL: <https://xn--b1aew.xn--p1ai/dejatelnost/statistics> (дата обращения: 15.10.2023).

3. Показатели уголовных правонарушений в РК // Комитет по правовой статистики и специальным учётам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан: официальный сайт. URL: <https://qamqor.gov.kz/crimestat/indicators/criminal> (дата обращения: 15.10.2023).

4. Поздняков А.Н. Борьба с контрабандой наркотиков с использованием международной контролируемой поставки: практика применения и правовые коллизии / А.Н. Поздняков, С.П. Евтеев // Академическая мысль, 2022. С. 114-122.

5. Шитова Т.В. Правовые основы взаимодействия в сфере противодействия незаконному обороту наркотиков России и Казахстана как государств-членов Организации Договора о коллективной безопасности и Евразийского экономического союза // Вестник Сибирского юридического института МВД России, 2016. С. 63-70.

6. Наурызбаев Е.А. Криминологическая характеристика незаконного оборота наркотических средств и психотропных веществ в РК // Законность и правопорядок в современном обществе, 2012. С. 167-171.

7. Россиянин занимался закладкой наркотиков в Караганде. URL: https://www.inform.kz/ru/rossiyanin-zanimalsya-zakladkoj-narkotikov-v-karagande_a4073473 (дата обращения: 15.10.2023).

ПРИНЦИПЫ ПРОХОЖДЕНИЯ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ В ОРГАНАХ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

Профессор кафедры административного права Московского университета МВД России им. В.Я. Кикотя, доктор юридических наук, профессор, Почетный работник высшего профессионального образования Российской Федерации,
Почетный ветеран органов МВД Республики Казахстан,
Почетный работник Московского университета МВД России имени В.Я. Кикотя,
Академик Евразийской академии административных наук полковник в отставке

Татарян В. Г.

Адъюнкт Факультета подготовки научно-педагогических и научных кадров
Московского университета МВД России имени В.Я. Кикотя,
подполковник полиции МВД Республики Казахстан

Майкенов А.Р.

Правоохранительная служба в органах внутренних дел (далее – ОВД) Республики Казахстан является публичным институтом, который обеспечивает реализацию государственной власти в этой области.

Следует отметить, что правоохранительная служба в ОВД имеет свою четко выстроенную организационно-правовую структуру, регламентируемую нормативно-правовыми актами Казахстана.

В соответствии с действующим законодательством РК государственная служба РК подразделяется на следующие виды: политическая государственная служба, административная государственная служба и особые виды государственной службы.

В свою очередь к особым видам относятся: воинская служба, служба в специальных государственных органах и правоохранительная служба, что определено соответствующими Законами РК. [1, 2, 3].

В органах внутренних дел РК государственная служба представлена различными ее видами. Так, министр внутренних дел, его первый заместитель и заместители занимают политические государственные должности. По статусу они также являются сотрудниками органов внутренних дел, за исключением заместителя министра, курирующего вопросы цифровизации.

Воинскую службу проходят в Национальной гвардии РК и Военно-следственных управлениях, что составляет около 25% от штатной численности.

Административные государственные должности представлены в подразделениях документооборота, тылового, правового и финансового обеспечения (2% от штатной численности).

Более 70% от штатной численности составляют должности правоохранительной службы, т.е. прежде всего сотрудники органов внутренних дел.

Правоохранительная служба, как публично-правовой институт, отличается рядом существенных черт, которые определяют административно-правовой статус и профессиональные характеристики правоохранительных служащих в ОВД.

Правоохранительная служба в ОВД РК – это прежде всего система публично-правовых отношений, которые характеризуются открытостью, профессиональностью государственных служащих.

В то же время, правоохранительная служба в сфере ОВД РК является профессиональной деятельностью, направленной на обеспечение исполнения задач, стоящих перед органами внутренних дел, входит в единую систему государственного управления и составляет особую подсистему.

Кадровый состав данной подсистемы формируется из граждан, изъявивших желание проходить службу в ОВД, отбор которых осуществляется посредством конкурсных процедур с последующим направлением на первоначальную профессиональную подготовку в ведомственных организациях образования, по окончании которой назначаются на должности в подразделениях ОВД.

Публично-правовой статус сотрудников ОВД РК, порядок прохождения ими службы и наделение необходимыми компетенциями определяют нормативные правовые акты различного уровня.

Понимание правоохранительной службы как сложного социально-правового явления, имеющего институциональную природу, обуславливает

необходимость характеристики системы ее принципов. Принцип как философская категория означает основные начала, правила и руководящие идеи. [4]

Государственная служба РК регулируется определенными принципами, едиными для всех государственных служащих.

Законодателями РК к ним были отнесены около двух десятков принципов.

Кратко перечислим некоторые из них: - законность; - казахстанский патриотизм; - единство системы государственной службы независимо от деления государственной власти на законодательную, исполнительную и судебную ветви; - приоритет прав, свобод и законных интересов граждан перед интересами государства; - равные права граждан на доступ к государственной службе; - профессионализм государственных служащих; - обязательность исполнения решений, принятых вышестоящими государственными органами и должностными лицами в пределах их полномочий, для подчиненных государственных служащих и государственных служащих нижестоящих государственных органов; - личная ответственность за неисполнение либо ненадлежащее исполнение государственным служащим должностных обязанностей и превышение им своих должностных полномочий; - нетерпимость к правонарушениям; - учет общественного мнения и гласности, за исключением деятельности, составляющей государственные секреты или иную охраняемую законом тайну; - непрерывность обучения государственных служащих и развития необходимых компетенций; - практическая ориентированность подготовки, переподготовки и повышения квалификации государственных служащих. [5]

Что касается Закона РК «О правоохранительной службе», то в ст. № 4 – «Принципы правоохранительной службы» казахстанские законодатели в ч. № 1 сделали ссылку на то, что «Служба в правоохранительных органах осуществляется в соответствии с принципами государственной службы в Республике Казахстан» и специальными принципами правоохранительной службы».

Далее они в ч. № 2 ст. № 4 привели список 5-ти Специальных принципов:

1) обязательность защиты прав и свободы человека и гражданина, интересов общества и государства от преступных и иных противоправных посягательств;

2) сотрудничество с институтами гражданского общества;

3) единство подходов к организации правоохранительной службы в правоохранительных органах;

4) единоначалие и субординация (подчиненность);

5) независимость от деятельности политических партий и иных общественных объединений.

Отдельно мы хотели бы также отметить, что законодатели Республики Казахстан не привели понятия этих специальных принципов.

Кстати, поясним, что и в Законе РК «Об органах внутренних дел Республики Казахстан», принятом и подписанном еще Первым Президентом Республики Казахстан Н.А. Назарбаевым 23 апреля 2014 г., имеется краткая статья № 3 – «Принципы деятельности органов внутренних дел» в которой только лишь указывается, что «Деятельность органов внутренних дел осуществляется в соответствии с принципами государственной службы и специальными принципами правоохранительной службы Республики Казахстан» [6].

Из вышеназванного перечня принципов государственной службы РК, авторы данной статьи предприняли попытку рассмотрения в данной работе некоторых из них, имеющих основополагающий характер.

Принцип законности базируется на ст. № 3 Конституции Республики Казахстан, в которой определено, что государственная власть осуществляется на основе Конституции и Законов РК.

Законы, нормативные правовые акты, международные обязательства РК, а также нормативные постановления Конституционного Совета и Верховного Суда РК должны соответствовать Конституции, являются обязательными для всех физических и юридических лиц и на всей территории Республики. Данный принцип подразумевает также равенство всех перед законом и недопущение нарушения прав и свобод других лиц при осуществлении своих прав.

Соблюдение действующего законодательства РК и в первую очередь норм, установленных Конституцией РК, является обязанностью государственных служащих и отражается в должностных инструкциях.

Гарантирование соблюдения законности обеспечивается ответственностью государственных служащих. Данный принцип является руководящим для сотрудников органов внутренних дел, основную цель службы которых составляют защита жизни, здоровья, прав и свобод человека и гражданина, интересов общества и государства от противоправных посягательств, охрана общественного порядка и обеспечение общественной безопасности. Поступая на службу в органы внутренних дел и торжественно принося присягу, гражданин принимает на себя эти обязанности.

Принцип казахстанского патриотизма также основывается на Конституции РК и определен в качестве одного из основополагающих принципов деятельности Республики. Он подразумевает под собой любовь к Родине, готовность исполнять обязанность и священный долг по ее защите, сознание ответственности за судьбу отечества, уважение к государственным символам, стремление служить для народа и защиты его интересов. Этот принцип наполняется особым смыслом для сотрудников органов внутренних дел, от профессиональных действий которых зависит качество жизни и достойное существование всего казахстанского народа.

Принцип единства системы государственной службы независимо от разделения государственной власти на законодательную, исполнительную и судебную ветви основывается на ст. № 3 Конституции РК. Данный принцип

заключается в едином порядке поступления на государственную службу, ее прохождения, установленных льгот, социальном и финансовом обеспечении независимо от ветви власти, в которой проходит службу государственный служащий.

Принятие 6 января 2011 года № 380 – IV Закона РК «О правоохранительной службе», установившего единый порядок прохождения службы в правоохранительных органах, сделал возможным перевод сотрудников между этими органами, и в частности в органы прокуратуры, не относящиеся к органам исполнительной власти.

Кроме того, для прохождения оплачиваемой стажировки в суде сотрудникам предоставляется отпуск с отрывом от основного места службы. При успешном прохождении стажировки сотрудник приобретает право участия в конкурсе на замещение должности судьи. На период стажировки сотрудник освобождается от занимаемой должности без сохранения заработной платы с оставлением в кадрах.

Принцип приоритета прав, свобод и законных интересов граждан перед интересами государства также базируется на ст. № 1 Конституции РК. Человек, его жизнь, права и свободы являются высшими ценностями. Права и свободы человека признаются и гарантируются Конституцией.

Принцип равных прав граждан на доступ к государственной службе базируется на части № 4 статьи № 33 Конституции РК.

В целях реализации данного принципа Законом РК «О государственной службе Республики Казахстан» от 23 ноября 2015 года было установлено замещение должностей административной государственной службы на конкурсной основе. Ограниченный перечень исключений, который носит исчерпывающий характер, определен данным Законом.

Закон РК «О правоохранительной службе», устанавливая замещение должностей правоохранительной службы на конкурсной основе, кроме того определяет категории лиц, имеющих право замещения должностей на внеконкурсной основе.

Таким образом, все вышеназванные нами принципы играют большую роль при осуществлении законодательного и подзаконного нормативного регулирования различных аспектов государственной службы, а также при непосредственном осуществлении служебной деятельности сотрудниками органов внутренних дел РК.

1. Закон Республики Казахстан от 6 января 2011 года № 380-IV ЗРК «О правоохранительной службе». (ред. от 12.10.2021г.). // ИПС НПА «Әділет». [Электронный ресурс] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000380> (ст.1) (дата обращения: 20.04.2022г.);

2. Закон Республики Казахстан от 16 февраля 2012 года № 561-IV ЗРК «О воинской службе и статусе военнослужащих». (ред. от 15.04.2022г.). // ИПС НПА «Әділет». [Электронный ресурс] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000561> (ст.1) (дата обращения: 20.04.2022г.);

3. Закон Республики Казахстан от 13 февраля 2012 года № 552-IV «О специальных государственных органах Республики Казахстан». (ред. от 15.04.2022). // ИПС НПА «Әділет». [Электронный ресурс] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000552> (ст.1) (дата обращения: 20.04.2022г.).

4. Нагорных Р. В. Принципы государственной правоохранительной службы // Вестник института: преступление, наказание, исправление. – 2012. – № 3(19). – С. 43-47.

5. Закон Республики Казахстан от 23 ноября 2015 года № 416-V ЗРК «О государственной службе Республики Казахстан». (ред. от 03.01.2022г.). // ИПС НПА «Әділет». [Электронный ресурс] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000416> (ст. 4) (дата обращения: 20.04.2022);

6. Закон Республики Казахстан от 23 апреля 2014 г. № 199-V ЗРК «Об органах внутренних дел Республики Казахстан». (ред. от 30.12.2021г.). // ИПС НПА «Әділет». [Электронный ресурс] URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000199> (ст.3) (дата обращения: 20.04.2022г.).

АНТИКОРРУПЦИОННОЕ ПРОСВЕЩЕНИЕ, РЕАЛИЗУЕМОЕ В ОРГАНАХ, ОРГАНИЗАЦИЯХ И ПОДРАЗДЕЛЕНИЯХ МВД РОССИИ

*Волгоградская академия МВД России, Волгоград,
кандидат юридических наук teunaev@gmail.com*

Теунаев А.С.-У.

В современном мире коррупцию выделяют как одно из наиболее пагубных социальных явлений, затрагивающих интересы национальной безопасности государств, оказывающих разрушающее воздействие на различные сферы общественной жизни, подрывающую авторитет органов государственной власти и управления.

В соответствии с частью 2 статьи 1 Федерального закона от 25 декабря 2008 № 273-ФЗ «О противодействии коррупции» одним из направлений противодействия коррупции, т.е. деятельности федеральных органов государственной власти, органов государственной власти субъектов Российской Федерации, органов местного самоуправления, институтов гражданского общества, организаций и физических лиц в пределах их полномочий является предупреждение коррупции, в том числе выявление и последующее устранение причин коррупции (профилактика коррупции).

Соответственно, профилактическая антикоррупционная работа в органах внутренних дел направлена прежде всего на получение знаний правовых основ противодействия с коррупцией в части установления запретов, ограничений, обязанностей и дозволений, требований к служебному поведению, последовательности действий при выявлении правонарушений коррупционного характера, правовых, моральных и этических основ противодействия коррупции, а также способности оценить коррупционные риски и умения применить в практической деятельности механизмы противодействия коррупции.

Антикоррупционное просвещение является одной из форм профилактики коррупции и призвано обеспечить формирование в общественно-терпимого отношения к коррупционному поведению[1, с. 66].

Как справедливо отмечает П.А. Кабанов, что под антикоррупционным просвещением следует понимать систему распространения субъектами государственной политики противодействия коррупции достоверной информации любым способом, в любой форме с использованием любых коммуникативных средств в отношении неопределенного круга лиц, направленная на формирование в обществе антикоррупционного мировоззрения, антикоррупционного поведения, антикоррупционного сознания и антикоррупционной культуры[2, С. 51].

Исходя из названия исследования автор преследует цель – краткая характеристика сущности мероприятий в сфере антикоррупционного просвещения, реализуемых в органах, организациях и подразделениях МВД России.

Во всех регионах в целях распространения информации познавательно-разъяснительного характера по антикоррупционному просвещению на официальных сайтах размещен специально разработанный блок «Противодействие коррупции», в котором приведены подробные рекомендации о порядке и способах действий граждан при столкновении с фактами коррупции, сообщения в полицию о ставших известными гражданам случаях вымогательства взяток, а также указаны контактные данные для связи с полицией по коррупционным вопросам.

Для популяризации раздела сайта «Противодействие коррупции» активно используются ведомственные социальные сети. Ссылка на антикоррупционный раздел и его подразделы периодически размещается в различных социальных сетях. В целях правового просвещения личного состава ежегодно готовятся обзоры о результатах работы по профилактике коррупционных правонарушений, в которых отражаются основные типичные нарушения, допускаемые сотрудниками. Широкое распространение получили публичные лекции, организованные при взаимодействии с общественными организациями и СМИ в целях построения открытого диалога с гражданами по вопросам антикоррупционного просвещения.

Ежегодно проводится «прямая линия» с гражданами по вопросам просвещения норм антикоррупционного законодательства Российской Федерации, отнесенным к сфере деятельности правоохранительных органов, с участием сотрудников подразделений по борьбе с экономическими преступлениями, собственной безопасности, следственного управления, отделения организации дознания, управления по работе с личным составом. Порядок обработки сообщений, поступающих на горячую линию, должен быть строго регламентирован и предусматривать разумные сроки проверки, а также обратной связи с заявителем[3, с. 27].

Периодически организуется трансляция профилактического видеоролика «Стоп, коррупция!» в эфире региональных телеканалов, а также

на экранах в общественных местах на территории городов, в маршрутных такси. Проводятся конференции различного уровня с участием представителей власти, проходят конкурсы тематических видеоматериалов, научных статей, антикоррупционных плакатов. Проводятся беседы с водителями о недопустимости дачи взятки должностным лицам, разъяснены меры ответственности взяткодателя. Гражданам вручены тематические стикеры с указанием телефона доверия областной полиции. Важность и эффективность роли социальной рекламы подчеркнута в исследовании ряда авторов [4, с. 56]

Рассылаются информационные письма, содержащие последние сведения о внесении изменений в нормативные правовые акты МВД России по вопросам противодействия коррупции, методические рекомендации Министерства труда и социальной защиты Российской Федерации по вопросам представления сведений о доходах, расходах, об имуществе и обязательствах имущественного характера, разъяснения МВД России о возможности постановки на учет в налоговом органе сотрудника ОВД в качестве налогоплательщика с применением специального налогового режима, установленного для исчисления и уплаты налога при получении дохода от сдачи в аренду (найм) жилых помещений.

Особое внимание уделяется [5, с. 430] разъяснительным беседам с личным составом ОВД Общественными советами при территориальных органах внутренних дел, направленным на соблюдение сотрудниками, федеральными государственными гражданскими служащими и работниками ОВД запретов, ограничений и требований, установленных в целях противодействия коррупции, в рамках осуществления общественного контроля за деятельностью ОВД и проведения приемов граждан.

Ветераны принимают активное участие в просветительской и разъяснительной работе, направленной на соблюдение сотрудниками, федеральными государственными гражданскими служащими и работниками ОВД запретов, ограничений и требований, установленных в целях противодействия коррупции.

Вопросы противодействия коррупции рассматриваются в ходе плановых и внеплановых встреч членов ветеранских организаций с сотрудниками территориальных ОВД, а также в рамках выступлений ветеранов на занятиях по морально-психологической подготовке и на единых днях государственно-правового информирования личного состава ОВД.

Ежегодно ГУЭБиПК МВД России разрабатываются информационные материалы со сведениями о приоритетных направлениях оперативно-служебной деятельности, основных результатах оперативно-служебной деятельности по выявлению и раскрытию преступлений экономической и коррупционной направленности с описанием фабулы преступлений, имеющих социальную значимость либо общественный резонанс.

В целях привлечения институтов гражданского общества к реализации антикоррупционных задач и формирования у граждан нетерпимости по

отношению к коррупционным действиям сотрудники ОВД регулярно проводят встречи с представителями общественных и религиозных объединений, бизнес-структур и сообществ, а также с трудовыми коллективами, общественностью и СМИ.

Согласно законодательству Российской Федерации, сотрудники органов внутренних дел несут определенную юридическую ответственность за совершение правонарушений коррупционной направленности: дисциплинарную, административную, гражданско-правовую, уголовную.

В Федеральном законе от 25 декабря 2008 г. № 273-ФЗ «О противодействии коррупции» закреплено, что одним из важнейших принципов противодействия коррупции является неизбежность неблагоприятных последствий для нарушителей за совершенные ими противоправные деяния, т. е. принцип неотвратимости ответственности за совершение коррупционных правонарушений.

Формирование устойчивой системы противодействия коррупции в органах внутренних дел, уделение особого внимания именно профилактике как коренной деятельности – вот залог принципиальной позиции по выявлению, устранению и нейтрализации причин и условий коррупции, формированию устойчивого антикоррупционного поведения.

1. Основы антикоррупционного просвещения в сфере образования : учеб. пособие / Е.А. Акунченко, П.А. Вырва, И.А. Дамми др.; под ред. И.А. Дамм, Н.В. Щедрина. – Красноярск : Сиб. федер.ун-т, 2016. – 200 с.

2. Кабанов П.А. Антикоррупционное просвещение как средство противодействия коррупции: понятие и содержание // *Russian Journal of Economics and Law*. 2014. №4 (32). С. 42–51.

3. Сотов А. И. Организация «горячей линии» компании в целях противодействия коррупции: европейский опыт комплаенса / А. И. Сотов // *Эксперт-криминалист*. – 2022. – № 2. – С. 27–30.

4. Глинский В.А. Роль социальной рекламы в публичном пространстве российской Федерации / В. А. Глинский, В. А. Ясыркин // *Современные тенденции в государственном управлении, экономике, политике, праве : Сборник докладов X международной научно-практической конференции молодых ученых, аспирантов и студентов, Ростов-на-Дону, 2019*. – С. 55–62.

5. Сидорова Е.З. Роль органов внутренних дел в предупреждении коррупционных преступлений // *Академический юридический журнал*. 2022. Т. 23, № 4. С. 426–434.

АЗАМАТТАРДЫҢ ДЕНСАУЛЫҒЫНА ҚОЛ СҰҒАТЫН ӘКІМШІЛІК ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРҒА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ БОЙЫНША ПОЛИЦИЯ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІ ҚАБЫЛДАЙТЫН ӘКІМШІЛІК ЕСКЕРТУ ШАРАЛАРЫ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
кәсіби-психологиялық даярлық және ІІО басқару кафедрасының
оқытушысы полиция майоры*

Такетова К.Д.

Мемлекет соңғы уақытта азаматтардың денсаулығына қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықтардың, атап айтқанда ұрып-соғу сияқты зорлық-зомбылық әкімшілік құқық бұзушылықтардың алдын алуға үлкен назар аударуда, олар сондай-ақ қандай да бір жанжал барысында ұрып-соғудың жиі орын алуына байланысты тұрмыстағы күштеп мінез-құлық, әртүрлі санаттағы азаматтардың арасындағы тұрмыстық қатынастардан туындайтын, отбасы мүшелерімен, жүргіншілермен, таныстармен және т.б. кездеседі және әртүрлі нысанда көрінеді, өйткені Қазақстанда да, бүкіл әлемде де азаматтардың басқыншылық мінез-құлқының ең жиі кездесетін түрі болып табылады. Ұрудың алдын алудың маңызы өте зор, бұл бұрын, сондай-ақ қазіргі уақытта жүргізілген әртүрлі криминологиялық зерттеулердің нәтижелері бойынша ауыр зорлық-зомбылық қылмыстардың үлес салмағы тұрмыста жасалатындығымен байланысты, бұл тиісінше тұрмыстық негізде зорлық-зомбылық қылмыстар барысында дене жарақатын алған немесе қаза тапқан адамдардың санын ұлғайтады. Қылмысқа және әкімшілік құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимыл жасауға күзет және құқық қолдану функцияларын жүзеге асыратын әртүрлі мемлекеттік органдар жұмылдырылады.

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі үшін қызметтің негізгі бағыттарының бірі азаматтардың құқықтарын, өмірі мен денсаулығын қорғау, сондай-ақ қоғамның осы салаларына қол сұғатын құқық бұзушылықтар мен қылмыстардың алдын алу болып табылады. Құқық бұзушылықтың алдын алу және оны ескерту мәселелерінсіз полицияның жедел-қызметтік жұмысының қорытындысын шығару бойынша бірде-бір кеңес өткізілмейді, онда оларды жетілдіру мәселелері де талқыланады.

Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан халқына Жолдауында атап көрсеткендей, отбасылық зорлық-зомбылықты қылмыс санатына жатқызу мәселесі қоғамда көптен бері талқыланып жүр. Құқық қорғау органдары бұл ұсыныстың дұрыс екеніне күмәнмен қарайды. Себебі, мұндай тұрмыстық жағдайларды анықтау оңай емес, яғни осындай оқиғаларды тергеп-тексеру қиынға соғады. Бұл сөздің де жаны бар. Бірақ, қалай десек те, отбасылық зорлық-зомбылыққа көз жұма қарауға болмайды. Отбасында ойран салатындар жазаға тартылмаса, олар одан бетер басынып кетеді. Ал жапа шеккендер мүлдем қорғаусыз қалады. Мұндай әрекеттер үшін жазаны күшейтетін кез келді деп санаймын. Зардап шеккен

жандар елдің сөзінен немесе біреудің қысым жасауынан қорықпауы қажет. Сондықтан, полиция қызметкерлері олармен өте мұқият жұмыс жүргізіп, тиісті шаралар қолдануы керек деді [1].

Сондай-ақ. Президент Қ.Тоқаев өз сөзінде «Отбасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу жұмысының тиімділігін арттыруға ерекше назар аудару керектігін айтып өтті. Статистика көңіл көншітпейді. Соңғы екі жарым жылда үйдегі зорлық-зомбылықтың салдарынан 300 адам көз жұмғаны, денсаулыққа ауыр зиян келтірудің 878 фактісі және орташа зиян келтірудің 808 фактісі тіркелгені жөнінде, сондай-ақ, құқық бұзушылықтар бойынша 37 мыңнан астам адам әкімшілік жауапкершілікке тартылғаны жөнінде атап өтті.

Жағдайды түзеу үшін алдын алу шараларын кешенді түрде жүргізу қажет. Бұл жерде учаскелік инспекторлар шешуші рөл атқарады. Уақтылы шаралар қабылданса, отбасылық және тұрмыстық ұрыс-керіс кезінде жасалған қылмыстардың көпшілігінің алдын алуға болар еді. Яғни біреудің өмірі мен денсаулығын сақтап қалар едік. Мұны тәжірибе көрсетті. Қоғам сіздерден отбасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы тиімді әрі жүйелі іс-әрекет күтеді. Бұл мәселе әділетті мемлекет құру үшін өте маңызды. Көптеген әлеуметтік кеселдің түп тамыры, соның ішінде қылмыс көбіне тұрмысы нашар отбасылардан бастау алады. Мұндай отбасылардағы зорлық-зомбылықтар балалардың сана-сезіміне және психикасына кері әсерін тигізеді. Сондықтан құқық қорғау органдары адамдардың құндылықтар жүйесі мен мінез-құлық моделін өзгертуде шешуші рөл атқара алады және атқаруы қажет» екендігін атап көрсетті [2].

Алайда, Қазақстан Республикасының полиция қызметкері азаматтарға әкімшілік құқық бұзушылық жасаған жағдайда ҚР ӘҚБтК-нің 6-тарау 41-бабында көрсетілген әкімшілік жаза түрлері қолданылатынын айтып түсіндірген жөн.

- 1) ескерту жасау;
- 2) әкімшілік айыппұл;
- 3) әкімшілік құқық бұзушылықты жасау құралы не нысанасы болған затты, сол сияқты әкімшілік құқық бұзушылық жасау салдарынан алынған мүлікті тәркілеу;
- 4) арнайы құқықтан айыру;
- 5) рұқсаттан айыру немесе оның қолданылуын тоқтата тұру, сондай-ақ тізілімнен алып тастау;
- 6) қызметті тоқтата тұру немесе оған тыйым салу;
- 7) заңсыз тұрғызылып жатқан немесе тұрғызылған құрылысты мәжбүрлеп бұзу;
- 8) әкімшілік қамаққа алу;
- 9) шетелдікті немесе азаматтығы жоқ адамды Қазақстан Республикасының шегінен әкімшілік жолмен шығарып жіберу.

Азаматтардың тұрмыстағы дене жарақатын алумен ұштасқан басқыншылық мінез-құлқы мәселесін қарастыра отырып, дәстүрлі түрде

отандық қылмыстық құқықтағы ұрып-соғу әрдайым қылмыстық жауапкершілік белгіленген әрекет болғанын және де ҚР қылмыстық кодексінің 1-тарауында (104, 105,107,109 баптарында) көрсетілген ұрып-соғу үшін қылмыстық жауапкершілік те қарастырылғанын атап өту қажет. Заңнаманы, стратегияларды, жоспарларды, өңірлік және муниципалдық деңгейдегі құқық бұзушылықтардың алдын алу бағдарламаларын талдау қазіргі уақытта құқық бұзушылықтардың алдын алудың мемлекеттік жүйесі мемлекеттік билік және жергілікті өзін-өзі басқару органдарының жиынтығы ретінде айқындалуы мүмкін деп айтуға мүмкіндік береді қылмыстар мен әкімшілік құқық бұзушылықтарды туғызатын себептерді, оларға ықпал ететін жағдайларды жоюға немесе бейтараптандыруға бағытталған құқықтық, ұйымдастырушылық, материалдық-техникалық және өзге де іс-шараларды әзірлеу мен жүзеге асыру жөніндегі біртекті міндеттерді орындаумен біріктірілген (профилактикалық қызмет субъектілерінің); қылмыстар мен әкімшілік құқық бұзушылықтар жасаудан оларды негізді түрде күтуге болатын адамдарды ұстап қалу. Құқық бұзушылықтың алдын алу жүйесі - бұл, ең алдымен, профилактикалық қызмет субъектілері іске асыратын шаралар жүйесі. Отбасы-тұрмыстық саладағы құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі қызметті құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша қосымша шаралар қабылдайтын және тиісті өңірлік және муниципалдық заңнамалық актілер негізінде әрекет ететін өңірлік және муниципалдық билік органдары да жүзеге асырады.

Азаматтардың денсаулығына қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимыл бойынша полиция қызметкерлері қабылдайтын әкімшілік ескерту шаралары тақырыбындағы мақалама қорытынды жасай келгенде, азаматтардың құқығын, бостандығын қорғауда полиция қызметкерлерінің атқаратын рөлі ерекше. Сондай-ақ, полиция қызметкерлері азаматтарға адамдарды ұрып-соғу жағдайына барғанда оның заң бойынша жауапкершілігі ауыр екендігін ескертіп, профилактикалық жұмыстарды жиі жүргізу керек.

1. Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына жолдауынан 01.09.2023ж. <https://www.akorda.kz/kz/memleket-basshysy-kasym-zhomart-tokaevtyn-kazakstan-halkyna-zholdauy-181416> жүгінген күн 18.10.2023ж.

2. Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың Мұнайлы пресс служба ақпаратына берген сұхбатынан <https://www.gov.kz/memleket/entities/akimat-munayli/press/news/details/583137>. Жүгінген күн 18.10.2023 ж.

ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАР ПРОФИЛАКТИКАСЫ СУБЪЕКТІЛЕРІНІҢ ҚЫЗМЕТІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
жалпы заң пәндері кафедрасының оқытушысы полиция майоры*

Уайсова Г.Ж.

Қазақстан Республикасының құқық бұзушылықтар профилактикасы туралы заңнамасына сәйкес, құқық бұзушылықтардың алдын алу субъектілеріне Қазақстан Республикасының Үкіметі, жергілікті атқарушы және өкілді органдар, ішкі істер органдары, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл қызметтері, әділет органдары, әскери полиция органдары, әскери басқару органдары, прокуратура органдары, білім беру органдары, денсаулықты сақтау органдары, денсаулық сақтау ұйымдары, халықты әлеуметтік қорғау органдары, дене шынықтыру және спорт саласындағы органдар, бұқаралық ақпарат құралдары және азаматтар мен ұйымдарды жатқызамыз [1].

Осы жоғарыда көрсетілген құқық бұзушылықтардың алдын алу субъектілерінің ішіндегі құқық бұзушылықтармен тәулік бойы күресіп, олардың алдын алу үшін профилактикамен ең көп айналысатын ол менің пікірімше және зерттеуім бойынша ішкі істер органдары болып саналады.

Құқық бұзушылықтар профилактикасының міндеттері ең көп жүктелген ішкі істер органдарының ішіндегі ең негізгі бөлініс ол – жергілікті полиция қызметі.

Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарының полиция жүйесін жедел-іздігіру – криминалдық полиция, әкімшілік полиция және тергеу анықтау жүйесі болып үш жүйеге бөлінеді.

Әкімшілік полиция жергілікті полиция қызметінен, азаматтық және қызметтік қару айналымын бақылау бөліністері, көші-қон полициясы, айдауылдау қызметі, арнаулы мекемелерден және қоғамдық тәртіпті қорғауды қамтамасыз ететін басқа да бөліністерден тұрады.

Жергілікті полиция қызметі учаскелік полиция инспекторларынан, кәмелетке толмағандар істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларынан, әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөліністердің инспекторларынан, патрульдік полициядан, табиғатты қорғау полициясы бөліністерінен және құқық бұзушылықтар профилактикасы, қоғамдық тәртіпті сақтау, жол жүрісі қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі қызметтерді орындайтын басқа да бөліністерден тұрады [2].

Осы жоғарыда аталған жергілікті полиция қызметі бөліністерінің ішіндегі құқық бұзушылықтар профилактикасы қызметімен ең ауқымды көлемде және тәулік бойы айналысатын ол – учаскелік полиция инспекторлары.

Учаскелік полиция инспекторы өзіне бекітілген әкімшілік учаскенің халқы алдында құқық бұзушылықтар профилактикасын жүзеге асыру тәсілінің бірі ретінде тоқсанына кемінде бір рет есеп беруге міндетті.

Учаскелік полиция инспекторы өзіне бекітілген әкімшілік аймақта құқық бұзушылықтарды жасауға ықпал ететін себептерді анықтаған жағдайда Қазақстан Республикасының заңнамасында белгіленген тәртіппен жеке және заңды тұлғаларға себептер мен жағдайларды жою бойынша шаралар қабылдау туралы ұсыныс енгізуге құзыретті.

Учаскелік полиция инспекторлары – еліміздің барлық елді мекендерінің әкімшілік аймақтарында халыққа қызмет көрсететін ең үлкен құқық қорғау органдарының құрамдас бөлінісі болып табылады.

Сонымен құқық бұзушылықтың алдын алумен айналысатын тек қана ішкі істер органдары емес, Қазақстан Республикасының құқық бұзушылықтар профилактикасы туралы заңнамасына сәйкес көптеген мемлекеттік органдарға құқық бұзушылықтардың алдын алу міндеттемелері жүктелген.

Осыған сәйкес, қазыргі қоғамымызда індетке айналған тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасымен де айналысуға Қазақстан Республикасының Үкіметіне, жергілікті атқарушы және өкілді билік органдарына, әйелдер істері және отбасылық демографиялық саясат жөніндегі комиссияларға, Кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияларға, полицияға, білім беру органдарына, денсаулық сақтау органдарына, денсаулық сақтау ұйымдарына, халықты әлеуметтік қорғау органдарына, көмек көрсету жөніндегі ұйымдарға да субъектілік міндеттемелер жүктелген [3].

Қазіргі уақытта ғаламтор әлемінің дамуы қарқын ала бастауы себепті жасөспірімдер арасындағы қатыгез қылмыстар мен олардың құқықтарына ересектер тарапынан қол сұғушылық біздің қоғамдағы ең өзекті мәселе болып отыр. Себебі: бала – ол біздің мемлекетіміздің болашағы.

Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу кешенді іс-шараларын жүргізу заңнамаға сәйкес, Қазақстан Республикасының Үкіметіне, Жергілікті атқарушы және өкілді билік органдарына, Кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияларға, ішкі істер органдары полицияға, кәмелетке толмағандарды бейімдеу орталықтарына, білім саласындағы органдарға, арнаулы білім беру ұйымдарына, ерекше режимде ұстайтын білім беру ұйымдарына міндеттемелермен жүктелген [4].

Сонымен Қазақстандағы заңнамалық актілерге сәйкес, жалпыға бірдей құқық бұзушылықтар, тұрмыстық зорлық-зомбылық және кәмелеттік жасқа толмағандар арасындағы қадағалаусыздық пен панасыздықтың алдын алу профилактикасымен барлық мемлекеттік органдар айналысуға жауапты.

Осы аталған сала бойынша құқық бұзушылық профилактикасы субъектілерінің өзара іс-қимылын және олардың қызметін үйлестіруді қамтамасыз ету Қазақстан Республикасы Үкіметінің құзыретінде.

Жергілікті әкімдердің ұсынуымен құқық бұзушылық профилактикасы туралы жергілікті ведомствааралық комиссиялардың құрамын бекіту және жергілікті бюджеттерді құқық бұзушылық профилактикасына арналған шығыстар бөлігінде бекіту және олардың орындалуын бақылау жергілікті өкілді органдардың құзыретінде.

Құқық бұзушылық профилактикасы субъектілерінің өзара іс-қимылын жергілікті жерде қамтамасыз ету және құқық бұзушылықтар профилактикасына қатысатын азаматтардың және ұйымдардың есебін жүргізу мен азаматтарды және ұйымдарды қоғамдық тәртіпті сақтауға тарту туралы шараларды қолдану, оларды көтермелеу тәртібін айқындау жергілікті атқарушы органдар құзыретінде.

Ішкі істер органдары заңнамаларға сәйкес қоғамдық тәртіпті қорғауға және құқық бұзушылық профилактикасына қатысатын азаматтармен және ұйымдармен өзара іс-қимылды жүзеге асырады. Сонымен қатар, профилактикалық есепке алуды жүргізеді және профилактикалық бақылауды жүзеге асырады.

Ішкі істер органдарына белгілі болған, өзге де құқық қорғау органдарының құзыреттеріне жататын дайындалып жатырған немесе жасалған құқық бұзушылықтар туралы оқиғаларды осы аталған органдарға хабарлауға міндетті.

Сыбайлас жемқорлық фактілерінің қауіп қатері туралы тұрғындарды хабардар ету, сыбайлас жемқорлық деңгейін төмендету мақсатында азаматтық қоғам институттарымен және мемлекеттік органдармен өзара іс-қимылды жүзеге асыру сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті органдардың міндеттері болып табылады.

Мемлекеттік органдардың құқықтық насихат жөніндегі қызметін ұйымдастыру және құқық бұзушылықтар жасауға итермелейтін нормалардың қабылдануының алдын алу мақсатында нормативтік құқықтық актілердің жобаларына заңдық сараптамалар жүргізу әділет органдарының құзыретінде.

Әскери қызметшілерге құқықтық тәрбие беру, әскери бөліністердің қолбасшылығымен, азаматтармен және ұйымдармен құқық бұзушылық профилактикасы мәселелері бойынша өзара іс-қимыл жасау ол әскер полиция органдарының құзыретінде.

Әскерлерде тәрбие, әлеуметтік-құқықтық және насихат жұмысын ұйымдастыруды жүзеге асыру, жеке құрамның моральдық-психологиялық жағдайын және әскери тәртіпті нығайту мақсатындағы жұмыстарды ұйымдастыру, сонымен қатар, әскери қызметшілерге қатысты құқық бұзушылықтар профилактикасының жалпы шараларын қабылдау әскер басқару органдарының құзыреттері болып саналады.

Құқық бұзушылықтар профилактикасы саласындағы заңдылықтың сақталуына хоғары қадағалауды жүзеге асыру және құқық бұзушылықтарға

қарсы іс-қимылда құқық қорғау органдарының қызметтерін ұйымдастыруды қамтамасыз ету Қазақстан Республикасының Прокуратура органдарына жүктелген.

Білім беру ұйымдарының білім алушылары мен тәрбиеленушілеріне құқықтық тәрбие беру мәселелері бойынша мемлекеттік органдармен және ұйымдармен өзара іс-қимылды ұйымдастыру, білім беру ұйымдарының білім алушылары мен тәрбиеленушілерінде заңды сыйлау мақсатындағы мінез-құлықты қалыптастыруға бағытталған бағдарламалар мен әдістемелерді дайындау және оларды білім беру ұйымдарының жұмыс практикасына енгізу білім беру саласындағы уәкілетті органдардың міндеттері.

Салауатты өмір салтын насихаттау жөніндегі кешенді шараларды жүргізуді ұйымдастыру, психикаға белсенді әсер ететін заттарды жүйелі түрде медициналық емес мақсатта тұтынуды ерте анықтау және олардың профилактикасы әдістемелерін даярлау денсаулық сақтау саласы органдарының құзыретінде.

Бұқаралық ақпарат құралдарында құқықтық насихатты қамтамасыз ету, бұқаралық ақпарат құралдарында құқық бұзушылар профилактикасы субъектілерінің қызметін жазып көрсетуге ықпал ету бұқаралық ақпарат саласындағы уәкілетті органдардың құзыреттерінде.

Азаматтар мен ұйымдардың құқық бұзушылықтар профилактикасына қатысулары Қазақстан Республикасының заңнамаларына сәйкес құқық бұзушылық профилактикасының басқа субъектілеріне ерікті түрде көмек көрсету жолымен жүзеге асырылады.

Құқық бұзушылықтар профилактикасына қатысатын азаматтар мен ұйымдар өздерінің қызметтерін заңдылық, адамның және азаматтың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу және сақтау қағидаттарына негізделген.

Заң шығарушы орган құқық бұзушылықтар профилактикасының субъектілерін анықтап, оларға функциональдық міндеттер жүктеген кезде мемлекеттік органдардың өзара ынтымақтастық саясатын жетілдіру қағидаттарын басшылыққа алған. Заң шығарушы органның сонымен қатар осы құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша шетелдік соның ішінде еуропалық тәжірибені кеңінен қолданғанын аңғаруға болады.

Жалпы құқық бұзушылықтар қылмыстық, әкімшілік-құқықтық, тәртіптік болып бөлінеді. Соның ішінде ең күрделісі және қоғамда және күнделікті өмірімізде кең таралғаны ол әрине әкімшілік құқық бұзушылықтар.

Кез келген әкімшілік құқық бұзушылық үшін әкімшілік жауаптылық қарастырылған, яғни әкімшілік жазалар тағайындалуы мүмкін деген сөз.

Жалпы әкімшілік құқық бұзушылық үшін жазаларға тарту, кез келген қылмыстың немесе қайғылы оқиғалардың алдын алу болып саналады.

Мысалға алатын болсақ, көлікті масаю жағдайында басқарып, жол ережелерін бұзып, жазасыз қалудың аяғы адам өліміне әкеп соғатын жол-көлік оқиғасына алып келуі әбден мүмкін немесе тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері бойынша агрессорды әкімшілік жауаптылыққа тартып,

заңнама нормалары бойынша оған қатысты қорғау нұсқамасын орнатып, мінез-құлқына ерекше талаптар қойып, онымен толық көлемде профилактикалық шаралар жүргізілмесе оның аяғы қайғылы оқиғалармен аяқталып, адамның денсаулығы мен өміріне қауіп төніп, керек болса адам өлімімен де аяқталуы әбден мүмкін.

Сол себепті де әкімшілік жазаға тарту қылмыстың алдын алу болып саналады.

Жалпы қылмыстың алдын алу шарасы ретінде құқық бұзушылықтар профилактикасының субъектісі ретіндегі ішкі істер органдары жергілікті полиция қызметінің учаскелік полиция инспекторларымен қолданылатын және соттың қаулысымен тағайындалатын профилактикалық шара – әкімшілік қадағалауды айтуға болады.

Қазақстан Республикасының ішкі істер органдарымен бұрын сотталғандарға қатысты жүргізілетін әкімшілік қадағалау іс-шарасының өзекті мәселелерінің бірі ол нормативтік құқықтық актілерге сәйкес, бас бостандығынан айыру орындарынан жазасын өтеуден мерзімінен бұрын шартты мерзімге босатылған тұлғаларға қатысты әкімшілік қадағалау орнатуға болмайтындығында. Себебі ішкі істер органдары (оның ішінде учаскелік полиция инспекторы) бас бостандығынан айыру орындарынан мерзімінен бұрын шартты түрде босатылған тұлғаларға қатысты әкімшілік қадағалау орнату туралы ұсынысты, жазасының өтелмеген мерзімі өтіп кеткеннен кейін және бас бостандығынан айыру мекемесінен босатылған кезден бастап үш жыл мерзім өткеннен кейін ғана, онда да ол адам жүйелі түрде қоғамдық тәртіпті бірнеше рет бұзып, қоғамдық қауіпсіздікке қатер төндірген жағдайларда ғана оған қатысты тиісті уәкілетті органдарға әкімшілік қадағалау орнату үшін ішкі істер органдарының басшылары заңнама талаптарына сәйкес әкімшілік қадағалау орнату туралы сот органдарына ұсыныс беруге уәкілетті.

Соттар осы аталған мәселелер бойынша әкімшілік қадағалау ережелерін бұзу туралы әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істерді қараған кезде әкімшілік қадағалауға алынған бұрын сотталған адамды тек ғана Қазақстан Республикасының әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодексінің 480-ші бабында көрсетілген әкімшілік құқық бұзушылықтың құрамын қарап қана қоймай, сонымен қатар әкімшілік қадағалауды орнату және оны ұзартудың заңнамалық талаптарын ескерулері маңызды орын алады.

Соттар әкімшілік қадағалау орнатылған бұрын сотты болған тұлғаға қатысты шектеу орнатқан кезде қадағаланушыға мекен-жайын тек түнгі мезгілде тастап кетуіне, яғни түнгі сағат 22-00ден таңғы сағат 06-00 ге дейінгі уақытта тастап кетуге шектеулер қоюға уәкілетті. Егерде әкімшілік қадағалау орнатылған бұрын сотты болған адам тұрғылықты мекен жайын қажеттілікке байланысты ауыстыратын болса немесе шектеулер қойылған уақыттан соң жеке шаруаларымен және отбасы жағдайларына байланысты өзі тұратын аймақтың шекарасынан шығатын болса, ол міндетті түрде заңнама талаптарын сақтау мақсатында ішкі істер органдарын міндетті түрде

ескертіп, олардан жазбаша нысандағы рұқсат алуы тиіс. Судья қаулысын орындаушы құзыретті орган полиция жеке тұлғалардың құқықтарына шектеулер қоюға (еңбек қатынастары, сайлау құқықтары, қоғамдық тағы басқалар бойынша) сонымен қатар сот орнатқан шектеулердің шегінен шықпауралы тиіс.

Соттың шығарған қаулысын немесе сот қаулысымен қойылған шектеулердің ережелерін бұзған жағдайда әкімшілік қадағалау орнатылған тұлғаға қатысты Қазақстан Республикасының әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодексінің 480-ші бабында көрсетілгендей оған полиция учаскелік инспекторлары тиісті әкімшілік құжаттарды жинақтап жасаған құқық бұзушылықтары үшін толтырылған құжаттардың көшірмелерін соттың қаулысын сот органына оны жауапқа тарту мәселесін шешу үшін жолдауға құзыретті. Полиция учаскелік инспекторлары өзінің заңнамада көрсетілген қызметтік міндеттеріне сәйкес әкімшілік қадағалау ережесін бұзған бұрын сотталған адамға қатысты әкімшілік құжаттарды сот органдарына жолдаған кезде, соттар көптеген жағдайларда әкімшілік құжатпен танысып оқып шығып, әкімшілік іс бойынша құжаттарды дәлелдемелердің жетіспеушілігіне байланысты кейін қарай ішкі істер органының лауазымды жауапты адамдарына қайтаруы мүмкін. Осы себепті полиция учаскелік инспекторлары өз қызметтерінде сот органдары қызметкерлерімен тығыз қызметтік мәселелерді шешу үшін кәсіби қарым-қатынаста болғаны дұрыс және сот органдарына жолданған әкімшілік істер туралы құжаттардың жан жақты және дұрыс жинақталуына көзін жеткізуі керек.

Соттар бас бостандығынан айыру орындарынан босатылып шыққаннан кейін үш жыл мерзімдегі уақыт өтіп кеткеннен кейін ғана бұрын сотталған адамдарға әкімшілік қадағалауды орнатуға уәкілетті. Соның ішінде егер бұрын сотталған адам бірнеше рет қоғамдық тәртіпті қасақана бұзып, қандай да болмасын әкімшілік құқық бұзушылықтар жасап, ішкі істер органы мен полицияның учаскелік инспекторларының назарына ыңғайсыз теріс қоғамға жат қылықтарымен көзге түсе беретін болса ғана әкімшілік қадағалауға алынуы тиіс. Егер де бұрын сотталып, бас бостандығынан айыру орындарына босатылып келген тұлғаға босатылған уақытынан бастап үш жыл мерзім ішінде оған қатысты әкімшілік қадағалау мерзімінен бұрын немесе мерзімі өтуіне орай қысқартылған болса, ондай тұлғаны көрсетілген үш жыл мерзім ішінде нормативтік құқықтық актілерде нақтыланған негіздерге байланысты қайтадан әкімшілік қадағалауға алуға болады. Нормативтік құқықтық актілерде көрсетілген үш жыл мерзімді өткізіп алып, содан кейін барып адамды әкімшілік қадағалауға алу жөніндегі ұсыныс қанағаттандыруға жатпайды.

Судьяның қаулысында көрсетілген шектеулерге қатысы жоқ әрекеттер бойынша жасалынған құқық бұзушылықтар үшін әкімшілік қадағалауда тұрған адам Қазақстан Республикасының әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы кодексінің 480-ші бабында көрсетілген әкімшілік жауапкешілікке

тартуға жатпайды. Полицияның учаскелік инспекторлары әкімшілік қадағалауды жүргізу кезінде туындайтын қызметтік қиындықтарға қарамастан әкімшілік қадағалауда тұрған бұрын сотталған тұлғаны күнделікті тұрақты мекенжайына барып тексеріп, онымен бірге тұрып жатырған жанұя мүшелерінен және туысқандарынан оның мінез-құлқы туралы ақпараттар жинақтайды, алынған ақпараттардың растығын тексереді, қадағаланушының тұрақты мекенжайы бойынша көршілерімен де ақпарат алмасады және қадағаланушымен оның әкімшілік құқық бұзушылықтар немесе қылмыстар жасамауы үшін профилактикалық бағытта әңгімелер жүргізеді. Осы жерде полицияның учаскелік инспекторлары қадағаланушының мінез-құлқы туралы ақпараттарды жинақтау кезінде оның бірге тұрып жатырған жанұя мүшелерімен, туыстарымен және көршілерімен кездесіп ақпараттар алған кезде олардың беріп отырған ақпараттарының жалған болмауы үшін өзінің қызметтік кәсіби-психологиялық әдіс тәсілдерін қолданғандары жөн. Сонымен қатар, полицияның учаскелік инспекторлары қадағаланушымен сұхбаттасқан кезде, оған әкімшілік қадағалаудың басты мақсаты оны жазалау немесе басқалардан кемсіту еместігін, қылмыстар мен әкімшілік құқық бұзушылықтар жасаудың алдын алу және қадағаланушыны дұрыс жолға салып, заңды сыйлайтын қоғамға пайдалы азаматтар қатарына қосу екендігін нақтылап түсіндіруі тиіс. Егер ішкі істер органының қызметкерлері кез келген бұрын сотталған тұлғаның психикасына немесе мінез-құлқына теріс жағынан әсер ететін заңға қайшы әрекеттер жасайтын болса онда ондай бұрын сотты болған тұлғаның дұрыс жолға түсуі мүмкін болмайтындығын ескеру қажет.

Полицияның учаскелік инспекторлары қадағаланушының тұрақты мекен-жайы бойынша онымен бірге тұрып жатырған жанұя мүшелерімен, тұрғындармен және көршілерімен оң тығыз қарым-қатынастарда болуы қажет. Әкімшілік қадағалауда тұрған тұлға полицияның учаскелік инспекторларымен жүргізілген профилактикалық қадағалау шараларынан ешқандай оң нәтиже шығармай әрдайым қоғамдық тәртіпті қасақана бұзып, полицияның назарына теріс пиғылдағы қоғамға жат қылықтарымен көзге түсетін болса, осы жағдайда ғана полицияның учаскелік инспекторлары өз тараптарынан шұғыл түрде дереу әкімшілік қызметтік әрекет шараларын жүргізу арқылы оны тез арада заңды жауапкершілікке тарту мәселесін заңнамалық құқықтық тұрғысынан шешуі міндетті. Өйткені атап көрсетілген жағдайлардың тәжірибелік қызметте алдын алмау салдарының нәтижесінде қайғылы жағдайлардың орын алып жататындығын қоғам біледі.

Құқық бұзушылықтармен күресу тек қана ішкі істер органдарының немесе мемлекеттік органдардың ғана қызметтері болмауы керек, қоғамға қауіп төндіретін, адамдардың денсаулығы мен өміріне залал келтіруі мүмкін заңға қайшы әрекеттермен қоғамдастық болып жұмыла іс-қимыл жасасып төтеп бергенде ғана біздер осылардың жолын кесе аламыз.

Құқық бұзушылықтарға мүлдем төзбеушілік қағидасын қоғамда қалыптастыру үшін мемлекеттік органдардың лауазымды адамдары

азаматтар мен тұрғындарды кез-келген ұсақ құқық бұзушылықтар орын алған жағдайларда тиісті органдарға дереу хабарлау қажеттілігін бойларына сіңіру үшін іс-шаралар кешенін жүргізулері ауадай қажет.

Қоғам мен мемлекеттік билік органдарының арасындағы құқықтық қатынастар заң бұзушылықтарды көзімен көріп, құлағымен естіген тұлғаларға олардың жолын кесу немесе тиісті құқық қорғау органдарына хабарлау шарттарымен негізделуі керек. Себебі қоғамда көптеген азаматтар болып жатырған оқиғаларды көрсе де көрмеген кейіп танытып, өздерінің амандықтарын ойлап, адами жағынан да, құқықтық міндеттілік жағынан да өздерінің моралдық деңгейлерін түсіріп жататындықтарын біздер күнделікті өмірімізде естіп те, көріп те жүрміз.

Қазіргі уақытта құқық қорғау органдарына жүгінген көптеген азаматтарымыз, лауазымды адамдардың өз қызметтік міндеттеріне салдыр салақ қарап, тәжірибелерінің төмендігінің салдарынан шағымдарды заңдылық тұрғысынан дұрыс қарамаулары себепті, олар бұқаралық ақпарат құралдарынан көмек сұрап, оның аяғы резонанстық жағдайларға алып келіп, мемлекеттік органдардың беделі түсіп жататын жағдайлар да аз емес. Заңнамалар бойынша бұқаралық ақпарат құралдары құқық бұзушылықтардың алдын алудың субъектілерінің бірі болып табылатындығын осы мақалада атап өткен болатынымын. Бұқаралық ақпарат құралдары арқылы барлық мемлекеттік билік органдары өздерінің қызметтерінің тек қана оң нәтижелерін немесе профилактикалық мақсаттағы іс-шаралар туралы ғана көрсетіп жазып қоймай, тұрғындар мен азаматтарға олардың жасаған құқық бұзушылықтарының құқықтық салдарының зардаптары қандай болатындығын жария ету қоғамдастықты құқық бұзушылықтар жасамауға үгіттейтін ең негізгі құқықтық құрал болатыны сөзсіз.

Егер де құқық қорғау органдарының лауазымды тұлғалары арыз шағымдарды заңда көрсетілген мерзімде қарап, заңды шешімдерді сауатты шығарып, шағымданушылардың өтініштерін толық көлемде қанағаттандыратын болса, азаматтарымыз журналистика саласының мамандарынан яғни, бұқаралық ақпарат құралдарынан көмек сұрамған болар еді. Азаматтардың құқықтық сауаттылықтарын арттыру әрине мемлекеттің міндеті емес, ол әрбір қоғам мүшесінің сана сезіміне байланысты орын алатын құбылыстар. Қазыргі ақпараттық технологиялар дамыған заманда ақпарат көздерінен заңнамалық нормативтік актілерді оқып, өздерінің құқықтарын қорғау да әрбір азаматтың сауаттылық деңгейіне және қоғамда орын алатын сол адамның менталитетіне байланысты. Егер қоғам мүшесі яғни адамдар құқықтық жағынан сауатсыз болса, ондай адамдардың сауатсыздығын пайдаланып, кейбір арам пиғылды лауазымды адамдар өздерінің мақсаттарын жүзеге асыруына автоматты түрде жол беріледі.

Құқық бұзудың алдын алу, жолын кесу және оны ескерту шараларын жүзеге асыру, заңды құрметтеуге тәрбиелеу тек құқық қорғау немесе мемлекеттік органдардың міндеттері болмауы керек, бұл тәрбиелік шаралар

әрбір отбасынан басталуы қажет. Осы тәжірибені яғни құқық бұзушылықтар жасаудың моралдық тұрғыдан да, адамгершілік жағынан да азғындық әрекет екенін және ондай әрекеттер адамның әлсіздігін білдіретінін отбасы мүшелеріне айтып түсіндіруді әрбір отбасының кәмелетке толмаған мүшелеріне жауапты адамдарға, яғни, ата-аналары мен оларды алмастырушы адамдарға заңнама нормасымен міндеттеп, жүктеу қажет деп есептеймін және осы процедураны құқық бұзушылықтар профилактикасы туралы отандық заңнамаларға енгізуге ұсынамын.

Құқық бұзушылықтарға қарсы іс-қимыл жасау мақсатында құқық қорғау органдарының білім беру ұйымдарында сапалы кадрларды даярлау мәселесі алдыңғы кезекте болуы тиіс, осы сала бойынша мамандарды даярлауға міндетті түрде практикалық тәжірибесі бар, біліктілік талаптарына сәйкес келетін оқытушыларды тағайындау қажет. Себебі тәжірибе көрсеткендей, құқық бұзушылықтар профилактикасымен айналысатын субъектілерге оқу процестерін жүргізу кезінде тек қана олардың күнделікті қызметтеріне қажетті заңнамалық алгоритмдер мен процедураларды айтып түсіндіру маңызды және олардың тарапынан қызығушылық болады, ал отандық немесе шетелдік тәжірибелер мен зерттеулер немесе отандық және халықаралық статистикалар және тағы да басқа олардың қызметтеріне қатысы маңызды емес ақпараттар білім алушыларды қызықтырмайтыны практика жүзінде дәлелденген.

Осыған байланысты Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің білім беру мекемелерінде әкімшілік-құқықтық мамандығы бойынша кадрларды даярлауға қатысты білім беру мазмұнын қозғайтын бірқатар нақты мәселелер туындайды.

Біріншіден, бұл ПО әкімшілік полициясының және жергілікті полиция қызметінің қызметкерлерінің құрылымдық санаттарының жеткіліксіз зерттелуі, оларды кәсіби даярлаудың негізгі компоненттерінің жеткіліксіз болуы.

Екіншіден, әртүрлі мамандар үшін тиімді әлеуметтік тапсырыс болмауы және соның салдарынан, олардың мазмұны және олардың кәсіби даярлығының мамандануы жеткіліксіз.

Үшіншіден, маманға қойылатын талаптардың салыстырмалы қатынасы, біржағынан, «қауіпсіздік қызметкері», ал екінші жағынан - «заңгер-құқықтанушы».

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің білім беру ұйымдарында әкімшілік-құқықтық мамандығы бойынша кадрларды даярлауда әкімшілік-құқықтық реттеуді жетілдіруге және мемлекеттік стандарттарын енгізу үшін, кәсіби қызметке бағытталған әкімшілік-құқықтық мамандарын даярлауға, теориялық және қолданбалы сипатта болу үшін әкімшілік - құқықтық мамандық бойынша болашақ қызметкерлерін оқыту процесінде оқытудың жаңа нысандары мен әдістерін пайдалану көмектеседі.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің оқу орындарында оқытудың жаңа нысандары мен

әдістерін қолданудың әкімшілік-құқықтық реттеу тұжырымдамасын әзірлеу қажет. Атап айтқанда, әкімшілік-құқықтық мамандарды оқытудың жаңа нысандары мен әдістерін қолдану мәселелері Л.М. Колодкиннің, А.П. Кореневтің, В.М. Курициннің, Р.С. Мулукаевтың, В.М. Морозовтың, С.П. Ломтевтің, А.Н. Рошидің, П.П. Сергунаның, Л.В. Смирновтің, В.В. Черниковтің, В.С. Чернявскийдің, О.М. Хатюшенконың және басқа да ғалымдардың жұмыстарында қарастырылған.

Сонымен қатар, болашақ қызметкерлерді оқытудың жаңа нысандары мен әдістерін қолданудың қазіргі заманғы тұжырымдамасында қазіргі кезге дейін әкімшілік-құқықтық мамандықтары құрылған жоқ. Бұл жағдай бірқатар мән-жайлардың объективті де, субъективті де жағына байланысты.

Осы тұжырымдаманың дамуына Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің білім беру ұйымдарының әкімшілік-құқықтық мамандығы бойынша болашақ қызметкерлерді дайындаудағы оқытудың жаңа нысаны мен әдістерін қолданумен байланысты мәселелерді жан-жақты зерттеуге ықпал ететін болады.

Мәселе, шешуге бағытталған зерттеу, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің білім беру ұйымдарында әкімшілік-құқықтық мамандығы бойынша болашақ қызметкерлерді дайындаудағы оқытудың жаңа нысаны мен әдістерін қолданудағы өзекті мәселелер.

Зерттеу мақсаты, Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің білім беру ұйымдарында әкімшілік-құқықтық мамандығы бойынша болашақ қызметкерлерді дайындаудағы оқытудың жаңа нысаны мен әдістерін қолдануда шетелдік заңгерлердің зерттеулерін, эмпирикалық материалдарды пайдалана отырып, тарихи отандық және шетелдік тәжірибені басшылыққа ала отырып зерттеудің бірыңғай қағидатын әзірлеу.

Зерттеудің міндеті: а) қолда бар ғылыми материалдарды зерттеу және тақырыптың даму деңгейін анықтау; б) болашақ қызметкерлерді әкімшілік-құқықтық мамандықтары бойынша оқытудың жаңа нысаны мен әдістерін қолдану жөніндегі жұмысты реттейтін нормативтік-құқықтық актілерді талдау және жүйелендіру; в) әкімшілік-құқықтық мамандықтары бойынша оқытудың жаңа нысаны мен әдістерін қолданудың қажеттілігін дәлелдеу; г) болашақ қызметкерлерді әкімшілік-құқықтық мамандықтары бойынша оқытудың жаңа нысаны мен әдістерін қолдану объективті қажеттілігінде туындайтын мәселелерге жаңартулар енгізу; д) болашақ қызметкерлерді әкімшілік-құқықтық мамандықтары бойынша оқытудың жаңа нысаны мен әдістерін қолдануда кәсіби тұрғыда зерттеу жүргізу; е) болашақ қызметкерлерді әкімшілік-құқықтық мамандықтары бойынша оқытудың жаңа нысаны мен әдістерін қолдануда профессорлық-оқытушы құрамды үйретудің негізін анықтау; ж) болашақ қызметкерлерді әкімшілік-құқықтық мамандықтары бойынша оқытудың жаңа нысаны мен әдістерін қолдануда профессорлық-оқытушы құрамның жеке дайындалу мүмкіншілігімен танысу; з) Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің білім беру ұйымдарында әкімшілік-құқықтық мамандығы бойынша болашақ

қызметкерлерді дайындаудағы оқытудың жаңа нысаны мен әдістерін қолдануда нақты ұсыныстар әзірлеу.

Қазақстан Республикасының прогресс жолында алға жылжуы, экономикалық, әлеуметтік-саяси, адамгершілік-құқықтық және рухани қатынастардағы өркениетті нысандарды енгізу біздің еліміздің білім беру жүйелерін әлемдік стандарттарға жақындатуды көздейді. Бұл сондай-ақ Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің білім беру ұйымдарында әкімшілік-құқықтық мамандығы бойынша болашақ қызметкерлерді оқыту процесінде оқытудың жаңа нысандары мен әдістерін қолдануға қатысты.

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің оқу орындарында, аталған міндеттерді жаңа нысандар мен әдістерді қолданбаса жүзеге асырыла алмайды, олар қоғамдық қатынастарды демократияландыру, жариялылық, адам мен азаматтың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу жағдайында өздеріне жүктелген міндеттерді тиімді шеше алады.

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің білім беру ұйымдарында Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің жүйесіндегі әкімшілік-құқықтық мамандықтар бойынша кадрларды даярлау проблемаларының ерекшеліктерін ескере отырып, мемлекеттік стандарттар талаптарымен толықтай анықталмағанын атап өткен жөн.

Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің оқу орындары ведомстволық бағыт болып табылады. Бұл дегеніміз, ішкі істер органдарының шынайы күнделікті практикасының тәжірибесіне негізделген арнайы талаптар бойынша білім мазмұнына көбірек бағытталған.

Өзекті мәселелерге теориялық зерттеу жүргізу, болашақ полиция қызметкерлерін дайындау процесінде қолданатын жаңа нысандар мен әдістер бойынша отандық және шетелдік әдебиеттерді оқу; империалық материалдарды жинау, жүйелеу, зерттеу тақырыбы бойынша нормативтік-құқықтық актілерге талдау жүргізу; сауалнамалар; тақырып бойынша жинақтау материалдарымен жұмыс жинағын қалыптастыру, ғылыми мақалалар дайындау, әдістемелік ұсынымдар, Қазақстан Республикасының заңнамасын жетілдіру жөнінде ұсыныстар, жүзеге асыру актісі, аралық және қорытынды есептер дайындау.

Қазақстан бұрынғы кеңестік кеңістікте алғашқы болып құқық бұзушылықтарға «Мүлдем төзбеушілік» саясатын жариялады. Құқық бұзушылықтарға «Мүлдем төзбеушілік» қағидаттарын қоғамда қалыптастыру Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Назарбаевтың 2012 жылғы 14 желтоқсандағы «Қазақстан Стратегиясы – 2050» Қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Жолдауымен бастау алған болатын.

Құқық бұзушылықтарға мүлдем төзбеушілік бұл азаматтардың кез келген құқық бұзушылықтарға көз бояушылықпен қарамауының отандық тәрбиесі.

Құқық бұзушылықтың ұсақ, ірісі болмайды. Қандай да бір келеңсіз жайттың алдын алу үшін ұсақ құқық бұзушылыққа мүлдем төзбеу қағидасы берік ұсталынады. Бұл дегеніңіз – көшедегі ұсақ құқық бұзушылықтардың

алдын алу бағытында жан-жақты жұмыс атқаралып келеді деген сөз. Ұсақ бұзушылық қатарында көшеге қағаз, темекі тұқылын, сағыз қорабын тастап кетуден бастап, жолдың рұқсат етілмеген жерлерін қиып өту, ұрлық, бұзақылық бәрі қамтылады.

Аталған саясатты жүргізудің бастапқы мақсаты:

- ұсақ құқық бұзушылықтарға жол бермеу мақсатында тұрғындар арасында түсіндірме жұмыстарын жүргізу;
- ұсақ құқық бұзушылықтың жасалуына қарсы тұрудағы іске полиция қызметкерлері мен азаматтардың күштерін біріктіру;
- құқық бұзушылықтарға халықтың азаматтық белсенді ұсынымдарын қалыптастыру;
- жаппай профилактикалық және білім беруді жаңғырту компанияларын құру.

Қазақстан Республикасы Ішкі істер Министрлігінің жергілікті полиция қызметтерінің бұл бағыттағы нақты атқарылған жұмыстарының бірі болып полиция басқармалары мен жергілікті жерлердегі білім беру басқармаларымен бірлесіп бекіткен іс-шаралар жоспарлары табылады.

Бекітілген жоспарды жүзеге асыру аясында қоғамда құқық бұзушылыққа «Мүлдем төзбеушілік» қағидасын қалыптастыру мақсатында халықпен кездесулер өткізу кезінде кеңінен қолдануға және құқық бұзушылықтың алдын алудың тиімді ақпараттық ықпал ету шарасы ретінде (плакаттар, буклеттер, блокноттар, парақшалар) дайындалып таратылды.

Аталған шаралар шеңберінде құқық бұзушылықтарға «Мүлдем төзбеушілік» қағидаттарын қоғамда қалыптастыру мақсатында бұқаралық ақпарат құралдарында, атап айтқанда Қазақстан, Хабар, 24 KZ, Евразия бірінші арнасында, КТК, НТК, Жетінші канал, 31 канал, сонымен қатар, арнайы ведомствалық сайттарда ғылыми мақалалар дайындалып, баспаларда жарыққа шығуда.

Бұл бағыттағы жүргізілген жұмыстардың нәтижесінде күнделікті тәжірибеде қолдану үшін полиция қызметкерлерімен құқық бұзушылықтарға «Мүлдем төзбеушілік» қағидаттарын қоғамда қалыптастыру мақсатында анықтама-жиынтықтары, альбом-кітаптары суреттерімен қоса құрастырылып, жергілікті полиция қызметінің қызметкерлерімен ведомствалық оқу орындарына және облыстардың жергілікті аймақтардағы мекемелеріне таратылды.

Сонымен қатар, Қазақстанда ер адамдар мен әйел адамдардың заңды мүдделерінің ортақ қорғалатындықтары заңнамалармен айқындалған. Заманауи жағдайда гендерлік теңдік сұрақтары ең басты әлеуметтік мәселе болып табылады. Әйелдер мен ерлердің заңнамалық тұрғыдан дұрыс және тең дәрежеде қорғалулары үшін мемлекет және қоғам тарапынан осы бағыттағы жұмыстар үшін қолданыстағы жетілдіру механизмдерін оңтайландыру қажет.

Құқық бұзушылықтардың алдын алудағы жинақталған оңтайлы тәжірибесімен өзара пікір алмасып, және олардың күнделікті тәжірибеде

қолданылуы бойынша облыстық, қалалық, полиция бөліністерінің, жергілікті полиция қызметтерінің, кәмелетке толмағандар істері жөніндегі учаскелік полиция инспекторларының қызметінде құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету мәселелері бойынша күнделікті өзара жалпы аймақтық мәселелерді шешуі бойынша қарым қатынастар реттелінуде.

Олардың негізі:

- мәселелерді теориялық дайындау жүзеге асырылуда; жұмыс бағдарламасын дайындау; эмпирикалық материалдарды талдау, жалпылау, жинақтау;

- тұрмыс саласындағы қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылықтардың кейбір мәселелері бойынша отандық және шетелдік әдебиеттерді зерттеу;

- жұмыс істерін рәсімдеу және жүргізу; ғылыми еңбектер, заңнамаларға ұсыныс, нормативтік-құқықтық актілерге жобалар дайындалды; дөңгелек үстелдерге қатысу өткізілді;

- тұрмыс саласындағы қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылықтардың кейбір мәселелері бойынша отандық және шетелдік әдебиеттерді зерттеу; жұмыс істерін рәсімдеу және жүргізу; ғылыми еңбектер, заңнамаларға ұсыныс, нормативтік-құқықтық актілерге жобалар дайындалды;

- мәселелерді теориялық дайындау жүзеге асырылды; жұмыс бағдарламасын дайындау; эмпирикалық материалдарды талдау, жалпылау, жинақтау.

Қазақстандық нормативтік актілер тұрмыстық және халқаралық құқық бұзушылықтардың алдын алу жөніндегі зерттеу барысында қолданылған «Аманат» партиясының орталық кеңсесінде де өткізілген болатын.

Сонымен мақаланы қорытындылайтын болсам, осы жазылған мақаламда Қазақстандық заңнамаларға сәйкес құқық бұзушылықтардың алдын алу профилактикасының шараларын жүргізу құзыреттеріне ие осы сала субъектілерінің міндеттеріне және қызметтерін ұйымдастыру бағыттарына құқықтық жағынан бағалаулар берілді.

Дегенмен де іс жүзінде құқық бұзушылықтар профилактикасын жүзеге асыру бойынша негізгі салмақ ішкі істер органдарына түсетіні сөзсіз. Сол себепті мақаланы қорытындылай отырып, заңнамаларға келесідей өзгерістер енгізуді ұсынамын:

Біріншіден, Қазақстан Республикасының Құқық бұзушылық профилактикасы туралы, Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы, Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы заңнамаларына құқық бұзушылықтар профилактикасының барлық субъектілерінің тоқсанына бір реттен кем емес заңнама нормасымен міндеттелетін мониторингтік есеп беру жиналысын өткізуді ұйымдастыру:

Екіншіден, аталған есеп беру жиналыстарында атқарылған жұмыстар нәтижелері бойынша жергілікті жерлердегі әрбір салаға жауапты лауазымды тұлғалардың есептері бойынша шешімдер қабылдау:

Үшіншіден, құқық бұзушылықтар профилактикасы субъектілерінің қызметтерін жетілдіру мақсатында жергілікті ішкі істер Департаменттерімен бірлесіп рейдтер ұйымдастыру. Себебі аталған сала бойынша тәуліктік жүктеме тек қана ішкі істер органдарына тиесілі.

Болашақ мемлекетіміздің саяси-құқықтық бағыттарын дамыту үшін барлық қоғам болып құқық бұзушылықтар профилактикасының жүзеге асырылуына ат салысуымыз қажет. Азаматтар мен тұрғындардың сана сезімін заңға қайшы әрекеттерден арылту, заңды құрметтеуге шақыру және саналы, сонымен қатар, құқықтық жағынан сауатты ұрпақты тәрбиелеп өсіру барлық қоғамның және мемлекеттік органдардың басты міндеттерінің бірі болып қала бермек.

1. Құқық бұзушылық профилактикасы туралы Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі Заңы;

2. Қазақстан Республикасының ішкі істер органдары туралы 23 сәуір 2014 жылы қабылданған Заңы;

3. Қазақстан Республикасының тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы 2009 жылғы 04 желтоқсандағы Заңы;

4. Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 09 шілдедегі Заңы.

ПРОБЛЕМЫ ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ В СФЕРЕ ОТХОДОВ ПРОИЗВОДСТВА И ПОТРЕБЛЕНИЯ

*Магистрант Академии правоохранительных органов при Генеральной
прокуратуре Республики Казахстан, г. Астана, e-mail: Omirzak_aya_malikovna@mail.ru*

Умирзакова А.М.

Статья стремится раскрыть сложности, связанные с предотвращением правонарушений, возникающих в области обращения с отходами. Разнообразие сфер исследования позволяет осветить многогранные аспекты данной темы.

Ниже приводятся несколько примеров проведенных исследований: Т. Н. Хамитовой «Гигиеническая оценка очистки современного крупного города от бытовых отходов», Д. Е. Аушарипова, Р. А. Алшанова, Л. Б. Кулумбетова «Оценка возможностей развития «зеленого» бизнеса в отрасли обращения с отходами республики» и А. Б. Сиранова «Организационно-экономический механизм управления потоками ТБО (на примере Алматы)».

Основу Программы модернизации системы управления ТБО составили исследования в сфере технических наук, ориентированные на тему «Анализ и

обоснование характеристик утилизации отходов потребления и производства», проведенные с помощью руководства д.т.н. Ермакова Т. М. Вопросы правового регулирования обращения с отходами производства и потребления рассмотрены как внутри Казахстана, так и за рубежом юристами Антоновой Т. Л., Абдраимовой Ф. К.

Исследования, проведенные С. Ж. Елюбаевым, позволили рассмотреть проблему правовой интерпретации понятия «отходы производства и потребления» с практической точки зрения. Авторы А. Курманова и В. Мустафина предложили новые подходы к правовому регулированию обращения с отходами в Республике Казахстан и привели примеры практики правового регулирования управления отходами.

Исследования С. Сулейменовой отразили отдельные моменты совершенствования экологического законодательства, связанные с регулированием юридической ответственности за загрязнение, восстановление природных объектов и другие аспекты управления отходами производства и потребления.

Статьи «Защита водных ресурсов от антропогенного проникновения, захламления и истощения», «Правовое регулирование использования и сохранения подземных вод в стране в условиях перехода к экологически чистой экономике» автора Л.К. Еркинбаевой, и «Уголовная ответственность за разрушение почвы» автора А.Г. Казбековой описываются в работе А. Избасаровой на тему «Проблемы законодательной защиты окружающей среды от радиационного загрязнения на примере Казахстана, России и США». В рамках данного исследования рассматриваются юридические аспекты борьбы с загрязнением почвы, атмосферы и воды.

Мы изучили диссертации Абдраимовой М.Ж. и Битабаровской Ж. А., которые касаются проблем экологической безопасности в Казахстане и возмещения экологического ущерба. Они содержат обширные обсуждения темы, связанной с радиационными отходами и их опасным воздействием.

Каркасное законодательство ряда стран признает главной целью государственной деятельности охрану окружающей среды и соблюдение правил сбора, переработки и сокращения отходов, которые являются основными источниками загрязнения природы и подвергаются строгому контролю [1].

Задача правового регулирования в сфере обращения с отходами состоит в предотвращении негативного воздействия на здоровье человека и окружающую среду, а также в обеспечении рационального использования природных и материальных ресурсов. Создается система нормативных актов, определяющая правовую основу в сфере обращения с отходами [2].

Одно из основных законодательных актов, регулирующих управление ТБО в Казахстане, является Экологический Кодекс [3].

В Казахстане отсутствует отраслевое законодательство об отходах, а действующее законодательство не предусматривает принципа иерархии управления отходами, который является основным принципом в

большинстве международных передовых практик (например, в ЕНSG Всемирного банка или в Рамочной Директиве ЕС по отходам) [4].

В результате возникают серьезные проблемы в применении норм законодательства об отходах:

- в сфере нормирования,
- отчетности (государственного учета),
- лицензирования,
- экологического контроля.

Сложность и многогранность общественных отношений, связанных с управлением отходами производства и потребления, требуют комплексного использования государственных органов и заинтересованных сторон в мерах государственного управления и регулирования [5].

Законодательная база в РК в сфере управления отходами включает ряд нормативных актов, которые определяют ответственность за нарушение правила обращения с отходами, их переработку и утилизацию.

К примеру, Уголовный кодекс РК содержит статьи, которые устанавливают уголовную ответственность за незаконное хранение, неправильную обработку и утилизацию отходов (глава 13) [6].

Также, КоАП РК имеет статью, которая предусматривает административную ответственность за нарушения в сфере обращения с отходами (Статья 344) [7].

Однако, несмотря на наличие соответствующих статей в уголовном и административном законодательстве, их эффективное применение пока оставляет желать лучшего. Одной из причин является недостаточно активное контрольное вмешательство со стороны компетентных органов. Часто нарушители не преследуются ответственностью, а если и преследуются, то наказание недостаточно сурово, что не способствует достижению необходимого эффекта.

Кроме того, недостаточное осуществление профилактической работы и ограниченная осведомленность населения о проблемах управления отходами способствуют сохранению данной проблемы.

По нашему мнению, необходимо активизировать информационные кампании, освещающие правила обращения с отходами, а также последствия незаконного обращения с ними. Важно проводить просветительскую работу и повышать общественное сознание в этой области.

Кроме того, одной из основных проблем является отсутствие строгого контроля за деятельностью предприятий, осуществляющих переработку и утилизацию отходов. Необходимо усилить наблюдение за соблюдением требований законодательства, регулярно проверять и применять меры ответственности в случае выявления нарушений.

Действующее законодательство подталкивает к тому, что «предприятиям выгоднее платить за размещение отходов, чем предпринимать действия по их утилизации и использованию». Экологический кодекс предусматривает стимулирование раздельного сбора и

переработки отходов, однако на практике эти меры не применяются [4].

В связи с этим одной из главных проблем государства является повышение эффективности, надежности, экологической и социальной приемлемости комплекса услуг по сбору, транспортировке, утилизации, переработке и захоронению твердых бытовых отходов, увеличение доли переработки ТБО и обеспечение безопасного захоронения отходов.

Каждый год в Республике Казахстан образуется около 4,5-5 миллионов тонн ТБО, из которых только 20% подлежит сортировке и переработке. Быстрое накопление мусора и образование больших свалок остается одной из основных экологических проблем в стране.

По данным Министерства экологии, только 20% мусорных полигонов соответствуют санитарным и экологическим стандартам [8].

Среди отходов в лидерах по содержанию находятся пищевые отходы - 34%, бумага и картон - 23%, а также пластик и пластмасса - 26% [9]. Общий объем переработки мусора в стране не превышает 20%.

Министерство экологии видит быстрое решение проблемы в упрощенном строительстве мусорных полигонов и предложило разделение тарифов на вывоз мусора и его отдельный сбор.

Проблема незаконных свалок становится все более масштабной с ростом городов. Иногда нарушители попадают «стражами порядка» прямо на месте преступления. В 2022 году при помощи спутникового мониторинга было обнаружено более 5,5 тысяч незаконных свалок, из которых было устранено 4,3 тысячи.

С начала 2023 года также было выявлено более 5 тысяч административных правонарушений, и общая сумма штрафов составила около 17 миллионов тенге. Одной из мер для решения проблемы стихийных свалок стало увеличение штрафов с 10 МРП до 50 МРП.

На наш взгляд, сфера обращения с отходами требует системных изменений, направленных на уменьшение негативного влияния на окружающую среду и повышение эффективности использования ресурсов. Проблему обращения с ТБО следует рассматривать в качестве одного из факторов экологической безопасности и определять приоритеты с учетом его оценки как источника ценных ресурсов и экологически опасного фактора.

Решение проблемы с ТБО необходимо основывать на опыте других стран в этой сфере, строго соблюдая вопросы обеспечения экологической безопасности и учитывая, что отходы являются дешевыми вторичными ресурсами. Для создания эффективной системы управления отходами следует внедрять мировой опыт и принцип трех R (сокращение, повторное использование, переработка).

Однако, несмотря на наличие законодательных механизмов, проблемы в сфере профилактики уголовных правонарушений в сфере отходов до сих пор остаются значимыми. Одной из причин этого является недостаточное понимание и осознание обществом важности проблемы обращения с отходами. Многие люди не осознают, что неправильная утилизация отходов

может привести к серьезным экологическим и здоровьесберегающим последствиям.

Кроме того, отсутствие четкой системы ответственности и контроля также является серьезной проблемой. В некоторых случаях, компании и организации, занимающиеся обработкой и утилизацией отходов, игнорируют принятые нормы и правила, что ведет к нарушению экологических норм и законов. Недостаточная проверка со стороны государственных органов и слабое сотрудничество между различными инстанциями также способствуют возникновению уголовных правонарушений в сфере отходов.

Для решения проблемы профилактики правонарушений в сфере отходов необходимо принятие комплексных мер. Во-первых, необходимо усилить просветительскую работу среди населения и бизнес-сообщества, чтобы повысить осознание важности проблемы обращения с отходами. Во-вторых, необходимо усовершенствовать законодательство и обеспечить его эффективную реализацию, включая четкую систему ответственности и контроля. Кроме того, необходимо развивать инфраструктуру для обработки и утилизации отходов, чтобы предоставить компаниям и организациям возможность правильно обращаться с отходами.

Таким образом, проблемы профилактики правонарушений в сфере отходов остаются значимыми и требуют комплексного подхода для их решения. Необходимо повысить осознание и понимание обществом важности проблемы обращения с отходами, усовершенствовать законодательство и контроль, а также развивать инфраструктуру для обработки и утилизации отходов. Только таким образом мы сможем обеспечить экологическую безопасность и устойчивое развитие нашей планеты.

1. Шубов Л.Я., Ставронский М.Е., Шехирев Д.В. Технологии отходов (Технологические процессы в сервисе): учебник. – ГОУВПО «МГУС». – М., 2006. – 410 с.

2. Олейникова Н. Н. Анализ законодательной базы в области обращения с отходами производства и потребления // Наука и образование: хозяйство и экономика; предпринимательство; право и управление. – №4. – 2014. – С. 18.

3. Кодекс Республики Казахстан от 2 января 2021 года № 400-VI «Экологический кодекс Республики Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 05.09.2023 г.) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=39768520

4. Бекежанов Д. Проблемы и перспективы утилизации твердых бытовых отходов в Республике Казахстан. <https://bulletin-law.kaznu.kz/index.php/journal/article/view/1054>

5. Стамкулова Г. А. Проблемные вопросы правового регулирования обращения с отходами в Республике Казахстан. *Eurasian Scientific Journal of Law*. 2022;(1):47-53. <https://esjl.turan-edu.kz/jour/article/view/23/6>

6. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.09.2023 г.) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31575252&pos=356;-55#pos=356;-55

7. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях от 5 июля 2014 года № 235-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.09.2023 г.) https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31577399

8. СН РК 1.04-15-2013 «Полигоны для твердых бытовых отходов» (с изменениями от 20.12.2019 г.). https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=38757349

9. Мусорные проблемы Казахстана: от экологии до безопасности полетов. <https://dknews.kz/ru/dk-life/303417-musornye-problemy-kazahstana-ot-ekologii-do>

СОВРЕМЕННЫЙ ПОДХОД К ПОНЯТИЮ «ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ СОБСТВЕННОСТЬ» РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

*Докторант Университета «Туран», м.ю.н.
Урбисинова Н.Е.*

*Ассоциированный профессор, кафедра «Юриспруденция и Международное право»
Университета «Туран», к.ю.н.
Алаева Г.Т.*

Развитие технологий, глобальная компьютеризация, международная торговля привели к широкому использованию результатов интеллектуальной, творческой деятельности, ставших одними из основных и значимых объектов рынка и гражданского оборота. Вместе с тем данные объекты нуждаются в серьезном подходе к обеспечению их охраны и защите прав их правообладателей.

Попытки переосмысления понятия интеллектуальной собственности, правовой регламентации отношений, возникающих по поводу интеллектуальной собственности, определения правового режима результатов творчества, определения права интеллектуальной собственности в системе права и законодательства и других, связанных с правом интеллектуальной собственности вопросов вызывают серьезные дискуссии среди ученых, в особенности цивилистов.

Развитие общественных отношений требует постоянного совершенствования законодательства об интеллектуальной собственности, которое должно обеспечить адекватную современным условиям охрану объектов права интеллектуальной собственности на национальном и международном уровнях. В последнее время проблематике отношений в сфере оборота результатов творческой деятельности уделяется достаточно большое внимание исследователей, вопросы интеллектуальной собственности чаще всего исследуются с точки зрения правового режима объектов интеллектуальной собственности, особенно это касается тех объектов, которые имеют наибольшее распространение в гражданском обороте. Но есть объекты, исследованию которых авторы не уделяют должного внимания в своих работах, это касается ряда произведений, в частности произведений хореографии и пантомимы, драматических и музыкально-драматических произведений, музыкальных произведений с

текстом и без текста, топологий интегральных микросхем, селекционных достижений.

В настоящее время широкое распространение получают так называемые нетрадиционные объекты интеллектуальной собственности, и в целях их правомерного использования существует объективная необходимость законодательного урегулирования договорных обязательств по их созданию, предоставлению, отчуждению и доверительному управлению. Особую актуальность приобрели вопросы правовой охраны объектов интеллектуальной собственности ввиду возросшего числа использования контрафактной продукции, что, безусловно, приносит как материальный ущерб, так и наносит моральный вред авторам и правообладателям.

Особый интерес представляют договоры в сфере интеллектуальной собственности, такое внимание вызвано тем, что при определении системы гражданско-правовых договоров ученые часто упускают их из виду, многие вопросы, касающиеся именно договоров в такой специфической сфере, остаются неразрешенными, поэтому правовая природа договоров, связанных с использованием результатов интеллектуальной деятельности, до сих пор не исследована должным образом, в связи с чем, несмотря на попытки многих ученых-цивилистов сформулировать единую унифицированную концепцию договорных институтов в сфере интеллектуальной собственности, сделать этого пока не удалось.

Дискуссионными является вопрос построения системы договоров в сфере интеллектуальной собственности, выработка критериев ее построения, изучение классификации договоров в обозначенной сфере. Заслуживают особого внимания и глубокого исследования отдельные виды договоров в сфере интеллектуальной собственности, изучение правовой природы каждого из видов договоров, особенностей их заключения и прекращения, определения прав и обязанностей сторон. Интересен для цивилистической науки вопрос залога исключительных прав и доверительного управления исключительными правами.

Понятия «право интеллектуальной собственности» и «исключительные права» являются разными по своему значению и содержанию понятиями.

Ст. 125 ГК Республики Казахстан исходит из тождественности понятий «исключительное право» и «интеллектуальная собственность». Так, в соответствии с п. 1 ст. 125 ГК Республики Казахстан в случаях и порядке, установленном ГК Республики Казахстан и иными законодательными актами, признается исключительное право гражданина или физического лица на результаты интеллектуальной творческой деятельности и приравненные к ним средства индивидуализации юридического лица, продукции физического или юридического лица, выполняемых им работ или услуг (фирменное наименование, товарный знак, знак обслуживания и т.п.). п. 2 данной статьи гласит, что использование результатов интеллектуальной творческой деятельности и средств индивидуализации, которые могут быть объектом

исключительных прав, могут осуществляться третьими лицами только с согласия правообладателя [1].

Таким образом, понятие «интеллектуальная собственность» согласно ГК Республики Казахстан. характеризует только определенную часть правомочий, связанных с результатами интеллектуальной деятельности, а именно - ту часть полномочий, которая входит в исключительное право. Более того, ст.ст. 125 и 961 ГК Республики Казахстан, которые устанавливает перечень объектов интеллектуальной собственности, противоречат друг другу. При этом действующий ГК Республики Казахстан раскрывает достаточно определено смысл понятия «исключительное право» в ст. 964 ГК Республики Казахстан, где подисключительным правом на объектов интеллектуальной собственности понимается имущественное право. Считаем, что данное противоречие должно быть устранено.

Интеллектуальная собственность в системе объектов гражданских прав в ГК Республики Казахстан сформулировано, во-первых, как объективированные результаты и интеллектуальной деятельности и приравнявшее к ним средства индивидуализации товаров, работ и услуг, и, во-вторых, как исключительные права.

Интеллектуальная собственность представляет собой совокупность общественных отношений, возникающих по поводу результатов интеллектуальной деятельности и приравненных к ним средств индивидуализации, вместе с тем, и интеллектуальная собственность-это объект гражданских прав, который выступает в качестве объекта гражданско-правовых сделок. И с этой позиции значение имеет не только сам объективированный результат и интеллектуальной деятельности, интерес представляет такой объективированный результат в случае, когда ему сопутствуют еще и права, а именно: личные неимущественные исключительные [2].

Если право собственности является только имущественным правом, то право интеллектуальной собственности в этом смысле шире, поскольку включает не только имущественные исключительные права, но и личные неимущественные права.

Следует также разграничивать право собственности и исключительные права. Общим для права собственности и исключительных прав является то, что они абсолютны, но право собственности распространяет свой режим на вещи, а исключительные права – на результаты творчества и средства индивидуализации.

Право интеллектуальной собственности следует рассматривать в объективном и субъективном смысле.

В объективном смысле право интеллектуальной собственности – это подотрасль гражданского права, которая представляет собой совокупность правовых норм, регулирующих отношения по реализации личных неимущественных и имущественных (исключительных) прав,

возникающих в связи с созданием и использованием объектов интеллектуальной собственности.

В субъективном смысле право интеллектуальной собственности представляет собой принадлежащую субъекту, гарантированную законом систему личных неимущественных прав и имущественных прав (исключительных прав), возникающих в связи с созданием и использованием объектов интеллектуальной собственности.

Исключительное право - это субъективное имущественное право, заключающееся в монопольном использовании на законном основании объекта интеллектуальной собственности его обладателем, и подлежащее защите.

Право интеллектуальной собственности и исключительные права соотносятся между собой как целое и его часть, поскольку исключительные права являются частью права интеллектуальной собственности в объективном и субъективном смысле.

По мнению З. Гончаренко Л.И., право интеллектуальной собственности - это исключительное право гражданина или юридического лица на результаты интеллектуальной деятельности и приравненные к ним средства индивидуализации юридического лица, индивидуализации продукции, выполняемых работ или услуг (фирменное наименование, товарный знак, знак обслуживания и т.п.). Следует отметить, что понятие интеллектуальной собственности является собирательным [3, 11].

К объектам интеллектуальной собственности относятся объекты, защищаемые законами Республики Казахстан «Об авторском праве и смежных правах» [4], «Об охране селекционных достижений» от 13 июля 1999 года [5], Патентным законом от 16 июля 1999 года, законами «О товарных знаках, знаках обслуживания и наименованиях мест происхождения товара» от 26 июля 1999 года [6], «О правовой охране топологий интегральных микросхем» от 29 июня 2001 года и т.п. [7].

Статья 961 Особенной части ГК РК установила, что к объектам права интеллектуальной собственности относятся: результаты интеллектуальной творческой деятельности; средства индивидуализации участников гражданского оборота, товаров, работ или услуг.

К результатам интеллектуальной творческой деятельности в свою очередь относятся: произведения науки, литературы и искусства; исполнения, фонограммы и передачи организаций вещания; изобретения, полезные модели, промышленные образцы; селекционные достижения; топологии интегральных микросхем; нераскрытая информация, в том числе секреты производства (ноу-хау); другие результаты интеллектуальной творческой деятельности в случаях, предусмотренных ГК или иными законодательными актами.

Обращаясь к понятию права интеллектуальной собственности и его содержанию, необходимо отметить, что данная категория обладает достаточно длительной историей своего развития. Охрана интеллектуальной

собственности является одним из главных направлений деятельности любого развивающегося государства, выраженного в интенсивном совершенствовании целостной системы развития данного правового института. Этапы развития института интеллектуальной собственности объясняются, прежде всего, экономическими условиями и правовыми традициями каждой конкретной страны и обусловлены ими. Казахстан в этом отношении не является исключением. Юридическое закрепление права интеллектуальной собственности, по сути, означает осознание государством важности культуры и прогресса для сохранения и развития общества. Охрана результатов творчества, интеллектуальной деятельности непосредственно связана с защитой свободы личности, прав человека. Однако следует учитывать двойственную природу права интеллектуальной собственности - ее «духовную» и экономическую составляющие. Для современности характерны как усиление защиты личных неимущественных («моральных») прав создателей интеллектуальных ценностей, так и дальнейшая коммерциализация имущественных (экономических) прав.

Таким образом, фундаментальная основа и задачи законодательства в этой области заключаются в реальной защите прав творческой личности и конечного результата ее деятельности - интеллектуального продукта, это требует не только принятия системы законов, но и отлаженного механизма их практической реализации в каждом конкретном случае. В целом же отметим, что для дальнейшего развития рыночных отношений в нашей стране, укрепления правопорядка представителями юридической науки и других отраслей обществоведения в настоящее время предлагается множество мер, концепций, законопроектов. Очевидно, что эффективность их реализации в решающей степени зависит от того, как будет использован интеллектуальный потенциал общества, насколько оперативно будет приведена в действие динамичная общественная структура - право интеллектуальной собственности как подотрасль гражданского права в соответствующих механизмах и средствах правового регулирования.

1. Гражданский кодекс Республики Казахстан (Особенная часть) от 1 июля 1999 года № 409-І (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.09.2023 г.)

2. Канатов Т.К. Актуальные проблемные вопросы дальнейшего совершенствования законодательства Республики Казахстан в сфере интеллектуальной собственности // <https://cyberleninka.ru/article/n/aktualnye-problemnye-voprosy-dalneyshego-sovershenstvovaniya-zakonodatelstva-respubliki-kazahstan-v-sfere-intellektualnoy>

3. Гончаренко Л.И. «Актуальные проблемы права интеллектуальной собственности» // НИЦ ИНФРА-М 2023 год., 320 с.

4. Закон Республики Казахстан от 10 июня 1996 года № 6-І «Об авторском праве и смежных правах» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.05.2023 г.)

5. Закон Республики Казахстан от 13 июля 1999 года № 422-І «Об охране селекционных достижений» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 11.12.2022 г.)

6. Закон Республики Казахстан от 16 июля 1999 года № 427-І «Патентный закон Республики Казахстан» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 20.06.2022 г.)

7. Закон Республики Казахстан от 26 июля 1999 года № 456-І «О товарных знаках, знаках обслуживания, географических указаниях и наименованиях мест происхождения товаров» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 20.06.2022 г.)

8. Закон Республики Казахстан от 29 июня 2001 года № 217-ІІ «О правовой охране топологий интегральных микросхем» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 20.06.2022 г.)

СУЩНОСТЬ И ЦЕЛИ НАКАЗАНИЯ В УГОЛОВНОМ ПРАВЕ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

*Докторант Университета «Туран», м.ю.н.,
Урбисинова Н.Е.*

*Докторант Университета «Туран», м.ю.н.,
Бекбауова А.А.*

*Ассоциированный профессор, кафедра «Юриспруденция и Международное право» Университета «Туран», доктор философии (PhD)
Кошкинбаева А.С.*

В последние годы в Казахстане наблюдается рост преступности, которая представляет собой одну из самых острых и сложных социальных проблем современного российского общества. Важнейшее место в борьбе с преступностью отводится уголовно-правовым средствам, а в их рамках - институту наказания. Это обусловлено прежде всего тем, что наказание является важным инструментом государства для охраны личности, собственности, государственных интересов и в целом всех общественных отношений. Наказание, являясь ведущей формой реализации уголовной ответственности, вместе с тем, призвано обеспечивать поведение людей в соответствии с требованиями правовых предписаний. Именно посредством наказания в максимальной степени осуществляется правомерное лишение и ограничение прав и свобод, в том числе фундаментальных прав на жизнь и свободу.

Указанные обстоятельства предполагают тщательность и взвешенность применения наказания с тем, чтобы оно имело необходимую и достаточную эффективность и в то же время было справедливо. Последнее невозможно без выявления сущности наказания. Между тем в этом вопросе еще много остается дискуссионного и неоднозначного. Долгое время сущность наказания неизменно связывалась с карой. Такой подход находил отражение и в законодательстве (например, в ст. 20 УК Каз. ССР 1960 г.) [1]. Другие подходы предполагали, в частности, кару плюс исправительное воздействие; кару плюс принуждение, лишенные кары, и еще плюс убеждение (при этом добавим весьма неоднозначные позиции ученых по содержанию самой кары). В действующем уголовном законодательстве Республики Казахстан понятии

наказания термин «кара» отсутствует (ст. 39 УК РК)[2]. Однако по многим составам преступлений санкции ужесточились (например, за убийство без отягчающих обстоятельств по действующему уголовному закону предусмотрено лишение свободы на срок от 8 до 15 лет, тогда как ранее он был от 3 до 10 лет), кроме того, значительно увеличен максимальный срок лишения свободы, введено пожизненное лишение свободы. Все это, а также практика применения наказания, свидетельствуют о том, что фактически карательный элемент наказания усилился. Получается противоречие, которое нуждается в научном осмыслении.

Не менее противоречивым является и проблема, связанная с целями наказания. В уголовно-правовой литературе разброс мнений по ней достаточно широк. При этом следует отметить, что если в отношении целей общего и частного предупреждения мнение среди ученых однозначно - такие цели должны быть, то по поводу иных целей наказания, установленных уголовным законодательством Республики Казахстан (восстановление социальной справедливости и исправление осужденных) единого мнения нет.

Такая цель наказания как исправление осужденного.

Анализ действующего [Уголовно-исполнительного кодекса](#) РК вкупе со всей сопутствующей подзаконной нормативной правовой базой выявляет, что идея уголовно-исполнительного законодательства построена в основном на достижении именно этой цели - исправления осужденного лица. Соответственно, и процесс исполнения уголовных наказаний почти полностью ориентирован на достижение этой цели - исправить правонарушителя, в том числе в условиях изоляции.

Идея об исправлении преступников в местах лишения свободы имеет законодательное закрепление еще с советских времен. В качестве цели наказания она прослеживается во всех Уголовных кодексах Казахстана: [1959 года](#), [1997 года](#) и [2014 года](#). Но, если УК 1959 года принимался более шести десятилетий назад в другой стране в условиях другой идеологии, то последующие два кодекса разрабатывались и принимались уже в период нашей независимости, когда имелись серьезные научные исследования относительно сомнительности данной цели.

Сегодня с учетом современных научных достижений в области пенитенциарной психологии и опыта тюремной практики зарубежных стран, правоведами постсоветского пространства ставится под сомнение реальная возможность исправления человека в лучшую сторону в условиях изоляции от общества.

Давайте разберемся, что такое исправление осужденного? [Пункт 10 статьи 3](#) УИК гласит, что «исправление осужденного - это формирование у осужденного правопослушного поведения, позитивного отношения к личности, обществу, труду, нормам, правилам и этике поведения в обществе»[3].

На первый взгляд все правильно и понятно. Но, как проверить реальное исправление человека с позиции данной нормы закона, если в статусе

осужденного все его правопослушное поведение сводится к выполнению правил внутреннего распорядка закрытого учреждения? Как проверить его позитивное отношение к обществу, правилам и этике поведения в обществе, если он оторван от общества? Как проверить отношение к труду, если осужденный не работал? А что значит позитивное отношение к личности? К какой именно личности? К потерпевшему? Но, в отличие от европейских стран у нас отсутствует институт публичного примирения с потерпевшим (о чем уже отмечалось выше), целью которого является бесконфликтное возвращение правонарушителя в общество.

Юристы вполне справедливо задают и другие вопросы. Например, как быть с теми, у кого закончился срок лишения свободы, но они имеют отрицательные характеристики, то есть не исправились? А большое количество в учреждениях УИС лиц, ранее уже отбывавших лишение свободы, это разве не свидетельство их не исправления?

Если посмотреть на исправление осужденного с точки зрения психологии, то вырисовывается следующий механизм. Исправление является результатом раскаяния, а раскаяние - это следствие стыда. То есть, в начале должно быть чувство стыда и позора за совершенное преступление. Затем стыд порождает раскаяние и внутренне переживание. А раскаяние, в свою очередь, формирует желание исправиться. Иными словами, без стыда не может быть и исправления.

Основой любого исправления должно быть, прежде всего, моральное перерождение человека в результате глубинных изменений в его сознании. Но, как это проверить в реальной действительности на осужденных? На самом деле это никак не проверить, невозможно проникнуть в сознание каждого заключенного и сделать достоверный вывод о его исправлении, не исправлении или частичном исправлении. Внешнее поведение человека, как известно, нередко бывает обманчивым. Тем более поведение того, кто находится в местах заключения и вынужден постоянно подчиняться режиму содержания, основанному на принципе принуждения.

Таким образом, следует признать, что все наше уголовно-исполнительное законодательство, соответственно, и практика пенитенциарной системы, нацелены на достижение такой гипотетической цели, как исправление осужденного, результаты которого в условиях принудительной изоляции объективно оценить крайне затруднительно. Процесс исправления является сугубо внутренним и психологически сложным, поэтому не существует внешних достоверно-безошибочных критериев для его установления и определения его уровня.

Уголовно-исполнительный кодекс, являясь в определенной степени производным от Уголовного кодекса, слепо копирует утопию о возможности исправления человека тюрьмой, насквозь пропитавшись ею. При этом, практические работники тюремной системы, ежедневно общаясь с осужденными, особо не придают этому значение, прекрасно понимая иллюзорность этой цели наказания.

Тем не менее, в местах лишения свободы оценка, даваемая администрацией учреждения осужденному в виде первой, второй или третьей положительной степени поведения, либо первой, второй или третьей отрицательной степени поведения ([часть 4 статьи 95 УИК](#)) является официальной оценкой степени его исправления. Все это напрямую влияет на объем и характер прав осужденного, в том числе право на перевод из одних условий отбывания наказания в другие внутри учреждения, на условно-досрочное освобождение, на перевод в учреждение минимальной безопасности (колонию-поселение) и на многое другое.

Между тем, в европейских странах еще в 19-м веке юридическая общественность говорила о невозможности исправить человека в положительную сторону путем изоляции его от законопослушного общества.

Ученые советского периода тоже постепенно приходили к пониманию абсурдности рассматриваемой цели. В 1991 году, в год развала советского государства, известный ученый Хохряков Г.Ф. писал: «Здравый смысл подсказывает, что задача по исправлению и перевоспитанию в условиях изоляции от общества недостижима... Действительно, ставя цель по приспособлению человека к жизни в обществе, его отделяют от этого общества; желая научить его полезному активному поведению, содержат в обстановке, где каждый шаг расписан, что вырабатывает пассивность; думая заменить в сознании человека вредные привычки полезными, его содержат среди себе подобных, что способствует взаимному заражению, и т.п.»[4, 112].

Поэтому в законодательстве и практике многих зарубежных стран, далеких от догм советской пенитенциарной науки, вообще не ставится цель по исправлению преступников с помощью содержания в тюрьмах. Например, в Законе ФРГ «Об исполнении наказания в виде лишения свободы» от 16 марта 1976 года закреплено: «Исполнение наказания служит цели научить заключенного жить в будущем с социальной ответственностью без совершения преступлений». То есть цель наказания не связана с морально-психологическим «перерождением» преступника в тюрьме, а обращена в будущее и заключается в его подготовке к социально-ответственной жизни после освобождения. Иными словами, целью наказания является ресоциализация заключенного, то есть подготовка его к освобождению.

В криминологии «ресоциализация» означает процесс повторного вживания преступника в законопослушное общество. В данном случае за основу не берется такая психологическая составляющая как раскаяние, так как отношение личности к своему поступку может быть пересмотрено на любом этапе жизни, как до назначения наказания, так и в период его отбывания или после завершения его срока.

В отличие от «исправления» термин «ресоциализация» шире, поскольку не ограничивается только лишь изменением сознания осужденного, а направлен на его подготовку к жизни в обществе после отбывания наказания. Ведь очевидно, что даже искреннее исправление осужденного, когда он

отказывается от совершения новых преступлений в силу кардинальной нравственной переориентации, еще не гарантирует возвращения в общество личность, способную адаптироваться к реалиям свободной жизни. Поэтому государство, наказывая лицо за совершение преступления, должно нацелить уголовное наказание и систему исполнения наказаний на возвращение в общество не просто законопослушного, но и подготовленного индивида. В противном случае, бывший осужденный, не желающий совершать новые преступления, но не сумевший адаптироваться в обществе, вновь станет перед необходимостью нарушить закон.

В целом, переход от исправления к ресоциализации полностью согласуется со статьей 1 нашей Конституции, где Республика Казахстан утверждает себя социальным государством, а также подтверждает отказ от наследия советского режима, который, как известно, пытался контролировать не только поведение, но и мысли советских граждан [5]. И чем быстрее мы откажемся в уголовном законодательстве от цели исправления, тем быстрее мы очистим свое сознание от одной из самых больших утопий советской идеологии - исправлять людей с помощью тюрем.

Следует отметить, что идея о ресоциализации как цели уголовного наказания постепенно получает признание в законодательстве стран постсоветского пространства. В частности, в действующем Уголовном кодексе Кыргызской Республики, вступившего в действие с 1 января 2019 года, в статье 63 ресоциализация прямо закреплена в качестве одной из целей уголовного наказания [6]. При этом, исправление также сохранилось. Но, сам факт того, что ресоциализация получила официальное признание говорит о прогрессивности кыргызского законодателя.

Конечно, сама по себе корректировка целей наказания с включением в них ресоциализации еще не решает указанную задачу. Следующим шагом должна стать сквозная реконструкция всего уголовно-исполнительного законодательства, чтобы подчинить ее достижению этой цели. По опыту, прежде всего, европейских стран необходимо внедрение в практику пенитенциарных учреждений индивидуальных программ по ресоциализации осужденных. Причем, в реализации этих программ у них активно участвуют как социальные службы местных исполнительных органов, так и аккредитованные общественные организации, что вполне можно организовать и у нас.

Ресоциализация осужденных должна быть персонально направленной в зависимости от психологической характеристики личности конкретного преступника, совершенного им преступления, поведения в период отбывания наказания, отношения к жертве преступления, планов осужденного на будущее и т.д. При этом, в контексте восстановительного правосудия особое значение следует придавать примирению осужденного с потерпевшим.

Преимущество ресоциализации над исправлением еще и в том, что ее результаты более осязаемы и легко проверяемы. Есть множество показателей, через призму которых можно судить о готовности человека к

возвращению к свободной жизни: наличие/восстановление необходимых документов (удостоверение личности, водительское удостоверение и др.), получение в период отбывания наказания образования, решение вопроса о месте его будущего проживания, восстановление родственных связей, решение вопроса с трудоустройством после освобождения, наличие источника и средств существования после освобождения, решение вопроса социальных пособий в случаях с инвалидами, привитие некоторых распространенных в обществе навыков (например, умение самостоятельно получать госуслуги через интернет), обладание информацией о порядке и механизме решения того или иного правового или социального вопроса, получение необходимого объема информации и знаний о произошедших изменениях в стране за время его нахождения в изоляции, и т.п.

Такой подход полностью согласуется с требованиями [статьи 58](#) Минимальных стандартных правил обращения с заключенными, принятых Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с заключенными 30 августа 1955 года, в которой указывается, что по отбытии срока заключения правонарушитель должен быть готовым и способным подчиниться законодательству и обеспечивать свое существование [7].

Безусловно, организация такого подхода к исполнению наказания является очень не простой и трудоемкой, сопряжена на начальном этапе с фундаментальным пересмотром многих положений уголовно-исполнительного законодательства и переориентацией пенитенциарной системы на достижение новой цели, результаты которой, в отличие от гипотетического исправления, принесут бывшему осужденному и законопослушному обществу намного больше пользы.

И наконец, замена исправления на ресоциализацию более объективно будет отражать те изменения в общественно-социальной сфере, которые произошли в нашем государстве и обществе за годы независимости.

Объективности ради следует сказать, что определенная работа по подготовке осужденных к освобождению в наших пенитенциарных учреждениях все же ведется: оказывается содействие в восстановлении документов, в получении среднего и профтехнического образования, некоторых удается трудоустроить на оплачиваемые работы (в основном из колоний-поселений), за год до освобождения местные исполнительные органы информируются о предстоящем освобождении лица, проводятся и др. мероприятия. Однако эта деятельность сегодня не является критерием качества работы пенитенциарных учреждений, она бессистемна, фрагментарна, без качественного взаимодействия с местными исполнительными органами и по ряду моментов сведена к формализму, а потому ее нужно объединить единой целью и содержательно расширить.

Следующей целью уголовного наказания является **восстановление социальной справедливости**. В Казахстане данный институт пока на стадии развития. Серьезными шагами в данном направлении послужили законы «[О](#)

[медиации](#)» от 28 января 2011 года[8], «[О фонде компенсации потерпевшим](#)» от 10 января 2018 года[9].

Тем не менее, на стадии исполнения уголовного наказания уровень восстановительного правосудия в части возмещения преступного ущерба оставляет желать лучшего. Об этом свидетельствуют следующие цифры. В течение 2020 года из всей суммы ущерба в размере 597 млрд тенге, числящейся за отбывающими лишение свободы, погашено 1,4 млрд тенге или 0,23%. По итогам 2021 года из ущерба в сумме 451,2 млрд тенге возмещено осужденными 1,7 млрд или 0,37%. В течение 9 месяцев 2022 года из ущерба в сумме 623,7 млрд тенге восстановлено всего 1,4 млрд или 0,23% [10].

Указанные цифры отчетливо показывают крайне низкий уровень восстановительного правосудия на стадии исполнения уголовного наказания. Показателен следующий пример, гражданка А., ранее отбывшая 3 года лишения свободы за мошенничество, в 2016 году вновь была осуждена за мошенничество с нанесением ущерба в размере 421 млн 095 тыс. тенге. После 7-ми месяцев нахождения в следственном изоляторе, 9 месяцев отбыла в женской колонии, затем 9 месяцев в колонии-поселении, после чего освободилась в связи с окончанием срока наказания. За период отбывания наказания из указанного выше ущерба возместила всего 33 тыс. 018 тенге [10].

Очевидно, что для нее эта игра стоила свеч. И таких примеров в юридической практике не мало. Выборочный опрос лиц, отбывающих лишение свободы, показал, что вопрос возмещения материального ущерба имел для них актуальность, как правило, в двух случаях: до вынесения приговора и перед возможными условно-досрочным освобождением или заменой неотбытой части лишения свободы более мягким видом наказания. Мотивация понятна - смягчить свою участь, и по своему характеру она больше эгоистична, так как не связана с раскаянием за совершенное преступление.

В то же время, есть немало осужденных, которые хотели бы погасить свои долги по иным причинам, однако, для этого у них нет возможности. При этом, причины указываются самые разные: от боязни мести со стороны потерпевших, до желания уйти в мир иной без долгов.

В [Уголовно-исполнительном кодексе](#) есть лишь одна норма, ориентирующая осужденных на возмещение ущерба. Согласно пункту 3 [части 2 статьи 95](#) УИК принятие мер по возмещению вреда, причиненного преступлением, влияет на степень поведения осужденного (согласно УИК поведение заключенных оценивается по трем положительным и по трем отрицательным степеням) [4].

Однако изучение личных дел осужденных показало, что указанное нормативное положение крайне слабо реализуется в пенитенциарной практике. К примеру, заключенный, полностью погасивший ущерб, может иметь третью отрицательную степень поведения; в то же время, другой

заклученный, не возместивший даже часть иска, может иметь положительную степень поведения.

Это говорит о том, что для отечественной пенитенциарной системы задача по содействию заключенным в возмещении нанесенного ими материального ущерба не относится к приоритетной, хотя это прямо вытекает из такой цели наказания, как восстановление социальной справедливости.

В этой связи, мы полагаем, что уровень возмещения заключенными вреда потерпевшим должен быть одним из главных критериев оценки деятельности тюремного ведомства.

Возмещение морального вреда, так же как и материального, является элементом восстановительного правосудия и направлено на достижение рассматриваемой цели наказания. Моральный вред в отличие от материального ущерба не имеет объективных и унифицированных инструментов оценки. По этой причине его размер, определяемый также как и материальный в денежном выражении, почти всегда является предметом спора в наших судах.

На допенитенциарной стадии заглаживание морального вреда в соответствии с пунктом 6 [части 1 статьи 53](#) Уголовного кодекса РК является обстоятельством, смягчающим уголовную ответственность и наказание, а согласно пункту 1 [части 1 статьи 55](#) Уголовного кодекса РК - основанием для назначения более мягкого наказания, чем предусмотрено за данное уголовное правонарушение [3].

Что же касается Уголовно-исполнительного кодекса РК, то он не разделяет вред на материальный и моральный, ограничиваясь в [статье 95](#) УИК общим термином «ущерб». Под данным термином в пенитенциарной практике понимается исключительно вред, указанный в приговоре суда в денежном выражении. Соответственно, в задачи сотрудников казахстанской уголовно-исполнительной системы не входит создание условий для заглаживания морального вреда в истинном его понимании [4].

В этой связи, представляет интерес международная практика восстановительного правосудия, которая заключается в построении законодательства и правоприменительной практики таким образом, когда акцент от уголовного преследования правонарушителя смещается на возмещение материального и морального вреда потерпевшему, тем самым снижается уровень конфликтности сторон.

При этом, важным и обязательным элементом программ восстановительного правосудия является личная встреча жертвы и преступника на добровольной основе. Жертвам такие встречи помогают восстановить чувство безопасности, дают возможность выплеснуть свои эмоции, задать волнующие вопросы и получить на них ответы, лучше узнать своего обидчика, получить компенсацию за причиненный материальный ущерб и т.п.

Для правонарушителей встречи создают условия для личного раскаяния перед жертвой, что бывает очень важным для тех, кто совершил

преступление по неосторожности либо совершил его впервые и ранее не отличался криминальным поведением.

Также во время проведения таких личных встреч, в том числе в условиях тюрем, правонарушитель совместно с жертвой определяют форму и размер возмещения ущерба, тем самым он принимает на себя ответственность и в определенной мере может влиять на свою дальнейшую судьбу.

Организацией таких встреч занимаются службы пробации. Восстановительное правосудие не заменяет собой систему уголовного правосудия, хотя может менять ее реакцию на преступление в сторону смягчения, и реализуются как дополнительный метод реабилитационной работы с правонарушителями и жертвами.

В настоящее время восстановительное правосудие практикуется во многих регионах мира: в Европе, в Северной Америке, в Австралии, в Новой Зеландии, в Южной Африке.

Полагаем, что приведенный опыт восстановительного правосудия зарубежных стран был бы очень полезен и для казахстанской правовой системы, так напрямую касается эффективности такой цели наказания, как - восстановление социальной справедливости.

Для этого не обязательно разрабатывать отдельный закон, достаточно внести в действующий [Закон](#) РК «О медиации» от 28 января 2011 года соответствующие изменения и дополнения, распространив институт медиации на стадию исполнения уголовного наказания.

-
1. [Уголовный кодекс](#) Казахской ССР 1959 года;
 2. [Уголовный кодекс](#) Республики Казахстан 2014 года;
 3. [Уголовно-исполнительный кодекс](#) Республики Казахстан 2014 года;
 4. Хохряков Г.Ф. Парадоксы тюрьмы (проблемы, дискуссии, предложения). - М., 1991. - 224 с.
 5. Конституция Республики Казахстан 1995 года;
 6. Уголовный кодекс Кыргызской Республики 2017 года;
 7. Минимальные стандартные правила обращения с заключенными, принятые Конгрессом ООН по предупреждению преступности и обращению с заключенными от 30 августа 1955 года;
 8. [Закон](#) Республики Казахстан «О медиации» от 28 января 2011 года;
 9. [Закон](#) Республики Казахстан «О фонде компенсации потерпевшим» от 10 января 2018 года;
 10. Статистика Комитета УИС МВД РК;

ПРОБЛЕМЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ИНТЕРНЕТ МОШЕННИЧЕСТВАМ КАК ПРИОРИТЕТНОГО НАПРАВЛЕНИЯ НАДЗОРА В СФЕРЕ УЧЕТНО-РЕГИСТРАЦИОННОЙ ДИСЦИПЛИНЫ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ НОВОГО КАЗАХСТАНА

*Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре Республики
Казахстан, магистрант группы МПД 12 по специальности 7М12303-
Правоохранительная деятельность» (научно-педагогическое направление)*

Устемиров Е.С.

История Казахстана насчитывает сотни лет. В 1465 году образовалось Казахское ханство во главе Керей и Жанибека [1, стр.119]. Умело используя политическую ситуацию, в 1465 году султаны Керей и Жанибек, объединив вокруг себя исконно казахские роды керейтов, найманов, уйсуней, канлы и другие, создали обособленное, независимое и сильное ханство. Отличительной чертой является и то, что после обретения независимости Керей и Жанибек не утопили землю в крови в борьбе за единоличную власть, а проявив мудрость и политическую дальновидность правили фактически сообща. Верные и своевременные решения позволили молодому ханству прочно закрепиться на политической арене Великой степи, создав плацдарм для дальнейшего развития. Сегодня, спустя 550 лет с момента вышеуказанных событий, Казахстан является равноправным партнером на мировой арене.

Казахстан решает проблемы не только на мировой арене. Справедливо признать, что имеются и отдельные внутренние проблемы. Особо ценным является тот факт, что Президент РК в своем послании «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество» четко обозначил «болевые точки», и обозначил пути их решения [3]. Так, основными проблемами отечественной экономики является «сырьевая зависимость, низкая производительность труда, недостаточный уровень инноваций, неравномерное распределение доходов». Наиболее ярким и насущным для жителей страны является неравномерное распределение доходов среди населения. Граждане остро реагируют на новости касательно «раскулачивания» высокопоставленных лиц, которые в собственных домах хранят денежные средства и драгоценности на суммы, сопоставимые с валовой внутренний продукт Македонии. Громкие дела в отношении чиновников по мнению автора формируют общественное мнение о том, что никто не остается безнаказанным, независимо от статуса. Особое внимание автор обратил на предлагаемый главой государства налог «на роскошь». Давно обсуждаемая тема, которую предлагали в последние десятилетия.

Автор проанализировал опыт зарубежных стран в данном направлении. Так, «налог на роскошь» существует в Италии, Франции, Аргентине, Норвегии и Швейцарии, где имущество облагается налогом по прогрессивной шкале. В то же время, попытки внедрения в США «налога на

роскошь» привели к снижению спроса на дорогостоящие автомобили, яхты и самолеты, что привело к безработице на соответствующих производствах. Однако, подобные проблемы не грозят Казахстану, т.к. воздушные, морские, наземные суда элитного класса не производят в нашей стране. И наоборот, по подсчетам французских экономистов, вышеуказанный налог приносит казне ежегодно 2,6 миллиарда долларов США. Президент в послании гарантировал, что налог не коснется среднего класса, так как налог планируется взиматься при покупке дорогостоящих транспортных средств и иной недвижимости.

Автор полагает возможным привязать цены на предметы роскоши к МРП, так как если будут определены конкретные цены, инфляция приведет к тому, что налог будет взиматься и со среднего класса. Либо, придется ежегодно проводить переоценку стоимости предметов роскоши.

Особо острый вопрос Глава государства решил и с автомобилями, ввезенными из-за рубежа. Достаточно было определить адекватную стоимость утилизационного сбора. В дальнейшем автор полагает необходимым проводить профилактические мероприятия по предотвращению массового ввоза автомобилей из-за рубежа, предусмотреть механизм оплаты и оформления зарубежных автомобилей на границе.

Касательно границы. Исторически сложилось, что самые высокие коррупционные риски сосредоточены именно здесь, в частности в таможенных службах. Порядок здесь важен, как для национальной экономики, так и для национальной безопасности. В этой связи, Главой государства поручено создать центры таможенного оформления по принципу «одного окна».

Отдельно заслуживает внимания вопрос неосвоения бюджетных средств государственными органами. В конце года все государственные органы начинают хаотично осваивать остаток бюджета. Это приводит к проведению поспешных, в части незаконных, стихийных тендеров. Снятие вопроса неосвоения бюджета решает эту проблему. Конечно, проблем в сфере освоения бюджетных средств и государственных закупок много, но тем не менее одна проблема, таким образом будет уже решена.

Огромным прорывом автор считает предложение о создании Градостроительного кодекса, который конкретизирует вопросы строительства и введения в эксплуатацию объектов, снизив коррупционные риски и создав единообразную практику в данной сфере. Аналогично поручено подготовить проект нового Налогового кодекса, в частности касаясь налогового администрирования.

Кроме того, Глава государства поручил все незаконно полученные денежные средства, которые поступают в казну государства, расходовать на строительство школ. Автор полагает, что нет ни одного гражданина РК, который бы не одобрил подобную инициативу. Учитывая проведенную работу в сфере возвратов активов, а также судов над высокопоставленными

чиновниками, уличенными в коррупции, государство уже получило крупные суммы, которые будут затрачены на строительство школ.

Обсуждение основных направлений поручений Президента – это предмет не одной статьи.

Для автора, как для сотрудника правоохранительного органа, особенно интересен тот факт, что Глава государства затронул проблему интернет и телефонного мошенничества. Неоднократно выявляемые укрытые уголовные правонарушения по интернет-мошенничеству позволили автору в своей профессиональной деятельности защитить права потерпевших, поднять вопрос списания кредитов, оформленных мошенниками. Примечательно, что тема магистерской работы автора связана с укрытием уголовных правонарушений, в том числе мошенничеств.

Так, интернет – мошенничество предусмотрено п.4) ч.2 ст. 190 УК РК (путем обмана или злоупотребления доверием пользователем информационной системы).

К примеру, за 2021 год по Республике совершено 21 405 интернет-мошенничеств, что составило 13,5% от общего числа зарегистрированных уголовных правонарушений.

Для сравнения, в 2020 году подобных правонарушений совершено 14 220 или 8,7%. (в 2019 году 7 769 или 3,2%).

Более того, в 2022 году совершено 18 931 интернет-мошенничество или 12% от общей регистрации [4].

То есть, количество анализируемого состава уголовного правонарушения 2022 год почти в два раза превышает показатель 2019 года и приближается к показателю всего 2020 года.

Как видно, доля интернет-мошенничеств растет в геометрической прогрессии.

В этой связи, органами прокуратуры уделяется особое внимание этой проблеме, в частности Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан (далее – КПСиСУ ГП РК) как орган осуществляющий надзор в сфере учетно-регистрационной дисциплины массово выявляет факты укрытия интернет-мошенничеств правоохранительными органами в угоду статистическим показателям.

Например, одним из районных отделов полиции (РОП) начато досудебное расследование по факту мошеннических действий со стороны М. (ущерб 50 000 тг.).

В тот же день, к делу приобщены 5 материалов КУИ (книга учета информации) на общую сумму ущерба 535 000 тенге.

Несмотря на то, что мошеннические действия совершены в отношении разных заявителей, в разное время и с различным ущербом, материалы КУИ приобщены к первоначально зарегистрированному делу без регистрации в ЕРДР, тем самым, РОП допущено укрытие от учета 5 преступлений путем необоснованного приобщения.

Территориальным органом КПСиСУ ГП РК приняты меры для регистрации данного факта в ЕРДР с постановкой на учет как укрытое уголовное правонарушение. Данные факты не единичны.

В целом, уполномоченными органами выявлено укрытых уголовных правонарушений по ст.190 ч.2 п.4 УК РК:

- за 2022 год 139;
- за 2021 год - 183;
- за 2020 год -19;
- за 2019 год - 30;

Таким образом, Глава государства четко отметил давно назревшую проблему интернет-мошенничеств.

Кроме того, поручено провести ревизию уголовного и уголовно-процессуального законодательства. Автор согласен, что действующий УК и УПК имеет множество противоречий, «неработающих и ненужных статей». К примеру, введение института уголовных проступков не принесло ожидаемых результатов, лишь вводя в заблуждение правоохранительные органы и суды, так как фактически уголовный проступок – это «вчерашнее административное правонарушение».

В целом, реализация послания Президента вносит множество новых, как давно ожидаемых, так и совсем неожиданных (в частности, для автора), инициатив и поручений, направленных на обеспечение правопорядка в обществе, повышения благосостояния граждан поддержки населения и бизнеса. Однако, не стоит забывать, что развитие страны является не только обязанностью Главы государства, Правительства и иных государственных органов.

Каждый гражданин должен проявлять интерес к обществу и государству. А именно, ответственное исполнение своих обязанностей на работе, независимо от сферы деятельности. Многие часто жалуются на плохое качество дорог, медицины, образования и другое. Но это происходит не только лишь по вине государства, каждый отдельный работник медицины, образования или строитель многоквартирного дома, дороги и любой другой деятельности должен начать с себя, навести порядок в своей душе, разуме и повседневной деятельности. Ведь зачастую, даже грамотные инициативы люди воспринимают с негативной точки зрения, ищут изъяны, проблемы.

Для автора примером гражданской ответственности являются Древняя Греция и Древний Рим, где существовали социальные лифты для любого гражданина, и где самые важные решения принимались коллегиально, и каждый считал своим долгом присутствовать на народном собрании. Здесь же и зародилась демократия, то есть «власть народа».

В завершение хочется привести фразу из книги «Маленький принц» (А. Экзюпери): «Есть такое твердое правило. Встал поутру, умылся, привел себя в порядок – и сразу же приведи в порядок свою планету» [5, стр. 10].

С учетом вышеизложенного, полагаем, что:

- в части борьбы с преступностью за последние годы отмечаем стабильный рост числа интернет-мошенничеств;

- в то же время, существует иная, сопутствующая предыдущей проблема – укрытие преступлений в сфере интернет-мошенничеств.

Подводя итог, предлагаем следующее:

- касательно интернет-мошенничеств, проблема из года в год только набирает обороты и противодействие этому «бичу» века современных технологий должно стать одной из первостепенных задач государства и правоохранительных органов;

- в целях искоренения числа укрытия вышеуказанных правонарушений, МВД предлагается отказаться от оценки деятельности структурных подразделений по числу зарегистрированных интернет-мошенничеств (чем меньше, тем лучше), а перейти к оценке качества расследования и направления в суд дел данной категории;

- надзирающим органам усилить практику выявления укрытия интернет-мошенничеств, с последующим качественным надзором путем внесения своевременных указаний по уголовным делам;

- ограничить или запретить деятельность микрокредитных организаций, так как именно в них легче оформить онлайн заем без самого лица, чем и пользуются интернет-мошенники;

- ввести в ведомственных ВУЗах специальность «IT следователь» для подготовки квалифицированных кадров, владеющих современными навыками в сфере «IT технологий» и имеющих глубокие знания в сфере уголовного и уголовно-процессуального законодательства;

- расширить полномочия следователя в рамках расследования интернет-мошенничеств, обязать банки второго уровня предоставлять необходимую информацию «день в день», либо предоставить доступ к базе данных банков второго уровня в рамках расследования уголовных дел.

1. А. Абдакимов. История Казахстана. – Алматы, Издательство «Казакстан». - 2003 - 235 с.

2. Сайт Ак орды // [Электронный ресурс]. Режим доступа: URL: <https://www.akorda.kz/ru/prezident-kasym-zhomart-tokaev-prinyal-uchastie-v-zasedanii-soveta-glav-gosudarstv-uchastnikov-sng-v-rasshirennoe-sostave-1492157> (дата обращения 30.11.2022 г.).

3. Сайт Ак орды. Послание Президента Республики Казахстан «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество» от 01.09.2022 г. // [Электронный ресурс]. Режим доступа: URL: <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-181130> (дата обращения 30.11.2022 г.).

4. Статистические данные Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной Прокуратуры Республики Казахстан за 2019-2022 гг.

5. А. Экзюпери. Маленький принц. – М., Издательство «Эксмо» - 2007 - 104 с.

ПРЕСТУПНОСТЬ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ КАК СОЦИАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА

*Доцент кафедры административной деятельности ОВД Актюбинского
юридического института МВД Республики Казахстан
имени М.Букенбаева подполковник полиции*

Хасанова В.В.

Преступность среди несовершеннолетних, молодежи и проявления насилия в семье – это одна из самых опасных форм преступной деятельности, потому что ставит под угрозу важнейшим для общества ценностям и благам.

И хотя преступные проявления – это следствие соответствующих процессов и явлений в стране экономического и социально-политического характера, который зависит от уровня развития экономики, социальной сферы, внутренней и внешней политики государства и т.д., однако они представляют собой важную самостоятельную проблему.

Преступность несовершеннолетних всегда была и остается острой актуальной правовой и общественной проблемой, постоянно привлекающей внимание ученых и практиков. Она является составляющей общей преступности и свидетельствует о тенденциях ее развития в будущем. Рост преступности несовершеннолетних, как правило, свидетельствует о неблагоприятных социальных процессах. Это своеобразный индикатор социальной ситуации в государстве. Анализ преступности несовершеннолетних является, с одной стороны, инструментом выявления криминогенных факторов в социуме, а с другой – базой для прогнозирования преступности в целом.

Преступность несовершеннолетних является самостоятельной криминологической проблемой, поскольку качественно и количественно отличается от преступности взрослых, которая определяется возрастом преступников, который характеризуется не только рядом социальных психологических особенностей этой категории, но и их правовым статусом в обществе.

Преступность несовершеннолетних, как и преступность вообще, является социальным фактором, зависящим от различных обстоятельств в жизни общества и, в первую очередь, от социально-экономических, демографических, миграционных процессов [1].

По своему содержанию явление преступности несовершеннолетних представляет собой криминальную активность детей в возрасте от 11 до 18 лет. Характер и направленность криминальной активности детей определяется неблагоприятными условиями развития и развития их личности в пубертатный период, возрастными особенностями мотивации, образом жизни, а также влиянием лиц, имеющих криминальный опыт [2].

Несовершеннолетние встают на путь совершения преступлений по четырем основным причинам: во-первых, их втягивают в преступную

деятельность взрослые лица, имеющие криминальный опыт; во-вторых, через запрещенное (противоправное) поведение дети в игровой или протестной форме самовыражаются, искаженно реализуют право на самостоятельность (взрослость); в-третьих, совершение преступлений-это реакция на социальную беспомощность, чувство покинутости и страх перед будущим; в-четвертых, преступное поведение выступает в качестве средства адаптации к сложным условиям жизни, борьбы за выживание любым способом [3].

Стоит говорить о том, что преступность несовершеннолетних заметно отличается от преступности взрослых. Так, выделение преступности несовершеннолетних в отдельный вид преступности осуществляется на основании такого специфического критического признака, как возраст преступника, точнее субъект преступления.

Действующим Уголовным кодексом Республики Казахстан четко установлен возраст, с которого лицо может быть привлечено к уголовной ответственности, это лица, достигшие 16 лет, а в некоторых случаях за особо тяжкие преступления – лица, достигшие 14 лет[4]. Однако исследования ученых показывают, что возраст несовершеннолетних преступников немного шире, чем те рамки, которые установлены УК РК (от 11 лет). В отношении таких преступников действующим законодательством предусмотрено наказание в виде помещения в специальные учебно-воспитательные заведения.

Обязательным при предоставлении криминологической характеристики несовершеннолетнего преступника является учет социально-демографических признаков несовершеннолетнего, а именно: пол, возраст, образование, род занятий, состояние здоровья, воспитания, окружения, склонности, привычки, общее развитие. Следовательно, изучение личности преступника осуществляется преимущественно до выявления и оценки тех свойств и черт, которые указывают на причины преступного поведения и могут быть использованы с целью ее профилактики.

Несовершеннолетние преступники характеризуются наличием психических аномалий собственного развития в пределах вменяемости лица (хронический алкоголизм, психопатия, умственная отсталость (олигофрения), наркомания, органическое поражение головного мозга, половые расстройства и т.д.) [5].

Среди основных причин и условий преступности среди несовершеннолетних следует выделить следующие:

1) семейную сферу - решающую роль для лица несовершеннолетнего преступления играет негативное влияние окружения, в частности семьи. Именно плохое влияние родителей или других членов семьи формирует ее личность своим поведением. Тяжелые материальные условия могут послужить мотивацией для совершения преступления в юном возрасте. В криминологической литературе, посвященной проблемам преступности несовершеннолетних известно, что большинство лиц, совершивших насильственные преступления, подвергались в детстве унижениям и

наказаниям, страдали от жестокого обращения взрослых, совершения насилия в отношении них;

2) социальную сферу – беспризорность и безнадзорность нередко толкают детей на мелкие преступления, ведь так они пытаются привлечь к себе внимание или отомстить окружающему миру; неблагоприятная обстановка в общеобразовательных учреждениях;

3) криминальную сферу – серьезной проблемой в предотвращении преступности среди несовершеннолетних является негативное влияние на несовершеннолетних лиц со стороны структур организованной преступности. И все чаще наблюдается ситуация, когда совершеннолетние принимают активное участие в совершении вспомогательных или прямых противоправных действий. Несовершеннолетние правонарушители, как правило, легко воспринимают так называемую криминальную романтику, видят в ней лишь проявления мужества, смелости, отваги [6].

Типичным признаком преступности несовершеннолетних является то, что она чаще имеет вид все более организованного, группового характера (как и среди взрослых). Основными причинами объединения несовершеннолетних в антисоциальные группы являются не только желание получить привязанность и одобрение сверстников, но и чувство неполноценности, одиночества, непонимания со стороны семьи, желание защититься от насилия со стороны старших и более сильных сверстников, а также стремление к независимости от родителей в материальном аспекте, желание «по-взрослому» проводить досуг, иметь «карманные» деньги и собственные потребности, связанные с ношением престижных вещей, посещением учебных заведений для молодежи и тому подобное [7].

Исследование криминологической характеристики несовершеннолетнего преступления необходимо для организации противодействия соответствующим преступлениям, разработки систем мер государственных учреждений и общественных организаций, направленных на усиление негативных явлений и процессов, порождающих преступность несовершеннолетних.

1. Алауханов Е.О., Зарипов З.С., Тукеев А.Ж. Преступность несовершеннолетних и ее профилактика: Моногр. Алматы, 2009. С. 25–26.

2. Криминология: Учебник / Под ред. Рогова И.И., Алауханова Е.О. Алматы: «Международный центр научных исследований и правовой экспертизы РК», 2008.

3. Криминология : Учебник для вузов / Под общ. ред. д.ю.н., проф. А.И. Долговой. 3-е изд., перераб. и доп. - М.: Норма, 2005.

4. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V

5. С.М. Наурзалиева «Преступность несовершеннолетних в Республике Казахстан»

6. Криминология: Учебник / Под. Ред. В.Н. Кудрявцева и В.Е. Эминова. 3-е изд., перераб и доп. - М.: Юристъ, 2005.

7. Миндагулов А.Х. Личность преступника: Учебное пособие. -Алматы: КазГЮУ, 2003.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПО ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІН ДАЙЫНДАУ ЖӘНЕ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТӘРБИЕЛЕУДІ ЖЕТІЛДІРУДІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
оқу-сап бөлінісі курс бастығының орынбасары полиция майоры*

Хусейнов Н.Н.

Тәрбие – бұл мақсаттардың, міндеттердің, мазмұнның, формалар мен әдістердің бірлігін білдіретін жүйелі, мақсатты, кешенді процесс. Тәрбие процесінің барлық қиындығы мынада бұл процесс өте динамикалық, өзгермелі және мобильді процесс болып табылады.

Ішкі істер органдары қызметкерлерінің қызметіне қатысты құқықтық тәрбиенің маңыздылығы мен ерекшелігі – бұл қажетті құқықтық білімді, құқықтық көзқарастарды және заңды әрекеттерді қалыптастыру арқылы қызметкерлерден жоғары сапалы орындауға қол жеткізуге арналған кәсіби тәрбиенің ажырамас бөлігі екені мәлім. Қызметкерлерді құқықтық тәрбиелеудің нәтижесі олардың деңгейінде де көрінеді және ішкі істер органдарындағы заңдылықтың жай-күйін сипаттайтын тәрбие жұмысы болып табылады. Демек, жеке құрамның құқықтық мәдениетінің деңгейі неғұрлым жоғары болса, заңдылықтың қатаң сақталуы соғұрлым жоғары болады. Ішкі істер органдары қызметкерлерінің күнделікті қызметі, талаптары, оның қажетін қамтамасыз етуі құқықтық идеяларды қамтуы тиіс. Сол идеялардың бәріне құқықтық тәрбие арқылы да қол жеткізіледі.

Ғылыми әдебиеттерде «құқықтық тәрбие» ұғымы қалай ашылады?

Ішкі істер органдары қызметкерлерінің құқықтық тәрбиесі деп басшылардың, тәрбие бөлімшелері қызметкерлерінің, тәлімгерлердің және тәрбие процесінің басқа да субъектілерінің мақсатты, қызметі түсініледі. Олардың құқықтық санасын қалыптастыру бойынша, яғни құқықтық білімнің үйлесімділігі, олардың құқыққа қатынасын қамтамасыз ететін, нормативтік құқықтық актілердің мінсіз, жеке сақталуын тудыратын идеялар, көзқарастар, сенімдер «құқықтық тәрбие» ұғымын ашады.

Жеке құрамда құқықтық тәрбиені қалыптастырумен қатар, әрбір қызметкерде қызметтік міндеттерін орындау кезінде заңды мінез-құлықтың қатаң дағдыларын дамыту, оларды заңдылықты саналы, адал сақтауға үнемі бағыттау қажет. Қазіргі заманғы ұйымдастырушылық-құқықтық және психологиялық-педагогикалық технологияларды қолдана отырып, қызметкерлердің құқықтық тәрбиеге әсер ету арқылы олардың оң мәдениетінің деңгейін арттыруға болады. Осылайша, құқықтық тәрбиенің мақсаты – құқықтық тәрбиені қалыптастыру.

Ішкі істер органдарындағы қызметкерлердің құқықтық тәрбиелеу жөніндегі басшылар қызметінің нысандары мен әдістері:

- бөлімшедегі құқық қолдану практикасының жай-күйіне, құқықтық тәрбиеге әртүрлі деңгейдегі басшылардың дербес жауапкершілігі;

- құқықтық тәрбие беру ұйымы;

- басшының жеке мысалы.

Қазақстан Республикасы ПО-ның қызметкерлерін дайындау және құқықтық тәрбиелеуді жетілдірудің мәселелерінің міндеті: қызметкерлердің толық түсінігін қамтамасыз ету.

Қызметкерлерді тәртіптілікке және басқа да тәрбиелеуге маңызды қасиеттерге үйрету мақсатында қызметтік міндеттерін жоғары кәсіби орындауды насихаттау қажет (мемлекеттік наградалармен марапатталған қызметкерлердің қызметін олардың ержүрек, табандылығы үшін талдауқылмыскерлермен күрестегі әрекеттер).

Құқықтық тәрбие жұмысының мақсаты мынадай міндеттерді шешу арқылы қол жеткізіледі және іске асырылады:

- ішкі істер органдары қызметкерлерінің мемлекеттілік, патриотизм, анттың дұрыстығы, ҚР Ішкі істер органдары қызметкерінің кәсіби этика нормаларын орындау негізінде мемлекеттік-құқықтық дүниетанымын қалыптастыру;

- ішкі істер органдарының жеке құрамын жедел-қызметтік міндеттерді ойдағыдай шешуге жұмылдыру, заңдылық пен қызметтік тәртіпті нығайту;

- жеке құрамның әртүрлі санаттарымен тәрбие жұмысын ұйымдастыру мен жүргізуде сараланған тәсілді қамтамасыз ету, бірінші кезекте ішкі істер органдарына қызметке алғаш қабылданған қызметкерлердің кәсіби дамуы мен тұлғасын қалыптастыру;

- Қазақстан халықтарының тарихын, мәдениетін, тілін, дәстүрлерін құрметтеуге тәрбиелеу;

- ішкі істер органдарының ұжымдарында салауатты моральдық-психологиялық ахуалды қалыптастыру;

- ішкі істер органдарының қызметкерлерінде қызметтік борышты саналы түрде орындау үшін, оның ішінде экстремалды жағдайларда да қажетті кәсіби қасиеттерді тәрбиелеу;

- жеке құраммен тәрбие жұмысы саласында ішкі істер органдарының қоғамдық ұйымдарының мүмкіндіктерін пайдалану;

- Кадрлармен жұмысты психологиялық қамтамасыз ету, қызметтік міндеттерді орындау процесінде жеке құрамның моральдық, психикалық және дене жүктемелеріне психологиялық тұрақтылығын арттыру;

- ішкі істер органдарының қызметі туралы оң қоғамдық пікірді қалыптастыру және қолдау, құқықтық тәртіп сақшысы мамандығының беделін арттыру.

Әрбір нақты бөлімшедегі, органдағы тәрбие жұмысының міндеттері мен мазмұнын нақты жағдайға байланысты басшылар, кадр және тәрбие аппараттары айқындайды және нақтылайды.

Тәрбие жұмысының объектілері: нақты қызметкердің жеке басы, қызметкерлердің жекелеген санаттары, ішкі істер органдарының ұжымдары болып табылады.

Тәрбие жұмысына тән заңдылықтар бар:

- білім берудің мақсаттары мен міндеттерінің, мазмұны мен әдістемесінің қоғамның экономикалық, саяси, әлеуметтік және рухани негіздерінің сипатына сәйкестігі;

- тәрбие жұмысының мақсаттары мен міндеттеріне, қызметкердің жеке ерекшеліктеріне, оның даму деңгейіне және моральдық-психологиялық сипаттамаларына сәйкес келетін тәрбие беру құралдарын, нысандары мен әдістерін таңдау.

Ішкі істер органдарындағы тәрбие жұмысы көптеген бағыттар бойынша жүргізіледі, бірақ ең маңыздылары: мемлекеттік-құқықтық дүниетанымды қалыптастыру; құқықтық тәрбие; кәсіби - адамгершілік тәрбие; патриоттық тәрбие және ұлтаралық қатынастар мәдениетін қалыптастыру; эстетикалық тәрбие.

1. О Концепции правовой политики Республики Казахстан на период с 2010 до 2020 года: Указ Президента Республики Казахстан от 24 августа 2009 года № 858 (с изм. и доп. По сост. на 16.01.2014 г.)

2. Старков О.В. Предупреждение преступлений: учебное пособие. – М.: Юристь, 2005.

3. Стратегия «Казахстан-2050»: новый политический курс состоявшегося государства: Послание Президента Республики Казахстан – Лидера Нации Н.А. Назарбаева народу Казахстана – Алматы: Юрист, 2013.

4. Уголовный кодекс Республики Казахстан: практическое пособие. -Алматы: «Издательство «Норма-К», 2019.

УГОЛОВНАЯ ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ЗА НЕЗАКОННЫЙ ОБОРОТ СПЕЦИАЛЬНЫХ ТЕХНИЧЕСКИХ СРЕДСТВ, ПРЕДНАЗНАЧЕННЫХ ДЛЯ НЕГЛАСНОГО ПОЛУЧЕНИЯ ИНФОРМАЦИИ

*Доцент кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминалистики
Актюбинского юридического института МВД Республики Казахстан
имени М.Букенбаева полковник полиции*

Церковнова Е.А.

Устройства фиксации и передачи различного рода информации активно используются в повседневной жизни. Сегодня трудно представить человека без сети Интернет, компьютера, телефона, радио, телевидения. Юридическим и физическим лицам предоставлена возможность получать любую информацию, в любых формах, из любых источников с единственным условием - это не должно противоречить законодательству. В законодательстве каждого государства можно найти перечень сведений, информации, доступ к которым ограничивается в целях защиты

безопасности, обеспечения обороноспособности, основ государственного строя, нравственности, прав и законных интересов человека, и Казахстан не является исключением.

На основании ст.18 Конституции РК каждый имеет право на неприкосновенность частной жизни, личную и семейную тайну, защиту своей чести и достоинства. Каждый имеет право на тайну личных вкладов и сбережений, переписки, телефонных переговоров, почтовых, телеграфных и иных сообщений [1]. Ограничения этого права допускаются только в случаях и в порядке, прямо установленных законом, например, ст.243 УПК РК «Негласный контроль, перехват и снятие информации, передающейся по сетям электрической (телекоммуникационной) связи» [2].

В 90-х годах 20 века в Казахстане в свободном обороте появилось множество технических средств, доступ к которым раньше имели только спецслужбы. Складывалась опасная ситуация, когда указанные технические средства могли быть использованы в противозаконных целях. Данный период можно считать моментом, когда государство инициировало стратегию сдерживания распространения специальных технических средств для негласного получения информации.

Согласно закону РК от 15.09.1994г. «Об оперативно-розыскной деятельности», специальные технические средства - это устройства, аппаратура, приспособления, оборудование, имеющие специальные функции, программное обеспечение и конструктивные особенности для добывания и документирования информации в ходе проведения оперативно-розыскных мероприятий и негласных следственных действий. К таким средствам относятся, например, специальные технические средства для негласного получения и регистрации акустической и видеоинформации; для негласного визуального наблюдения и документирования (видеокамеры с несъемным объективом, диаметр зрачка которых не более 2 мм, фотокамеры, видеокамеры, закамуфлированные под бытовые предметы); для негласного прослушивания, регистрации телефонных и иных переговоров; для негласного перехвата и регистрации информации с технических каналов связи; для негласного контроля почтовых сообщений и отправлений; для негласного исследования предметов и документов; для негласного проникновения и обследования помещений, транспортных средств и других объектов (средства для вскрытия запирающих устройств, средства нейтрализации охранных систем) и другое [3].

Уголовная ответственность по статье 399 УК РК «Незаконное изготовление, производство, приобретение, сбыт или использование специальных технических средств негласного получения информации» наступает за :

1. Незаконное изготовление, производство, приобретение, сбыт или использование специальных технических средств негласного получения информации – наказываются штрафом в размере до двух тысяч месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере,

либо привлечением к общественным работам на срок до шестисот часов, либо ограничением свободы на срок до двух лет, либо лишением свободы на тот же срок.

2. Те же деяния, совершенные группой лиц по предварительному сговору или в крупном размере, – наказываются штрафом в размере до четырех тысяч месячных расчетных показателей либо исправительными работами в том же размере, либо привлечением к общественным работам на срок до одной тысячи часов, либо ограничением свободы на срок до четырех лет, либо лишением свободы на тот же срок.

3. Деяния, предусмотренные частями первой или второй настоящей статьи, совершенные преступной группой, – наказываются лишением свободы на срок от трех до семи лет [4].

Незаконность совершения действий, указанных в диспозиции статьи, означает их совершение в нарушение установленного порядка. Так, например, в соответствии с Законом РК от 16.05.2014г. «О разрешениях и уведомлениях» деятельность по разработке, производству, ремонту и реализации специальных технических средств, предназначенных для проведения оперативно-розыскных мероприятий, подлежит лицензированию [5].

Согласно Постановлению Правительства РК от 27.07.2015г. «Об определении лицензиара в сферах обеспечения информационной безопасности, специальных технических средств, предназначенных для проведения оперативно-розыскных мероприятий, и органа, уполномоченного на выдачу разрешения второй категории в области криптографической защиты информации», лицензиаром по осуществлению лицензирования деятельности по разработке, производству, ремонту и реализации специальных технических средств, предназначенных для проведения оперативно-розыскных мероприятий; разработке средств криптографической защиты информации; оказанию услуг по выявлению технических каналов утечки информации и специальных технических средств, предназначенных для проведения ОРМ, является Комитет национальной безопасности РК [6].

Под незаконным изготовлением специальных технических средств негласного получения информации следует понимать противоправное изготовление этих технических средств.

Под незаконным производством специальных технических средств негласного получения информации следует понимать их промышленное или кустарное изготовление, приспособление бытовой аппаратуры под специальные цели, ее модернизацию для негласного получения информации и др.

Приобрести - это значит стать владельцем, обладателем чего-либо, получить что-либо. Приобретение означает получение предмета в свое владение, пользование и распоряжение любым путем как возмездно, так и безвозмездно (путем купли, обмена, получения в дар, в залог и т.п.).

Незаконное приобретение специальных технических средств негласного получения информации представляет собой любое не разрешенное законом действие, в результате которого виновный становится обладателем специального технического средства - покупка, обмен, получение в дар, получение в качестве уплаты долга и т.п.

Незаконный сбыт специальных технических средств негласного получения информации - это продажа путем оптовой поставки или розничной купли-продажи, бартерной сделки, а также в безвозмездной форме отчуждения. Незаконность указанных действий означает, что соответствующие специальные технические средства сбываются в нарушение существующих правил.

Использовать - это значит воспользоваться (пользоваться), употребить что-либо.

Под незаконным использованием специальных технических средств понимается противоправное их использование, нарушающее установленный законодательством порядок их использования.

Для более четкого понимания, что из себя представляет средство для негласного получения информации, следует обратиться к специализированной литературе. Анализируя труды экспертов, можно более конкретно обозначить критерии отнесения того или иного устройства (товара) к одному из видов специальных технических средств негласного получения информации. К таким устройствам относятся: устройства для получения и регистрации акустической информации; устройства визуального наблюдения и документирования; устройства прослушивания телефонных переговоров; устройства перехвата и регистрации информации с технических каналов связи; устройства контроля почтовых сообщений и отправок; устройства исследования предметов и документов; устройства проникновения и обследования помещений, транспортных средств и других объектов; устройства контроля за перемещением транспортных средств и других объектов; устройства получения (изменения, уничтожения) информации с технических средств ее хранения, обработки и передачи; устройства идентификации личности.

Вышеперечисленные примеры устройств, предназначены для выполнения узкоспециализированных задач специальными службами. Однако открытый перечень специальных технических средств негласного получения информации и многофункциональность современной техники позволяют относить используемые в быту товары к средствам для негласного получения информации. Это могут быть:

1. многофункциональные устройства: смартфоны, смарт-часы (с модулем сотовой связи, микрофоном, камерой и т.д.);

2. радионяни;

3. детали и запасные части: камеры, микрофоны, модули и платы и т.д.

Таким образом, законодательно установленные правила обращения специальных технических средств негласного получения информации,

обеспечивают запрет доступа на свободный рынок устройств, предназначенных для специальных служб, но, в тоже время, в серую зону попадают и обычные бытовые устройства, приобретая или используя которые граждане рискуют подвергнуться уголовному преследованию.

Если покупатель добросовестно заблуждался относительно характеристик покупаемого товара и его возможностей негласного получения информации, принимая данный товар за типичное бытовое устройство, то само участие в незаконном обороте специальных технических средств не свидетельствует о виновности лица в совершении преступления, предусмотренного ст. 399 УК РК, и ответственность не наступает. Поскольку субъективная сторона данного преступления характеризуется прямым умыслом, т.е. виновный осознает, что незаконно изготавливает, производит, приобретает, сбывает или использует специальные технические средства негласного получения информации, и желает выполнить эти действия[7].

1. Конституция Республики Казахстан (принята на республиканском референдуме 30 августа 1995 года) (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.04.2023г.)

2. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.04.2023г.)

3. Закон РК от 15.09.1994г. «Об оперативно-розыскной деятельности» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.04.2023г.)

4. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.04.2023г.)

5. Закон РК от 16.05.2014г. «О разрешениях и уведомлениях» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.04.2023г.)

6. Постановление Правительства РК от 27.07.2015г. «Об определении лицензиара в сферах обеспечения информационной безопасности, специальных технических средств, предназначенных для проведения оперативно-розыскных мероприятий, и органа, уполномоченного на выдачу разрешения второй категории в области криптографической защиты информации».

7. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Особенная часть. Том 3.- Алматы:Жеті Жарғы, 2021.

ОБРАЗОВАНИЕ И ЕЕ РОЛЬ В РАЗВИТИИ ОБЩЕСТВА

*Начальник Учебно-методического центра Актюбинского юридического института МВД
Республики Казахстан имени М.Букенбаева полковник полиции*

Чупринюк Н.А.

*Старший преподаватель учебно-методического центра Актюбинского юридического
института МВД Республики Казахстан имени М.Букенбаева майор полиции*

Ибыжанова Г.Б.

Введение. Образование является важнейшим этапом для нового поколения. В образование входит как общекультурное, так и практическое значение. При рассмотрении общекультурного значения можно отметить

совершенствование умственных способностей нового поколения с расширением своего кругозора, а именно изучение и сравнение событий прошлого и настоящего.

В практическом значении отмечается усвоение знаний, умений и навыков в определенной профессии также трудовой деятельности каждой личности. Тем самым с образованием зарождается новая личность со своими успехами и стратегиями в жизнь. В ходе освоения первой ступени, а именно «школьного образования» ребенок усваивает первоначальные нормы, критерии, ценности и идеалы культуры, язык общества также историю возрождения той или иной страны.

Вторая ступень образования — это профессиональное образование. На данном этапе идет подготовка творцов новых ценностей освоение ими профессионализма в правовой, политической и экономической деятельности. В ходе освоения данного этапа обучающийся получает специальный багаж знаний, практические навыки и умение в избранной сфере предстоящей им профессии, которые также определены общественным разделением труда.

Материалы и методы. С момента зарождения первого в мире прототипа высшей школы «Да Сюэ» - прошло почти 3 тысячи лет [1]. Спусти такого промежутка времени высшее образование достигло больших вершин в общественной жизни каждого гражданина и внесло неоценимую лепту в развитие человеческой цивилизации. На сегодняшний день более 235 миллионов студентов обучаются в различных университета мира и с каждым годом данная численность увеличивается благодаря открытию новых и новых высших учебных заведений, а профессий которые в недалеком прошлом небыли еще так доступны и ориентированы в нашей цивилизации.

При проведении анализа можно сказать, что почти 40% взрослого населения в мире получили высшее и послевузовское образование, которое для каждого из них стало фактором личного социального благополучия, персонального роста и стабильности, а также внесло большой вклад в повышении уровня экономического развития каждой страны, через повышение производительности труда.

Результаты. На сегодняшний год в Казахстане высшему образованию исполнилось 95 лет в сто восемнадцати учреждениях высшего и послевузовского образования страны обучается около шестьсот девять тысяч граждан Казахстана в том числе по государственному образовательному заказу двести двадцать восемь тысяч граждан что составляет в процентном соотношении 62 %, но это совсем мало согласно анализу с соседними странами нашего государства, а именно Россия 82%, Южная Корея 94%, Ирландия 78%, Беларусь 81%.

В новом тысячелетии выросла численность населения со сроком жизни 100 лет. В связи с чем период активной экономической деятельности человека увеличился с 35–40 лет до 50–60 лет, что обуславливается продолжительностью трудовой карьеры, также увеличение новых профессий

которые принимают масштабный процесс в мире, при этом на одном этапе базового образования в условиях постоянного изменения рынка труда, исчезновения привычных и появления новых направлений, стимулов жизнедеятельности человека. В последнее десятилетие обучение в течение всей жизни, остается актуальным трендом, повышается конкурентоспособность человечества через развитие интеллекта, структурированного мышления, способности к адаптации и самоорганизации, расширение круга знакомств, возможностей и представлений о мире, улучшение психологического здоровья.

Одним из основных и неотъемлемых конституционных прав граждан Республики Казахстан является получение бесплатного образования, данное право осуществляется через систему образования, а именно получения среднего и высшего образования которое регулируется нормативно правовыми актами Республики Казахстан: Закон РК «Об образовании» от 27 июля 2007 года, который устанавливает юридические признаки образования и уровень среднего, высшего и послевузовского образования при подтверждении экзаменами и удостоверен официальным документом (аттестатом, дипломом)[2].

Обсуждение. При проведении анализа о получении и развитии непрерывного образования в мире является:

1) Развитие и совершенствование формального и неформального образования. А именно внедрение в образовательный процесс результатов, неформального образования которые дают гражданам возможности, путем накопления академических кредитов и получения доступа к формальному образованию;

2) Процессы внедрения новых технологий образования, которые повышают требования к техническим навыкам, приобретенным при неформальном образовании;

3) Получение положительного опыта в рамках неформального образования это возможность интегрироваться в рынке труда.

В 2017-2021 году в Казахстане, при внедрении Государственной программы «Еңбек» по развитию продуктивной занятости и массового предпринимательства [3] была осуществлена подготовка кадрового состава в рамках технического и профессионального образования, где обучение проводилось для лиц не имеющих профессионального образования из числа малообеспеченных, безработных и многодетных семей. Данная программа дала положительный результат. В связи в 2022 году в нашей стране внедрено, получение профессионального образования по трем направления для безработных граждан:

- первое направление, обучение согласно запросам организаций, где работодатель гарантирует трудоустройство предоставляемых сотрудников, прошедших данное обучение, а именно на основании запроса работодателя между сторонами работодателем и учебным заведением (центр занятости, безработный, работодатель и учебная организация) заключается 4-х

сторонний социальный контракт в котором предусматриваются права и обязанности сторон. В связи с данным запросом в 2023 года на обучение было направлено 11,4 тысяч человек.

- второе направление — это обучение на рабочем месте, где работодатель обязан организовать на базе предприятия аудиторию и техническое оснащение с закреплением квалифицированного наставника. В период обучения работодатель заключает с безработным трудовой договор и трудоустраивает его на временное рабочее время. С данным видом обучения на 1 января 2023 года охвачено 2,5 тысяч человек.

- третье направление, онлайн-обучение на базе Электронной биржи труда (далее - ЭБТ). Для подготовки и переподготовки кадров по востребованным профессиям и навыкам в Казахстане в 2021 году создана платформа для онлайн-обучения – SkillsEnbek, которая является казахстанским аналогом международных обучающих площадок, предоставляющих доступ к онлайн-курсам по принципу маркетплейса [1].

Как показал проведен анализ человек на протяжении всей своей жизни получает образование расширяя кругозор изучая традиции, культуру как своей страны, так и всего мира, применяя в своей деятельности посещение выставок и семинаров, изучая научно-публикационную и классическую литературу это все непрерывное образование и являются неисчерпанным источником в совершенствовании новой личности того или иного государства.

В данное время с учётом усовершенствования образования любой гражданин может его получить высшее образование в Казахстане можно получить на базе общего среднего образования (11 классов), начального профессионального, среднего профессионального (последнее образование) и высшего образования в разных формах, а именно:

- в очной, заочной, вечерней, дистанционной форме и экстернатом; платно и бесплатно и др. Допускается сочетание различных форм получения образования.

Для всех форм получение образования в пределах конкретной основной общеобразовательной или основной профессиональной образовательной программы действует единый государственный образовательный стандарт.

Н.Г.Чернышевский писал: «Не нужно доказывать, что образование — самое великое благо для человека. Без образования люди грубы, и бедны, и несчастны»[4].

Как показывает практика образование в наши дни играет большую роль в жизни и деятельности человека, с помощью которого человек добивается больших вершин, с проявлением стимула быть востребованным и профессиональным специалистом в своей сфере деятельности. Лозунг о роли образования в современном обществе звучит таким образом: «Образование должно развивать в человеке способность верить в себя, помочь ему достигать всех своих поставленных целей, а также обладать уверенным и реалистичным взглядом, двигаясь вперед». Соответственно, в ходе

образовательного процесса человек формирует и применяет адаптацию в социальной среде, а именно с выражением своих потребностей к осуществлению своих мыслей и отстаивать точку зрения. Стремление учиться чему-то новому повышать планку по самооценке обеспечивать свой комфорт яркую и насыщенную жизнь это стимул каждого человека.

Даниэль Дефо писал: Душа, помещённая в тело, подобна неогранённому алмазу, и она должна быть отполирована, иначе она никогда не сможет засиять, и очевидно, что если разум отличает нас от животных, то образованность делает это отличие ещё большим и помогает нам уйти от животных дальше, чем другие» [5].

Каждый учащийся сталкивался с такими мыслями «А зачем вообще нужно учиться?» и так можно найти работу, создать малый бизнес и т.д., но в этом плане здесь надо призадумываться о том, что:

- для того чтобы построить успешную карьеру, достижение высокого профессионализма, быть постоянно востребованным независимо от кризиса или каких-либо экономических проблем нужно высшее образование;

- образование, даёт человеку уверенность в себе и своих силах также умение быть тактичным и дипломатичным, достигать и решать жизненные задачи;

- но при этом не надо забывать, что образование это и есть первый воспитатель в жизнь, так как в ходе получения образования возрождается новая личность у которой есть свои цели и задачи;

- человек насыщает свою жизнь яркими красками в ходе самообразования для достижения и воплощения своего профессионализма.

Один из трендов современного мира — идея о непрерывном образовании, а именно интерпретация о необходимости учиться всю жизнь так как мир не стоит на месте если человек идет в ногу с техническим прогрессом [6].

Функции образования в современном обществе:

При выполнении трех функций образование учитываются их роли в жизни современного общества:

Экономическая роль — это немаловажная функция которая определяет твой статус в современном обществе и эффективно применяется в рабочих местах при этом улучшая экономические показатели той или иной страны мирового сообщества.

Социальная роль, где в ходе образовательного процесса гражданин получает социальные навыки применяя взаимодействие с обществом.

Культурная роль, которая воспитывает у гражданина культурные ценности той или иной традиции страны, раскрывая творческие способности.

Основные тенденции развития образования:

В недалеком прошлом образование являлось роскошью доступно только для высших слоев общества, в данное время образование является основным и неотъемлемым конституционным правом человека где среднее и высшее

образование может получить любой человек несмотря на его слой в обществе.

В данное время выросла продолжительность сроков обучения, например, при получении среднего образования гражданин учился 10 лет, в данное время 12 лет, в связи с чем требования и профессионализм к образовательному процессу увеличился.

В данное время образование стало более гуманным, это подтверждается тем что в основу ставиться не учебные программы которые однотипны друг другу, а личность самих учащихся с выработкой более современных подходов, интересов, особенностей и запросов к ним в современном сообществе.

Увеличение преподаваемых гуманитарных дисциплин как социология, политология, экономика, правоведение, где в современном обществе большую роль играют социальные навыки, или [softskills](#), как умение общаться и взаимодействовать. Образование приобретает интернациональный характер.

Это значит, что образовательные системы разных стран ищут точки соприкосновения, разрабатывают единые модели ([Болонский процесс](#)), развивают программы обучающего обмена и запускают другие инициативы. Что ещё раз доказывает высокую роль образования в жизни общества [2].

Образование становится технологическим. В каждом учебном заведении (средние школы, высшие учебные заведения) оснащены компьютерными классами и современными программами применимые для обучения в новом формате, многие вузы предлагают полностью [дистанционное обучение](#), внедряют [адаптивное образование](#). В данном современном образовании развитие технического прогресса активно влияет на обучение, например, дистанционное обучение которая ставит перед собой следующие задачи:

- увеличить процент [самостоятельной работы](#) в школах и вузах, где учащиеся при самостоятельной подготовке ставят цель и раскрывают ее самостоятельно со своими минусами и плюсами;

- сохранять и передавать ценный опыт старших поколений, это немаловажная задача где при изучении опыта учащийся делает выводы для реализации поставленной цели;

- повышать уровень накопленных знаний, при выполнении данной задачи учащийся самореализует накопленные знания и опыт при выполнении той или иной задачи;

- развивать внутренний потенциал учащихся;

- давать образование, которое является современным и прогрессивным;

- усиливать цивилизованные, гуманные, демократические и моральные принципы.

Как мы уже выше указывали медиа технологии в нашем современном обществе занимает важную роль во всех сферах жизни человека как в профессиональной деятельности, так и в повседневной жизни при этом образовательные учреждения ставят перед собой определенные задачи

усовершенствование образовательного процесса, внедрение медиатехнологий и цифровизаций. Невозможно отрицать тот факт, что в последние десятилетия происходит активная цифровизация нашего общества. Появление новых технологий, средств передачи информации связаны с растущими потребностями общества в получении и обработке информации.

Вполне логично, что медиатехнологии в последние годы активно внедряются в образовательный процесс всех высших учебных заведений, позволяя упорядочить и усовершенствовать процесс обучения. В этой связи представляется актуальным исследовать вопрос о влиянии современных медиатехнологий на повышение эффективности обучения.

В современных реалиях, когда информационные технологии плотно вошли в нашу жизнь, сложно представить себе какую-либо сферу, где бы они не применялись. Для молодого поколения медиатехнологии имеют важное значение, поскольку они уже с детства привыкли к тому, что их окружает новый мир, наполненный информацией, зачастую для них гораздо проще получить и усвоить информацию, полученную и представленную при помощи современных технологий. В связи с этим активное внедрение медиатехнологий в образовательный процесс высших учебных заведений представляется не просто неизбежным, но необходимым. Внедрение медиатехнологий в образовательный процесс вуза при интеграции их с традиционными способами обучения позволяет существенно расширить возможности последних, и, как следствие, повысить качество профессиональной подготовки в целом.

Применение медиатехнологий в образовательном процессе при освоении обучающимися различных дисциплин позволяет:

во-первых, информация должна быть упорядоченной для лучшего освоения обучающимися учебного материала;

во-вторых, предоставление изучаемого материала в видео формате для улучшения восприятия визуально;

в-третьих, благодаря использованию медиатехнологий вкупе с применением современных методик обучения, процесс усвоения информации становится не только проще для обучающихся, но также и гораздо интереснее, в результате чего повышается их мотивация к обучению, что, в свою очередь, повышает эффективность усвоения ими учебного материала в целом.

Образовательный процесс строится на повышение эффективности обучения, которое достигается через использование новых принципов, приемов и технических средств, к числу которых относится и доступ к нетрадиционным учебным материалам посредством Интернета и т.д.

Развитие сферы образования выступает одним из приоритетных направлений государственной политики Республики Казахстан, преследующей цель становления и формирования инновационной личности.

В значительной степени это связано с повышением уровня доходов образованного населения. Так, инвестиции в сферу образования можно считать инвестициями в будущее.

Современная система образования, обучающиеся и организации образования подверглись полной трансформации, отразившейся на принятии новых нормативных правовых актов Республики Казахстан, заключении и подписании международных договоров и соглашений, ратифицированных страной.

Так, президент Республики Казахстан Касым-Жомарт Кемельевич Токаев в своем послании народу Казахстана «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество» от 1 сентября 2022 г. отмечал, что необходимо продолжать реформы и в сфере высшего образования. По мере повышения качества отечественных вузов будет возрастать и стоимость обучения в них [7].

Поэтому государство планирует выделять образовательные гранты, которые в зависимости от результатов единого национального тестирования и иных показателей будут дифференцированы по размеру – от 30 до 100%. Будут предоставляться и льготные кредиты на обучение под 2-3% годовых.

Указанные меры сделают высшее образование более доступным, а также укрепят в обществе идеологию партнерства и взаимной ответственности [8].

Ведь одной из составляющей повышения качества высшего образования выступает его доступность. Изложенные факторы будут способствовать повышению уровня образованного населения Республики Казахстан и индекса человеческого развития.

Так, показатель расходов на обучение одного обучающегося за учебный год и расходов кредита на обучение на одного обучающегося (тенге) отражен в постановлении Правительства Республики Казахстан от 20 апреля 2021 года № 253 «Об утверждении государственного образовательного заказа на подготовку кадров с высшим и послевузовским образованием, а также техническим и профессиональным, послесредним образованием в организациях образования, финансируемых из республиканского бюджета (за исключением организаций образования, осуществляющих подготовку кадров для Вооруженных Сил Республики Казахстан, других войск и воинских формирований, а также специальных государственных органов), на 2021 – 2022, 2022 – 2023, 2023 – 2024 учебные годы»[9]

Реализация права на получение высшего образования является ступенью достижения успешной жизни. В настоящее время казахстанские абитуриенты весьма тщательно подходят к выбору профессии и организации образования, что рождает конкуренцию между высшими учебными заведениями. В связи с чем повышаются требования к организациям образования, к обучающимся, профессорско-преподавательскому составу и материально-техническому оснащению организации образования. В условиях стремительных изменений на рынке труда, абитуриенты затрудняются при выборе профессии, способной удовлетворить потребности личности на современном этапе. Так,

в целях и информирования будущих специалистов был разработан Атлас новых профессии (далее - атлас) на ближайшие 5-10 лет, где преимущество отдано специальностям в сфере информационных технологий, машиностроения, туризма, строительства и энергетики. Атлас содержит информацию, связанную не только с новыми профессиями, но и с исчезающими.

Говоря о юридическом образовании, то инновационными образовательными программами могут выступить такие как It-юристы или цифровая криминалистика, где прослеживается связь с цифровизацией и междисциплинарная интеграция с информационными технологиями.

Справедливо отмечают З.Б. Ахметова и Н.А. Товма, что для оптимального использования цифровых технологий и расширения масштабов высших учебных заведений на национальном и международном уровнях необходимы сотрудники с правильным сочетанием технических, деловых, межличностных и творческих навыков [10].

Помимо этого, в целях подготовки конкурентоспособных специалистов в различных сферах деятельности, включая и юристов, актуальным стала разработка модели выпускника, отражающего компетенции и навыки после окончания высшего учебного заведения, отвечающим требованиям работодателей на региональном и национальном уровнях. Помимо этого, в настоящее время при разработке образовательных программ, модели выпускника организации образования стремятся делать упор на специалиста с абстрактным и критическим мышлением, способного самостоятельно принимать решения, а также инициативного. Трансформация в системе высшего образования направлена на обеспечение и повышение ее качества.

Кроме того, в 2022 г. были внесены поправки в Типовые правила приема на обучение в организации образования, реализующие образовательные программы высшего и послевузовского образования от 31 октября 2018 г. № 600 (с изменениями и дополнениями на 15 декабря 2022 г.) касательно поступления на образовательную программу «Право»[11], где пороговый балл равен 75. Считаем, что внесенные поправки будут способствовать повышению качества юридического образования в Республике Казахстан и подготовки специалиста, отвечающего высоким требованиям современного рынка труда.

Из всего выше изложенного, мы понимаем, что механизм правового регулирования высшего образования сосредоточен на политики государства, реализуемый через внедрение государственных программ, постановлений правительств и внесение поправок в отечественные нормативные правовые акты, включая Закон Республики Казахстан «Об образовании» от 27 июля 2007 года № 319-III (с изменениями и дополнениями на 20.04.2023) (далее - закон) [2].

В данный закон в рамках усовершенствования образовательной деятельности ежегодно вносились изменения и дополнения. Общее количество поправок составляет 105 раз, внесение которых способствует

улучшению образовательного процесса в высших учебных заведениях страны, связанных с социально-экономическими изменениями страны.

Заключение. На основании вышеизложенного можно прийти к выводу, что образование в современном обществе это воспитание уверенных в себе граждан, которые способны эффективно справляться с вызовами времени и делать шаги в будущее с новыми технологиями и усовершенствованной структуры образования наших стран. Да, практикой доказано, что человек получивший высшее образование окончивший претендует на более высокие должности и заработную плату, но также большая значимость стоит и перед учебными учреждениями которые дают первые толчки к его профессионализму.

Так, что на этом этапе можно отметить, что роль образования в жизни человека важна и это доказывают многочисленные приведённые примеры - это общественно организуемый и нормируемый процесс (и его результат) постоянной передачи знаний и социально значимого опыта, в ходе которого происходит становление личности.

Образовательная деятельность — это система которая регулирует и направляет общение и деятельность всех субъектов которые участвуют в образовательном процессе в рамках формирования личных качеств и свойств личности необходимы для самореализации в этапе культурно-исторического развития. В современном педагогическом процессе и сама система образования занимает центральное место. Именно этот процесс наряду с передачей формальных знаний об окружающем мире и существующих в нем закономерностях оказывает влияние на формирование личности человека.

Современная тенденция в образовании создает впечатление о совершенствовании и переход к новым этапам, а именно внедрение современных компьютерных технологий, гуманитаризации, интернационализации, гуманизации, непрерывности образования и демократизации. Также хотелось бы отметить функции современного образования это познавательная, воспитательная, профориентационная и экономическая.

Образование, наука и техника они взаимосвязаны между собой структура которые достаточно уверено совмещают друг друга, где человечество воспринимает их как должное обозначившая цели и совершенствование каждой из них. Потенциально важнейший вклад образования — это воспитание в личности толерантности, формирования культуры диалога с различными традициями и убеждениями.

В ходе проведенного анализа в образовании также усматриваются пробела которые отражаются на эффективности образования:

Во-первых, это переход на практико-ориентированный подход, где подчеркивается взаимодействие высших учебных заведений и технологической корпорации данная взаимосвязь может привлечь больше людей, чем классические университеты, в силу своей обширной точечной базы знаний.

Во-вторых, доступность качественного образования, которое должно быть единым, но профессиональным. В мире доступ к вузам имеют не более 350-400 млн людей из 8 млрд населения. Это и стало причиной, почему технологические гиганты включились в гонку за возвращение талантливых специалистов. Ранее из-за ограниченности доступа к образованию корпорации недобирали специалистов и упустили из виду способных, но не имеющих возможности обучаться учеников.

В-третьих, рынок труда слишком стремительно меняется. И эти изменения происходят настолько быстро и фундаментально, что классическая образовательная система не успевает адаптироваться к новым реалиям.

1. Об утверждении Концепции развития высшего образования и науки в Республике Казахстан на 2023 – 2029 годы Постановление Правительства Республики Казахстан от 28 марта 2023 года № 248. (<https://adilet.zan.kz>)

2. Закон РК «Об образовании» от 27.07.2007 года (с изменениями и дополнениями на 2022 год)

3. Постановление Правительства Республики Казахстан от 8 июля 2021 года № 471 «Об утверждении Концепции обучения в течение всей жизни (непрерывное образование)»

4. Н.Г.Чернышевский Том 3 «Литературная критика»

5. Цитата из романа «Ромбинзонкруза» Даниэль Дефо

6. Роль образования в развитии общества и жизни современного человека <http://zaochnik.ru>

7. Послание Президента Республики Казахстан народу Казахстана «Справедливое государство. Единая нация. Благополучное общество» от 1 сентября 2022 г. // <https://www.akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-181130>;

8. Льготные кредиты на обучение в вузах появятся в Казахстане // https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/lgotnyie-kredityi-obuchenie-vuzah-pouavyatsya-kazahstane-476683/

9. Постановление Правительства Республики Казахстан от 20 апреля 2021 года № 253 «Об утверждении государственного образовательного заказа на подготовку кадров с высшим и послевузовским образованием, а также техническим и профессиональным, послесредним образованием в организациях образования, финансируемых из республиканского бюджета (за исключением организаций образования, осуществляющих подготовку кадров для Вооруженных Сил Республики Казахстан, других войск и воинских формирований, а также специальных государственных органов), на 2021 – 2022, 2022 – 2023, 2023 – 2024 учебные годы» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2100000253>;

10. Роль и значение цифровизации в системе высшего образования // <https://www.kaznu.kz/content/files/pages/folder21060>;

11. Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 31 октября 2018 года № 600 [Об утверждении Типовых правил приема на обучение в организации образования, реализующие образовательные программы высшего и послевузовского образования](https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017650) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800017650>;

САБАҚ БАРЫСЫНДА ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ПАЙДАЛАНУДЫҢ МАҢЫЗЫ

*Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң институтының
кәсіби-психологиялық даярлық және ІО басқару кафедрасының оқытушысы
полиция аға лейтенанты*

Шамганова А.Е.

Қазіргі заманғы білім алушының басты мақсаты – көптеген пәндерден, ақпараттардың ішінен ең негізгісін, мәнді, мағыналы білімді алу. Тәуелсіз ел тірегі – білімді ұрпақ десек, жаңа дәуірдің күн тәртібінде тұрған мәселе білім беру, ғылымды дамыту. Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті ұлттық және жалпы азаматтық құндылықтар, ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға және кәсіби шынға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайларға тоқталсақ. Білім алу барысында заманауи әдістер мен технологияларды пайдалану – адамның білім мен ақпаратқа құқықтарын жүзеге асыруға арналған үздіксіз білім беру жүйесінің бір түрі.

Сонымен қатар, университеттердің, академиялардың, институттардың ғылыми және білім беру әлеуетін белсендірек пайдалану, әртүрлі салалық мамандарды дайындау және студенттерді, азаматтық және әскери мамандарды, еліміздің кез келген жерінде және шетелде жұмыссыздарды оқытуда тең мүмкіндіктерді қамтиды. Сондай-ақ қашықтықтан білім беру жүйесі білім беру ортасын дамытуға бағытталған.

Заманауи әдістер мен технологияларды пайдалану – білім алушы мен оқытушы қызметкерінің жанама (алыстан) немесе толық емес өзара іс-қимылы кезінде ақпараттық-коммуникациялық технологияларды және телекоммуникациялық құралдарды қолдана отырып жүзеге асырылатын оқыту процесі болып табылады.

Сондай-ақ қашықтықтан оқу сабақтарын «online», «offline» режимінде өткізіледі. «Offline» режимінде оқу сабақтары нақты уақыт режимінде оқудың өзара іс-әрекет етуін қарастырады (бейнеконференция, Интернет желісі арқылы, телефон арқылы тілдесу немесе хат алмасу). «Online» режиміндегі оқу сабақтары оқытушы мен білім алушы арасындағы тілдесудің (қорытынды бақылау тапсырумен оқытушының тапсырмасы бойынша білім алушының оқулықпен жұмысы немесе жазбаша тапсырмалар беру арқылы) оқу іс-әрекеті процесін қарастырады.

Білім алушылардың үлгерімін анықтау ағымдық бақылау және аралық аттестаттау оқу жұмыс жоспарына сай немесе академиялық күнтізбеге және оқу бағдарламаларына сәйкес жүргізіледі.

Қашықтықтан оқуды пайдалана отырып оқыған білім алушылар келесі мүмкіндіктерді пайдалана алады:

- колледжден кейін немесе жоғары білім алу, қайта даярлаудан өту, біліктілікті арттыру;

- жеке оқу жоспары, оқу траекториясын өз бетімен жоспарлау, оқу мерзімін қысқарту;

- қызметтен қол үзбей оқу;

- уақытты және қаржыны үнемдеу.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білімнің білім беру бағдарламаларын іске асыратын білім беру ұйымдарына қашықтан оқытуды ұсыну үшін мынадай талаптар белгіленеді:

- Қашықтықтан оқытуды үздіксіз ұйымдастыру үшін ақпараттық-технологиялық болуы және тұрақты желілік қосылу, серверлік жабдықтар, деректерді сақтау жүйесі және киберқауіпсіздік жүйелері, желіге қосылуды қамтамасыз ететін байланыс арналары, білім алушылар жеке басын идентификациялау үшін аутентификация жүйелерінің болуы.

Веб-сайтты, ақпараттық-білім беру порталын, кредиттік оқыту технологиясын қамтамасыз етудің автоматтандырылған жүйесін, ақпараттық-білім беру ресурстарының жиынтығын қамтитын білім беруді басқарудың ақпараттық жүйесінің, оның ішінде оқытуды басқару платформасының жұмыс істеуі.

Білім алушылардың оқу, анықтамалық және әдістемелік материалдарды орналастыра отырып, білім беру порталы мен ақпараттық жүйелерге, сондай-ақ тестілеу жүйесі мен ашық электрондық ресурстарға, қол жеткізуін қамтамасыз ету.

Сонымен қатар, білім алушылар интернет желісі арқылы көптеген мәлеметтерге тіркеліп электрондық кітапхана, электрондық құжат айналымы, жатақханадан орын алуға онлайн-тіркеле алады.

Сондай-ақ ерекше білімді қажет ететін білім алушылар үшінде қашықтықтан оқу тиімді болып табылады. Яғни тұрғылықты жерінен шықпай-ақ қалаған жерінде оқи алады.

Қашықтан оқыту бойынша оқу процесін ұйымдастыру қағидаларында мынадай ұғымдар пайдаланылады:

Ақпараттық жүйе – іс-қимыл арқылы белгілі бір технологиялық әрекеттерді іске асыратын және нақтыміндеттерді шешуге арналған коммуникациялық технологиялардың және техникалық құжаттаманың ұйымдастырылып ретке келтірілген жиынтығы болып табылады.

Ақпараттық-коммуникациялық технологиялар – аппараттық-бағдарламалық кешен мен коммуникациялар желілерін қолдана отырып жүзеге асырылатын ақпараттық өзара іс-қимыл әдістерінің жиынтығы.

Асинхронды оқыту форматы – білім беру процесіне қатысушылардың, оның ішінде ақпараттық жүйелердің және басқа байланыс құралдарының көмегімен өзара іс-қимылын болжайтын қашықтан оқыту.

Жаппай ашық онлайн курс – интерактивті қатысуға және интернет арқылы ашық қол жеткізуге болатын оқыту курсы.

Қашықтықтан оқыту – оқытушымен мен білім алушылардың қашықтықтағы өзара тілдесу барысында, оның ішінде ақпараттық-

технологияларды және телекоммуникациялық құралдарды қолдана отырып жүзеге асырылатын оқыту жүйесі.

Онлайн курс – нақты уақыт режимінде, оның ішінде алдын ала жазылған дәрістерді пайдалана отырып, ғаламтор арқылы білім, дағдылар мен құзыреттіліктерді алуға мүмкіндік береді.

Синхронды оқытудың форматы – ақпараттық жүйелердің және басқа да байланыс құралдарының мүмкіндіктерін пайдалана отырып, білім беру процесі қатысушыларының нақты уақыттағы тікелей байланысын болжайтын қашықтан оқыту. [1]

Цифрлық білім беру - интерактивті түрде оқытуды қамтамасыз ететін оқу пәні және дидактикалық материалдар: фотосуреттер, бейнефрагменттер, статистикалық және динамикалық үлгілер, виртуалды шынайылық пен интербелсенді модельдеу нысандары, дыбыстық жазбалар мен өзге де цифрлық оқу материалдары болып табылады. [2]

Қашықтықтан оқыту кезінде білім беру бағдарламасына сәйкес оқу пәндері мен оқу жұмысының түрлерінің еңбек сыйымдылығы сақталады.

Сонымен қатар, шектеу шаралары, оның ішінде карантин, әлеуметтік, табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар жағдайында қашықтан оқытуға көшу кезінде онлайн форматта жүзеге асырылады. [3]

Халықтың ауруларының алдын алу мен емдеуді, санитариялық-эпидемияға қарсы және санитариялық-профилактикалық іс-шараларды қамтитын әлеуметтік, табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар кезінде білім алушыларға қашықтықтан оқуға рұқсат беріледі..

Білім беру жүйесі – қашықтықтан оқыту бойынша білім беру процесін ұйымдастыруға мүмкіндік беретін және оқу-әдістемелік ақпараты бар ақпараттық ресурстар мен интернет сервистерінің желілік-ұйымдастыру өзара байланысқан жиынтығы болып табылады. [4]

Оқу нәтижелері – білім алушының алған білімі, білігі, дағдылары көлемін дәлелді бағалау.

Цифрлық білім беру жүйесі – бұл интерактивті түрде оқытуды қамтамасыз ететін, зерделенетін пәндер және (немесе) модульдер бойынша дидактикалық материалдар: фотосуреттер, бейнефрагменттер, статистикалық және динамикалық үлгілер, виртуалды шынайылық пен интерактивті модельдеу нысандары, дыбыстық жазбалар мен өзге де цифрлық оқу материалдары.

Білім беру процесіне қатысушылардың іс-әрекеттеріне байланысты емес жағдайлар туындаған кезде басқарушылық шешімдер қабылдайды.

Қашықтықтан оқыту бойынша оқу процесін ұйымдастыру үшін Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің білім беру ұйымдарындағы жауапты құрылымдық бөлініс:

- Білім алушылар үшін оқу-әдістемелік және әкімшілік ақпаратты қамтитын беттері бар білім беру жүйесі;
- Интернет желісіне қосылуды байланыс арналары;
- Цифрлық білім беру ресурстары;

Білім алушыларға технологиялар немесе қағаз тасымалдағыштар арқылы оқу материалын жеткізіп береді;

- онлайн режимінде консультациялар ұйымдастырады және өткізеді;
- офлайн режимінде білім алушылармен кері байланысты ұйымдастырады;

Аутентификация жүйесі арқылы білім алушылардың жеке басын сәйкестендіреді;

Білім алушылар мен тыңдаушылардың білім беру ұйымдарының және серіктестердің электрондық ресурстарына, кітапханаларына қол жеткізуін қамтамасыз етеді.

Цифрлық білім беру ресурстарын дайындау білім беру бағдарламаларына сәйкес оларды әзірлеушілер арқылы жүзеге асырылады.

Цифрлық білім беру ресурстарының құрылымы мен мазмұнын білім беру ұйымдары дербес айқындайды.

Қашықтықтан оқыту сабақтары онлайн режимінде, офлайн және білім алушылардың өзіндік жұмыстарын өткізумен іске асырылады.

Онлайн режиміндегі оқу сабақтары цифрлық технологияларды (вебинарлар, бейнеконференция, интернет желісі бойынша хабарламалар алмасу арқылы) қолдана отырып, нақты уақыт режиміндегі оқудың өзара іс-әрекеті процесін қарастырады.

Бұл ретте бұрын жазылған бейне лекцияларды пайдалану қарастырылады.

Офлайн режиміндегі оқу сабақтары оқытушы мен білім алушының қарым-қатынасы асинхронды өтетін (білім алушыға оқу материалын өзіне ыңғайлы кез келген уақытта игеру мүмкіндігін және педагогтармен байланыс құралдарын пайдалана отырып қарым-қатынас жасауды қамтамасыз етеді) оқудың өзара іс-әрекеті процесін көздейді.

Білім алушыларды аралық және қорытынды аттестаттауды қашықтықтан оқытуды қолдана отырып өткізу үшін білім беру ұйымы білім алушыны анықтауға, білім алушының экраны мен мінез-құлқын қадағалауға, сондай-ақ емтихан тапсырудың барлық процесін бейнеге жазуға мүмкіндік беретін технологияларды қолданады .

Қорыта айтқанда, қашықтықтан оқыту қазіргі заман талабы болып табылады, оны ұйымдастыруда үлкен жауапкершілікті талап етеді, қашықтан оқыту барысында дидактикалық материалдар дайындалады. Әлемдегі барлық қашықтықтан оқыту процесі ақпараттық технологиялар арқылы жүзеге асырылады. Бұл жүйе біліктілігі жоғары, зияткерлік және кәсіби деңгейі дамыған, халықаралық дәрежедегі бәсекеге төзімді қоғам құруға зор көмегін тигізеді. Қашықтықтан оқыту технологиясының артықшылықтары:

- Заманның талабына сай ақпараттық-телекоммуникациялық технологиялар мен құралдарды қолдану;
- Интерактивті формалары;
- Сапалы білім алу;
- Уақытты үнемдеу;

- Біңғайлы уақытта оқу;
- Территориялық шектеулер жоқ;
- Денсаулық күйі бойынша шектеулер жоқ.

Оқытушы білім алушыға арналған өзіндік жұмыстарды, тәрбиеге қатысты жұмыстарды ұйымдастырумен шұғылданады. Сондай-ақ қазіргі технологияларды пайдалана отырып сабақты жоспарға сай қызықты өткізу оқытушының басты мақсаты болып табылады. Білім алушылар үшін түрлі тәжірибелік сабақтар дидактикалық жұмыстар технологиялар арқылы көрсетіледі. Қашықтықтан оқу барысында білім алушы кері байланыс жасап өзіне қажетті ақпараттарды алады. Сонымен қатар үй тапсырмасын кез келген уақытта орын

Қашықтықтан оқыту технологиясын қолдану арқылы оқытушының рөлі арта түседі.

Қашықтықтан оқыту технологиясы – білім алушыны дайындау мен олардың біліктілігін әрі қарай тереңдетіп арттыру болып табылады.

1. Захарова Н.И. Внедрение информационных технологий в учебный процесс. – Журнал «Начальная школа» №1, 2008.

2. Иванов В.В., Зайцева С.А. Этическая составляющая в информационной культуре учителя. - Журнал «Начальная школа» №11, 2005.

3. Каминский В.Ю. Использование образовательных технологий в учебном процессе. – Научно-практический журнал «Завуч» №3, 2005.

4. <https://openu.kz> интернет-ресурс сайты;

5. <https://100kitap.kz> интернет-ресурс сайты;

6. <https://kodeksy-kz.com> интернет-ресурс сайты.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ
ҚҰҚЫҚ БҰЗУШЫЛЫҚТАРДЫҢ АЛДЫН АЛУҒА
ПРОБЛЕМАЛЫҚ-БАҒДАРЛАНҒАН ТАЛДАУ:
ЗАМАНАУИ ӘДІСТЕР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛАР**

*Халықаралық ғылыми-тәжірибелік
конференцияның материалдары*
2023 жылғы 27 қазан

**ПРОБЛЕМНО-ОРИЕНТИРОВАННЫЙ АНАЛИЗ
ПРОФИЛАКТИКИ ПРАВОНАРУШЕНИЙ
В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН:
СОВРЕМЕННЫЕ
МЕТОДЫ И ТЕХНОЛОГИИ**

*материалы международной
научно-практической конференции*
27 октября 2023 года

Жинақталған материалдар автордың редакциясымен берілді.

*Жинақта жарияланған материалдардың мазмұны үшін редакциялық алқа
жауапкершілік алмайды.*

Теруге 2023 ж. 17.10. жіберілді.
Басуға 2023 ж. 27.10. жіберілді
Қағаз офсеттік. Офсеттік басылым.
Пішін 60*84 (1/16)

Авторлық редакцияда жарияланған.
Техникалық редактор: Шолакова А.К.

Қазақстан Республикасы ІІМ М.Бөкенбаев атындағы Ақтөбе заң
институтының баспаханасында басылған. Ақтөбе қ. 41-разъезд, Курсанттар
тас жолы, 1.